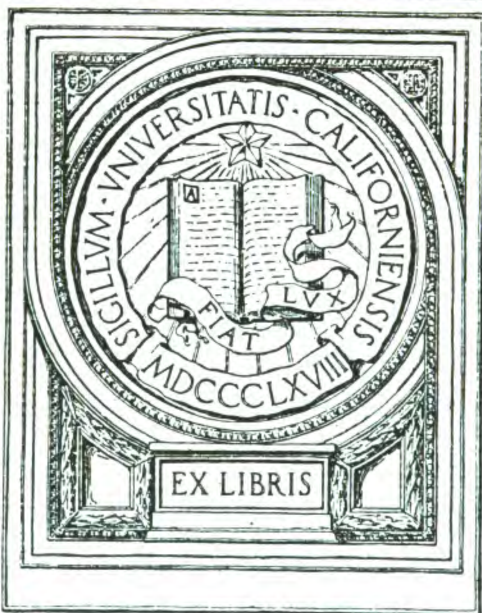
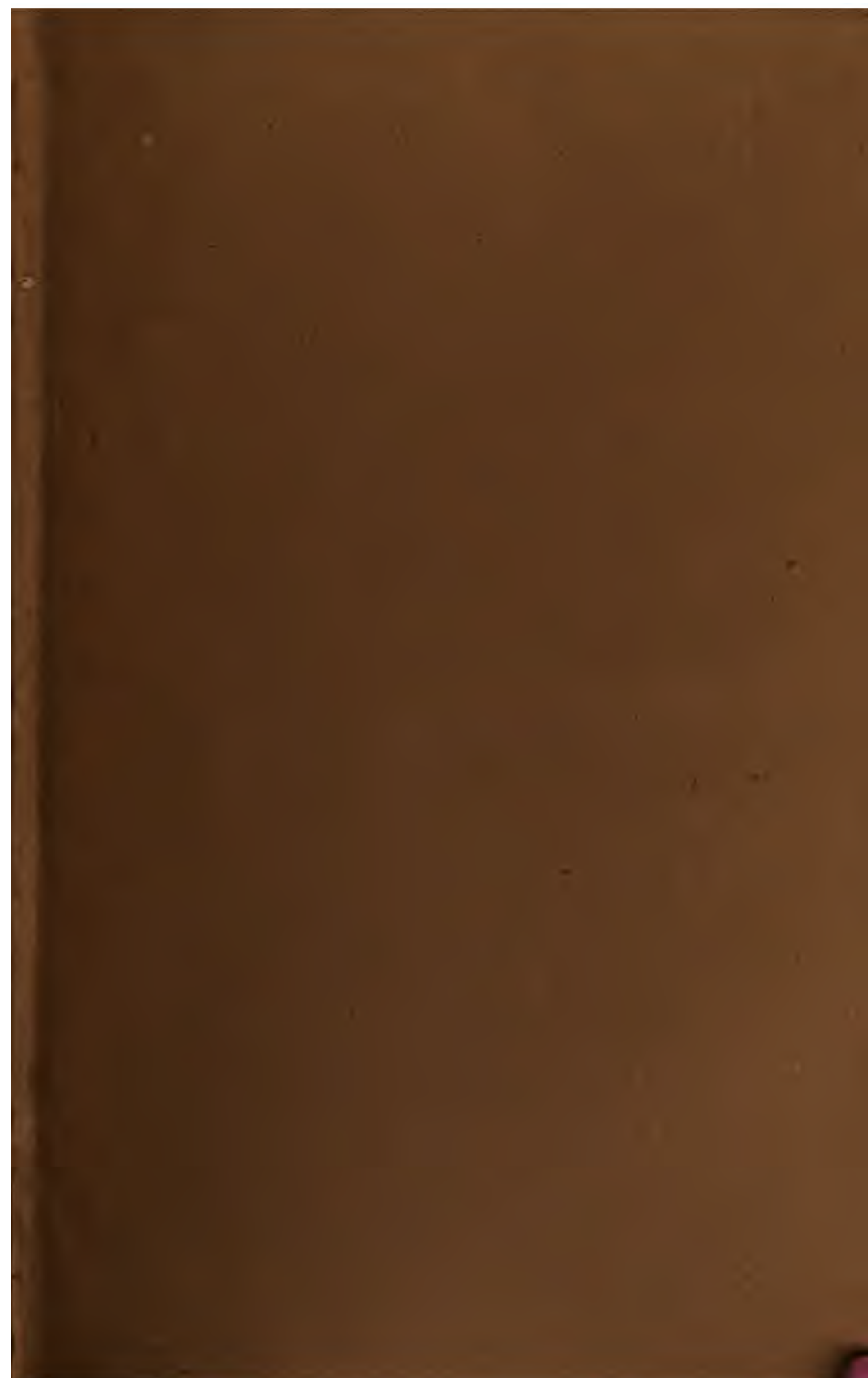

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

MINNEN

UR

SVERIGES NYARE HISTORIA,

SAMLADE

AF

B. von SCHINKEL,
Öfverste, f. d. Adjutant hos Konung CARL XIV JOHAN,

FÖRFATTADE OCH UTGIFNE

AF

CARL ROGBERG.

NIONDE DELEN.

CARL JOHAN OCH HANS TID.

(1814—1817.)

STOCKHOLM,
SAMSON & WALLIN.

STOCKHOLM, 1864.
P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

MINNEN

UR

SVERIGES OCH NORGES HISTORIA

EFTER ÅR 1814,

SAMLADE

AF

B. von SCHINKEL,

Öfverste, f. d. Adjutant hos Konung CARL XIV JOHAN,

FÖRFATTADE OCH UTGIFNE

AF

CARL ROGBERG.

FÖRSTA DELEN.

(1814—1817.)

STOCKHOLM,
SAMSON & WALLIN.

BERNARD MOSES

Förord.

Genom Herr C. W. Bergmans död sommaren 1857 afbröts offentliggörandet af det arbete, som under titel *Minnen ur Sveriges Nyare Historia* i de hittills utgifna åtta delarne omfattar tiden från 1771 till och med 1814.

Då emellertid den nitiske samlaren af dessa *Minnen,* Herr Öfversten m. m. *B. von Schinkel,* som är i besittning af rikhaltiga bidrag till fäderneslandets och Konung Carl XIV Johans historia ända till slutet af denne Konungs regering, önskat lemna den Svenska allmänheten del äfven af dessa, har han åt undertecknad anförtrott uppdraget att författa och utgifva en fortsättning af ofvannämnda historiska verk. Af denna fortsättning, ämnad att på samma gång bilda en *ny följd* af Minnen ur Sveriges och Norges *nyaste* Historia, lägges härmed första delen under allmänhetens ögon.

Författaren har ansett sig böra så mycket, som möjligt, bibehålla orubbad den plan, som i de föregående delarne blifvit iakttagen. De förändringar, som han deri tillåtit sig, ha betingats af den förändrade karakteren i vårt fäderneslands historia efter året 1814. Det är härefter icke den yttre politiken, som åt skildringen erbjuder det rikaste stoffet; det

är nationens fredliga, men snabba och mångsidiga utveckling, som i främsta rummet fängslar uppmärksamheten — en tid af tyst och troget arbete, icke utan kraftansträngning, icke utan kamp, men utan skakningar inom samhällslifvet, utan rättskränkningar, utan våld.

Förf. vet med sig, att han gått till utförandet af dessa skildringar utan förutfattade åsigter om personer och tilldragelser; att han sökt vara sanningen trogen, såvidt hans blick mäktat genomskåda den, samt att han, såvidt tid och omständigheter medgifvit, icke sparat någon möda i sina forskningar, hvilka i många fall sträckt sig vida utom den von Schinkelska Samlingen.

Carl Rogberg.

INNEHÅLL.

Carl Johan och hans tid.

(1814—1817.)

FÖRSTA KAPITLET.

De politiska partierna och den allmänna sinnesstämningen bland Europas furstar och folk. Sveriges nya samhällsskick och nyvalda furstehus. Föreningen emellan Sverige och Norge.

(1814—1815.)

ANDRA KAPITLET.

Riksdagen 1815. Prins Oscars första nattvardsgång. Carl Johan Adlercreutz. Gustaf Mauritz Armfelt.

TREDJE KAPITLET.

Sveriges och Norges inre förhållanden. Storthinget 1815—1816.

(1814, 1815, 1816.)

FJERDE KAPITLET.

Förhållandet till Frankrike. Återupptagandet af giftermålsunderhandlingarne med Preussen för prins Oscars räkning.

(1814—1817.)

FEMTE KAPITLET.

Bernadottska dynastien och den Gustavianska ligan.

SJETTE KAPITLET.

F. d. konungen Gustaf Adolf.

(1811—1837.)

BILAGOR.

CARL JOHAN OCH HANS TID.

(1814—1817.)

FÖRSTA KAPITLET.

De politiska partierna och den allmänna sinnesstämningen bland Europas furstar och folk. Sveriges nya samhällsskick och nyvalda furstehus. Föreningen emellan Sverige och Norge.

(1814—1815).

Napoleons fall och anledningen dertill. — Ludvig XVIII åter uppsatt på Frankrikes thron. — Europas öfriga furstar återkomna till sina stater från det stora kriget. — Folkens frihetsförhoppningar. — Europas tillstånd förändradt. — Revolutionens och den Napoleonska despotismens inverkan på de politiska och sociala förhållandena samt på den allmänna uppfattningen af statens lif och betydelse. — Nationalitetsbegreppet och de historiska traditionerna. — Det konstitutionelt-monarkiska samhällsskickets företräden. — Genomgripande förändring i folkens religiösa och sedliga stämning. — Folkens fordringar och de krafter, som bekämpade dem. — Den absoluta furstemakten. — Byråkratien. — Bördsaristokratien. — Kyrkan. — Det allmänna behofvet af ordning och fred. — Den reaktionära andan hos Kongressen i Wien. — Nationalitets-intresset undertryckt af legitimitets-intresset. — Sveriges ställning olik de öfriga Europeiska staternas. — Grunden till detta förhållande. — Det Svenska samhällsskickets ursprungliga karakter och historiska utveckling. — Den Svenska friheten aldrig kufvad. — Statshvälfningen 1809 och den nya statsförfattningen. — Denna författnings hufvudinnehåll. — Dess förtjenster. — Dess mest framstående brister. — Ståndsfördelningen. — Embetsmännens öfverdrifna inflytande inom representationen och olämpligheten deraf. — Carl Johans politiska veridsåsigt. — Det oberättigade i klandret emot 1809 års grundlagsstiftare. — Sveriges lyckliga inre ställning under huset Bernadotte. — Dess oberoende af åsigterna vid Kongressen i Wien. — Carl Johans och Svenska folkets högsinnade handlingssätt emot Norge. — Spår af förenings-planer i Skandinavien före 1397. — Kalmar-unionen. — Sverige och Norge förenade under Carl Knutsson. — Förenings- eller förbunds-planer hos Gustaf I, Erik XIV, Gustaf II Adolf och Axel Oxenstierna, Carl X Gustaf, Carl XI, Carl XII, hos de ofrälse stånden 1743, hos Gustaf III och männen af 1809. — Föreningens fullbordan den 4 November 1814. — Glädjen deröfver i Sverige. — Missnöje med de frisinnade föreningsvillkoren. — Carl Johan, hyllande dessa redan från början, förblir trogen sina grundsatser och sina löften samt tillbakavisar alla yrkanden om Norges införlifvande med Sverige som *ett* rike. — Märkvärdigt bref från Adlercreutz till Wirsén. — Det Norska storthinget och de Svenska kommissarierna. — Grefve G. Löwenhielm och Excellensen von Engeström. — Carl Johans uppfattning af föreningens betydelse och ändamål. — Hans personliga ställning till föreningsfrågan. — Råd och yttranden till Carl Johan af fru Staël och grefvinnan Pappenheim. — Klagomålen emot föreningen och dess stiftare mer eller mindre obefogade. — Tänkesätten i Norge. — Yttranden om föreningen af Norrmännen Monrad och Dunker m. fl. — Anförande af A. G. Silfverstolpe på riksdagen 1815. — Hvad vi Svenskar tänka om Norge.

Täckelset hade fallit öfver slutscenerna af det vexlingsrika drama, för hvilket Europa under ett fjerdedels århundrade varit skådeplatsen. Striden var nu utkämpad, fördragen voro afslutna, freden hade inträdt. Napoleons politiska bana hade gått till ända, segraren vid Marengo och Austerlitz hade vid Waterloo med darrande hand dragit den sista lotten ur skickelsernas urna; förrådd af sin egen Genius, den ende gud han tillbad, hade han för andra gången sett sin ära slockna och spiran falla sig ur händerna för alltid. Han hade störtat, menade man, under tyngden af sina egna fel, under bördan af en omättlig ärelystnad, för hvars uppbärande den nyss så kraftiga hjelteanden plötsligen syntes alldeles förlamad. Men i sjelfva verket föll den väldige, som »ärft alla revolutionens krafter och med dem förenat sin egen jättestyrka», ingalunda genom tillfälliga förseelser eller genom sina motståndares öfverlägsenhet, utan han föll derföre, att han föraktade mensklighetens ädlaste sträfvanden och vågade brottas emot tidens ande, som var starkare, än han. »Två århundradens store man», för hvars bragder Europa en gång icke befunnits rymligt nog, egde till slut sin hela verld inskränkt till den trånga omkretsen af en obetydlig ö, och icke ens der var han sin egen herre. Fjettrad vid S:t Helenas ödsliga klippa, hånad af ett folk, som ögonblicket förut jublande samlat sig omkring hans fanor, hatad af en verld, som han på höjden af sin makt beherrskat, återstod honom numera i landsflyktens glömska ingenting annat, än Prometheusqvalen af sönderslitande minnen, af krossade förhoppningar och en stum förtviflan. Ludvig XVIII, länge pröfvad och kastad kring verlden som en lekboll för revolutionerna, men nu i den triumferande legitimitetens namn genom de allierades vapenmakt ställd i spetsen för Frankrikes regering, hade ånyo tagit i besittning sina fäders thron och sett erkänd den myndighet, som han tillika med det Bourbonska blodet fått i arf af Ludvig XIV och Henrik IV, Ludvig den helige och Hugo Capet. Europas öfriga furstar hade omsider från

krigen och kongresserna, från slagfältens jämmer och festernas bländande öfverdåd återvändt till sina stater, för att nu — så hoppades man åtminstone öfverallt — i ersättning för folkens uppoffringar och lidanden under kampen för den gemensamma befrielsen bereda dem ett nytt tidehvarf af fredens och frihetens förenade välsignelser.

Med gladare förhoppningar, än någonsin förut, borde också Europas folk i detta ögonblick kunnat motse ett snart förverkligande af sina aktningsvärda och billiga önskningar. Den fruktansvärde verldsinkräktarens fall, som furstarnes vexlande förbund icke mäktat åstadkomma, hade tidsandens oemotståndliga vapendragare, de till nationalmedvetande uppvaknade förenade folken, med orubblig trohet och uthållande kraft genomdrifvit. *De* hade för furstarnes sak utgjutit sitt ädlaste blod, *de* hade utan klagan burit krigets nöd och utan öfvermod segrens ära. Hvarthelst befrielsens budskap kom möttes det på samma gång af hänförelsens jubel och af tacksamhetens djupaste allvar. »Vi äro åter fria» — utropade man — »vi andas åter, vi kunna än en gång skåda solen såsom det ljus, hvilket ånyo skall stråla öfver ära och dygd. Vi äro väl utarmade, men vi äro rika på tapperhetens ära och stolta i medvetandet af återvunnet oberoende, och detta är af högre värde, än de omätligaste rikedomar under utländskt förtryck»[1]. Så tänkte alla. En hvar visste, hvad segren hade kostat, huru dyrt friheten blifvit betalad; men ingen fanns, som ej aktade offret ringa i jemförelse med det segerpris man tillkämpat sig, vid tanken på den ljusa framtid man nu hoppades stunda och hvars gryning redan tycktes framskymta.

Denna framtid för nationerna af 1815 är nu för oss ett förflutet, om ock oafslutadt, tidehvarf. Hvad folken då väntade att få emottaga såsom rättmätiga belö-

[1] Jfr H. von Sybel, Die Erhebung Europas gegen Napoleon I. München 1860 sid. 141.

ningar för deras trofasta strid, såsom frivilliga medgifvanden åt deras frivilliga uppoffringar har steg för steg måst eröfras i en hårdnackad, sedan denna tid aldrig hvilande, kamp emot godtycket, maktlystnaden och fördomarne. Vexlingarne i denna kamp, som ännu pågår inom alla områden af det politiska och sociala lifvet, bilda hufvuddragen i de Europeiska staternas mångskiftande historia under de sistförflutna femtio åren.

Hela vår verldsdel befann sig efter Napoleons fall i ett fullkomligen kaotiskt tillstånd. Dess ställning var efter tjugofem års krig alldeles förändrad. Från alla håll mötte nya frågor, som kräfde lösning, nya rättsanspråk, som fordrade erkännande, nya intressen, som ville bryta sig väg, och alla dessa icke blott sådana, som angingo staternas bestånd och särskildta rikens större eller mindre omfång, utan äfven sådana, som djupt ingrepo i folkens innersta lif och voro af en afgörande betydelse för dettas hela framtida riktning.

Den längtan efter politisk frihet, som i den Fransyska revolutionen med våldsam kraft brutit fram och med hänförande makt fängslat folkens hjertan, hade icke blifvit förqväfd, oaktadt ur samma revolution utgått en despotism, som gjort sig känbar både inom och utom Frankrike. Man bör nemligen icke förglömma, att den Fransyska kejsarens envåldsgrundsatser väsendtligen skilde sig från dem, som det adertonde århundradets absoluta furstemakt sökt göra gällande. Napoleon, revolutionens son och arfvinge, hade på samma gång han begagnat henne till medel för sitt oinskränkta herraväldes grundande derjemte äfven upptagit och gjort sig till godo flera af hennes redbaraste och nyttigaste frukter, och just hans utomordentliga politiska inflytande hade bidragit att sprida dessa vida omkring och dermed bana väg för nya förhållanden. Den medborgerliga jemlikheten, som upphäfde alla klass- och stånds-privilegier, öppnade täflingsbanan för förtjensten i alla riktningar ohc uppställde den personliga dugligheten såsom den enda måttstock för individens betydelse inom statslifvet; införandet

af en lagskipning, stödd på offentlighet i domstolsväsendet och likhet inför lagen, samt öfverhufvud den största möjliga förenkling af de särskilda funktionerna i staten — alla dessa af revolutionen födda eller upplifvade grundsatser funno sin tillämpning i de länder, som Napoleon förenade med det Fransyska kejsareriket, och äfven mer eller mindre inom dess vasallstater. Den envisa återstoden af den gamla feodalismen blef af Napoleons mäktiga hand skakad i sina djupaste grundfästen; den hierarkiska makten med alla dess missbruk drabbades af ett starkare slag, än någonsin efter reformationen; i alla riktningar blefvo frön utsådda för framalstrande af ett tillstånd, bättre motsvarande mensklighetens behof och en framskriden civilisations kraf, samt förändringar tillvägabragta, som i trots af alla reaktionära sträfvanden genom sitt djupa ingripande och sin vidsträckta utbredning ombildat hela samhällslifvet och tryckt sin karakter på de närmast efterföljande tidernas historia.

Men å andra sidan hvilade dock despotismens hand alltför tung öfver samhället för att ej på detsamma utöfva ett verksamt inflytande. Detta visade sig ock i den stora ensidighet, som utmärkte den Napoleonska förvaltningen, och öfverhufvud i hela den uppfattning af *staten*, som mot slutet af förra och i början af innevarande århundrade gjorde sig gällande öfverallt, men af Napoleon kan sägas hafva blifvit drifven till sin högsta ytterlighet[1]). Staten betraktades nemligen enligt detta åskådningssätt såsom medelpunkten för allt; till staten hänfördes allt, af honom skulle allt beherrskas och allt vara honom underordnadt, så att för individens frihet, äfven i ganska likgiltiga fall, föga eller ingen plats lemnades öfrig. För detta statens omåttliga och allt uppslukande öfvervälde hade alla de elementer måst falla, hvilka hittills varit i åtnjutande af en viss sjelfständighet. Det politiska lifvets brokiga rörlighet och skiftande

[1]) »Den Napoleonska staten var helt och hållet ordnad efter arméens mönster» säger Ranke, Hist. polit. Zeitschrift 1: 123.

mångfald vek undan för ett stelt och färglöst statsvälde, som ej tillerkände värde, betydelse eller berättigande åt något annat, än det, som för statsmaktens omedelbara ändamål kunde användas. Staten blef sålunda enligt detta system för mensklig rätt någonting lika stillastående och lifllöst som despotismen, och det var äfven i full öfverensstämmelse med denna statens karakter Napoleon icke erkände såsom giltiga några andra rättigheter, än dem han sjelf förlänat, utan uppbyggde allt efter *sina* åsigter och i följd häraf satte *nationaliteterna* helt och hållet å sido, ja! till och med trampade dem under fötterna.

Denna ensidighet i den Napoleonska staten hade under den långvariga kampen emot dess representanter blifvit fullkomligen afslöjad för folken. De krafter, som i denna kamp åstadkommit de största verkningarne, hade varit af nationel natur. Napoleons politik att förtrycka nationalfriheten, att förneka nationaliteternas rätt och betydelse hade retat folken till ett naturligt motstånd, och deras uppvaknade sjelfkänsla hade uppeldat striden och fört den till ett lyckligt slut[1]). Folkens nationalmedve-

[1]) Napoleon insåg också sjelf i en senare tid, att det var med de nylifvade nationalitetsidéerna de allierade monarkerna hade vunnit slaget vid Leipzig, och han har äfven förklarat, att det varit hans afsigt att i framtiden godtgöra den fiendtlighet, hvarmed förhållandena nödgat honom att bekämpa de nationella idéerna, och att samla Europas utskiftade och skilda folk till stora och mäktiga enheter. »Une de mes plus grandes pensées», yttrade Napoleon på S:t Helena, »avait été l'agglomération, la concentration des mêmes peuples géographiques qu'ont dissout, morcelés les révolutions et la politique. Ainsi l'on compte en Europe, bien qu'épars, plus de trente millions de Français, quinze millions d'Espagnols, quinze millions d'Italiens, trente millions d'Allemands; j'eusse voulu faire de chacun de ses peuples un seul et même corps de nation. — Quoiqu'il en soit, cette agglomération arrivera tôt ou tard, par la force des choses, l'impulsion est donnée, et je ne pense pas, qu'après ma chute et la disparition de mon système il y ait en Europe d'autre grand équilibre possible que l'agglomération des grands peuples». Mém. de Sainte-Hélène. Par le Comte de las Cases VII: 168.

tande hade sålunda ännu ytterligare vunnit i djup och styrka, och i följd häraf äfven idéen om personlig rätt med dertill hörande anspråk på politisk frihet inträdt i ett nytt stadium af sin utveckling. Utan en nationel grundval hvarken kunde eller ville man hädanefter tänka sig politiskt oberoende; man hade lärt sig inse, att *fäderneslund* och *frihet* äro oskiljaktigt förenade, och att båda tillsammans bilda de egentliga faktorerna för ett sannt och sundt politiskt tillstånd.

Härmed hade också den ensidiga riktningen i den hittills gällande uppfattningen af statens betydelse fått dödshugget bland folken. Med erkännandet af ett så positivt samhällselement, som nationaliteten, började äfven de öfrigas giltighet att undersökas, och särskildt blefvo nu de historiskt gifna organisationsformerna betraktade med något blidare ögon och icke vidare ansedda för odugliga missfoster, de der utan undantag borde kastas öfver bord. Det raseri, hvarmed man efter revolutionen vant sig att behandla dem, lade sig småningom, och den nationala pieteten inrymde dem ånyo efter fredens återvändande den plats, hvarifrån de i revolutionens första yra blifvit utan skonsamhet förvisade.

Såsom uttryck af en med denna sinnesstämning närbeslägtad känsla måste man också anse icke blott den hänförelse, med hvilken folken öfverallt emottogo de gamla dynastierna, som af Napoleon blifvit beröfvade sina throner, utan äfven den tillgifvenhet, som vid denna tid, i frigörelsens ögonblick, allmänt egnades furstarne från undersåternas sida.

Denna folkens, för att så säga, nationala och historiska sinnesstämning, lifligoch uppeldad som den var i följd af de utomordentliga tidsförhållanden och de storartade tilldragelser, hvarunder den föddes, kunde visserligen icke undgå att leda till öfverdrifter och illusioner af åtskilligt slag; men hufvudsyftemålet, hvars främjande uppkallat och lifvat den nationella kampen, blef dock aldrig lemnadt ur sigte, nemligen en i grund förändrad politisk och social ställning, hvilande på rättvisans och

billighetens fordringar och på de frisinnade grundsatser, revolutionen kallat till lif och af hvilka det allmänna folkmedvetandet redan satt sig i besittning. Visserligen hade de republikanska idéerna förlorat mycket af sin tilldragande lockelse, då just den erfarenhet, som samtidens händelser gifvit, temligen tydligt ådagalagt den republikanska författningsformens bristande hållbarhet[1]) åtminstone för det dåvarande Europa; men desto kraftfullare och bestämdare uttalade man sig för det konstitutionelt-monarkiska samhällsskicket, hvilket i det land, som gått i spetsen för nationalitetsrörelsen, visat sig såsom det enda hållbara och således äfven måste betraktas såsom det enda, hvilket kunde återställa och upprätthålla den behöfliga jemnvigten emellan statens olika elementer. Här trodde man sig således hafva funnit en lösning af tidens fordringar: statens makt och betydelse till fullo upprätthållen, men begränsad genom erkännandet af individernas rättigheter och inskränkt genom stånder, hvilka på en gång representerade samhällets högre klasser och det egentliga folket. Långt ifrån att vilja fortgå på de nivellerande samhällstheoriernas bana önskade man genom fasthållande af gifna historiska fakta såsom grund ånyo återställa det politiska lifvets friska rörlighet. Och då derjemte det nationella såsom sådant spelat en så betydande roll, så utvecklade sig, i sammanhang med alla dessa riktningar, inom de särskilda staterna jemväl en sträfvan efter politisk enhet emellan splittrade folkstammar, utan att man ännu med klarhet insåg medlen eller formen för denna enhets förverkligande.

Dessa förhållanden i staten och politiken saknade ingalunda sin motsvarighet i religion och kyrka. Icke

[1]) Filosofen Fichte, som under de sista åren af sin lefnad ibland sina landsmän gällde såsom ett slags politisk siare, förutsade, att Tyskland småningom skulle utveckla sig till en stor republik och att denna skulle komma till stånd i »det tjugoandra århundradet». Jfr Gervinus, Gesch. des neunzehnten Jahrhunderts I: 356, II: 366, 374.

blott i följd af de politiska förvecklingar, i hvilka folken under den sista tiden varit insnärjde, utan äfven genom det adertonde århundradets materialism, som med jernhård konseqvens sökt tillämpa sina åsigter på religion och moral, på vetenskap och konst och som slungat sina skarpaste vapen emot kyrkans gamla satser och emot henne sjelf — sålunda med all rätt beifrande fördomen, men på samma gång ofta hånande äfven det verkligt heliga — hade en allmän slöhet och tomhet inträdt i det religiösa medvetandet, och i allmänhet inom detta område samma riktning gjort sig gällande, som inom staten. Ett nivellerande system hade äfven här burit liknande frukter. En sedlig likgiltighet och slapphet hade öfverallt gjort sig märkbar och det till den grad, att redan ett dylikt bortkastande af all ethisk spänstighet skulle vara nog att förklara de särskilda Europeiska staternas sorgliga politiska tillstånd vid denna tid och möjligheten af deras förödmjukande underkastelse under Napoleons förtryck och misshandlingar.

I motsats emot denna religiösa och sedliga slapphet framträdde nu bland folken en alldeles förändrad sinnesstämning. Den frihetskamp, som man nyss bragt till ett lyckligt slut, hade ånyo bland dem väckt till lif alla ädla och höga känslor. Ungdomlig hänförelse trädde i stället för trånghjertad beräkning, feg egoism lemnade rum för hjeltemodig sjelfuppoffring. Af den öfversvallande känslostämning, som sålunda bemäktigat sig menniskorna, kunde de religiösa åsigterna icke undgå att röna inflytande. De stora politiska omhvälfningarne, nöden såväl som framgångarne, tedde sig för folken såsom försynens omedelbara ingripande i verldshändelserna. Det lika plötsliga som fullständiga sammanstörtandet af ett välde, som några månader förut synts oåtkomligt för hvarje afbräck; förödmjukandet af en despot, som med hejdlöst öfvermod velat stifta lag för alla konungar och alla folk, framställde sig för inbillningen såsom ett slags underverk, såsom ett ögonskenligt straff af den gudomliga rättvisan, emot hvilken det hade varit fåkunnigt och

gudlöst att resa sig upp. I allt trodde man sig skönja kraften af en högre skickelses allmakt. Tron på en himmelsk ledning, på en kärleksfullt förbarmande Gud, som ändtligen åtagit sig den betryckta menskligbetens sak, påträngde sig midt under de öfverväldigande verldstilldragelserna allas sinnen. Folken började ropa till Herren varmare, än förr; »icke jordens store blott, utan — hvad mera är — jordens snillen böjde sina stolta hufvuden för stjernan öfver Bethlehem». Man började inse, att otron och likgiltigheten, det fräcka tviflet och den grinande smädelsen ingenting annat voro, än uttorkade källor, som åt det utmattade och aftynande samhället icke hade att erbjuda någon uppfriskande och stärkande helsodryck. Tillförsigt och hopp började återfödas i de nyss så ljumma eller kalla sinnena, och liksom i fråga om stat och politik de historiska erinringarne åter tagit sin rätt i anspråk, så skedde detta nu äfven inom religionens och kyrkans område. Men lika litet som man för de historiska traditionerna ville uppoffra den politiska friheten, lika litet önskade den uppvaknade religiositeten lägga band på den fria forskningen eller beröfva det individuella förnuftet dess gudomliga arf. I få ord: man ville politisk frihet med erkännande af det nationella och, så vidt möjligt och görligt var, äfven af det historiska elementet, och man önskade en pånyttfödelse af det religiösa och sedliga medvetandet, men utan att derföre vilja göra några hämmande inskränkningar i menniskoförnuftets pröfningsrätt.

Om man i allmänhet på detta sätt kan beteckna folkens fordringar vid denna tid, så var det dock långt ifrån, att icke dessa fordringar från åtskilliga håll möttes af det kraftigaste motstånd, hvars lösen och mål var *en allmän reaktion,* ett återuppbyggande af allt, som revolutionen nedrifvit. Ett sådant motstånd utgick i främsta rummet från *den absoluta furstemakten,* som, efter att ända till Fransyska revolutionen hafva varit den nästan uteslutande styrelseformen och helt nyligen med det Napoleonska systemet inträdt i ett nytt utvecklingsstadium,

icke var synnerligen villig att göra några eftergifter hvarken åt nationaliteterna eller friheten. Tidsandens yrkande, att »staternas och statssamfundens gränser, så vidt möjligt var, borde sammanfalla med folkens och folksamfundens», och att i följd deraf ett folks splittrade beståndsdelar borde förenas till en politisk enhet samt sådana stater, som bestodo af olikartade folkelementer, borde särskiljas, var för åtskilliga väldens bestånd och betydelse alltför hotande grundsatser, att man skulle obetingadt lemna dem sitt bifall, och kunde icke annat än slutligen på många ställen sätta furstehusens intressen i mer eller mindre uppenbar strid med folkens nationella önskningar. Herrskareviljans oinskränkta frihet hade genom en lång vana blifvit alltför behaglig, att man skulle för något särdeles godt pris och utan motsägelse vilja afyttra den. Visserligen hade furstarne i farans första ögonblick och medan nöden var som störst ej tvekat att smickra folkens frihetssträfvande; men de hade sedermera ingalunda nog klokhet att göra sig till dettas ledare och ännu mindre någon lust att för dess befordran uppoffra någon betydligare del af sina s. k. gudomliga rättigheter, bland hvilka den att »ega folken af Gudi till ett evigt arfskap» och i följd deraf kunna behandla dem såsom sin välfångna egendom intog, snart sagdt, det allra främsta rummet.

Vid sidan af den absoluta furstemakten stod såsom dess kraftigaste bundsförvandt *Byråkratien*. Denna hade under Napoleon haft ett gyllne tidehvarf, blifvit statens första stånd och nästan undanträngt alla andra, såsom nödvändigt var, då makten och inflytandet hos statens organer måste stegras och utvidgas i samma mon som statens eget öfvervälde vinner i styrka. Att qvarstå på sin upphöjda plats, låg naturligtvis i byråkratiens intresse; men detta kunde endast ske genom bibehållande af gamla stela former, som i betydlig mon måste hämma all nationell utveckling. Och alldenstund dessa formers bevarande i orubbadt skick hufvudsakligen berodde af statens högste styresman, sökte byråkratien på allt sätt

försvara den absoluta furstemakten, kämpande dermed på samma gång för sin egen framtid.

En egendomlig ställning till furstemakt och byråkrati intogs af *Bördsaristokratien* och *Kyrkan*. Den förra, som ända till slutet af adertonde århundradet varit i besittning af en särdeles framstående plats såväl i socialt, som politiskt afseende, hade genom den sista tidens omhvälfningar blifvit betydligt tillbakasatt öfverallt, dit revolutionens och det Napoleonska kejsaredömets idéer framträngt. Genom grundsatsen om den medborgerliga jemlikheten och allas likhet inför lagen hade aristokratien i allt väsendtligt blifvit ställd på samma linea, som de öfriga stånden. Men denna grundsats försvarades icke blott af det s. k. tredje ståndet och af det egentliga folket i allmänhet, utan äfven furstarne hyllade densamma i hopp att derigenom åt sig sjelfva bereda utvidgad makt. Så se vi både Napoleon sjelf fasthålla denna grundsats och likaså de gamla regentdynastierna, isynnerhet de, som med honom kommit i närmare beröring, underordnat sig hans välde och antagit hans system. Grundsatsen om statens souveränitet kom dem härvid förträffligt till pass för att fullkomligt tillintetgöra den aristokratiska korporationens sjelfständighet. Men aristokratien glömde icke så lätt sina gamla företrädesrättigheter. De gamla anspråken och de gamla fördomarne hade föga förlorat i styrka. Aristokratien i hela Europa hade under de tjugofem åren af sin nödtvungna tystnad, liksom de Fransyska Bourbonerna, »ingenting lärt och ingenting glömt». Nu vid Napoleons fall och vid utsigten på en ny tingens ordning hoppades hon kunna återvinna både sina privilegier och sitt inflytande. För att uppnå detta mål ansträngde hon sina yttersta krafter. Men derigenom kom hon i en ganska egendomlig ställning. På den ena sidan trädde hon nemligen i strid med den absoluta furstemakten och statens souveränitet, på den andra med den herrskande tidsandan. Med denna senare var hon dock på samma gång i en viss förbindelse så till vida, som båda hyste förkärlek för de hi-

storiska traditionerna och bekämpade statens allmakt samt det utjemningssystem, denna förde med sig. Och icke mindre hade aristokratien och furstarne åtskilliga intressen gemensamma, så till vida, som båda voro fiender till alla demokratiska rörelser. Aristokratiens framtida plats, antingen vid sidan af thronen såsom dess försvarare, eller i folkets leder såsom den absoluta furstemaktens motståndare, berodde således hufvudsakligen på det mer eller mindre gynnsamma mottagande hennes fordringar och anspråk skulle röna hos furstarne.

Kyrkan befann sig i ett liknande läge i följd af det intrång och de förluster, hon lidit lika mycket genom tidsandan, som genom den verldsliga makten. Den förra hade undergräft hennes moraliska inflytande, den senare hennes materiella rikedom. Ett ögonblick hade det nästan sett ut som om Påfvedömet med ens skulle ramlat och sålunda befriat verlden från det vidriga skådespelet af papismens och jesutismens fortfarande tillvaro. Det tycktes blott bero på Napoleons godtfinnande att låta hela denna i så många hänseenden olycksbringande institution stå eller falla; men nu, som alltid, besjälad af sitt hopp på bättre tider trotsade den helige fadren i Rom alla hotelser och lät sig icke förskräcka[1]). Och efter den fruktansvärde fiendens fall var Påfvedömet genast färdigt att tänka på kyrkans pånyttfödelse, på ett upplifvande af hennes fordna anseende och makt. Verkningarne af dessa reaktionära sträfvanden inom den katholska kyrkan bidrogo att framkalla dylika äfven inom Protestantismen. Äfven bland dess bekännare framträdde en och annan kämpe för den döda bokstafstron, frånkännande förnuftet all pröfningsrätt i religiösa frågor och uttalande läror, väl lämpade att kasta folken tillbaka i det mörker, hvarur reformationen upplyftat dem.

Emot dessa frambrytande riktningar kunde man visserligen haft grundade anledningar att påräkna en

[1]) Om striden emellan Napoleon och Pius VII se Baur, Kirchengeschichte des Neunzehnten Jahrhunderts (Tübingen 1862) sid. 28 ff.

stark motvigt dels af staten, som, en gång blifven äfven kyrkans herre, alldeles icke hade någon lust att uppgifva sina vunna fördelar, dels också af den allmänna meningen, som ej mera bort kunna bländas och bedåras af det bedrägliga helgonskimret omkring S:t Petri stol eller blindt underkasta sig en stel orthodoxis fordran af det strängaste fasthållande vid kyrkans för århundraden sedan antagna lärosystemer, med hvilka kyrkomöten och verldsliga myndigheter tid efter annan omspunnit det enkla och rena evangelium, som utgick från Frälsarens läppar. Men den allmänna meningen befann sig just för ögonblicket i en vida mindre skarp motsats till kyrkan, än förut, i följd af den frommare stämning, den svärmiska vördnad för det traditionella i läror och institutioner, som plötsligen gjort sig gällande, och kyrkan kunde så väl i följd häraf som i följd af de misshandlingar och förödmjukelser, för hvilka hon genom Napoleons godtycke varit blottställd, hoppas ett visst medlidande, från hvilket öfvergången var ganska lätt till gynnande af sjelfva hierarkien med dess trångbröstade grundsatser. Äfven emot statens anspråk att vara hennes herre kunde kyrkan likaledes påräkna stöd af tidsandan och den allmänna meningen, som fordrade individualitetens sjelfständiga erkännande öfverallt och ingalunda kunde förlika sig med statens öfvervälde och de frihetsqväfvande jemlikhetstheorier, hvilkas tillämpning skulle blifva den gifna följden af detta öfverväldes seger.

Denna den allmänna meningens ställning å ena sidan till kyrkan, å den andra till staten och den absoluta furstemakten kunde icke vara obekant för furstarne sjelfva. De voro ingalunda blinda för den fara, som hotade dem, att öfverflyglas af tidens frisinnade idéer, och de kände rätt väl, att emot dessa djerfva och närgångna fiender pålitliga bundsförvandter voro af nöden. Såsom en sådan erbjöd sig jemte aristokratien, om hvars ställning i detta fall vi redan talat, i främsta rummet kyrkan, som hade att befalla öfver stora andliga krafter, fortfarande utöfvade ett mäktigt inflytande åtminstone på

de lägre folkklasserna och i allmänhet både af sin vilja och förmåga att undertrycka hvarje friare utveckling aflagt tillräckligt många prof (synnerligast i de Katholska länderna) för att äfven under närvarande förhållanden kunna påräknas såsom ett nyttigt redskap i reaktionens tjenst. Men den ställning kyrkan skulle intaga berodde likväl i främsta rummet på de framtidsutsigter, som för henne öppnade sig, vare sig dessa visade sig mest löftesrika under enväldets hägn eller under de frisinnade idéernas banér.

I denna allmänna blandning af önskningar och fordringar, planer och förhoppningar, som dels voro hvarandra motsatta, dels alldeles oförenliga, fanns dock något, hvari alla öfverensstämde, nemligen i erkännandet af det allmänna behofvet af ordning och fred. Alla insågo nödvändigheten att på ett eller annat sätt medla emellan de högljudda olikartade anspråken och att söka förlika de stridiga intressena. Och då tillvägabringandet af en sådan försoning var ett arbete, som öfversteg både enskildas krafter och det ännu outvecklade folkmedvetandets förmåga, fästade alla sina förhoppningar vid Kongressen i Wien, der århundradets ypperste statsmän voro församlade, och trodde sig af denna politiska areopag kunna vänta en någorlunda tillfredsställande lösning af de många tvistefrågorna. Det var der »en ny sakernas ordning i Europa» skulle uppställas och grunden läggas för »hofsamhetens och rättvisans välde bland de civiliserade folken».

Men då Europas politiska förhållanden vid denna tid utmärkte sig, såsom vi antydt, af en allmän förvirring, var det helt naturligt, att äfven vid Kongressen i Wien, bland hvars ledamöter de kämpande åsigterna hade sina mer eller mindre ifriga förfäktare och der de egentligen bestämmande myndigheterna, de s. k. stormakterna, hvar för sig hade sina särskildta intressen, den skenbara enighet, som till en början herrskat, måste blifva af kort varaktighet. Kongressen erbjöd snart endast »en tafla af ärelystnadens strider», och de segrande

makterna syntes genom sin gränslösa rofgirighet vara vida mera angelägna, att den kufvade verldsinkräktaren skulle blifva rättfärdigad, än att det befriade Europa skulle välsigna hans fall. De läror, som lågo i de stora verldshändelserna sjelfva, syntes lemna en otvetydig anvisning hvad som borde göras för att återbringa sakerna i ett naturligt läge. Om man på fullt allvar i det yttre sökt godtgöra de många kränkningar, som folkens sjelfständighet lidit, och i det inre med uppriktig och trogen samdrägt grundlagt tidsenliga fri- och rättigheter, med ett ord, om man valt en medelväg emellan de båda yttersta öfverdrifterna, folkvälde ooh furstligt envälde, så skulle den närmaste framtiden säkerligen för både furstar och folk gestaltat sig helt annorlunda, än som skedde. Man gör sig ock utan tvifvel skyldig till orättvisa emot furstarne och statsmännen, om man helt och hållet förnekar tillvaron hos dem af god vilja att gå folkens önskningar till mötes och att återställa verldsdelens lugn genom den dubbla omsorgen för det yttre oberoendet och en modererad inre frihet. Men det visade sig alltför snart, att de goda uppsåten voro föga rotfästade, att de vunna lärdomarne i längden blefvo lika svåra att minnas, som motbjudande att tillämpa, alldenstund tillämpningen fordrade mångfaldiga offer af urgamla rättigheter, af häfdvunna anspråk, af djupt inristade fördomar. Och icke nog härmed: Revolutionens skräckbild kunde icke förjagas, hon blef den olycksbådande skugga, som störde glädjen och tryggheten i de legitimes palatser, som utestängde derifrån folkens önskningar och som allt mer och mer förmörkade furstarnes ögon. Den nationella enthusiasm, som 1813 samlat folken under furstarnes fanor till kamp emot Europas förtryckare och som de nödställda regenterna då uppeldat genom lifliga förespeglingar af folkens inre frihet till belöning för den yttre befrielsen, fann icke mer något erkännande i de stora makternas rådslag två år derefter. Vid den omgestaltning af de Europeiska staternas territoriella förhållanden, som då verkställdes, sattes *nationaliteterna* helt och

hållet å sido, i det man utan afseende på seder, språk, historiska minnen, trosbekännelser eller rättsåsigter kastade stater och folk om hvarandra helt och hållet efter godtycke och tillfälliga intressen. För en fast organisk folkförening, detta »den Europeiska civilisationens yngsta och skönaste barn», med en dermed förbunden lefvande folkfrihet hade man på Wiener-kongressen inga sympathier. Regentfamiljernas anspråk betyddde der allt, folkens intet. Det var *furstarnes legitimitet*, som sålunda helt och hållet öfverväldigade *folkens* och af stormakterna uppställdes såsom den för framtiden ledande grundsatsen i den Europeiska politiken. Det var på detta sätt furstarne ansågo sig kunna tillfredsställa »allmänna rättens grundsatser och samtidens billiga förväntan». Statsmännen trodde, att folken skulle trifvas i ro inom de nya samhällsbyggnader, som blifvit uppresta; men det skulle snart visa sig, att dessa blott voro bräckliga löfhyddor, som störtade samman vid första fläkten af en friskare vind. Man trodde sig genom återupplifvandet af föråldrade anspråk kunna qväfva och genom bedrägliga löften eller hotande maktspråk kunna utrota revolutionen, men man nedlade sålunda hennes frön blott så mycket djupare. Efter fem år skulle den fred, man sökt grunda, vara rubbad, och efter åter ett tiotal den ordning, man infört, redan bruten; men numera icke af äregiriga inkräktare, utan af frihetsälskande folk[1]).

Denna hastiga öfverblick af den allmänna sinnesstämningen hos kontinentens folk och furstar vid den stora vändpunkt i deras historia, som vid denna tid in-

---

[1]) Med afseende på ofvanstående framställning i sin helhet hänvisa vi till *Gervinus*, Einleitung in die Geschichte des neunzehnten Jahrhunderts samt samme författares Geschichte des neunzehnten Jahrhunderts 1:r Band; *K. Hagen*, Geschichte der neuesten Zeit; *Viel-Castel*, Histoire de la Restauration, Paris 1861; *Lacombe*, Histoire de la Monarchie en Europe, Tome IV; *Alison*, History of Europe from the fall of Napoleon to the accession of Louis Napoleon, Vol. I. m. fl.

träffade, samt af de politiska theorier och syften, som då sökte göra sig gällande, torde i någon mon kunna bidraga att i klarare ljus framställa den utomordentliga betydelsen af det, som samtidigt föregick i Norden, i vårt eget fädernesland, om hvars egendomliga ställning vid denna tidpunkt såväl i afseende på dess inre förhållanden, som i dess egenskap af medlem i det Europeiska statsförbundet vi anse oss, innan vi anknyta vår framställning till den i föregående delar af detta arbete började berättelsen, böra förutskicka några inledande anmärkningar.

Svenska folket hade, äfven det, lidit nog och öfvernog af en oinskränkt konungamakts godtycke; äfven öfver oss hade det Napoleonska våldsystemet bragt tillräckligt elände. Den frihetslängtan, som lefde hos de öfriga Europeiska folken, hade i följd häraf samtidigt klappat högt äfven inom den Svenska nationens bröst. Uppväxt i sjelfrådighet och otålig vid allt förtryck hade hon, kanske till och med djupare än de flesta, känt nesan af enväldets bojor, om hon också varit för stolt att beklaga sig, eller trogen den vördnad och kärlek, hon från urminnes tider egnat sina konungar, ända in i nödens yttersta stund tvekat att angripa Majestätet. Men när slutligen sjelfva spillrorna af ett rike, som för att existera såsom sådant ej hade något mera att förlora, hotade att tillintetgöras, då försvann all tvekan: enväldet störtades, den gamla friheten återställdes, och detta allt på ett sätt och med en framgång, som tillräckligt visade, att Svenska folket i trots af de sistförflutna tidernas tvång och olyckor bibehållit oförlamade och i sin fulla kraft den viljans spänstighet, den handlingens energi och det försakelsens hjeltemod, som, i fordna dagar häfkrafter till vår storhet, nu satte en gräns för vår förnedring. Men å andra sidan visade sig vid allt detta en stor och väsendtlig skillnad emellan Svenska folkets och de öfrigas politiska och sociala ställning vid denna tid. De motsatser, som i skarpt utpräglade drag rörde sig bland de romaniska och germaniska fol-

ken på kontinenten och der spridde oro och splittring inom hela samhällslifvet, framträdde i vårt fädernesland i betydligt mindre bjerta färger och i vida mildare former. Hos oss hade de föregående missbruken och förvillelserna icke varit så stora och allmänna, som i det mellersta och södra Europa: prestvälde och katholskt mörker hade genom reformationen blifvit helt och hållet afskaffade; adelns makt, som aldrig blifvit så förtryckande, att den uppslukat andras personliga frihet — ehuru tider funnits, då Sveriges adel sökt göra Svenska bonden lifegen[1]) — hade efter Carl den Elftes tid icke förmått resa sig upp till sin fordna betydelse, och hvad särskildt vår statsförfattning angår, så hade det fria, demokratiska underlaget för densamma aldrig blifvit tillintetgjordt. Under det att hos de öfriga folken, när de afkastade sig despotismens fjettrar, materialierna till ett fritt samhällsskick lågo oordnade eller föga utvecklade, och nya statsformers införande, i saknad af en fast nationel och historisk grundval, medförde stora vådor, var deremot förhållandet hos oss helt annat. Här hade en konstitutionelt-monarkisk författning uppväxt ur det gamla samhällsskicket genom en oafbruten inre utveckling. Här behöfdes således ingen nybyggnad af en fri konstitution. En sådan var hos oss årsbarn med vår historia. Virket dertill var hemtadt ur Germaniens urskogar, och våra förfäders odalfrihet hade på fosterländsk botten uppreat hufvudstommen. Att denna under så många århundraden stått qvar på oqvald grund bevisar det *verkligt nationellas* hållbarhet och styrka. »Väl kan den Svenska staträttens historia», yttrar en författare, som till densammas belysning lemnat värdefulla bidrag, »förtälja om häftiga skakningar emellan olika styrelseformer; men ingen af dessa kastningar har dock förstört det innersta af samhällsskicket. Vill man tala om den lagbundna monarkien såsom Sveriges urgamla

[1]) Jfr Om Aristokrat-Fördömandet i Svenska Historien: under Folkungaätten och Unionstiden af C. G. Styffe i Tidskrift för Litteratur 1851, Tredje Häftet.

statsform, så kan visst sägas, att det varit tider, då lagens band visat sig alltför lösa så emot konungars herrskarsinne som folkmassors våld och partiers kabaler, men den lagbundna frihetens grundsats har aldrig varit förlorad, och de institutioner, som skolat bevaka den, hafva aldrig varit döde. Ifrån den tid, då Rikets Ständer börjat att finnas till, har ingen tid funnits, då deras namn varit ett ord utan all praktisk betydelse. Rikets Ständers föregångare, de gamla Herredagarne, de gamla Thingen sjönko aldrig i fullkomlig dvala förr, än Rikets Ständer trädt i deras ställe. Så gammalt som Sveriges rike är, så gammal är dess lagbundna monarki. Man kan tala om dess strider, man kan beklaga dess nederlag, men man behöfver icke sörja dess död. Hvad Sveriges medeltid har att förtälja om förtryck och öfvervåld var blott en strid, deruti den borgerliga friheten segrade. Den kämpade sig fram under Wasakonungarne till det ordnade skick, som Gustaf II Adolf gaf den, och det Carolinska enväldet blef blott en förgänglig diktatur. Frihetstiden betecknade den konstitutionella principens herravälde, ehuru den illa förstod sig sjelf. Gustaf den Tredje tryckte den tillbaka, men utrotad var den icke ur folkets medvetande äfven under Säkerhetsakten, och då Svenska folket skulle gifva sig en ny statsförfattning (1809), så behöfde det icke skrifva den till nyes»[1]).

När således revolutionen i Frankrike och de rörelser, som denna framkallade äfven i det öfriga kontinentala Europa, der öppnade ett svalg emellan gammalt och nytt, gäller detta alldeles icke i afseende på Sverige. Ett sådant svalg emellan gammalt och nytt kan hos oss icke uppvisas, allraminst vid statshvälfningen 1809. Den statsförändring, som då verkställdes, var åtminstone den minst våldsamma, den mest konservativa af alla s. k. revolutioner; den var så långt ifrån en förstörande omstörtning, att man snarare i densamma egentligen blott

[1]) Se W. E. Svedelius, Om Statsrådets ansvarighet, s. 215 ff.

ser ett fredligt försvar för uråldriga rättigheter, ett lugnt återvändande till gammal samhällsordning och till landets konstitutionella traditioner. Sedan enväldet blifvit afskaffadt behöfdes för frihetens stadgande och betryggande ingen omskapning af de författningsformer, som, »omgifna af seklers helgd och befästade af en allmän nationalkraft»[1]), hade alltför höga anor och en alltför nationel grund för att utan fara af tänkesättens splittring kunna omstörtas i en stund, då enighet och kraft mer än någonsin voro af nöden. Detta framstod också klart för de fosterländske, beslutsamme och kraftfulle män, som 1809 räddade Sverige, och de handlade i öfverensstämmelse med denna åsigt, då de vid statsskickets återupprättande, med bibehållande af de gamla formerna, sökte i dem ingjuta en ny föryngrande och lifgifvande anda och till full sanning återkalla den uråldriga frihet, hvars välsignelserika frukter det derefter endast berodde på nationen sjelf att med klar uppfattning af sina verkliga behof och sannskyldiga intressen bringa till utveckling och mognad.

Om vi nemligen fördomsfritt taga i betraktande innehållet af den grundlag, Sverige gaf sig 1809, så finna vi, att de, som sammanfattat densamma, med blicken fästad på det Svenska statsskicket under det föregående århundradet, då det vacklat emellan en ståndsfrihet, som närmade sig republik, och en konungastyrelse, som närmade sig envälde, i den nya författningen velat åstadkomma en jemnvigt emellan »de särskilda statskrafterna och en sådan deras inbördes inskränkning, som hindrar någondera att öfvergå från kraft till våld»[2]). Sökande sig en väg emellan de ytterligheter, hvilkas faror vårt fäderneslands historia lagt i öppen dag, erkände 1809 års grundlagsstiftare behofvet på samma gång af en stark konungamakt och en inflytelserik folkmakt. I afseende på den förra har af dem i sjelfva verket ej något nytt

[1]) Se Konstit.-Utskottets Memorial af den 2 Juni 1809 med förslag till Regeringsformen.

[2]) Anf. st.

blifvit skapadt eller något för våra äldre institutioner fremmande blifvit inympadt. Författningen framställer äfven nu, liksom under vårt äldsta samhällsskick, en konung med sitt råd i spetsen för regeringen, men denna är icke en kraftlös konungamakt hvarken på det sätt, att rådet kan ryckas om spiran med monarken och denne nedsjunka till ett verktyg i rådets hand samt styrelsen, såsom sannolika följden häraf måste blifva, i sin regelbundna gång blottställas för ingrepp från ett för tillfället herrskande parti bland ständerna, ej heller så, att konungen i likhet med en envåldig souverän blott är en kastboll för sina egna tillfälliga nycker eller dolda gunstlingars intriger. Styrelsen är i båda dessa hänseenden starkare, än hittills, alldenstund icke blott offentlige och ansvarige rådgifvare ovillkorligen måste omgifva regenten för att bistå och råda honom med förpligtelse tillika att bereda regeringsärenderna och omedelbart verkställa besluten, utan desse rådgifvare utöfva äfven ett sådant inflytande, att de visserligen icke kunna omedelbarligen betvinga konungamakten, men dock svårligen undgå att böja under sig regentens subjektiva vilja, der denna, vilseledd eller missriktad, möjligen skulle frestas att till förfång för det helas väl eller med kränkning af rättvisans fordringar gifva vika för personliga hugskott eller för äregiriga och egennyttiga lycksökares hemliga bearbetningar. Vi se *en stark konungamakt*, emot hvars öfverilningar, utsväfvande planer eller ingrepp i folkets fri- och rättigheter tillförlitliga och omsorgsfullt beräknade garantier blifvit stadgade, men åt hvilken derjemte lemnats tillräckligt utrymme att stifta och utöfva allt det goda, äfven den varmaste fosterlandskänsla eller ett brinnande begär efter ära och ryktbarhet skulle vilja åstadkomma. Vi se en konungamakt med enhet i beslut och full kraft i medlen att dem utföra, men på samma gång ovillkorligen förpligtad att »i alla mål låta sig upplysas af ett offentligt statsråd, hvars ledamöter måste vara kunnige, erfarne, redlige och allmänt aktade Svenske män med lif, välfärd och heder ställde under

ansvarighet icke blott för deras yttrade rådslag, utan äfven för deras tystnad, då de bort råda», samt både skyldige och berättigade att vägra sitt bifall till hvarje lagstridigt eller riksförderfligt beslut. Denna begränsning, som åsyftar att lägga ett välgörande band på regentens herrsklystnad, bilda en motvigt emot hans godtycke samt hämma honom i hvarje rättskränkande företag, lemnar honom deremot fullt oförhindrad i utöfvandet af hvarje godt och nyttigt samt behöfver ingalunda förminska konungamaktens verkliga styrka. Statens beherrskare uppfostras nemligen på detta sätt i främsta rummet till herravälde öfver sig sjelf — ett välde, svårare än något annat att vinna, men ock det förnämsta villkoret för möjligheten att med framgång beherrska andra. Hans energi till det goda stålsättes oafbrutet, då han vid alla tillfällen är nödsakad att i striden emellan egna tycken och allmänt gagn uppoffra de förra. Och alldenstund hvarje makt måste betraktas såsom den starkaste, i samma mon han kan mest uträtta, och den makt utan tvifvel uträttar mest, hvars planer och åtgärder mötas och understödjas af det största förtroendet, så måste också konungamakten hos oss, hvilken genom sin hela ställning såsom omgifven af ansvarige och om nationens behof och önskningar upplyste rådgifvare bör ingifva folket förtroende och erhålla dess stöd, i följd häraf vara i stånd att under en klok ledning utöfva en vida mera omfattande och välgörande verksamhet, än en envåldsmonark, som vid sin sida ej eger andra medhjelpare, än en flock blindt lydande slafvar.

Hvad i öfrigt angår den myndighet, som den nya regeringsformen tillerkände konungen, så bibehölls derunder allt, som kunde erfordras för att göra regenten till statens verkliga öfverhufvud och till högsta maktens utöfvare, i det att icke allenast den egentliga *styrelsen* och den *ekonomiska lagstiftningen* lades i hans hand, utan äfven makten att gemensamt med rikets ständer stifta, ändra, upphäfva och förklara de allmänna lagarne blef honom förbehållen. Slutligen fastställdes äfven hans del-

aktighet i *lagskipningen* (genom konungens Högsta domstol), ehuru detta på ett sådant sätt, att han i följd af domaremaktens sjelfständiga organisation hvarken kan sätta sin egen vilja öfver bestående lag eller för sina enskilda önskningars genomdrifvande stifta nya bestämmelser efter tillfälliga omständigheter, lika litet som han kan fälla annan dom än den, som stöder sig på lag och rätt. Han är väl högste lagskiparen i sitt rike och såsom sådan, i likhet med domaremaktens öfriga handhafvare, »sjelfständig under lagarne, men ej sjelfherrskare öfver dem».

Men då Svenska folket 1809 på sätt, vi sökt visa, stadgade en stark konungamakt, så förbehöll det ock åt sig sjelft en icke mindre oberoende ställning. Den nya grundlagen gaf åt folkets representanter *ovillkorlig rätt* att på vissa bestämda tider sammanträda till öfverläggning om rikets angelägenheter och gjorde derigenom folkets makt att gemensamt med konungen stifta och förklara lag till full sanning; den gaf oss *tryckfriheten*, åtföljd af den hos oss i friare utsträckning, än i något annat land[1]), lemnade rättigheten för enhvar att från alla offentliga myndigheter, med undantag af statsrådets protokoll, utbekomma och offentliggöra handlingar i hvilket ämne som helst; den garanterade *religionsfriheten*, den betryggade *domaremaktens oberoende*, den förbehöll åt Svenska folkets representanter allena *beskattningsrätten* jemte rättigheten att ej blott pröfva statsbehofven och bestämma de föremål, till hvilka de anslagna medlen skola användas, utan äfven att genom sina valda revisorer granska statsverkets både räkenskaper. styrelse och förvaltning samt dessutom att genom ett eget administrativt embetsverk besörja allt, som angår statens skuld; den ålade regenten ovillkorlig skyldighet att emottaga

[1]) »Uti båda hemisfererna är Sverige det enda land, der en så beskaffad frihet tolereras. Icke ens i det obundna Amerika har man trott detta utgöra ett villkor för tryckfriheten». (Björnstierna) Försök till en kritisk undersökning af vissa delar utaf 1809 års grundlag, sid. 151.

upplysningar och råd af ett offentligt och ansvarigt statsråd; stadgade för giltigheten af hvarje konungens beslut villkoret af en ansvarig rådgifvares kontrasignation med rättighet och pligt för denne att vägra sin underskrift å ett lagstridigt eller riksförderfligt beslut, samt icke blott medgaf åt ett af representationen valdt utskott att ställa under åtal eller föreslå till entledigande hvarje konungens ansvarige rådgifvare, som åsidosatt rikets nytta eller vårdslösat sina skyldigheter, utan förordnade äfven en af ständerna beroende embetsmyndighet att vaka öfver handhafvandet af lag och rätt samt aktgifva på regeringens åtgärder med anledning af representationens fattade beslut eller uttalade önskningar.

Vidare icke blott tillförsäkrades under dessa båda sjelfständiga politiska makters hägn en och hvar skydd i sin enskilda verksamhet och trygghet i sina menskliga och medborgerliga rättigheter, i det att Regeringsformens sextonde paragraf, med sin förebild i den gamla konungaförsäkran, uttalade fullständigare, än hittills skett, den personliga frihetens heliga grundsatser, utan såsom ett nödvändigt villkor för förvaltningens ordentliga gång stadgades äfven embetsmännens oafsättlighet med undantag af sådana, »som i styrelsens verksamhet förnämligast böra deltaga» eller innehafva s. k. förtroendesysslor. Lägger man slutligen härtill, att ordningen för Rikets Ständers verksamhet fastställdes på ett sätt, som förnämligast genom *Utskottsinrättningens* närmare bestämning åtminstone i någon mon gjorde en inbördes samverkan mellan stånden mera, än förut, möjlig, så har man här i korta drag hufvudinnehållet af 1809 års författning. Det är, såsom man ser, de gamla formerna, men icke längre stela och otillgängliga, utan bildsamma och mottagliga för den nya tidens anda, nya elementers lifgifvande inflytande, nya rättigheters billiga erkännande, och öppna för möjligheten af föråldrade anspråks inskränkning eller tillbakavisande. Också kan man säga, att det Svenska folket från denna tid mera, än förut, börjat framstå som *ett* folk, att så småningom börjat utplå-

nas den gamla söndersplittringen emellan »vanbördingar» och »frälsemän», som stodo i harnesk emot hvarandra, eller emellan adel, prester, borgare och bönder, af hvilka de tre förstnämnde sökte med list eller våld tillskansa sig fördelar på hvarandras bekostnad eller alla tillsammans visade sig benägna att från sina egna skuldror kasta landets tunga och börda på det fjerde ståndet. Man bör emellertid ihågkomma, att den makt, som den nya författningen verkligen gifvit folket, då den öppnat vägen för de särskildta ståndsintressenas utjemning i en mera allmänt medborgerlig riktning och dermed äfven för ett kraftigare och mera välgörande inflytande på styrelsen från representationens sida, vid den tid, som början af vår skildring omfattar, ännu icke var synnerligen märkbar. Hos 1809 års Ständer hade antydningarne till en sådan riktning varit vida bestämdare. Då gjorde fäderneslandets fara sinnena mera känsliga för rättvisans och billighetens fordringar. I nödens tid tystna småintressena, och det stora helas väl samt de allmänt menskliga rättigheternas giltighet vinner gehör. Men när nöden är öfverstånden, uppflamma de gamla passionerna. Detta är en erfarenhet, som af historiens vittnesbörd aldrig blifvit jäfvad och som äfven nu vann bekräftelse. De frisinnade åsigter, som vid revolutionsriksdagen blifvit uttalade och helsade med ett för den närmaste framtiden löftesrikt bifall, möttes redan fem år derefter af en i ögonen fallande likgiltighet — ett förhållande, som, i likhet med åtskilliga andra samtida företeelser inom det parlamentariska området, till en del eger sin förklaring såsom en yttring af den allmänna reaktion, hvilken då börjat utbreda sina verkningar öfver hela Europa.

Bland de många samverkande orsaker, som bidrogo att äfven hos oss, ehuru vi från fordom åtnjutit konstitutionel frihet och rättighet att rådpläga om rikets angelägenheter, bereda inträde och framgång för denna reaktion i tänkesätten och för det hämmande inflytande, den utan tvifvel utöfvat på våra inre förhållanden och

särskildt på utvecklingen af vår representativa författning i den anda, som konstitutionsutskottet 1809 uttalat, framstår i främsta rummet den ståndsdelning, som man efter statshvälfningen låtit qvarstå i orubbadt skick. Riksståndens delning på fyra kamrar och den omständigheten, att minst tre stånds bifall fordras för ett beslut i Rikets Ständers namn, måste nödvändigt i hvarje förekommande fall minska möjligheten af en saks framgång eller åtminstone längre, än nödigt, fördröja en behöflig reforms genomförande. »Det är svårt», yttrar den författare, vi nyss åberopat, »att åstadkomma en kompakt opinion i flera särskildta stånd, hvilkas ställning är olika, behofver, önskningar, intressen ofta stridande. Det är lättare att söndra, än att sammanhålla Rikets Ständer; det behöfves knappt att något inflytande utifrån verkar för söndringen, de söndra sig sjelfva. Rikets Ständers sammansättning är mycket väl beräknad, ifall meningen är att hindra saker så att de *icke* ske, men icke så, ifall meningen är att åstadkomma något positivt. Det ligger en stark *vis inertiæ* (tröghetens motståndskraft) hos Rikets Ständer. Derigenom kunna de lätt nog hindra *det* nya, som är dåligt, men de hafva svårt att åstadkomma *det* nya, som är godt»[1]).

Om detta gäller ännu i dag, då en mera utvecklad samfundsanda, en vidsträcktare och bland alla folkklasser allmännare spridd bildning, en fördomsfriare uppfattning af samhällslifvet i hög grad utjemnat de fordna ståndsskillnaderna samt derjemte inom sjelfva representationen icke blott de *Förstärkta Utskotten* alltmera lyckats göra sig till upprätthållare af medborgerlighetens makt öfver ståndssplitet, utan äfven nya och uppfriskande elementer inträdt inom de tre ofrälse stånden, så inser man lätt, att de menliga verkningarne af representationens fyrdelning kunna sägas vara mindre känbara nu, än under det nya statsskickets första decennier. Då förmådde det enskildta intresset vida mera, än nu, att göra

---

[1]) Svedelius, anf. st. sid. 507.

sig gällande framför det allmännas välfärd, det personliga godtycket framför reformernas erkända behöflighet, och samfundsandans röst nedtystades ej sällan af ensidigheten och det småaktiga skråsinnet[1]. Men icke allenast ståndsintressena — alltför välbekanta för att här behöfva skildras — voro ännu blott lösligt försonade med hvarandra, utan hvad som utöfvade ett än mera afgörande, men långt ifrån välgörande inflytande icke blott särskildt på representationens verksamhet, utan på hela vårt politiska och sociala lif i allmänhet, det var embetsmannaväldets inkonstitutionella inflytande på landets och folkets angelägenheter från de vigtigare till de allra obetydligaste, hvarigenom utvecklingen af en allmänt medborgerlig anda nödvändigt måste fördröjas, — samt särskildt embetsmännens *alltför talrika* representation inom riksstånden. Att detta senare förhållande isynnerhet egde rum hos adeln var en naturlig följd af de omständigheter, som tvungo de flesta medlemmarne af detta numera hvarken af rikedomens och krigsbragdernas glans uppburna eller såsom institution oumbärliga stånd, hvars ärftliga företrädesrättigheter dessutom »hvarje bildad man» insåg vara »en orättvisa, en osanning»[2], att på den militära och civila tjenstemannabanan söka förskaffa sig ej endast, såsom i fordna tider, ära och makt, utan äfven timlig utkomst. Presteståndet var sammansatt af idel embetsmän, vana att med oinskränkt vördnad blicka upp till sina stiftschefer, och de flesta genom sin plats och sina minnen hyllande »konsistoriella» åsigter. Borgareståndet egde väl genom sin sammansättning en mera medborgerlig och nationel karakter

---

[1]) Jfr Geijer, Samlade Skrifter I: VI: 427 ff. med S. L. Theorell, Betraktelser och Handlingar hörande till Reformen i Nationalrepresentationen (Stockholm 1848) III: 87—90.

[2]) And. Fryxells uttryck i Bidrag till Sveriges Litteratur-Historia, Nionde häftet, sid. 18. — Om det sätt, hvarpå adeln uppfyllt sitt riksdagsmannakall sedan 1809 se Aug. von Hartmansdorff, Förslag till Svenska Folkrepresentationens ombildning, sid. 65.

samt bestod visserligen numera icke så uteslutande, som under den s. k. frihetstiden, af borgmästare och magistratsledamöter, men så väl af detta slags embetsmän, som af betitlade kommersråder egde ståndet fortfarande äfven under dessa tider tillräckligt många för att underkastas ett mer, än skäligt, vidsträckt inflytande af byråkratisk anda. Bönderna slutligen hade visserligen förstått att såsom stånd hålla sig oblandade och fria från alla dylika inympningar, men den af regeringen tillförordnade Sekreterarens myndiga mentorskap, som vid denna tid ännu blomstrade i full fägring, är lika välbekant, som det är en känd sak, att ståndets dåvarande bildningsgrad och omogenhet för deltagande i behandlingen af ofta särdeles invecklade och svårlösta statsfrågor ganska naturligt gjorde det lätt tillgängligt för ingifvelser af uppenbara och hemliga ledare — ur embetsmannaklassen[1]).

Att förhållanden sådana, som dessa, nödvändigt måste på ett i mer eller mindre mon störande sätt inverka på jemnvigten emellan de båda statsmakterna, torde vara alldeles öfverflödigt att anmärka. Man kan i våra dagar väl knappast tänka sig något orimligare och emot konstitutionel ordning mera stridande, än att en församling, som har till särskildt åliggande att bevaka samhällets rättigheter och intressen emot alla ingrepp från regeringens sida, är till sin största och hufvudsakligaste del sammansatt af män, som äro i regeringens (»kronans») tjenst och sold, och man kan å andra sidan knappast tänka sig en af en snillrik och kraftfull furste ledd regering nog sjelfförsakande att för sina planers befordran och sina åsigters framgång icke söka inverka på en rådplägande församling, hvars flesta medlemmar mer eller mindre befinna sig inom omkretsen af styrelsens direkta inflytande, mer eller mindre måste känna sig beroende af hennes bifall eller misshag. Hvad ärelystnaden och

---

[1]) Jfr t. ex. Olof Werlins lefnadsteckning i Svenskt Biografiskt Lexikon, 20:de Band. sidd. 177 ff.

maktbegäret är för en regent, det är ofta fåfängan och egennyttan för den enskilde undersåten. Båda äro menniskor — med menskliga fel och menskliga svagheter, och samhället får ofta nog plikta för individernas småaktiga lidelser på thronen så väl som i folkförsamlingen. Och om också erfarenheten hos oss visat, att embetsmän inom representationen frimodigt uppträdt och äfven inom pressen drifvit opposition emot regeringen, utan att deras entledigande eller tillbakasättande deraf alltid blifvit en gifven följd, såsom i åtskilliga andra representativa stater, och om detta tyder på en sjelfständighet å ena sidan och en aktning för den ärliga öfvertygelsen å den andra, som är hedrande för båda parterna, så har härmed blott ett annat missförhållande uppstått, icke mindre i strid med den konstitutionella ordningen, att nemligen regeringens organer, hvilka måste anses kallade att understödja och befordra hennes planer, tvärtom bekämpa dem[1]).

Hvad Carl Johan angår, så hade han under en lång och segerrik fältherrebana hunnit tillräckligt vänja sig vid behaget att herrska och befalla för att icke äfven på thronen fortfarande vara mera böjd för att med stark hand fasthålla i hela dess omfång den konungsliga makt, som blifvit honom öfverlemnad, än att eftergifva någon del af densamma, och såsom statsman hade han från det land, som fostrat honom, hemtat tillräcklig erfarenhet af de fördelar, en strängt centraliserad byråkrati erbjuder styrelsen, äfvensom af det sätt, hvarigenom byråkratiens välvilja lättast vinnes och fördelaktigast användes, för att äfven i sitt nya fädernesland förstå att begagna alla de medel, hans rika snille, hans menniskovänliga hjerta och hans upphöjda samhällsställning erbjödo honom att bland de talrika embetsmännen

---

[1]) Såsom exempel på, huru embetsmännens ställning till regeringen såsom medlemmar af representationen stundom blifvit uppfattad, se (Björnstierna) Försök till en kritisk undersökning af vissa delar utaf 1809 års Grundlag, Stockholm 1844, sid. 144.

inom representationen och *genom* dem vinna trogna anhängare och nitiska försvarare af de grundsatser, han såsom regent hyllade och sökte tillämpa.

Att dessa grundsatser under inflytelsen af de kämpande idéer, som sedan 1815 rört sig inom det Europeiska statslifvet och delat alla samhällsmedlemmar från de högsta till de lägsta i två stora läger, så småningom slöto sig på det närmaste till den politiska verldsåsigt, som erhållit namn af den konservativa, är en af ingen förnekad sanning. I öfverensstämmelse med denna hos Carl Johan med tilltagande år allt mer och mer rotfasta grundåsigt var för honom tanken på en förändring af den bestående representationsformen ingenting mindre än behaglig. För de konservativa grundsatsernas motståndare blef deremot denna förändring inom kort en lifsfråga, såsom den nu blifvit det för hela nationen. Att under sådana förhållanden, med hvilka dessutom en mängd andra stod i närmare eller aflägsnare sammanhang, stiftarena af 1809 års grundlagar i en senare tid blifvit föremål för bittert klander väcker mindre förvåning, då å ena sidan i dessa, liksom i allt menniskoverk, snart visade sig många brister, som med en stigande upplysning blefvo alltmer i ögonen fallande och alltmera känbara, och då å andra sidan frågan om sammansättningen af en representativ församling och formerna för densammas verksamhet alltid måste blifva en af de mest brännande och ömtåliga. Man har sålunda anmärkt, att det nya statsskickets ordnare icke tillvägabragt de genomgripande förändringar — förnämligast i afseende på »den fyrdubbla orimligheten af vår ståndsskillnad och representationen, som grundar sig derpå» — hvilkas önskvärdhet och billighet redan då framställdes, äfvensom att de ej tillförsäkrat nationen *alla* de garantier, genom hvilka ett kraftfullt och frisinnadt folk, pröfvadt i motgångarnes, förtryckets och de svikna förhoppningarnes hårda skola, men för tillfället öfverlemnadt helt och hållet åt sin egen fria viljas beslutande rätt, kunnat betrygga sig så väl för farorna af det förflutnas

misstag, som för de alltid vådliga följderna af öfverdrifna illusioner i afseende på framtiden. Men emot dessa anmärkningar kan med skäl invändas, att i ett land, der de bestående samhällsinrättningarne äro uråldriga och innerligt förbundna med nationens vanor och intressen, måste hvarje brådmogen och ännu icke noggrannt öfvertänkt plan till ett *plötsligt* rubbande af de grundvalar, på hvilka de häfdvunna samhällsinrättningarne hvila, hos alla tänkande ingifva en rättvis tvekan och en betänksamhet, långt ifrån klandervärd. Ännu mera berättigad måste en dylik betänksamhet erkännas vara under förhållanden sådana, som de, under hvilkas inverkan 1809 års Ständer rådplägade; och man kan utan tvifvel hafva mindre skäl att förundra sig öfver, att dessa riksständer öfverlemnade åt »efterkommande» att »stadga den opinion, utan hvars bistånd och bestämdhet alla ändringsförsök blifva antingen för tidiga eller skadliga», än man på det allvarligaste måste beklaga, att öfvertygelsen om dessa ändringars behöflighet ännu efter ett halft århundrades förlopp så föga utvecklat sig hos våra lagstiftare och så litet kunnat uträtta till de nödiga reformernas fullständiga genomförande. För detta förhållande bör emellertid beskaffenheten af den 1809 antagna författningen så mycket mindre ensam uppbära ansvaret, som hon sjelf, ställd som hon är på framtidens utveckling, öppnat en laglig väg för sin egen förbättring, i det hon icke allenast tillförsäkrat allmän yttranderätt och fri diskussion om reformens villkor samt till och med framställt denna diskussion såsom en medborgerlig pligt, utan äfven föreskrifvit de konstitutionella medlen för förberedandet och tillvägabringandet af alla de förändringar, som nationen kan finna ändamålsenliga och önskvärda. Och vid en blick på det öfriga Europas politiska ställning både 1809, då despotismen hvilade tung öfver kontinentens både furstar och folk, och vid den tidpunkt, der vi nu i vår skildring befinna oss, då efter den hårda kampen emot Napoleon ett bedrägligt sken af frihet för ett ögonblick dårade de Europeiska

nationerna, ligger det i öppen dag, att Sverige i sin regeringsform framställde mera frisinnade grundsatser och säkrare garantier emot maktens missbruk, än något annat monarkiskt land vid samma tid.

På samma gång som Sverige sålunda genom sitt nya statsskick, som erbjöd inre frihet, styrka och fasthet, samt under ledningen af en furste, som åt detta statsskicks bestånd lemnat en ökad trygghet, befann sig i en i alla afseenden lyckligare och hoppfullare ställning, än Europas öfriga stater, och på samma gång som vårt nyss så förnedrade fädernesland plötsligen visade sig ånyo uppvuxet till jemnhöjd med de stora verldshändelserna och genom ett ärofullt deltagande i deras utveckling åter berättigadt till talan i folkens och furstarnes råd, möter oss en kanske ännu betydelsefullare och märkvärdigare företeelse vid betraktandet af Nordens egendomliga ställning till kongressen i Wien och till de åsigter, som stormakterna der hade omfattat. I Norden, i en undangömd och nyss så ringaktad vrå af Europa, se vi nemligen grundsatser göra sig gällande icke blott oafhängiga af, utan alldeles motstridiga dem, från hvilka Wiener-kongressen vid den Europeiska statsbyggnadens rekonstruktion hade utgått, och en politisk nyskapelse uppstå, hvilande på just de frihetsprinciper, som stormakterna samtidigt sträfvade att undertrycka[1]), men hvilkas erkännande från verldshistorisk ståndpunkt betecknar »en betydelsefull politisk tanke och ett väsendtligt civilisationens framsteg».

Om nemligen den rättsgrundsats, som den s. k. legitimitetens käckaste banérförare uppställt, segrat i sina yttersta konseqvenser, skulle den ur folkets leder utgångna furste, som blifvit kallad att en gång bestiga

[1]) Kejsare Alexander, som en tid synes varit ganska uppriktig i sina frisinnade sträfvanden, hade visserligen gifvit konungariket Polen en konstitution (den 27 Nov. 1815), men den stannade på papperet, och den Polska friheten var och förblef qväfd under Czarväldets ok.

Sveriges thron, säkerligen betraktats lika litet berättigad, som konungen af Neapel, att intaga en plats i raden af legitimitetens krönta hufvuden. Att det också ingalunda saknats de, som velat ställa Carl Johan på samma linea, som Murat, och som ej ogerna sett f. d. Marskalken af Frankrike, denne »Ptolomæus i den Napoleonska fältherregruppen», såsom en frejdad historieskrifvare behagat kalla honom[1]), blandas bland spillrorna af sin fordne herres välde, derpå ha vi i föregående del af detta arbete erhållit tillräckligt många bevis. Men till lycka för Sverige visade sig Wiener-kongressens ledamöter lika godtyckliga i sina premisser, som i sina slutledningar. Samme kejsare Alexander, som på tal om »Europas rättigheter» svarat Talleyrand, att detta blott var »en för tillfället påhittad fras», och öppet förklarat, att »emellan politiska makter bestå rättigheterna endast uti det, som för hvar och en lämpar sig bäst»[2]), samme Alexander kämpade dock, under känslan af sin tacksamhetsskuld till Carl Johan, troget för dennes sak och behöll segren. Den dynasti, åt hvars ledning Svenska folket fritt och enhälligt öfverlemnat ledningen af sina angelägenheter, blef sålunda *den enda*, som undgick de öfriga under den sistförflutna tiden nyskapade regenthusens öde, liksom också denna dynasti, omgifven af ett i botten konungskt folk, fört ett både för henne sjelf och för de tvänne riken, hvilkas förening så betydelsefullt sammanfaller med hennes grundläggning, långt lyckosammare regemente, än flertalet af Europas stater under det sistförflutna halfva århundradet torde kunna uppvisa. — Men icke blott Carl Johans arfsrätt till den Svenska thronen, huru ogiltig den än för legitimitetens målsmän kunde synas, lemnades oantastad, utan Wiener-kongressen afhöll sig äfven från all inblandning i Sveriges förhållande till Norge, ehuru den nyss slutna föreningen emellan dessa tvänne riken hvilade på grunder, som

---

[1]) Gervinus, anf. st. 1: 186.
[2]) Thiers, Histoire du Consulat et de l'Empire, Livr. 56.

Wiener-kongressen i öfrigt med all makt bekämpade. Med skäl kan ocksä anmärkas, att kongressen i sjelfva verket saknade all anledning till en dylik inblandning så mycket mera, som Norges genom föregående traktater godkända och genom freden i Kiel förverkligade lösryckande från Danmark[1]) varit i fullkomlig öfverensstämmelse med de våldsgrundsatser, som i Wien uppställdes i afseende på behandlingssättet af Napoleons fordna bundsförvandter, och dessutom hela förenings-

[1]) I afseende på Norges afsöndrande från Danmark yttrar en Dansk författare: »På ett i ögonen fallande sätt uppenbarar sig här den Nemesis, som beherrskar historien. Hvarken Danmark eller Sverige ha vetat att i rätt tid gifva efter. Sedan Sverige lidit nederlaget vid Pultava mot Czar Peter, hade den Svenska ministern i Köpenhamn, Lejonclou, förgäfves gjort de lifligaste föreställningar om nödvändigheten af att de Skandinaviska rikena ingingo ett försvarsförbund för att förekomma Rysslands framträngande vid Östersjön, och förgäfves hade likaledes på samma tid Westmakterna gjort försök att åtminstone beveka Fredrik IV att blifva neutral under striden i Norden, liksom han var det under Spanska successionskriget. Men hämndkänslan öfver de Skånska provinsernas förlust öfvervägde ännu i Danmark alla andra, och Ryssland förmådde således att uppresa sitt nya välde vid Östersjön med tillhjelp af den mångåriga och blodiga brödrastriden emellan de Skandinaviska folken. Derefter hade den Dansk-Norska regeringen, sedan de Skånska provinserna längesedan blifvit Svenska, tvänne gånger genom sina anfall åren 1778 och 1808 väsendtligen understödt och främjat Rysslands herradöme öfver Finland och sålunda i Sverige gifvit näring åt en hämndlystnad, hvari Carl Johan kunde söka ett stöd för det sätt, hvarpå han 1812, då Napoleons stora armé hotade Ryssland, valde Norge i stället för Finland till mål för sitt eftersträfvande. Då Ryssarne och Kosackerna år 1718 första gången beträdde den Danska halfön, var det för att i förening med Danskarne bekämpa den här, som då var Sveriges sista hopp. År 1813 kommo Ryssar och Kosacker andra gången till den Danska halfön, men nu beledsagande Svenskarne, då dessa efter slaget vid Leipzig af Carl Johan fördes in på den Danska halfön för att der eröfra Norge» o. s. v. Se Schiern, Histor. Studier II Del. 407 ff. (Kjöbenhavn 1857).

frågan genom konventionen i Moss och Norska storthingets beslut (af den 20 Oktober och den 4 November 1814) vunnit en lösning, som under förhanden varande förhållanden ej rimligen kunde uppfordra till några åtgärder från fremmande makters sida.

De förenade konungarikena Sverige och Norge hade sålunda, långt innan det behagade Wiener-kongressen att taga någon befattning med det förorättade Danmarks angelägenheter och ersättningsanspråk, inträdt såsom en erkänd beståndsdel i det nybildade Europeiska statsförbundet. Norrmännens planer att i staternas samfund göra sitt land till en fristående medlem hade, ehuru förestafvade af de ädlaste bevekelsegrunder, varit allt för omogna att kunna lyckas. Lifvade af en nyvaknad nationalkänslas ungdomliga hänförelse mätte de sina krafter efter sin fosterlandskärlek, icke efter de tillgångar, som stodo dem till buds för att göra den gällande med den verkan, de åsyftade. Strid kunde ej undvikas, så snart Sverige, efter att ha gjort unionspolitiken till sin, fann alla sina försök att på fredlig väg vinna Norrmännens bifall till föreningen, orubbligt tillbakavisade; men den kamp, hvari Svenskarne sålunda nödtvungna och emot sin förväntan måste inlåta sig med det tillämnade brödrafolket, var redan från början alltför ojemn, dess ledare å ömse sidor i afseende på personliga egenskaper och medel för sina planers utförande alltför olika utrustade[1]), att segren för Sveriges vapen, om det slut-

[1]) Såsom upplysande för dessa förhållanden och äfven i andra afseenden förtjenta af uppmärksamhet meddela vi i Bilagorna N:is 1—6 några bref från f. d. Statsrådet, Friherre Adlersparre till Statssekreteraren G. F. af Wirsén under Mars—Juli 1814. — Högst intressanta bidrag till prins Kristian Fredriks karakteristik finnas i biskop Claus Pavels's Biografi og Dagboger udgivne af Claus Pavels Riis, Bergen 1863. Biskop Pavels var från början en af prinsens ifrigaste beundrare och anhängare, men detta oaktadt skrifver han den 25 Okt. 1814: »Bergenserne, hos hvilka han (prinsen) aldrig varit, äro väl nu de enda, som önska honom tillbaka». Anf. st. sid. 301.

liga afgörandet af föreningsfrågan åt dessa måst öfverlemnas, kunnat blifva i ringaste mon tvifvelaktig[1]). Norrmännen gjorde allt hvad ett tappert och frisinnadt folk under liknande förhållanden aldrig skall underlåta att försöka. Från Svensk sida deremot kunde visserligen deras handlingssätt, betraktadt från synpunkten af *den* tidens statsrättsliga maximer, ej gerna uppfattas annorlunda, än som uppror emot den regent, som enligt traktaten i Kiel ansågs hafva blifvit deras laglige souverän, och deras uppförande måste tillika i mångas ögon framstå såsom bevis på grof otacksamhet emot Sverige, hvars kronprins och trupper, då de utkämpade Norrmännens frihetsstrid med moderlandet och löste deras förbindelse med detsamma, just uppfyllt det första och oundgängligaste villkoret för möjligheten af Norges frihet och sjelfständighet. Men deri ligger Carl Johans stora förtjenst, deri för Svenskarne en oförgänglig ära, att en fredlig förlikning föredroges framför ett blodigt underkufvande, en förening af fri vilja ingången framför en genom se-

[1]) »Har konungen af Sverige, såsom det försäkras», yttrar sig Biskop Pavels den 18 Aug. 1814, »i alla punkter antagit Norges grundlag för såvidt den kan bestå med de båda rikenas förening, så är det säkerligen ganska få, till och med bland sjelfständighetens varmaste målsmän, som vilja hålla fast vid densamma. Minoritetens opposition skall blifva förtviflans maktlösa utbrott, som möjligen kan framkalla något enstaka oroligt, måhända blodigt uppträde, men aldrig i det väsendtliga förändra den dom, Allmakten synes oåterkalleligen hafva fällt öfver vårt land. Måhända har anförarnes feghet och obeslutsamhet blott för ögonblicket påskyndat katastofen och var den sålunda måhända, ehuru i sig sjelf beklaglig och oförsvarlig, ett redskap i Guds hand till att rädda många menniskors lif, som eljest skulle blifvit *gagnlöst uppoffrade för en idé, som aldrig skulle, aldrig kunde realiseras.* Bevare mig Gud från att uttala dessa yttranden i min värds eller någon annan enthusiastisk frihetsväns närvaro. De ville, att vi skulle draga oss emellan fjällen och göra oupphörliga utfall mot fienden till dess landet är en ödemark och den siste man fallen som en frihetsmartyr».... Anf. st. sid. 234.

grar tillkämpad, hvars upphof det kanske fordrats sekler att bringa i förgätenhet. Missnöjet öfver föreningen sådan som den *blifvit* och *är* i följd af förhållanden, dem man icke rimligen kunnat beräkna eller vänta, är lättare att fatta, än ogillandet af sjelfva sättet, hvarpå föreningen ursprungligen afslöts, synes oss berättigadt eller ens förklarligt i en tid, då hvarje frihetsälskande sinne känt sig upplifvadt vid anblicken af den nationella kampens segrar både i det södra och norra Europa, och under inflytelsen af en civilisation, som bland sina högsta grundsatser uppställer folkens naturliga rätt att sjelfva icke blott värna sitt yttre oberoende utan äfven bestämma öfver sin inre sjelfständighet. Vill man ock tvärtemot sanningen påstå, att Sverige i följd af villkoren för föreningen ej af densamma skördat andra fördelar, så må man åtminstone medgifva, att vi vunnit ett *ärofullt minne*. Eller kan det väl vara oss likgiltigt att, vid ingången till ett nytt tidehvarf af fredlig utveckling, i våra häfder anteckna, huru — på en tid, då i det öfriga Europa nationaliteternas rätt förtrampades, och furstarne sträfvade med all makt att återställa det gamla tillståndet — det land, som i följd af vårt deltagande i kampen emot Napoleon, de segrande makternas beslut och våra egna vapens afgjorda öfvervigt genom de högtidligaste fördrag blifvit oss tillförsäkradt, af oss upptogs under fullt erkännande af dess nationella oberoende och dess inre frihet, samt att Sverige icke blott obrottsligt hållit i helgd alla de förbindelser, som vid föreningens afslutande fritt och ädelmodigt afgåfvos till det nya broderlandet, utan äfven i de delar, der intet lofvades, alltid velat se Norges frihet bevarad såsom sin egen[1]) och allt detta på ett sätt, som visserligen

[1]) Vi erinra härvid om en politisk skriftställares yttrande 1842: »Die jetzige König von Dänemark (d. v. s. Christian VIII, densamme som 1814 utropades till konung i Norge) gab allerdings damals (i Eidswold) den Norwegern ihre Verfassung, aber damit ein Anderer über sie regiere; ich weiss nicht, ob er sie so gegeben haben würde, wenn er selbst

af en del Norrmän hittills blifvit föga erkändt och ingalunda till sitt fulla värde uppskattadt, men som just derföre framstår såsom ett desto ärofullare bevis på de nya unionsregenternas och det Svenska folkets ridderliga högsinthet?

Ty högsinnad var isanning den statskonst, som förestafvade Carl Johans uppförande emot Norge 1814 och icke mindre högsinnadt det sätt, hvarpå Svenska folket uttalade sin glädje öfver föreningen och nationens representanter sitt enhälliga gillande af de liberala grundsatser, i öfverensstämmelse med hvilka den blifvit afslutad. Detta är en åsigt, som vi tro icke skall jäfvas af historien, när hon en gång i framtiden fäller sin slutdom öfver denna stora tilldragelse, huru än meningarne derom ännu må vexla både öster och vester om Kölen.

För att till denna framtida historia lemna ytterligare några spridda bidrag vilja vi göra ett kort tillägg till den i föregående del af detta arbete meddelade skildring af föreningens afslutande emellan Sverige och Norge.

Planen till en förening emellan de båda grannrikena räknar sekelsgamla anor och har genomlefvat, snart sagdt, hela vår historia. Redan från långt aflägena århundraden tillbaka framskymtar denna plan, visserligen icke — såsom »Skandinavismen» i våra dagar — med karakteren af en *nationel* idé, en *nationel* rörelse, ett *nationelt* behof, utan länge endast såsom ett foster af dynastisk ärelystnad eller aristokratiskt maktbegär samt i denna gestalt alltid olycksbringande, ofta förhatlig. Men äfven i denna form torde dock föreningens tanke, brytande fram än i det ena än i det andra af de båda rikena, kunna anses hafva bildat en ej ovigtig länk i

---

ferner in Norwegen hätte regieren sollen, aber ich glaube sicher, dass er unangenehm überrascht seyn würde, wenn er jetzt in Kopenhagen die Norwegische Konstitution wieder finden sollte, als Einleitung zu einen skandinavischen Bunde oder als Folge davon». Se Deutshe Vierteljahrsschrift, erstes Heft. 1842. Stuttgart u. Tübingen, sid. 237.

utvecklingen af de förhållanden, som under vexlande skiften i oafbruten kamp emot hämmandets och söndringens makter långsamt bragt till mognad hos *samtlige* de Skandinaviska *folken* öfvertygelsen om behofvet af deras närmare sammanslutning. Ty om också denna öfvertygelse blef dyrt förvärfvad i de blodiga strider, i hvilka de beslägtade nationerna såsom verktyg för en statskonst, hvars syften voro dem fremmande, inleddes att bekämpa hvarandra, synes det å andra sidan nästan som om Nordens styfsinnade och tappra söner behöft att just på detta sätt rätt allvarsamt pröfva styrkan af hvarandras svärdshugg, innan de af slagens kraft lärde igenkänna brodershanden och dermed äfven förstå, att den inbördes striden var ett arbete på deras gemensamma undergång, men enighet och förbund ett bland de nödvändiga villkoren för deras sjelfständighet och lycka.

Att en sådan tid skulle komma, då denna insigt i sitt fulla ljus måste uppklarna för de Nordiska folkens medvetande, derom lemnar hela deras historia, om man uppmärksamt betraktar händelsernas sammanhang, omisskänliga förutsägelser.

Kasta vi en blick tillbaka till förgångna och längst förgångna tidehvarf, så finna vi, att de Nordiska folken, splittrade i många småstammar och i många små riken, ofta med särskildta intressen och ej sällan i fejd med hvarandra, ingalunda framställde bilden af en sådan Skandinavisk enhet, som man stundom föreställer sig, lika litet som vi hos dem spåra en lefvande Nordisk gemensamhetsanda eller klar insigt af verkligt gemensamma intressen. Men att det dock redan då, oaktadt de många skiljaktigheterna och söndringsämnena fanns en *enhet* i Norden, ehuru ännu outvecklad i folkmedvetandet, derom lemna språket och gudaläran oemotsägliga vittnesbörd, och Skandinaviens historia lägger klart i dagen, att enheten, som ännu hvilade i folkens oordnade massa, »liksom själen hvilar i barnet», är, så att säga, Skandinaviens själ, hvars hemlighetsfulla makt folken lydde, medan de ännu blott dunkelt anade dess till-

varo. För att åskådliggöra detta vilja vi i korthet antyda, huru enheten utvecklat sig mer och mer i tidernas lopp och småningom, men i oafbruten fortgång, höjt sig till den fullt medvetna ståndpunkt, som den i våra dagar slutligen intagit, då den efter att hafva utpräglat sig till en innerlig enhet inom andens område redan framstår ej blott som en historisk nödvändighet utan nära nog som ett politiskt kraf, och å ömse sidor uppburen af den vetenskapliga forskningens och den skapande konstens gemensamma sträfvanden, af alla ungdomliga hjertans uppeldande hänförelse, af den samlade folkviljans oemotståndliga makt samt lyftad på tidsandens starka vingar med snabb fart närmar sig det mål, Försynen från början synes hafva utstakat för Skandinaviens folk såsom begynnelsepunkt till ett nytt ödesdigert skifte i deras lif, till en ny roll i verldshistorien, skönare, årorikare och betydelsefullare, än någonsin förut.

Redan vid medlet af nionde århundradet och den tid, då historien i Norden löser sig ur sagans armar, skönjes enhetens framåtskridande utveckling deri, att de talrika små samhällen, hvari Nordlandens innebyggare voro åtskilda, sammanknyta sig till större riken. Efterhand hade nemligen en lifligare förbindelse uppkommit emellan de Skandinaviska stamförvandterna och dermed ock en stark jäsning inträdt. Folken reste sig i förenade härskaror emot hvarandra. Det i Norden vidtberömda Bråvallaslaget, som hade samlat de tappraste kämpar från hela Skandinavien, bebådade en ny tingens ordning. Redan nu, förtäljer den gamla sagan, voro Sverige och Danmark förenade under mäktiga herrskare. När vidare härtill lägges, att de segerrika härnadstågen, som fyllde Europa med klagan och skräck, ungefär vid samma tid började utgå från Norden och framträda såsom yttringar af förenade Nordmannakrafter, kunde man lätt föreställa sig, att Skandinavien redan nu utgjorde en både inre och yttre enhet. Visserligen voro också stammarne icke mera så afsöndrade från hvar-

andra, som tillförne, och visserligen lärde sig Nordmännen, då de under sina ständiga härfärder sammanträffade med fremmande folk, snart inse, att, om de ock hos många bland dessa igenkände beslägtade drag, deras närmaste stamförvandter dock ej voro bofasta utom Skandinavien; men en verklig enhet var icke desto mindre långt aflägsen. Nordmannatågen utgjordes ingalunda af kämpar förenade från alla trakter af Norden till arbete för ett gemensamt mål. Danskar och Norrmän å ena sidan, Svenskar å den andra drogo vanligen åt motsatta håll, de förre emot vester och söder, de senare mot öster. Vidare torde vi icke kunna fästa obetingad tillit till de ofvan antydda sagolemningarne om Sveriges och Danmarks tidiga förening under ett gemensamt öfverhufvud. Småkonungarnes makt var ännu för stor för att tillåta flere herrskare efter hvarandra innehafva styrelsen öfver så betydliga, så vidt utsträckta och åtskilda besittningar. I minnets dunklare rymder, der inbillningskraftens välde är mäktigt, förvirras ofta tidsföljden och händelserna kastas om hvarandra. Sålunda har sagan tvifvelsutan, såsom ofta sker, öfverflyttat senare tilldragelser till en äldre tid. Den historiska grundläggningen, som qvarstår, torde väl närmast vara, att uppkomsten af stora riken förbereddes så väl genom mäktiga eröfrare, som särskildt genom Nordmannatågen. Dessa senare voro alltför lockande för det äfventyrslystna vikingalynnet för att ej bortkalla alla djerfva kämpar från deras hem, hvarigenom smårikenas sammanslutning befordrades; och vände de tillbaka, medförde de bekantskapen med en högre kultur, stundom äfven med Kristendomen, hvars ingång i de Skandinaviska länderna derigenom underlättades. Kristendomen blef ock den makt, som grundlade de första ordentliga stater i Norden; ty knappast var hedendomens råa kraft bruten förrän de splittrade delarne löpo ihop, ehuru ännu emot skilda medelpunkter, i det enhvar af de tre folken, Svenskar, Norrmän och Danskar, förenades till ett särskildt, efterhand mer och mer skarpt begränsadt, statssamfund.

Att de just ordnade sig i tre hufvudriken var en nödvändig följd af naturliga förhållanden. Norge kom att innefatta de afsöndrade bergländerna, Sverige öfvergångsländerna och Danmark de fruktbara lågländerna [1]).

Denna i de yttre statsförhållandena bestämdt och tydligt framträdande sönderdelning af den Skandinaviska eller Nordgermaniska folkstammen var alltså icke något tillbakaskridande, utan tvärtom ett betydelsefullt framsteg till en framtida verklig enhet i Norden. Likväl måste naturligtvis, om en sådan skulle komma till stånd, de särskildta rikena hvart, för sig utveckla sig till sanna verkliga enheter, lika så väl som dessa åter måste sammanarbetas derigenom att de inbördes motsatserna utkämpades och utjemnades. Ett sådant förberedande arbete, oroligt, jäsande och ej sällan våldsamt, fortgick också såväl genom hela medeläldern, som i den nyare tiden, och att just enheten, ehuru undanskymd eller missförstådd, stod i bakgrunden på det stridsuppfyllda arbetsfältet såsom den lifvande och pådrifvande kraften, visar sig deraf, att planen till en *yttre* förbindelse emellan Nordens rikes åter och åter upptogs i dess mäktigaste stater Sverige och Danmark. Danmark blef visserligen det land, som i detta hänseende först fick en öfvervägande betydelse derigenom, att detta rike, under det att Norge redan var dermed fast förenadt, mer än ett århundrade uppehöll ett slags herradöme äfven öfver Sverige; men vårt eget fäderneslands häfder ha dock förvarat ännu tidigare vittnesbörd, vi våga väl ej säga, om den Skandinaviska frändskapens tilldragningskraft, men utan tvifvel om den Nordiska enhetstankens tillvaro och om gryende planer att göra den gällande och verksam.

Det var vid det fjortonde århundradets början och på ett sätt, som fullt öfverensstämde med tidens ränkfulla och trolösa politik, dessa planer först trädde i da-

[1]) Jfr Om Forholdet mellem de Skandinav. Folk i Oldtiden, et Foredrag af J. J. A. Worsaae (Kjöbenh. 1844).

gen. Bland Nordens dåvarande furstar intog i hänseende till lysande egenskaper den i vår historia välbekante Erik Magnusson, »Svearnes Hertig» och konung Birgers äldste broder, otvifvelaktigt det främsta rummet. Med manlig skönhet, ädel hållning, intagande väsen, de mest fängslande umgängesgåfvor och ovanlig färdighet i ridderliga öfningar förenade han tidigt och i sällsynt grad en statsmans skarpa och genomträngande blick. Han var dessutom tapper krigare, ypperlig härförare, djerf och förslagen i råd och dåd, företagsam, praktälskande, men framför allt utmärkt genom sin otyglade ärelystnad. Denne orolige furste, som i förening med sin yngre broder Waldemar genom sina äregiriga anspråk och våldsamma framfart, enligt en gammal krönikas klagan, »på mångfaldigt sätt varit en plåga för sitt fädernesland», synes redan tidigt varit betänkt på ej allenast att stöta sin äldre broder från den Svenska thronen, utan äfven att spela en hufvudroll i hela Norden. Med detta mål oaflåtligen i sigte blef hela hans lif ett djerft och äfventyrligt spel med list och ränker. Det synes otvifvelaktigt, att han med sina högtsträfvande planer åsyftat väldet öfver mer än *ett* af de Nordiska rikena, kanske öfver hela Skandinavien. Men hvad målet för hans äregiriga sträfvan än må hafva varit, så blefvo dock alla hans planer plötsligt afskurna genom det våldsamma slag, som drabbade honom och hans broder vid det s. k. Nyköpings gästabud, förrädiskt i åminnelse. Nordens förening blef sålunda denna gång ännu blott »en tanke» — i en statsklok och maktlysten furstes själ; men denna framtidsdigra tankes bestämda tillvaro var redan ett betydelsefullt tidens tecken, och att hon, en gång väckt till lif, ej saknade näring i århundradets jäsande oro, visade sig snart, då föga mer än ett år efter hertig Eriks död hans son kallades att under sin spira förena väldet öfver de tvänne Skandinaviska länderna på ömse sidor om Kölen[1]).

[1]) Jfr Strinnholm, Sv. F. Hist. Femte Bandet; P. A. Munch, Det Norske Folks Historie IV Deel, 2 B.; Keyser, Den

Beslutet härom fattades vid det bekanta herremötet i Opslo (den 26—28 Juni 1319), der *den första unionsakten*, med strängt fasthållande af likhetsgrundsatsen, upprättades emellan Sverige och Norge under förutsättning, att Magnus Eriksson, det senare rikets arfborne thronföljare, valdes till konung äfven i Sverige, såsom ock skedde omedelbart derefter (den 8 Juli 1319). Denna union — en personal-union, hvari den gemensamma konungen var det enda statsrättsliga föreningsbandet emellan de båda rikena — kunde icke tillfredsställa någondera af hennes medlemmar. Uppkommen, såsom den var, mera i följd af yttre omständigheter, än af mogen öfverläggning, betraktades den å ömse sidor under den korta tiden af sin tillvaro mindre som ett godt, än som ett för ögonblicket nödvändigt ondt, från hvilket man borde så snart, som möjligt, befria sig. Denna åsigt utgick emellertid ingalunda från någon hätsk eller afundsam stämning emellan de tvänne *folken*, Svenskar och Norrmän, inbördes, ty »dertill finnes vid denna tid och, man kan säga, under hela denna förening ej det minsta spår», utan grunden låg i hvartdera af de båda rikenas statsrättsliga förhållanden och den ringa utveckling, dessa ännu hade uppnått. Det rike, som led eller åtminstone ansåg sig lida mest af föreningen, var dock Norge, hvars gamla författning förutsatte konungens ständiga närvaro i landet, och då konungen till följe af de faror, som från flera håll under denna tid hotade hans rike, mindre ofta kunde uppehålla sig i Norge, uppkommo der stora olägenheter och dermed följande missnöje. Den allmänna längtan efter föreningens upplösning blef således allt lifligare, och behofvet deraf allt mera påträngande. Efter tjugofyra års förlopp var också de båda grannstaternas

---

Norske Kirkeshistorie under Katholicismen II: 109, 114—119, 180 ff.; Werlauff, om krigen imellem Danmark og Norge i Slutningen af det trettende og Begyndelsen af det fjortende Aarhundrede, med nogle Bemærkninger over de tidligere Forhold mellem Rigerne (i Nord. Tidskr. II: 480—521) och Styffe i Tidskr. för Litterat. 1851 sid. 141 ff.

åtskiljande redan en fullkomligt afgjord sak, sedan det Norska folket stadfästat Håkans och det Svenska Eriks utnämning till konungar i de särskildta rikena, och från 1355, då Håkan i Norge först uppträdde såsom styrande och med konunganamn, kan föreningen anses till fullo upplöst[1].

Den brist på hållbarhet, som denna första förening hade ådagalagt, afskräckte emellertid ingalunda från upprepade försök i samma riktning. Föreningsplanerna voro så långt ifrån utslocknade att det århundrade, som sett den första förbindelsen både sammanknytas och sönderbrista, icke hann gå till ända, innan en ny union — Kalmar-unionen 1397 — tillvägabragtes, nu omslutande hela det Skandinaviska Norden. Äfven denna union var, lika litet som den förra, sprungen ur *folkens* vaknade medvetande om stamslägtskap eller om fördelarne af inbördes fred och närmare förbindelse. Allt utvisar fastmera, att idéen om denna förening var utgången från drottning Margreta sjelf, som, genom sammanträffande

[1]) Jfr P. A. Munch, Det Norske Folks Hist. Anden Hovedafdeling, I: 7 ff., 287 ff., 609; Keyser anf. st. II: 192, 260 ff., 284, 367; Styffe, Bidrag till Skandinaviens Hist. I: XI; Werlauff, Om Foreningen mellem Sverig og Norge under Kong Magnus Smeks Regiering (i Nord. Tidskr. for Hist., Literat. og Konst III: 513—543). Denne sist anförde författare yttrar om anledningen till missnöjet med denna union följande ord, äfven i våra dagar betydelsefulla: »Till detta missnöje kan man tänka sig flera orsaker, dels gemensamma för båda folken, dels egendomliga för hvartdera af dem särskildt. Till de förra kan räknas den hos medeltidens folk allmänna och i tidsförhållandena grundade misstänksamhet emot allt fremmande och särdeles emot allt naboinflytande. Båda rikena voro vid denna tid ungefär lika mäktiga och af lika välstånd; för hvart och ett var det derföre en ängslande tanke att stå under det andras förmynderskap. Såsom en för de Norske säregen bevekelsegrund synes isynnerhet den farhåga gjort sig gällande, att konungen, uppfödd i Sverige och egande der sin talrikaste omgifning, skulle för mycket uppehålla sig der och i följd häraf försumma Norge eller bereda de Svenska aristokraterna inflytande i detta rike».

omständigheter blifven herrskarinna öfver Danmark och Norge, äfven eftertraktade Sveriges krona, hvilken både hennes gemål och svärfar hade burit, men förlorat, och hvarpå den förre aldrig fullkomligt hade uppgifvit sina anspråk. Sedan den för ögonblicket tvingande nöden kastat Sveriges mäktige herrar för den statskloka och ärelystna Margretas fötter, lyckades hon ock störta den furste, som fördrifvit hennes gemål, och att förbereda planen att genom en förening af de trenne Nordiska rikena göra deras styrelse af en gemensam konung oberoende af tillfälligheten; men det fullständiga genomförandet af denna plan hann hon icke verkställa. Det utkast till det ursprungliga föreningsfördraget, som ännu finnes i behåll, antyder i sjelfva verket ett ganska löst knutet statsförbund. Utan att vilja förringa Margretas storhet eller beröfva henne äran att hafva fattat och fasthållit tanken på de Skandinaviska folkens förening — hvartill man så mycket mindre är berättigad, som hela hennes handlingssätt klart utvisar, att hennes egentliga planer åsyftade hvarken mer eller mindre, än *att efterhand sammansmälta alla tre de Nordiska rikena till ett, alla tre folken till ett enda* — torde man derföre kunna anse den ursprungliga anledningen äfven till denna unien hafva varit helt och hållet personligt-dynastiska sträfvanden. Också visar Kalmar-unionens historia i sin fortgång, att Danska konungarne begagnade unionen blott såsom medel för fullföljande af en egennyttig eröfringspolitik. Detta gäller företrädesvis i afseende på Sverige. »Det är i Sverige vi må lära» — anmärker en Dansk författare — »hvilken verkan Kalmar-föreningen utöfvade såväl på Danmark, som på hela Nordens framtid, och det slutliga faktum blifver, att det rike, hvarifrån unionens tanke utgick som en uppspirande brodd ur Margretas stolta och herrsklystna sinne, vann till sist minst gagn och styrka af det uppnådda öfverherrskapet. Ty som ett sådant betraktades dock egentligen alltid i Sverige och icke mycket annorlunda i Norge den ställning, hvari dessa riken sattes till Danmark genom ett

statsförbund, som skulle förbinda de tre rikena utan att sammansmälta dem», samt på ett annat ställe: »den hela *inre* riksstyrelsen fortfor således att vara tredelad; det var denna, som alltid närmast kom i beröring med *folket*, och säkerligen visste detta i många tider icke att tala om någon annan union, än att det var den *Danske* konungen, som också regerade i Sverige och Norge»[1]. Följden blef den vid eröfringsförsök naturliga och med tidsriktningen öfverensstämmande. »Faran för fremmande förtryck framkallade nu icke mera täflande landskaper och stammar, utan *det under olyckan förenade Svenska folket* under Engelbrekt och Sturarne till strid och under Gustaf Wasa till seger»[2]. Den Svenska nationalandan uppväcktes till ett kraftfullt lif, och det är denna vinst — så betydande, att den till stor del kan uppväga de lidanden, folket under denna tid erfor — som gör Kalmar-unionens tid och dess historia till en af de märkligaste och minnesvärdaste för Svenska folket samt för detsamma mera betydelsefull, än för dess grannar.

Tvänne företeelser, tillhörande denna tidrymd och bidragande att öfver de Skandinaviska folkens dåvarande ställning till hvarandra, i öfrigt endast utmärkt af strider och slitningar, sprida en fredligare dager, kunna vi icke helt och hållet lemna åsido. De vittna om, huru enhetstanken i Norden midt under den heta kampen lefde på djupet af folkens hjertan och stundom lät sina försonande maningsrop förnimmas.

Vi åsyfta härmed i främsta rummet den förening, som för andra gången inom loppet af ett århundrade sammanslöt Sverige och Norge. Lösbrytande sig ur den Skandinaviska unionen och afkastande det Danska öfverväldet förenade de sig under Carl Knutssons spira. Denna förbindelse blef visserligen knappt årsgammal, men den är minnesvärd derföre att det var Norska *folkets* stämma, som vid dess stiftande företrädesvis gjorde

[1]) C. Molbeck, Danmarks Historie under de Oldenburgske Unionskonger, i Hist. Tidsk. VI (1845), sidd. 37, 40.
[2]) Geijers bekanta ord — se hans Saml. Skr. II: II: 291.

sig gällande, liksom det var de Svenska och Norska *herrarne*, som i främsta rummet funno sin räkning vid dess tillintetgörande. Ränker och trolöshet å ena sidan, svaghet och vankelmod å den andra bidrogo gemensamt till föreningens snara upplösning. Dubbelkronan kunde utan tvifvel passa att smycka Carl den åttondes högtburna hufvud, men dubbelspiran var allt för tung för hans kraftlösa hand. Norge återgick till sitt fordna beroende under Danmark, som snart skulle blifva mera tryckande än någonsin, och emottog derifrån den Oldenburgska regentätten, hvars stamfader nu gjorde sitt inträde i Norge »under omständigheter, som neppeligen kunna kallas hedrande hvarken för honom eller Norrmännen».

Men under det att hvarje *förening* — vare sig emellan Sverige och Norge, sådan som de tvänne hittills verkställda, men misslyckade försöken åsyftat, eller emellan de tre Nordiska rikena, sådan som den Margreta eftersträfvat att grundlägga — visade sig som en omöjlighet, såsom ett tankefoster, hvilket ej i verkligheten fann näring för sitt bestånd, synes deremot ett *förbund* emellan rikena till gemensamt försvar under upprätthållande af hvarje särskild stats fulla sjelfständighet varit en tanke, som egt anhängare och befordrare bland Skandinaviens mest upplyste och inflytelserike män, åtminstone bland dem, som icke allt för mycket bländades af egennytta och personlig ärelystnad. Verkligheten af denna tankes tillvaro bevisas af det märkvärdiga utkast till ett sådant förbund (förmodligen af år 1436), som ännu finnes i behåll och som hvilar på ofvan antydda grundsatser, äfvensom af konung Kristoffers styrelse, som helt och hållet var inrättad i öfverensstämmelse med den uppfattningen, att rikenas förening blott var ett förbund till gemensamt försvar.

Dessa företeelser, som vi här ansett förtjena att framhållas för minnet, äro så mycket betydelsefullare, som de innehålla grundtanken för Sveriges hela fram-

tida politik i förhållande till sina båda grannriken efter Kalmar-unionens upplösning. I nästan oafbruten följd framträder nemligen från Svensk sida skiftevis eller samtidigt den ena eller den andra af dessa planer än att förena Sverige och Norge under en gemensam styrelse, än att genom ett fast förbund närma alla tre rikena till hvarandra eller, om tillfället visade sig gynnsamt, sammansluta dem till ett. Redan i konung Gustaf den förstes dagar, och knappt ett tiotal efter sedan den gamla unionen af honom för alltid blifvit sönderbruten, saknades icke planer för bildande af en ny förening i Norden till befästande af dess styrka och säkerhet. Och i allmänhet finner man, att, ehuru Kalmar-unionen qvarlemnat endast förhatliga minnen mera af Danskarnes öfvervälde, än af en broderlig förening emellan de tre folken, idéen om de Skandinaviska rikenas fredliga anslutning och närmare förening dock icke upphörde att än dunklare, än klarare och bestämdare framskymta på bladen af vår historia från tidehvarf till tidehvarf. Den upplifvades eller aftynade allt efter de yttre eller inre förhållandenas gestaltning i de särskilda staterna. Den framträdde ganska tydligt i den emellan Sverige och Danmark efter Fredrik den förstes död (1533) upprättade förbundsakten, hvari man upptog mycket af Kalmarunionens grundsatser, men tillika gjorde sig till godo det föregående århundradets vunna erfarenhet, att, för de begge rikenas fred och lugn, hvartdera för sig måste utgöra en sjelfständig stat med eget öfverhufvud. Om betydelsen och vigten för de Skandinaviska rikena af en sådan fast förening hade konung Gustaf en lefvande insigt — ehuru han alltid och ej utan skäl misstrodde Danskarne — och äfven för planen att med svärdet i hand rycka till sig Norge var han ej fremmande[1]) Att äfven Erik den fjortondes »sjuårs-krig» understundom haft detta sista syfte synes af vissa, ehuru föga utredda,

[1]) Jfr Handlingar rörande Skandinav. Historia, Första Delen, sid. 38.

omständigheter icke osannolikt, och den Norske bedragaren Enno Brandroks uppträdande i Sverige såsom föregifven fullmäktig från sina landsmän till att hylla konung Erik och lösrycka Norge från förbindelsen med Danmark antyder, att tanken på en förening ej var utdöd i Norge.

Dylika planer ingingo äfven tidtals i Gustaf II Adolfs och Axel Oxenstiernas omfattande och djupsinniga statskonst. Än förespeglade Gustaf Adolf under det s. k. Kalmar-kriget Norrmännen den stora fördelen af en förening med Sverige[1]), än framhöll han, under förberedelserna till det Tyska fälttåget, för Kristian IV vigten af ett enigt och fast förbundet Skandinavien[2]), medan deremot den store rikskansleren bestämdt afrådde Sveriges inblandning i de Tyska angelägenheterna och önskade Svenskarnes krafter först och främst använda till att försäkra dem *herraväldet i Norden*[3]). Försök att äfven i *den* meningen förverkliga en Nordisk förening

[1]) Se Konung Gustaf Adolfs bref till allmogen i Norge den 12 Mars 1612 i Samlinger til det Norske Folks Sprog og Historia, B. III: sid. 249—259. Jfr Cronholm, Sveriges Hist. under Gustaf II Adolfs regering I: sid. 28 ff.

[2]) Se Konung Gustaf Adolfs samtal med Christian IV på riksgränsen vid Ulfsbäck d. 20 Febr. 1629 i Sv. Hist. Magazin I: sid. 15 ff. »När Danmark och Sundet förloras, då vill ordningen dernäst komma till Sverige, om också faran för någon tid kunde afvändas», skref G. A. i fråga om de Tyska planerna till det Svenska rådet, och den riksdag, som konungen af denna anledning sammankallade i Stockholm vintern 1627—1628, betraktade Danmarks fara på samma sätt. Såsom grund för Sverige att möta de framträngande Tyskarne i Danmark anförde Bror Andersson Rålamb det gamla ordspråket: *tunc tua res agitur, paries quum proximus ardet.* Jfr Schiern, anf. st. II: sid. 65 och Tham, Sveriges Rikes Ridd. och Adels Rikdagsprotokoll I: sid. 57, Sthlm 1855.

[3]) »Jag rådde fuller sal. H. Maj:t att han intet skulle begifva sig med arméen på Tyske bottnen, — hade H:s Maj:t lydt mitt råd, så hade hån blifvit *Arbiter totius Septentrionis*». Axel Oxenstiernas yttrande i Rådet. Jfr Geijer, Saml. Skr. I: II: 117, 132; II: IV: 170.

uteblefvo också icke; derom vittna Torstensons och Carl X Gustafs hotande angrepp på den Danska monarkien. Men det är märkvärdigt, att just den sistnämndes försök att underlägga sig Danmark i detta land återväckte tankarne på den gamla Nordiska unionen, under det samtidigt äfven i Sverige ej saknades ett parti, som ville grunda Nordens styrka på dess sammanslutning i en fast och varaktig allians samt derjemte en viss enhet i de inre samhällsförhållandena. Ur dessa syften framgick utan tvifvel till stor del giftermålet emellan Carl XI och Ulrika Eleonora, hvarigenom möjligheten öppnades att till Pfalziska huset öfverflytta arfsrätten äfven till Sveriges båda grannriken, och liknande planer arbetade senare på en förbindelse mellan Carl XII och Kristian V:s dotter Sofia Hedvig[1]), medan man tillika sökte att få Carl XII:s äldsta syster Hedvig Sofia till gemål åt Kristian V:s yngre son. Dessa beräkningar gingo om intet[2]), men de »Skandinaviska» planerna lefde emellertid fortfarande qvar både i Sverige och Danmark, ehuru de yttrade sig helt olika. Med undantag af få ögonblick, då en klarare insigt i de tre svaga Skandinaviska konungarikenas ställning emellan deras mäktiga nabor, det eröfringssjuka Ryssland och det herskylstna Tyskland, förmådde att bana sig väg till den Danska regeringen, fasthängde denna fortfarande vid traditionerna från Fredrik den tredjes dagar och utmärkte sig i allmänhet genom sin beständiga misstro, fruktan och ovilja i afseende på Sverige och sin lika oaflåtliga anknytning till Ryssland. Men i motsats emot denna sin-

---

[1]) »Alle ære porterede for Prindsessen Sophie Hedevig, og sige, at man bör kontinuere alliansen mellem Rigerne, indtill de tre Kroner kunne komme paa et Hoved», skrifver den Danske ministern. Se Fryxell, Handlingar rörande Sveriges Historia IV: 131.

[2]) De motarbetades isynnerhet af Carl XII:s farmor, den gamla enkedrottningen Hedvig Eleonora, om hvilken Danske ministern säger, att »hun er nær ved at faae Apoplexi, naar man blot naevner Danmarks Navn». Fryxell, anf. st. IV: 118.

nesstämning hos regeringen hade hos de mera bildade och förutseende bland det Danska *folket* tanken på en politisk förening emellan de tre Skandinaviska länderna börjat vinna ny lifskraft och allt mer och mer undantränga de gamla fiendtliga tänkesätten emot Sverige. Sålunda inträffade, att liksom Danmark var det land, som först tillvägabragte en yttre förening emellan de tre Nordiska rikena, så blef det ock der medvetandet om Nordens enhet tidigast började blifva lefvande hos folket. I Sverige deremot gestaltade sig dessa förhållanden något annorlunda och, liksom förut, olika vid olika omständigheter; men att de gamla förhoppningarne och syftena ej försvunnit visade sig klart. *De* riktade Carl den tolftes sista eröfringståg åt vester och förde hjelten till hans tragiska slut i samma nejd, der sedermera Carl Johan, efter nära ett århundrades förlopp, emottog det första högtidliga offentliggörandet af föreningen med Norge; *de* föranledde de ofrälse ståndens önskan att till Svensk thronföljare 1743 kalla Danmarks kronprins[1]); *de* utgjorde under olika gestalter och vexlande omklädnader, snart sagdt, hufvud- och grund-tanken i den Tredje Gustafs oroliga och ärelystna sträfvanden i den yttre politiken[2]); *de* voro den väsendtliga bevekelsegrunden 1809 för valet af en Dansk furste till Sveriges thronarfvinge, och om de efter hans plötsliga bortgång icke hade makt att med ens tillvägabringa »Skandinaviens förening under Nordens Fredrik», framställdes dock för den fremling, som nu kallades att emottaga ledningen af fäderneslandets öden, Sveriges utvidgning på Danmarks bekostnad genom eröfringen af Norge såsom

---

[1]) Såsom något rätt märkligt kan anföras att Danska Etatsrådet Luxdorph i Okt. 1753 aflemnade en Latinsk sång, i unionsvänlig anda, öfver Carl X Gustafs tåg öfver Bält, för att deltaga i täflingen om den nystiftade Svenska Vitterhets-Akademiens pris, hvilket Luxdorph också verkligen vann den 24 Juli 1754.

[2]) Jfr Beskow, Om Gustaf III såsom konung och menniska i Sv. Akad. Handl., Trettiondeandra Delen, sid. 173 ff.

ett bland de dyrbaraste föremålen för hans nya undersåters önskningar och förhoppningar...

När omsider med den 4 November 1814 denna under så många århundraden närda plan vunnit sin slutliga fullbordan och »den Skandinaviska halföns tvänne urgamla konungariken, hvilka naturens Herre förenat, men menniskors passioner och fördomar åtskilt, åter voro sammanfogade med oupplösliga band»[1], så uppväckte underrättelsen härom den lifligaste glädje hos den Svenska allmänheten, hvilken alltsedan freden i Kiel med vaksamt deltagande och det mest spända intresse följt utvecklingen af denna frågas lösning. Yttringar af folkets allmänna hänförelse framträdde icke blott i upprepade högtidligheter öfver hela landet: äreportar, illuminationer, musikaliska och dramatiska festligheter, baler, middagar, enthusiastiska tal och poetiska utgjutelser m. m. d.[2], utan äfven i det af okonstlad hjertlighet och förekommande uppmärksamhet utmärkta sätt, hvarpå så väl de nya ledamöterna af den Norska regeringen i Stockholm, som en hvar besökande Norrman öfverallt i Sverige af hög och låg helsades välkommen[3]. Sitt vackraste uttryck beredde sig dock glädjen öfver den nya föreningen i de betydliga gåfvor af spannemål och andra lifsförnödenheter, som ädelmodigt framräcktes af Svenska händer till det i följd af blokaden och årets missväxt lidande brödrafolket, äfvensom i de rika insamlingar, som vid denna tid gjordes till de fallne Svenska

---

[1]) Grefve Wedels ord i talet till H. K. H. Kronprinsen den 7 Nov. 1814.

[2]) Vi hänvisa i detta fall till tidningarne från denna tid, hvilka omständligt redogöra för de många festligheter af alla slag, med hvilka man i Sverige öfverallt uttryckte sin glädje öfver föreningen med Norge.

[3]) Se t. ex. Bref från Doktor Neumann till P. A. Wallmark den 6 Febr. 1815, infördt i tidningen Allmänna Journalen s. å. N:is 49, 51, 53, samt den utförliga beskrifning af den Norska deputationens resa och vistelse i Sverige, som samme Neumann, sjelf en medlem af deputationen, lemnat i Saga 2: 138—204.

krigarnes enkor och till inrättande af ett militärhospital under kronprinsens inseende. Stad och land, korporationer, menigheter, embetsverkens ledamöter och enskilde af alla stånd täflade med hvarandra i denna för nationen hedrande hyllning åt föreningens stiftare, öfver hvars snille och lycka man kände sig stolt, och åt de krigare, som med honom stridt för fäderneslandets ära[1]).

Å andra sidan funnos emellertid redan nu åtskilliga personer, som, ehuru utmärkte både af sin samhällsställning och sin mångsidiga erfarenhet, dock voro hemfallne under det gamla eröfringssystemets åskådningssätt och icke kunde rätt förlika sig med den stora skonsamhet och den oväntade eftergifvenhet, hvarmed den nya förbundsstaten blifvit behandlad. Carl Johan, menade mången, hade i denna riktning gått längre, än man ville erkänna såsom förenligt med Svensk öfverhöghet och Svenska intressen, ja! med sjelfva den monarkiska principen, då han obetingadt antagit Eidsvolds-författningen med dess i ögonen fallande brister. Mången Svensk af gamla stammen ogillade, att kronprinsen hemburit den Norska nationaliteten så stora offer, då han ställt den i jemnbredd med det till folkmängd tre gånger starkare[2]), genom sina vapens framgång öfverlägsna och af Europas stormakter understödda Sverige, hvaraf följden blifvit, att Norrmännen i sjelfva verket kunde sägas ha gått segrande ur striden. De, som under inflytelsen af denna ensidiga uppfattning af förhållandena och med fullkomligt bortseende från hvarje egen nationalitets rätt till

[1]) Enligt en offentliggjord »Redogörelse för den till H. K. H. Kronprinsens höga disposition sammanskjutna Militär-Hospitals-Fonden» utgjorde denna fond den 29 Juli 1816 en summa af 153,522 Riksd. B:ko, hvaraf Carl Johan för sin del skänkt 40,000 s. m.

[2]) Norges folkmängd utgjorde d. 30 April 1815 endast 885,467 enligt G. P. Blom, Das Königreich Norwegen (Leipzig 1843) II: 157. Sverige egde vid samma tid 2,465,066 enligt C. af Forsell, Statistik öfver Sverige (Stockholm 1831) sid. 49. Finland hade 1805: 895,773 inv. enl. G. Thomée, Konungariket Sveriges Statistik, sid. 66.

frihet och oberoende, vant sig att betrakta Norge endast som en ersättning för Finland och väntat att genom föreningen få se det nyvunna landet, liksom förut det förlorade, helt och hållet införlifvadt med Sverige såsom en omedelbar del af riket, kunde naturligtvis ej undgå att finna verkligheten föga motsvara de förhoppningar, i hvilka de invaggat sig. I det längsta hade de ock sökt göra sitt inflytande gällande för att åstadkomma en förening sådan, som *de* tänkt sig densamma, och de hade ej uraktlåtit att för sin uppfattning af frågan framställa grunder och skäl, väl egnade att smeka både ärelystnaden och maktbegäret hos en kraftfull furste, bestämd att i en nära framtid föra spiran öfver de förenade folken; men alla dessa bemödanden hade dock ej lyckats besegra Carl Johan, hvars vilja här, liksom förut under fälttåget i Tyskland, var den allena ledande och bestämmande, och som också derföre med skäl måste sägas uppbära både äran och ansvaret för den framtid, som nu bereddes den Nordiska halfön. —

Så snart genom freden i Kiel Norge blifvit afträdt till Sverige hade kronprinsen långa öfverläggningar med Wetterstedt, Wirsén m. fl. rörande sättet att behandla den nya eröfringen. De i detta hänseende redan från längre tid tillbaka uppställda förslag, genom hvilka man vunnit det s. k. Svenska partiet i Norge och hvilka voro grundade på löftet, att detta land i händelse af förening med Sverige skulle erkännas och förblifva ett under egna lagar och under egen statsförfattning oberoende rike, hade hittills alltjemt, under förutsättning af ett *fredligt* besittningstagande, varit utgångspunkten för Carl Johans åskådningssätt, och äfven nu, sedan denna uppfattning i följd af de förändrade förhållanden, som *med krigets rätt* gjort oss till egare af landet[1]), ej mera

[1]) Att denna uppfattning af Kieler-traktatens betydelse vid tiden för dess afslutande var den i Sverige allmänt gällande anse vi obestridligt, ehuru vi å andra sidan helt och hållet ansluta oss till de åsigter, som rörande denna traktats be-

vann odeladt erkännande, vidhöll dock kronprinsen orubbad den ursprungliga föreningsplanen med dess frisinnade villkor sådan, som den redan genom 1809 års män blifvit långt före hans ankomst till Sverige i sina grunddrag utstakad och för honom framställd, samt sådan han äfven sjelf hos den Engelska regeringen formligen tillförbundit sig att genomföra densamma[1]. Det betänkande i detta ämne, som kronprinsen omedelbart efter undertecknandet af fredsinstrumentet i Kiel befallde Wetterstedt uppsätta för att förelägga konungen och regeringen i Stockholm, var i följd häraf helt och hållet grundadt på dessa liberala åsigter och lemnar ett ytterligare bevis, att det egentligen är från Carl Johan den Norska friheten utgått långt förr, än Eidsvolds-författningen såg dagen. I detta betänkande, dat. Kiel den 16 Jan. 1814, föreslås nemligen (Art. I), att, »så snart konungen af Danmark genom en formlig proklamation löst det Norska folket från den trohetsed, som det svurit honom i egenskap af dess souverän, skulle konungen af Sverige till Norrmännen utfärda en proklamation, i hvilken han utan att ingå i detaljer och undvikande att lofva alltför stora fördelar inskränkte sig till att i allmänna ordalag förbinda sig att gifva Norska folket skydd och egna det sin omsorg, samt att tillförsäkra detsamma åtnjutandet af konstitutionel frihet och egen beskattningsrätt, äfvensom bibehållandet af dess gällande lagar, såvidt som ej folket sjelft önskade få dem ändrade». Vidare heter det (Art. II), att »hvarje stift i Norge skulle utvälja åtta personer för att begifva sig till den ort, som konungen bestämmer, i ändamål att öfverlägga om landets angelägenheter», hvarefter, sedan dessa deputerade framställt sina förslag och önskningar, konungen skulle »öfverlemna åt folkets ombud, som till detta

---

tydelse blifvit uttalade af Prof. H. L. Rydin i hans arbete öfver Föreningen emellan Sverige och Norge. sid. 32—49.

[1]) Se Öfverste Björnstiernas not till Lord Castlereagh, London den 6 Oktober 1812. Bilaga N:o 7. Jfr härmed Schinkel-Bergman, Minnen ur Sveriges Nyare Historia, VI sid. 370.

ändamål skulle sammankallas, att afgöra de ämnen, hvilka sedermera borde afhandlas för att tjena som allmänna och fasta grundsatser för landets styrelse» o. s. v.

Då detta kronprinsens frisinnade förslag lades under den Svenska regeringens ögon, möttes det till en början inom densamma af väsendtliga betänkligheter. Följden häraf blef, att det af kronprinsen framställda förslaget undergick åtskilliga modifikationer; men alldenstund Carl Johan, efter att den 20 Januari hafva lemnat Kiel, nu befann sig i full marche mot Rhentrakterna, och man ansåg sig icke kunna afvika från de af honom föreslagna *hufvudgrunderna*, bibehöll man i den bekanta proklamationen till Norrmännen af den 8 Febr. 1814 löftet om konstitutionelt oberoende, egen representation och fri beskattningsrätt. Deremot blefvo dessa medgifvanden icke med ett enda ord vidrörda i det »förordnande» (eller instruktion), som samtidigt (den 13 Febr.) utfärdades för Grefve von Essen att såsom general-guvernör å konungens af Sverige vägnar taga det nyförvärfvade riket i besittning och tillsvidare föra styrelsen deröfver[1]), utan yttrades dem blott i allmänna och temligen sväfvande ordalag (Art. III, § 1), att »intill dess Kongl. Maj:t efter folkets fullmäktiges hörande blifvit i tillfälle att gifva åt konungariket Norge en fullständig statsförfattning och organisera landet i dess omhytta skick skall general-guvernören jemte högsta befälet öfver krigsmakten tillika å konungens höga vägnar provisoriskt utöfva högsta makten uti alla öfriga styrelsegrenar. I denna egenskap eger general-guvernören göra

---

[1]) Essens utnämning till general-guvernör förtretade Adlersparre, som önskat, att grefve Wedel erhållit denna befattning. Till G. F. af Wirsén skref Adlersparre från Mariestad den 24 Febr. 1814: »Jag kan ej neka, att jag alltid trott grefve Wedel vara den rätte general-guvernören, lika så pålitlig som någon Svensk — äfvensom jag skulle visst lita så mycket på Norska kommendanter, som Svenska, sedan de en gång frivilligt förklarat sig för saken. Trovärdighet är en saillant dygd hos de Norske».

och låta, konungen ensam derför ansvarig»[1]). Detta förordnande skilde sig för öfrigt i flera fall från det ofvannämnda af kronprinsen framställda förslaget.

Då kronprinsen sedermera (den 3 Juni) återkom till Stockholm, och krig emot Norge visade sig omöjligt att undvika, uppstod allvarligare, än förut, den frågan, huruvida det vore skäl att stå fast vid de gynnsamma löften, som redan före Kieler-fördraget blifvit uttalade och äfven efter detsamma offentligen bekräftade *under förutsättning, att Norrmännen frivilligt och fredligt inträdde i föreningen med Sverige.* »De förhållanden, under hvilka dessa löften blifvit gifna, voro nu», menade man, »väsendtligen förändrade, Norrmännen voro nu i upprorstillstånd icke blott mot deras lagliga souverän, som afträdt landet, utan äfven emot Carl XIII, som enligt afslutadt fördrag och gällande folkrätt blifvit Norges konung». Kronprinsen medgaf till en del giltigheten af dessa anmärkningar; men vare sig af klok statskonst eller det sunda vettets instinkt stod han ihärdigt fast vid den öfvertygelse, han en gång fattat, och hoppades, att det stora mål, som åsyftades med föreningen, säkrast skulle vinnas genom strängt iakttagande af fördomsfri rättvisa och ridderligt ädelmod. Äfven nu förmådde han ock göra sin åsigt gällande. I följd häraf skref han till grefve Essen, att, om de allierade makternas kommissarier lyckades förmå Norrmännen att låta Svenska trupper besätta fästningarne Fredrikshall, Fredrikstad och Kongsvinger, egde grefve Essen å konungens vägnar förklara, »att sedan Hans Maj:t framdeles antagit och garanterat den konstitution och de lagar, som nationen genom sina deputerade komme att i förslag inför honom framlägga, vore det icke mera behöfligt, att Svenska arméen framträngde i landet», och vidare, att »Hans Maj:t för närvarande beslutat, att landets mest ansedde män och egendomsinnehafvare (les Notables et proprié-

[1]) Projekt till Kongl. Maj:ts Nådiga Förordnande, huru med emottagandet och provisoriska styrelsen af konungariket Norrige förhållas skall — införes i Bihanget.

taires du pays) skola bilda en riksförsamling i enlighet med det sätt, hvarom med Er (grefve Essen) skall öfverenskommas» o. s. v.[1]).

Underhandlingarne med Norrmännen och de allierade makternas framställningar medförde emellertid icke den verkan, man åsyftat. Svärdet måste således afgöra saken, och då man härigenom såg hela den gamla planen att på fredlig väg genomdrifva föreningen väsendtligen rubbad, trodde man äfven, att det var slut med den foglighet och skonsamhet, hvarmed Norrmännen hittills blifvit behandlade, och att åtminstone några eftergifter för deras anspråk icke vidare skulle komma i fråga. De som hyste dylika förhoppningar skulle emellertid snart finna dem tillintetgjorda. Fälttåget, som öppnades den 26 Juli[2]), gick visserligen raskt framåt, så att efter tre veckors förlopp Svenska arméen redan blifvit herre öfver hela venstra stranden af Glommen, satt sig i besittning af landets förnämsta hufvudfästningar och stod endast ett par dagsmarcher från Kristiania, dit vägen låg öppen; men just nu afslöts till mångas förundran det stillestånd, som hejdade den segrande arméens framryckande och omedelbart derefter, den 14 Augusti, följdes af konventionen i Moss, genom hvilken kronprinsen i Carl XIII:s namn lofvade erkänna Norges sjelfständighet, om det frivilligt förenade sig med Sverige,

[1]) Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till Fältmarskalken, grefve von Essen, Stockholm den 2 Juli 1814 (en del af detta bref är offentliggjordt i »Essen» af P. Wieselgren sidd. 217 ff.) och Rosersberg den 5 Juli s. å. Bilagorna N:is 8 och 9.

[2]) En af kronprinsens adjutanter, som vid denna tid varit i Norge, skrifver till honom: »Man säger, att prins Kristian svarat de allierade makternas sändebud, att *den nation, som valt honom till konung, äfven skall veta att försvara honom.* Detta stackars folks högmod (l'orgueil de ce pauvre peuple) har för närvarande stigit till en sådan höjd, att det skulle vara en verklig olycka att förena det med Sverige utan att öfvertyga det om, att den, som är redlig och lojal, icke är det af svaghet». Bref till H. K. H. Kronprinsen från major Forsell, Strömstad den 27 Juli 1814.

äfvensom att antaga Eidsvolds-författningen och af storthinget ej fordra andra förändringar deri, än sådana, som blefvo en nödvändig följd af sjelfva föreningen.

Dessa medgifvanden, detta hastiga afbrott af krigsoperationerna just i det ögonblick, då man med otålighet väntat underrättelsen om kronprinsens segrande intåg i Kristiania, var en gåta för många och icke minst för sjelfva arméen. *Adlercreutz*, som helst velat »tilltala Norrmännen med kanonens språk»[1]), var bland dem, som minst kunde förlika sig med dessa fogliga åtgärder, och ogillade skarpt de underhandlingar, som öppnades på grundvalen af Norges fullkomliga oberoende af Svenska kronan. Han, liksom många andra, hade en helt olika uppfattning af hela denna sak än kronprinsen, och häftiga samtal i ämnet egde rum dem emellan. Adlercreutz vågade sätta i fråga, huruvida konung Carl XIII kunde utan de Svenska ständernas bifall ega rättighet att antaga en ny krona, oberoende af den Svenska, eller göra sig till konung öfver ett nytt rike, i följd hvaraf han skulle nödgas under vissa tider öfvergifva Sverige för att föra styrelsen i det fremmande landet. Alla de skäl, som kronprinsen för sitt handlingssätt hemtade ur högre politiska synpunkter, möttes af Adlercreutz med den invändning, att Sveriges rätt förnärmades, att Norge icke kunde betraktas annorlunda, än såsom en med Svenskt blod och på Svensk bekostnad eröfrad ersättning för det förlorade Finland, att dess upphöjande till en sjelfständig, af Sverige alldeles oberoende, stat var att bortkasta frukterna af vårt deltagande i den stora verldskampen, af freden i Kiel och af arméens redan vunna fördelar i Norge, samt slutligen att man ingalunda kunde behandla de Norska angelägenheterna såsom alldeles fremmande för Sveriges rike och såsom endast egande gemenskap med konungen enskildt. Han förklarade sig icke kunna uppfatta förhållandet annorlunda, än att Norge, tvänne gånger eröfradt, först genom freden i Kiel och nu ge-

[1]) Se Schinkel-Bergman, Minnen ur Sveriges Nyare Historia, VIII: sid. 194 not.

nom våra vapens framgång, vore Sveriges lagliga tillhörighet med eröfringens rätt och borde införlifvas såsom en del af det Svenska statsområdet med fullt lika giltiga skäl som Skåne, Halland och Blekinge en gång blifvit Svenska provinser. Han trodde, att om Norge erhöll samma grundlag och samma fri- och rättigheter, som Sverige, samt finge sända sina representanter till en för båda folken gemensam riksdag, skulle det under loppet af trehundra år enväldigt och provinsielt styrda lydriket icke rimligen kunna begära bättre.

Dessa allvarliga framställningar, hvilkas grundtanke delades af många bland de högre befälet i arméen, synas i förening med de samtidigt inträffade oroligheterna i Norge hos kronprinsen hafva föranledt vissa betänkligheter, helst som de i den Eidsvoldska statsförfattningen tillämnade förändringar gjorde det nödvändigt att rådgöra med det Svenska statsrådet. Kronprinsen afreste hastigt (den 5 Sept.) till Stockholm, och vi bifoga här såsom upplysande om den närmaste anledningen till denna resa följande bref från Adlercreutz till Wirsén, som var utsedd att blifva en bland de kommissarier, hvilka skulle afgå till Norge. Brefvet, som för den närvarande ställningen och för de på visst håll rådande tänkesätten är synnerligen betecknande, har följande lydelse:

»Uddevalla den 5 September 1814.

Min bäste Herr Stats-Sekreterare.

Underrättelserna med Major Forselles voro ganska tillfredsställande, och jag är öfvertygad att med köld och moderation skall allting slutas väl; derföre är angeläget, att Herr Stats-Sekreteraren qvarblifver i det längsta (i Stockholm), jag skall på min sida här göra allt hvad möjligt är, att samma grundsatser följas. Värst är, att man här vill handtera Norska sakerna såsom alldeles icke egande någon gemenskap med Sveriges rike, utan blott med konungen. Jag har högt yttrat mig emot dessa principer, och kan aldrig förmå mig godkänna dem, då man med en Svensk armé, Svensk flotta och Svenska pengar företagit denna eröfring, och jag skulle

kunna uppgifva hundrade vigtiga skäl, som tala emot sådana grundsatser, ty om intet afseende nu hafves derå, att Norge är eller skall eröfras med Svenska vapen och Svenska pengar, så måste ju Svenska folket, som valt sig en konung, äfven tillåtas att yttra sig, huruvida denne konung kan få antaga en annan krona, som skall vara independent af Sverige. Jag har mycket tvistat med Engeström härom och fått det ändtligen så långt, att kronprinsen nu reser till Stockholm för att kommunicera saken med de dervarande. Få nu se, hvad de säga. Emellertid ber jag, att detta får vara oss emellan. Gud uppehålle Stats-Sekreterarens helsa; alla andra konsiderationer få under denna vigtiga epoque icke komma i fråga.

Med fullkomlig högaktning och uppriktig vänskap förblifver jag Herr Stats-Sekreterarens ödmjuke tjenare

C. Adlercreutz.

P. S. Jag kommer nu från en lång pour parler med kronprinsen, och han är nu öfvertygad, att Norska angelägenheterna böra som andra Sveriges rikes vigtiga affärer afgöras i Staterådet, och hvilken marche härefter kommer att följas. — Jag är således tranquile i den vägen»[1]).

Kronprinsen ankom till Stockholm den 9 September, och hans närvaro derstädes synes bland Staterådets ledamöter hafva återupplifvat och stadgat de åsigter, som under hans frånvaro möjligen varit nära att undanträngas och lemna rum för en helt annan uppfattning af unionsfrågan. Det uppdrogs nu åt Justitie-Statsministern grefve Gyllenborg, Staterråden friherrarne Rosenblad, Fleming och Lagerbring, Stats-sekreterarne Wirsén och grefve A. G. Mörner samt t. f. Hofkansleren von Brinkman att afgifva utlåtande öfver de förändringar i Norska grundlagen, hvilka för båda rikenas förening kunde synas nödvändiga. Öfverläggningarne i Stats-

---

[1]) Afskrift i S. S. efter originalet, som förvaras af Majoren m. m. grefve A. E. Wirsén.

rådet blefvo ej utan liflig strid. Alla, och isynnerhet Lagerbring och Wirsén[1]), hade, sedan uppresning och krig kommit emellan, önskat en sammansmältning af de båda folken till ett helt under en gemensam styrelse och med en gemensam representation till vinnande af den säkerhet och styrka, hvarigenom enligt deras åsigt bådas lycka ofelbart skulle bäst grundas. Kalmar-unionens minnen afskräckte alla. Kronprinsen stod ensam med sin från de öfriga skiljaktiga öfvertygelse; men han försvarade den med eftertryck och bragte det snart derhän, att hans åsigter helt och hållet blefvo lagda till grund för det yttrande, som de ofvannämnde Statsrådsledamöterna afgåfvo till konungen den 16 September.

Redan några dagar förut (d. 13 Sept.) hade kronprinsen, efter att sålunda hafva försäkrat sig om den Svenska regeringens bifall till de grundsatser, han i afseende på föreningen fortfarande vidhöll, återrest till Norge, der de Svenska kommissarierna äfven snart infunno sig och omedelbart derefter öppnade sina underhandlingar med storthinget (den 13 Oktober) under inseende af kronprinsen, åt hvilken högsta ledningen af dessa angelägenheter utan inskränkande föreskrifter blifvit anförtrodd. Den hållning Carl Johan numera iakt-

[1]) Engeström, Lagerbring och Wirsén hade, innan villkoren för föreningen kommo under öfverläggning i Statsrådet, varit temligen ense i att anse Norges erkännande som ett särskildt oberoende rike innebära olägenheter för Sverige. Isynnerhet Lagerbring, med gammal-svenska åsigter och ifrig anhängare af en stark konungamakt, samt äfven Wirsén delade icke alltid kronprinsens politiska liberalism i fråga om Norge. De hyste om nationalitetsprincipen samma mening, som vi nyligen funnit uttalad af en f. d. Österrikisk Minister vid Svenska hofvet: »Le principe de nationalité divise les peuples; celui de la souveraineté les reunirait. Cela prouve donc le danger qu'il y a de surexciter le sentiment de nationalité et d'en faire un principe de gouvernement. Toutes les pages de l'histoire ancienne et moderne sont là pour prouver la verité de ces assertions». Le Comte de Ficquelmont, Pensées et reflexions morales et politiques (Paris 1859), sid. 240.

tog emot Norrmännen var kraftfull och bestämd, och, då deras fortsatta motsträfvighet snart satte hans tålamod på prof, var han ej sen att använda allvarliga hotelser, hvilka kommissarierna för sin del också ej hade någonting emot att på lämpligt sätt till vederbörande framföra. Den 18 Oktober lät han slutligen genom kommissarierna förklara, att om ej de båda rikenas förening inom den 20 Oktobers utgång var af storthinget beslutad, skulle stilleståndet uppsägas och krigslyckan afgöra frågan[1]). Detta medförde önskad verkan, och föreningen blef sistnämnde dag antagen, måhända först sedan storthinget fått kunskap om nya hotelser, ännu kraftigare och bestämdare, som kronprinsen samma dag låtit till kommissarierna afgå[2]).

Grefve Gustaf Löwenhielm fick i uppdrag att öfverföra den efterlängtade underrättelsen om föreningsfrågans lyckliga lösning till den Svenska regeringen och i första hand till Ministern för utrikes ärendena, grefve von Engeström. Denne, ehuru ifrig frihetsvän och varm beundrare af kronprinsen, hade dock icke kunnat frigöra sig från det gammalsvenska åskådningssättet af den Norska frågan. Då sålunda grefve Löwenhielm omedelbart efter sin ankomst till Stockholm natten till den 26 Oktober skyndade att meddela grefve Engeström nyheten om storthingets beslut, att Norge skulle som ett oberoende rike förenas med Sverige och styras af en gemensam konung, »*hvars utväljande skulle ske, så snart konstitutionen blifvit antagen*», möttes han ingalunda från grefve Engeströms sida af någon synnerlig belåtenhet eller några lifliga glädjeyttringar. Grefve Engeström,

[1]) Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till kommissarierna vid Norska storthinget, Fredrikshall den 16 och 18 Okt. samt till Hofkansleren, friherre Wetterstedt d. 17 Okt. 1814. Jfr Rosenblads journal för den 18—20 Okt. s. å.

[2]) Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till kommissarierna vid Norska storthinget, Fredrikshall d. 20 Okt. 1814. Bilaga N:o 10.

som, ehuru chef för Sveriges diplomatie, i allmänhet bar hjertat på tungan, kunde ej heller nu tillbakahålla uttrycket af sina innersta tankar och röjde dermed, huru föga han gillade det skonsamma sätt, hvarpå Norrmännen blifvit behandlade. Med en hos honom icke sällsynt häftighet yttrade han sitt otvetydiga missnöje med hvad som skett och isynnerhet med det uppskjutna konungavalet. »Hvad skola väl dessa upprepade eftergifter betyda», sade han, »då vår segrande armé står några dagsmarcher från Kristiania med Fredrikshall och Fredriksstad i sitt våld? Skall det eröfrade landet icke blott upplyftas i jemnbredd med Sverige, utan ock Svenska konungens rätt dertill göras beroende af de besegrades fria val? Detta går isanning för långt».

Grefve Löwenhielm, som uppriktigt delade kronprinsens åsigter, invände häremot, att, sedan de båda rikenas förening var beslutad och offentligen erkänd, *kunde* ingen annan än Carl XIII väljas till Norges konung, och att den skenbara valfriheten var medgifven endast för att ej onödigtvis stöta den Norska sjelfständighetskänslan för hufvudet.

Grefve Engeström fann sig dock af dylika skäl ingalunda tillfredsställd, utan fortfor att i missnöjda ordalag uttala sig emot denna ytterliga undfallenhet, denna »courtoisie», som enligt hans förmenande endast tjenade att nära Norrmännens öfverdrifna inbilskhet och stegra deras obefogade anspråk. Då grefve Löwenhielm slutligen åberopade de gamla löftena, gifna redan före freden i Kiel och sedermera högtidligen beseglade genom proklamationen af den 8 Febr., afbröt honom grefve Engeström med stigande häftighet: »Men med hvad rätt vilja Norrmännen åberopa löften, som de förverkat genom sin uppresning? Hvarföre då icke göra svärdets rätt gällande och ställa ett två gånger eröfradt land i det förhållande till oss, som det bör stå? Och än mera! skola nu Norrmännen efter eget behag få tillskapa en konstitution, och vår konung emottaga kronan af deras hand som en nådegåfva? Tror Ni väl, att na-

tionen skall gilla detta åsidosättande af Sveriges och af sjelfva konungamaktens öfverheträtt, denna afsöndrade sjelfständighet, som beröfvar Sverige all inflytelse på landet och endast bereder oss stora olägenheter?»[1])

Så dömde det gammalsvenska partiet på denna tid; sådant var, enligt hvad vi här ofvan antydt, det ingalunda betydelselösa eller lättkufvade motstånd, emot hvilket Carl Johan inom Sverige hade att kämpa vid afgörandet af denna för Nordens framtid så vigtiga fråga. Vi kunna så mycket mindre klandra de män, från hvilka detta motstånd i främsta rummet synes hafva utgått, som deras varma fosterlandskärlek, redan förut tillräckligt pröfvad, utan allt tvifvel äfven nu var bevekelsegrunden för deras handlingssätt; men att deras åsigter i denna sak blefvo undertryckta och föreningen med Norge genomförd i den frisinnade anda, som utmärker den, måste vi dock anse för en lycka, så vidt som hvarje annat sätt att behandla ett folk, ämnadt att med oss dela framtidens faror ej mindre än framtidens ära och framgångar, varit icke blott under förhandenvarande förhållanden oklokt, utan i allmänhet stridande emot en lugn och fördomsfri uppfattning af heder, billighet och rättvisa. Detta var ock Carl Johans orubbligt fasthållna och alltid uttalade öfvertygelse. Han utgick dervid från den grundsats, att Sverige såsom sjelf en konstitutionel stat ej kunde i strid med denna sin ställning vägra Norge en fri författning. Det vore i sig sjelf förkastligt att söka tillintetgöra ett folks nationella oberoende; men det vore ädelmodigt och med Svenskmannaheder öfverensstämmande att stå fast vid löftena af den 8 Febr., glömma hvad som ansågs feladt å Norrmännens sida och räcka dem handen till försoning och vänskap. Om Sveriges egentliga fördel af Norges egande vore den politiska trygghet och sjelfständiga ställning, som derigenom skulle erhållas, så kunde man vara förvissad, att den säkraste besittningen vunnes genom en frivillig

[1]) Anteckning i. S. S. efter Grefve Gustaf Löwenhielms uppgifter.

förening snarare, än genom underkufvande. Man kunde visserligen ännu en gång gripa till vapen och utan tvifvel lyckas göra Norrmännen underdåniga, men ett sådant företag skulle medföra nödvändigheten att militäriskt besätta landet måhända för en längre tid, en åtgärd som oundvikligen skulle på de båda folkens inbördes ställning utöfva det mest olycksbringande inflytande. Långt ifrån att genom vapnens makt kunna qväfva det gamla nationalhatet, skulle det blott uppflamma så mycket häftigare och blifva djupare och svårare att utplåna, än någonsin förut. Våldet, nu utöfvadt, skulle väl kunnat fastlänka Norge vid Sverige, men säkerligen i det förra landet gifvit styrka och varaktighet åt ett tillstånd af obehag, jäsning och hätskhet, icke blott för ögonblicket betänkligt under en så ny sakernas ordning, som samtidigt rådde i Sverige, der partiernas glöd efter den sista revolutionen ännu icke hunnit släckas, men ännu mera fruktansvärdt för framtiden genom de sannolikt förderfliga följderna deraf för hela Norden. Carl Johan var öfvertygad, att Sverige aldrig skulle med framtida trygghet kunna vid sig fästa Norge på annat sätt, än med federativa band, eller genom andra, än fredliga medel. Tanken att *införlifva* Norge med Sverge, att låta den Norska nationaliteten uppslukas och försvinna i den Svenska vann hos honom aldrig insteg eller gillande[1]. Hvarje dylik syftning ansåg han stridande emot det mål, man ville uppnå, då man önskade enhet och styrka, grundad på aktning för ömsesidig rätt. Skulle en sammansmältning af de båda folken till ett enda blifva till deras verkliga och varaktiga lycka, måste den vara fullkomligt frivillig och helt och hållet en frukt af en ömsesidig lefvande öfvertygelse om dess fördelar — en öfvertygelse, som endast småningom och, snart sagdt, omärkligt genom en längre fredlig beröring kunde uppkomma, — då deremot en förening i hvilken form som helst,

[1] Spår till denna plan hos Carl Johan finnas dock vid tidpunkten för freden i Kiel. Se hans bref till grefve Essen den 15 Jan. 1814 i Essen af P. Wieselgren sid. 199.

tillvägabragt genom våldförande af den Norska nationens dyrbaraste intressen, heligaste rättigheter och mest aktningsbjudande känslor, långt ifrån att bidraga till ömsesidig trygghet och förkofran, endast skulle medföra oupphörliga förvecklingar och hos det förödmjukade och förolämpade folket alstra det bittraste hat emot dess segrande öfverherrar. Om Svenskarne 1809 beslutat att, med upphäfvande af ståndsrepresentationen, ombilda sitt statsskick i den nyare tidens anda, torde Norges införlifvande ej varit omöjligt att med någorlunda trygga framtidsutsigter åstadkomma fem år derefter; men med vår dåvarande ståndsförfattning (som är oförändrad än i dag) skulle inkorporationsidéen varit vanmäktig att fästa Norrmännen vid Sverige och dess regenthus, och om man äfven för tillfället lyckats framtvinga ett införlifvande, så hade man dermed endast kunnat pålägga det till namnet förbrödrade folket en ganska bräcklig tygel, färdig att brista vid första våldsamma ryckning. Anledning till farhågor saknades icke. Närmast hotade faran från öster, vid en alltid tänkbar brytning med Ryssland, i synnerhet om denna makt fann lämpligt att ånyo emot oss använda sin, icke minst på vår bekostnad uppöfvade, samvetslösa fyndighet att, förmedelst utkastande af begärliga lockbeten och löftesrika förespeglingar i frisinnad färgskiftning, utså och underhålla söndringens frö bland de svagare staterna för att på detta sätt förderfva den ena genom den andra. Vid en sådan brytning kunde lätt hända, att Sverige nödgades kämpa på samma gång med den yttre fienden och med den inre uppresningen. Men om också förhållandena icke utvecklade sig till denna ytterlighet, så skulle dock faran ligga nära redan deruti, att i ett sådant läge efter all sannolikhet en stor och vapenför del af den Norska befolkningen skulle motse Sveriges öde med overksam likgiltighet, om icke till och med med hemlig afvoghet och tyst skadefröjd[1]). Redan af rent strate-

[1]) »Låtom oss antaga», yttrar en aktad Norsk författare i våra dagar, »att det hade lyckats Sveriges öfvermakt att kufva

giska skäl borde man således uppbjuda allt för att trygga sig mot denna fara och genom ett fritt hyllande af den Norska nationaliteten och erkännande af Norrmännens politiska sjelfständighet söka vinna denna moraliska operationsbas, i saknad hvaraf man aldrig med framgång kan föra ett nationelt försvarskrig. Carl Johan hade dessutom med vaken uppmärksamhet, lugnare och fördomsfriare, än någon annan af den Fransyska revolutionens söner, följt den väldiga omkastning i åsigter och anspråk, som sedan 1789 försiggått i alla de Europeiska nationernas lif och, efter att med snillets siareförmåga skarpare, än de flesta bland sina samtida, hafva genomskådat den djupa betydelsen för folkens såväl som furstarnes framtid af denna oerhörda omhvälfning i tänkesätten, kände han sig både af statsklokhet, rättskänsla och menniskokärlek manad att i afseende på Norge tilllämpa den erfarenhet, han vunnit, och göra gällande den öfvertygelse han hos sig stadgat i afseende på nationalitetens rätt och betydelse. Han ville så mycket mindre handla i strid emot denna öfvertygelse, som äfven till Norge (förnämligast genom beröringen med England) den nya tidens idéer banat sig väg. Visserligen hade till massan af landets befolkning dessa idéer icke hun-

---

Norge, månne det väl också hade lyckats att med svärdet kufva det stolta folkets frihetskärlek eller nationalhat? Nej, det skulle genom krig och blodsutgjutelse uppblossat ännu häftigare, och Norrmännen skulle hafva gripit den första anledning att göra sig oafhängiga. Norge skulle för Sverige hafva blifvit hvad Belgien blef för Holland, Spanien för Frankrike, Polen för Ryssland, »en förening att gråta åt» för hvar och en, som har ära och hjerta för Skandinaviens oafhängighet och lycka, men till att fröjda sig öfver för Österns barbarer. Derföre borde Norrmän och Svenskar välsigna Carl Johans visdom och politik, som utan blod och utan de båda rikenas utmattande tillvägabragte en förening, som vi hoppas för alltid grundlagt Skandinaviens oafhängighet, frihet och lycka och som skall medföra ömsesidig tillfredsställelse ju grundligare de båda folken lära att känna och uppskatta hvarandra». A. Faye, Norge i 1814 (Kristiania 1863) sid. 217 ff.

nit nedtränga; visserligen voro de sedliga makter, som nu gå segrande genom verlden, nationalitetskänslan, den menskliga personlighetens betydelse, allas lika rätt till politisk frihet o. s. v. föga kända, och helt säkert voro t. ex. den Norske bondens önskningar — fullkomligt fremmande för alla »nationalitets»-anspråk — uteslutande riktade på dagsverksbördornas förminskning, de höga skatternas nedsättning och andra rent materiella intressen; men hvad bevisade väl allt detta? Endast den, som anser, att nationernas väl beror eller bör bero af det obildade, jemförelsevis slöa flertalet af landsbygdsbefolkningen, kan nöja sig med en dylik erfarenhet och derefter lämpa sin behandling af samhällets lifsfrågor. Carl Johan deremot hade från historien, från samtidens tilldragelser hemtat helt andra lärdomar. Han visste mer, än väl, att i Norge, liksom i allmänhet öfverallt plägar vara händelsen i dylika fall, det politiska missnöjet hade sitt ursprung från de bildade klasserna, som alltid bestämma det allmänna tänkesättets riktning. Han insåg, att man på längden ej kan stödja sig endast på den lägre sidan af den menskliga naturen, erkännande blott de materiella intressena såsom berättigade, utan att man äfven måste tillfredsställa de mera upplystes åtrå efter detta lifvets ideella goda, om man annars i nödens stund, vare sig den nalkas utifrån eller ur samhällets inre, skall kunna hafva att påräkna någon kärnfull, spänstig och sammanhållande motståndskraft emot det onda, som hotar. På Carl Johans handligssätt inverkade vidare många andra omständigheter, som icke blott gjorde föreningens skyndsamma afslutande högligen önskvärd, utan äfven stegrade vigten af att kunna i det offentliga framställa den såsom ett verk af förtroende och frivillighet. Om nemligen motståndet i Norge förlängdes, var det under dåvarande förhållanden i Europa långt ifrån osannolikt, att Norrmännens sjelfförsvar skulle uppväcka deltagande och medhåll, samt att afvogheten emot Sverige skulle taga sig anledning att draga den Norska frågan under afgörande vid kongressen i Wien,

der det egennyttigaste godtycke förestafvade domsluten och der mäktiga inflytelser sökte göra sig gällande till mehn för Sverige och Carl Johan[1]). Dessutom hade inom sjelfva Norge planer yppat sig, alltför betänkliga att från Sveriges och dess thronföljares sida helt och hållet lemnas utan uppmärksamhet. Det är redan i det föregående berättadt, huru man under kronprinsens vistande i Lüttich (Mars 1814) börjat i Norge framhålla hans person såsom det förnämsta och nästan enda hindret för föreningen, och man hade helt öppet låtit förstå, att om Carl Johan kunde aflägsnas från den Svenska thronföljden och prins Kristian få inträda i hans rättigheter, skulle föreningen göra sig sjelf och helsas med allmänt bifall i Norge[2]). Hade Carl Johan blifvit slagen i Tyskland, så skulle denna plan, som i smygande meddelanden letat sig väg till en del af Svenska arméens befäl, möjligen kunnat få en ganska fruktansvärd betydelse och utsträckning[3]); nu deremot gick den genast i qvaf, och seglen indrogos försigtigt vid segervinnarens återkomst till Sverige. Den Norska sjelfständighetsifvern lät sig emellertid härmed ej afkylas eller afskräckas, utan var genast färdig med nya äfventyrliga förslag. Man erbjöd Carl Johan att genast blifva Nor-

---

[1]) Jfr Schinkel-Bergman, Minnen etc. Åttonde Del., sidd. 214, 253. Särskildt erinra vi om de förhoppningar, som Norrmännen sjelfva temligen allmänt fästade vid England, »der enthusiasmen var stor för Norge». Se t. ex. Pavels Dagböger 188, 203, 227 samt A. Faye, Norge i 1814 sid. 122 ff. I sistnämnde arbete (sid. 125 not. 2) anföres (ur Gjessings Kristian VIII:s historia) om den bekante Morier att »han sedermera blef anställd som Engelsk diplomat i Dresden, hvarest han anförtrodde en man, som i denna period spelat en roll i Norge (Adler?), att Castlereagh specielt uppdragit honom att undersöka, om det kunde antagas, att prins Kristian som härförare kunde bjuda Carl Johan spetsen, i hvilket fall man kunde vara hågad att komma Norrmännen till hjelp, men då Moriers berättelse ljöd i motsatt riktning, togos de motsatta förhållningsreglorna».

[2]) Schinkel-Bergman, anf. st. sidd. 49 ff.

[3]) Anf. st. sidd. 52 ff.

ges konung med villkor att landet blefve afskildt och oberoende af Sverige, och då han till svar härpå framhöll omöjligheten af ett dylikt förslags verkställande, ville man göra prins Oscar samma anbud[1]. Ja, enthusiasmen för Norges unga oberoende var så stor, att man utan tvifvel skulle utropat hvem som helst till konung, som förmått uppehålla den nya statens lif och oafhängighet. Denna känsla, detta sträfvande efter sjelfständighet, långt ifrån att förtjena klander, påkallar tvertom det lifligaste deltagande och bevisar, huru föga Danaväldets trehundraåriga påtryckning förmått qväfva Norrmännens urgamla frihetskärlek eller utplåna deras ärofulla forntidsminnen. Men för föreningens framgång voro dylika planer ingenting mindre än gynnsamma, isynnerhet som ryktet om deras tillvaro redan börjat sprida sig utom Norden och lätt kunde på ett för Sverige ofördelaktigt sätt inverka på kabinetternas politik och på den allmänna meningen i Europa. Wisst är, att man i utlandet redan väntade, att Norska frågan skulle leda till en kris i Sverige. Fru Staël, som fortfarande med oförminskadt nit sökte vara kronprinsen till nytta och som genom sina talrika förbindelser med tidens framstående personligheter var väl underrättad om partiernas mer eller mindre hemliga spel, yttrar i ett bref till Carl Johan i afseende på föreningsfrågan följande för den dåvarande ställningen betecknande ord: »Hvad som för närvarande bör gå framför allt annat, det är Norge. För Edert eget bästa, nådige herre, måste ni lyckas i detta en gång började företag. Jag vill säga Er, hvad väl underrättade personer här tänka: man anser, att Ni skulle handla klokast att helt enkelt utan vidare villkor antaga den konstitution, som Norrmännen nyligen hafva gifvit sig, och endast fordra, att Sveriges konung må intaga prins Kristians plats. Så snart frågan blir inskränkt till en person, skall dess nationella intresse upphöra. Och när det för öfrigt är alldeles ögonsken-

[1]) Anf. st. sid. 354.

ligt, att prins Kristian vill på sitt hufvud förena både Danmarks och Norges kronor samt möjligen äfven eftersträfvar Sveriges[1]), så är det helt och hållet emot honom man bör vända sig. *Värdes noga begrunda denna tanke!*»[2]) — och kort derefter skrifver hon: »Med hvilken ängslig oro följer jag ej Edert fälttåg i Norge. Måtte Ni lyckas utan att det kostar Er faror eller Svenskar! Jag vet väl, huru Ni blottställer Er sjelf och sparar andra; men för Er sons skull måste Ni lefva och lyckas»[3]). Ett annat snillrikt fruntimmer, den förut omnämnda grefvinnan Pappenheim, som med lika tillgifvenhet och nit tjenade kronprinsen och ofta meddelade honom underrättelser af vigt, yttrar sig vid denna tid i samma anda. »Det skulle vara en ganska lätt sak», skrifver hon, »att beröfva konungen af Danmark hans thron, och hans undersåter tänka äfven derpå med afsigt att i stället uppsätta prins Kristian, som de framställa i de fördelaktigaste färger, seende i honom återställaren af deras ära och nationella glans. Om ni icke moraliskt tillintetgör denne motståndare skall han ej upphöra att vara farlig för Er, emedan man i allmänhet är böjd för att intressera sig för Norges sak, och man ogillar den olaglighet, som blifvit begången då landets gamla herrskare blifvit beröfvade denna del af deras arf»[4]).

Om man slutligen till hvad här blifvit antydt jemte hvad förut rörande denna omtvistade fråga blifvit anfördt[5]) lägger den omständigheten, att Carl Johan sjelf

---

[1]) Jfr Bref från Landshöfdingen Hans Järta till Exc. H. H. v. Essen, Fahlun den 24 Febr. 1814 i Handlingar ur v. Brinkman'ska Archivet, 1 Del. sid. 326 med Essen (af P. Wieselgren) sid. 204.

[2]) Bref från Fru Staël till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan, Paris den 12 Juli 1814.

[3]) Bref från Fru Staël till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan, Coppet den 20 Aug. 1814.

[4]) Bref till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan från Grefvinnan Pappenheim, Güstrow (i Mecklenburg) den 4 Sept. 1814.

[5]) Se Schinkel-Bergman, Minnen ur Sveriges Nyare Historia, VIII Del. v kap. och särskilt sidd. 212 ff.

vid denna tid med eller utan skäl verkligen kände sin ställning i Sverige mindre trygg, så torde en fördomsfri betraktare kunna bilda sig en med sanningen fullt öfverensstämmande föreställning om de många olikartade bevekelsegrunder, som med samverkande inflytelse bestämde honom att behandla Norrmännen så, som han gjorde. Hans undfallenhet för dem får härigenom en ganska enkel förklaring. Han sökte för sig och Sverige vinna allmänna tänkesättet i Norge genom att åt föreningen gifva en bestämd prägel af frivillighet, som smickrade Norrmännen, underlättade deras närmare anslutning till Sverige och förvissade honom sjelf om deras framtida tacksamhet, förtroende och tillgifvenhet. Han ville grunda unionens styrka och fasthet på de båda folkens allt mer och mer utvecklade medvetande om ett öfver deras skilda intressen upphöjdt, gemensamt mål och, då han ställde dem likberättigade vid hvarandras sida, lemna dem en antydan äfven om deras ömsesidigt lika heliga pligt att eftersträfva den tänkesättets endrägt, som ensamt kan göra dem starka att uppfylla den bestämmelse, som dem af försynen tyckes vara förelagd. Han ville undvika ända till skenet af den förödmjukelse, Norrmännen skulle erfarit genom känslan af att förmedelst vapenmakt blifvit tvungna till föreningen. Han ansåg hedrens lagar fordra att ej blifva otrogen de öfverenskommelser, som redan före hans deltagande i Nordens angelägenheter blifvit lagda till grund för planen till en närmare anslutning emellan de båda grannfolken, och att ej rygga de löften, som sedan blifvit mer än en gång offentligen upprepade, så mycket hellre som dessa gamla förbindelsers fasthållande syntes honom på grund af tidsomständigheterna i allo öfverensstämma med billighet, med rättvisa, med en sund och upphöjd statskonst[1]). Och så våga vi kalla den statskonst, som för sina planers befordran vet att uppsöka mindre vanskliga

[1]) Vi erinra om kronprinsens bekanta uttryck: »On ne fait pas la haute politique sans sincerité».

stöd, än egennyttans och maktlystnadens kalla, obevekliga, godtyckliga beräkningar, och i stället bygger på den fastare grundvalen af ädelmod och aktning för menskliga och medborgerliga rättigheter. Hvad en sådan statskonst lyckats genomföra kan med trygghet motse en framtid, som trolösheten aldrig har att hoppas och ännu mindre våldet under en långt framskriden civilisation kan påräkna[1]).

Det är bekant, att, liksom redan vid tidpunkten af unionens stiftelse, efter hvad vi här ofvan visat, olika meningar yttrades i afseende på villkoren för densamma, dessa frisinnade villkor äfven sedermera och ej minst i våra dagar varit föremål för högljudt och uthållande klander från den Svenska oppositionens sida vid riksdagarne och inom pressen. Man har ihärdigt arbetat på att nedsätta föreningens betydelse sådan den af Carl Johan uppfattades. Man har ej tvekat att för hans handlingssätt framställa de oädlaste bevekelsegrunder såsom dynastisk egennytta, dolska afsigter att aldrig unna Sverige den nya eröfringen, utan behålla den för egen räkning såsom en lämplig tillflykt vid möjligen inträffande hvälfningar i Sverige[2]). Det obefogade i dessa beskyllningar, framkallade af olika anledningar och ej sällan uttalade med en hatfullhet och på ett sätt, som inom

---

[1]) Till Fru Staël skref Carl Johan från Fredrikskall den 7 Nov. 1814: »Starke genom fördraget i Kiel och de garantier, som Europas förnämste makter gifvit oss, hafva vi icke gjort gällande våra rättigheter. Vi ha beviljat Norska nationen att rådpläga om sina rättigheter och uttala sina åsigter. Detta var en hyllning åt de grundsatser och åt den frihetskärlek, som jag till min glädje funnit infödda hos Svenskarne... Om Norrmännen äro i civilisation underlägsne många andra folk, så äro de ock fria från dessas fel. De utmärka sig genom enkelheten i sina seder, genom sin karakters redbarhet (loyauté); och den styrelse, som kommer att visa aktning för deras frihet, kan räkna på deras erkänsla».

[2]) Grundlösheten af dessa och dylika påståenden har på ett slående sätt blifvit uppvisad af Prof. H. L. Rydin i Föreningen emellan Sverige och Norge sid. 135 not. 2.

den offentliga diskussionen lyckligtvis blifvit alltmera sällsynt, torde numera inses af hvarje tänkande och rätttänkande man, om också ännu röster förnimmas, som förneka denna insigt — slocknande återljud från en försvunnen tid, hvars åsigter icke vinna gensvar i det nu lefvande slägtets bröst, eller de sista vreda dyningarne efter stormfulla lidelser, sådana för hvilka Svenska medborgare i våra dagar under fädernеslandets lugna, fredliga utveckling äro nästan alldeles fremmande. Man kan med fog tadla den oförtjenta och stötande misstro och afvoghet Norges regering, storthing och tidningspress vid flera tillfällen ådagalagt emot Sverige; man kan känna en berättigad harm öfver de hinder, som Norrmännen tid efter annan upprest emot flera af de åtgärder, som blifvit föreslagna i ändamål att göra föreningen än mera fördelaktig för de båda folken; men att från Svensk sida förebråelser riktas emot föreningens stiftare för hans uraktlåtenhet att 1814 göra Norge till en Svensk provins kunna vi ej annat, än ogilla. Dylika anklagelser bevisa brist på tillbörlig aktning för rättvisa, billighet och gifna löften, de ådagalägga förakt för folkens rättmätiga anspråk och för mensklighetens sanna intressen. Carl Johan insåg, att Sverige aldrig skulle skördat några varaktiga fördelar genom att förtrycka Norge, men deremot utsatt sig för många faror, och i stället för att der, såsom nu, ega halfannan million trofasta vänner, hafva haft att frukta lika många hemliga fienders hat och hämndlystnad. Han förtjenar visserligen icke något tadel derföre, att han ej nedsatte Norge till ett Svenskt lydrike och krossade ett ädelt folk, som kämpade för sin sjelfständighet; tvertom måste hvar och en, som har aktning för nationernas rättigheter, hvar och en som har kärlek till de åsigter, hvilka i dylika frågor omfattas af Europas alla bildade folk, hvar och en slutligen, som verkligen älskar friheten och i allt vill se hennes grundsatser erkända och tillämpade, lemna sitt bifall och gillande åt den måtta och vishet Carl Johan vid denna tidpunkt ådagalade emot Norrmännen. Och på samma

gång vi för vår del äro öfvertygade, att den oveldige betraktaren, som ej älskar att för stora handlingar framleta dåliga, orimliga eller obevisade bevekelsegrunder, skall åt Carl Johans uppförande i detta fall egna all den rättvisa, det förtjenar, på samma gång tro vi äfven, att »om Carl Johans Novemberpolitik 1814 är mycket taladt, som historien ej skall upprepa, sedan de hjertan, som klappade af allehanda passioner, mer eller mindre ädla, blifvit mull»[1]).

Hvad Norge angår, så faller det genast i ögonen, att detta land, då det med sjelfständigt bevarad nationalitet fick fortfarande behålla sin ställning som ett oberoende rike med egna lagar, egen förvaltning och med en statsförfattning, »friare än Nord-Amerikas», skördade en omätlig vinst af föreningen, isynnerhet när man jemför landets fordna tillstånd under Danska väldet med hvad det efter föreningen blifvit och är. Ett folk, som behandlas med så ädel grannlagenhet, har onekligen stora skäl till tacksamhet, och Carl Johan har äfven, trots den Norska tidningspressens hatfulla anfall, i rikt mått åtnjutit den. Redan vid sitt första besök i Kristiania straxt efter Carl XIII:s utväljande till konung vann kronprinsen allas hjertan genom sin utmärkta personlighet, sin uppriktiga liberalitet och det ädelmodiga förtroende han visade dem, som så nyligen varit hans fiender[2]); och under hela sin regeringstid betraktades Carl Johan sjelf bland Norrmännen alltid med vördnad och hängifvenhet; »aldrig tadlades han, alltid stod hans popularitet fast och nationens tillit till hans goda vilja rubbades icke en gång genom händelser, som under en annan regeringsform kunnat väcka starka rörelser. Ja, man var i Norge alltid fullt öfvertygad om att Carl Johan, när förhållandena för honom framställdes så, som

---

[1]) Wieselgren, Union och Unitet, Götheborg 1860, sid. 12.

[2]) Bref från friherre G. af Wetterstedt till Exc. Toll, Kristiania den 14 Nov. 1814. Jfr A. Faye, Norge i 1814 sid. 201 ff. med Biskop Claus Pavels's Biografi og Dagböger sid. 272 o. ff.

de verkligen voro, och i sitt rätta ljus, städse ville välja den rätta och liberala vägen och man fann sig häri ej bedragen»[1]). Upplyste och sannt fosterländske Norrmän hafva också aldrig tvekat att uttala sitt erkännande af Carl Johans förtjenster om Norges frihet och lycka[2]), lika litet som de förnekat de fördelar, unionen tillskyndat landet. Vi skulle kunna meddela talrika bevis på dessa tänkesätt i brödrariket[3]), men inskränka oss till att anföra följande yttranden af män, hvilkas samhällsställning, djupa insigter och allmänt erkända kärlek till det Norska fäderneslandet ej mindre än deras äfven i Sverige välbekanta och aktade namn göra deras ord och omdömen i denna sak betydelsefulla.

Så yttrar sig i våra dagar den Norske tänkaren Monrad om Carl Johan och föreningen: »Carl Johan var den ende af de från Frankrike utgångna regenterna, som hade praktiskt insett *nationalitetens* rätt och betydelse, den ende, som, under det de öfrige i sin Franska sprödhet öfverallt endast kände sig som Fransmän, egde själsböjlighet nog för att göra sig till ett med det folk, han var satt att styra, för att isanning blifva Svensk bland Svenskarne, liksom han sedermera också förstod att blifva Norsk bland Norrmännen. Der-

---

[1]) Se Munch-Ræder, Den Norske Statsforfattnings Historie og Væsen, sid. 29, 216.

[2]) Vi finna också att under loppet af 1863 en uppmaning skett i Norge att i Kristiania uppresa en ärestod åt Carl Johan.

[3]) Så t. ex. är A. Fayes ofvannämnda arbete helt och hållet författadt i den mest unionsvänliga anda, och biskop Pavels, som varit en ifrig anhängare till prins Kristian, nedskref redan den 15 Nov. 1814: »Hvad vi dock efter allt utseende äro lyckliga menniskor, som så hastigt och för så drägligt godt köp kommo till ett resultat och undgingo det gränslösa virrvarr, hvari vi under en kraftlös, inkonseqvent regering skulle blifvit inveckladeʼ». C. Pavels Biografi etc. sid. 333. Samme man antecknade året förut (d. 22 Dec. 1813): »Outhärdeligt skulle det vara mig att svärja Carl den trettonde och Pontecorvo trohetsed. Den dag, då detta skedde, skulle vara den olyckligaste i mitt lif». Anf. st. sid. 119.

före har Carl Johans verk fått en varaktig betydelse; derföre har han sjelf blifvit *en verldshistorisk personlighet*, helt olik alla sina medtäflare, emedan ur hans själ framspirade i sin brodd den stora verldshistoriska tanken om nationalitetens verkliga betydelse... Den fullkomligt utvecklade verkan af hans erkännande af nationalitetsprincipen och det steg, hvarför vi Norrmän i främsta rummet välsigna hans minne, var, att han, då den Skandinaviska halföns förening var lemnad i hans hand närmast i följd af den tyngd, hans svärd lagt i Europas vågskål, icke hårdnackadt sökte att tillvägabringa denna förening på det våldsamma sätt — efter Fransyskt eller Ryskt föredöme, — som de höge herrar i sin visdom tänkt sig, utan verkställde den på ett sätt, hvilket ådagalade lika djup aktning för den Norska nationaliteten, som han förut bevisat den Svenska, och sålunda bragte till ständ en förening, den första Europa hade skådat, af beslägtade, men tydligt och skarpt skilda folk, bygd på tanken om fullkomlig likställighet, och sålunda, ehuru till skenet lös, i anda och sanning långt starkare än något underdånighetsförhållande någonsin kunde göra den»[1]).

Ett ännu bestämdare och ännu mera betecknande vittnesbörd om den uppfattning af föreningen, som i Norge gjort sig gällande, har blifvit uttaladt af en annan bland dess mest upplyste och mest fosterlandsälskande män, af en stämma, som mer än en gång höjt sig för att föra den Norska sjelfständighetens och de Norska intressenas talan och som vi derföre äfven i detta fall måste anse vara ett oförfalskadt uttryck af den Norska nationens allmänna och verkliga sinnesstämning emot Carl Johan och nabolandet. Det är ur ett offentligt föredrag af den i föreningens och Norges historiska och staterättsliga förhållanden väl bevandrade advokaten Dunker vi göra oss och, som vi hoppas, äfven våra läsare ett nöje att meddela följande:

---

[1]) Föredrag af Prof. Monrad i Carl-Johans-Förbundet i Kristiania den 8 Mars 1858.

»Den bedrift, som utgjorde, så att säga, Carl Johans regeringsprogram, den händelse, vid hvilken hans namn i Sveriges och Norges historia oupplösligen är fästadt, är de båda rikenas förening enligt de villkor, som Riksakten bestämmer».

»När vi här i landet glädja oss öfver föreningen med Sverige, så är det icke allenast öfver föreningen, vi glädja oss, utan ännu mera öfver vårt lands frihet och sjelfständighet, som genom föreningen blef, om icke faktiskt grundlagd och förvärfvad, dock stats- och folkrättsligt erkänd och garanterad».

— — — — — — — — — — —

»I Sverige har man visserligen medgifvit Carl Johans stora förtjenster om Norge och ansett Norges sjelfständighet för hans verk; men många hafva trott, att den förtjenst, han på detta sätt inlagt om Norge, var mycket långt ifrån att vara någon förtjenst i hänseende till Sverige».

»Och här i landet hafva några menat, att vi ingen tack voro honom skyldige, alldenstund han endast mot sin vilja medgaf hvad han ej hade makt att förhålla oss, och endast mottog oss *med* vår författning derföre, att vi alldeles icke kunde erhållas *utan* densamma».

Båda dessa åsigter äro »felaktiga».... »Sveriges män må veta, att Carl Johan genom sitt verk sörjt lika mycket för Sveriges, som Norges bästa, och Norges män må veta, att hvad han medgaf oss, det gaf han af aktning för vår nation, af öfvertygelse om, att han på detta sätt bäst såg till godo de båda ländernas behof, — men icke af fruktan för våra vapen».

— — — — — — — — — — —

»Skulle en förening stiftas, som öfverensstämde med Carl Johans planer; en förening, hvarmed Norge kunde finna sig tillfreds; en förening, grundad på frivillig öfverenskommelse, icke framtvingad genom blodsutgjutelse; en förening, som gaf styrka, icke en sådan, som blott ännu ytterligare försvagade, så kunde detta blott åstad-

kommas på det sätt, som det skedde, och derföre gick ock Carl Johan beredvilligt in på våra fordringar».

»Att utgjuta sina egna undersåters blod är det bittraste bud, som kan föreläggas en ädel monark, och nödigt vill en god furste bestiga sin thron, vandrande öfver sina undersåters lik».

»Detta var det, som Carl Johan icke ville. Det var sjelfva kriget emellan de folk, som det var hans uppgift att förena som bröder; kriget emot dem, som skulle vara hans egna undersåter — det var sjelfva detta krig utan afseende på dess utgång, som var honom motbjudande emedan det var stridande lika mycket emot hans hjertas känslor som emot hans politiska planer»[1]).

»Han hade sagt: låt Norrmännen fordra hvad de vilja, konungen af Sverige skall underskrifva allt».

»Norrmännen fordrade allt, och han tingade icke med dem om litet mer eller mindre, han beviljade dem allt hvad de önskade, och han stiftade derigenom den enda förening, som i längden kunde ega bestånd, den enda, hvarigenom det af de Svenska statsmännen åsyftade mål kunde uppnås: båda de Skandinaviska ländernas säkerhet och lycka genom kommande århundraden».

»Men lika så visst som det är, att vi hafva att tacka Carl Johan såsom föreningens högsinnade stiftare för bevarande af vår frihet och sjelfständighet, lika så visst är det ock, att vi icke hafva att tacka honom *ensam* för vår lycka och att man icke för honom, som *beviljade*, må glömma dem, som hade satt oss i stånd att kunna fordra — Eidsvoldsmännen».

— — — — — — — — — — — —

»Utan Eidsvoldsmännen skulle Carl Johan icke hafva kunnat bereda Norge den lycka, hvaraf detta land nu är i besittning; men utan Carl Johan skulle fruk-

---

[1]) Vi erinra om Carl Johans svar till Sköldebrand, då denne under Norska fälttåget yttrade sig emot blockadens upphäfvande: »Vill ni, att jag skall svälta till döds ett folk, som jag är kallad att styra».

terna af Eidsvoldsmännens arbete hafva varit förlorade för vårt fäderneslând.»

»Men det är också en tredje, hos hvilken Norge vid sidan af Eidsvoldsmännen och Carl Johan står i tacksamhetsskuld för sin frihet och sjelfständighet, och detta är Sveriges rike, den Svenska nationen».

»Det var Sverige, som med vapenmakt tvang Danmark till att ingå traktaten i Kiel, som är utgångspunkten för vår sjelfständighet».

»Så länge den Danske konungen icke hade löst oss från vår trohetsed emot honom, skulle sjelfständighetsbaneret aldrig blifvit upprest på Eidsvold».

»Men Sverige köpte Kieler-traktaten genom att afstå den sista Tyska provins det egde qvar från trettioåriga kriget».

»Sverige hade alla omkostnaderna. Vi fingo det bästa af frukterna. Detta är sannt, och detta höfves det oss icke att låta den Svenska oppositionen vara ensam om att förtälja».

»Sverige var högsinnadt nog att göra Carl Johans ädla politik till sin och upptaga oss som likberättigad stat i förbundet, oaktadt det hade köpt oss som egendom af vår souveräne konung och hade betalat den öfverenskomna köpesumman».

»Det är blott svagheten, som icke vågar vara tacksam».

»Jag tror, att den Norska nationen hvarken är så svag eller så bländad af fördom, att vi skulle behöfva dölja antingen för oss sjelfva eller för Sveriges män, att vi både känna och erkänna den tacksamhet vi äro skyldige Sveriges folk».

»Eidsvoldsmännen gåfvo oss vår grundlag, Carl Johan ingick konventionen i Moss, Sveriges rikes Ständer beslutade Riksakten. Alla tre hafva kraf på vår tacksamhet, och det skulle endast lända oss sjelfva till skam att icke erkänna Sveriges högsinthet».

»Må vi tvertom söka vår rätta heder i att fritt och öppet uttala erkännandet af denna tacksamhetsskuld

till Sveriges ädla och höghjertade folk, med hvilket vi slutit ett förbund, som gör Sveriges heder till vår och vår till Sveriges».

Vi vilja dock ej här lemna Norrmännen sista ordet. I likhet med hvad Monrad i våra dagar yttrat förklarade ej långt efter föreningens stiftelse en af det dåvarande Svenska riddarhusets utmärktare ledamöter, A. G. Silfverstolpe, sin uppfattning af Carl Johans handlingssätt emot Norge i ett värderikt yttrande till Konstitutions-utskottets protokoll den 21 April 1815, hvari bland annat säges: »Måhända kastade också kronprinsen in i en nära framtid en mera förutseende blick på hela Europas belägenhet, än någon af hans samtida; måhända ville han derjemte undfly ända till skymten af jemförelse med en och annan till välde återkommen regent, som sågs begagna sin lycka till våldförande af sina undersåters rättigheter och nedqväfvande af deras röst, och säkert kände han inom sin egen själ, att man till en tid lyder af tvång, men att man älskar oupphörligt af frihet. Så blef utan tvifvel det beslut föranledt, som grundlade konventionen i Moss, hvilken förbytte det Norska folket från underkastadt till underhandlande»[1]).

Slutligen må bland dessa minnen ur vår samtids historia inflätas ännu ett yttrande i afseende på de förhållanden, om hvilka vi här ofvan uttalat oss. De lika ädelt tänkta, som väl sagda orden innehålla tillräckligt mycket både sannt och godt och för den nyare tidens riktning betecknande och löftesrikt, att de väl förtjena återkallas i vår erinran, så mycket hellre, som den upphöjda, försonliga och kärleksfulla andan i dessa fosterländska ord är ett återljud af hela det tänkande och bildade Sveriges åsigter och framför allt en trogen tolk af *deras* enhälliga öfvertygelse, hvilka i dag med ungdomshoppets varma hängifvenhet och längtan blicka till mötes sin egen och Nordens framtid och med fast för-

[1]) Bihang till Riksståndens Protokoll 1815, Andra Del. sid. 506.

tröstan utan öfvermod, men också utan fruktan fröjda sig vid den tanken, att: »tjugo år härefter är Sverige vårt!» Eller instämmer ej flertalet af Sveriges innebyggare midt under kampen mellan dagens meningar, som kunna vara sanna, falska eller, såsom ofta är fallet, half-sanna, i följande skildring[1]) af *hvad vi Svenskar tänka om Norge och önska Norge?*

»Vi glädja oss af innersta hjerta åt den sjelfständighet, som Norge lyckades att vinna på en tid, då det, efter menskligt sätt att se, var minsta möjliga utsigt att med ett fåtaligt folk kunna grundlägga ett nytt välde. När någonsin på allvar den möjligheten framkastas, att Norge skulle kunna hafva blifvit en Svensk provins, måste ett sådant tal alltid för oss vara upprörande — för oss, som fått se, hvad Norge blifvit. Hvad än som kan brista och hvilka missriktningar der, som allestädes, må förefinnas, har dock Norge i sin storartade utveckling, under sin korta frihetstid, visat sig värdigt frihet och sjelfständighet. Så ung denna återuppväckta gamla stat än är, intager hon dock, i de flesta hänseenden, en aktningsvärd plats vid sidan af Sverige och Danmark. Men hvad Norge blifvit, har det blifvit genom sig sjelft, med Sverige: det hade icke blifvit hvad det är, genom och under Sverige. Om t. ex. en inympad Svensk högskola, i stället för en nationelt Norsk, legat i Kristiania, hade vi aldrig fått emottaga de herrliga alster af forskning och konst, som vi nu ega från Norska händer — frukter af det Norska snillet, som icke blott äro af allmänt värde, utan ock af den art, att de särskildt behöfvas för vår egen del, att de med lifvande och närande kraft verka på vår egen nationalitets befästande och utveckling, att de utgöra en nödvändig fyllnad uti och fulländning utaf den folkliga treenighet, som det en gång behagat Gud att kalla till lif i Skandinavien, och som,

[1]) Ur ett föredrag vid den Nordiska festen i Lund 1860 af Alb. Lysander. Se tidningen Aftonbladet för den 9 Mars 1860.

med Hans hjelp, skall derstädes fortlefva intill dagarnes ända. Ty för att frambringa dessa alster, för att åstadkomma denna fulländning, var det nödvändigt att Norska nationaliteten i fullkomlig sjelfkänsla lade hand vid verket. I motsatt fall hade Norrmännen intill denna dag blott sysselsatt sig med att lära Svenska; och fara är, att de icke hade blifvit goda Svenskar ändå. Ty Norge hade just icke varit en så lättslukad munsbit för det Svenska lejonet, som Skåne, Halland och Blekinge. Denna s. k. provins, som, ehvad den än må kallas, dock är ett konungarike, hade blifvit något svår att smälta. Det hade gått med Norge under Sverige, som med Norge under Dansk öfverhöghet. Norska nationaliteten hade icke kunnat helt och hållet absorberas. Hon hade endast kunnat förlamas, kunnat i betydlig mon göras overksam till hela verldens förfång. Liksom helge Kung Olofs väldiga ord fordom manade den Norska hedendomen i sten, hade Sveriges maktspråk endast förmått att förstena den Norska nationaliteten. Nu åter är denna nationalitet lefvande och stark, till eget och andras bästa, till egen, till Sveriges och till Carl Johans ära. Bort derföre att vi någonsin skulle ångra (i fall slikt någonsin fölle oss in), att Norges tungomål icke blifvit ett dödt språk, att Norrmännens häfder icke stå att läsa bland de dödas sagor! — att vi skulle ångra våra förfäders högsinnade vishet, som förstod att vinna genom skenbar uppoffring! — att vi skulle ångra Carl Johans ädelmod och skandinaviska siareblick! Många år hade det nya Norge icke hunnit att tälja, innan brodden af den välsignelserika frihetssäd, som såddes 1814, redan började skjuta upp i dagen — innan man i hvad då hände, förklaradt af dess följder, kunde skönja skuggan af försynens finger. Med hvarje nytt årtionde förtydligas alltmer till fullkomlig läslighet hvad detta finger då skref om Nordens framtid.

Hysa vi nu denna lika fosterländska som broderliga uppfattning af Norges ställning till Sverige, så är det visst att, under intet förhållande, ett uppriktigt och

klarsynt deltagande för Norge kan fattas oss. Vi inse så innerligt väl, att Norrmännen måste af allt sitt hjerta och af sina själskrafter älska sin sjelfständighet, denna Guds mest gudomliga gåfva åt ett folk — att de måste älska sin frihet lika varmt, nej! varmare än vi älska vår; ty de älska med ungdomskärlekens hela häftiga glöd; än mer: de älska så, som man blott kan älska det återvunna förlorade. Vi begripa vidare, att deras kärlek till friheten ännu en rymlig tid måste vara en svartsjuk kärlek. De hafva icke ännu hunnit att glömma de mäktiga tvångsfriarne till den ädla mön. Det är icke så längesedan den starkaste i sin blotta styrka hade rätt att förestafva henne ja-ordet; och ännu är på vissa trakter i Norge marken hvit af deras ben, som försökt att göra hemgång. Vare det långt ifrån oss att vilja förhåna dessa svartsjukans griller; dessa, om än temligen onödiga, bommar och riglar, som Norrmännen önska satta i aldrig nog tillfredsställd mängd för sin frihets tjäll; detta erkännande af jemnlikhet, som de åflas att förbinda med alla småsaker och som de icke kunna få ofta nog upprepadt! Vi veta, att de med tiden lära sig att, liksom sina förfäder, tro något på sin egen kraft och derigenom också att tro oss bättre: vi veta, att försigtigheten skall mer och mer göras obehöflig genom förtroendet. Allt detta förstå vi med bröders deltagande. I broderlig anda önska vi utvecklingen af Norrmännens aktningsvärda sjelfständighetskänsla — önska vi all framgång åt deras mått och steg att värna och inhägna den Norska friheten — önska vi jemnandet af alla ojemnheter i unionsfördraget, såvidt dessa ojemnheter äro till mehn för syskonlandens gemensamma, välförstådda välfärd — önska vi aflägsnandet af allt, som verkligen kan såra — önska vi slutligen utplånandet af vissa kanske för starka spår deraf, att unionsfördraget tillkommit under Sveriges öfvermakt. Att verkställa allt detta blir icke svårt, om båda folken önska detsamma och hjelpas åt att gripa verket an. Må Norrmännen utan pock och knot med fullkomlig tillit till sina bröders goda vilja

gerna taga, såsom sig bör, det första steget! Må Svenskarne, utan förtydning och likgiltighet, med fullkomlig beredvillighet gå dem till mötes! Och må så båda bröderna gemensamt arbeta på gemensamt bästa! Må intetdera folket låta intala sig, att det ensamt bär bördorna af föreningen! Sverige har, liksom Norge, sin börda deraf. Hvad vore det eljest för en förening? Ingen förening är verklig, utan blott hemma i fantasien, som icke också i känbar mon är bygd på sjelfförsakelse och sjelfuppoffring — som icke, jemte gemensam och särskild lycka och jemte gemensamma bördor, också lägger på hvardera parten en särskild börda att fördraga. Men när ingendera parten, hvar för sig, företager sig att blott känna efter huru den egna bördan trycker, utan ock ser på den andres, så är bördan redan betydligt lättare. Alldeles obetydlig blir tyngden, om båda hjelpas åt att ömsesidigt lätta hvarandras bördor. Då försvinner bördan till något så litet, att det icke ens är något att tänka på. I motsatt fall blir tyngden mer och mer förkrossande. Uti hvarje förening i anda och sanning, som är värd detta namn och icke blott är en tillfällig hopgyttring, är den gemensamma hjelpen, de särskilda krafternas samverkan föreningens lifsvillkor.

Vi tro, att den försyn, som låtit Sveriges och Norges landmassor sammanväxa med hvarandra, har afsett en den bästa förening emellan dessa länders folk, så att de icke skulle hopblandas med hvarandra, icke undantränga hvarandra, icke trycka hvarandra, utan att, under det hvartdera folket egde en stark känsla af sin särskilda nationella bestämmelse — de skulle stå hvarandra bi i lust och nöd; att de skulle under en konungs spira vara ett i nordisk fosterländsk anda; att de skulle vara just så förenade, som de nu stå. En sådan förening var å båda sidor önskad. Vårt sekel har sett den herrliga uppfyllelsen af de framfarna tidernas dunkla längtan efter en evig förening, sådan denna längtan af Norrmännen redan år 1449 sannt och kraftigt och i rörande enkelhet uttalades. Med detta uttryck af Norsk

föreningsanda vilja vi sluta. Så skref hela menigheten nordan- och sunnanfjells, den 24 Nov. 1449, till Danske konungen Kristian och förklarade sitt missnöje deröfver, att han kallade sig konung i Norge; de hade aldrig valt honom, »mest förtya, lyda orden i deras skrifvelse, »att de görliga förstått hafva, att han hade örlig med Sveriges rike, och Norge och Sverige hafva af ålder och alltid i sämja och kärlek sammanvarit; hvilken sämja och kärlek mellan förenämnde riken aldrig sönderslitas skall, medan vi lefva; och hafver Gud dessa tu riken så landfast tillsammanfogat, längre än uppå 4 eller 500 milen ändalångs, hvart vid annat; skulle de nu åtskiljas med tvedrägt, som Gud förbjude, då vore det mång otaliga folks förderf. *Ty är der ingen vån till, att dessa tu riken skola någon tid i tvedrägt åtskiljas med vår vilja».

ANDRA KAPITLET.

Riksdagen 1815. Prins Oscars första nattvardsgång. Carl Johan Adlercreutz. Gustaf Mauritz Armfelt.

Sveriges förhoppningsfulla ställning 1815. — Gustaf IV Adolfs envåldsstyrelse och dess frukter. — Revolutionsriksdagen 1809—1810. — Valriksdagen i Örebro 1810. — Carl August och Carl Johan. — Riksdagen i Örebro 1812. — Indragningsmakten. — Riksdagen 1815. — Anledningarne till ständernas sammankallande. — Nationens hänförelse. — Folksympathiernas ostadighet. — Ståndens talmän. — Ständernas tacksägelseadress till konungen och kronprinsen. — Riddarhuset oppositionens vagga. — Bearbetning af allmänna meningen. — Spår af en frambrytande missbelåtenhet. — Dess målsmän bland adeln. — Den s. k. nöden i landet. — Det Särskildta Utskottet. — Prosten grefve von Schwerin oppositionens chef. — Teckning af hans personlighet. — Det Särskildta Utskottets åliggande. — Det särskildta Utskottets betänkande jemte grefve Schwerins dervid bifogade utlåtande. — Hans Järtas granskning af dessa aktstycken. — Verkliga förhållandet med den öfverklagade förlägenheten i allmänna rörelsen. — Dess egentliga orsaker. — Handelskris. — Det Särskildta Utskottets förslag till den inre ställningens förbättrande. — Ständernas beslut i och för ordnandet af rikets finanser och industri. — Götha kanal. — Rikets utländska skuld. — Dess delvisa afskrifning. — Guadeloupe-medlens användande. — Carl Johans enskilda förmögenhet i Frankrike tillintetgjord genom Napoleons maktspråk. — Samtal mellan Napoleon och drottning Julie. — Samtal emellan general Camps och grefve Defermon. — Inkomsterna af S:t Barthelemy. — Ersättningen för Pommern. — Bränvinsbränningen. — Tullafgifterna m. m. — Ordnandet af de konstitutionella förhållandena mellan Sverige och Norge. — Kongl. Maj:ts proposition till ständerna i denna fråga. — Konstitutions-utskottets betänkande. — Anmärkningar dervid i Presteståndet. — Ständernas enhälliga beslut. — Friherre Ludvig Boijes anförande till protokollet. — Offentligt yttrande om föreningen af Carl Johan. — Major C. O. af Forselles' »strödda tankar om representationen». — Representationsfrågans behandling hos ständerna. — Major af Forselles' förslag till representationsfrågans hastiga lösning. — Grundlagsförändringar. — Déchargebetänkandet. — Lifliga debatter med anledning deraf på riddarhuset. — Frågan om styrelseverkens förändring. — Om revision af allmänna lagen. — Om den offentliga undervisningens ordnande. — Gnabb emellan Preste- och Bonde-stånden. — Hätskheten emot Judarne. — Striden emellan Revisionssekreteraren, friherre Boije och Öfverdirektören Grevesmöhlen. — Riksdagens i allmänhet fredliga skaplynne. — »Ministeren» och oppositionen. — Grefve Schwerins omdöme om Carl Johan. — Yttranden af Landtmarskalken, Bondeståndets talman och konung Carl XIII. — Riksdagens följder för rikets finansiella förhållanden. — Prins Oscars första nattvardsgång. — C. J. Adlercreutz. — Hans karakter och egenskaper. — Hans förhållande till Carl Johan. — Anekdoter. — Spänningen emellan Adlercreutz och Carl Johan, i hemlighet uppeggad. — Carl Johans hedersbetygelser åt Adlercreutz' minne. — G. M. Armfelt. — Hans personlighet. — Hans föregifna afsigter vid mötet i Åbo 1812. — Dessa afsigter obevisade och osannolika. — Armfelts ställning i Ryssland och till kejsare Alexander. — Hans omdömen om Alexander. — Armfelts sista sjukdom och död. — Grefvinnan Armfelt.

Sedan Westphaliska freden och fördraget i Roeskilde, hvilka åt vårt fädernesland skänkte så betydande förstoringar, hade aldrig nationens ombud sammanträdt med större anledningar till glädje och tacksamhet, än de egde 1815. Det anseende riket återvunnit efter ett helt sekels pröfvotid af förluster och skakningar, den nya glans, som blifvit återgifven åt dess bleknade vapenära, den stora politiska handling, hvars lyckliga afslutande betryggat det Skandinaviska Nordens framtid — allt detta kunde icke annat än på det kraftigaste uppmana de samlade ständerna till fullt erkännande af styrelsens förtjenster, på samma gång som det innebar de lyftesrikaste utsigter för kommande dagar.

Blott få år voro förflutna sedan fäderneslandet, till en tredjedel förminskadt, endast sökte en borgen för sitt bestånd i det afskilda rum det innehade bland Europas makter. De stora förhoppningar, som Gustaf IV Adolfs första regeringsår ingifvit och i mycket förverkligat[1],

---

[1]) Vi vilja såsom bevis härpå fästa uppmärksamheten på de många vigtiga åtgärder, som blefvo en följd af de kongl. förordningarne 1) angående egors fördelning i enskiften i Skåne, af d. 31 Mars 1803 2) om enskiften i Skaraborgs län, af den 25 Juli 1804 3) om enskiften i hela riket, af den 2 Febr. 1807 4) om stångjernssmidet och jernmanufakturen, af den 15 Juni 1803 5) om skogarne i riket, af den 1 Aug. 1805 6) privilegium till upprättande af ett bolag för anläggande af Södertelje kanal, af den 15 Mars 1806 7) förnyad skolordning, af den 7 Dec. 1807 8) om klädes- och ylle-fabrikers anläggande så i stad, som på landet, af den 12 Juni 1798 o. s. v. Äfven förtjenar ihågkommas att under denna tid de första Hushållssällskaper i riket stiftades. Det första bland dessa var det Gottländska Hushållssällskapet, som under namn af Gottlands ekonomiska Sällskap räknar sin början från den 3 April 1791, men först den 27 Jan. 1801 fick K. M:ts sanktion på sina stadgar (Se Berättelse om Gottlands läns nu femtioåriga Husshållningssällskap af M. Fr. Ihre. Wisby 1841). Örebro Hushållssällskap sanktionerades den 20 Maj 1803, Wermlands stiftades den 11 Mars s. å. och sanktionerades den 9 Maj 1804, och i Finland hade redan den 1 Nov. 1797 ett dylikt sällskap blifvit stiftadt.

hade småningom alltmer och mer blifvit gäckade. Förblindad af en till vanvett gränsande halsstarrighet, omtöcknad af en sjuklig inbillnings förvirrade uppfattning af majestätets helgd och af sin egen persons omätliga betydelse var Sveriges sista enväldsmonark döf för allt utom för genomdrifvandet af sina egna utsväfvande, oftast af ögonblickliga nycker ingifna planer. »Med långt mera sinne för enkel rättvisa, än sin fader, men utan alla krigiska egenskaper, lät han sig ryckas ur en endast för fredliga tider egnad bana genom sitt obändiga, ända till svärmeri stegrade hat emot Napoleon». Drifven af denna fiendskap, åt hvilken han snart offrade både sitt rike och sin krona, syntes han numera icke ega hvarken öga eller känsla för ett folk, som han utan rimlighet och utan nöd infört på krigets stråt och blindvis bragt till yttersta branten af undergång. Och sjelfva detta folk, som i kampen mot en öfvermäktig fiende, nedtryckt af brist, men besegradt endast af förräderiet, förgäfves skurit blodiga lagrar för fosterlandets ära, syntes snart ej mera kunna ega någon kraft öfrig till sin återupprättelse. Nedböjdt under olyckornas för tillfället döfvande slag tycktes det försänkt i en nästan allmän dvala. Måttet var ej fyldt endast med de bittra pröfningarne och de smärtsamma förlusterna, som styrelsens oefterrättlighet och krigets motgångar medförde. Hvarje lidande mångdubblas, då våldet ej medgifver ens den billigaste klagan, och förr eller senare skall till sin innersta lifskraft förslappas hvarje samhälle, der yttrandefriheten, all politisk frihets värn, ligger i bojor. Så hade ock under en tid, då man hvarken fått tala, skrifva eller knappast tänka öfver allmänna angelägenheter, utan endast slafviskt böja sig under en kortsynt och godtycklig enväldsmakts förhatliga fjättrar på all yttrandefrihet[1]),

[1]) Upplysande bidrag till tryckfrihetens historia under Gustaf IV Adolfs tid finnas mångenstädes och ingalunda de minst intressanta i en liten skrift med titel: »Till Kongl. Maj:t, underdånig ämbets-berättelse, med tillhörande Handlingar, af Pehr Malmström, år 1813», Stockholm 1819.

hvarje röst så småningom förstummats och månget ädelt sinne gripits af en misströstande håglöshet för fäderneslandets intressen.

I denna ställning af yttersta fara — »en bland de vådligaste, hvari riket någonsin sig befunnit» — slog ändtligen räddningens timma för Sveriges vacklande bestånd och tillintetgjorda frihet. Gustaf Adolf nedsteg från sin fäderneärfda thron, utan att någon förundrade sig öfver hans öde, ej ens de, för hvilka han uppoffrat sig. Med hans fall brötos med ens de gamla tvångsbanden, och *Sverige uppreste sig med nylifvadt nationalmedvetande.* Men ej må man undra öfver, om 1809 års ständer, samlade nu efter nio år — vid tidpunkten af en skarp brytning och nästan på fäderneslandets ruiner — befunnos i mycket oberedda och medförande många fördomar och alla vanor från en föregående regime. Dessutom hade de, ehuru eldade af det uppriktigaste nit för fäderneslandets bästa och sammanhållna af en endrägt, som nöden gjorde till lag, alltför halsbrytande arbeten att utföra för att med odelade krafter och behöflig ihärdighet kunna börja undanrödja det gamla samhällets inre brister. En revolution var verkställd till rikets räddning och allas glädje; men man hade qvar dess partier och ränker att tygla, på det ej de påräknade följderna skulle gå förlorade; man hade ett krig att fortsätta för att bevara sitt sjelfbestånd emot en roflysten granne, men man kände sig å andra sidan i ytterligt behof af fred; man hade en ny statsförfattning att ordna och genomföra, en ny thronföljd att befästa, och slutligen rörde sig med ny kraft på djupet af alla fosterländska sinnen de af den smärtsamma skilsmässan från Finland åter uppväckta planerna att i Norge vinna en ersättning för den lidna förlusten. Efter sådana förhållanden bör ständernas arbete, med uppriktigt nit utfördt under stora faror, billigtvis bedömas. »1809, med hvad derpå närmast följde, var för mycket en yttre krisis att ej lemna inre kriser efter sig. Redan det förändrade samhällsskickets grundlagar skulle i sin utöfning yppa stridigheter såväl sins

emellan som emellan det gamla, de bibehållit och det nya, de antagit»; men dessa grundlagar blefvo »kanske så goda de kunnat göras, då de öppnat rum för sin egen förbättring». Till detta gamla, som de bibehållit, men mot hvars lämplighet redan nu högljudda och kraftiga tvifvelsmål framställdes, hörde i främsta rummet, såsom vi redan i det föregående antydt, nationalrepresentationen, hvars förnämsta grundsatser (i afseende på ståndsindelningen m. m.) det likväl då, liksom af mången ännu idag, ansågs alltför vådligt att rubba, enär mäktiga intressen dervid skulle råkat i fejd och möjligen sönderbrutit de resultater, man redan vunnit. De eftergifter af gamla privilegier, som utmärkte 1809 års riksdag och i hvilka adeln föregick med ädelt föredöme, äfvensom det sätt, hvarpå denna riksdags konstitutionsutskott fullgjorde sitt uppdrag med förslag till förändringar i representationen, kunde dock med skäl ingifva förhoppningar om denna frågas ej alltför aflägsna lösning på för fosterlandskärleken tillfredsställande grunder. Men de sanningar, som i nämnde utskotts memorial — »en af de förträffligaste statsskrifter, som flutit ur Svensk penna» — uttalades, lemnades snart åt glömskan, och de försök till frågans lösning, som sedan blifvit gjorda med förbiseende af samma utskotts förklaring, att *ståndsfördelningen är det hufvudsakliga felet i vår representation*, hafva ledt in på afvägar, hvilka hittills fördröjt uppnåendet af ett önskvärdt mål.

Sammankallandet af en ny riksdag[1]) föranleddes straxt derefter af kronprinsen Carl Augusts plötsliga död — en furste af den bästa vilja och de ädlaste föresatser, som kallad till Sveas åldriga thron snart befriades både från dess faror, hvilka måhända blifvit honom öfvermäktiga, och från dess glans, hvars ytliga fåfänglighet ej innebar något behag för hans flärdlösa sinne. Riksdagens förnämsta tilldragelse blef också valet af

---

[1]) Urtima riksdagen i Örebro 1810 började den 23 Juli och slutades den 12 Nov.

hans efterträdare, som med härförarens och statsmannens förenade egenskaper lika kraftfullt som klokt inledde Skandinaviens öden på en ny bana, och fick lefva länge nog att anklagas för förluster, som *han* ej vållat, och otackas för välgerningar, som *han* gjort[1]).

Då sedermera rikets ständer inom två år ånyo samlades[2]), syntes stora och vigtiga händelser hota Europa med nya olyckor. Farorna närmade sig alltmera vårt eget land, och för detsamma var en brytning inne, som skulle blifva afgörande för hela dess framtid. Allt berodde på den enighet och kraft, hvaraf nationen i farans stund visade sig mäktig. I detta fall missräknade sig ej styrelsen. Hon möttes af ett allmänt förtroende, bevisadt i de fosterländska tänkesätt och de storartade uppoffringar, som utmärkte detta riksmöte. Allt uttryckte kraften af en stark och bestämd vilja att framgå till ett stort mål. Tiden var kort och dyrbar. Nödvändigheten att afhjelpa de betänkliga bristerna i den åren 1809 och 1810 fastställda finansplanen samt behofvet att genom ständernas bifall erhålla de oundgängliga medlen för Sveriges deltagande i det förestående kriget togo nästan uteslutande all omtanka och verksamhet i anspråk. Ställningen var alltför brydsam, ett vidtutseende krig alltför nära för att äfven då endast lemna tillfälle att behandla sådana inre organisationsfrågor, som egde sammanhang med förhållandenas hotande läge för ögonblicket. Inom omkretsen af dessa frågor stod beväringsskyldigheten, som nu stadgades på nya grunder och vann ett utvidgadt skick. Dit hörde äfven den kungliga propositionen om Sveriges utländska gäld, äfvensom frågan om ersättning till dem, som lidit förluster genom Napoleons beslut att förklara hvarje Svensk skuldfordran såväl hos Franska kronan, som hos enskilde inom Frankrike och dess många lydländer, ogiltig till betalning. Slutligen anknöt man

[1]) Se Geijer anf. st. I: VIII: 274.
[2]) Andra urtima riksdagen i Örebro började den 13 April och upplöstes den 18 Augusti 1812.

till dessa ämnen äfven förslaget till tryckfrihetens inskränkning, på det att icke »under Europas grannlaga politiska ställning statens säkerhet skulle blottställas genom ett dagblads oförsigtighet eller illvilja». Följden blef det icke obetydliga ingrepp i tryckfriheten, hvilket, kändt under namn af Indragningsmakten, men »långt ifrån att medföra det dermed åsyftade ändamål», under 32 år missprydde våra grundlagar, bland hvilka detta lika olämpliga, som för styrelsens anseende betänkliga och med vår regeringsform oförenliga, stadgande endast genom öfverraskning kunde finna plats[1]).

Efter nationens sålunda småningom återväckta deltagande för de allmänna angelägenheterna började omsider med året 1815, sedan freden och hoppet om en lugnare framtid inträdt, regeringens och representationens gemensamma sträfvande från de stora, utåt riktade ansträngningarne vända sig mera uteslutande, än omständigheterna hittills medgifvit, till den inre hushållningen. Om dennas beskaffenhet också icke, såsom af mången försäkrades, hotade landets välstånd med »total undergång», tog den dock i anspråk stora krafter, djupa insigter och erfarna statsmannaförmågor för att med framgång genomföra de förbättringar och förenklingar, som enstämmigt erkändes vara af nöden i afseende på den bestående ordningen inom många af förvaltningens grenar. En förbättringsanda rörde sig hos nationen allt sedan 1809. I början föga märkbar blef denna anda mer och mer verksam i samma mon hon hann pröfva sina krafter och finna erkännande och stöd i den allmänna meningen; men den envisa kärleken till gamla former och föråldrade inrättningar visade snart en seghet i motståndet, som fordrat lång tid eller särskildt inträffande och kraftigt pådrifvande omständigheter för att böjas eller öfvervinnas.

---

[1]) Jfr Konstitutions-utskottets memorial den 16 Juni 1840. Indragningsmakten afskaffades vid riksdagen 1844—1845.

Anledningarne till ständernas sammankallande[1]) till urtima riksdagen detta år — den fjerde efter revolutionen — voro både mångfaldiga och betydande. Främst bland dessa stodo de nya förhållanden, som uppstått genom föreningen med Norge, och deraf påkallade grundlagsändringar, i sammanhang med hvilka den blifvande föreningsakten sedan skulle fastställas. Dernäst kommo de vigtiga frågorna rörande penningeverket, riksstatens nya reglering, krigets kostnader, den utländska skulden Pommerska liqviden, Götha kanal, Guadeloupe-medlen m. m., hvarom hemställan borde göras till ständerna, deras utlåtande inhemtas och deras slutliga bekräftelse erhållas.

Dessa ämnen voro de närmast påträngande och fordrade omedelbar handläggning. De stora principfrågorna, såsom nationalrepresentationens förändring, embetsverkens ombildning, lagarnes förbättring och den offentliga undervisningens ordnande m. m. stodo väl på den allmänna meningens dagordning, men fordrade att beredas genom grundliga och mångsidiga undersökningar. Också återfinna vi dem ännu efter femtio år. i ofullbordadt skick och i oafbruten strid med de gamla samhällselementernas blott steg för steg tillbakavikande motstånd.

Då rikets ständer den 27 Febr. 1815 sammanträdde fortforo ännu i sin fulla friskhet intrycken af den hänförelse, som det ärofullt slutade kriget i Tyskland och föreningen med Norge uppväckt. Man hade ännu ej börjat se dessa stora företeelser genom afundens eller småsinnets missvisande synglas, utan betraktade dem med full uppriktighet såsom händelser, hvilka »uppfyllt hvarje god medborgares önskan, men öfverträffat hans förhoppningar»[2]). Stoltheten att se den Skandinaviska

[1]) Riksdagskallelsen utfärdades d. 13 Dec. 1814.

[2]) Se ständernas tacksägelse-adress till konungen, uppläst hos samtlige riksstånden den 11 Mars och framlemnad den 13 s. m., i Bihang till Rikasståndens Protokoll 1815 I: s. 437.

dubbelkronan fästad på den Svenske konungens hufvud var allmän, och kronprinsen, som lyckats genomföra denna stora tanke, uppbar i främsta rummet och i rikt mått det Svenska folkets varma hyllning. Men å andra sidan låg det nästan med nödvändighet i de nya förhållandenas natur, att den fullkomliga likstämmighet, som under olyckornas tid förenat regering och ständer, ej länge kunde förblifva ostörd. Freden har sina faror icke mindre än kriget, och i synnerhet är öfvergången från krigstillståndet en sådan för alla regeringar. Med fredens allt rikligare frukter öppnas tillika merendels ett obegränsadt fält för önskningar och fordringar, hvilka nödens tvingande lag dittills tillbakavisat inom trånga gränser. Att tillfredsställa *allas* önskningar mäktar helt visst ingen styrelse — och dermed är striden började, mer eller mindre häftig och uthållande allt efter de ömsesidiga motståndskrafternas betydenhet.

Från 1809 till 1815 hade de stora politiska händelserna uteslutande fängslat den allmänna uppmärksamheten och förenat sinnena omkring thronen. Det stora, för alla gemensamma, målet — återställandet af fosterlandets sjelfständighet och ära samt föreningen med Norge — hade aflägsnat hvarje utbrott af söndring och missnöje. I politiken, likasom i kriget, hade Carl Johans inflytande varit afgörande, hans ord snart sagdt utan motsägelse bestämmande, och enthusiasmen, vid hans återkomst stegrad till sin höjd, mötte honom från alla samhällsklasser med de lifligaste yttringar af tacksamhet och kärlek. Men redan i detta ögonblick, då hans rykte och lycka nått sin högsta punkt, kunde äfven en mindre skarpsynt iakttagare af de menskliga tingen förutse, att en reaktion i tänkesätten ej skulle dröja att infinna sig. En sådan reaktion beror nemligen — för att låna en historisk mästares ord — på »en lag, lika viss, som de lagar, hvilka reglera årstidernas omvexling och passadvindarnes gång. Det ligger i menniskans natur att öfverskatta det närvarande onda och underskatta det närvarande goda, att längta efter det, som hon icke har

och vara missbelåten med hvad hon eger. Denna benägenhet, sådan hon visar sig hos de fleste individer, har blifvit anmärkt både af skrattande och gråtande filosofer. Den var ett älsklingstema för Horatius och för Pascal, för Voltaire och för Johnson. Det är dess inflytande på stora samhällens öde, som man får tillskrifva de flesta revolutioner och kontrarevolutioner historien minnes. Hundra menniskoåldrar hafva förflutit från den första stora folkbefrielse, hvarom en berättelse hunnit ned till vår tid. Vi läsa i den äldsta af böcker, huru ett folk, nedböjdt i stoftet under ett grymt ok, betungadt med arbete af hårda fogdar, som icke försågo dem med strå och likväl tvingade dem att bränna det dagliga antalet tegel, fick leda för lifvet, och upphof ett sådant förtviflans skri att det genomträngde himlarne. Slafvarne blefvo underbarligen försatta i frihet. I befrielsens ögonblick uppstämde de en tacksamhetens och triumfens glädjesång; men efter några timmar började de att sakna sitt slafveri och att knota mot den ledare, som lockat dem ifrån den rikliga kosten i slafveriets hem bort till den sorgliga öken, som ännu skilde dem från det land, der mjölk och honung runno i strömmar. Alltifrån den tiden har hvarje stor folkbefriares historia varit ett återupprepande af Moses' historia. Ända till närvarande stund hafva fröjdefester, lika dem vid Röda hafvets strand, alltid varit snart efterföljda af knot och missnöje lika dem vid Kifvets Vatten»[1]). Det var denna lyckans nyckfulla ombytlighet äfven Carl Johan ej kunde undgå att inom kort pröfva och i skötet af en fred, som han sjelf skapat, göra den påkostande erfarenheten af folksympathiernas ostadighet.

Regeringsformen af 1809 hade, såsom vi redan anmärkt, åt verkställande makten lemnat temligen fria händer. Den nya styrelsen hade hittills från ständernas sida mött nästan intet motstånd mot sina planer; inga offer, utkräfda till fäderneslandets återupprättelse, hade

[1]) Macaulay, Englands Historia IV:. 1 Kap.

blifvit vägrade; inga åtgärder, nödvändiga för dess förkofran, hade ännu varit föremål för klander eller ogillande. Den sista riksdagen, sammankallad för beviljande af de dyrbaraste fordringar, en styrelse kan framställa, nemligen af folk och penningar till ett vidtutseende krig, hade i sitt nit att gå dess önskningar till mötes visat en sällsynt enstämmighet, hvilken desto tydligare ådagalade förtroendet till den dåvarande styrelsen, som Gustaf IV Adolfs olycksbringande företag emot samme Napoleon, hvilken nu åter skulle bekämpas, ännu voro i friskt minne; — och att detta odelade förtroende under de skickelsedigra år, som derefter följde, icke blifvit missbrukadt eller förverkadt, derpå lemnade 1815 års ständer det ärofullaste och mest ovedersägliga bevis genom det sätt, hvarpå de vid denna riksdags början erkände sina förbindelser och uttalade sin tacksamhet.

I spetsen för de särskilda stånden vid detta riksmöte finna vi redan från det föregående välbekanta namn. Visserligen hade landtmarskalksstafven ej förut varit förd af Öfverståthållaren Grefve Carl Mörner, men hans val till detta maktpåliggande förtroende gillades allmänt. Ehuru icke utmärkt af »snillets eld eller insigternas djup» förenade han med ett redbart, öppet och flärdfritt väsende sådana karakterens och hjertats egenskaper, som tillvinna sig allas aktning, var dessutom genom sin grefvinna (född Arfwedson) nära befryndad med börsens yppersta medlemmar och på det uppriktigaste tillgifven den nya ordningen. I de tre öfriga stånden intogos talmansstolarne, liksom vid närmast föregående riksdagar[1]), af den nu snart sjuttioårige Lindblom, den kraftfulle och sjelfständige Schwan och den pålitlige hedersmannen Lars Olsson, alla pröfvade förmågor af erkänd skicklighet och med stort inflytande bland sina ståndsbröder.

---

[1]) Lindblom och Lars Olsson hade båda innehaft samma befattningar 1809, 1810 och 1812; Schwan 1809 och 1812, men ej vid valriksdagen i Örebro, der Kommersrådet Wegelin förde klubban i Borgarståndet.

Konungens första meddelande till ständerna, hvari han vidrörde alla de stora och vigtiga åtgärder, som under kronprinsens ledning i rikets yttre och inre angelägenheter blifvit vidtagna sedan 1812, gaf anledning till deras enhälliga beslut (d. 7 Mars), att »vägledde af den allmänna röst, som en gång skall blifva efterverldens», genom en tacksägelseadress hembära båda furstarne en gemensam hyllning. En stor deputation, i hvilken alla och en hvar ville deltaga, emottogs af konungen och kronprinsen den 13 Mars i stor ceremoni. Med skäl tyckte sig ständerna, när de på årsdagen af Gustaf IV Adolfs fall »för jemna sex år sedan» togo landets förändrade ställning i betraktande, ega grundade anledningar till tacksamhet, på samma gång som de väl visste, att denna uppfattning fullkomligt öfverensstämde med den allmänna meningen i landet vid denna tidpunkt — under »nationens och dynastiens smekmånad». Landtmarskalken uttalade vid detta tillfälle värdigt och utan smicker nationens glädje öfver de minnesvärda och välgörande händelser, som under de närmast förflutna åren blifvit förberedda och fullbordade. Han erinrade om, att vid den seger, mensklighetens och frihetens sak vunnit, den Svenska vapenäran häfdat sitt gamla rykte; att de största och mest förvånande resultater blifvit tillvägabragta, snart sagdt, utan uppoffringar, och att, midt under kämpandet för Europas sak, regeringen dock aldrig glömt Sveriges enskilda intressen eller försummat dess inre angelägenheter, hvarpå det största beviset qvarstod i Norges förening — den vigtigaste fördel, riket någonsin kunnat tillönska sig och som dittills endast varit ett föremål för fåfänga förhoppningar, men hvilken numera, såsom en följd af vårt rättmättmätiga och kraftfulla deltagande i Europas befrielse och under garanti af dess betydligaste makter, skulle för framtiden befästa Nordens säkerhet och lugn samt oryggligen stadga våra efterkommandes öden . . . [1]).

[1]) Se Riksens Ständers tacksägelse-adresser till Kongl. Maj:t och hans K. Höghet Kronprinsen samt dessas svar d. 13 Mars 1815.

Efter en sådan inledning till riksdagens förhandlingar skulle man kunnat tro, att i dem inga störande misljud af klander eller obelåtenhet skulle inblandat sig. Motsatsen dröjde dock ej att framträda och det på ett sätt, som lemnade ett nytt bevis på ett af vår nationalkarakters mest utmärkande drag, hvilket C. J. Adlercreutz kallat hennes »fallenhet för öfverdrift, både mot och med»[1]. Det är denna oro i det Svenska lynnet, som beredt oss det så till vida föga smickrande namnet af »Nordens Polackar» och fullteknat vår historias blad med de talrika hvälfningar, som der i oafbruten följd aflösa hvarandra. Undersöker man närmare dessa hvälfningars orsaker och verkningar, finner man snart, att det ej är i *folkets* leder man har att söka deras anstiftare, att det icke är inom de samhällsklasser, som bilda nationens kärna och stam, detta ständigt framvällande flöde af missnöje, konspirationer eller uppror haft sin källåder. Det är en mäktig eller maktlysten aristokrati, i hvars sköte de fostrats, under det »Svensk *folkfrihets* urgamla förbund med Svensk *konungamakt*, i farans stund städse förnyadt, näst Gud varit Sveriges räddning». Riddarhuset har alltid varit oppositionens vagga, och från dess bänkar riktades äfven nu det nya motståndets första skarpare angrepp mot styrelsen, men ännu under ledningen af en man, som i hänförelsen af sitt eldiga nit väl kunde begå betydliga misstag, men hvars outtröttliga, sjelfuppoffrande verksamhet och ädelt parlamentariska hållning var en borgen för en fosterlandskärlek utan gränser och för ett hjerta, upphöjdt öfver allt inflytande af otillfredsställd ärelystnad eller trångsinnade bevekelsegrunder.

Alltsedan åren 1786 och 1789 hade riksdagsoppositionen just icke synnerligen låtit höra af sig. Det motstånd, som mot Gustaf IV Adolfs envåldsmyndighet bröt ut i de stormiga uppträdena på riddarhuset 1800,

---

[1]) Bref från C. J. Adlercreutz till Exc. Toll i Biograf. Teckning af den senare II: 219.

var alltför häftigt och lidelsefullt att ej sprängas redan i sin uppkomst, och den nya opposition, som under förändrade förhållanden tolf år derefter skådade dagen och för hvilken friherre Corfitz Ludvig Staël von Holstein fått bära fadersnamnet, hann i brist af plan och sammanhållning ej för tillfället utveckla sig till någon verksammare betydenhet. De högadliga aristokraterna från tredje Gustafs dagar, som stått väpnade mot både konungen personligen och mot det nya statsskick, han infört, funnos icke mer. Sedan trettio år hade deremot begreppet om *allmän jemlikhet*, revolutionens lösen, blifvit tidens skötebarn. Icke minst hos oss hade det spridt sina nivellerande verkningar till alla klasser af samhället och af 1809 års ständer vunnit erkännande och helgd. Representationens delning på fyra kamrar, hvilkas medlemmar till stor del befunno sig inom omkretsen af högsta maktens inflytande, gjorde det för en klok och vaksam styrelse temligen lätt att efter sina önskningar leda riksdagarnes förhandlingar. Men pressen, som i sin fulla frihet onekligen lemnar åt den tygellösa illviljan större makt i anfallet, än som vanligen öfverensstämmer med den oskyldigt angripnes förmåga eller tillfälle att försvara sig, blir i kämpande faktioners hand det farligaste vapen. Statshvälfningen 1809 hade framkallat nytt lif äfven i den politiska brochyr- och dagblads-litteraturen, och att deri ej saknades representanter för åsigten *nil admirari* var helt naturligt. Ett folk, till hvilket man utan uppehåll och utan att motsägas upprepar, att det är olyckligt, nedtryckt, förorättadt och bragt i elände, skall omsider börja tro allt detta vara sanning och slutligen, i likhet med m:r Argan i Molières bekanta lustspel, på fullt allvar inbilla sig vara illamående samt, liksom han, känna sig lidande åtminstone af *läkedomssjukan*. Lyckligtvis dö ej nationerna af denna sjukdom, ty »nationer dö icke»[1]). Men deras helsa kan, liksom individens, undergräfvas genom disharmonien i deras inre,

[1]) Fru Staël i Considérations sur la révolution Française.

och en mjeltsjuka af inbillade orsaker leder lätt till en sådan. Symptomer af dylik beskaffenhet framträda ganska starkt under loppet af Carl Johans regering, och man tycker sig redan nu spåra åtskilliga antydningar till en utveckling i denna riktning. Hittills hade regeringen undgått denna oangenäma erfarenhet och sluppit smaka de bittra frukter, som det parlamentariska systemet ej kan undgå att stundom uppduka. Man hade ännu föga hunnit afskaka sig de åsigter, hvilka under sistförflutna tiders despotiska tvång nästan öfvergått till en vana. De stora mellankommande händelserna under den väldiga kampen mot Napoleon hade ledt sinnena till en mera uteslutande uppmärksamhet på den vigtiga brytning och de förvånande omkastningar, som då följt på hvarandra i ständig vexling. Först efter fredernas afslutande och en längre tids besinning kunde man börja något klarare uppfatta det nya statsskickets innehåll och betydelse, och först då började också begäret att i det praktiska verkliggöra friheten med mera vaket öga och mera samlad kraft gripa omkring sig.

Det var emellertid redan nu röster började höras, röjande en helt annan sinnesstämning, än den, som ständerna i nationens namn nyss uttalat, och förebådande en betydligt mindre gynnsam uppfattning af styrelsens verksamhet än den som hittills visat sig såsom den rådande. »Om värdet af nationens återställda frihet, sjelfständighet och ära icke misskändes, om man ej glömde, att dess moraliska kraft blifvit utvecklad och upphöjd genom kronprinsens vishet och hjeltemod, blandade man likväl den patriotiska känslan för dessa åt Svenska folket förvärfvade allmänna fördelar med en lifligen uttryckt för de tillfälliga svårigheter, som mötte vissa enskilda medborgare i deras affärsverksamhet, och med de mörkaste målningar af en vådlig rikets inre ställning»[1]). Vändande sina blickar på landets inre ekonomiska förhållanden tog man nemligen dessas förmenta olyckliga till-

[1]) Hans Järta.

stånd till utgångspunkt och hufvudämne för sina betraktelser och grundlade dermed mot den nya styrelsen den *opposition*, som, oåtskiljelig från alla konstitutionella samhällen, i sin ädlare gestalt och ledd *endast* af fosterlandskärleken bildar deras uppfriskande, stärkande och föryngrande element, men vanligen helt och hållet förfelar sitt ändamål och nedsätter sina sakförares betydelse, så snart den i kampen för fäderneslandets väl lånar sina vapen från de personliga lidelsernas rustkammare.

Den uppfattning af rikets ekonomiska tillstånd, som vid denna riksdag så småningom gjorde sig gällande, grundade sig på de åsigter derom, hvilka först uttalades af några bland ständernas, isynnerhet adelns ledamöter, sedermera utvecklades af ett s. k. Särskildt Utskott och slutligen antogos af ståndens plena.

Friherre Pehr Alexander Rudbeck öppnade raden af de talare, som på riddarhuset gjorde sig till sakförare för denna misslynta och misströstande uppfattning af fäderneslandets ställning, framhållande »den totala undergång, som hotade Svenska jordbruket och den närande klassen medborgare»[1]). Uti memorial, som först upplästes hos ridderskapet och adeln och sedermera genom tryck skyndsamt meddelades allmänheten, uttalade sig vidare i samma anda flere af riddarhusets medlemmar. Så t. ex. yttrades af Herr Carl Flach, att »rikets inre hushållning hotade allmänna välfärden med total undergång, att oaktadt ett yttre lysande förhållande, vore det inre välståndet belagt med tryckande bojor, att modernäringens (jordbrukets) undergång vore oundviklig om närvarande system längre fortsattes, att afsigterna med allmänna magasinsinrättningen föga blifvit befrämjade, dels genom första fondens otillräcklighet, dels genom styrelsens saknade kraft att motstå maktspråkets flera

[1]) Ridderskapets och Adelns protokoll vid urtima riksdagen 1815, första Delen, sid. 83. Yttrandet fälldes f. m. den 13 Mars en kort stund innan den stora deputationen afgick med tacksägelseadressen till Kongl. Maj:t.

gånger förnyade fordringar och dels genom inrättningens öfvergång från en riksgagnelig stiftelse till ett slags handels-kollegium, hvars goda verkningar voro lika främmande för det åsyftade ändamålet, som för allmänna begreppets fattning; att, om skyndsamma hjelpmedel icke vidtogos, jordbrukaren snart skulle se sin torfva sköflad af vanmakten och dess plog och dragare vara det sista han hade att erbjuda till betalning af sina mångdubblade kronoutlagor» m. m.[1]). Herr Carl David af Uhr uppdrog »en förkortad stamtafla öfver vår handels och penningeoreda», hvilken ibland annat utvisade en »öfver all mätta uppdrifven och missbrukad importhandel, som redan inom några år hunnit alltför långt att utsuga rikets reella tillgångar, nedtrycka den nyttiga idogheten och skämma sederna genom ett förderfligt dagligen mer och mer spridt och inrotadt behof af fremmande dyrbara öfverflödsvaror», och hvilken importhandel, synnerligen befrämjad genom den i Götheborg och Carlshamn öppnade nederlagsfriheten, vore förenad med »en skadlig växelhandel, som bragt våra exportvaror i vanpris och blifvit en så vigtig gren af börsspekulationer, att den verkligen tyckes hafva dragit hogen ifrån idkandet af annan och mindre inveckfad handel»[2]). Herr Eberhard Munck af Rosenschöld uppträdde för att ådagalägga »det felaktiga icke i författningarne sjelfva, utan i deras verkställande, hvarifrån till en betydlig del skulle hafva härrört det lägervall, i hvilket rikets näringar och med dem

[1]) Ridderskapets och Adelns Protokoll vid urtima riksdagen 1815 I: 119 ff.

[2]) Dersammastädes I: 127 ff. — Dagen efter, sedan dessa skarpa yttranden af Herrar Flach och Uhr blifvit fällda, skrifver G. Fr. Wirsén till Exc. Toll följande: »Våra riksdagsärender gå med små steg. Sanningen till sägandes hafva vi ej heller våra saker så beredde, att vederbörlig fart kunnat gifvas åt ärenderna; och när således de respective högmögende resande (riksdagsmännen) gå och hafva ledsamt, blifva de ledsamma tillbaka, hvarmed å ingendera sidan är något vunnet». Se Wirséns bref af den 21 Mars 1815 i Toll, Biogr. Teckning II: 215.

penningeväsendet råkat», anförande han till bevis på en sådan felaktig verkställighet det faktum, att »nederlagsförfattningarne blifvit i afseende på recognitionsafgifterna verkställda just efter deras ordalydelse, men hvarigenom i stället, att den Engelsmännen förunnade nederlagsfrihet kunnat inbringa ända till millioner i statskassan, hade den kostat statsverket ansenligt», i anledning hvaraf och för att befordra en framtida bättre verkställighet af författningarne, talaren yrkade, att »embetsmännens löner måtte förbättras, så att icke vanan att se i samhället ansedde män, som borde tjena andra medborgare till efterdöme af nit och oegennytta, hålla sig skadeslösa antingen på statens eller enskildas bekostnad, skulle förslöa känslan för medborgerlig dygd och afskyn för ett egennyttigt förhållande»[1]). Slutligen förklarade en af ridderskapet och adelns yngre ledamöter, Herr Carl von Qvanten, att »den allmänt åklagade penningebristens existens vore en sanning, såvida man borde göra afseende på en hel nations röst; att rikets olyckliga handelsställning och en ofantlig handelsunderbalans ensamt verkat rörelsekapitalets förminskande, att som jordbrukaren icke förvållat de oredor och förluster nationen finge vidkännas genom en öfver all beskrifning öfverdrifven importhandel, härrörande mycket från en missbrukad nederlagsfrihet, så vore det hårdt om jordbrukaren ensam skulle få uppbära alla olägenheterna af bristande ordning» m. m.[2]).

Af detta i så starka ordalag uttalade missnöje inom adeln hördes snart ett och annat, om ock mattare, återljud äfven inom de öfriga stånden. Man klagade således, om icke från *alla* landsändar af riket, åtminstone från åtskilliga bänkar på riddarhuset öfver en hotande

[1]) Ridd. och Adelns Prot. I: 168 ff.

[2]) Anf. st. II: 279. — Rudbeck och Qvanten voro förmögna godsegare, men utan hvarken politisk förmåga eller inflytande. Flach, tilltagsen och med godt hufvud, blef sedermera hugnad med Elfsborgs län; men afträdde derifrån i följd af ekonomiskt obestånd.

förlägenhet i allmänna rörelsen, hvilken man med den ifver, som de ofvananförda utdragen af blott några få memorialer nogsamt utvisa, tillräknade än ett, än ett annat fel i riksstyrelsen. Orsakerna, icke till denna klagan af några missnöjde, företrädesvis adelige individer, men till den öfverklagade allmänna förlägenheten ansågos böra utrönas och medel till dess afhjelpande samt till hämmande af en skadlig yppighet föreslås. Hans Excellens grefve Eric Ruuth, »en grånad statsman ur Gustaf III:s skola», tog sig häraf anledning väcka förslag, att ett *Särskildt Utskott* borde för detta tillfälliga ändamål tillsättas[1]), hvilket förslag också af ständerna gillades och sattes i verkställighet, ehuru redan mer än tvänne månader förflutit från riksdagens början och de rörande ofvannämnda ämnen ingifna memorialer förut konstitutionsenligt blifvit remitterade till det i laglig ordning genast efter riksdagens öppnande valda Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottet[2]), hvilket just eger att i anledning af de frågor, som i ständernas plena kunna väckas,

[1]) Förslaget väcktes under ett lifligt och långvarigt plenum d. 13 April, och ansåg grefve Ruuth ett särskildt utskott vara behöfligt »till tidens vinnande», emedan »Rikets Ständers Ekonomi- och Besvärs-Utskott, till hvilket detta ämne eljest hörer, förmodligen är med så mångfaldiga göromål sysselsatt, att det ej torde medhinna ett så vidlyftigt mål, som detta, med den skyndsamhet, som saken synes fordra». Omedelbart efter grefve Ruuth väckte äfven grefve Carl Stellan Mörner ett liknande förslag med åberopande af 36 § R. O. Ur båda dessa förslags sammanjemkning framgick straxt derefter beslutet om det Särskildta Utskottet. Då deremot samma dag (den 13 April) grefve B. von Platen framställde förslag om ett särskildt utskotts tillsättande i och för Götha kanals angelägenheter vann detta icke gehör, ehuru väckt *före* grefvarne Ruuths och Mörners. Jfr R o. A. Pr. 1815, II: 231 ff., 258 ff., 277.

[2]) Denna omständighet äfvensom svårigheten att undvika »collision emellan de befattningar, som uppdrogos åt det Särskildta Utskottet och åt Ekonomi-Utskottet» anmärktes äfven af Statsrådet friherre Lagerbjelke och grefve A. Lantingshausen samt föranledde en vidlyftig diskussion. Se Ridd. o. A. Pr. I: 338, 449 ff.

»anmärka brister uti de allmänna hushållsanstalterna och förändringar deruti föreslå»[1]).

En i allmänhet väl underrättad författare[2]) har i senare tider framkastat såsom sannolikt, att med idéen till bildandet af det Särskildta Utskottet åtskilliga mera aflägsna beräkningar, måhända snarare »som möjligheter än troligheter», varit förknippade, men bifogar dertill den upplysningen, att, hvilka än dessa hemliga planer varit, den närmaste afsigten, sådan den meddelades några personer af inflytande, föregafs gälla paralyserandet af den yppade rigtningen till opposition. Man skulle nemligen genom undersökningarne i utskottet bortblanda och slutligen alldeles qväfva den uppkomna frågan om »förlägenheten», som utgjorde ett slags föreningspunkt för de ännu föga med hvarandra inbördes bekanta medlemmarne af denna nya opposition. Att dessa i det tillämnade utskottet skulle få något öfvervägande inflytande kunde således naturligtvis icke vara öfverensstämmande med denna plan, om den verkligen existerade. Emellertid blef just samma oppositions mest framstående målsman och kraftfulle ledare, prosten grefve von Schwerin vald till ordförande i det Särskildta Utskottet och »fattade genast vid inträdet deri den föresatsen att helt och hållet bringa till intet de nyss angifna afsigterna, som man trott sig spåra, samt göra af detta utskott, i stället för en obetydlighet, den egentliga häfstången i riksdagspolitiken» — en beräkning, som ock i ej ringa mon lyckades.

Af denna anledning och alldenstund grefve von Schwerins uppträdande vid denna riksdag blef af det största inflytande på dess förhandlingar samt hans poli-

---

[1]) Se Landshöfdingen m. m. Hans Järtas enskildta yttrande till Kongl. Maj:t angående medlen till hämmande af en skadlig yppighet, dateradt Fahlun d. 24 Okt. 1816. Ett utdrag deraf finnes tryckt i »Minnestal öfver Hans Järta af A. W. Staaff». Upsala 1853.

[2]) Se Minnesord öfver Grefve Fredrik Bogislaus von Schwerin (af J. C. Askelöf).

tiska verksamhet, som just från denna tid står i det närmaste sammanhang med vårt fäderneslands nyaste historia, är af ett allmännare intresse, anse vi oss, äfven med fara att pröfva våra läsares tålamod, böra egna någon större utförlighet åt framställningen af denne den nya Svenska oppositionens egentlige stiftare[1].

Grefve *Fredrik Bogislaus von Schwerin*, yngste sonen i en mera lysande än rik familj, föddes i Stralsund den 7 Okt. 1764 och egnade sig till en början åt krigaryrket; men kännande behofvet och nödvändigheten af en oberoende ställning öfvergaf han inom kort den militära banan och vände sig till den presterliga, på hvilken Gustaf III lofvat honom snabb befordran, ett löfte som ock omedelbart derefter infriades, då den 24:åriga grefven d. 19 Febr. 1788 utnämndes till pastor i Sala. Med någon möda gjorde han sig snart hemmastadd med sina nya pligter, hvilka han säges hafva skött »oförvitligt», och sökte, såsom sjelf uppfödd vid militärisk noggrannhet, i allt upprätthålla tukt och ordning. Ogillande den tidens fadda upplysning, som med förnäm medömkan såg ned på kristendomens enkla trosläror, och på intet sätt vän af den kärnlösa och skimrande rhetorik, som Lehnberg till långvarigt mehn införde i Svenska kyrkan, lärer han dock ej sjelf egt någon predikostil, som slagit an på den större allmänheten. Behofvet af vidsträckt verksamhet, som rastlöst eggade honom till nya företag, sökte han utom embetet tillfredsställa genom outtröttligt arbete på förbättrandet och förskönandet af sitt boställe medelst nya odlingar, trädgårdsanläggningar och byggnadsföretag, allt i stor skala och med det mest välbetänkta iakttagande af senare tiders erfa-

[1] Vi låna hufvuddragen till följande framställning ur ofvan anförda Minnesord och ur Svenskt Biograf. Lexikon under F. B. von Shwerin jemte de källor för hans lefnadsteckning, som der finnas uppgifna. Dessutom har Öfversten m. m. grefve Ph. von Schwerin godhetsfullt lemnat oss del af åtskilliga bland prosten Schwerins efterlemnade papper: fullmakter, betänkanden, bref m. m.

renheter. Men när efter 10 till 15 års förlopp allt detta var färdigt eller just när efter mödosamma och dyrbara ansträngningar skördens och njutningens tid var inne, kallnade anläggarens håg för ekonomien. Sådan var hans natur: hans själ arbetade alltid för en enda idé i sender; i denna lefde han då helt och hållet, tänkte och talade om intet annat och sparade för densamma hvarken mödor eller kostnader. Men när verket var fullbordadt, öfverlemnade han dess vidmakthållande åt andra och vände sig till något nytt föremål för sin verksamhet. Hinder och motgångar eggade hans själskrafter; medgången slappade dem. Hvila var honom förhatlig, ansträngning ett verkligt behof. Olik de flesta menniskor, som hellre vilja skörda, än så och plantera, plägade han sjelf erkänna, att arbetet intresserade honom mera, än resultatet.

I den mon odlingarne och anläggningarne vid Sala prestgård upphörde att taga grefve Schwerins tid i anspråk, egnade han den mer och mer uteslutande åt studier och företrädesvis af de historiska vetenskaperna i hela deras vidd. Han kom härunder till den öfvertygelsen, att man »länge vid historiens bearbetande gjort mera afseende på vetenskapsmannens njutning, än på medborgarens behof», och detta gick honom så mycket djupare till sinnet, ju klarare han under fortsatta studier insåg historiens vigt och betydelse för folken och för den enskilde. »Historien» — säger han i det egendomliga verk han såsom resultat af sina forskningar utgifvit[1]) — »är erfarenheternas arkiv. Seklernas erfarenheter äro der nedlagde. Och denna allmänna, denna slägtets erfarenhet, huru mycket säkrare ledande är icke den, än individens vid viss tid och vissa idéer bundna — så lätt ensidiga? Det är denna allmänna erfarenhet, som gör vis; den allena, som gör rigtiga slutsatser möjliga. Hvad gagnar den lära, som säger, huru vi

[1]) Grundlinier till Staternas historia. Geijer har gifvit detta arbete de bästa loford. Se Geijers Saml. Skrifter I. VIII: 33.

böra handla för att handla *rätt*, när vi råka ut för menniskor, som antingen icke veta hvad rätt är, eller hänförde af passionen icke bry sig derom. Vid dylika tillfällen är det historien allena, som kan säga oss, huru vi böra handla för att handla *klokt*. Ett uppmärksamt betraktande af fordna tiders handlingar ger oss denna fina känsla, som leder oss att rätt bedöma arten af den tid, i hvilken vi lefva, och att klokt derefter lämpa våra handlingar. Obekantskap med förra tiders händelser deremot gör, liksom obekantskap med naturkraften, att vi häpna vid hvarje fenomen, som vi för första gången se, att vi i afgörande ögonblick förlora sansningen, att vi, i stället att nyttja de medel, som kunde aflägsna faran, vidtaga sådana, som göra den större. Ja! förutan historien vore och förblefve menniskorna ephemera varelser, lika oförmögna att skåda framåt, som de äro okunniga om det förflutna, usla spån som sanslöst följa med tidens ström. Genom historien sammanbindas generationerna till ett helt, en möjlighet beredes för den idé, att det ges ett för slägtet gemensamt mål». För öfrigt slöt sig grefve Schwerin inom litteraturen, såsom man väl kan föreställa sig, till den »nya skolans» rigtning och lemnade äfven ett och annat bidrag till de skrifter, i hvilka denna framlade för allmänheten sina åsigter och vittra alster.

Ur denna lugna och undangömda, ehuru aldrig hvilande verksamhet, men just i följd af densamma både mångsidigt och grundligt förberedd, uppträdde grefve Schwerin, redan femtioårig, helt plötsligt på en ny skådebana, då han vid riksdagen 1812 för första gången såsom representant tog plats bland ridderskapet och adeln.

Härmed började ett nytt skifte i grefve Schwerins lif, som från denna stund nästan uteslutande tillhörde offentligheten. Ehuru många gånger han sedermera föresatte sig att återvända till sitt lugn, förmådd till en sådan föresats ömsom af öfverläggning och ömsom af ögonblickets förtrytelse, blef dock sådant för honom en omöj-

lighet. Han kunde aldrig mera utkomma ur den magiska krets, hvarinom han frivilligt inträdt, och som straxt slöt sig igen efter honom. Denna krets var väl tidtals vidare och trängre, men den förblef sluten.

Många samverkande orsaker bidrogo vid 1812 års riksdag att göra regeringen stark och förläna den ett stort inflytande på ständerna. Bland adeln fanns knappt någon, som gjorde segren svår för konungens rådgifvare, utom friherre Staël von Holstein. Denne väckte genast grefve Schwerins intresse. Han har sjelf skildrat det intryck, han erfor, då han första gången hörde friherre Staëls föredrag. »Hvem är den mannen, som talar der, frågade jag min granne. Det är friherre Staël, svarade han, som talar alltid, som talar illa, som motsäger i allt och hindrar oss att komma till slut med våra göromål. Jag blef uppmärksam. Visserligen fann jag, att hans tal såsom tal icke påkallade uppmärksamhet; men af dess innehåll fann jag mig merendels tillfredsställd. Visserligen fann jag, att han ofta motsade och, som mig syntes, i uppsåt att motsäga; men i hans motsägelse yttrade sig en oegennyttig och välviljande karakter. Hans afsigt tycktes mig vara att hejda de brådskande, att vänja dem att göra redo för sig sjelfve för hvad de ville, mindre måhända att spara dem blygseln att hafva velat annat än hvad de borde, än för det att folkombudsmannakarakteren och värdigheten låg honom om hjertat. Jag tyckte mig i honom se en Fabius, som ansåg för ära nog att ej låta sig öfverraskas, då Roms öde deraf berodde. Ordet *men* var i hans mun ett lystringsord, lika nödvändigt, der mångas förstånd och fria vilja skola förena sig om ett beslut, som lystringsord i allmänhet anses behöfliga der det är fråga om att bereda enhet i mekaniska rörelser»[1].

Denna oförtrutet granskande roll kunde ej annat än behaga grefve Schwerins skarpa och vakna sinne.

[1]) Se Tal till åminnelse af aflidne riksdagsmän, den 16 April 1823, p. 30.

Rigtande sina bemödanden mot samma mål måste han blifva så mycket säkrare om framgång, som hos honom i vida högre grad, än både hos friherre Staël och hos de fleste andra, funnos förenade ovanliga egenskaper och ej minst sådana, som på rådslående församlingar utöfva ett mäktigt inflytande — en reslig figur, en snillrik blick, ett vackert uttal, en förmåga att oberedd tala öfver hvarje ämne, som han ansåg sig förstå. Hans tal voro inga sammansättningar af fraser, beräknade på att lysa och öfverraska. Vanligtvis var han genast vid ingången midt i ämnet, eller, om han ville hindra någon skef rigtning, som diskussionen öfver någon biomständighet hotade att taga, så var det ett ögonblicks verk att genom en apostrof, en antithes, ett exempel göra skefheten åskådlig och återföra derifrån. Hans vackra bildning, hans beläsenhet och framför allt hans historiska kunskaper beredde honom lätt tillgång på prydnader i talet af så mycket varaktigare värde och större verkan på åhöraren, som de tycktes icke vara använda för siratens skull, utan otvunget erbjuda sig och liksom tillhöra ämnet. Alla dessa egenskaper väckte så mycket mer behag vid grefvens första uppträdande, som allt hos honom då ännu var friskt och gladt; han fann det sjelf trefligt i sin nya verld, misstrodde ingen, kände intrigen endast af berättelser, och inträffade någon motgång, gjorde han sjelf ett misstag eller blef han ett föremål för sådana, så skämtade han deröfver och lade det icke på sinnet.

Med dessa egenskaper kunde grefve Schwerin under dåvarande förhållanden inom representationen icke undgå att väcka uppseende och blifva en betydande person; men å andra sidan egde han ännu hvarken den riksdagsvana och den erfarenhet, som för utförande af en hufvudroll är behöflig, ej heller torde han ännu kännt någon uppmaning eller lust att påtaga sig en sådan. Han lät ännu stillatigande mycket passera, som han torde ogillat; men hans inkast, när de någon gång framställdes, väckte alltid uppseende, icke blott för den reda,

bestämdhet och skärpa, som utmärkte dem, utan äfven för den »urbanitet», som var ett alltför framstående drag i grefve Schwerins karakter för att någonsin förneka sig.

Under de år, som förflöto från 1812 till 1815 års riksdag utvecklades och stadgades hans politiska grundsatser, och hans planer vunno mognad. Under hans vidsträckta historiska studier var det isynnerhet Englands statsförhållanden och deras utveckling, som ådragit sig hans lifligaste deltagande och högsta beundran. Han hade hänförts af detta lands stora parlamentariska snillen, och kände kanske — mer eller mindre omedvetet — ett visst lockande behag i rollen af en liten högtory i Svensk upplaga. Hans sympathier i detta afseende hade ock måhända vunnit i styrka genom personligt umgänge med fru Staël, hvilken, såsom bekant är, ansåg Englands konstitution och representativa former såsom de enda dugliga och rätta. Icke tagande i tillbörligt betraktande den omätliga betydelsen i det verkliga lifvet af nationernas individualitet och vådan af försöket att till utvecklingen af ett folks lifskraft söka alltför hastigt tillämpa former, som för detsamma ännu äro fremmande, ville han inympa de Engelska grundsatserna om *ministère* och *opposition* på de Svenska grundlagarne, hvilkas stadganden om hvad på ståndens samlingsrum får och icke får diskuteras, om sättet att draga regeringsåtgärder under pröfning o. s. v. uttalade eller åtminstone då ännu temligen allmänt ansågos tydligen uttala lagstiftarenas afsigt att snarare förebygga än befrämja införandet af sådana debatter, som i andra länder höra till ordningen för dagen, emellan regeringens organer och folkombuden inom representationens kamrar. Den nya regeringsformen hade visserligen ställt vid konungens sida rådgifvare, hvilkas åsigter han egde att inhemta, men hvilkas råd han ej var förpligtad att följa. Detta statsråd, som enligt sin egen ansvarighetslag egde att *råda*, men ej att jemte konungen *regera* och som således icke, i likhet med Englands ministrar, var innehafvare af

någon styrande makt i egentlig mening[1]), ville grefve Schwerin upphöja till karakteren af en ministère, för att sålunda bana väg för en diskussion mellan dem och ständerna om de mera betydande frågorna, samt i öfverensstämmelse härmed bilda en stark och sammanhängande opposition, icke för att i oträngda mål kifvas och paralysera regeringen, men för att kunna, när så behöfdes, framställa en aktningsbjudande motvigt. Denna opposition ville grefve Schwerin — i öfverensstämmelse med de egenskaper, som voro honom sjelf egna — hafva ädel, patriotisk, skild från egennyttiga beräkningar och småaktiga motiver samt — och detta icke minst — aristokratisk. Ty »af grefve Schwerin var hvarje tum adelsman och han var framför allt grefve. Men på samma gång var han ock royalist. Han var det, så till sägandes, af födsel, af uppfostran, af ungdomsvana, ja, nästan af nödvändighet. Född i ett hof, uppfostrad under den store Fredriks ögon och der ständigt erinrad om hvad namnet Schwerin innebar, gynnad och framdragen af Gustaf III, hade han uppväxt och utvecklats med sin tids begrepp om konungavärdighet och adel och förmådde aldrig på allvar skilja sig derifrån. Samtalade man med honom om den nyare Europeiska historien upptäckte man genast detta förhållande blott af hans sätt att anföra exempel eller att nämna ledstjernorna i något visst tidehvarf. Aldrig hörde man honom, med undantag af Cromwell, nämna såsom verkligen historisk person någon demagog, och om Fransyska revolutionen undvek han gerna att tala». När han derföre under sådana förhållanden och i afsigt att realisera en theoretisk sats, som blifvit honom kär, beslöt att stifta en opposition, kan man vara vida säkrare öfvertygad om hans afsigt att dermed icke i någon mon bereda ko-

[1]) Jfr Naumann, Sveriges Statsförfattningsrätt I: Andra Hufvud-Afdelningen, sid. 58, samt Kommitterades till reglering af Rikets Styrelseverk den 29 Juni 1822 afgifna underdåniga Betänkande, äfvensom: Om en ministerstyrelses lämplighet för Sverige, Stockholm 1836.

nungamakten någon förolämpning eller ens någon förlägenhet, än man med visshet kan säga, huruvida han sjelf antingen icke märkte den framställda grundsatsens oförenlighet med våra grundlagars bestämmelser eller blott låtsade förbise detta förhållande i förhoppning att på genaste vägen bereda ingång för sin egen älsklingsidé. Huruvida åter, såsom man velat antyda, denna idé icke varit så alldes misshaglig för en del af statsrådets egna medlemmar, hvilka, lockade af den smickrande ministertiteln eller af en ordstrid, der segern ännu var temligen viss, sålunda sjelfve bidragit till hennes framgång och utveckling, vilja vi ej åtaga oss att afgöra.

Sådan har grefve Schwerins i många afseenden ovanliga personlighet blifvit framställd[1]), och sådant synes, i korthet tecknadt, förhållandet hafva varit med tillkomsten af den efter 1809 på Svenska riddarhuset framträdande oppositionen, hvars egentlige stiftare grefve Schwerin blef vid denna riksdag, som tillika bildar glanspunkten i hans offentliga lif. Han stod nu på höjden af medborgerligt anseende, utöfvande ett stort inflytande och omfattad af ett snart sagdt gränslöst förtroende. Såsom en yttring af detta är ock att anse hans enhälliga val till ordförande i det Särskilda Utskott, som blef ett

[1]) En Dansk resande, som 1816 besökt Sverige, tecknar Grefve Schwerin i följande ord: »Med ett lika bildadt, som mäktigt snille, med så mångsidiga kunskaper och ett så klart skarpsinnigt hufvud är Schwerin visserligen ej allenast en af de ypperste adelsmän, utan en af de mest genialiske män i alla medborgsklasser, som Sverige eger. Genom sitt förstånd och sin vältalighet har han ock på flera(?) riksdagar spelt en betydande roll... Det har alltid varit honom olidligt att böja sig för det herrskande partiet eller för mäktiga individer i staten, och han har skaffat sig många fiender genom sitt frimodiga tal och sin starka opposition emot dumhet och egennytta. Ehuru ifrig och nitisk vän af sitt fädernesland är icke hans patriotism af det blinda slaget, som vill förguda allt Svenskt. Hans skarpa blick ser klart nog bristerna i staten, och man kan ej afhålla sig från att anmärka, det han stundom synes snarare orättvis emot, än partisk för sin nation». Se tidningen Föreningen N:o 1, 1816 den 7 Okt.

lydigt redskap i hans hand och till rigtning och verksamhet helt och hållet af honom bestämdes.

Det *Särskilda Utskottet*, som den 1 Maj tillsattes i samtliga stånden och räknade sex medlemmar af hvarje, hade fått sig ålagdt, att för rikets ständer framlägga »en öfversigt af orsakerna till den i alla orter af riket öfverklagade förlägenhet i allmänna rörelsen tillika med förslag att densamma afhjelpa på ett med landtbrukets och näringarnes upprätthållande samt sedelmyntets bibehållna anseende svarande sätt», hvarjemte Utskottet borde »efter noggrann undersökning, huruvida flera eller färre af nu tillåtna utländska varor må kunna i riket umbäras, afgifva förslag till en inskränkning af deras införsel och förbrukning, äfvensom i allmänhet till hämmande af den tilltagande skadliga yppigheten».

Den 17 Juni offentliggjorde Särskilda Utskottet resultatet af sina öfverläggningar i ett »Betänkande», till hvilket grefve Schwerin bifogat ett ännu mera omständligt och i vida skarpare ordalag affattadt, på hvilket det förra helt och hållet var grundadt. I detta betänkande förklarade utskottet först och främst att *verkligheten* af förlägenheten i allmänna rörelsen vore fullkomligt obestridlig; den hade blifvit vitsordad i samtlige riksstånden och äfven i en kongl. proposition af den 28 Mars blifvit framställd såsom ett vigtigt ämne för ständernas öfverläggningar. Deremot torde rörande *graden* af förlägenheten allmänna omdömet ej vara fullt stadgadt. Härom trodde sig utskottet kunna lemna tillförlitliga upplysningar. Af dessa visade sig landets ställning såsom högligen bekymmersam. Skuldfordringsmålen hade under de sista åren på ett fruktansvärdt sätt ökats, anhängiggjorda dels af diskonterna, dels af enskilde eller ock för kronoutskylder. Exsekutiva auktioner å lös och fast egendom hörde till ordningen för dagen, men köpare saknades[1]). Öfverallt visade sig penningebrist och för-

---

[1]) Så t. ex. stodo 2:ne gårdar i Kuddby socken af Linköpings län utan åbo och utan brukare, öde och osådde, och ett halft

lamning i all rörelse. I rikets sädesrikaste provinser hade spannemålsaffärerna blifvit till den grad försvårade, att handel måste afslutas genom varubyte i brist på penningar. Så sades vara förhållandet i Malmöhus län. I Westerås län kunde spannemål, ehuru till lägre pris, än det i årets markegångstaxa bestämda, i anseende till ymnig tillgång deraf å ena sidan samt allmän penningebrist i orten å den andra, icke föryttras. I Skaraborgs län betalades hafre, transporterad 6 à 8 mil, med 2 riksd. b:ko tunnan. I Skåne och Östergöthland hade allmogens förlägenhet stigit till den höjd, att mången hemmansbrukare, sedan han till vanpris försålt sitt eget spannemålsförråd, funnit sig nödsakad att vid auktioner på kredit förse sig med ny tillgång af säd, hvilken han sedermera i närmaste stad föryttrat till halfva värdet såsom den enda för honom möjliga utväg att erhålla nödiga medel för att antingen godtgöra obetalta kronoutskylder eller anskaffa oundgängliga förnödenheter. Från Nyköpings och Blekinge län inberättades liknande förhållanden. Men äfven i afseende på de provinser, hvilkas välstånd ej hufvudsakligen berodde på sädesproduktionen, utan der äfven andra näringar lemnade tillfälle till särskild förtjenst, sade sig utskottet hafva »anledning befara, att de ej undgått den allmänna förlägenheten».

Orsakerna till allt detta elände ansåg utskottet vara både många och olikartade, dels politiska, såsom följder af de krig, i hvilka Sverige varit inveckladt åren 1806 och 1807 mot Frankrike och till Pommerns försvar samt åren 1808 och 1809 med Ryssland och Danmark, dels finansiella i följd af sedelmassans hastigt omvexlande ökning och minskning, dels slutligen ekonomiska och kommersiella.

---

hemman kronoskatte i Östra Stenby socken hade blifvit till bruk med åtföljande gröda på auktion utbjudet till 100 r:dr bko; men ehuru denna summa nedsattes till 50, 25, 10 och slutligen till 1 r:dr hade något anbud derå ej blifvit gjordt.

Bland dessa sistnämnda fästade utskottet uppmärksamheten på de fastighetsköp till stegrade värden, som blifvit föranledda af ymniga penningetillgångar och derigenom uppjagade pris på jordbrukets alster emellan åren 1807 och 1812 och som vållat att, enligt »hvad man utan öfverdrift kunde taga för afgjordt, mer än hälften af alla rikets nuvarande jordegare i detta ögonblick befinna sig stadde antingen i en mer eller mindre äfventyrlig strid med en nöd, hvars orsaker äro för dem fremmande, eller åtminstone i en förlägenhet, hvars möjlighet de ej anat, och om hvars afhjelpande de snart börja förtvifla». Detta förhållande hade icke minst sin orsak i det oväntade förbudet mot bränvinsbränningen under de senare åren, hvilket, ehuru välmenande i sin afsigt, varit åtföljdt af skadliga verkningar, emedan många grundat sina hushållsberäkningar på denna industri, och användandet derpå af skadad inhemsk och utländsk spannemål skulle varit för riket nyttigare, än den import af omkring 3 millioner kannor bränvin, som egde rum åren 1813, 1814 och 1815 och hvaraf vinsten, på de närande klassernas bekostnad, uteslutande stannat hos några få handelsidkare och beröfvat de förre penningetillgångar, som med fördel kunnat till produktionens utvidgande användas.

Allmännast och förnämligast hade man dock, enligt utskottets mening, att söka hufvudgrunden till allt det elände och all den nöd, som nu hotade hela landet, i de förändrade handelsförhållanden, som inträffat med 1808. Från denna tid hade nemligen exporten af landets egna produkter börjat aftaga och deremot såväl import som förbrukning af utländska varor till den grad förökats, att rikets utländska handel, som under de föregående åren lemnat betydliga öfverskott, sistnämnde år och allt framgent bedrifvits med en »underbalans», som under den närmast förflutna tiden (1808—1814) kunde med säkerhet beräknas till 22 millioner[1]).

[1]) I afseende på den s. k. Handelsbalansens betydelse hänvisa vi läsaren till Nordström, Afhandlingar hörande till läran

Till denna öfverdrifna import af utländska öfverflödsartiklar och manufakturtillverkningar hade den genom 1813 års traktat med England tillvägabragta nederlagsfriheten i Götheborg och Carlshamn isynnerhet medverkat på samma gång som de djerfva missbruk, som vid dess begagnande föröfvats i trots af en talrik och kostsam tullbetjenings uppsigt, äfvensom styrelsens underlåtenhet att i mon af sedelmyntets försämring höja införseltullen[1]), beröfvat statsverket stora inkomster. För-

om krediten p. 21 i noten, och till Coquelin, som i sin bok: Om Krediten och Bankväsendet, förklarar, att »i sjelfva verket är denna så kallade ofördelaktiga handelsbalans ett tecken till växande välstånd; också företer han sig endast under goda år». Anf. st. p. 171 not. Denna åsigt är ock numera allmän. Sålunda anför en insändare i the Economist N:o 846 det stora belopp, hvarmed importen i England under en följd af år (från 1856 till och med 1860 med ett belopp motsvarande 3,000 millioner r:dr r:mt) öfverstigit exporten, och frågar, huru det är möjligt, att England på sin utrikes handel kan ha *vunnit* denna enorma summa. Hvad åter särskildt angår det S. U:ts uppgifter om vår handelsbalans under de senaste åren yttrar P. A. Granberg: »Visserligen borde icke S. U. kunna misstänka alla de uppenbara origtigheter rörande importen, som finnas i de tabeller, som för detsamma framlades, origtigheter så stora och många, att man icke kan förmoda dem vara uppkomna blott genom misskrifning; men den enda uppgiften, att Sverige genom underbalans i handeln på 7 år förlorat mera än 21 millioner r:dr, var så vansinnig, att man icke vet hvad man mest måste förundra sig öfver: oblygheten hos dem, som gjorde uppgiften, eller enfalden hos dem, som trodde den; ty om endast hälften af denna summa varit sann, skulle knappt en silfversked funnits qvar i landet. Se Öfversigt af Sveriges Penningväsende och Statshushållning under förra seklet och till närvarande tid (Stockholm 1823) p. 43. Samme författare förklarar äfven såsom »säkert, att alla de massor af varor, som under åren 1810, 11 och 12 inkommo, icke försatte oss i någon ny utrikes skuld, och att de, som qvarblefvo, voro en vinst af vår belägenhet». Jfr Utkast till Svensk Statistik 1: 108.

[1]) Endast genom denna underlåtenhet påstod S. U., att staten förlorat från och med 1808 till och med 1812 årligen endast på 7 artiklar 1,161,630 r:dr banko!

hoppningen, att den utomordentligt betydliga rörelse, som genom nederlagsfriheten tillföll de tvänne ofvannämnda städerna, isynnerhet den förra, skulle medföra en för hela riket förmånlig verkan och ersätta förlusten vid förminskning i exporten af inhemska produkter, hade enligt utskottets åsigt blifvit helt och hållet gäckad. Utskottet förmenade nemligen, att hufvudsakliga fördelen af den ofantliga rörelsen kommit utlänningen till godo eller stannat hos ett mindre antal enskilde, som af vinningslystnad uppmuntrats till vidt utsträckta spekulationer och för dessas bedrifvande dragit till sig vida större kapitaler, än som utan förlust för den inre rörelsen kunde umbäras. Detta hade haft till följd, att nederlagsfriheten, ämnad att, genom främjandet af en väl inrättad och på redbara föremål rigtad transitorörelse, blifva en källa till enskild och allmän vinning, hade i stället blifvit ett befordringsmedel för Svenska och utländska handlande att spekulera på den Svenska yppigheten, samt att ett bidrag till fyllande af statsbehofven, som konsumenterna af utländska varor under en rigtig beräkning af tullumgälder vid deras importerande frivilligt hade utgjort, nu måste genom positiv bevillning af näringsklasserna uppbäras. Utskottet fästade slutligen äfven uppmärksamhet vid den stora införseln af utländsk spannemål åren 1813 och 1814 af tillsammans 1,218,000 tunnor till ett värde af 5 millioner Hamb. B:co, äfvensom vid den skadliga verkan af våra handelsförbindelser med Finland, hvilket, ehuru nu ett fremmande land, på samma sätt, som då det utgjorde en Svensk provins, endast mot den förra lindriga landttullsafgiften fortfarande påförde oss sina produkter.

På grund af allt detta ansåg sig Särskilda Utskottet »ega osvikliga bevis om en tärande sjukdom i rikskroppen, hotande att medtaga dess ännu återstående krafter, såframt ej verksamma medel i tid påtänktes. De framställa med en bedröflig visshet verkligheten af en förstörande handelsundervigt, förorsakad af en öfverdrifven import af fremmande varor, dels gynnad af författ-

ningar och dels med fräckhet missbrukad under en bristande kontroll emot lagstridiga företag, och under det att vexelkursen blifvit uppjagad till en förut nästan okänd höjd och landets vigtigaste näringar försatta i vanmakt och förlägenhet, finner man smaken för främmande öfverflödsartiklar och förderflig luxe spridas till alla folkklasser».

Det ligger icke inom planen af detta arbete att taga i närmare skärskådande den uppfattning af förhandenvarande förhållanden, som legat till grund för Särskilda Utskottets och grefve Schwerins betänkanden, att i detalj pröfva noggrannheten af bifogade tabeller, som med siffror skulle bevisa de meddelade uppgifternas rigtighet[1]), eller att söka ådagalägga det mer eller mindre oberättigade i de beskyllningar för försumlighet eller bristande förutseende, som lades styrelsen till last. Vi anse för vårt ändamål tillräckligt att lemna läsaren en kort öfversigt af landets ställning, sådan densamma vid denna tidpunkt i verkligheten synes hafva varit, och hoppas derigenom tydligast kunna visa, att den nu från åtskilliga håll så högljudt öfverklagade *förlägenhet i allmänna rörelsen* eller, såsom det äfven hette, *den allmänna nöden i landet* rättare bort benämnas *en hos enskilda personer nog allmän förlägenhet*, i hvilken de förmedelst

[1]) Huru föga pålitliga dessa tabeller voro intygas bland annat af P. A. Granberg i dess Utkast till en Svensk Statistik, Andra afdelningen p. 214, der han efter meddelande af uppgifter om landets spannemålsimport tillägger följande anmärkning: »Orsaken, hvarföre dessa uppgifter icke öfverensstämma med hvad i Första afdelningen af detta arbete är sagdt om spannemålsimporten, är den, att författaren då följde de tabeller, som för Särskilda Utskottet vid 1815 års riksdag varit utarbetade; han trodde, att uppgifter, hvarpå ständerna skulle grunda sitt betänkande om orsaken till förlägenheten i allmänna rörelsen, borde åtminstone till siffran vara pålitlige, ehvad ändamål man för öfrigt med dem åsyftat; men vid jemförelse med persedel-extrakterna har han funnit en *betydlig* olikhet *på alla de ställen, som han jemfört*».

svindlande spekulationer och tanklösa vinglerier blifvit försatta.

Hvad landets allmänna ställning angår, tro vi oss ej kunna enklare och klarare åskådliggöra densamma, än då vi derom för läsaren framlägga ett samtida vittnesbörd af en man, som mer, än de fleste, haft tillfälle och förmåga att i olikartade riktningar göra sig hemmastadd med fäderneslandets förhållanden denna tid och som dessutom af omständigheterna blifvit föranledd och af sin fosterlandskärlek kännt sig uppmanad att tillämpa sina pröfvade iakttagelser på det Särskilda Utskottets kanske nog omogna betänkande.

I landshöfding Hans Järtas ofvan anförda förträffliga »Yttrande angående medlen till hämmande af en skadlig yppighet» läser man nemligen följande:

»Med all vördnad för rikets ständers (1815) omdöme, vågar jag likväl förmoda, att de begrepp om rikets ekonomiska tillstånd, som vid riksdagen gjort sig gällande, varit, om icke till deras grund alldeles origtiga, åtminstone till föreställningssättet öfverdrifna».

»Jag tilltror mig ingalunda att noggrannt känna de särskilda ekonomiska förhållandena inom alla rikets i dessa, äfvensom i andra afseenden, olikartade provinser. Jag anser mig likväl temmeligen fullständigt känna tillståndet af den, hvars styrelse E. K. M. behagat i nåder anförtro mig, hvarjemte jag haft tillfällen att om innevånarnes i andra län, särdeles allmogens, belägenhet förskaffa mig underrättelser, som jag hoppas vara tillförlitliga. Denna kännedom och dessa underrättelser bekräfta icke rikets ständers mening, att en ovanlig förlägenhet i allmänna rörelsen var, då riksdagen började, uti *alla* orter af riket öfverklagad».

»Äfven om en sådan klagan varit allmänneligen yttrad i landsorterna, torde dock, innan verkligheten af den öfverklagade förlägenheten antogs såsom säker, beskaffenheten deraf hafva bort undersökas och bevisen derför pröfvas med mera noggrannhet, än hvarmed det synes hafva skett. För totalberäkningen af rikets till-

stånd anser jag en osvikligare och mera sammanbunden grund böra läggas än lagsöknings-diarierna vid 6 ibland 24 landskanslier och en berättelse af enskild man, ingifven till Wikbolands hushållsgille i Linköpings län. Att tvänne gårdar i Kuddby socken af nämnde län någon tid skola stått öde, bevisar dock icke, efter min slutkonst, att hela riket varit eller är nära att råka i ödesmål».

»Om det är ett fel att ej anse färdernes landet vara så olyckligt och så vanmäktigt, som man först i några riksdagsmemorial och sedan i flera offentliggjorda enskilda skrifter afmålat det, erkänner jag med glädje mig vara skyldig till detta fel, hvilket jag icke är nog feg att dölja. Jag hyser och vågar underdånigst yttra den öfvertygelsen, att få stater, kanhända ingen, ega nu i förhållande till deras folkmängd och naturomständigheter den inre kraft af en spridd välmåga, som Sverige. Äfven denna stat har lidit af den kris, som skakat alla Europeiska, men af alla har den sannolikt lidit minst».

»Detta omdöme grundar jag ej på lagsöknings-diarier, tulljournaler, handelsbalanser och mäklareböcker. Jag grundar det på moraliska förhållanden, som hvarken skapas af sifferberäkningar eller kunna genom sådana utforskas och bestämmas; på den allmänna trefnad, den idoghet, den stillhet, den medborgerliga välvilja och den tillgifvenhet för regeringen, hvarmed mängden af E. K. M:ts undersåtare ådagalägger, att den känner sig lycklig. Det är, efter min öfvertygelse, de arbetande folkmassornas välstånd, som bestämmer ett rikes sanna styrka, och då deras lynne och anda vittna om ett sådant välstånd, anser jag några bekymmer icke böra väckas af de klagorop, om också yttrade i allmänhetens namn, hvarmed enskilde personer af de öfrige samhällsklasserna uttrycka stundom sina tillfälliga begrepp, men också stundom endast sina tillfälliga intressen».

»För att utröna Sveriges ännu bibehållna inre styrka, torde man böra beräkna — icke med döda siffror, utan med lefvande tankeförmåga — hvad denna stat under

de sistförflutna tio åren tålt att bära och att uthärda utan att deraf nedtryckas eller bringas i någon vanmakt, som röjer sig i någon förlamad produktion. Man må erinra sig, att dess riktande sillfiske[1]) upphört, att dess förnämsta tillverkning af exportvaror har, i följd af förut i verlden oerhörda politiska förhållanden, under en tid af 8 eller 9 år, drifvits med förlust, eller utan ränta på de dertill använda kapital samt att densamma, oaktadt dess minskade belopp, likväl till en större del deraf, icke kunnat afsättas; att nästan oafbrutet under nio år riket befunnit sig i krig eller krigstillstånd; att af dessa krig tvänne särskilda varit verksamma samt fortfarit i sammanräknade sex år, att det kostsammaste af dem måst föras förnämligast och de öfriga till en betydlig del med rikets egna penningetillgångar; att äfven det overksamma krigstillståndet mot England föranledt till dyra rustningar; att i följd af allt detta nationens beskattning blifvit inom fyra år ökad med en nominelt mer än fördubblad bevillning, samt att nyss efter beslutet om den sista betydliga bevillningsförhöjningen (vid urtima riksdagen 1812) och näst före utbrottet af det sista kriget inträffat en allmän missväxt, som hotade att ödelägga hela provinser och, jemte otillräckligheten af det föregående årets skörd, förorsakade en utomordentlig införskrifning af då äfven dyr utländsk spannemål. Likväl, oaktadt alla dessa och ännu flere olyckor eller kostsamma uppoffringar, hvilka i många afseenden pröfvat rikets, också genom förlusten af Finland, förminskade krafter, har under hela den ofvanförmälda perioden åkerbruket varit, liksom det ännu är, i synbar tillväxt; hafva åtskilliga äldre näringar blifvit utvidgade och nya danade; har handeln tagit en sjelfständigare rigtning och en vidsträcktare fart, än någonsin tillförne, samt omsider,

[1]) Sillfiskets egentliga början såsom nationalnäring kan räknas från 1757. Exporten af sill steg 1790 till 279,736 t:r. Jfr Agardh och Ljungberg, Statsekonomisk Statistik I: I: 195 ff. och Granberg, Öfversigt af Sveriges penningväsende etc. p. 19.

sedan hindren för bergverksrörelsen jemväl upphört, det hela af national-produktionen onekligen blifvit ökadt. Den förhöjda bevillningen har utgått äfven till betydligen större belopp, än det påräknade. Tullinkomsten, förnämligast härrörande af en komsumtionsbeskattning, har till en hög summa öfverstigit hvad man efter medelberäkningar för de föregående åren deraf väntat. Statsverkets tillgångar hafva kunnat ansenligen ökas genom nya anslag och statsbehofven bättre än förut fyllas. Medel hafva blifvit anordnade till nyttiga ekonomiska anstalters befrämjande och till löneförhöjningar åt rikets embets- och tjenstemän. Det stora nationalföretaget, Götha kanals byggnad, har kunnat begynnas och med understöd af allmänna medel fortdrifvas. Staten, som egt förmåga att efter den svåra missväxten 1812 undsätta de nödlidande provinserna, har vidare vunnit den att göra betydliga spannemålsupplag för kommande behof. Rikets försvarsverk har blifvit befästadt genom större och dyrbarare krigsförråd, än de förut beredda. Åtskilliga nyttiga allmänna byggnader och inrättningar äro verkställda. Och då banken ansetts icke behöfva den andel af bevillningen, som efter rikets ständers vid 1809 års riksdag fastställda realisationsplan skulle tillkomma densamma, har berörde andel ändock funnits, utan det skattdragande folkets alltför kännbara lidande, kunna utgå för att användas till lån åt fastighetsegare och odlare».

»Med sådana bevarade krafter har Sverige efter nioåriga krig omsider återvunnit fredslugnet. För sju år sedan föraktadt, hotadt att styckas emellan sina grannar och misströstande om sin räddning, står det nu ibland stater i Europa, ärofullt, tryggadt genom sin förening med ett annat rike, hvilande på sin egen styrka och kännande den»[1]).

[1]) Redan under riksdagen 1815 hade Järta uttalat samma åsigter om fäderneslandets ställning i en afhandling, som »med anledning af några motioner skrefs endast för att läsas af en och annan ibland författarens vänner». Denna afhand-

Hvad särskildt angår den utrikes handeln och de inom Särskilda Utskottet och bland rikets ständer gjorda anmärkningarne mot de administrativa åtgärder, som i afseende på densamma blifvit vidtagna, så framställdes »den erinran, att första rigtningen af berörde, nu klandrade åtgärder vunnit rikets ständers bifall vid tvänne föregående riksdagar. En framtida pröfning deraf, anställd med fullständig kännedom af deras anledningar i dåvarande politiska och ekonomiska förhållanden och med lugn beräkning af deras *alla* verkningar, torde gifva ett annat resultat, än det allmänna omdöme deröfver, hvarmed isynnerhet en af Särskilda Utskottets ledamöter vedergällt bekymmer och mödor, som han sjelf aldrig erfarit. För den ringa del jag haft i befordrandet af den transitohandel, hvars följder nu beskrifvas såsom vållande all möjlig oreda i rikets hushållning, är jag tillfredsställd af min egen visshet, att genom denna handel fäderneslandet blifvit frälsadt från undergång. Den hade varit oundviklig, om Sveriges sjöstäder blifvit brända och dess sjökuster härjade af en till verkliga fiendtligheter retad öfverlägsen sjömakt; om kustfarten emellan dess, hvarandras biträden oupphörligt behöfvande, provinser blifvit spärrad och all utskeppning af dess produkter samt inskeppning af dess förnödenheter hämmad; om underhållet af ett vidsträckt, men ändock kanhända otillräckligt kustförsvar bragt rikets penningeverk i ohjelpligt förfall och belastat E. K. M:ts undersåtare med bördor, hvilka de, beröfvade tillika sina vanliga näringsmedel, icke mäktat draga; om rikets hela utelöpande handelsflotta blifvit uppbragt och flera tusende af dess sjömän försatte i fångenskap och elände; om den i hufvudstaden tända och kanske underblåsta upprorslågan fått näring af sådana allmänna olyckor och enskilda lidanden; om under dessa förhållanden Sveriges thronföljd

ling med titel: »Om spanmålspris och spanmålshandel» trycktes först åtta år derefter (1823), då författaren tillika förklarade att »han ej sedan 1815 förändrat de tankar, han deruti yttrat».

icke kunnat bestämmas genom nationens fria val; samt ändtligen genom allt detta riket blifvit så utarmadt och sönderslitet, att E. K. M. saknat både förmåga till och en hjeltes biträde uti det deltagande i striden för de Europeiska kontinentalfolkens frihet och sjelfständighet, hvilket fordrades för att betrygga Sveriges framtida bestånd och åstadkomma dess i trenne sekler önskade, men fruktlöst försökta förening med andra delen af den Skandinaviska halfön. Officiella handlingar, som någon gång torde läggas i dagsljuset, vittna om dessa vådor, hvilka endast kunde afböjas derigenom, att Svenska nederlagsorterna förblefvo, så länge det var möjligt, öppna för Englands, likväl under fremmande flaggor fortsatta handel på Kontinenten. Mig är det likgiltigt, huru mina råd i afseende på denna handel *nu* bedömas; ty då jag afgaf dem, mindre med beräkning af rikets ekonomiska än af dess politiska ställning, och då jag åtog mig en högst ansvarsfull verkställighet af E. K. M:ts i enlighet dermed fattade beslut, syftade jag ej till något annat bifall — än mitt eget. Men det smärtar mig att finna agget öfver denna verkställighet och öfver de åtgärder, som sedermera blefvo omedelbara följder deraf, vara vändt icke emot mig, utan mot andra embetsmän samt deribland sådane, som E. K. M. behagade ställa under min ledning; och när deras förtjenster om fäderneslandet icke blott misskännas, utan äfven uppenbarligen fördömas, må det vara mig tillåtet att icke dölja min, som jag vågar tro, rättmätiga dom deröfver. Efterverlden, ifall den tager någon kännedom af dessa förhållanden, skall afgöra hvilka afsigter varit ädlare, hvilka mödor tyngre och hvilka handlingar mera styrda af vishet och mod, antingen de medborgares, som under stormarne *arbetade* med föresats att fäderneslandet skulle räddas, eller deras, som, när det blifvit fördt i hamnen, utspridde farhågor, att det skulle sjunka».

Om denna skildring af fäderneslandets ställning, så olik den, som Särskilda Utskottet gifvit, i sina hufvud-

drag måste erkännas vara mest öfverensstämmande med verkligheten, så kan med skäl önskas svar på den frågan, huruvida den motsatta åsigten, som vid riksdagen gjorde sig gällande, helt och hållet hvilade på ett misstag eller på en tom inbillning?

Det hade isanning varit en underbar företeelse, om Sverige ifrån det ögonblick, då det stod vid branten af sin undergång, och under en tidpunkt, då hela Europa erfor de mest våldsamma skakningar, skulle ensamt, oaktadt öfvergången från en vacklande existens till stadga och anseende, hafva undgått att erfara följderna af den allmänna ställningens oredor och icke till någon grad fått dela de uppoffringar, hvilka i så rikt mått drabbat nästan alla Europas mäktigare stater. Att emellertid vårt land ur farorna och kampen utgått vida lyckligare, än de flesta öfriga, skulle vara både orättvist och otacksamt att förneka, och den teckning af dess ställning, som vi nyss meddelat, torde i detta afseende ej vara utan betydelse. Men om man ock billigtvis måste göra detta erkännande, så qvarstodo dock för ögonblicket många missförhållanden att afhjelpa, många olägenheter att undanrödja. Verkningarne af det finanssystem, som den föregående styrelsen funnit lämpligt uppställa, kunde ej annat, än ingifva allvarliga betänkligheter för framtiden. Den ordning, som man genom riksgäldssedlarnes 1800 beslutna och 1805 verkställda realisation åsyftat att införa i penningeväsendet, hade blifvit ofullständig och af kort varaktighet. Klokt uttänkt och skickligt utförd hade realisationen i förening med sammanträffande gynnsamma konjunkturer under de första åren medfört de bästa följder. Men dessa tillintetgjordes snart helt och hållet, då banken dels i följd af statsverkets behof till 1808 och 1809 årens krigskostnader, dels medelst ansenliga förskott till riksdiskonten och de privata diskonterna ökade sin sedelutgifning öfver allt tillbörligt förhållande till sin metalliska kassa. De beslut, som fattades af ständerna 1809 och 1810 för upphjelpande af rikets förstörda finanser, bidrogo snarare till oredans för-

ökande, då man dels tog sin tillflykt till utgifning af nya bankosedlar, dels beviljade ett betydligt kreditiv för ett nytt diskontverk, som under dåvarande förhållanden torde varit för allmänna rörelsen temligen öfverflödigt och äfven för öfrigt bygdt på en ytterst vådlig grund[1]). På detta sätt befann sig vid slutet af år 1810 i allmänna rörelsen löpande, när man med banko- och riksgäldsseedlarne sammanräknade Götheborgs, Malmö- och Götha kanal-diskonters förbindelser och assignationer, en summa af 33,211,000 r:dr bko, hvilket efter den tidens kurs (79 procent) gör 20,074,000 r:dr silfverspecie eller efter nuvarande värde 80,296,000 r:dr r:mt, under det bankens hela metalliska kassa ej var högre, än 5,078,081 r:dr specie[2]).

Det var under sådana förhållanden — med en den allmänna rörelsens behof vida öfverstigande massa så godt som oinlösbart pappersmynt och med ett ökadt antal på felaktig grund bygda kreditinrättningar — Sverige 1810 gick framtiden till mötes. Den naturliga följden af de begångna misstagen dröjde ej att visa sig i det vådligaste begagnande af krediten. Då kursen i följd dels af bankens från 1810 fortgående inskränkningar i silfverutvexlingen[3]), dels af tillfälliga handels-

[1]) Skogman, Anteckningar om Rikets Ständers Bank, II: I: 33 ff.

[2]) Jfr Skogman, anf. st. II: I: 39 ff. med Agardh och Ljungberg, Försök till en Statsekonomisk Statistik öfver Sverige I: 3: 89 och Bergfalk, Bidrag till Handelskrisernas Historia sid. 100 ff.

[3]) Redan i Mars 1810 inskränktes utvexlingen till smärre poster af 2, 3 till 4 r:dr åt hvarje person i en enda kassa emellan kl. 9 och 11 f. m., och de, som åstundade större poster, borde ingifva skriftliga reqvisitioner, hvilkas behörighet Vexelbankens kommissarier egde att granska. År 1811 blef vexlingen inskränkt till tre dagar i veckan och till 24 sk. på man för dagen under tillsyn af polisbetjening, som kostade banken 5 r:dr 16 sk. b:ko i veckan! Men sedan man i Mars samma år nödgats använda militär till ordningens upprätthållande, och då en mängd arbetsföra menniskor, genom de vidtagna åtgärderna, under flera dagar i veckan afhöllos

förhållanden hastigt uppsteg till en förvånande höjd, började man tillräkna detta ett allmänt misstroende till bankens sedelmynt. Enskilde spekulanter, som beräknade ställningen såsom gynnande för att vinna en hastig rikedom, skyndade nu att köpa fastigheter för skuldsedlar, ställda på ett kreditmynt, hvars värde ansågs oupphörligen böra falla. En mängd af landtegendomar kommo sålunda inom kort tid i nya egares händer, och de flesta betalades orimligen högt. Men bankosedlarne blefvo icke, såsom man förmodat, — Fransyska assignater. Kursen föll och skulle vid den förändrade politiska ställningen, som för Sveriges exporthandel åter öppnade Kontinentens hamnar, ytterligare hafva fallit, om icke 1812 års missväxt föranledt en utomordentlig införskrifning af utländsk spannemål. Dennas betalande fordrade ett kapital, som säkerligen uppgick till en betydlig del af värdet för Sveriges under ett helt år tillverkade exportvaror[1]). Vid ett sådant förhållande och

från deras egentliga yrken, inskränktes vexlingen snart till *en* dag i veckan. År 1813 inskränktes silfverutvexlingen i luckan till 12 skillingar specie för hvar person, och 1815 års banko-utskott förordnade, att den för veckan utgående vexlingssumman ej finge öfverstiga 200 r:dr, hvaraf 100 skulle utvexlas i banken, 25 utdelas ibland manskapet af Stockholms garnison och 75 r:dr ställas till samtliga landshöfdingarnes disposition att kostnadsfritt för banken användas åt underhållstagande i länens fattiganstalter. Schwerin, Författningar rörande Bankoverket 306 ff.

[1]) Enligt sammandrag af Tull-specialerna inkommo år 1813 i riket och förtullades 866,888 t:r spannemål af olika slag; under det föregående året 1812, till det mesta sent på hösten, infördes 359,822 t:r spannemål samt 552,915 lisp. gryn och mjöl. Se Om Spanmålspris och Spanmålshandel (af Hans Järta författad 1815), Fahlun 1823 p. 15. Deremot heter det i ett utlåtande på riddarhuset d. 31 Mars 1815 af dåvarande Statssekreteraren för Handels- och Finans-expeditionen grefve A. G. Mörner: »Då år 1809, efter 1,170,000 tunnors utsäde, skördades 6,530,000 tunnor säd, och 1810 efter 1,230,000 tunnors utsäde 6,630,000 tunnor, erhöllos deremot år 1812 efter 1,272,000 tunnors utsäde allenast 5,060,000 tunnor säd. Oaktadt 34,000 tunnors

vid härigenom uppkomna utomordentliga penningebehof, utgrenande sig till hvar och en individ i samhället, på hvars ekonomiska tillstånd den allmänna olyckan af missväxten i mer eller mindre mon verkade, blefvo många för de okloka egendomsköpen utgifna skuldsedlar till betalning förfallna och uppsagde. Så länge diskonterna, hvilka redan tidigt börjat begagna i reglementena ej förebygda utvägar att till öfverdrift utsträcka sina utlåningar, ännu hade stora summor att utbjuda, visade sig spekulationerna icke misslyckade. Men då diskontlånen, i stället att bibehålla sin ursprungliga form och vara endast på halft år gifna försträckningar, blifvit genom omsättningar snart sagdt stående lån, så inträffade, att sedan den summa, utöfver hvilken diskonten ej vågade gå, en gång var utlånad, kunde tillgången ej blifva större, än hvad som genom intresse och afbetalningar erhölls. Då det emellertid berodde af diskontdirektionerna att bestämma afbetalningsprocenten, var någon säkerhet i detta fall ej gifven, och det blef sålunda mindre möjligt att med de erhållna lånen understödja sådana företag, som, ehuru nyttiga, lofvade endast en långsammare ersättning. När åter behofvet af lån ökades, blef af denna ställning en följd, att äfven personer med god kredit och verklig förmögenhet icke kunde erhålla de lån, de sökte, emedan antalet af ansökningar öfversteg tillgångarne. Naturliga följden blef, att isynnerhet de, som grundat sina fastighetsköp på en falsk beräkning af penningeöfverflöd och deraf väntade penningevanvärde, råkade i stor förlägenhet, när återbetalningen

ökadt utsäde uppkom sålunda likväl mellan åren 1810 och 1812 en minskad afkastning för det senare af ej mindre än 1,570,000 tunnor, och om man beräknar den sistnämnda summan blott till 6 r:dr b:ko öfver hufvud, hvilket i anseende till de i följe af 1812 års missväxt uppkomna höga priser icke måtte vara för högt tilltaget, skulle fyllandet af bristen, i följe af 1812 års misslyckade skörd, hafva fordrat i penningar ej mindre än 9,420,000 r:dr b:ko». Vi behöfva ej erinra om, att dessa beräkningar äro temligen osäkra; men de torde dock i någon mon vara upplysande.

skulle börja. Det visade sig nu, att alltför många derpå voro oberedde. Tillbakavisade från diskonterna vände de sig till enskilde att söka lån, men äfven der ofta utan framgång, alldenstund antalet af dem, som hade förmåga eller vilja att försträcka de behöfliga summorna, icke motsvarade antalet af dem, som deraf voro i behof.

Men den öfverspekulation, som gjort sig gällande i fastighetshandeln, hade samtidigt i föga mindre skala utbildat sig i den egentliga varuhandeln. Det har redan i en föregående del af detta arbete blifvit omnämndt, huru Sverige från 1810, i följd af Napoleons våldsystem, blef en temporär nederlagsplats för Storbritanniens handel med en betydlig del af den Europeiska Kontinenten. Allt hvad våra grannar och en stor del af Tyskland behöfde af kolonial- och Engelska manufakturvaror upplades i Sverige och passerade ofta genom landet för att från en annan punkt utföras. Utom den behållning detta medförde åt statsverket genom ovanliga tullinkomster[1]), stannade under denna period högst betydliga summor inom landet genom handelsvinst, provision, frakter, forslor, magasinshyror m. m. Äfven sedan vi skenbart underkastat oss kontinentalsystemet hade den neutrala och Amerikanska flaggan öppnat gynnsamma tillfällen till utskeppning af Svenska produkter. Götheborg skördade visserligen i främsta rummet fördelarne af denna gynnsamma handelsställning, och förtjensten var visserligen ganska olika i olika trakter af riket, men vid sådana tillfällen sprider sig rörelsen genom obemärkta kanaler, och äfven i de aflägsnaste orter yppades ingen

---

¹) År 1813 beräknades tullinkomsterna i riksstaten till 835,349 r:dr 14 sk. 5 rst., men gåfvo, oaktadt underslef och försnillningar, 246,350 r:dr 38 sk. utöfver denna summa. År 1814 gåfvo de 320,127 r:dr 1 sk. 4 rst. deröfver och år 1815, då de beräknades till 985,349 r:dr 14 sk. 5 rst, lemnade de det betydliga öfverskottet af 1,232,753 r:dr 2 sk. 5 rst.; summa öfverskott på 3 år 1,799,230 r:dr 41 sk. 9 rst. Jfr Försök att bestämma begreppen om finanser, handel, skatter och embeten, Andra delen (Stockholm 1817) sid. 75.

penningebrist. De penningar handeln kringspridt blefvo så småningom någorlunda jemnt fördelade, och ett bergadt välstånd det allmännast rådande bland större delen af landets befolkning[1]). Men å andra sidan eggade vinningslystnaden äfven här till öfverdådiga handelsföretag, för mången desto mera lockande ju mera vinsten eller förlusten var beroende af djerfheten eller slumpen. Unga män och till en del utländska äfventyrare inläto sig förnämligast i dylika spekulationer och sökte till dem förlag af penningekapitalens egare eller förvaltare, utan att fästa något synnerligt afseende på villkoren. För ett kapital, genom hvars användande på lyckliga handelsföretag de hoppades inom några månader blifva rika, betalade de gerna dubbelt eller kanhända tredubbelt den ränta, som lagen beräknat efter en vanlig gång af industrien. På detta sätt, under ökade behof af penningelån å ena sidan för att afvärja lagsökningar och å den andra för att göra stora handelsvinster, måste nödvändigt penningeräntan stiga och förblifva hög, så länge de särskilda orsakerna dertill och deras närmaste följder ännu qvarstodo.

Efter freden började med ökad kännbarhet verkningarne af dessa förhållanden träda i dagen. De som hårdast — och i de flesta fall utan tvifvel äfven rättvisast — drabbades af dessa verkningar ville då få sin olycka ansedd såsom hela landets, hvilket dock icke var händelsen, om också de obetänksamma spekulationerna i sina följder icke kunnat undgå att, utom spekulanterna sjelfva, skada många andra, som åtminstone ej med vett och vilja bidragit till framkallande af den förlägenhet, hvari de nu funno sig försatta. Dessutom, vare sig i följd af verkligen bristande insigt i det förhandenvarande ondas sannskyldiga beskaffenhet eller emedan man ej fann lämpligt att erkänna dess tillvaro såsom en naturlig följd af det sätt, hvarpå man begagnat de sista årens

---

[1]) Jfr Öfversigt af Sveriges Penningeväsende etc. af P. A. Granberg s. 39 och 41.

tillfälliga förhållanden såväl inom handeln, som näringarne, sökte man en skenbart giltig förklaring från annat håll och »ett stort magiskt ord för att uttrycka denna förklaring». I våra dagar skulle detta ord blifvit *handelskris*, ty just en sådan, föregången af sina vanliga orsaker och hotande med sina vanliga verkningar, var nära för handen att utbryta[1]). Nu åter blef *penningnöd* ordet för dagen[2]), och som denna företrädesvis ansågs ha sitt upphof i den påstådda ofantliga handelsbalansen under de senare åren, ropade producenterna högljudt och med segrande framgång, att, med undantag af den politiska ställningen och administrationens oförmåga att icke »redan 1812 blifva varse den graf, som sedan några år tillbaka börjat gräfvas för det allmänna välståndet» samt hennes i följd deraf vidtagna »felaktiga anstalter», ingenting verksammare bidragit till den öfverklagade förlägenheten, än de lyckliga konjunkturer, som till men för de närande klasserna gynnat handeln. Och då man ej med ens kunde förstöra all aktiv handel ville man åtminstone, så mycket som möjligt var, inskränka den och söka tvinga de kapitaler, hvilka transitohandeln ansågs hafva upptagit, att uteslutande användas på näringarne och framför andra på åkerbruket. I öfverensstämmelse härmed framlade Särskilda Utskottet ett förslag, åsyftande att »undanrödja alla hinder för enskilda industriens bemödanden». De verksammaste medlen dertill ansåg utskottet vara å ena sidan underlättad tillgång till lån åt producenterna förmedelst utvidgande af de redan befintliga diskonternas rörelse och inrät-

---

[1]) Se Bergfalk anf. st. p. 101 ff.

[2]) Banko-utskottet vågade dock öppet uttala, att »penningtillgången» i landet var »ganska betydlig» (se dess memorial af d. 6 Maj 1815 i Bih. till Rikeståndens Prot. III: 337 ff.), och då på riddarhuset häremot gjordes anmärkning, förklarade utskottet i ett senare memorial af d. 13 Juli (anf. st. V: 3: 1649 ff.) sitt uttryck så, »att tillgången på penningar inom landet visserligen ej minskats i den mån penningeräntan på de senare åren uppstigit».

tande af särskilda lånekontor i landsorterna, och å andra sidan införande af ett i högsta möjliga grad prohibitivt system till skydd och befordran af de inhemska näringarne. Enligt utskottets förmenande skulle allt det förhandenvarande onda sålunda lätt afhjelpas. Förhöjda tullafgifter och förbud skulle påläggas, kongl. förordningen mot öfverflöd af d. 1 Jan. 1794 skulle, med några tillägg och förändringar, till kraft och verkan upplifvas, en million riksdaler från banken disponeras till allmänna magasinsinrättningen för uppköp af spannemål i de om afsättning mest förlägna orter[1]), ingen amortering eller indragning af den utelöpande sedelstocken företagas, utan genast af banken lemnas åt diskonterna temporära bidrag till erforderligt belopp, och slutligen — samt, snart sagdt, framför allt det öfriga — borde »ingen inskränkning hvarken till qvantitet eller tid» finnas i afseende på bränvinsbränningen, alldenstund »denna handtering eger ett så alldeles afgjordt bifall för sin nytta och nödvändighet till landtbrukets trefnad och förkofran, att något tvifvelsmål derom ej kan ega rum» och dessutom sjelfva bränvinet »är en i alla afseenden så rikagagnelig vara»[2]). Härjemte påyrkade utskottet utgifvandet af en

---

[1]) I stället för dess ursprungliga ändamål att skydda landet för hungersnöd skulle nu allmänna magasinsinrättningen likasåmycket arbeta på att hålla spannemålen dyr. Ändamålet vanns också; ty spannemålen, som redan fallit i samma förhållande som andra varor, utan att likväl hafva förlorat sitt gamla värde i jemförelse med myntet, steg efter riksdagen 1815 år efter år. Jfr Granberg Sv. Statistik II: 165.

[2]) Den ifrigaste kämpen för den fria bränvinsbränningen var utan tvifvel en ledamot af presteståndet, professorn och theologie doktor Sven Wijkman Casperson, som, icke nöjd med hvad som i detta fall beslutats 1810, nu förklarade: »Jag går nu längre än förut. Jag yrkar, att bränvinsbränningen icke allenast aldrig någon tid af året, utan äfven icke en gång vid missväxtår må inskränkas», i hvilket yttrande en mängd af det högvördiga ståndet skyndade att instämma och hvartill några äfven gjorde sina ytterligare tillägg såsom doktor Knös, som föreslog »att de af herr doktor Wijkman föreslagna grundsatser äfven borde tillämpas på städerna», och

statsekonomisk journal, »ämnad att fästa nationens uppmärksamhet på föremål af allmänt och nationelt intresse och styrelsens på nationens önskningar i afseende på sådana ämnen», och skulle redaktören af denna journal utses af den nämnd, som egde att välja ledamöter i tryckfrihetskommittéen samt kostnaden för densammas utgifvande anvisas på banken.

Under det att dessa af Särskilda Utskottet föreslagna botemedel gillades af rikets ständer och den 7 Aug. blefvo till Kongl. Maj:t anmälda, lemnades deremot utan afseende den finansplan, som äfven statsutskottet hade uppgjort till afhjelpande af oredan i rikets penningeverk, och hvarje förslag till myntets fixerande, hvartill tiden ingalunda var missgynnande, strandade mot det missnöje, som då liksom sedermera, på särskilda håll väcktes af blotta ordet: realisation[1]. Också

---

doktor Segerstedt, att då man »icke tillstyrkt förbud emot bränvinsförsäljning i minut å gästgifvaregårdarne, hvilket icke torde hafva varit otjenligt, hade ock någon utväg bort lemnas åt sjöfarande». (Presteståndets Prot. II: 802 ff. samt Bih. V: II: 1218 ff.) Sådana åsigter vunno bifall i presteståndet under det Carl Johan, »fremlingen, som inkommit från ett land, der man hade hjeltemod och åkerbruk och kärlek och poësie, utan bränvin», offentligen uttalade sin »bedröfvelse öfver ett bruk och tillverkning af bränvin, som åsidosatte det allmänna intresset för det enskilda, förstörde nationens moralitet och skulle förr eller senare blottställa den för en oundviklig hungersnöd. Han hade blott kunnat använda förmaningar, men öfverlemnade till andra tider och till rikets ständers upplysning att afhjelpa ett ondt, som hvarje enskild man erkänner och som med hvarje dag blir mera kännbart». Yttradt af Carl Johan d. 7 Jan. 1812, då han till konungen återlemnade riksstyrelsen. Jfr Wieselgren, Historik öfver Svenska Bränvinslagstiftningen sid. 142.

[1]) Professor P. G. Cederschöld ådagalade nödvändigheten af en realisation af bankens myntrepresentativer och uppgaf plan dertill. Se Ridd. och Adelns Pr. II: 423 ff., IV: 94. Han föreslog äfven, att den till en dag i veckan inskränkta silfvervexlingen i banken skulle upphöra, emedan den var »en barnlek» och »ovärdigt rikets ständer att på sådant sätt söka

ledde de beslut, som 1815 års ständer fattade rörande banken och penningeväsendet ingalunda till befrämjande af myntvärdets upprätthållande, utan endast till banksedlarnes ytterligare försämring[1]), då i följd just af dessa beslut bankens sedelstock inom kort tid kunde ytterligare ökas med öfver 7½ million r:dr b:ko utan visshet om någon, äfven ringa, förstärkning af metalliska kassan och till och med utan att banken för dessa millioner erhöll disponibla skuldförbindelser[2]).

Bland dessa beslut vilja vi blott anföra några af de vigtigare.

Stora kreditivet, 2 millioner riksdaler till K. M:ts disposition, ställdes på banken, och det mindre i riksgäldskontoret bestämdes till 1,500,000 r:dr.

Allmänna magasinsinrättningens diskonträtt i banken förhöjdes från 300,000 r:dr till 1 million, och dessutom anslogos vid inträffande missväxtår för afhjelpande af bristen 500,000 r:dr och för inköp af spannemål i ymniga år ytterligare 500,000 r:dr, allt i vanlig form på löpande räkning emot 3 procent.

Banken skulle öppnas för nya fastighetslån, hvartill anslogos, utom alla betalningar af ränta och kapital, som derefter kunde inflyta för äldre dylika lån, 3 millioner r:dr, som med 500,000 r:dr skulle utgå under 6 år,

---

illudera en gammal författning». Anf. st. III: 127. Herr G. A. Dahlcrona (e. o. kanslist i justie-revisionen) föreslog med vidlyftig motivering myntvärdets »fixering till 96 skilling eller en bankotvåa för specieriksdalern, hvilken fixering både påbjudes och tillåtes af sakens förhållande för närvarande, då alla egendomsköp, alla iklädda inteckningar, transporterade skuldsedlar och afhandlingar, alla spekulationer och beräkningar, alla priser hafva samfält och stadigt satt sig efter 96 sk. eller i pappersräknetal dubbelt emot hvad det var 1807». Jfr anf. st. III: 463 ff. samt Skogman anf. st. sid. 54. Herr Dahlrconas memorial (han yttrade hvarken förr eller sedermera vid denna riksdag ett enda ord) är ovanligt långt och innehållet i öfrigt högst besynnerligt.

[1]) Skogman anf. st. II: I: 55 ff. och bankoutskottets d. 8 Aug. 1815 utfärdade reglemente för bankens förvaltning.

[2]) Skogman anf. st. p. 60.

hvarjemte under samma tid 100,000 r:dr årligen skulle disponeras till s. k. odlingslån[1]).

Riksgäldskontorets diskonträtt i banken skulle utsträckas till 2 millioner r:dr och, om behofvet så kräfde, ytterligare förstärkas med 500,000 r:dr, under villkor, att riksgäldssedlarnes belopp ej skulle öfverstiga hvad det var den 1 Jan. 1815.

När oktroyen för riksdiskontverket med år 1816 upphörde, skulle detta verk af banken öfvertagas och bära namn af rikets ständers diskontverk samt erhålla en fond af 6 millioner r:dr[2]).

Malmö diskonts oktroy, som med 1818 gick till ända, skulle fortfara till 1820, hvaremot Götheborgs diskont skulle helt och hållet upphöra vid oktroytidens slut den 13 Okt. 1817[3]).

Götha kanal-diskont skulle från och med 1817 såsom kreditiv i banken få disponera 1,500,000 r:dr, men till slutet af 1816 1,600,000 r:dr och dessutom såsom lånebiträde för kanalarbetets bedrifvande erhålla 300,000 r:dr årligen under 6 år från och med 1815 till och med 1820 utan ränta under byggnadstiden och derefter icke förr, än aktieegarne njutit 5 procent å deras bidrag; men med villkor, att arbetet skulle fortsättas med full drift enligt planen och återstående procent å aktierna succesive inbetalas inom fyra år.

---

[1]) Jfr Schwerin, Författningar rörande Bankoverket sid. 293 ff.

[2]) Jfr Nordström, anf. st. sid. 241 ff.

[3]) Många ledamöter i rikstånden yrkade med anledning af det sätt, hvarpå Malmö diskont blifvit förvaltad, att »publique aktor måtte förordnas, direktionen under fiskalisk aktion ställas och enligt hvad lag förmår till ansvar befordras», (se Banko-utskottets Memorial af d. 13 Juli 1815, Bih. till Riksståndens Prot. V: 3: 1649 ff.), och ridd. och adeln samt preståndet beslöto att hos K. M:t anhålla om »laglig undersökning öfver Malmö diskontdirektions förhållande», men borgare- och bonde-stånden instämde ej i detta beslut, som sålunda förföll. Se R. och Ad. Pr. V: 972, Pr.-st. Pr. III: 1426.

Dessa frikostiga medgifvanden åt Götha kanal mötte bland ständerna det häftigaste motstånd. Kanalen hade tidigt blifvit en källa till många bekymmer[1]). Man fann snart, att de genom aktieinbetalning erhållna medlen voro alldeles otillräckliga, och att nya tillskott måste begäras dels af aktieegarne, dels af staten. Derigenom alstrades ett missnöje, som med hvarje riksdag stegrades och gjorde ständerna alltmer obenägna till beviljande af nya bidrag. Platen, som insåg det ofullkomliga i sina kostnadsberäkningar och fruktade ständernas opålitlighet i fråga om anslag, hade iakttagit den försigtigheten att låta arbetet fortgå på både den östra och den vestra linien på en gång i afsigt att hindra beslutet att endast fullborda endera. Men tidnings-[2]) och riksdags-oppositionen förenade sig i ett gemensamt krig emot kanalen och ansågo de ofantliga summor, som under ett fortfarande penningebetryck derpå nedlades, vara alldeles bortkastade. Striden fördes med mer, än vanlig, häftighet och visade tänkesätten delade i skarp söndring. Å ena sidan yttrade sig varm beundran och de lifligaste önskningar för framgången af ett företag, som skulle blifva lika gagneligt för landet, som smickrande för nationalstoltheten, å andra sidan de allvarligaste tvifvelsmål[3]) och de skar-

[1]) Redan under riksdagen 1812 yttrades i en diskussion om Götha kanal af öfverste Ambrosius Berghman: »att i den kanalen ej komme att flyta annat vatten, än aktieegares tårar».

[2]) Ännu, då kanalarbetet hade fortskridit så långt, att icke mera än en mil återstod af hela linien, yrkade tidningen Argus företagets nedläggande.

[3]) Herr Munck af Rosenschöld yttrade bland annat: »Jag lärer icke misstaga mig, då jag tror, att pluraliteten af ridderskapet och adeln är ense derom, att Götha kanal blott för sin ekonomiska och merkantila nytta icke förtjenar det föreslagna anslaget af staten. Det återstår således blott att afgöra, om den förtjenar det för sin nytta i afseende på rikets försvar». För att utröna detta föreslog han att öfverlemna åt Carl Johan föranstaltandet om en särskild undersökning; men då förklarade friherre Staël på sitt vanliga godmodigt tvärsäkra

paste anmärkningar, ej sällan uttalade med bitterhet och smädande anklagelser.

Götha kanal hörde till dessa stora företag, hvilka, sedan de under utförandet haft att kämpa mot svårigheter af åtskilliga slag och ej minst mot sådana, på hvilka småsinnet och afundsjukan alltid äro så särdeles uppfinningsrika, först af efterkommande slägten rättvist bedömas och uppskattas. Tidens häfder vittna, att sällan uttänktes och började något sådant utan att blifva föremål för motstånd, tadel och misstydningar[1]). Samma öde drabbade äfven Götha kanal och dess skapare, som oupphörligt hade att kämpa emot de hinder, som okunnigheten, fördomarne och partiritet icke tröttnade att uppställa mot genomförandet af hans planer[2]). Men emot sina motståndares öfverlägsna antal och hätska anfall satte han sitt mod, sin ståndaktighet, sin Romerska jernvilja och genomdref, ehuru alltid efter stormande debatter, beslutet att icke gifva till spillo ett företag,

sätt, att »som Sverige existerat nära 2,000 år, och under denna tid ofta varit nödsakadt försvara sina gränser, samt detta skett med framgång utan att Götha kanal varit till, bör man icke misströsta, att ju detsamma händer hädanefter, så att den i sådant afseende säkert kan umbäras». Ridd. och Adelns Pr. 1815 V: 1099 ff.

[1]) En liflig skildring, huru det i dylika fall plägar förhålla sig, finnes att läsa i Lives of the engineers af Samuel Smiles. Platens samtida, den frejdade Rennie († 1822), som England har att tacka för början af sitt kanal-system, ansågs, för sina nya idéers skull, som galen. När han framträdde med planen att leda en kanal i en aquedukt öfver en flod, yttrade en berömd byggmästare: »Jag har väl hört talas om luftslott, men aldrig har jag sett något sådant» o. s. v.

[2]) Platens och kanalens mest nitiske anhängare inom riksstånden voro kommersrådet B. H. Santesson och biskop Rosenstein, hvilken senare afgifvit den första motionen i ämnet d. 18 Aug. 1809. Äfven grefve Schwerin hörde i denna fråga icke till oppositionen, utan understödde densamma, förklarande att »sedan nu så mycken kraft blifvit använd på detta företag, skulle det smärta min nationliga känsla, om den skulle af framtiden dömas hafva varit fruktlöst förspilld». R. och A. Pr. II: 331 ff. och V: 1467 ff.

som småningom nalkades sin fullbordan. Dess öfvergifvande skulle gjort alla hittills använda kostnader om intet och dessutom inför Europa ådagalagt ett föga hedrande vittnesbörd om nationens lättsinnighet eller vanmakt. Carl Johan, som ansåg kanalen vara en kraftig häfstång för landets materiela uppkomst, ett för nationen hedrande storverk och dessutom i militäriskt hänseende af ojemförlig nytta[1]), bistod Platen med hela sitt inflytande och fortfor allt främgent att på det kraftigaste uppmuntra till verkets fulländande.

Frågans fosterländska vigt och den ifver, hvarmed den från olika sidor understöddes eller motarbetades, föranleda oss att i korthet redogöra för dess närvarande ställning.

Vid 1809 års riksdag hade ständerna, oaktadt under dåvarande tidpunkt ännu vidtutseende omständigheter och mångfaldiga behof, icke dragit i betänkande att tillstyrka Götha kanals anläggning och föreslå, att det enskilda bolag, åt hvilket utförandet deraf skulle anförtros, måtte hugnas med alla möjliga och skäliga förmåner. Beslutet härom förestafvades af den då enstämmiga öfvertygelsen, att detta företag skulle medföra de dermed åsyftade verkningar, åkerbrukets och näringarnes upphjelpande, handelns och rörelsens liflighet samt i allmänhet idoghetens förökande, äfvensom att denna kanal skulle blifva den hufvudlinie, till hvilken nästan alla andra i framtiden möjliga kanaler genom rikets bördigaste provinser borde rigtas, hvarföre denna kanalledning borde i främsta rummet fullbordas[2]). Regeringen instämde i ständernas önskan, men ansåg, att den betydliga summa, hvilken till utförande af detta stora företag erfordrades, utgörande efter upprättadt kostnadsförslag 1,600,000 r:dr bko, icke ensamt genom aktieteckning af enskilda personer skulle kunna sammanbringas, så framt de icke hade att påräkna någon afkast-

---

[1]) Se R. och A. Pr. 1815 V: 1088.

[2]) Se rikets ständers skrifvelse till K. M. d. 10 Okt. 1809.

ning af deras härtill använda penningar under byggnadsåren och en skälig vinst efter arbetets fullbordan, hvartill kanalinkomsterna i början icke kunde blifva tillräckliga. K. M. föreslog derföre att tillägga det blifvande bolaget rättighet att dermed förena »en provincial-lånebank eller diskontinrättning», understödd med lån af banken. Detta för diskontering afsedda lån, 800,000 r:dr b:ko, blef af ständerna emot vissa villkor beviljadt[1]), hvarefter Götha kanalbolags och diskonts privilegier utfärdades d. 11 April 1810. Sedan företaget, för hvars fullbordande man beräknade en tid af 10 år, sålunda blifvit godkändt och beslutadt af regering och ständer samt en kommitté för bolagets organiserande tillsatt[2]), möttes det af ett så allmänt bifall, att inom åtta dagar aktier tecknades till ett belopp af 3,141,200 r:dr b:ko[3]).

Sedan sålunda allt var ordnadt, grep man verket an, utförande allt »med Svensk kraft och Engelsk fulländning». Men den 1 Jan. 1815 befanns kanalens kostnad stigit till 2,660,000 r:dr b:ko, och bolagets samtliga inkomster blott till 1,807,200 s. m., så att redan nu visade sig en brist af 852,800 r:dr b:ko. Enligt

---

1) Jfr K. M:ts skrifvelse till ständerna d. 10 Nov. 1809 och ständernas till K. M. d. 22 Febr. 1810.

2) Jfr Sv. Biogr. Lexikon 13: 320.

3) Enskilde personer tecknade sig för 80,000, 100,000 ja! 140,000 r:dr b:ko. Ständerna 1809 sägas hafva emottagit förslaget »med enthusiasm», ej minst »för det billiga prisets» skull. »Man var rätt lycklig», yttrade herr O. F. Påhlman 1815, »om man 1809 slapp undan blott med att anses inskränkt, derföre att man icke fann förslaget till Götha kanals öppnande så nödvändigt och riksgagneligt, som det då afmålades; ty det hörde till den tidens så kallade liberala tänkesätt, att med de svartaste färger måla de medborgare, som icke ansågo förträffligt allt hvad som understöddes af ett då rådande parti. Lyckligtvis har tiden afsvalnat sinnena, så att man utan farhåga att anses vilja blifva Ryss, nu kan våga säga sin tanke om detta märkvärdiga företag». Talaren var en af de ifrigaste oppositionsmännen — tills vidare. Jfr R. o. A. Pr. V: 1070.

kanal-direktionens beräkningar erfordrades för kanalens fullbordan 5,904,172 rdr, hvarvid, då tillgångarne antogos skola utgöra 3,013,720 r:dr, en brist i det hela uppstod af 2,890,452 r:dr, som borde af ständerna fyllas[1]). Denna brist beräknades ännu högre i det betänkande[2]), som den af stats- och banko-utskotten sammansatta beredning i frågan afgaf. Enligt detta ansågs den för kanalens fullbordan erforderliga summan skola stiga till 6,061,224, tillgångarne till 3,148,720 och bristen således blifva 2,912,504 r:dr bko[3]).

Bland hufvudorsakerna till den betydliga skillnad, som redan nu visade sig, emellan 1809 års provisionella förslag för kanalens anläggningskostnad och de summor, som för det redan verkställda arbetet åtgått och för det återstående ansågs behöfliga, måste i främsta rummet sättas missräkningarne i det första förslaget[4]),

---

[1]) Jfr Götha kanaldirektions underdåniga berättelse till K. M. d. 30 Mars 1815.

[2]) Dat. d. 26 Juni 1815.

[3]) Olikheten mellan kanaldirektionens och beredningens beräkningar berodde derpå, att den förra beräknat inkomster och utgifter för 9 år, den senare för 10 år.

[4]) Med tillkomsten af detta kostnadsförslag, som slutade med 1,600,000 r:dr bko, förhöll sig på följande sätt. Sedan Platen 1806 utgifvit sitt arbete »om kanaler i Sverige», erhöll han 1808 Gustaf IV Adolfs befallning att företaga en undersökning, hvilken skulle närmare afgöra frågan om kanalens anläggning. Från England inkallades då Thomas Telford, som inom 20 dagar jemte Platen och andra medhjelpare afslutade undersökningen, fullbordade afvägningen och utstakade kanal-linien samt lofvade vid sin afresa öfversända en beräkning, hvarefter ett ordentligt kostnadsförslag kunde uppgöras. Detta löfte kom emellertid af skäl, hvilka händelserna gjorde oöfvervinneliga, ej att fullbordas. Men då straxt derefter hela planen för ständerna borde framläggas, var ett kostnadsförslag att anse som en nödvändig bilaga. Härom anmodade man då major Samuel Bagge. Han uppgjorde förslaget, af omständigheterna nödgad, på en tid af 14 dagar och utan att hafva egt tillfälle att om den tillämnade kanal-linien taga fullständig lokalkännedom. Det

men derjemte dels de allmänt öfver all förväntan under de sista åren uppstegrade varu- och arbets-värdena, dels sådana betydliga förluster, hvilka företaget ej kunnat undgå och isynnerhet erfarit genom saknad af de påräknade arbetskommenderingarne under kriget[1]). Af det följande få vi lära känna, huru opålitliga äfven de nu gjorda beräkningarne snart befunnos, och att den framkastade förmodan, att kanalen ej skulle kunna fullbordas under 9 millioner r:dr b:ko, blef i fullt måtto besannad[2]).

Under det rikets ständer sålunda å ena sidan med frikostig hand utsläppte i rörelsen betydliga penningesummor, togs å andra sidan deras uppmärksamhet i anspråk af de vigtiga frågorna om den utländska riksskuldens afbördande och redogörelseverket för de senaste krigen ända från 1808 och 1809.

Af denna senare redogörelse framstod det gynnsamma resultat, att då det krig, som slutade med Finlands förlust, kostat omkring 25 millioner r:dr b:ko, hvaraf staten tillskjutit öfver två tredjedelar, hade kriget i Tyskland och tåget mot Norge kostat föga öfver 23 millioner r:dr b:ko, af hvilka icke mera, än inemot

---

bar också tydligen stämpel af »ett hastverk», såsom det ock af kanaldirektionen 1815 erkändes vara. Se kommersrådet B. H. Santessons yttrande till protokollet i den af stats- och banko-utskotten sammansatta beredning d. 26 Juni 1815 och kanaldirektionens underdåniga berättelse till K. M. den 30 Mars 1815.

[1]) Jfr protokoll vid Götha kanalbolags sammankomst i Stockholm d. 15 Mars 1815. Arbetsmanskapet hade från kanalen blifvit bortkommenderadt 1812 och 1813. Följande år användes enskilde arbetare. Kanaldirektionen hade redan d. 16 Jan. 1813 i skrifvelse till K. M. förutsagt följderna af de oväntade och ogynnsamma förhållanden, som inträdt. Jfr biskop Rosensteins yttrande i Pr.st. Pr. 1815 p. 1520 med en i S. S. förvarad »Underdånig Promemoria» af B. von Platen.

[2]) Jfr yttrande af friherre Ludvig Boije i R. o. A. Pr. 1815 V: 1083. Kanalen kostade vid sin fullbordan 10,385,000 r:dr b:ko och kanske ännu mera. Se Agardh och Ljungberg Statsekonomisk Statistik I: 2: 163.

6 millioner, utgjorde det bidrag, som af Svenska folket blifvit förberedt eller lemnadt. Af dessa qvarstodo ännu såsom skuld, när behållningen i proviant m. m. afräknades, blott 1½ million, för hvars skyndsamt behöfliga betalning ständerna anordnade medel, hvilka dock sedermera så småningom återgäldades af den ersättningssumma, som inflöt för Pommerns afträdande[1]).

Den utländska skulden kunde deremot gifva så mycket större anledningar till oro för framtiden. Visserligen hade man redan vid föregående riksdag gjort en början till denna frågas lösning på ett ganska beqvämt, om ock föga efterföljansvärdt sätt, men någon vidare åtgärd, än ständernas maktspråk, hade icke i afseende på skuldens uppgörande blifvit vidtagen[2]). Den qvarstod således i sjelfva verket ännu oförändrad och utgjorde 21,266,503 r:dr b:ko. Kronprinsens anbud att ombesörja den utländska skuldens betalande befriade emellertid vid denna riksdag nationens ombud från vidare bekymmer i detta ämne.

Såsom af det föregående är bekant, hade ständerna 1812 i afseende på rikets utländska skuld beslutat, att något anspråk till erhållande af de förfallna räntorna samt två tredjedelar af kapitalet icke någonsin skulle af rikets ständer upptagas eller fråga om godtgörande deraf kunna hos dem väckas. Om ett dylikt besluts orätt-

---

[1]) Jfr Berättelse om hvad sig i rikets styrelse tilldragit sedan sista riksdag, d. 6 Mars 1815, samt K. M:ts skrifvelser till ständerna angående krigsskulderna d. 23 Maj och d. 12 Juli äfvensom statsutskottets betänkande angående liqviderandet af skulderna efter sista krig, d. 18 Juli 1815.

[2]) Härvid böra vi dock tillägga att, i följd af en K. M:ts skrifvelse af d. 10 Febr. 1813, hade riksgäldskontorets fullmäktige genom skrifvelse af d. 25 s. m. underrättat vederbörande fordringsegare om ständernas beslut 1812 rörande den utländska skulden och särskildt fordringsegarne i Leipzig (d. 1 Mars s. å.), att de skulle erhålla liqvid efter 72 sk. kurs. Dessa tre skrifvelser finnas på Franska språket i S. S.

rådighet kunna olika meningar numera ej finnas[1]). Man har ock, såsom kändt är, både inom och utom landet klandrat detta 1812 års ständers, såsom det då hette, »i följd af en rättmätigt utöfvad vedergällningsrätt» vidtagna åtgärd. Det torde emellertid förtjena anmärkas, att Sverige ej varit uppfinnare af detta nog våldsamma liqvidationssätt, ej eller ensamt idkat dylika finansoperationer. Flera Europeiska stater hafva handlat på samma sätt. Så t. ex. hade Österrike året förut föregått med ett ännu vådligare exempel[2]), och Spanien har i senare tid beträdt samma bana[3]). Man må derjemte äfven erinra sig, att nedsättningen, med undantag för Hamburg, endast drabbade de länder, som Frankrike underlagt sig,

[1]) »En stats *förmåga* att betala sina skulder står i förhållande till de framsteg samma stat gjort i handel, industri samt alla de konster och vetenskaper, som blomstra under välsignelsen af frihet och likhet inför lagen. En stats *benägenhet* att betala sina skulder står i förhållande till graden af den aktning samma stat hyser för helgden af ett gifvet ord». Macaulay.

[2]) Jfr Gervinus anf st. I: 488 med J. Springer, Statistik des Österreich. Kaiserstaates (Wien 1840) II: 226 ff. Äfven Frankrikes historia erbjuder från äldre tider liknande exempel, se Nordström anf. st. sid. 67, not. 35.

[3]) I tidningen Aftonbladet för den 18 Jan. 1860 meddelas om Spanska styrelsens handlingssätt i ett liknande fall följande upplysningar: »Två advokater vid domstolen i Nordholland ha uppsatt en besvärsskrift till samtliga makter, hvilka skola representeras å pariserkongressen, mot Spanska regeringen, som ej uppfyller sina förbindelser till sina borgenärer och redan i 25 år vägrat att betala den prolongerade 3-procentsskulden af år 1831. Denna skuld härflyter från lån, upptagna af cortes. Ferdinand VII:s regering ville ej erkänna lånets laglighet, men såg sig dock föranlåten att frivilligt erbjuda en knapphändig ersättning, bestående i bons å prolongerad skuld, hvilka skulle ersätta cortes' bons. De Engelska borgenärerna afvisade denna ersättning och tilltvungo sig bättre valuta, hvaremot de Franska, Tyska, Holländska och Belgiska långifvarne, hvilka antogo anbudet, sågo sig år 1834 beröfvade sina rättigheter; ty efter den tiden beräknas denna skuld ej längre i Spaniens statsskuldsförvaltning. Summan uppgår till 5 millioner piaster».

och att den hufvudsakligen beslöts på grund af Napoleons förklaring, att de behörigen erkända fordringar, dem Svenska undersåter hos Franska regeringen före kriget egt och hvilkas betalning formligen och genom skriftliga resolutioner af Franska auktoriteter blifvit bifallen samt endast i följd af kriget uppskjuten, enligt folkrätten voro helt och hållet och för alltid dödade genom krigstillståndet[1]). Derjemte hade Napoleon genom sina författningar och åtgärder inom finansförvaltningen i de länder, som efterhand kommit under hans välde — och hvaribland äfven de befunnos, hos hvilka Sverige upptagit lån — men isynnerhet genom den af honom i Holland påbjudna realisation, som med två tredjedelars afdrag af kapitalet träffat alla utlänningars — och deribland äfven Carl Johans — der egande fordringar, underkastat Svenska medborgare enahanda förlust, under det han dessutom egenmäktigt beröfvat dem all ersättning för de skepp och laddningar, hvilka på hans egen befallning och under freden blifvit af Franska kapare uppbringade.

Utom det ofvannämnda beslutet om afskrifning af två tredjedelar af den utländska skulden öfverlemnade ständerna 1812 till »Kongl. Maj:ts afgörande att, *om* och *när* Kongl. Maj:t skulle finna det nödigt, något anspråk i afseende på den återstående tredjedelen af kapitalgälden erkänna, eller ock förklara äfven denna tredjedel alldeles förfallen och tillintetgjord, på sätt rikets ständer om de upplupna räntorna och gäldkapitalets två tredjedelar förordna, samt att Kongl. Maj:ts beslut för meranämnde resterande del skall anses af rikets ständer gilladt och faststäldt, såsom vore det af dem nu vidtaget»[2]).

Med anledning af detta beslut aflät Kongl. Maj:t d. 6 Juli 1815 till statsutskottet följande skrifvelse:

---

[1]) Depesch från friherre Lagerbjelke, Paris den 12 Sept. 1810 och note från hertigen af Cadore, den 8 Jan. 1810.

[2]) Jfr K. M:ts skrifvelse till ständerna i Örebro den 3 Juni 1812.

»Sedan Kongl. Maj:t under denna dag gifvit rikets ständers statsutskott tillkänna, hvad rikets närvarande ställning fordrar i afseende på tredjedelen af utländska statsskuldens återerkännande, vill Kongl. Maj:t nu lemna utskottet del af det sätt, på hvilket Kongl. Maj:t ansett denna statsskuld åter kunna afbördas».

»Ehuru rikets ständer igenom de instruktioner, som medelst statsutskottet komma att rikagäldskontorets fullmäktige meddelas, äro i tillfälle att bestämma sättet, huru intresse och afbetalningarne uppå rikets utländska gäld skola verkställas och sålunda fastställa en viss kurs, utöfver hvilken inga penningeremisser få ega rum, fordras likväl äfven till dessa således minskade utbetalningar ej obetydliga summor och rikets öfriga vexelbehof ökas, under det att fordringsegarne i sjelfva verket blifva lidande och förbindelserna blott ofullkomligt uppfyllas».

»Det är i anledning af detta förhållande och för att för framtiden aflägsna alla frågor om ett ämne, som alltid blir mindre behagligt, som Kongl. Maj:t i nåder varit betänkt på en utväg att genom öfverenskommelse med nuvarande fordringseegare inlösa hela utrikes gälden, och, då större delen deraf skulle komma att försvinna, förvandla större delen deraf till ett stående inrikes lån. Men då detta icke kan ske, utan att rikets ständer i sådant ändamål till Kongl. Maj:t öfverlemna hela befattningen med den utländska gäldens liqviderande, vill Kongl. Maj:t häröfver genom statsutskottet inhemta rikets ständers tankar. För att vinna ändamålet måste Kongl. Maj:t använda egna medel och sådana, hvilka isynnerhet tillhöra dess käralsklige Herr Son, Hans Kongl. Höghet Kronprinsen, hvarföre äfven rikets ständer, som vinna dubbla fördelar, då utgifterna blifva betydligen minskade och rikets utländska skuld förvandlas till inländsk, deremot böra lemna Kongl. Maj:t och Hans Kongl. Höghet Kronprinsen samt dess rättmätiga arfvingar ersättning för att minska en del af de uppoffringar, hvilka de velat sig underkasta».

»Om Kongl. Maj:t, enligt sin förhoppning, kan fullfölja den uppgjorda planen till skuldens afbördande, hvars utförande skall ofördröjligen sättas i verket, så blefve resultatet för Sverige att under det olyckliga tidskifte, som öfvergått fasta landet, då alla staters tillvarelse varit satt i fråga, har Kongl. Maj:t lyckats att förena Norge under sin spira, att i någon mon minska de år 1812 beviljade pålagor och slutligen att afbörda hela utländska gälden. Då detta stora mål blifvit vunnet, skall hvarje redlig Svensk man erkänna den lyckliga ställning, hvaruti fäderneslandet sig nu befinner, och vid åtankan af hvad Sverige var för 6 år sedan och hvad det nu är, sluta till hvad det ännu kan blifva».

»Uti den med Hans Storbrittanniska Maj:t den 3 Mars 1813 afslutade allianstraktat afträddes ön Guadeloupe till Kongl. Maj:t och dess efterträdare på Svenska thronen, enligt successionsordningen af den 26 Sept. 1810, emedan Hans Storbrittanniska Maj:t, genom öfverlemnande af denna Franska koloni såsom varande en ultramarinsk besittning, trodde sig finna ett sätt att visa sin *personliga tillgifvenhet för Kongl. Maj:t och Hans Kongl. Höghet Kronprinsen och att hålla den sistnämnde åtminstone till en del skadeslös för de förluster af dotationer och annan egendom, som Hans Kongl. Höghet, sedan han kallades till Svenska thronföljden, lidit genom det politiska system som Sverige antog, och den afsägelse, som blef honom ålagd i dess åt rikets ständer afgifna försäkran*».

»Då sedermera ön Guadeloupe afträddes till Frankrike[1]), skedde sådant ej med annat villkor, än att Engelska ministèren försäkrade Hans Maj:t om ett skadestånd, och det var genom en den 13 derpå följande Augusti i London afslutad traktat, som Kongl. Maj:t samtyckte att som motsvarande ersättning mottaga 24 millioner francs».

»Det är hälften af denna summa, som Kongl. Maj:t och Hans Kongl. Höghet Kronprinsen nu erbjuda såsom

---

[1]) Genom freden i Paris d. 30 Maj 1814.

en gård åt nationen, öfvertygade att rikets stånder skola anse den såsom en genom närvarande dynasti nationen beredd och hemfallen fördel».

»Som Kongl. Maj:t och Hans Kongl. Höghet Kronprinsen tro, att hela beloppet af den först ofvannämnde summa skall vara tillräckligt att inlösa ej mindre Svenska skulden i Holland, Brabant och Genua, hvaraf blott en tredjedel är erkänd, än äfven de till sitt fulla belopp fastställda skulderna i Hamburg och Leipzig, så hafva de beslutit att dertill använda nämnde 24 millioner francs för att sålunda på en gång döda all Sveriges utrikes gäld. Emot det att Kongl. Maj:t tilländabringar denna underhandling och till rikets ständers riksgäldskontor aflemnar alla de rikets således inlösta skuldförbindelser, som nu äro i utländsk mans ego, äskar Kongl. Maj:t af rikets ständer, att, då de derigenom blifva befriade från all utländsk gäld och vinna en för framtiden ovärderlig garanti och ökad säkerhet, de skola utaf de till sådana skulders afbördande bestämda medel anslå en årlig summa af tvåhundradetusen riksdaler Svenskt bankomynt, svarande emot räntan af ett stående lån af 12 millioner francs. Denna summa skall tjena att betäcka Hans Kongl. Höghet Kronprinsen för dess lidna förluster och vid den fördelning, som deraf kommer att ske, skall Hans Kongl. Höghet äfven finna utvägar att godtgöra de förluster, som dess gemål Hennes Kongl. Höghet Kronprinsessan för dess del fått vidkännas. Kongl. Maj:t vill, att denna sålunda funderade ränta skall anses såsom enskild tillhörig Hans Kongl. Höghet Kronprinsen och dess arfvingar efter successionsordningen af den 16 Sept. 1810, att af dem efter behag disponeras».

»Då genom denna Kongl. Maj:ts åtgärd en betydlig minskning uppkommer i de årligen anslagna medel, som till utländska skuldens inlösande borde tjena, smickrar sig Kongl. Maj:t att hafva lemnat ett nytt ojäfaktigt vittnesbörd af dess kärlek till Svenska folket, under

det att Kongl. Maj:t beredt detsamma en fördel, lika vigtig för det närvarande, som för framtiden».

»Om statsutskottet tror sig kunna umbära Kongl. Maj:ts och dess efterträdares nu gjorda anbud och finna andra utvägar att befria nationen ifrån utländska gälden, skall Kongl. Maj:t sådant med nöje anse, och i detta fall använda summan på ett sätt, som kan höja thronens glans och öppna för den medellösa förtjensten eller för allmänt gagnande företag tillgångar till understöd och biträden, hvilka Kongl. Maj:t och Hans Kongl. Höghet Kronprinsen nu ofta med ledsnad finna sig utur stånd satte att kunna bevilja».

Den utländska skulden utgjordes för närvarande af följande summor: [1])

I Holland

Holländsk C:t R. 5,130,981: 20, efter kurs af 100 sk. svarande emot Sv. B:ko R:dr 10,689,544: 8.

I Genua

P:d Sterl. 97,140: 11: 5 efter kurs motsvarande Sv. B:ko R:dr 3,001,413: 36.

I Brabant

Hamb. B:ko 562,000, efter kurs motsvarande B:ko R:dr 3,583,679: 33.

I Leipzig

Hamb. B:ko 1,228,125, efter kurs motsvarande Sv. B:ko R:dr 2,609,765: 30.

I Hamburg

Hamb. B:ko 650,400, efter kurs motsvarande Sv. B:ko R:dr 1,382,100.

Tillsammans utgörande efter aproximativ beräkning Sv. B:ko R:dr 21,266,503: 11, eller en summa, som efter kursen 1815 (100—112 sk. b:ko) i nuvarande myntvärde motsvarar ett kapital af 44 till 50 millioner r:dr rmt.

Med tillämpning på denna skuldsumma af ständernas beslut 1812, att alla upplupne intressen å skulderna

[1]) Se Bilagan N:o 11 A.

så väl i Hamburg, som i Holland och Genua tillika med två tredjedelar af lånkapitalen på sistnämnde två ställen skulle afskrifvas, återstod för Carl Johan att besörja liqviden af en summa, som den 30 Juni 1815 beräknades till 4,155,926 r:dr 26 sk. 2 rst. Svenskt specie eller silfver och från hvilket skuldbelopp riket skulle komma att alldeles befrias[1]) emot en årlig utgift af 200,000 r:dr Sv. b:ko, »som efter dåvarande kurser på utländska myntet icke ens utgjorde ränta till fem för hundrade om året på halfva summan[2]).

Statsutskottet tillstyrkte och ständerna antogo naturligtvis enhälligt på de föreslagna villkoren[3]) detta anbud samt uttalade genom en särskild stor deputation inför thronen sin tacksamhet öfver de »välgörande och visa åtgärder, de betydande egna försakelser, genom hvilka konungen och kronprinsen skänkt Svenska folket den sannolikt på lång tid eljest ännu icke till väntande förmågan att utan statsverkets synnerliga betungande afbörda sig den utländska gäld, som länge nedtryckt staten»[4]).

Carl Johan gick derefter genast i författning om liqviden af den utländska skulden och, sedan af densammas ofvanuppgifna totalsumma, i följd af ständernas beslut och på grund af dermed öfverensstämmande kon-

---

[1]) Endast liqviden af en obetydlig summa af 34,984 r:dr specie, utgörande riksgäldskontorets skulder i Antwerpen och Leipzig på courant-räkningar hos J. M. Smets Enka och Frege & komp., uppdrogs åt fullmäktige i riksgäldskontoret att besörja.

[2]) Jfr statsutskottets betänkande af d. 18 Juli 1815 i Bihang till Ståndens Pr. V: 3: 1933—1947.

[3]) Bih. till St. Pr. VI: 50 samt Riksdagsbeslutet 6 §, Bih. VI: 477.

[4]) Bihang till Ståndens Pr. V: 4: 463 ff. — Grefve Schwerins förslag att »vid samma tillfälle det hopp måtte uttryckas, som nationen hyser, att snart fullkomligt se de refvor botade, som de inhemska näringarne genom kriget fått vidkännas samt att ständernas underdåniga önskningar i detta ämne måtte vid samma tillfälle öfverlemnas», förkastades af de 3 ofrälse stånden. R. o. A. Pr. V: 1117.

ventioner med fordringsegarne, två tredjedelar blifvit afskrifna på lånen i Holland, Genua och Brabant, men de i Leipzig och Hamburg blifvit till fullo erkända, inlöstes hela den återstående riksgälden med 8,179,723 r:dr b:ko, motsvarande efter 1815 gällande medelkurs à 100 sk. b:ko 15,705,068 r:dr r:mt[1]).

Riket blef på detta sätt helt och hållet befriadt från en skuld, som före beslutet år 1812 öfversteg 11 millioner r:dr silfver och som till betalning endast af räntor fordrade årligen omkring 600,000 r:dr Hamb. b:ko. Blott en ringa ersättning för denna stora besparing drabbar nu staten genom en fortfarande ränta af 75,000 r:dr silfver, hvilken dock egentligen är att anse såsom en i alla fall af omständigheterna påkallad tillökning i konungens hofhållningssumma[2]).

Man har i en senare tid skarpt ifrågasatt Carl Johans befogenhet att såsom enskild tillhörighet disponera det kapital, hvaraf han genom köpeskillingen för Guadeloupe kommit i besittning. Erkännas måste dock, att ordalagen i traktaten med England af d. 3 Mars 1813, man må för öfrigt finna dem huru »ovanliga» som helst, snarare styrka, än motsäga denna befogenhet, samt att Carl Johans sätt att till sin förmån tolka sagde traktat (V:te art.) vid 1815 års riksdag genom det kungliga anbudets antagande i den form, det framställdes, vann ständernas högtidliga sanktion, utan att hvarken från

[1]) Bilaga N:o 11 B. Vi fästa läsarens uppmärksamhet på, att den ofvannämnde summan af öfver 8 millioner r:dr b:ko icke innefattar allt hvad Carl Johan af Guadeloupe-fonden utbetalt, ehuru vi ej haft tillgång till någon närmare redogörelse, än den här åberopade. Af bilagan finner man nemligen att, vid den deri meddelade räkningens uppgörande, betalningen af skulderna i Brabant och Sachsen ej ännu var afslutad. Dessutom hade före den 7 Oktober 1815 redan 160,000 pund sterling af Guadeloupemedlen blifvit använda, till största delen i Hamburg, för att styra vexelkursen. Jfr depesch från Wetterstedt till Engeström, dat. Kristiania den 7 Oktober 1815.

[2]) Skogman anf. st. II: 1: 53.

deras sida någon enda invändning gjordes, ej eller från annat håll någon offentlig protest deremot uttalades. Och icke blott inom landet var denna uppfattning enstämmigt herrskande, utan den delades äfven af allmänna opinionen i England, der tidningen the Times 1813 innehöll flera artiklar i detta ämne, som bevisa, att man der ansåg Guadeloupe afträdt »såsom enskild egendom» åt kronprinsen af Sverige[1]). I alla hänseenden torde åtminstone ingen betvifla, att det var Carl Johans personliga inflytande och den vigt, Sverige derigenom erhöll under krisen 1812, som förmådde England att — utom det kraftiga understödjandet af föreningen med Norge och millioner i subsidier — afträda Guadeloupe[2]). Det har dessutom redan i en föregående

---

[1]) Historisk-statistisk återblick på Sveriges yttre och inre förhållanden under de sist förflutna trettio åren (Andra uppl. p. 122, 337) — ett arbete, till hvilket vi i ifrågavarande ämne så mycket hellre hänvisa läsaren, som vi helt och hållet instämma i Geijers omdöme om denna skrift, nemligen: »den kan man kalla ett *bidrag* till *historien* och ett *pragmatiskt*». Se Sv. Biogr. Lexikon XIX B. sid. 470.

[2]) Hofkansleren friherre Wetterstedt yttrade i detta ämne, under en diskussion på riddarhuset d. 28 Juni 1815 i anledning af Särskilda Utskottets betänkande, bland annat följande: »För att bereda H. K. H. kronprinsen någon ersättning för dess enskilda uppoffringar, såväl till följe af Napoleons politik, som af den afsägelse H. K. Höghets till rikets ständer afgifna försäkran innehåller, samt för att derjemte gifva en ny gärd åt Svenska folkets fria valrätt, hade H. K. H., med Kongl. Maj:ts tillstånd, redan då freden med England afslutades, yrkat besittningsrätten af någon Fransk koloni i Westindien. En sådan blef sedermera lofvad; men då Engelska regeringen någon tid derefter önskade göra ett utbyte, blef slutligen genom ofvan åberopade allianstraktat (af d. 3 Mars 1813) besittningsrätten af ön Guadeloupe af Hans Storbrittanniska Maj:t afträdd till konungen och dess efterträdare på Svenska thronen efter successionsordningen af den 26 Sept. 1810. Denna koloni blef väl genom fredstrakten i Paris af den 30 Maj 1814 af K. M. återställd till konungen af Frankrike, men detta skedde ej förr, än Hans Storbrittanniska Maj:ts förste statssekreterare för utrikes ären-

del af detta arbete[1]) sökt ådagaläggas så väl befogenheten af denna underhandling med England, som ock otillräckligheten af den underhållssumma, som Svenska statsverket anslagit åt kronprinsen under de ödesdigra tidsförhållanden, i hvilka han uppträdde, och den exceptionella ställning, hvari han befann sig. Hans utgifter öfverstego flerfaldigt det apanage han som Svensk thronföljare uppbar. Som Fransysk marskalk hade hans inkomster varit vida betydligare. Då Napoleon 1806 utdelade konungakronor åt sina bröder, gaf han åt sina marskalkar furstendömen och åt Bernadotte Pontecorvo. Ett senatsbeslut bestämde, att dessa förläningar skulle enligt förstfödslorätt ärfvas från far till son. Med dessa förläningar följde vanligen dotationer af statsgods i Polen, Tyskland eller Italien samt dessutom kontanta penningar för inköp af hôtel och möbler. Bernadotte erhöll på detta sätt 200,000 francs kontant och uppbar endast af sina domäner i Wetsphalen och Polen en årlig inkomst af 300,000 francs[2]). Han egde dessutom Lagrange, ett landtgods nära Paris, och inom den Franska hufvudstaden vid Rue d'Anjou ett hôtel, som vid denna tid ansågs värdt 600,000 francs och som egentligen var ett majorat, hvilket ej utan kejsarens begifvande kunde afyttras[3]).

---

dena, lord Castlereagh, hade i en officiel note till konungens befullmäktigade ombud utlofvat ett lämpligt skadestånd derföre, och, såsom en följd af detta löfte, uppmanat dem att underteckna fredsslutet. Till bestämmande af denna ersättning blef en formlig traktat med England afslutad den 13 Augusti förlidet år, i kraft hvaraf, för den till Kongl. Maj:t och dess dynasti afträdda ön Guadeloupe, Hans Storbrittanniska Maj:t förbinder sig att i vissa terminer utbetala och H. M. samtycker att emottaga en summa af 24 millioner francs. Denna traktat har nyligen af Engelska ministèren blifvit parlamentet förelagd». R. o. A:s Pr. IV: 639 ff.

[1]) Schinkel-Bergman, anf. st. VII: 12, 51 ff.

[2]) Apostill från baron Lagerbjelke, Paris d. 5 Sept. 1810.

[3]) Detta hôtel hade af general Moreau blifvit såldt till Franska regeringen. Kejsaren hade öfverlåtit det åt prinsen af Ponte-

På detta sätt hade Carl Johan såsom Fransysk marskalk uppburit årliga inkomster till ett belopp af 350,000 francs och deröfver. Men i egenskap af Svensk kronprins måste han helt och hållet afstå från dessa inkomster, så framt icke hans förläningar kunde blifva föremål för något slags uppgörelse med Fransyska regeringen. En sådan uppgörelse kunde, i anseende till Sveriges politiska förhållanden denna tid, medföra mycket bryderi, om kronprinsen ej skyndade sig att få den afslutad. Napoleon hade helst velat lemna hela denna fråga tillsvidare oafgjord; men detta fann Carl Johan å sin sida i sakernas stundande skick hvarken lämpligt eller önskvärdt. Kejsaren lofvade då kronprinsen före hans afresa från Paris att gifva honom 2 millioner i ersättning för afträdandet af furstendömet Pontecorvo och godsen i Polen, hvaremot han skulle få behålla alla de öfriga med full enskild eganderätt, och lemnade honom vid afresan i förskott på den öfverenskomna summan en million francs. Knappt ankommen till Sverige insåg kronprinsen ännu klarare nödvändigheten att hastigt afsluta dessa affärer. Han afskickade i detta ändamål, redan åtta dagar efter sin ankomst till Stockholm, sin adjutant, Vilatte, med ett bref till kejsaren[1]). Napoleon, »högeligen förtörnad mot Sverige och isynnerhet emot kronprinsen», hade skyndat att lägga seqvester på den senares egendomar i Tyskland och öfverlemnade nu hans bref till »le Conseil du sceau des titres» med infordran af dess utlåtande[2]). Detta förklarade, att kron-

---

corvo, men öfverlåtelsehandlingen hade aldrig blifvit utfärdad, hvarken för detta eller för dotationerna i Polen. Före kronprinsens afresa från Paris var fråga om att afyttra hôtelet äfvensom egendomen Lagrange. General Grimoard hade härom fått uppdrag. Men det mötte svårigheter, och de politiska förvecklingarne kommo sedan emellan.

[1]) Den 11 Nov. 1810.

[2]) Bref till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan från hans adjutant Vilatte, Paris den 29 Nov. och den 25 Dec. 1810. Bil. N:is 12 och 13.

prinsen icke i någon egenskap kunde bibehålla de dotationer han af Fransyska kejsaren erhållit. På grund häraf fick grefve Defermon (d. 18 Dec.) befallning att underrätta kronprinsen, att furstendömet Pontecorvo jemte dithörande dotationer i Westphalen, Hannover och annorstädes skulle tagas i besittning, men att derifrån en årlig ränta af 11,764 francs skulle undantagas och jemte titel af baron öfverlemnas åt kronprinsens bror[1]. Med lika liten framgång aflupo de försök Carl Johan under det följande året (1811) gjorde att i denna fråga verka någon förändring i kejsarens handlingssätt. Drottning Julie, Josefs gemål, hade åtagit sig att till kejsaren framlemna ett bref från kronprinsen rörande detta ömtåliga ämne. Hon trodde sig fått ett dertill passande tillfälle, då kejsaren en afton i hofsocieteten nalkades henne och vänligt frågade hur hon mådde?

Drottningen: »Jag skulle vilja tala med E. M. om kronprinsen af Sverige».

Kejsaren: »Jag vill ej hafva något att göra med Sverige, som genom sin ambassadör»...

Drottningen: »Men det är nu fråga om en sak, som rörer prinsen enskildt».

Kejsaren: »Jag kan ej befatta mig med hans enskilda angelägenheter».

Drottningen: »Prinsen har skickat mig detta bref till E. M.»

Kejsaren: »Gif hit. Det är godt!» Kejsaren svängde sig om på klacken och aflägsnade sig utan att läsa brefvet eller sedermera med drottningen inlåta sig i samtal öfver dess innehåll.

Omedelbart derefter öfverlemnade general Campe till grefve Defermon kronprinsens reklamationer jemte bref och tillhörande handlingar. Grefve Defermon svarade till en början, att »hvad angick första förslaget till

---

[1]) Bref till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan från grefve Defermon, »le ministre d'état, intendant genéral du domaine extraordinaire», Paris den 29 Dec. 1810.

skadeersättning, som han framställt för kejsaren, hade denne svarat, att, sedan prinsen blifvit vald till thronföljare i Sverige, kunde kejsaren ingenting förändra i de anordningar, som han en gång vidtagit, ej heller gifva skadeersättning, liksom förlusterna varit hans fel, så mycket mindre som han rådt prinsen att icke emottaga denna utnämning».

General Camps: »Ers excellens förvånar mig; jag känner alla enskildheterna vid denna utnämning; den var nationens enhälliga önskan, som prinsen ingalunda framkallat, och då han emottog den, var det blott för att lyda kejsarens vilja. Jag skall säga er till och med ännu mera, nemligen att äfven efter utnämningen kärleken till fäderneslandet nära nog förmått prinsen att afstå från emottagandet af Sveriges thron, och att så icke skedde kom deraf, att han trodde det kunna öfverensstämma med kejsarens politik, att i Sverige fanns en furste, som var honom tillgifven. Denna tanke har bestämt honom; jag kan försäkra E. E., att detta är det verkliga förhållandet. För öfrigt äro prinsens lojala karakter och heder allt för väl kända för att man ett enda ögonblick skulle kunna betvifla, hvad jag haft äran säga er».

Grefve Defermon: »Ja, det är fullkomligt sannt; prinsen är en verklig Fransysk riddersman — men ni vet, man håller icke långa samtal med kejsaren; man hör och man tiger».

General Camps: »Ja, se der E. E., hvad som är ledsammast för prinsen. Han skall utan tvifvel lida af denna tanke; men jag är för min del förvissad, att den ej skall minska hans tillgifvenhet för kejsaren. Den krigiska hållning, prinsen intager, och de raska åtgärder, som deraf äro en följd, böra öfvertyga kejsaren, att han vill göra sin politik oskiljaktig från Frankrikes. Om ni finner tillfälle, ber jag er, herr grefve, att flitigt framhålla dessa sanningar för kejsaren».

Grefve Defermon: »Det är så svårt att tala med kejsaren, att jag ej vet, huru jag bör förhålla mig, när

jag skall vidröra frågan om skadeersättning, alldenstund han redan en gång tillbakavisat den, och derföre kan upptaga ganska illa, om jag återkommer till detta ämne».

General Camps: »Prinsen har, räknande på er förbindlighet, underlåttat möjligheten genom att skrifva till kejsaren, att han (prinsen) bedt er framlägga denna sak. Se här en kopia af hans bref!»

General Camps uppläste brefvets innehåll, hvarefter grefve Defermon yttrade:

»Men hvad då begära af kejsaren? Egendomarne kunna icke af honom återgifvas och att fordra penningar — det synes mig svårt att erhålla».

General Camps: »Men E. E., det finnes ett annat medel, som ej skulle kosta kejsaren någon uppoffring. Föreslå honom att lemna prinsen den spannemål, som ni har i Lauenburg, all denna tionde, som ni mottager in natura och icke kan sälja».

Grefve Defermon: »Nej, detta går ej an, Penningar komma prinsen bättre till pass; han är icke rik och det är just penningar, som han behöfver. Då kejsaren kommer att tala med mig derom, skall jag föreslå honom detta sista medel».

General Camps: »Om E. E. väntar detta, är det blott säkert, att kejsaren blir den förste, som inleder någon öfverläggning härom? Jag tror, att, om E. E. ville säga kejsaren, att prinsen skrifvit till er samt till och med visa honom brefvet, skulle detta vara det bästa sättet att framställa den begäran, som är i fråga».

Grefve Defermon: »Ni har rätt, jag skall göra det, så snart tillfälle erbjuder sig... Men beträffande de reklamationer, ni gjort hos mig, sönderfalla de i tvänne afdelningar, nemligen de, som åsyfta äldre ersättningar till prinsens egendom (»reparations anterieures à la possession du Prince»), och de, som bero af lagstiftande makten i Westphalen. De förra drabba helt och hållet prinsen, emedan kejsaren förklarat, att han gifvit alla dessa ifrågavarande besittningar och inkomster utan all

garanti, de senare åter konungen af Westphalen, åt hvilken kejsaren beviljat en summa af 300,000 francs i räntor och skadeersättning för de donationer, i hvilka lagstiftande församlingen gjort ingrepp; men jag tror, att prinsen ej alltför mycket bör räkna på vidare underhandlingar rörande dessa angelägenheter, ty det skulle dröja alltför länge, innan de blefvo afslutade»...

Vid de vidare försök general Camps gjorde att i detta ämne få tala med grefve Defermon, tillbakavisades han med upprepade undanflykter, än att grefven var alltför öfverhopad af göromål för att ännu i saken kunna yttra sig, än att han ännu hade handlingarne i sin portfölj o. s. v.[1]).

Den tilltagande spänningen emellan kejsaren och Carl Johan gjorde snart alla vidare underhandlingar i detta ämne ändamålslösa. En följd af de förluster, som sålunda drabbade kronprinsen, blef helt naturligen den, att han i och för sina enskilda finanser råkade i en temligen brydsam ställning. Han hade redan vid sin afresa till Sverige gjort betydliga lån[2]); han hade i sitt nya fädernesland lemnat det allmänna stora förskotter af sin enskilda förmögenhet; han hade utbetalt en stor del af de penningesummor, som Svenska fordringsegare hade innestående hos Fransyska regeringen och med allt detta egde han en civillista, som icke betäckte tredjedelen af hans vanliga utgifter[3]). Kronprinsen strödde ut penningar med frikostig

[1]) Till H. K. H. Kronprinsen från general Camps, Paris i Maj 1811.

[2]) Öfver 600,000 francs af general Gerard och ett större lån i Hamburg, upptaget genom Signeul. Dessa penningar voro ännu 1814 icke betalda. Carl Johan beklagar i ett bref till Gerard (d. 4 Juli 1814), att han ej ännu kan afbörda sig denna skuld och tillägger: »om de ofantliga utgifter, som jag sannolikt blir nödsakad göra för att bringa till verkställighet fördraget i Kiel, sätta mig ur stånd att på bestämd tid fullgöra mina förbindelser till dig, eger jag alltför många bevis på din gamla vänskap för mig för att ej tvifla, att du skall bevilja mig ännu ett års anstånd» o. s. v.

[3]) Som Svensk kronprins egde Carl Johan i apanage till en början 66,666 r:dr, en summa, som till fullo var utgifven

hand vid sitt första uppträdande i Sverige. Redan inom första året var den million francs, som Napoleon i afräkning lemnat honom såsom ersättning för hans i Frankrike förlorade dotationer, helt och hållet använd, och vid början af 1812 var han redan skuldsatt för nära 3 millioner francs[1]).

Det var för alla dessa förluster och uppoffringar Carl Johan sökt bereda sig en ersättning genom den s. k. Guadeloupefonden. Huru den användes, hafva vi i det föregående sett. Hade också ständerna sjelfve egt dispositionsrätten öfver densamma, torde den icke kunnat begagnas på ett värdigare och mera fosterländskt sätt, än som nu skedde genom kronprinsens anbud att öfvertaga liqviden af rikets utländska skuld, hvarmed riksgäldskontoret således icke mera skulle taga någon befattning[2]).

En ytterligare åtgärd till fäderneslandets bästa från regeringens sida och som äfven gaf anledning till särskildt uttalad erkänsla från ständernas, var det sätt, hvarpå inkomsterna af ön Barthélemy blifvit använda.

Rikets ständer hade nemligen vid riksdagen i Örebro 1812 beslutat till Kongl. Maj:ts disposition öfverlemna Sverges då innehafvande eller framdeles till förvärfvande ultramarinska besittningar utan villkor af annan redovisningsskyldighet å Kongl. Maj:ts sida, än ett enkelt tillkännagifvande vid hvarje riksdag, hvilka fördelar för riket kunnat af sådana besittningar vinnas, och utan någon förbindelse att omedelbart till några Svenska statens egna behof använda det möjliga öfverskottet af dessa besittningars inkomster, hvilket tvärtom förklarades borde tillhandahållas till fyllande af möjligen upp-

---

redan inom första månaden af hans vistande i Sverige. Detta anslag ökades 1812 till 100,000 rdr, men var i alla fall utan förhållande till de kostnader, som Carl Johans nya ställning gjorde oundvikliga.

[1]) Anteckning i S. S.

[2]) Vi återkomma till denna fråga vid skildringen af riksdagen 1817—1818.

kommande brister i hvad till besittningarnes administration erfordrades. Emellertid hade under åren 1812, 1813 och 1814 Sveriges enda ultramarinska besittning, ön S:t Barthélemy, lemnat ett ganska betydligt öfverskott, hvaraf genom anslag af Kongl. Maj:t kommit Sverige omedelbart till godo öfver 300,000 r:dr b:ko[1]). Under förklaring, att »det icke är så allmänt, att regenten, utan förbindelse dertill, så ädelt använda de tillgångar, de tillgångar, dem blifvit anförtrodda», föreslogs en tacksägelseadress till Kongl. Maj:t med anledning af Barthélemy-medlens användande och antogs af samtlige rikseständen[2]).

Ett ännu betydligare bidrag till underlättande af det Svenska statsverkets bördor hade influtit i följd af traktaten i Wien d. 7 Juni 1815, der Sverige emot en ersättning af 3,500,000 rdr Preuss. kurant (d. v. s. 4,800,000 r:dr Sv. b:ko) till Preussen afträdt Pommern och Rügen med alla dess tillhörigheter[3]). Sedan af denna summa blifvit afdragne 1,500,000 r:dr som erfordrades dels till godtgörande af sedan fälttåget i Tyskland ännu oafslutade liqvider, dels till uppfyllande af åtskil-

---

[1]) Se K. M:ts skrifvelse till statsutskottet d. 29 Juni 1815, enligt hvilken Svenska statsverket skulle hafva erhållit r:dr b:ko 318,288: 3: 9, hvaraf dock omkring 10,000 r:dr torde böra afdragas i och för utgifter, som kunna sägas tillhört öns administration. Se Bih. till Rikseståndens Protokoll 1815 V: I: 636.

[2]) Ridd. och Adelns Pr. V: 542—545, Bih. till Rikseståndens Pr. V: I: 632—640, V: III: 2044 ff.

[3]) Jfr Schinkel-Bergman, anf. st. VIII: 265. Rörande Pommerns afträdande begagna vi tillfället att hänvisa till «H. M. Konungens af Sverige o. Norge afträdelse-patent vid Hertigdömet Pommerns och Förstendömet Rügens öfverlemnande till H. M. Konungen af Preussen den 1 Oct. 1815» samt »H. M. Konungens af Preussen patent vid besittningstagandet af det med Preussiska monarkien förenade Hertigdömet Pommern och Förstendömet Rügen, Paris den 19 Sept. 1815.» Det högtidliga öfverlemnandet försiggick i Stralsund den 23 Oct. 1815. Se Post-tidn. den 15 Nov. och Inrikes-tidn. den 14 och 16 Nov. 1816.

liga genom sjelfva traktaten ingångna förbindelser, öfverlemnades återstående 2,000,000 r:dr till ständernas disposition, som deraf anslogo till f. d. kongl. familjen dels 300,000 r:dr b:ko, utgörande dess arf efter enkedrottning Sofia Magdalena (död d. 21 Aug. 1813), dels dess innestående enskilda förmögenhet 681,419 r:dr 13 sk, 11 r. b:ko[1]) och återstoden efter successiv inkassering till liqvid af åtskilliga skulder efter kriget åren 1813 och 1814[2]).

Principen vid uppgörandet af 1810 års bevillning hade varit »behållen inkomst»; år 1812 blef den, om också ej så klart specificerad, »synbar förmögenhet». Denna senare grundsats blef också, ehuru af mången häftigt bekämpad, af 1815 års ständer bibehållen, hvarefter den allmänna bevillningen bestämdes till 2,350,000 r:dr b:ko, eller 300,000 r:dr b:ko mindre, än år 1812[3]).

I följd af ständernas nitiska intresse för husbehofsbränvinsbränningen beslöts, att densamma skulle vara tillåten hela året igenom och icke kunna förbjudas eller inskränkas utom vid inträffande krig i förening med missväxt, att bränvinsdestillering med panna af till och med 6 kannors rymd skulle alltid och enhvar vara tillåten, att bränvinsförsäljning stoptals och derutöfver stod enhvar

[1]) Stats-Utskottets Betänkande i anl. af K. M:ts Nådiga proposition om förra Kongl. Familjens enskilda förmögenhet och underhåll från Sverige, d. 2 Aug. 1815. Bih. till Rikest. Pr. VI: 65 ff., 174 ff. och R. B. § 10.

[2]) Om detta öfverskott icke blefve tillräckligt för nämnde liqvid egde Riksgäldskontoret att upptaga ett lån af 300,000 r:dr b:ko. För denna Pommerska liqvid få vi framdeles närmare redogöra vid 1818 års riksdag.

[3]) Bevillningsstadgan af 1812 undergick 1815 åtskilliga förändringar, genom hvilka den personela afgiften dels nedsattes, dels åtskilliga personer från densamma fritogos; afgiften för fast egendom i städerna och på landet nedsattes, den s. k. progressiva afgiften försvann, äfvensom afgiften för bruket af vissa öfverflödsartiklar (tobak, fickur, hundar, sidenkläder o. s. v.), bränvinskonsumtionsafgiften och husbehofsaccisen, hvaremot en ny s. k. fyllnadsartikel tillkom.

fritt och räknades ej för minutering, att afgifterna för bränvinsfabrikationen skulle nedsättas och att hos K. M:t framställning skulle ske af ständernas underdåniga önskan, att införsel af utländskt bränvin måtte alldeles förbjudas[1].

I afseende på den ännu s. k. sjötullen uppdrogo ständerna, utan några gränsers bestämmande, åt K. M. intill nästa riksdag att, efter den nedsatta tullkommittéens hörande och med afseende på Svenska näringarnes uppkomst samt öfverflödets hämmande, höja och minska tullafgifterna, dock så, att nödvändighetsvaror derigen icke betungades.

Posttaxan blef oförändrad och 1812 års chartasigillataförordning undergick ingen hufvudsaklig förändring[2].

Utom de finansiella och ekonomiska frågorna, som vid detta riksmöte togo ständernas tid och uppmärksamhet i anspråk, voro äfven flera andra vigtiga ämnen föremål för deras förhandlingar.

Bland dessa möter oss i främsta rummet ordnandet af de nya konstitutionella förhållanden, som till följe af föreningen mellan Sverige och Norge uppkommit. Vid den Norska grundlagens antagande af de Svenska kommissarierna hade nemligen såsom förbehåll blifvit fästadt Sveriges rikes ständers konstitutionella rätt i de delar, som medförde ändring eller jemkningar i den Svenska regeringsformen, och och K. M. hade äfven »i likhet

---

[1]) På grund af dessa för bränvinstillverkningen uppmuntrande beslut hoppades ständerna också en så betydlig stegring deri, att, då bränvinsbränningsafgiften för åren 1813 och 1814 beräknats för hvardera till 362,000 r:dr, beräknades derför år 1815 till nära dubbelt eller 702,000 r:dr, hvari dock sedan befanns en missräkning af 351,494 r:dr 6 sk. 3 rst. Jfr Försök att bestämma begreppen om Finanser etc. II: 78.

[2]) Tull- Post- ChartæSigillatæ- och Husbehofsbränvinsbränningsmedlen upptogos till 1,717,349 r:dr 14 sk. 5 rst b:ko, och hela riksstaten till 4,824,769 r:dr 41 sk. b:ko. Se Rikets Ständers skrifvelse till K. M:t, uppläst i samtlige riksstånden d. 4 Aug., i Bih. till Rikssťåndens Pr. VI: 149 ff.

med hvad dessa kommissarier afhandlat och samtyckt» bekräftat grundlagen. I öfverensstämmelse härmed aflät Kongl. Maj:t den 12 April 1815 till rikets ständer en proposition i detta ämne, helt och hållet affattad i den liberala anda, hvari Carl Johan, såsom i det föregående blifvit visadt, uppfattat denna fråga, och uttalande såsom förnämsta grundsatsen för förbundet mellan de tvänne Skandinaviska folken, att det borde stiftas på villkoren af gemensamma fördelar och gemensam frihet. Men huru skulle detta syftemål vinnas? Vare sig genom en sammansmältning af båda rikena under åtnjutande af enahanda rättigheter eller genom deras styrelse af en konung, men med bibehållande af särskilda regeringslagar? På afgörandet af denna fråga borde naturligtvis bero både sättet, hvarigenom föreningen skulle tillvägabringas, och egenskapen af de villkor, som skulle befästa den. K. M. hade visserligen, lika med hvarje fördomsfri man, insett, att den Skandinaviska halfön under en spira och en lag, åtminstone för första intrycket, lemnade en större borgen på styrka och framtida säkerhet, än genom dess delning under tvänne styrelseformer, som skapade tvänne folk[1]), men en närmare pröfning af de många olikheterna i de båda folkens lynnen och de båda ländernas förhållanden, ej mindre än händelsernas gång hade bestämt valet af den senare utvägen. Sedan detta skett och då tvänne folk sjelfvilligt underkastade sig samma styrelse, ansåg K. M. hvarje anledning till skiljaktighet i deras ställning till den gemensamma regenten med den sorgfälligaste vård böra undanrödjas. I annat fall skulle förbundet förr eller senare brytas, och det ena folket antingen snart förtrycka det andra eller ock vid deras våldsamma åtskiljande nya frön läggas i sinnena till bittra och för sekler aflägsnande söndringar. Dessa grundsatser, af er-

[1]) Man jemföre härmed de åsigter i afseende på Norges förening med Sverige, hvilka urprungligen förfäktades af Adlercreutz, Wirsén, Engeström m. fl. Se härofvan Kap. I.

farenheten besannade, var det nu så mycket mera påkalladt att använda, som fråga vore ej allenast att stifta ett Skandinaviskt välde af tvänne fria. länge fiendtliga folk, men äfven att för dem bereda skyndsamma medel till inbördes förtroende och uppriktig vänskap. Till vinnande af detta mål borde vid bestämmande af folkens gemensamma rättigheter en fullkomlig jemlikhet dem emellan upprättas, utan afseende på deras antal eller deras lands afkastningar. Om innevånarnes antal i det ena riket företedde en betydlig öfvervigt, uppvägdes den af det andra landets gynnsamma naturliga läge till försvar, och då afsigten ej borde eller kunde vara, att någotdera folket inkräktade öfver det andras beslut en egenmäktig pröfning, ansåg K. M. sig af flere skäl berättigad att erkänna grundsatsen af en fullkomlig jemlikhet mellan begge i de frågor, som rörde deras gemensamma styrelse. Kongl. Maj:t förmente, att endast ett bibringadt ömsesidigt förtroende kunde leda till stöd och varaktighet för föreningen och att detta förtroende ej bereddes, om det icke hemtade sitt kraftigaste stöd i konstitutionens egna hufvudgrunder. På dessa villkor hade K. M. för andra gången blifvit helsad såsom konung af ett fritt folk och emottagit Norges krona i förening med Norges grundlag. Rikets Ständer, utöfvande deras rätt att yttra sig öfver den senare, skulle gifva äfven åt rikenas förening och åt K. M:ts antagande af Norges styrelse sitt högtidliga nationella bifall. Kongl. Maj:t ansåg paragraferna 1, 6, 7, 8, 26, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 47 och 48 af Norges rikes grundlag egentligen omfatta de ämnen, som för båda rikena voro gemensamma samt uttalade derjemte den åsigt, att då den jemkning i Sveriges grundlagar, som till följe af Norges förening med Sverige borde tillvägabringas, vore påkallad i rikets förändrade yttre ställning, för åstadkommande af denna jemkning och bestämmandet af Sveriges och Norges inbördes förhållanden icke behöfde tillämpas de hvilo- och pröfningsformer för nya förslag, som i grundlagarne voro stadgade

och som endast kunde hafva afseende på den inhemska statsförfattningen. Slutligen öfverlemnade Kongl. Maj:t denna vigtiga fråga till Rikets Ständers lugna och eniga beslut, förvissad, att de i hela dess vigt och omfattning skulle inse och bedöma densamma[1]).

Denna proposition, som meddelades ständerna d. 13 April, ådagalade konungens unionspolitik och hans grundsatser i afseende på förhållandet mellan rikena. Hvad som följde visar ständernas uppfattning af frågan.

Den Kongl. propositionen remitterades till Konstitutionsutskottet, hvars protoller utvisa den behandling, densamma derstädes undergick. Den 18 April upplästes inom Utskottet de paragrafer af Norges grundlag, som i Kongl. Maj:ts proposition befunnos anförda såsom anledningar till bestämmande af de konstitutionella förhållandena emellan Sverige och Norge, och åt utskottets sekreterare, G. A. Silfverstolpe, uppdrogs att författa en utredning af förhållandet emellan de af Kongl. Maj:t uppgifna paragrafer i Norska grundlagen och de deremot svarande i den Svenska. Sedan denna utredning i ett följande sammanträde blifvit till Konstitutionsutskottet aflemnad företogs granskning af hvarje paragraf särskildt, och Sekreterarens utveckling af deras sammanhang med Svenska grundlagens stadganden underkastades granskning. Denna granskning omfattade de i Kongl. Maj:ts proposition omnämnda paragrafer, hvarefter utskottet beslöt att efter de sålunda bestämda grunderna affatta sitt utlåtande samt att tillstyrka uppsättandet af en särskild akt, hvarigenom de nya konstitutionella förhållanden, som genom föreningen mellan Sverige och Norge uppkommit, skulle bestämmas.

Konstitutionsutskottet afgaf derefter den 25 April 1815 ett betänkande öfver regeringens proposition och

---

[1]) Kongl. Maj:ts nådiga proposition om de nya konstitutionella förhållanden, som till följe af föreningen mellan Sverige och Norge uppkommit, d. 12 April 1815. Se Bihang till Riksståndens Protokoll 1815, II: 71 ff.

förklarade deri till en början, att utskottet ansett som sin pligt att på det nogaste tillse det genom föreningen mellan Sverge och Norge »ingen rubbning måtte kunna åstadkommas i det minsta af de grundförfattningar, hvarpå det Svenska samhällets bestående hvilade», samt att det derföre varit »en högst tillfredsställande upptäckt att finna, att de konstitutionella förhållanden, som genom föreningen uppkomma, långt ifrån att rubba fäderneslandets grundförfattning, snarare, likasom hela föreningen, skola bidraga att föröka deras kraft och landets förkofran och välstånd under en lugn njutning af en lagbunden frihet». Utskottet genomgår derefter de paragrafer, som i den kongl. propositionen blifvit särskildt uppgifna, och yttrar sig öfver hvar och en af dem. Sin åsigt om Norges ställning och de förhoppningar, man fästade vid föreningen, uttalar konstitutionsutskottet vid § 1 af Norska grundlagen, der det yttras, att »Utskottet tror sig allenast anföra yttrycket af hela Svenska folkets förenade röst, när det tillstyrker, att rikets ständer, i anledning häraf, måtte till det Norska folket afgifva en högtidlig förklaring, att de genom sitt erkännande ytterligare vilja besegla den emellan Norge och Sverige redan verkställda förening under samma konung och derjemte äfven erkänna konungariket Norge såsom ett fritt och sjelfständigt rike, hvilket ej kan delas eller afhändas. Då begge staterna ega folkens borgerliga frihet skyddad genom egna grundlagar, väntar Svenska folket af denna förening en politisk styrka innm den Nordiska halfön, den högsta, som kan ernås, innan Svear och Norrmän sträcka sina broderliga armar för att sammansmälta till ett folk». — »Den fullkomliga jemlikhet», som utskottet ansåg »både enligt rättvisans grunder och klokhetens föranledande» böra ega rum emellan de båda rikena i fråga om konunga- och thronföljare-val, anfördes äfven i öfrigt i betänkandet såsom skäl dels för de föreslagna stadgandena angående ordförandeskapet i det sammansatta statsrådet, då detta förer riksstyrelsen, dels ock för yrkandet om vidtagande af det sedermera i Riks-

aktens 5 § införda stadgande, att, då inför konungen i det Norska statsrådet, enär och hvar det vore samladt, ämnen förehades, som anginge båda rikena, trenne ledamöter af det svenska statsrådet der skulle hafva säte och stämma.» Slutligen förklarade utskottet, att det ansåge de förhållanden, som till följd af föreningen mellan Sverige och Norge uppkommit, väl i det afseendet konstitutionella, att de bestämda villkoren för dessa begge rikens förening under en gemensam styrelse, men ej af den egenskap att de, såsom i något afseende medförande ändring i grunderna för någotdera rikets inre samhällsförening och styrelse, till deras bestämning behöfde vara underkastade det behandlingssätt, som den Svenska grundlagen för afgörande af grundlagsfrågor föreskrefve, hvarjemte konstitutionsutskottet i sammanhang härmed tillstyrkte, att en särskild riksakt till bestämmande af de konstitutionella förhållanden, som till följd af föreningen uppkommit, måtte upprättas och rikets ständer i Sverge och storthinget i Norge föreläggas, och för hvars hufvudinnehåll utskottet ansåge sig i betänkandet hafva utvecklat de grunder, rikets ständer till Kongl. Maj:t i underdånighet torde böra öfverlemna[1]).

Den 8 Maj blef detta betänkande af samtlige riksstånden, snart sagdt, utan diskussion till alla delar gilladt och bifallet. Endast i presteståndet yttrades några invändningar emot det ofvan anförda, i betänkandet förekommande uttrycket, att »den fullkomliga jemlikheten» emellan de båda rikena (särskildt i afseende på val af thronföljare) bör ega rum »enligt rättvisans grunder». »Jag bestrider icke», yttrade professor Forsell, »denna jemlikhet, såsom grundad både i den stadfästelse Kongl. Maj:t redan gifvit till Norges rikes grundlag och i omöjligheten att på annat sätt bibehålla sämja och vänskap

[1]) Se Rikets Ständers Konstitutions-Utskotts Betänkande, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga proposition om de nya Konstitutionella förhållanden, som till följe af Föreningen mellan Sverige och Norge uppkommit, den 25 April 1815. Bih. till Riksståndens Protokoll 1815, II: 472 ff.

emellan begge folken; men jag kan icke anse den vara grundad i *rättvisa*, efter det begrepp jag gör mig om sistnämnda ord. Hvar och en opartisk domare, ja, hvar och en Norrman sjelf skall lätt kunna inse, att om tvänne nationers jemlika deltagande i valet af ett nytt konungahus skall vara bygdt på rättvisans grunder, så böra ock dessa nationer *kunna* lika deltaga både i penningeanslag och krigsstyrka till detta konungahusets underhåll och understöd. Hvarken Norrmännen sjelfva i sin grundlag eller Kongl. Maj:t, i sin nådiga proposition öfver detta ämne, hafva yrkat ifrågavarande jemlikhet *såsom grundad i rättvisa.* De förra ha endast förbehållit sig den och skola utan tvifvel anse den som sin högsta ära och vinning; Kongl. Maj:t visar sig endast sorgfällig att för rikets ständer framställa dess nödvändighet och klokheten af att samtycka dertill. Så mycket mera oväntadt har det då förekommit mig, att konstitutionsutskottet, såsom norm för ständernas beslut, framställt ett talesätt, hvilket jag anser både *onödigt* och för framtiden *vådligt*. *Onödigt*, emedan det ej blifvit begärdt, och utan tvifvel af sjelfva den redlige Norrmannen skall blifva ansedt som en öfverflödig compliment; *vådligt*, emedan deraf i en framtid möjligen skulle kunna dragas hvarjehanda slutsatser, ledande till agg och osämja folken emellan. Jag säger ännu en gång: med högt förtroende till Norska folket, utan fruktan och farhåga för framtiden, samtycker jag till den yrkade jemlikheten mellan begge rikenas kommittéer i alla de mål, der de få eller kunna få en gemensam afgörande rätt. Men jag önskade högligen, att orden: *enligt rättvisans grunder* ej må blifva intagna i den högtidliga riksakten».

Härtill svarade en ledamot af konstitutionsutskottet, biskop Faxe, att utskottet af ifrågavande jemlikhet, men alldeles icke för att göra Norrmännen en öfverflödig compliment nyttjat nu ifrågasatta uttryck, och biskop Carl von Rosenstein, äfven ledamot af konstitutionsutskottet 1815, liksom 1809, förklarade, att, ehuru ifrågavarande jemlikhet skulle vara orättvis, om Norge kunde

betraktas såsom en af Sverige eröfrad provins, så vore likväl nu, då Kongl. Maj:t genom konventionen i Moss och flera högtidliga försäkringar förklarat Norge för ett fritt folk, denna jemlikhet rättvis och utgjorde ett hufvudsakligt villkor för föreningen emellan Sverige och Norge»[1]).

Presteståndets beslut blef ock i fullkomlig öfverensstämmelse med de öfriga ståndens, nemligen »att ståndet pröfvade skäligt att till alla delar gilla och godkänna hvad utskottet i dess betänkande föreslagit och tillstyrkt».

På riddarhuset framställdes deremot ingen anmärkning mot konstitionsutskottets betänkande vid dess föredragning; men efter justeringen af protokollet rörande denna fråga bifogades till detsamma af friherre Ludvig Boije följande yttrande, som torde förtjena återkallas i minnet:

»Beslutet angående Svenska och Norska gemensam-politiska förhållanden har då, genom den nu fullbordade protokollsjusteringen, fått sin sista bekräftelse. Detta vigtiga ärende är då afgjordt på ett sätt, som visserligen var det enda rätta, och är afgjordt med ett åsidosättande af alla betänkligheter, samt med en enstämmighet, som bör vittna starkt om ridderskapets och adelns beredvillighet till den närmaste förening med Norska folket. Sedan vi sålunda gjort rätt åt konungens ädla afsigter, åt Norska folkets väntan och åt alla öfriga skäl, synes mig också, att vi äro skyldiga något åt vår egen nationliga känsla samt att vi jemväl äro berättigade att göra oss sjelfva rättvisa för den. Vi kunna icke dölja för oss hvarken att detta beslut innefattar en verklig uppoffring eller att vi äro våra efterkommande redo skyldiga för hvarje nationlig uppoffring. Med hvilka större fördelar af detta beslut, som i framtiden kunna ega rum, skola kanske ändå våra efterkommande en dag, vid åtankan af de fördelar, som nu existera,

[1]) Jfr Presteståndets Protokoll (för d. 18 Maj 1815) I: 426 ff.

fråga: Svenska nationen, bestående af 2½ million och derutöfver, hvarför ingick den på att, i afgörande rätt i det vigtigaste val för staten, som kan tänkas, gifva jemlikhet med sig åt en nation af icke 1 million? Eller var väl, då beslutet togs, mera å Svenska nationens sida vunnet, än blott en politisk förening — deraf beskaffenheten mycket liknar en allians, likväl med mera säkerhet för sin varaktighet? Svaret på förstnämnda fråga ligger väl i konstitutionsutskottets betänkande; men detta skall dock blifva ofullständigt, såvida det icke förmår hvarken till våra efterkommande öfverföra eller till Norska nationen bära upplysningen om den särskilda kraft, som kanske egentligen åstadkom beslutet; jag menar denna allmänna och ädla känsla af broderligt förtroende till ett folk, hvars redbara dygd är oss en borgen att det skall värdera vårt förtroende och återgälda oss detsamma — en känsla, som lemnar rum åt den aning, att Norska folket sjelft en dag torde inse båda folkens lycka i en närmare förening, än den närvarande. Sådan har åtminstone hos mig den kraft varit, som verkat till beslutet, och jag skall icke neka, att en viss förhoppning dermed också förenat sig, den nemligen, att Norska folket, som, för att döma af protokollen, hållna vid Eidsvolds riksdag, icke var alldeles utan fördomar emot Sveriges adel, härrörande från brist i kännedom, torde så mycket förr öfvergifva dem och afbida erfarenheten, som skall öfvertyga Norska folket, att det eger i Sveriges alla stånd lika pålitliga vänner»[1]).

Jemte godkännandet af konstitutionsutskottets betänkande uppdrogo ständerna åt utskottet att sammanfatta de grunder till en blifvande riksakt, som rikets ständer sålunda gillat. Detta arbete utfördes af utskottet, och dess redaktion af de stadganden, om hvilka Sveriges rikes ständer öfverenskommit till bestämmande af de genom föreningen emellan Sverige och Norge uppkomna konstitutionella förhållanden och såsom grunder

[1]) Se Ridd. och Adelns Protokoll III: 243 ff.

för den till upprättande föreslagna riksakten», ingick till rikets ständer såsom utskottets *andra* betänkande i ämnet. Äfven detta betänkande bifölls af rikets ständer, hvilka till svar på konungens proposition i skrifvelse af den 16 Maj 1815 öfverlemnade de antagna grunderna och anmälte, att de enhålligt förenat sig om följande beslut, nemligen:

1. Att frågor om konstitutionella förhållanden emellan Sverige och Norge icke äro af den beskaffenhet, att de behöfva till annan riksdag hvila, utan genast kunna afgöras.

2. Att de föreningsstadganden, som i afseende derpå göras, böra uti en särskild. från Svenska och Norska konstitutionerna afskild riksakt upptagas och utfärdas.

3. Att dessa föreningsstadganden, öfver hvilka nu Svea rikes ständer, i anledning af Eders Kongl. Maj:ts nådiga proposition, sig yttrat, böra utgöra grunderna för den emellan begge rikena till upprättande föreslagna riksakt, sådane de finnas i den af rikets ständer gillade och härvid bifogade redaktion af de stadganden, hvarom rikes ständer öfverenskommit till bestämmande af de genom föreningen mellan Sverige och Norge uppkomna konstitutionella förhållanden»[1]).

Samtidigt väckte en ledamot af konstitutionsutskottet, friherre Jacob Cederssröm, på riddarhuset motion, att åt konstitutionsutskottet måtte uppdragas att uppsätta formligt förslag till sjelfva riksakten, hvilket uppdrag ock af utskottet fullgjordes, hvarefter detta förslag till riksakt af ständerna d. 22 Juni 1815 öfverlemnades till Kongl. Maj:t genom en underdånig skrifvelse, som framställde deras begäran, att Kongl. Maj:t måtte meddela detsamma till det Norska storthinget. med den erinran tillika, att i det exemplar, som här bibehålles, Sveriges namn måtta ställas framför Norges, men i det exemplar, som öfversändes till Norge för att der qvarblifva, Norges namn intages före Sveriges[2]).

[1]) Se Bih. till Riksståndens Protokoll 1815, III: 279.
[2]) Anf. st. IV: II: 1160.

Under den 7:de derpå följande Juli meddelade konungen till storthinget den uppsatta riksakten, i hvilken storthinget endast föreslog några obetydliga ändringar[1]). Beslutet härom af den 13 Juli meddelades ständerna den 20, tillstyrktes af konstitutionsutskottet och blef den 22 s. m. af samtliga riksstånden bifallet, hvarefter riksakten underskrefs af storthingets ledamöter den 31 s. m. och af rikets ständer den 6 Aug. samt blef s. d. af konungen stadfästad med den lydelse den ännu eger, med undantag endast af de förändringar 7 § undergått i följd af Svenska statsrådets år 1840 förändrade organisation[2]).

Vi anse obehöfligt att här redogöra för innehållet af denna för alla tillgängliga riksakt. Att många vigtiga detaljbestämmelser i densamma saknas har en senare tid till fullo ådagalagt; men det var visserligen förlåtligt, att man under de förhållanden, i hvilka riksakten författades, icke förutsåg alla eventualiteter, hvilka en snart femtioårig erfarenhet så småningom bragt i dagen. Nu var man så förnöjd att ändtligen se detta stora verk bragt till fullbordan, att man icke så noga fästade sin uppmärksamhet vid brister, dem man i alla fall hoppades kunna i en framtid ställa till rätta, öfvertygad såsom man för ögonblicket var om Norrmännens belåtenhet med föreningen och ej utan skäl troende dem hysa en så stor tacksamhet för de politiska fördelar, de erhållit, att man borde kunna med full tillit glädja sig åt en framtida allt mer och mer utvecklad likstämmighet. Men framtiden skulle beklagligen icke upp-

---

[1]) Om det missnöje, som A. G. Silfverstolpes Riksakten åtföljande diktamen väckte i storthinget, se följ. kap.

[2]) Jfr bland Riksdagshandlingar för riksdagen 1859—60 Ekonomi-Utskottets Betänkande i anledning af väckta motioner rörande Sverige och Norges ömsesidiga förhållanden d. 29 Febr. 1860, Justitiestatsministern Friherre de Geers yttrande på Riddarhuset d. 28 Dec. 1859 samt Prof. Carlsons yttrande i Presteståndet d. 11 Jan. 1860.

fylla dessa ljusa förhoppningar på det sätt, som deras förverkligande af Sveriges ständer och folk motsågs 1815.

»De fördelar, som Norge vunnit genom sin förening med Sverige, ligga i öppen dag; det utgjorde en provins af en oinskränkt monarki; såsom sådan blef det afträdt, och till följd af denna afträdelse, har det blifvit en konstitutionsmessigt fri nation. Sverige på sin sida har, genom begge rikenas förening, vunnit trygghet på sin vestra gräns, och broderligt vänskapsförbund med omkring 900,000 menniskor; hvaremot Sverige åter gifvit trygghet och säkerhet samt ståndaktig vänskap af 2,500,000 inbyggare».

»Norge är, efter 1 § af dess konstitution, ett fritt och sjelfständigt rike, förenadt med Sverige under en och samma konung. Genom 25 och 110 §§ af konstitutionen äro dess penningväsende, dess administration, lagstiftning, land- och sjömakt, på det bestämdaste skilda från Sveriges. I följd af konstitutionens 93 § ansvarar Norge för ingen annan skuld än sin egen nationalskuld. I öfverensstämmelse med dessa grunder, antagna af konungen och stadfästade genom den mellan Norges storthing och Sveriges ständer år 1815 afslutade riksakt, blef den Norska konstitutionen på nytt erkänd och sanktionerad af Svenska folket. Sättet för riksstyrelsens förande i begge staterna bestämdes för de särskilda fallen af konungens och kronprinsens sjukdom, thronföljarens minderårighet eller konungaättens utslocknande. Norge har genom denna högtidliga akt erhållit lika rättigheter med Sverige, oaktadt dess folkmängd förhåller sig till broderfolkets som ett till tre».

Det är Carl Johans egna ord till Norska storthinget den 12 April 1821, som vi här anfört[1]).

---

[1]) Se »Öfversättning af Kongl. Maj:ts skrifvelse till Norges Rikes Storthing, daterad Stockholm den 12 April 1821», införd såsom »officiel artikel» i Bihang till Post- och Inrikes-Tidningar för den 29 Maj 1821.

Att man i Sverige på åtskilliga håll var föga belåten med den stora frihet och det fullkomliga oberoende, som blifvit skänkt åt Norrmännen, och att mången fann Finlands förlust endast allför svagt ersatt genom den nya föreningen, hafva vi i det föregående visat. De åsigter, hvilka Adlercreutz sökt göra gällande, egde isynnerhet bland Svenska adeln många anhängare, och i allmänhet torde det vara otvifvelaktigt, att planen att sammansmälta de båda länderna inom vissa högre kretsar icke saknade sympathier. Men lika säkert är det ock, att denna plan numera var långt ifrån att åsyfta Norges underkufvande, utan endast afsåg att sammanföra båda folkens nationalrepresentation i en enda församling. Huru svaga och föga sammanhängande dessa planer emellertid voro samt med hvilket fullkomligt ogillande de tillbakavisades både af regering och ständer, är redan tydligen bevisadt af det sätt, hvarpå hela unionssaken vid riksdagen blifvit uppfattad, och torde ännu ytterligare ådagaläggas vid en framställning af representationsfrågans behandling 1815 och af ett dermed sammanhängande dumdristigt tilltag af en bland riddarhusets medlemmar.

Det *första* förslag, som på riddarhuset väcktes vid 1815 års riksdag, var det redan omtalade om en tacksägelseadress till konungen och kronprinsen; det *andra* gällde »förändringar i nationalrepresentationen». Redan den 7 Mars uppläste nemligen major Carl Otto af Forselles »några strödda tankar om representationen», såsom han sjelf uttryckte sig; men redan två dagar derefter återtog motionären sitt förslag, emedan han ansåg sig hafva funnit detsamma »genom ridderskapets och adelns omisskänneliga dom» ogilladt, ehuru vid det tillfälle förslaget framställdes ingen derom yttrade ett ord, utom friherre Mannerheim, som efter uppläsandet af 81 § R. F. hänvisade motionären med sitt anförande till konstitutionsutskottet, och äfven nu, vid förslagets återtagande, af några riddarhusets medlemmar uttryckligen förklarades, att ridderskapet och adeln alldeles icke i detta ämne

»fällt någon dom». Något senare (d. 19 April) föreslog Lagman Christian af Stenhoff, att adeln skulle hänskjuta den från föregående riksdag hvilande frågan om förändrad nationalrepresentation[1]) till snar handläggning af konstitutionsutskottet. När derefter denna fråga i sammanhang med öfriga från föregående riksdagen hvilande grundlagsfrågor förekom hos samtlige riksstånden (d. 12 Juni), blef den hänskjuten till konstitutionsutskottet af adeln och preteståndet »till den handläggning K. U. finner för sig möjlig», men af de två öfriga stånden med anmodan »att företaga en fullständigare beredning och *så snart som möjligt inkomma med förslag i ämnet*. Härtill svarade konstitutionsutskottet i ett betänkande (af d. 10 Juli), att det väl insåg behöfligheten af ett nytt representationssätt, »som, bättre än det närvarande, kunde fylla allmänhetens fordringar»; som kunde »öfvertyga hvar medborgare inom hvad klass som helst, att hans rätt vore bevakad; som skulle framkalla den högsta dugligheten till tolk af nationens tänkesätt, förena alla intressen, oftare påkalla ständernas verksamhet» o. s. v.; men att utskottet i saknad af erforderliga »statistiska kunskaper, hvaraf erfarenhetens ledning vid detta arbete kunde erhållas», icke kunnat nu uppgöra något förslag, utan måste inskränka sig till att endast tillstyrka en underdånig skrifvelse till K. M., uttalande ständernas önskan om »fogande af anstalt till samlande af statistiska upplysningar rörande Sverige med synnerligt afseende på dem, som med utarbetande af förslaget till en ny representation kunde ega gemenskap»[2]). Detta betänkande blef med skärpa kritiseradt på riddarhuset, der friherre L. Boije förklarade, att, »om alla de mångfaldiga och detaljerade upplysningar, som konstitutionsutskottet önskat, skulle anskaffas, innan ens något *förslag*

[1]) Genom 22 § i 1812 års riksdagsbeslut hade med Kongl. Maj:ts sanktion till 1815 års ständer blifvit hänskjutne de förslag till en ny nationalrepresentation, som vid 1809 och 1810 årens riksdag blifvit gjorda.

[2]) Bihang till Riksståndens Pr. 1815 V: 2: 1131 ff.

till ett nytt representationssätt kunde uppgöras, vore också hoppet om denna förändring, som hörde till nationens ifrigaste önskningar och käraste förhoppningar, aflägsnadt till en så oviss framtid, att det syntes nästan tillintetgjordt»[1]). Konstitutionsutskottets betänkande blef emellertid bifallet af alla fyra stånden, hvarefter de i underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t af den 23 Juli uttalade sina önskningar i detta vigtiga ämne: »Då alltsedan riksdagen under åren 1809 och 1810 fråga varit väckt om utarbetande af förslag till ett nytt representationssätt, och rikets ständer vid denna riksdag yttrat deras önskan, att ett sådant arbete skulle företagas, men *oaktadt hvad man förmodat*, att de dertill nödiga upplysningar skulle under tidens lopp fullständigt hunnit samlas, rikets ständer deraf dock i den grad funnit sig i saknad, att ett till ändamålet ledande arbete ej kunnat företagas, hafva rikets ständer beslutat, att hos E. K. M. förnya deras vid föregående riksdagar förut gjorda underdåniga anhållan om fogande af en anstalt till samlande af allmänna statistiska kunskaper öfver Sverige, med synnerligt afseende på dem, som med utarbetandet af ett förslag till en ny representation kunna hafva gemenskap», kunskaper, om hvilkas vigt såväl i nu åberopade afseende som i förhållande till mångfaldiga andra tillfällen ständerna hoppades Kongl. Maj:t vara öfvertygad[2]).

---

[1]) Ridderskapets och Adelns Pr. III: 697.

[2]) Se ständernas skrifvelse till K. M. i Bihang till Rikståndens Protokoll V: 4: 22 ff. Vi anse oss böra bifoga följande utdrag ur Bondeståndets Protokoll för den 20 Juli 1815 (ang. ändring i författningarne rörande håll- och gästgifveriskjuts): »Vid de trenne föregående riksdagarne har nationens röst varit för en förändring i representationen. Bondeståndet har aldrig funnit den nödvändigare, än vid genomläsandet af ekonomiutskottets betänkande om skjutsinrättningen i riket. Det upplyser, hvilka olika intressen, som leda hvarje stånds omdöme vid behandlingen af frågor, som ensamt röra jordbruket. Det egna intresset bidrager till resultatet, och jordbrukarne motarbetas af egennytta och fördomar».

Under det sålunda representationsfrågan helt fredligt och betraktad, såsom det vill synas, med temligen stor likgiltighet, undergick en för dess framtida snara lösning föga lofvande behandling hos ständerna, hade i den ofvannämnde major af Forselles' hufvud upprunnit en plan, beräknad på helt hastigare och vida mera omfattande resultater i afseende på denna fråga.

Forselles, officer i flottan, var en käck och tilltaggsen, men envis, inbilsk och föga bildad Finne, som i följd af ett drag af personlig bravur blifvit af sin gynnare, amiralen friherre Rudolf Cederström, lofordad och af Carl Johan utnämnd till ordonnansofficer. Forselles' något obändiga lynne behagade dock icke kronprinsen, och hans befordran gick ej så fort, som den unge uppåtsträfvande mannen möjligen hoppats, utan hade afstannat med majorsfullmakten och svärdsordens riddarstjerna. Han ville då utmärka sig på en annan bana och trodde sig kunna skörda lagrar från sin bänk på riddarhuset. Med huru föga framgång han häri lyckades, hafva vi redan sett. Hans »strödda tankar om representationen» blefvo ej ens förevigade i riksdagsprotokollen, och hans första uppträdande på det parlamentariska fältet blef äfven hans sista. Men han lät derföre ej afskräcka sig från ännu ett försök att tillfredsställa sin oroliga ärelystnad. Icke okunnig om det hos mången herrskande missnöjet med de liberala villkoren för föreningen med Norge, men helt och hållet missräknande sig på kronprinsens åsigter derom, tillställde han ett upptåg, som var alltför enfaldigt anlagdt för att blifva af någon betydelse, men åt hvilket beställsamheten gaf stora dimensioner, troligen just emedan detsamma, såsom yppadt inom kronprinsens egen omgifning, på allt sätt sökte hemlighållas. Händelsen var följande:

En afton, då kronprinsen efter middagstaffeln återkom till sitt kabinett, lemnade man honom ett anonymt bref, som funnits inkastadt i slottsgångarne. Författaren började sitt bref, som var dateradt den 18 Juni 1815 — sjelfva Waterloo-dagen — med varningar och

uppgifter om åtskilliga stämplingar, som skulle förehafvas emot kronprinsen. Derefter framlägger han för honom en plan att begagna den gynnsamma tidpunkten af Ryssland och de öfrige stormakternas fejd emot den från Elba återkomne Napoleon för att genomdrifva en fullständig förändring i nationalrepresentationen och på samma gång tillvägabringa en närmare sammanslutning emellan de båda Nordiska rikena. Den Svenska regeringen skulle nemligen, för skenets bevarande, förklara krig emot Napoleon, affektera en varm vänskap för de mot honom allierade makter och under denna förevändning låta åtminstone gardesregementena marchera 10 à 12 mil söderut från Stockholm, dit landtregementen i deras ställe borde inkallas, hvarefter genast för ständerna borde framläggas en konglig proposition om en ny nationalrepresentation. Att ett sådant förslag skulle vinna enhälligt bifall hos de tre ofrälse stånden ansåg brefvets författare alldeles otvifvelaktigt, och han sade sig äfven vara öfvertygad om, att det utan svårighet skulle kunna genomdrifvas äfven hos adeln, enär de inflytelserikaste bland dess medlemmar voro frånvarande och gardesregementena aflägsnade[1]); men det var nödvändigt, att kronprinsen förberedde saken i djupaste hemlighet och ej ens meddelade den åt sin omgifning, emedan denna till större delen bestod af ifriga aristokrater, uppväxta i sitt stånds fördomar och vanor samt angelägna att bibehålla sitt politiska inflytande. Se här, huru författaren uttrycker sig: »Så snart planens utförande är beslutadt, bör den icke anförtros åt någon. Så snart de här angifna militärrörelser blifvit verkställda, gardena afmarcherat, aflösta af den vid kajerna arbetande Uplandsbataljonen, och deras marche ställd på olika vägar nedåt Småland, der de spridas i olika städer och göra halt (ty de

[1]) Orsaken, hvarföre gardesregementena borde aflägsnas, var förmodligen den, att deras befäl utgjordes af den gamla adelns ättlingar, af hvilka man alltid kunde vänta motstånd mot hvarje försök till rubbning i det bestående. Svea garde ansågs isynnerhet vara obenäget emot Carl Johan.

böra icke gå till Skåne)[1]), och då samtidigt alla misstänkta personer blifvit på ett eller annat sätt aflägsnade och allt beredt för utförandet, bör konungens proposition framläggas för ständerna den 10 Juli, fem dagar före riksdagens afblåsande. Den 15 s. m. bör nemligen riksdagen upplösas för att aldrig mera under denna form återkomma. En proklamation till folket bör högtidligen betrygga detsamma rörande bibehållandet af konstitutionen och dess garantier; den bör tillika ådagalägga felen i den gamla nationalrepresentationen och dekretera sammankallandet af en ny till den 10 Oktober, men ej i Stockholm, utan i någon stad i närheten af Norska gränsen. Dit bör äfven storthinget kallas, och man kan vara förvissad, att kronprinsens närvaro och stora inflytande skola vara tillräckliga för att inom en månad genomföra sammansmältningen af begge folken under en och samma konstitution och med en gemensam nationalrepresentation».

Vid anställda efterforskningar och förhör i afseende på upphofvet till denna skrifvelse upptäcktes snart, att major af Forselles var dess författare. Det var temligen tanklöst, att året efter, sedan Carl Johan beviljat Norrmännen nationel sjelfständighet och oberoende, föreslå honom att kullkasta sitt eget verk. Den stackars Forselles fick ock snart erfara hela vidden af sitt misstag; han föll i fullkomlig onåd, blef arresterad och skild från sin plats som kronprinsens ordonnansofficer samt affärdades till sin hembygd i Finland, der han obemärkt och glömd slutade sina dagar[2]).

Hvad öfriga grundlagsfrågors behandling angår hänvisa vi läsaren till allmänt tillgängliga framställningar af detta ämne[3]). Bland de vigtigare beslut, som i detta hänseende fattades 1815, vilja vi endast nämna förändringen af konungens myndighetsålder från 21 till 18

---

[1]) Skånes adel ansågs nemligen, liksom gardesregementena, afvogt sinnad emot kronprinsen.

[2]) Episoden om major af Forselles enligt anteckning i S. S.

[3]) Se Christian Naumann, Sveriges Statsförfattningsrätt, Första bandet p. 308—400.

år, tillägget af hela senare delen af 56 § R. F. (om förstärkt konstitutionsutskott m. m.), voteringssedels afläggande till undvikande af *paria vota* vid omröstningar i stället för det förra stadgandet om en ledamots utlottning, motionstidens inskränkning till *en* månad i stället för två och det från föregående riksdag hvilande stadgandet om jury i tryckfrihetsmål.

Alla dessa förändringar m. fl. mer eller mindre betydelsefulla afgjordes inom stånden, snart sagdt, utan diskussion. Deremot var en parlamentarisk storm nära att utbryta på riddarhuset vid framläggandet af det s. k. décharge-betänkandet eller konstitutionsutskottets memorial (af d. 13 Juli), innefattande utskottets lemnade décharge för statsrådet, de föredragande samt konungens rådgifvare i kommandomål[1]). Konstitutionsutskottet hade nemligen icke blott meddelat vederbörande full décharge, utan derjemte genom formligt beslut vägrat en sin ledamot, friherre Jakob Cederström, att »låta sitt särskilda betänkande rörande anmärkningar i anledning af statsrådets protokoll åtfölja betänkandet i samma ämne». Mot detta utskottets handlingssätt, »icke såsom *olagligt*, men såsom *illiberalt*», inlade vid betänkandets föredragning inför ståndet såväl friherre Jakob Cederström som en annan ledamot af konstitutionsutskottet, professor E. Z. Munck af Rosenschöld, sin reservation. Konstitutionsutskottets ordförande, friherre Rudolf Cederström, uppgaf såsom skäl till utskottets vägran, att frih. Jakob Cederströms särskilda betänkande icke innehållit en blott reservation, utan en verklig anmärkning emot statsrådet, och att för sådana enskilda personers anmärkningar finnes den enda och bestämda formen särskildt föreskrifven i 29 § regeringsformen. Detta medgafs ock af friherre Jakob Cederström sjelf, som åter upprepade sin förklaring, att han icke ansåg konstitutionsutskottets handlingssätt olagligt, endast »mindre liberalt». Debatten blef emellertid häftig. Friherre C. L. Staël von Holstein såg

[1]) Jfr Bihang till Riksståndens Protokoll V: 2: 1239 ff.

ständernas lagliga rätt på ett hotande sätt förnärmad och råkade i eld och låga. Han kunde hvarken bifalla konstitutionsutskottets betänkande eller gilla dess förfarande emot friherre Jakob Cederström. »Då Särskilda Utskottet», sade han, »i dess betänkande, för allmänhetens ögon framlagt orsakerna till den beklagliga ställning och stora penningenöd, som allmänt öfverklagas, samt härleder den till stor del från felaktigheter i administrationen, hade detta förhållande väl icke bort af konstitutionsutskottet så alldeles lemnas utan afseende. Genom detta konstitutionsutskottets betänkande och anmälan till décharge för statsrådet och föredragande, emot hvilka ingen anledning till anmärkningar skall förekomma, är en skugga kastad så väl på Särskilda Utskottet, som de enskilde ledamöter, som förut i detta ämne härstädes yttrat sig». Friherre Staël anság Särskilda Utskottets betänkande gifva en fullt berättigad grund att förklara »det vara anledning till anmärkning emot vissa föredragande i statsrådet», och »efter personer skola nämnas», slutade han, »så får jag tillkännagifva, att det är emot statssekreterarne friherre Wirsén och grefve Mörner, som jag ärnar göra anmärkning». Adeln biföll remiss af friherre Staëls anmärkning till konstitutionsutskottet, hvars ofvanberörda betänkande i följd häraf förklarades hvilande.

Så långt hade behandlingen af dessa frågor fortskridit den 17 Juli *f. m.*

E. m. samma dag begärde friherre Staël »att konstitutionsutskottet måtte tillfrågas, hvar det stadgande i grundlagen fanns, hvarpå det grundat sitt vägrande af friherre Cederströms ofta nämnda memorials bifogande till konstitutionsutskottets décharge-betänkande?»

A. G. Silfverstolpe: »Jag hemställer, om man kan fatta beslut att fråga ett utskott, hvar ett stadgande i lagen finnes: lagen är ju för alla öppen»[1]).

[1]) Det var under fortsättningen af diskussionen i denna fråga herr A. G. Silfvestolpes konstitutionella nit inspirerade hans

Friherre Staël: »Utskottet måste åtminstone förklara sig, om det har någon annan § att framvisa, än den jag anfört»[1]).

Grefve F. B. von Schwerin: »Om de motiver, som leda den värde talaren, som nyss yttrat sig (neml. frih. Staël), kan icke mera, än en opinion hos alla vältänkande finnas. För öfrigt tror jag, att öfver konstitutionsutskottets åtgärder finnes ock en opinionsdomstol, nemligen Svenska folket och efterkommande»[2]).

Landtmarskalken biföll emellertid icke ståndets yrkande af proposition å friherre Staëls begäran, och konstitutionsutskottet gillade denna vägran, på samma gång det äfven såsom obefogade nekade att upptaga friherre Staëls mot statssekreterarne Wirsén och Mörner framställda anmärkningar. Vid föredragningen af konstitutionsutskottets tvänne betänkanden (af d. 19 Juli) rörande dessa frågor blef man åter häftig, tills omsider friherre Staël sjelf fann, att för närvarande intet vidare i detta ämne var att göra, utan att det »af sig sjelf måste falla». »Konstitutionsutskottet», slutade han, »tror sig här handla med rikets ständers rätt. Utskottet är

---

poetiska sinne till följande högtrafvande utgjutelse inför ridderskapet och adeln:

»Hvem är den frie? Den som njutningen förstår
»Utaf det samhällsskick hans röst bereda får;
»Som sätter ej af sken och lystnader bedragen
»Sitt hela sjelfbestånd i *lydnaden åt lagen;*
»Och som, i verkning ställd på politikens brant,
»Af is för nåd och hot, af eld för rätt och sannt,
»Står mot — då anarchien, då despotismen ljungar,
»Med *lagen* till Ægid — folkledare som kungar».

[1]) Friherre Staël hade åberopat emot K. O. 57 § i R. O.

[2]) Härvid lärer man, såsom det berättas, applauderat. Landtmarskalken ropade då: »inga applaudissementer, då får ni plikta». »Nå, hvad kostar det då?» ropade flera röster under det roparne togo i bröstfickan efter plikt. Detta kastade ridikulen åt annat, än det åsyftade hållet». Se Trolle-Wachtmeisterska anteckningarne enligt utdrag i Sv. Biogr. Lexikon XV: 219 ff.

af en tanke, ridderskapet och adeln är af en annan; en tredje man att skilja dem emellan finnes ej: det finnes blott tvänne parter, ingen domare. Det torde således vara bäst att låta bero vid hvad som är och endast förhoppas, att nästa riksdag konstitutionsutskottet torde tänka annorlunda».

»Ridd. och adeln upptog med munterhet detta frih. Staëls yttrande», heter det i dagens protokoll, och »memorialet blef lagdt till handlingarne»[1]).

Härmed kunde man väl hafva hoppats och förmodat, att fejden blifvit bragt till ända, och stillestånd afslutadt. Men några dagar derefter och endast tre dagar före riksmötets afblåsning, då protokollet rörande ofvannämnde ömtåliga ämne skulle justeras, uppträdde helt plötsligt och för första gången under denna riksdag hans excellens statsministern för utrikes ärendena, grefve von Engeström, »som då var en slags kanslipresident och som sådan ville anses», och förklarade sig, med anledning af friherre Staëls anmärkningar emot statssekreterarne Wirsén och Mörner, anse för en ära att dela ansvaret med dessa »tvänne redlige embetsmän, hvilka fått anmärkningar emot sig, gjorda af en ridderskapets och adelns ledamot, som förmodligen icke känner statsrådets sammansättning» . . .

»Aldrig tror jag», fortfor grefve von Engeström, »skall något statsråd med lugnare sinne, än det närvarande, gå en redogörelse till mötes, när den lagligen af detsamma fordras; men så litet vi tillstyrka despotiska tilltag, äfven så litet vika vi för dem».

»All anmärkning, den rättvisan icke befaller, är en förföljelse, emot hvilken Svensk lag bör beskydda Svensk man. Trogen de grundsatser, jag hittills följt, anser jag mig, som fri Svensk man, skyldig att strida emot förföljelsen, ehvad den skulle kunna komma från högre ort eller från något annat ställe».

---

[1]) Se Ridd. och Adelns Protokoll d. 20 Juli 1815.

Friherre Staël sökte försvara lagligheten af sitt handlingssätt samt förklarade sig haft »den oskattbara lyckan att genom sitt ådagalagda tänkesätt vinna sina medborgares ynnest och välvilja».

»Det är mig obehagligt», tillade han, »att jag icke kan räkna på detsamma af den delen af medborgare, som innehafva de högre af statens embeten. Likväl, långt ifrån att härigenom blifva modfälld, blir egen tillfredsställelse tillräckligt skäl till ståndaktighet, och det blir till och med smickrande för mig, om jag ådroge mig dessas misshag och förföljelse för samma orsak, hvarigenom jag förvärfvat mig, jag vågar hoppas det, större delen af nationens bevågenhet».

Grefve von Engeström trodde, att, om friherre Staël »egde rätt att angripa», så egde grefven ock »rätt att försvara sig, utan att derföre göra sig skyldig till *förföljelse*».

Häremot invände friherre Staël, att »ingenting är lättare, än att den mindre kan af den högre och mera maktegande förföljas».

Denna beskyllning tillbakavisades af friherre Wetterstedt och grefve Gustaf Löwenhielm, hvilken senare bland annat yttrade, att det »för de s. k. *små* är ganska lätt att med förenad åtgärd förfölja en högt uppsatt medborgare och skada honom i allmänna opinionen. Exemplen äro ej tunnsådda; och skulle denna sanning behöfva styrkas, hemtar jag första beviset af den värde talarens nyss anförda mening om den aktning och välvilja af nationen han anser sig hafva förvärfvat genom sina emot embetsmän riktade åtgärder» . . . »Gerna och uppriktigt vill jag medgifva», fortfor grefve Löwenhielm, »friherre Staëls rättighet till aktning och välvilja af hvar och en, som personligen känner honom; men ha dessa känslor för honom blifvit nationella genom hans emot embetsmän riktade riksdagsmannaåtgärder, skulle uppenbarligen de anfallne embetsmännen hafva förlorat popularitet i samma mon. Jag tror ej, att så skett, men hade effekten blifvit sådan, och hade någon af de gjorda

anmärkningarne saknat bevis för sin riktighet, då hade väl detta bort heta förföljelse, en verklig och svår förföljelse, hvars möjlighet således af de *små* mot de *höga* vore bevist, men som de höge icke förmå utöfva emot anmärkarne, med mindre nitet att befordra statens väl, förenadt med nitet att sjelf lägga hand dervid, en gång skulle förleda dem att sjelfve blifva embetsmän; ty då äro rollerna ombytta, jemnvigten återställd och den förvärfvade populariteten satt på ett prof, som den sällan håller».

Friherre Staël förnekade sig någonsin hafva yttrat, att han ansåg sig »hafva vunnit sina medborgares välvilja derigenom, att han gjort anmärkningar emot embetsmännen», och åberopade sig ridderskapets och adelns eget bedömande, »om det icke äfven var af andra orsaker han varit nog lycklig att vinna deras förtroende och bevågenhet».

»Jo, otvifvelaktigt», ropade den originelle öfverste Ambrosius Berghman, med hvilken major O. F. Påhlman förenade sig. »Annars herrskade i salen den djupaste tystnad», heter det i en samtida anteckning[1]); och såväl denna omständighet, att friherre Staël vid detta tillfälle knappt kan sägas hafva erhållit något offentligt medhåll, som hela andan i ofvan anförda debatt är betecknande för karakteren af 1815 års riksmöte och särskildt för oppositionens och den s. k. ministèrens ställning till hvarandra.

Alltsedan regementsförändringen 1809 hade regeringens och ständernas gemensamma bemödanden naturligtvis bort vara att bringa de under olika styrelsegrunder och regeringssätt uppkomna författningar och förvaltningsformer till öfverensstämmelse med den nya grundlagens anda samt det förminskade rikets tillgångar och behof. Såsom en yttring af detta bemödande är att betrakta K. M:ts proposition till statsutskottet af d. 5 Juli

---

[1]) Se Ridd. och adelns protokoller för den 6 och 8 Aug. 1815 samt Sv. Biogr. Lexikon anf. st.

1809[1]), hvari K. M:t förklarade sig benägen att till lindring i statsbördorna göra alla de indragningar, som med riksstyrelsens tillbörliga handhafvande voro förenliga, samt uppdrog åt utskottet att uppgifva de besparingar, som enligt dessa grunder kunde finnas nyttiga och rättvisa, under förutsättning derjemte, att de allmänna ärendena skulle genom en förbättrad method för deras handläggning kunna med minskad kostnad lika väl skötas af ett mindre antal och dock bättre aflönade embetsmän. Af denna anledning och då ständerna icke ansågo sig kunna ingå uti de, uti detta afseende nödiga, undersökningar, anhöllo de (d. 3 Jan. 1810), att en kommitté dertill måtte utnämnas och att dess förslag äfvensom andra enskilda, för hvilka belöningar utsattes, måtte vid nästa riksdag föreläggas ständerna.

Inom slutet af samma år erhöllo samtlige hofrätter och kollegier befallning att inkomma med betänkanden om utväg för detta ändamåls vinnande och, sedan dessa blifvit afgifna, förordnade K. M. (den 4 Okt. 1811) en kommitté, bestående af utrikes statsministern, presidenten och en ledamot af hvarje kollegium (hofrätterna deltogo icke i denna kommitté)[2]) för att i ämnet afgifva förslag. I betänkandet af den 31 Mars 1812 förklarade denna kommitté, »att innan något hufvudsakligt kunde uträttas i afseende å styrelseverkens förändring borde gränsen emellan juridiska och ekonomiska mål bestämmas samt åt en kommitté uppdragas, att utan hinder af gällande lagar och författningar föreslå sådana ekonomiska stadganden samt den ordning för de allmänna ärendenas handhafvande, som med rikets dåvarande skick och dermed gemenskap egande förhållanden bäst kunde instämma».

[1]) Särskilda Utskottets betänkande af den 2 April 1818. Bih. till Riksståndens Protokoll VIII: 461 ff.

[2]) Förmodligen emedan en särskild lagkommitté d. 14 Febr. 1811 blifvit tillförordnad. Se här nedan.

Detta yttande synes hafva blifvit grunden för de åtgärder, som sedermera äro vidtagna. Men då nyssnämnde kommitterade saknat tid och ledighet från andra embetspligter att kunna ingå i den utförligare behandling af sitt uppdrag, som ämnet fordrat, anhöllo 1812 års ständer i en underdånig skrifvelse (af den 24 Juli 1812), »att en särskild kommitté måtte nedsättas, som, utan hinder af gällande lagar och författningar skulle ega föreslå sådana ekonomiska stadganden samt den ordning för allmänna ärendenas handläggning i dessa delar, som med rikets dåvarande skick och förhållanden kunde instämma», hvarjemte 3,000 r:dr anslogos till utförandet.

Senare vid samma riksdag afgaf K. M. (d. 7 Aug. 1812) till ständerna en proposition om ändring och jemkning af vissa paragrafer i regeringsformen, hvarunder innefattades i afseende på embetsorganisationen förslag till målens delning mellan sex statsministrar och hofkansleren, statsrådets ökande till tolf ledamöter, utvidgning i omfattningen af förtroendesysslor, upphörandet af föredragandes rätt att vägra deras kontrasignation och af opinionsnämndens pröfning af högsta domstolens förhållande m. m., bland hvilka konstitutionsutskottet endast tillstyrkte det om tillsättandet af en krigsminister.

Samtlige dessa förslag till grundlagsförändringar tillhörde dem, som 1815 års ständer förkastade, och då samma ständer funno, att den kommitté, hvars utnämnande vid den föregående riksdagen blifvit begärdt, ännu icke var nedsatt, förnyade de sin anhållan om kommittéens förordnande i ändamål »att utarbeta förslag till en allmän ny reglering af statens embeten och tjenster, tjensters indragande, tjenstemäns löningssätt och pensionerande samt befordringslagarnes förbättring». Å egna vägnar förordnade ständerna till ledamöter i denna kommitté bland fullmäktige i banken och riksgäldskontoret en af hvarje stånd ifrån hvardera verket samt anslogo 3,000 riksdaler årligen intill nästföljande riksdag till arbetskostnadernas bestridande och till utgifvande på

trycket hvart halft år af kommittéens förslag och de dertill hörande handlingar[1]).

Svenska lagen af 1734, ehuru i sina straffbestämmelser humanare än de flesta samtida, var dock helt och hållet grundad på den afskräckningstheori, som af 18:de århundradets äldre rättslärde ansågs såsom den enda giltiga, och om hvars föga ändamålsenliga stränghet man först småningom började blifva öfvertygad, sedan Montesquieu's, Pietro Verri's och isynnerhet Beccarias[2]) mildare åsigter i detta hänseende hunnit blifva mera allmänt spridda och vinna erkännande. Yttringar af detta

[1]) Se Hartmansdorff, Förslag till inrättningen af Sveriges statsförvaltning I: 3 ff. samt Bihang till Riksståndens Protokoll 1815 III: 224 ff.; IV: 1: 372, II: 1141, V: 1767 och Riksdagsbeslutet § 27.

[2]) Pietro Verri (1728—1797) och Cesare Beccaria (1735—1793), båda från Milano, hafva förvärfvat sig utmärkt förtjenst om höjandet af kriminal-lagstiftningen. Med hela förtrytelsen hos sitt ädla sinnelag ifrade P. Verri i Osservazioni sulla Tortura för slutliga afskaffandet af torturen. Och Beccaria, liksom Voltaire, uppbragt öfver familjen Calas' orättvisa dom, skref sin berömda bok Dei Delitti et delle pene (öfversatt på Svenska af Hochschild, Stockholm 1770), som icke blott för Italiens lagskipning, utan för hela vetenskapen och vården om kriminalrätten blef den bestämmande. Rättvisa och den djupaste menniskokärlek voro grundpelarne för hans reformplaner, under det rundtomkring honom i kriminala frågor rasade ett förfarande, som ansåg det för sin högsta uppgift, icke att opartiskt undersöka verkliga förhållandet, utan att för hvilket pris som helst, till och med genom användande af de grymmaste tvångsmedel, öfverbevisa den anklagade om skuld. B. fordrade i processen alla våldsamma åtgärders uteslutande, edsvurna domare, förhandlingarnes offentlighet, äfvensom han yrkade på den yttersta mildhet vid domars fällande och isynnerhet på upphäfvandet af dödsstraffet och konfiskation af egendom o. s. v. Han betecknade politisk frihet såsom den bästa skola för folkbildning och uppmanade lagstiftaren att, i stället för att genom ett onyttigt hopande af förbud och straff öka förbrytelserna, hellre genom omsorgsfullt utbredande af allmänna kunskaper bland folket kraftigt förebygga desamma. Se Hettner: Litteraturgeschichte des achtzehnten Jahrhunderts.

erkännande inom vårt fädernesland framträdde först med Gustaf III:s uppstigande på thronen, då denne konung kort efter regementsförändringen 1772 skyndade att förbjuda tortyrens användande, och några år senare i en proposition till ständerna (den 31 Oktober 1778) föreslog dels dödsstraffets upphäfvande vid barnamord, trolldom och åtskilliga andra brott, der det hittills blifvit tillämpadt, dels förändradt straff för de s. k. edsörebrotten[1]). Äfven i andra delar af lagstiftningen började man nu blifva betänkt på vigtiga förändringar, och vid innevarande århundrades ingång var öfvertygelsen temligen allmänt stadgad om behofvet af omfattande förklaringar af den gällande lagen. Detta behof blef så mycket känbarare efter 1809, då nationen, efter den genomgripande hvälfningen i den konstitutionella författningen, med friare och sjelfständigare blick började vända sin uppmärksamhet till samhällets inre angelägenheter, och minst af allt kunde nationens målsmän dröja att begagna sin nyförvärfvade lagstiftningsrätt till afhjelpande af brister, som länge varit insedda och öfverklagade. Flera förslag i detta afseende väcktes ock inom ständen redan vid riksdagen 1809—1810, och ett lagutskottets betänkande af den 1 April 1810, hvari tillsättandet af en lagkommitté förordades, blef äfven af ständerna godkändt, men någon skrifvelse derom till Kongl. Maj:t blef icke afgifven förrän af ständerna i Örebro sistnämnde år. En kommitté blef nu, på Kongl. Maj:ts befallning, den 14 Febr. 1811 tillsatt för att »upprätta förslag till

[1]) Jfr Geijer, Gustavianska Papperen II: 155 ff.

[2]) Se Ridd. och Adelns Protokoll vid riksdagen i Stockholm 1809—1810 för den 6 April 1810 sid. 216 ff. och ständernas skrifvelse i samma ämne dersammastädes för den 1 Maj 1810 sid. 1046; men denna skrifvelse blef ej expedierad till K. M., emedan statsregleringen redan var uppgjord och inga penningar till ändamålet att disponera, utan skedde detta först af ständerna i Örebro 1810. Se Ridderskapets och Adelns Protokoll vid riksdagen i Örebro 1810 sidd. 299, 459 och 497 ff.

allmän civil- och kriminal-lag, hvarvid 1734 års lag till dess yttre form och indelning i vissa balkar borde tjena till grund och efterföljd«; och uppdrogs åt denna kommitté att afsluta sitt arbete till första riksdag efter 1815[1]. Detta blef dock alldeles omöjligt, dels emedan tiden dertill i sjelfva verket var alltför knapt tilltagen, dels emedan kommittéen uppfattade sitt uppdrag betydligt vidsträcktare, än ursprungligen var ämnadt. Vid riksdagen 1815 anmäldes emellertid Giftermåls- och Handels-Balkarne såsom färdiga; men ständerna förklarade sig icke vilja ingå i någon pröfning af kommittéens arbete förr, än detta var i sin helhet afslutadt[2].

En fråga af högsta vigt, hvilken, liksom de tvänne nyssberörde om lagarnes revision och de administrativa embetsverkens ombildning, efter statsskickets förändring blifvit både af regering och ständer omfattad med nylifvadt intresse, var den om den allmänna undervisningens tillstånd och om möjligheten att bereda densamma ett med tidens fordringar mera öfverensstämmande och efter dess praktiska syftning mera lämpadt skick. Redan den 9 Mars 1803 hade det s. k. kanslersgillet, som från 1801 till 1809 hade vården om rikets undervisningsverk sig anförtrodd, hos regeringen anmält, »att det allmänna saknade alla publika anstalter till uppfostran och handledning for borgaren, näringsidkaren och de statens medlemmar, som utan behof af lärdomsinsigter,

---

[1]) Ledamöterna i denna kommitté voro just. statsministern Gyllenborg, statsrådet Rosenblad, justitieråden Poppius och Blom, justitie-kansleren Trolle-Wachtmeister, justitie-ombudsmannen Mannerheim, landshöfdingen Edelcreutz, kammarrådet Rolén, Kommersrådet Lenngren, hofrättsrådet Widman, bergsrådet Sandels, kommersrådet Zenius, advokatfiskalen Staaff, häradshöfdingen J. G. Richert och akademi-adj. Afzelius.

[2]) Se Geijer Saml. Skr. I: 7: 277 samt Bihang till Riksståndens Protokoll 1815, IV: I: 364 ff. — Utom de här angifna källor ha vi till ledning för vår framställning af denna tids lagförbättringsarbete haft tillgång till Professoren m. m. Olivecronas handskrifna föreläsningar, som deras författare godhetsfullt lemnat till vårt begagnande.

likväl fordra den nödvändiga förståndsodling, hvarigenom deras danande till dygdiga och gagnande medborgare kunde blifva säkert och pålitligt», och följden häraf hade blifvit en förnyad skolordning, som den 7 Dec. 1807 erhöll konglig stadfästelse, såsom orden lyda, »på försök och till efterföljd under fem år». Denna skolordning, som i vårt land först upptog borgareskolans bestämmelse inom läroverket, uppnådde emellertid ingalunda sitt ändamål, emedan både angående detta och medlen för dess vinnande en meningsstrid uppstod, hvars fullständiga lösning ännu i dag icke är funnen oaktadt allt det arbete, som derpå blifvit nedlagdt af ständerna, af ständigt hvarandra aflösande kommittéer och af enskilde.

Den 3 April 1810 öfverlemnade ständerna till K. M. ett af dåvarande rektor G. A. Silfverstolpe meddeladt förslag till vinnande af nödiga förbättringar af rikets undervisningsverk och anhöllo, att K. M. ville genom kunnige och erfarne män låta undersöka läroverkens närvarande tillstånd på det dessa inrättningar måtte erhålla ett efter tidens upplysning mera lämpadt skick. Carl Johan, som efter sin ankomst till Sverige skyndat att bereda sig kännedom om sitt nya fäderneslands angelägenheter i alla riktningar, egnade äfven åt den ifrågavarande all möjlig uppmärksamhet. Af den nyssnämnde rektor Silfverstolpe hade han på begäran erhållit en framställning af våra undervisningsverks beskaffenhet och tillstånd jemte åtföljande granskning samt äfven förskaffat sig upplysningar och råd i detta vigtiga ämne af flera andra erfarne män[1]). Följden häraf blef, att K. M. den 29 Jan. 1812 tillförordnade en s. k. uppfostrings-kommitté, som efter granskning af 1807 års skolordning borde uppgifva förslag till en ny, »lämpad

---

[1]) Se Försök till en framställning af Allmänna Läroverkets nuvarande tillstånd i Sverige af G. A. Silfverstolpe (dat. d. 3 Sept. 1811); Utlåtande deröfver i en Afhandling om det Offentliga läroverket af C. U. Broocman; Utlåtande under titel: Om Allmänna undervisningsverken af J. Åström (dat. Jan. 1812).

efter tidehvarfvets kraf och fosterlandets sanna behof». Men då af denna kommittés treåriga verksamhet ännu 1815, snart sagdt, inga frukter förmenades hafva trädt i dagen, blefvo densammas ledamöter föremål för häftiga och särdeles skarpa angrepp, isynnerhet från opppsitionens mest framstående ledamöter grefve Schwerin, Spaldencreutz m. fl. Herr Jacob Adlerbeth, kommittéens sekreterare, jemte åtskilliga af dess ledamöter ådagalade dock, att dess verksamhet, ehuru af mellankommande omständigheter ofta afbruten, ingalunda varit obetydlig, och hänvisade i detta fall till K. M:ts vitsord i den berättelse, som blifvit till ständerna afgifven om hvad sedan sista riksdag sig i rikets styrelse tilldragit, samt erinrade derom, att en längre tid nödvändigt fordrades för insamlande af de talrika och noggranna uppgifter, hvilka för kommittéens arbeten voro behöfliga. Frågan behandlades med den hetta, att då riddarhussekreteraren, A. G. Silfverstolpe, »såsom ledamot af en kommitté, hvars för odnglig förklarade välvilja fått löpa ett så högtidligt gatlopp», blandade sig i diskussionen, förklarade grefve Schwerin att, »om än ett sådant yttrande om uthärdadt gatlopp skulle kunna undfalla en talare från sin bänk, borde man slippa höra det från protokollsbordet», samt tillade att »under den tid herr Bungencrona var riddarhusets sekreterare, skötte han ridderskapets och adelns protokoll, men befattade sig icke med att verka på dess beslut»[1]. Emellertid stannade ständerna vid den åsigt af saken, att i dess närvarande skick var dervid intet att vidgöra förr, än uppfostringskommittéen afslutat sitt åliggande och afgifvit förslag i frågan, hvilket först skedde två år derefter (den 8 April 1817). Deremot afslogo ständerna på grund af ett från ekonomiutskottet utgånget betänkande (af d. 6 Juli 1815) ett väckt förslag om inrättande af allmänna folk- och arbetsskolor. Såsom skäl för detta afslag åberopades

[1]) Jfr Adelns Protokoll för d. 8 och 11 Maj 1815, III: 196 ff., 245 ff.

bland annat «erfarenhetens vittnesbörd och de exempel, hvilka flera stater, der folk- och industriskolor blifvit inrättade, varnande framställa»[1] — ett skäl, som man i våra dagar knapt kan fatta, sedan »erfarenhetens vittnesbörd» grundlagt en helt annan åsigt i detta ämne.

Vi nalkas slutet af riksdagens förhandlingar. Dessa hade på det hela varit utmärkta af enighet och inbördes förtroende emellan stånden. Vid några tillfällen visade sig dock spår af en mindre vänskaplig sinnesstämning. Så uppstod en häftig spänning mellan preseståndet och bondeståndet med anledning af några i sistnämnda stånd framställda och i föga skonsamma ordalag affattade förslag angående ny reglering af presterskapets löner, afskaffande af likstol m. m.[2]) samt i allmänhet om återupptagande af alla de emot presterna vid 1809 års riksdag väckta påståenden om biskopsembetenas indragning o, s. v.[3]). Ekonomiutskottet ansåg sig af 114 § R.F. förhindrad att ingå i någon slags granskning af de i denna syftning affattade memorialen, men tillstyrkte ständerna att till preseståndets eget behjertande öfverlemna frågan om förändring af nuvarande sätt för likstols erläggande, hvilket utskottet ansåg föga öfverensstämmande med »tidehvarfvets upplysning och liberalitet»[4]).

Häremot invände bondeståndet, att det under riksdagen 1809 vid regeringsformens antagande inlagt sin reservation i afseende på 114 §, i följd hvaraf det ansåg »privilegier och prerogativer, som falla en skattdragande menighet till en obillig och i sakens natur orätt-

---

[1]) Se Bihang till Riksståndens Protokoll 1815 V: II: 1195 ff.

[2]) Enligt Kongl. Förordningen af 1681 skulle vid inträffande dödsfall gifvas till presten i likstol *en* ko, så framt sterbhuset egde 6 sådana, och i förhållande dertill flere, om ladugården var större. Jfr Preseståndets Priv. af den 16 Oct. 1723.

[3]) På riddarhuset föreslog lagman Olivecreutz, att presterna skulle i likhet med öfrige tjenstemän aflönas på kronans stat. Adelns Pr. I: 319 ff.

[4]) Se Ekon. Utskottets Memorial af d. 10 April 1815, Bih. till Riksståndens Pr. II: 243 ff.

vis tunga icke böra kunna sättas i fråga för att söka och vinna en skälig rättelse»; men det ville dock »af förtroende till Högvördiga Preståndets liberala tänkesätt till dess eget behjertande öfverlemna samtliga de väckta frågorna under hopp och förmodan, att det högvördiga ståndet föreslår ett sådant sätt till jemkning i förevarande och alla dermed gemenskap egande frågor, som med tidehvarfvets upplysning och församlingarnes tillfredsställelse öfverensstämmer»[1]).

Till allt detta svarade preståndet, »att det under en tid, då nationens allmänna ställning uppfordrade nationens församlade ombud till de mest allvarliga öfverläggningar, måste för det högvördiga ståndet vara en ledsam erfarenhet att förnimma, huru vissa ledamöter af det hedervärda bondeståndet tillsluta sin blick för de allmänna oredorna för att blott söka enskilda fördelar, och det på deras bekostnad, *hvilka intill denna dag kanske kraftigast afvändt de emot bondeståndets deltagande i riksdagsärendena syftande anfall»*. Ett radikalt botemedel mot de öfverklagade olägenheterna trodde emellertid preståndet kunna vinnas derigenom att ståndet förpaktade sina s. k. rättigheter till K. M. och kronan emot bestämd löneinkomst i spannemål, penningar och andra persedlar, dem kronan från den stunden skulle ega att genom sina tjenstemän af socknarne uppbära[2]).

Sedan bondeståndet i ett skarpt svar härpå förklarat sig icke kunna erinra sig »något tillfälle, då fråga varit att kränka eller upphäfva den bofasta jordbrukarens urgamla riksdagsmannarätt och icke heller veta sig för någons biträde till dess bevarande stå i förbindelse»[3]) afstannade striden och medförde såsom resultat en underdånig skrifvelse från bondeståndet till K. M. med begäran, att han ville reglera presterskapets aflöning på ett sätt, »som kunde lända allmänheten till

[1]) Se Bondeståndets Pr. 1815 I: 490.
[2]) Jfr Preståndets Pr. I: pag. 327—340.
[3]) Se Bondest. Pr. II: 51 ff.

fördel och för kommande tider afböja de klagomål, hvarmed bondeståndet från mer än ett sekel tillbaka nödgats falla konungathronen och preseståndet besvärligt»[1]).

Äfven en annan fråga, hvari likaledes de enskilda intressena voro medspelande, hotade för ett ögonblick att störa den fredliga sinnesstämningen i riksdagsförhandlingarne. Under diskussionen om »den allmänna nöden i landet och sättet att den afhjelpa» rigtades nemligen från borgarståndet ett häftigt angrepp emot de i Sverige bosatte *Judar*, hvilka förklarades hafva föranledt snart sagdt alla de olyckor, af hvilka landet för närvarande ansågs hotadt. Om ej judarna, hette det, i tid blefvo hämmade i sin framfart, »skulle alla anstalter till det ondas afhjelpande blifva förgäfves». Det vat judarne, som hade öfversvämmat landet med utländska öfverflödsvaror; det var judarne, som i troget samband med sina trosförvandter i andra länder voro de talrikaste och djerfvaste lurendrägarne i Götheborg och som i sin ifver vid yrkets utöfvande varit »särdeles oförsynta, äfven då fråga varit om politisk olägenhet för hela landet»; *de* voro äfven den egentliga »skulden till det lågervall, hvari svenska medborgares näringsgrenar befunno sig;

---

[1]) Äfven denna skrift bär spår af den bitterhet striden framkallat. Så t. ex. yttras der bland annat följande: «Det må vara ett privilegium, om man så vill, att presten skall hafva tionde af allt slags säd; men det må ej höra till privilegierna, äfven om man så önskar, att beloppet af denna tionde skall utrönas genom den alltid skadliga sädesräkningen på åkrar, hvarigenom tiondegifvaren ofta förlorar hela sin gröda; det må vara ett privilegium, att presten skall hafva betalning för det menniskan födes, lefver och dör; men det är onaturligt och emot allt sundt förnuft, att bonden skall förlora sin bästa ko i samma stund, som han förlorar sin hustru; det må vara ett privilegium, att presten lika med flera andra embetsmän har sitt eget boställe, men det är en utvidgning, vida öfver andra embetsmäns rättigheter, att församlingen ej allenast skall bygga och underhålla huset, utan ock bidraga till grödans inbergning» o. s. v. Efter riksdagen utfärdades Kongl. Maj:ts Nådiga Kungörelse rörande presträttigheter af den 3 April 1816.

deras religion hade åstadkommit stor förargelse»; för åkerbruk och industri hade de ingen lust, hvaremot »varan och penningen, guldet och silfret voro föremål förenliga med lynnet hos dessa menniskor, som öfverallt och ingenstädes hafva sitt fädernesland, och till dessa föremål visade också erfarenheten, att judarnes uppmärksamhet nästan utan undantag var rigtad». Det var hufvudsakligen genom deras vexelvingleri kursen stegrats och svenska myntet råkat i vanvärde; på leveranser för kriget hade de gjort sig oskäliga vinster, och hela deras förmögenhet »var till största delen utsugen af rikets inbyggare». »Under det vi arbeta för dem, göra de för oss ingenting annat, än öka den tärande klassen, bispringa lyxen och uppjaga i våra stora städer prisen på hus och hyror. Väl inkomna i ett land lemna de ej detsamma förr, än de till tack för åtnjuten frikostighet och gästfrihet realiserat dess penningverk».

Så ljöd det enstämmigt från borgarståndet och äfven från åtskilliga medlemmar af de öfriga stånden hördes föga blidare omdömen.

Men judarne hade emellertid äfven sina försvarare. Dessa förklarade, att de illiberala tänkesätt, som uttalades mot judarne, icke passade för tidehvarfvets upplysning och tolerans, att det var endast i följd af felaktiga författningar, som inom alltför trånga gränser inskränkte judarnes verksamhet, dessa förhindrats att för Sverige blifva så nyttiga, som de bort och kunnat. De som nu af s. k. patriotism vilja jaga judarne ur landet hade säkert andra skäl, än blott fäderneslandets bästa, för dessa sina nitfulla bemödanden, och möjligen hade svenska handlande mindre än judarne tvekat att »af staten helt christligt och patriotiskt tilltvinga sig för leveranser betalningssummor vida öfver de gångbara prisen»[1]).

---

[1]) Hela denna debatt erinrar om en dylik rörande »judarnes obefogenhet till politiska rättigheter» i Engelska parlamentet 1833. Macaulay uppträdde vid detta tillfälle i underhuset till judarnes försvar. «Man säger oss», yttrade han bland annat, »att judarne af naturen äro ett lågsinnadt, ett sniket,

»De Svenska handlandena» togo illa vid sig[1]), och saken blef i hast en partifråga. »Till somliga», yttrades det, »får man knapt nämna något *mot* judarne, utan att väcka det synbaraste missnöje, till andra åter kan man aldrig säga *nog*».

Särskilda utskottet, till hvilket denna fråga hän-

---

ett penninghopskrapande slägte; att de ha obenägenhet för alla hederliga yrken; att de hvarken så eller skörda; att de hvarken ega får eller fä; att ocker är den enda handtering, för hvilken de duga; att de sakna alla upphöjda och ädla känslor. Sådant har i alla tider varit bigotta personers sätt att resonera. De underlåta aldrig att till försvar för förtrycket anföra de laster, som förtrycket alstrat. England har för judarne visat sig endast till hälften såsom ett fäderneslland; och vi klandra dem, att de för England ej känna mer än en half fosterlandskänsla. Vi behandla dem som slafvar och förvåna oss öfver att de ej betrakta oss som bröder. Vi tvinga dem till låga förrättningar, och förebrå dem sedan, att de ej omfatta hederliga yrken. Vi förbjödo dem länge att ega jord, och vi klaga öfver, att de hufvudsakligen sysselsätta sig med handel. Vi utestänga dem från ärelystnadens alla banor, och förakta dem sedan emedan de taga sin tillflykt i snikenheten. I många sekler ha vi i alla våra afhandlingar med dem missbrukat vår omätliga öfvervigt i styrka, och sedan äro vi missnöjda med att de begagna sig af denna list, som är den svages naturliga och vanliga försvar emot den starkes våld. . . . . Låtom oss göra dem rättvisa! Låtom oss öppna för dem underhusets portar! Låtom oss öppna för dem hvarje bana, på hvilken talang och kraft kan utvecklas». Motionen, som gällde upphäfvandet af alla de medborgeliga incompetenser, som egde rum för judare i England, bifölls utan omröstning. Äfven i Sverige har i senare tider deras rättigheter blifvit utvidgade och sist genom K. Br. af den 6 Oct. 1860, hvari stadgas, att Mosaiske trosbekännare, som äro Svenske medborgare, skola ega rättighet att bosätta sig samt att förvärfva och besitta fast egendom öfverallt inom riket så väl på landet som i städerna». Jfr Broomé, Framställning af Sv. Lagstiftningen ang. Statsreligion och Religionsfrihet, Lund 1861 p. 164 ff,

[1]) Borgarståndets ovilja vände sig isynnerhet emot major Påhlman, som fällt det ofvannämnda skarpa yttrandet emot de handlande. Se Borgareståndets Protokoll för den 24 och 27 April 1815.

skjöts, instämde icke i den hätska ton, hvari judarnes motståndare uttalat sig, utan afgåfvo ett i liberal och tolerant anda affattadt betänkande med åtföljande förslag till »reglemente för judiska nationen«; men detta betänkande blef endast gilladt af ridderskapet och adeln, hvaremot i öfverensstämmelse med de tre ofrälse ståndens förenade beslut afläts en skrifvelse till K. M. med anhållan, »att judar härefter icke måtte tillåtas till riket inflytta och sig derstädes nedsätta»; en begäran, som så till vida bifölls, som rättigheten för judar att till Sverige inflytta genom en förordning af den 31 Aug. 1815 blef gjord beroende af särskild konglig tillåtelse[1]).

I ett visst sammanhang med denna fråga, eburu till sitt egentliga ursprung helt och hållet oberoende deraf, utvecklade sig midt under pågående riksmöte inom den offentliga pressen tilldragelser, som i mer än ett hänseende kunnat påkalla ständernas uppmärksamhet och som i hela landet samt isynnerhet i hufvudstaden väckte mycket uppseende och ett utomordentligt intresse hos den då liksom i våra dagar, ingalunda fåtaliga publik, för hvilken skandalen är en begärlig och nästan oumbärlig själaföda. Om tryckfriheten, behändigt fångad 1812 i indragningsmaktens boja, någonsin förtjenat en allvarlig näpst, så var det visserligen icke skäl att spara den i anledning af de afsteg från allt passande och tillbörligt, till hvilka den gjorde sig skyldig i de sorgligt ryktbara uppträdena emellan revisionssekreteraren friherre Ludvig Boije och den bekante öfverdirektören Carl August Grevesmöhlen[2]). Vi anse oss böra, om

[1]) Se Bih. till Riksståndens Protokoll 1815 IV: I: 425 ff., V: I: 533 ff., V: IV: 500, VI: 119 samt Broomé, Framställning af Svenska Lagstiftningen angående Statsreligion och Religionsfrihet, Lund 1861.

[2]) Grevesmöhlen, känd sedan 1809 års revolution och Fersens mord, som han försvarade i sin tidning »Allmänna Opinionens Organ» (utg. d. 4 Juli—6 Oct. 1810), hade från denna tid varit ömsom demagogiens, ömsom polisens handtlangare, och var en fruktad person. Att han emellertid hade vänner

Obs! Allm. Opinionens Organ utgafs [illegible] af Regnér.

också blott i största korthet, redogöra för denna strid, som bildar ett egendomligt, ehuru högligen beklagligt, bidrag till svenska tryckfrihetens historia efter 1809.

Sedan i afseende på en af friherre Boije hösttiden 1814 från trycket utgifven skrift kallad «Tankar i anledning af den klagan, som nu mera än förr höres öfver en allmän penningnöd» tvänne kritiker utkommit, som innehöllo »grofva otidigheter» emot samma skrifts författare och i hvilka stilen igenkändes vara Grevesmöhlens, samt Boije derefter i början af Maj månad 1815 låtit anonymt från trycket utgå en liten afhandling »Om allmänna nyttan af den politiska uppmärksamhetens offentliga användande eller oppositionen», så utgaf Grevesmöhlen en skrift under titel »Några allmänna grundsatser i Finans och Statsekonomi», deri emot författaren af skriften »om oppositionen» riktades de mest hätska, personligt utpekande anfall, bland hvilka äfven förekom det yttrande, att sistnämnde författare, som var revisionssekreterare, nog visste med sig sjelf, att han förtjent mista sitt embete, i hvilket han dessutom beskyldes hafva visat försumlighet o. s. v. Boije offentliggjorde då ett sändebref »Till Herr C. A. Grevesmöhlen, författare af en skrift kallad Några allmänna grundsatser i Finans etc.» och uppmanade honom att hos vederbörande myndighet anmäla den utpekade embetsmannens brottslighet till laga åtgärd. Grevesmöhlen öfvergaf då den ursprungliga tvistefrågan om finanserna och rigtade ett nytt anfall emot Boije med anledning af hans uppträdande emot judarne, om hvilka förhandlingarne vid

---

bland ständerna (troligen hos bönderna) bevisas deraf, att han ännu den 9 Juli 1815 erhöll 2 röster vid valet af justitie-ombudsmannens suppleant. För öfrigt torde Grevesmöhlen bäst kunna karakteriseras med de ord, med hvilka Macaulay börjar sin teckning af Robert Ferguson: »Han tillhörde den klass, hvars sysselsättning det är att under oroliga tider göra förbittrade partier dessa tjenster, från hvilka hederliga män af afsky och kloka män af fruktan vända sig bort». Se Macaulay's Hist. of England II: 5 Cap.

riksdagen nu pågingo, samt publicerade »Förlikningsproject till biläggande af anfallskriget mot Judarne, i ödmjukhet tillegnadt Judarnes antagonister, men isynnerhet Herr Revisionssekreteraren, Baron Ludvig Boije et Comp. Med Porträtt». Omedelbart derefter utkom af samme författare »Likbegängelse efter Baron Ludvig Johansson Boijes moraliska stoft»[1]) och sedan utgingo ifrån Maj månad 1815 ända till årets slut nästan i oafbruten fortsättning nidskrifter med vidunderliga titlar och af det gemenaste innehåll, alster af de stridandes begär att nedgöra hvarandra genom smädelser. En mängd af hufvudstadens publicister blandade sig i striden emot den förhatlige Grevesmöhlen[2]), som svarade med att i de bittraste stämningsmemorialer, hvilka genast offentliggjordes, ställa författarne eller boktryckarena till ansvar. Något vedervärdigare än den litteratur, som sålunda såg dagen, ha den Svenska publicitetens annaler ej att uppvisa. De gröfsta tillmälen, de mest äreskändande beskyllningar, de kitsligaste insinuationer och de mest oförsynta anfall inom områden, som heder och samvete anse fridlysta, utmärka denna pennfejd, hvars smutsiga produkter ömsom applauderades, ömsom fördömdes alltefter som de stridande eller deras vapen behagade allmänheten. Lagen påkallades ock snart att hejda dessa

---

[1]) Till förklarande af denna titel torde behöfva nämnas att till de nedriga angrepp, som under denna tidpunkt rigtades mot Boije, äfven hörde, att hans egen svärmor i till Svea Hofrätt den 8 Maj ingifvet memorial anklagade honom att hafva »med hugg och slag ej sällan våldfört sig på sin hustrus person«, förslösat hennes förmögenhet, gjort stora skulder o. s. v.. Se Stämnings-Memorial till Kongl. Svea Hofrätt af Ulrika Helena Funck, enka efter Kaptenen och Riddaren Gabriel Wennerstedt. Detta dokument jemte en samling af alla i striden mellan Boije och Grevesmöhlen vexlade skrifter finnes i Flemingska Samlingen i Upsala Bibl. Den nyssnämnda anklagelsen mot Boije af hans svärmor blef af hans hustru offentligen förklarad orättmätig.

[2]) Så t. ex. B. J. Törneblad, Gravallius, Lorenzo Hammarsköld, Schoerbing, Wahlberg, Anders Lindeberg m. fl.

fortlöpande skandaler. Med anledning deraf, att Grevesmöhlen, för hvilken intet synes varit heligt, gifvit en af sina skrifter titeln: »Fjerde akten af Baron Boijes pinohistoria, hvad han gör och lider hos verldslige domare och står till rätta på rådhuset», beslöt preståndet, som i denna titel fann «ett gäckeri af den offentliga gudstjensten», hos K. Maj:t anhålla, »att den brottslige författaren icke måtte sakna den näpst, hvartill han enligt lag gjort sig förtjent, så att hans exempel måtte blifva varnande för andra»[1],

Regeringen hade emellertid redan förut varit betänkt på åtgärder till det förargelseväckande skådespelets afslutande och anbefallt åtal mot de tvänne hufvudaktörerna, men då rättegången drog ut på tiden och skriftvexlingen derunder oafbrutet inför allmänhetens ögon fortgick, uppfordrade K. M. i skrifvelse till Svea Hofrätt (d. 20 Dec. 1815) densamma att påskynda afslutandet af hela denna sak, hvarjemte både Hofkansleren i ett »circulaire till vederbörande tidningsutgifvare» (den 23 Dec.) förklarade dem ansvarige för innehållet af alla, deras tidningar åtföljande, tryckta blad och skrifter, och Stockholms Öfverståthållare-embete (d. 28 s. m.) utfärdade förbud mot tryckta skrifters utdelning och försäljning på gator eller i portgångar »inom hufvudstaden».

---

[1]) Preståndets Protokoll I: 612 ff. (den 29 Maj) och Bih. III: 417 ff.. Med anledning af denna preståndets åtgärd utgaf Grevesmöhlen »De svarte bröderna eller det föregifna religionsnitet». — Såsom bevis på tonen i de skrifter, som i denna strid vexlades, torde det i öfrigt vara nog att, utom de redan nämnda, anföra några af de titlar, under hvilka de utgåfvos: Grevesmöhliana 6 häften (författade dels af B. J. Törneblad, dels af L. Hammarsköld), Näsknäppen, skaldebref (af Gravallius), Stentors vålnad (af A. Lindeberg), En Storskrikare tecknad efter naturen, Calydoniska vildsvinet (i Stockholmsposten 1815 N:o 134), Missräkningen eller de långa Näsorna (bihang till Svarta bröderna), Lurifax, Lurifaxiana, Warggropen, Skärselden, Svenska Witterhetens bönesuck till C. A. Grevesmöhlen, Svanesången, Hurra för gamle Stuten, den förhärdade storljugarens Porträtt, Den högvälborne äreskändaren m. fl., m. fl.

Nu följde ändtligen Hofrättens utslag i målet (den 19 Jan. 1816), hvarigenom Grevesmöhlen dömdes till ärans förlust och landsflykt samt Boije till tre års fängelse på Waxholms fästning, hvilket senare straff dock af Kungl. nåd förmildrades till *ett* års fängelse, »hvilket Friherre Boije, *derest ej tjenliga rum här i staden finnas*, å Waxholms fästning skall undergå». Grevesmöhlen fick deremot fullkomligt afslag på sin nådeansökan[1]), för hvillken han förgäfves sökte understöd genom en särskild, ganska betecknande, skrifvelse till kronprinsen[2]), hvarefter han begaf sig till Norge, der han dog i staden Kongsvinger den 1 Juni 1823[3]).

Hela denna sak är ett icke ovigtigt bidrag till den Svenska pressens karakteristik under dess slyngelår, på samma gång den ännu mera visar smakens och det allmänna vettets låga ståndpunkt, som icke vämjdes vid dessa stinkande alster af litterär tygellöshet[4]). Men på samma gång dessa grofva missbruk af den ädlaste bland nationens friheter förnedrade pressen, fästade de vid sig allmänna uppmärksamheten till den grad, att personer, som hittills saknat all håg eller väckelse till något noggrannare aktgifvande på dagens händelser, rycktes in i

---

[1]) Se de tryckta rättegångshandlingarne tillhörande denna sak i Flem. Saml. i Upsala Bibl.

[2]) Införes i Bihanget.

[3]) Benäget meddeladt af prosten O. G. Rynning i Kongsvinger. Enligt Kongsvingers »Ministerialbog» var G. vid sin död $72\frac{7}{12}$ år gammal, men »denna ålder», tillägger prosten R., »stämmer ej öfverens med hvad som anföres vid G:s giftermål med Mademoiselle Britta Maria Nybelen den 16 Januari 1820, ty der säges han vara $65\frac{1}{4}$ år gammal, och benämnes »Öfverdirektör och Enkoman». Med denna qvinna hade han i Sverige haft två döttrar.

[4]) Troligen i följd af dessa förhållanden väcktes redan vid denna riksdag fråga om den nyss antagna juryns afskaffande såsom mindre ändamålsenlig och återgång till det förra rättegångssättet. Se Konst.-Utskottets Pr. af d. 12 Juli 1815. Bih. till Riksståndens Protokoll V: II: 1213.

den allmänna läslusten, ett förhållande, som måste räknas för en vinst i samma mon som pressen lär känna och uppfatta sina skyldigheter på ett ädlare sätt än det, som utmärkte dess uppträdande i här skildrade tilldragelser.

Om man undantager dessa frågor, som ett ögonblick bragte sinnena i någon jäsning, hade riksdagens alla förhandlingar varit utmärkta af lugn, enighet och inbördes förtroende. Samma egenskaper hade äfven visat sig såsom de mest framstående i ständernas förhållande till styrelsen, hvars förtjenster om landets ära och välfärd erhöllo ett allmänt och rättvist erkännande. Visserligen brötos några lansar på riddarhuset emellan den nyfödda oppositionen och regeringens ledamöter isynnerhet med anledning af de anmärkningar, som af Särskilda utskottet blifvit framställda emot vissa åtgärder i afseende på landets ekonomi och handel; visserligen lät friherre C. L. Staël von Holstein ogerna gå sig något tillfälle ur händerna att framkasta en invändning eller ropa ett gif akt!, och utan tvifvel intog oppositionen en vida merá betydande och bestämd ställning nu, än 1812; men den rent fosterländska, från all personlig lystnad fria, anda och hållning, som utmärkte dess nuvarande, nästan enväldige chef, grefve von Schwerin, och som åt honom förvärfvade allas odelade aktning, kunde ej undgå att åt oppositionspartiet 1815 gifva en prägel af ädelhet och sans, som det i en följande tid under andra ledare och uppblandadt med elementer, för hvilka det nu var fremmande, ej alltid förmådde bibehålla, under det å andra sidan regeringen säkerligen icke anade, hvad förändrade tider och sinnen kunde verka. Hvad emellertid den unga oppositionen redan nu och i sitt nuvarande skick mäktade åstadkomma visar sig tydligt i dess segrande kamp för prohibitivsystemets stränga tillämpning i landets handel och industri. Förgäfves stridde statssekreteraren för handels- och finansärendena grefve A. G. Mörner, kraftigt understödd af sin embetsbroder, friherre G. F. af Wirsén, för den

fria handeln, framställande sålunda i detta fall skådespelet af en *liberal* styrelse i fejd emot en *conservativ* opposition, hvars motstånd emellertid vid en annan af riksdagens hufvudfrågor, nemligen om anslaget för Götha kanal, måste gifva vika, sedan grefve Schwerins stämma förenat sig med grefve Platens för det stora företagets framgång. Deremot trodde sig oppositionen vid denna riksdag hafva ryckt ett stort steg framåt i genomförandet af sin älsklingsplan att skänka landet en s. k. *ministère* i likhet med det Engelska mönstret. »Nu är det bra, nu är det som det skall vara, Ministèren på ena sidan, Oppositionen på den andra» berättas baron Staël hafva utropat, då diskussionen om »förlägenheten i allmänna rörelsen» hade afslutats[1]), och grefve von Schwerin uttalade likaledes under loppet af samma diskussion, i hvilken ej blott Mörner och Wirsén, utan äfven hofkansleren friherre Wetterstedt lifligt deltogo, en »lyckönskan till Svea folk att ändtligen hafva sett den dag komma, då ministrarne sjelfva icke blott förklara glädje deröfver att administrationens åtgärder granskas, utan ock genom deras sätt att besvara de gjorda anmärkningarne tydligen ådagalägga, att deras glädje går af hjertat och att embetsmanna-andan icke förmått qväfva medborgarekänslan. När nationens angelägenheter på ett så loyalt sätt behandlas, finns ock grund för hoppet, att det sköna mål, hvilket alla nationer, ehuru merendels sig sjelfva ovetande, ytterst eftersträfva, hvilket bland alla nyare den Brittiska allena förmått upphinna, ock en gång skall af de Skandinaviska brödrafolken uppnås»[2]). Hvad åter angår de s. k. ministrarnes egen uppfattning af sin ställning, så torde i friherre Wetterstedts öron den ståtliga titeln ej haft någon obehaglig klang[3]), då den deremot för friherre Wirséns flärdlösa och allvarliga sinne

---

[1]) Tal till åminnelse af aflidne Riksdagsmän p. 25.

[2]) Ridd. och Adelns Pr. V: 183.

[3]) Anf. st. V: 218 ff. Härmed bör dock jemföras Sv. Akad. Handl. XIX sid. 273, not. **).

icke egde någon lockelse. Han erinrade mer än en gång, »att det på intet sätt var i någon egenskap af embetsman han bland ridderskapet och adeln talade, utan att han endast, lika med hvar och en annan ledamot af ståndet, begagnade sin yttrande rätt såsom medborgare»[1]).

De välvilliga tänkesätt, som voro de öfvervägande i ständernas förhållande till styrelsen, trädde ännu klarare i dagen i deras förhållande till den, som utgjorde själen i densamma, Kronprinsen Carl Johan. Riksdagsprotokollen ha i detta fall bevarat många vittnesbörd, af hvilka vi anse oss böra anföra några af de mest betecknande.

Såsom ett sådant meddela vi i främsta rummet grefve Schwerins. »Om än», — så utföll grefve Schwerins dom öfver Carl Johan mot slutet af riksdagen[2]) — »misstag skulle af honom kunna begås, så lärer ingen ädel man och ingen rättskaffens Svensk vilja tillräkna honom hvad honom icke tillräknas bör; lärer ingen ädel man förglömma, huru det blef hans öde att vara allt i allom, huru för hans blick allt låg kaotiskt omblandadt, huru han i så många fall har måst leda sig af den framom blicken ilande aningen; huru han, innan han kunde bli verksam, sjelf har måst elektrisera sina redskap, huru han icke fått välja dem ibland dem, som sympathiserade med honom, utan måst nyttja dem han fann; och ändtligen efter det är menskligheten öde att göra misstag *den* må få vara fri från klander, som har hufvud och förmåga att godtgöra dem och jemväl viljan dertill. Förklara får jag för egen del, att jag icke blott beundrar den store och kraftfulle Mannen, utan att jag som ädel sjelf älskar den ädle Mannen, och ansåge jag det enligt med min pligt att tadla någon hans åtgärd, så skulle jag icke tveka att säga honom det sjelf, öfvertygad att ju större man dess mindre tror han på sin

[1]) Ridd. och Adelns Pr. V: 211.
[2]) Anf. st. V: 189 ff.

egen infallibilitet; men ej skulle jag hvarken vilja eller våga genom öppet klander oroa mina medborgares sinnen, då ett sådant förfarande i sakernas ställning vore icke allenast ändamålslöst, utan ock vådligt; dock hellre detta ännu, än att jag skulle vilja i löndom förgifta sinnena, förglömmande för hvilka oberäkneliga vådor ett dylikt förfarande blottställer fäderneslandet».

På detta sätt bedömdes Carl Johan af oppositionens chef år 1815; på detta sätt uppfattade den senare betydelsen af den framstående roll han vid denna tidpunkt med så stor heder uppbar.

Men äfven de ord, som Landtmarskalken, den allvarlige och redlige grefve Mörner, vid riksdagens slut yttrade till Kronprinsen, kunna med skäl åberopas såsom en sann och uppriktig gärd åt styrelsens omsorger under loppet af de år Carl Johan varit dess egentlige ledare. »Återgifven samhällsordning, dämpade folkvillor, upplifvad och ökad nationalkraft, återvunnen vapenära, en urgammal konungakrona efter trenne sekler återfästad vid den Svenska, medborgerliga tyngder försvunna eller lättade genom djupt uttänkta och klokt verkställda företag, allmänt nyttiga inrättningar utan statens bekostnad frikostigt understödde och den ömmaste vård om en åldrig konungs dagar — se der välgerningar dem Sverige af E. K. H. njutit, sanningar, heliga som efterverldens, upphöjda öfver smickrets lof som öfver orättvisans tadel! se der välgerningar som berättiga E. K. H. att, när han forskar i hjertat på hvar redlig Svensk, der läsa den sköna inskriften: *Tacksamhet* och *kärlek*»[1]).

Ej mindre förtjent att i minnet upplifvas är Bondeståndets afskedshelsning till Kronprinsen, utmärkt såsom den är af detta osökta och hjertliga språk, som vid dylika tillfällen så sällan höres, men som just genom sin enkelhet får både sin vackraste betydelse och sitt högsta värde. Ståndet tackade för alla de välgerningar, hvarmed kronprinsen nu, som alltid, öfverhopat detsamma.

---

[1]) Ridd. och Adelns Pr. VI: 314.

»Knappast någon dag har gått förbi», yttrade talmannen, »utan att E. K. H. utmärkt den med någon ny välgerning. Det har varit bondeståndet en synnerlig glädje, att åt E. K. H. få anförtro sina enskilda och allmänna angelägenheter. E. K. H. har aldrig låtit någon gå ifrån sig ohulpen. Måtte E. K. H. få ostörd följa sitt ädla hjertas böjelse att få lefva i frid och lugn och blott använda sitt snille, sin verksamhet, sin rådighet på upphjelpande af de förenade rikenas invärtes ställning, skydda åkerbruk och näringar. Skandinavien skall då genom E. K. H:ts vishet blifva sällt och lyckligt, och både samtiden och efterverlden skola vittna om den sanning, som djupt tryckes i hvarje Svensk och Norrmans tacksamma hjertan: detta var Carl Johans verk».

Så bedömde nationen sina förbindelser till Carl Johan vid denna tid. Åt de förtjenster, som på detta sätt inom några få år förvärfvat honom en så allmän tillgifvenhet, ett så oinskränkt förtroende, egnade äfven konung Carl XIII ett rättvist erkännande i sitt afskedstal till ständerna vid riksdagens afslutande d. 9 Augusti 1815, hvari han bland annat yttrade följande: »Det gifves tillfällen i rikens enskilda och i verldens allmänna häfder, då utomordentliga händelser framkalla utomordentliga män att dem leda och förordna, och då sinnets lugna myndighet mer, än maktens, befaller öfver farorna. Mera än en gång hafva Sveriges konungar genom egen kraft mångdubblat det folks ära och anseende, som de ledde till seger; så har äfven min son med mäktig arm höjt Sveriges banér på Leipzigs fält och vid Bältens stränder; gifvit åt ett i Europeiska statsförbundet till hälften förgätet land både aktning och trefnad och sjelfständighet och lugn; ej ensamt under krigets skiften skådat segrarnes ära, men äfven krigarens nödiga vård; sparat genom fremmande biträden rikets tillgångar och beredt det genom egna försakelser stora och förr aldrig spörda betydliga förmåner, och slutligen fullbordat sitt verk genom föreningen mellan Skandinaviens tvänne folk». Med rörelse afhördes den gamla konungens sista ord,

då han med en af tårar bruten stämma erinrade om, att det torde vara den sista gången han såg Sveriges ständer inför sig samlade[1]).

Den teckning af 1815 års riksdag, som vi nu afsluta, torde i all sin ofullständighet dock för läsaren gjort tydlig den allmänna karakteren af detta riksmöte. Ständernas uppmärksamhet hade föga varit riktad på landets politiska förhållanden, men så mycket mer och nästan uteslutande på dess finansiella och ekonomiska ställning. Det allmänna penningebehofvet, »nöden i landet och sättet att den afhjelpa», blef en fråga, som undanträngde snart sagdt alla andra, men fann det oaktadt ingalunda någon tillfredsställande lösning. Förbiseende, att grunden till en finansiel kris ofta kan ligga djupare, än i de tillfälliga omkastningarne af mer eller mindre gynnsamma »konjunkturer» inom handelsverlden, ansågo ständerna, att allt det onda, hvaröfver man klagade, skulle kunna hjelpas med penningar och att derföre allt skulle försökas för att i rörelsen utsläppa sådana i så stor massa som möjligt, under det de gjorde intet för att lära landets invånare att handtera penningen, förstå dess betydelse och i allmänhet att behandla sin egen enskilda ekonomi och sina egna finanser på ett sätt, hvaraf staten kunde få en grund att hvila på. Också hunno ständerna knappt att åtskiljas förr, än den med ohejdad fart och betydlig utsträckning frambrytande handelskrisen blottade otillräckligheten af de hjelpmedel, som blifvit resultatet af deras finansiella öfverläggningar, under det att sjelfva det system för landets handel och industri, som af riksdagen 1815 antogs, länge skulle fortfara att inom dessa områden utöfva sitt hämmande inflytande.

En högtidlig akt, som under riksdagen firades (d. 14 April), var den unge arffursten Oscars konfirmation. Han var nu nära 16 år gammal. Vid elfva års ålder hade han första gången beträdt Sveriges jord. Från

[1]) Ridd. och Adelns Prot. VI: 293 ff.

detta ögonblick tillhörde han helt och hållet sitt nya fädernesland. Han undervisades i dess språk, som han talade obehindradt redan efter första året; han studerade dess historia och dess lagar, han besökte olika delar af landet och gjorde sig hemmastadd med folkets seder och lynne[1]. »Snart kämpade han äfven dess strider. Femton år gammal bevistade prins Oscar fälttåget mot Norge. Det blef hans lott att deltaga i det sista af de krig, i hvilka de tvänne Skandinaviska folken ansträngt sina krafter för att upprifva hvarandras välfärd, och att kort derefter bevittna invigandet af den förening, genom hvilken de nu mera ömsesidigt betrygga hvarandras sjelfständighet och lycka. Han var sin fader kronprinsen följaktig, då denne, i November 1814, i Kristiania mottog storthingets högtidliga tro- och huldhets-förklaring, och han var äfven närvarande, då deputerade af Norges storthing, den 14 December samma år, till konung Carl XIII öfverlemnade den nyss antagna Norska grundlagen. Emellertid hade han sett kriget just i aftonrodnaden af de strider, som så länge upprört Europa. Derefter hvilade Carl Johans svärd, och hans sons behöfde aldrig mera dragas. Den unge arfprinsen växte, omgifven af varma framtidsförhoppningar, allt mera in i sitt fäderneslands förhållanden, med hvilka han snart blef så förtrolig, att sannolikt ingen, som blef vittne till hans omfattande kännedom af förvaltning och författning, skulle, utan att hafva blifvit underrättad derom, hafva kunnat ana, att hans vagga stått på en fremmande jord»[2]. Prins Oscar var en skön,

---

[1]) Se Oscar den förstes Historia af författaren till Personalier öfver konung Carl XIV Johan. Vi kunna ej underlåta att härvid tillägga den upplysning, att författaren till de officiella personalierna öfver Carl XIV Johan är Geijer (se dennes Saml. Skr. I: 2: 245 ff.), men att han deremot icke haft något att skaffa med ofvannämnda historia om Oscar den förste, hvilket arbete lärer ega till författare G. H. Mellin.

[2]) Personalier uppläste vid konung Oscar I:s begrafning den 8 Augusti 1859 (författade af Fr. F. Carlson).

mild och med de ädlaste anlag utrustad yngling, som man ej kunde se och höra, utan att erfara känslor af sympathi och tillgifvenhet[1]). Hans ungdom och det tilldragande i hela hans väsen gjorde honom till en efterlängtad och välkommen deltagare i nöjena inom hufvudstadens högre kretsar, der man täflade att genom familjefester och glada förlustelser göra dessa första år af hans vistande i Sverige angenäma. Sedan hans moder (den 4 Juni 1814) återrest till Paris, blef drottning Hedvig Charlotta hans uppriktiga beskyddarinna och omfattade honom med synbar tillgifvenhet[2]). Jemte den lärare, m:r Louis Le Moine, som medföljt prinsen från Frankrike, erhöll äfven professor N. M. Tannström, förut informator hos fältmarskalken Stedingk, uppdraget att handleda hans studier, sedan Erik Gustaf Geijer undanbedt sig det honom i främsta rummet erbjudna förtroendet med den bekännelsen, »att han för mycket misstrodde sina krafter för att våga åtaga sig en befattning af så stor vigt, af så högt ansvar»[3]). Prinsens guvernör var öfverstekammarjunkaren och öfversten friherre Germund Ludvig Cederhjelm, en af det gamla hofvets prydnader samt allmänt värderad för sin

---

[1]) Fru Staël skrifver i ett bref från Stockholm till Carl Johan (den 25 Maj 1813): »Avec quelle émotion j'ai revu le Prince Oscar! Il ne m'a jamais semblé si agréable, sa tête était entourée de vos rayons. Je crois aussi que sa présence fait bien ici sous beaucoup de rapports». Se Schinkel-Bergman, anf. st. VII, Bil. 45.

[2]) På prinsens födelsedag 1813 skickade hon till honom gratulationsverser, som för honom afsjöngos. En bland verserna lydde:

»Följ din bestämda bana!
»Gif dig till allas kärlek rätt!
»Hvar furstlig dygd gör till din vana,
»Allt ädelt till ditt tänkesätt!»

[3]) Se i Geijers Saml. Skr. (I: 8: 415 ff.) hans bref i detta ämne till H. Exc. grefve L. von Engeström.

bildning, sin fina belefvenhet och sin redbara karakter[1]). Den instruktion, som Carl Johan med egen hand nedskref för sin sons uppfostran, är allt för hedrande för hans fadershjerta och för hans uppfattning af en furstes pligter att ej ett utdrag deraf här skulle förtjena plats. »Ni går att bilda min sons hjerta och utveckla hans förstånd», heter det i kronprinsens skrifvelse till friherre Cederhjelm[2]), »sedert bemödande att hos honom inplanta landets seder och vanor, med ett ord, dess nationalkarakter, är enligt med min önskan. Låt hans uppfostran blifva hel och hållen Svensk, och nationen skall hafva er att tacka för allt det goda, som härflyter från de omsorger ni haft för hans undervisning».

»Hela eder uppmärksamhet måste användas att vänja honom vid arbete och att draga fördel af de undervisningar han erhåller. I bören i hans hjerta underhålla och befästa vördnaden för religionen, sedoläran och lagarne samt känslan för fäderneslandet. Bemöden eder att fästa i hans minne exempel, hemtade ur goda konungars historia, för att derigenom i hans själ uppväcka den ädla ärelystnad, hvars föremål är att vara nyttig för sina medmenniskor och att bidraga till deras lycksalighet. Min son är i den ålder, att de intryck, som då fästa sig, bibehållas under hela lifstiden. Söken derföre att förekomma, det han ej må fatta oriktiga begrepp om hvad man kallar karakter. Den fasthet i beslut, som bör utgöra hufvuddraget i en furstes lynne, är aldrig en dygd, om den ej behörigt användes. Det blir er lätt att för honom göra begripligt, det hans hjertas böjelse alltid bör öfverensstämma med hans pligt,

[1]) Friherre Cederhjelm utnämndes till prins Oscars guvernör den 27 Oktober 1812 och innehade denna befattning till den 30 April 1815.

[2]) Lettre de S. A. R., le Prince Royal, au baron Cederhjelm, en date de Stockholm, le 29 Octobre 1812 i Recueil de Lettres etc. de Charles XIV Jean, Deux. Ed. I: 63 ff. Brefvet finnes i Svensk öfversättning i Inrikes Tidningar d. 12 Nov. 1812 och flerestädes.

då frågan är att bispringa de olyckliga samt att hans välgerningar måste bära stämpeln af ädelmod, men aldrig af slöseri eller skryt. De behöfvande böra alltid vara ett föremål för en furstes vårdande omtanka. Jag vill, att min son skall lifligt öfvertygas om denna sanning. En furste bör alltid vara otillgänglig för fruktan och misstroende. Han bör ej frukta att våga sitt eget lif för att befordra det enda stora föremålet, sitt lands ära och välstånd. Han bör döma utan passion och med detta vördnadsbjudande lugn, som utmärker goda regenter. Bemöden er att inplanta dessa grundsatser i min sons hjerta. Jag öfverlemnar honom åt er i en ålder, då han eger förmåga att emottaga och bibehålla de begrepp, som kunna bidraga till beredande af Svenska folkets sällhet. Upprepen för honom alltid, att en svag regent är ett af de största straff, hvarmed himlen kan hemsöka ett folk; att staters fall, inbördes krig och folkens slafveri vanligen icke äro annat än bedröfliga följder af regenternas brist på en kraftfull vilja, att ett krig väl är den största olycka, som kan drabba en stat, men att omständigheter gifvas, då kriget är ett helsosamt medel att åt en nation återgifva dess kraft, uppväcka dess fordna anda och freda den för det missödet att förlora sitt namn och blifva vasall under ett fremmande herravälde; att då ett land sålunda hotas, och man icke utan att gripa till vapen kan undgå vanäran, furstens val ej mera är fritt, att han då måste våga allt och allt uppoffra för att bibehålla statens sjelfständighet; att det är då, som hans själsstyrka måste ådagaläggas och han omgifva sin person med män af ära och mod, utan afseende på deras politiska grundsatser. Vid en dylik våda för samhället är medlet till dess räddning att samfält möta den, som söker att det förtrycka».

Straxt i början af 1815 års riksdag talade den unge fursten för första gången till representanterna af det folk, öfver hvilket han i en framtid skulle regera med mild spira. Vid den deputations företräde, som d. 13 Mars inför kronprinsen uttalade ständernas tacksä-

gelse, lät nemligen denne sin son uppläsa öfversättningen af sitt svar på Svenska språket. Vid denna tid hade äfven åt prins Oscar såsom beredelse till den heliga nattvarden börjat meddelas religiös undervisning af dåvarande kyrkoherden i Adolf Fredriks församling, doktor Johan Olof Wallin. Sedan denna undervisning fortskridit så att tiden för prinsens nattvardsgång var inne, hölls den 14 April med honom ett förhör i hans kristendomskunskap, hvilket skedde i närvaro af konungen, kronprinsen, landtmarskalken och talmännen, deputerade af de fyra riksstånden m. fl. Prinsen besvarade alla frågor med lugn och klarhet samt reciterade efter förhörets slut en af Wallin författad »Målning af en Christen», i hvilken man ej kan undgå att finna i sina hufvuddrag tecknad bilden af denne furstes eget lif och af hans egen ädla karakter, sådan den i mödornas och pröfningarnas skola småningom utvecklade sig och mognade:

»En christen heter den, som lyder Christi bud
Och hjertats tro och hopp vid Christi löften stöder.
En fader älskar han i varelsernas Gud
Och älskar menskorna som bröder.

Saktmodig, tålig, mild, förnöjd med Guds behag
Och mensklig ordning undergifven,
Han ser en lika vis, en lika helig lag
För sina gerningar och sina öden skrifven.

Försäkrad att ett hufvudhår
Ej utan Herrans vink skall från hans hjessa falla,
Han lugn och oförfärad går
Dit samvete och pligt och *Rätt och Sanning* kalla.

Försonad med sin Gud, sitt hjerta och sin verld,
Beredd till offringar och fast i dygders öfning
Han ser i detta lif blott tiden för sin pröfning,
I döden blott sin himmelsfärd».

Följande dagen aflade prinsen i slottskapellet sin trosbekännelse och konfirmerades, hvarefter han Söndagen den 16 April begick H. H. nattvard. Dagen derefter kallades ständerna att den 20 i samma månad

samlas på rikssalen. Här afgaf nu prinsen högtidligt inför konungen sin tro- och huldhetsed, som han knäböjande och med aflagd krona utsade. Derpå uppsteg han, återtog kronan, kysste konungens hand och yttrade följande ord, löftesrika i en sextonårig ynglings mun:

»Den ed jag nu aflagt inför E. M., i närvaro af rikets församlade stånder, har länge varit mig förestafvad af mitt hjerta. Jag känner vidden af de pligter den mig ålägger. Dessa voro aldrig för någon furste mera helgade af erkänslan, högre drifna af stora efterdömen eller af tiden högre yrkade».

»Jag har hyllat en konung, som med faderlig ömhet utbreder sällheten öfver min ungdom och öfver alla sina undersåter, en konung, som, med den titel han sjelf så ärofullt burit, lemnat mig efterdömet af en prins, hvilken i sin mannaålder varit thronens och frihetens stöd och på sin ålderdom under sin spira räddat fäderneslandet ur dess djupaste våda».

»Jag har svurit min ed inför min fader; måtte hans råd och föresyn alltid ledsaga mina steg på den upphöjda bana, som hans mödor för mig öppnat; inför representanterna af ett folk, hvars kärlek alltid egnades åt stora egenskaper och hvars tapperhet åter spridt en ökad glans öfver Skandiens fria bygder; och slutligen, mina dyra pligter skola uppfyllas i ett tidehvarf, då Europa, skakadt i sina gamla grundvalar, ännu väljer emellan strid och lugn, förtryck och frihet»[1]).

»Jag prisar försynen, som samlat så höga väckelser, så mäktiga undervisningar omkring mitt inträde i ynglingaåldern och vid denna högtidliga stund, som öppnar hjertat för stora intryck».

»Kärlek, lydnad och trohet emot konungen och lagarne, odelad tillgifvenhet för fosterlandet, uppoffring af lif och blod till deras försvar, sådana äro de känslor,

---

[1]) Vi erinra om, att det just var vid denna tid Napoleon öfvergifvit Elba, landstigit i Frankrike och intågat i Paris Detta sista skedde den 20 Mars.

som lifva mig, sådana de dygder jag eftersträfvar för att blifva värdig de länder, som en heligare rätt, än födslens, gjort till mitt enda fädernesland».

»Jag anropar den Allsmäktige, att han ville välsigna mina krafter, så sannt som mitt bemödande är och skall blifva allvarligt»[1]).

Från dessa heliga och betydelsefulla fester, som till lifvets allvar invigde den unge furste, hvilken snart just i detta skulle finna sin högsta fröjd, under det han tyst och tillbakadraget, men med oafvändt och alltmer erfaret öga blickade mot det höga mål, som af försynen var honom ämnadt, vända vi läsarens uppmärksamhet till minnet af tvänne i vårt fosterlands nyare häfder outplånligt framstående personligheter, som vid denna tid afslutade sina, visserligen sins emellan olika, men för båda lysande och skiftesdigra banor. Namnen *Carl Johan Adlercreutz* och *Gustaf Mauritz Armfelt* uppväcka utan tvifvel i Svenska hjertan helt olika känslor; men säkerligen bildade kärleken till fäderneslandet det stora

[1]) Ständerna beslöto att slå en medalj till minne af den 14, 15, 16 och 20 April, »dagar värde att årligen firas i hela Skandinaviens bygder», såsom förslagets framställare, doktor Åström, uttryckte sig. Mot detta förslag gjordes i Bondeståndet några invändningar. I stället för »detta alldagliga och slitna påfund, detta stela, kalla, tunga metallstycke, som ej talar till hjertat, som bäres i fickan eller gömmes i lådan och som kanske genom judars och dylikas tillställning, likasom vårt öfriga klingande mynt får vandra ut i fremmande land för att bytas ut mot yppighetsvaror», ansåg man, att näst efter titelbladet i den snart väntade Nya psalmboken skulle införas »en dessa händelser värdig relation, den hvar och en finge läsa för att eldas för religionen, högakta konungen och det konungsliga huset, vörda samhällslagarne och rikets högloflliga ständer, som rest en minnesvård, den hvarje undersåte har tillfälle att skåda». Bönderna funno förslaget så godt, att de till en början remitterade det till bankoutskottet, men förenade sig sedan i beslutet om skådepenningens präglande, under önskan att derjemte äfven berättelsen om de ofvannämnda högtidligheterna skulle medfölja de nya kyrkosångerna. Se Bondeståndets Protokoll d. 5 och 8 Maj.

gemensamma hufvuddraget i bådas karakterer. Båda voro handlingens män och utrustade i rikt mått med den spänstiga viljekraft, som är egen för sönerna af Finland, begges fosterbygd, och som, rastlöst eggad af ärelystnadens mäktiga drifhjul, förde dem framåt och upp mot de höjder, som nämnas ärans eller lyckans. Men deras vägar dit upp voro lika långt aflägsna från hvarandra, som de sjelfva i anda och skaplynne voro vida skilda. Adlercreutz, allvarlig, som sin hembygds dunkla furor, bland hvilka han med jägarens lust älskade att kringströfva, men öppen och fri, som de klara sjöar, i hvilka de spegla sina resliga stammar, egde i hela sitt väsende ett uttryck af redlighet och trofasthet, af välvilja och otvungen anspråkslöshet, som fängslade alla, vare sig när han på sitt fäderneärfda kära Kiala[1]) i fredliga tider med gammaldags flärdlös gästfrihet välkomnade sina vänner och vapenbröder, eller när under krigets mödor, lidanden och motgångar den dyrkade anföraren i spetsen för sin tappra och trogna skara aldrig tröttnade att med en nästan faderlig kärlek egna dem sin omvårdnad. Men när stridens låga flammade, när »kulorna hveno som skarpast och handgemänget var som lifligast», då var Adlercreutz »den tappraste bland de tappre», då

Blef hans panna klar och blicken ljus och varm;
Man såg en eld var lös i djupet af hans barm
Och återskenet sågs i anletsdragen;

då famnade han med snillets säkra öga drabbningens hela gång i alla dess vexlingar, då utdelade han sina ordres med en pröfvad härförares skarpsinne och raska beslutsamhet, då stridde han med en hjeltes lugna och orubbliga mod. »Han var sublim, då han gick fäderneslandets fiender på lifvet. Det fordrades för honom af-

---

[1]) Kiala gård i Borgå socken och Nylands län, der Adlercreutz föddes den 26 April 1757. Han var mycket fästad vid detta sitt hem och »det var ingen ringa uppoffring, då han efter freden måste sälja sitt kära Kiala». (Björnstiernas anteckningar).

görande tillfällen för att fullkomligt blotta höjden och djupet af sin hjeltenatur»[1]).

Men om sålunda Adlercreutz med rätta blifvit kallad »en representant af *svärdets makt* — nemligen det svärd, som gerna ej drages, utan att skrifva en seger», så får han dock ej betraktas allenast som krigare. Fridens oliv flätar sig ock till en ärofull krans omkring hans segrande svärd. Sålunda anförtroddes honom år 1800 uppskattningen af en del af Nylands och Tavastehus län och den 19 Nov. 1808 att med Ryska generalbefälet afsluta konventionen i Olkjoki. Så kan han äfven vid revolutionen 1809 sägas hafva varit en fridens man, då just genom hans uppträdande riket efter all sannolikhet befriades från olyckan af ett inbördes krig, och slutligen se vi honom intaga sin plats i den nya regeringen, dit medförande samma ridderliga egenskaper, samma fosterländska sinne, som utmärkte hela hans lif, alltid i rådslagen öppet och bestämdt uttalande sin mening, alltid ärligt, nitiskt och oegennyttigt tjenande sin konung och sitt land.

Om Adlercreutz' förhållande till Carl Johan hafva vi redan i det föregående haft tillfälle meddela åtskilliga betecknande upplysningar. Sjelf tapper kunde kronprinsen ej annat än värdera Adlercreutz' mod, beslutsamhet och säkra militäriska blick[2]) och bemötte honom derföre alltid med stor uppmärksamhet, ehuru med en viss återhållande försigtighet, hvari möjligen äfven ingick någon skuggrädsla för f. d. revolutionschefen. Carl Johan kunde aldrig i honom glömma mannen af d. 13 Mars, med hvars högstämda anspråk och oböjliga sinne han också aldrig kunde fullt förlika sig. Några drag, som äro målande för de båda storheternas ställning till hvarandra torde förtjena att här återkallas i minnet.

---

[1]) Georg Adlersparres yttrande om Adlercreutz. Se 1809 års revolution och dess män af C. A. Adlersparre I: 133.

[2]) Carl Johan ansåg dock icke Adlercreutz såsom någon synnerligen utmärkt *fältherre*.

Vi hafva förut nämnt, att Adlercreutz icke blott i början ogillade kronprinsens politiska system, ehuru han sedermera, upplyst om förhållandena, blef dess rigtning trogen, utan äfven var högligen missbelåten med det sätt, hvarpå de Norska angelägenheterna betraktades och behandlades af Carl Johan. Lika litet syntes han vid dennes första uppträdande i Tyskland vilja begripa alla de politiska vindkast, som då inverkade på prinsens handlingssätt, eller den ytterliga försigtighet, hvarmed han der ledde sina företag. Adlercreutz, hvilken den oförvägne Blüchers raska fältherremanér var mera i smaken, än den Romerske Fabii omständliga betänksamhet, såg ingen ära att vinna af undvikande operationer. När han sålunda under marchen från Cöthen mot Leipzig[1]) den 14 Oktober 1813 mottog ett bref från friherre Wetterstedt, skrifvet på generalerna Stewarts och Pozzo di Borgos uppmaning, med yrkande att arméen skulle forcera sin marche till Leipzig, ville han betjena sig af detta bref, hvars innehåll öfverensstämde med hans egna åsigter, för att förmå kronprinsen till ett raskare framryckande. Halfklädd, med nattmössa på hufvudet och Wetterstedts bref i handen, skyndar han från sitt sofrum till kronprinsens förmak, der hans egen son befann sig såsom vakthafvande adjutant. Denne ville icke insläppa sin far oanmäld, emedan kronprinsen tillsagt, att han tills vidare ville vara i ro. Men Adlercreutz ryckte upp dörren och trädde oförskräckt in till sin furstlige general en chef, som låg klädd på sin soffa.

Carl Johan med rynkade ögonbryn och vredgad ton frågade, hvad som så brådstört var å färde? Adlercreutz visade, till svar härpå, Wetterstedts bref och yrkade med nog mycken rättframhet, att arméen skulle anrycka emot Leipzig.

Kronprinsen tog eld och rusade upp. »Hvad betyder det här? Är det ni eller jag, som kommenderar arméen? Gör er skyldighet på ett sätt, som anstår en

[1]) Jfr Schinkel-Bergman anf. st. VII: 6 kap.

underordnad. Jag vet nog hvad jag bör göra utan både edra och Wetterstedts råd. När stunden är inne, skall ni få ordres. Intill dess lemna mig i ro».

Adlercreutz aflägsnade sig, qväfvande, så godt han kunde, sin förtrytelse. Efter en knapp halftimmas förlopp blef han ånyo inkallad till kronprinsen, hvars vänlighet nu öppet lade i dagen, att han önskade återställa det goda förhållandet. Försoningen var också, åtminstone i yttre måtto, lätt tillvägabragt; ty Adlercreutz var nöjd så snart trupperna fingo sätta sig i marche.

Under kampagnen i Holstein red kronprinsen en gång i Adlercreutz' sällskap förbi en Svensk infanteribataljon, som hvilade i månskenet på blotta snön. Kronprinsen, som var öm om sina krigares välbefinnande, blef ond och tilltalade bataljonschefen med stränghet. Adlercreutz sökte försvara honom och yttrade: »dervidlag är det ingen fara. Ers kongl. höghet skulle sett, huru soldaten fick göra i Finland 1808», hvartill kronprinsen misslynt svarade: »Vous me parlez toujours de votre Finlande et de vos soldats finnois — combien en avez vous ramenés?»

Huru onådigt kronprinsen upptog Adlercreutz' anspråk att, vid återkomsten från Tyska kriget, under intåget i Stockholm få intaga platsen vid hans sida hafva vi på annat ställe omnämnt[1]). Adlercreutz åtnjöt i egenskap af general-adjutant för arméen ett stort anseende; han var härom ingalunda omedveten och handlade i följd deraf icke sällan egenmäktigt. Att under alla dessa förhållanden en man med Adlercreutz' samhällsställning och omfattande verksamhet skulle kunnat slippa undan afundens eller illviljans mer eller mindre smygande angrepp, hade varit allt för mycket stridande mot tingens vanliga ordning. Såsom ledamot af statsrådet utöfvade han dessutom, med stöd af Lagerbring och Wirsén, ett inflytande, som snart började kännas kronprinsen temligen obeqvämt. Adlercreutz var af naturen

---

[1]) Se Schinkel-Bergman, anf. st. VIII: sid. 158.

icke synnerligen eftergifven och, ehuru hans afsigters renhet och redlighet fullt erkändes, väckte han i ej ringa grad vederbörandes misshag genom sin myndiga ton i de ärenden, som tillhörde krigsförvaltningen. I Carl Johans ögon var en opposition i statsrådet föga angenämare, än en opposition i hären, och dessa förhållanden äfvensom Adlercreutz' förtrolighet med Lagerbring, som var en betecknad Gustavian, voro förenade anledningar till Carl Johans växande ovilja emot »Finlands hjelte». Beställsamheten och lycksökeriet, som genom förtal och sqvaller aldrig upphörde att ockra på Carl Johans skuggrädsla för dynastiska stämplingar, hade ej heller tvekat att deraf begagna sig äfven på Adlercreutz' bekostnad[1]). Men afgjordt är, att dennes karakter och hela skaplynne aflägsnade honom från alla politiska ränker, och säkerligen var han långt ifrån att önska några reaktionära planer i Gustaviansk riktning. Han kunde vara missnöjd med åtskilligt, men från denna känsla till tanken på högförräderi är ett stort svalg. Att personer, i öfvertygelse om ett sådant hos honom befintligt missnöje, under restaurationens första år, då legitimitetens vind blåste öfver Europa, och då dynastiska intriger synas vunnit något insteg i Sverige, sökt utforska Adlercreutz' åsigter, är ganska sannolikt. Att deraf sedermera uppstått hemliga angifvelser hos Carl Johan, hvars rörliga inbillning vid dylika fall ofta i de obetydligaste omständigheter trodde sig spåra stämplingar, äfven der de i verkligheten aldrig funnos, är enda sättet att förklara kronprinsens öfverdrifna misstankar emot en man, som han dock icke kunde undgå att värdera och utmärka. Att de ofvannämnda olikartade inflytelserna mäktigt inverkade på Carl Johan, och att emellan honom och Adlercreutz en ganska stark spänning småningom hade inträdt, lider intet tvifvel. Vi hålla det icke heller osannolikt, att kronprinsen någon gång, såsom man upp-

[1]) De la Gardieska Archivet, Del. XIX, sid. 189.

gifvit[1]), fällt ganska bistra hotelser i afseende på den af fäderneslandet så högtförtjente generalen, och måhända ej alltid i sina yttranden gjort honom full rättvisa; men dessa yttranden, om också uttryck af det obehag, Adlercreutz ingaf prinsen, äro dock vida mer bevis på den sanningen, att Carl Johans hämnd mest bestod i ord och sällan skred till handling. Hat och hämndlystnad voro främmande för Carl Johans ridderliga sinne, och ingen glömde oförrätter lättare, än han. Uppbrusande för ögonblicket med hela häftigheten af en sydlännings eldiga natur, tvekade han aldrig hvarken att erkänna eller att söka försona en insedd orättvisa, dervid icke sparande de medel, som han med hela trollkraften af en oemotståndligt hänförande förbindlighet, understödd, när så behöfdes, af en furstlig frikostighet, alltid förstod att med framgång använda.

På detta kronprinsens försonliga sinnelag hafva vi äfven här ofvan i hans förhållande till Adlercreutz sett bevis. Det framträder på ett ännu mera hedrande sätt efter den tappre generalens död (den 21 Aug. 1815); ty oaktadt Carl Johan vid emottagandet af underrättelsen om denna händelse, som meddelades honom i Kristiania (Sept. 1815), för sin del säkerligen icke kände smärta eller saknad, yttrade han dock i bref till Carl XIII, att »staten i grefve Adlercreutz förlorat en kraftfull och nitisk medborgare samt E. M. en trogen undersåte»[2]), samt sökte, utan afseende på sin enskilda missbelåtenhet med den *lefvande*, på allt sätt fira den *dödes* minne. I detta ändamål icke blott bekostade Carl Johan en praktfull s. k. serafimerbegrafning, den han sjelf jemte prins Oscar bevistade, och som med alla de militäriska hedersbevisningar, som tillkomma en fältmarskalk, försiggick den 18 April 1816, årsdagen af sla-

[1]) Vi ha sett dylika uppgifter i utdrag ur De la Gardies journal i S. S.

[2]) Bref till konung Carl XIII från H. K. H. Kronprinsen, Kristiania den 3 Sept. 1815.

get vid Siikajoki, utan han bevisade äfven den aflidnes efterlemnade familj en oafbruten välvilja. Enkan, åt hvilken rikets ständer anslogo en pension, erhöll såsom fyllnad i densamma ett årligt bidrag af 1,500 riksdaler rmt ur Carl Johans handkassa, och emot de tvänne af general Adlercreutz' söner, som voro kronprinsens adjutanter, var hans handlingssätt icke mindre ädelmodigt.

»Må vara — yttrar en af Adlercreutz' biografer — »att det gick ett slags trots igenom hans hjeltelif, ett sjelfförlitande, som ibland kunde tagas för öfversitteri; men upphöjda andar hafva gemenligen det med sig att gå med upprätt hufvud till sitt mål, och der Adlercreutz framgick, syntes han stor och full af kraft, liknande ett krigsskepp, som under fulla segel klyfver de vråkande vågorna»[1]).

Nästan ett jemnt år förr, än Adlercreutz, ännu ett dyrbart föremål för hela Sveriges tacksamma hyllning, afslutade sin »ärekrönta lefnad»[2]), hade *Gustaf Mauritz Armfelt*, aflägsnad från ett fosterland, i hvars öden äfven han spelat en betydande roll, nedstigit i grafven. Den 19 Augusti 1814 var slutdagen i detta sällsamma, skiftesrika lif, hvars aldrig hvilande verksamhet under de sista åren tillhörde czarernas vidsträckta rike. I närheten af den ryske sjelfherrskarens thron uppträdde tredje Gustafs f. d. gunstling ännu en kort tid mäktig och lysande och fick der till sin död åtnjuta det furstehägn, ur hvars skimrande trollkrets han i lifvet aldrig lösslet sig utan saknad, men hvars behag dock troligen aldrig förmådde tillfredsställa detta lidelsefulla hjerta, som lika litet i maktens glans och i ett ystert hoflifs yppiga nöjen, som under en förödmjukande landsflykts irrfärder och pröfningar kunde undanjaga en gränslös fåfängas och en omättlig ärelystnads oroliga drömmar. Ty ingenting var hos Armfelt mera framstående, än denna allt

---

[1]) C. A. Adlersparre, anf. st. sid. 162.

[2]) Se Geijers sång vid Carl Johan Adlercreutz' graf.

omfattande och allt vågande ärelystnad, den endast en aldrig slumrande fosterlandskärlek gjorde stridig första platsen i hans hjerta. Hade icke dessa mäktiga känslor, som än bekämpade än uppeggade hvarandra, beherrskat hans sinne, skulle han utan tvifvel med ännu större sorglöshet, än i verkligheten skedde, bortslösat de höga och sällsynta gåfvor, med hvilka han af naturen blifvit öfverhopad. Hans resliga gestalt var utmärkt af både kraft och smidighet, hans ståtliga hållning var imponerande, hans anletsdrag sköna och regelbundna, hans stora, blå ögon fulla af eld, ömsom blixtrande då han framställde sina djerfva, genialiska förslag, ömsom skalkaktigt spelande då han med löjets gissel angrep en motståndare eller vemodigt svärmande, då han spelade Don Juan vid de skönas fötter — och öfver allt detta ett egendomligt sammansatt uttryck af förstånd och qvickhet, öppenhet och slughet, trotsigt mod och mildt lynne, stark vilja och vekt lättsinne, allt egenskaper, som, hvarhelst Armfelt uppträdde, gjorde honom till det mest behagliga och intressanta föremål för alla qvinnors beundran, men blefvo lika många anledningar till afund och hat hos alla lycksökare, hvilka inom samma område, som han, jagade efter inflytande och fursteynnest.

Att en man, utrustad af naturen med så lysande förmåner och intagen af en brinnande åtrå att göra dem gällande, icke skulle undgå att smekas af lyckan, var temligen naturligt i en tid, då det flärdlösa allvaret och den blygsamma dugligheten ej så sällan fingo stå tillbaka för den anspråksfulla oförskämdheten och ett glänsande yttre. Armfelt egde af detta senare allt för mycket för att, en gång bemärkt, icke lyckas svinga sig upp till ett högt rum i Gustaf den tredjes bevågenhet, och tillräckligt snille, finhet och energi för att ej i tid förstå att bekämpa de från en dylik äreplats oskiljaktiga farorna af ett fall. Det fanns ock emellan dessa båda män en »själarnes frändskap», som kanske mången gång återknöt ett band färdigt att upplösas. Det torde ännu icke vara med visshet utredt, om favoritens inflytande

på sin herre varit mera till godt eller ondt, om ock det senare synes antagligast. Båda hade emellertid i det Fransyska sjelfsvåldets slippriga skola lärt sig fel, som förringade eller förstörde värdet af deras rika naturgåfvor; ingenderas moraliska karakter hade undgått smittan af tidehvarfvets allmänna lättsinne, åt hvars fritänkande och förderfvade ande de gemensamt offrade, men båda hade ock för sina i öfrigt lösa grundsatser *ett* stadigt fäste, för sin otyglade ärelystnad *en* säker ledning i deras kärlek till fäderneslandet.

Ty ehvad man än må tänka om Armfelt och huru man än i öfrigt må bedöma honom, så var han dock en *fosterlandsälskande* medborgare och förverkade aldrig under en lång, händelserik och vexlande lefnad sin rättighet till detta namn. Men det skulle varit alltför mycket stridande emot den kameleontartade karakteren hos denne motsatsernas man, om icke i striden emellan de onda och goda makterna inom honom äfven hans ädlaste och minst egennyttiga böjelser stundom sväfvat öfver inom området af sjelfviskhetens förvilleleer. Högt öfver bruset af detta stormiga lif, som bildade en så underbar förening af dygder och fel, af kraft och lättsinne, af ädel patriotism och slipadt ränksmideri, af öfvermod och förödmjukelse, af lycka och motgång, förnimmas dock alltid slagen af ett *Svenskt* hjerta. Än djupsinnig statsman, än förflugen förslagsmakare, än envåldsmaktens verktyg, än deltagare i dess störtande, än jagande moskovitens skaror, än påkallande deras bistånd, än på höjden af makt och ära, än biltog med sitt namn uppspikadt på skampålen, än kämpande i Savolax ödemarker, än omgifven af den yppigaste pragt och yrande i nöjenas hvirfvel bar han alltid Sveriges ära i sina tankar. Och äfven sedan han liksom Klinias' son, om hvilken han väcker så många erinringar, måst lemna sitt fädernesland och söka ett nytt på fremmande kust, förblef han ej i sitt inre de gamla minnena otrogen, utan att han derföre bröt emot den monark och välgörare, som upptagit honom till undersåte och

vän, och i hvars tjenst han ännu en gång såg sig i besittning af inflytelse och ära[1]).

Det är om detta sista skifte af ett lif, som i dess hufvuddrag blifvit följdt i de föregående delarne af detta arbete, vi anse oss böra tillägga några slutord, dertill så mycket lifligare uppmanade, som man alldeles grundlöst vid Armfelts sista handlingar velat fästa en fläck af högförräderi emot den souverän, åt hvars ädelmod han anförtrott sig och af hvars välvilja han ända till sin död fick emottaga talrika bevis.

Man har nemligen, såsom bekant är, i de ändlösa striderna om den s. k. 1812 års politik ådagalagt en synnerligen mångsidig, ehuru föga samvetsgrann, fyndighet i framkastandet af en mängd obevista och orimliga påståenden för att, med begagnande af allmänhetens lättrogenhet eller tanklöshet, hos densamma söka nedsätta minnet af en furste, som i denna politiks antagande troligen hade sitt enda val. Att vid de uppgifter, hvilka man i denna föga hedrande afsigt sökt bereda plats i historien, man trott sig med fördel kunna begagna äfven Armfelts namn, är mindre att undra öfver, då han som en erkänd politisk äfventyrare är ett särdeles lämpligt ämne för pikanta fantasimålningar, än det är att beklaga, om dylika teckningar på fri hand, huru smakfullt färglagda de än må vara, kunnat blifva uppskattade till högre betydelse, än de förtjena. De tillhöra i allmänhet helt och hållet diktens område eller, rättare sagdt, i de flesta fall den hatfulla illviljans, och vederfaras en i sanning oförtjent ära, när de upphöjas till namn och värdighet af »romantiska skildringar». Eller till hvilket litterärt gebit skall man väl hänföra dy-

[1]) Jfr bidrag till Armfelts krakteristik i Anteckningar af Grefve Magnus Björnstjerna och Schröderheim, Skildringar ur Svenska Historien under Gustaf III och Gustaf IV Adolf af Arndt, Brown »Les cours du Nord», Sv. Biogr. Lexikon, Svenskt Pantheon XII H. m. fl. samt den rikhaltiga samling af Armfelts bref, som finnes i S. S.

lika emot all sanning och rimlighet stridande föregifvanden, som att kejsare Alexander skulle hafva anförtrott Armfelt sitt beslut att »i värsta fall hellre afträda Finland, än äfventyra ett anfall från Sverige», och att i följd häraf den senare vid det ryktbara mötet i Åbo, der han dessutom tvertemot kejsarens befallning säges hafva infunnit sig, haft för afsigt att hemligen uppmana Carl Johan till att återfordra hela Finland. Om Armfelt hyst ett dylikt uppsåt, hade det inneburit ett verkligt förräderi emot Alexander; men den ryske förrädarens tänkesätt skulle dock i så fall blottat en hängifvenhet till det gamla fäderneslandet, varmare än deras, som med fosterlandskärlekens namn på sina läppar, men i sjelfva verket slafvar under sina personliga lidelser, lika litet anse historisk sanning och enkel rättvisa värda att aktas heliga, som de tveka att åt sina tillfälliga intryck eller sjelfviska beräkningar uppoffra andras ära och namn. Det är nu thyvärr! en gång så i intelligensens verld liksom i naturens, att äfven ogräset måste hafva sin tid, men dess dagar blifva aldrig många, ty i samma mon sanningens oförgängliga skördar skjuta i höjden och mogna, förqväfvas lögnens giftiga krypväxter och multna i stoftet.

Äfven om man icke egde tillräckligt många intyg, som gendrefvo de ofvananförda uppgifterna om Alexanders och Armfelts förmenta uppfattning af Sveriges och Rysslands ställning till hvarandra ömsesidigt och till den stora Europeiska frågan gemensamt vid denna tidpunkt, borde redan sjelfva sakförhållandenas fullständiga kännedom öfvertyga ett vanligt sundt och oförvilladt menniskoförstånd om orimligheten af dylika dikter, hvilkas fullkomliga brist både på sanning och sannolikhet det torde fordras mindre skarpsinne för att upptäcka, än samvetslöshet för att förneka. Men till lycka för Armfelts minne, redan förut tillräckligt skuggadt, saknas icke intyg, som i detta fall tala till hans försvar och rentvå honom från de afsigter, hvilka man velat påbörda honom, och från hvilkas genomdrifvande han, såsom man

uppgifvit, hindrades endast genom den tillfälliga omständigheten, att han »*kom för sent*».

Först och främst kan man i afseende på dessa uppgifter icke underlåta att anmärka den besynnerligheten, att Armfelt, om han på fullt allvar haft en så maktpåliggande afsigt, som den att tillråda Carl Johan Finlands återfordrande af kejsare Alexander, så illa tog tiden och tillfället i akt, att han »kom för sent» med sitt vigtiga andragande; men ännu obegripligare förefaller det, att han icke hviskade ett enda ord om hela denna sak till grefve Carl Löwenhielm*), som var hans gamle bekante, med hvilken han sällskapade i Åbo under flere dagar före kronprinsens ankomst dit, och som utan svårigket kunnat meddela Carl Johan denna plan redan före dennes första sammanträffande med Alexander, då deremot Armfelt dessförinnan omöjligen kunnat söka ett enskildt företräde hos kronprinsen utan att väcka ryssarnes misstankar och isynnerhet sina båda i Åbo närvarande hufvudfienders, Romanzow och Aracktcheff.

Men det gifves äfven andra bevis på, huru vida skild Armfelt synes varit från tanken att afhända kejsaren Finland. Ett sådant lemnar följande utdrag af ett memorial till kejsare Alexander, som Armfelt uppsatte vid medlet af år 1811, der det heter: »det vore önskvärdt, att ett personligt möte emellan Hans Kejserliga Maj:t och den Svenske Kronprinsen egde rum för att tillvägabringa en öfverenskommelse dem emellan, grundad på det löfte, som de båda furstarne ömsesidigt borde gifva hvarandra, den ene att aldrig söka återtaga Fin-

*) Grefve C. Löwenhielm, sjelf närvarande vid mötet i Åbo och undertecknare af det der slutna fördraget, har för samlaren af dessa minnen förklarat sig aldrig egt kunskap om tillvaron om någon sådan plan å Armfelts sida, som den ifrågavarande, ehuru Löwenhielm af gammalt stod på den förtroligaste fot med Armfelt samt senast vid underhandlingarne i Petersburg Febr.—April 1812 uppfriskat den fordna bekantskapen, såsom vi sett i Schinkel-Bergman, anf. st. VI: 3 Kap.

land, den andre att lägga Norge under Sveriges välde»[1]). I en annan till kejsaren ställd uppsats (Febr. 1812), som ligger under våra ögon, yttrar samme Armfelt: »Sverige, som lagt i dagen hederliga grundsatser och nit för den goda saken, skall genom Norge godtgöras för förlusten af Finland, och Danmark skall erhålla en ersättning i Tyskland»[2]),

Det var ock i följd af dessa Armfelts kända tänkesätt kejsare Alexander anmodade honom att uppgifva en plan, huru Rysslands samverkan med Sverige skulle lämpligast böra anordnas vid Carl Johans tillärnade anfall på Norge eller Seland, och Armfelt förordar i sitt svar på denna Alexanders anmodan ett direkt anfall på Norge såsom, enligt hans tanke, det enda möjliga och för Ryssland lättaste sätt, hvarpå kejsarens löfte att bidraga till Norges förening med Sverige skulle kunna infrias[3]).

I öfverensstämmelse med den skyldighet, som vi vid sammanfattningen af dessa tidsteckningar ålagt oss såsom den främsta, nemligen att efter bästa insigt och förmåga bemöda oss att skipa rättvisa åt en hvar, hafva vi sökt freda Armfelts minne från den nesliga beskyllningen af ett tilltänkt förräderi emot kejsare Alexander, och vilja nu blott tillägga några ord om hans förhållande till denne furste och om hans sista öden i Ryssland.

Icke blott genom de utmärkelser, med hvilka Armfelt omedelbart efter sin ankomst till Petersburg 1811 hugnades[4]), utan äfven genom en frikostig välgörenhets

[1]) Ur Franska diplom. arkivet. Se Revue des deux mondes, November 1855. pag. 568.

[2]) Jfr Schinkel-Bergman, anf. st. VI: sid. 118.

[3]) Innehållet af Armfelts skrifvelse, dat. Petersburg d. 21 Febr. 1812, finnes angifvet i Schinkel-Bergman, anf. st. VI: sid. 138, not. 6.

[4]) «Såsom Svensk Riksherre blef han medlem af Riksrådet 1811 och tillika Åbo Akademis Kansler, General af Infanteriet och derjemte President i Kommittéen för Finska ärendena». Se

band inom kort på det närmaste fästad vid kejsare Alexander afsade han sig snart alla förhoppningar att återvända till det gamla fäderneslandet. Hans roll der var och förblef spelad till slut. Omfattad med synnerlig ynnest af sin nye souverän, som han både älskade och beundrade och som han i bref till sina anförvandter plägade kalla »den gudomligt gode Kejsaren», anförtrodd af honom högsta ledningen af sin fäderneebygd Finlands vigtigaste angelägenheter, i egenskap af Åbo Akademis Kansler och President i Kommittéen för de Finska ärendena i Petersburg, egde han i denna hufvudstad en i alla afseenden lysande existens, sitt eget palats, betydliga inkomster, dagligt tillträde till kejsaren, hvars vänskap och välvilja det helt och hållet berott på Armfelts eget uppförande och klokhet att bibehålla orubbade. Men med allt sitt snille och diplomatiska finhet var Armfelt icke den man, som i längden kunde bibehålla en hög ställning vid ett hof sådant, som det Ryska vid denna tidpunkt. Hans oroliga, djerfva, ränkfulla och oförsigtiga skaplynne dref honom oupphörligt utöfver den gräns, der visheten och måttan hejda sig. Vida utöfver denna sökte han redan från början af sitt uppträdande i Petersburg makt och inflytande i alla riktningar. Än tillrådde han kejsaren anordnandet af en hög centralpolis i hufvudstaden för att öfvervaka de missnöjda och Napoleons anhängare; än uppträdde han med finansförslag för att skapa de millioner, som voro af

---

Likpredikan (och Personalier) öfver Hans Excellens m. m. Grefve Gustaf Mauritz Armfelt hållen den 1/13 Aug. 1814 på Tyska i Lutherska Finska S:t Mariæ kyrkan i S:t Petersburg och nu äfven på Svenska utgifven af C. G. Mandelin. Skulle man bedöma Armfelt efter herr M:s sätt att betrakta hans lif så skulle han varit typen af en sann och lefvande christen: »Jag måste verka Hans verk, som mig sändt haffver (Joh. Ev. 9: 4) tänkte han (nl. Armfelt) högt, behjertade han djupt, öfvade och verkade han oupphörligt! I bön och tillförsigt höll han sig alltid fast till den honom sändt hade, fast till sin Jesu religion, hvilkens pligter han med nit uppfyllde» (??) o. s. v.

söden för ett krig på lif och död emot »den Korsikanske besten», än framlade han fälttågsplaner, hvilkas offensiva syftning var fullkomligt motsatt den, som kejsaren på Carl Johans och andras inrådan redan hade gillat. Framför oss ligger en memoire bevisande, huru Armfelt i sin ärelystnad åsyftade ingenting mindre, än att göra sig till den ledande viljan i de stora krigsoperationerna 1812, förekomma Napoleon, rycka emot Weichseln, derigenom tvinga Preussen att förena sig med Ryssland och på samma gång erbjuda Polen friheten och en konung o. s. v. Slutligen afhandlas de särskilda Europeiska makternas ställning och medlen att indraga dem i en stor koalitionel liga samt Europas derpå följande fördelning och omgestaltning på nya grundvalar, allt under förutsättning af Bourbonernas återuppsättande på Frankrikes thron.

Planen att få komma till arméen och blifva en verksam deltagare i kriget emot Napoleon hade Armfelt svårt att öfvergifva. Han skrifver derom i början af 1813 (den 28 Febr.): »Så vida min dåliga helsa förbättras, ämnar jag 14 dagar härefter afresa till arméen. Jag skall då bjuda till att göra Korsikanen lika goda handtag, som jag hittills gjort, och jag tillstår, att, då jag får se denne bof (scélérat) störtad, skall jag ega mod att säga: *Herre, nu låter du din tjenare fara i frid!* Det var högligen olyckligt, att man lät denne galning (drôle) komma undan och throna i Paris; men är icke detta en af dessa Försynens skickelser, som bevisa, att det icke erfordras förutseende eller beräknade händelser, der Dess mäktiga hand drabbar?»

Några månader sednare efter slagen vid Lützen och Bautzen samt Kutusoffs död skyndar Armfelt verkligen till arméen i hopp att der få spela en roll; men hans talrika fiender, som fruktade hans ränker, hade kommit honom i förväg, och vid sin ankomst till Wilna lärer han, jemte förbud att infinna sig vid det stora högqvarteret, fått befallning att återvända till sin post i

Petersburg. Denna sista motgång grämde honom djupt och han skrifver derom till kejsaren: »Jag vill ej i detta ögonblick inför Edera Maj:t skildra mina enskilda känslor, då jag ser mig beröfvad den lyckan att på ärans fält åtfölja Eders Maj:t, den enda ynnest jag eftersträfvar, den enda nåd — jag vågar försäkra det, — för hvilken jag vid mina år och efter min genomgångna lefnadsbana skulle kunnat vara känslig. Denna ljufva illusion har försvunnit, och den föreställning, jag gjorde mig, då jag iklädde mig den mest hedrande af alla uniformer, har blifvit straffad. Jag ber Edera Maj:t tro, att jag eger tillräckligt både hjerta och förstånd för att justifiera mig, och jag väntar endast att se freden återställd för att uppfylla denna pligt emot mig sjelf. Mitt tillbakaträdande ur det offentliga lifvet skall blifva egnadt Edera Maj:t. Jag skall lära min omgifning att älska Er, Sire, att hembära Er den dyrkan, som jag alltid burit i djupet af mitt hjerta, och jag skall tillråda dem att begränsa sitt nit för att kunna vara så mycket nyttigare för Eders Maj:ts tjenst, om de dertill ega någon skicklighet».

Under intrycket af samma nedslagna sinnesstämning yttrar han vid denna tidpunkt[1]: »Jag tycker mig hafva fullgjort min pligt, och att man icke mer kan fordra något af mig. Jag älskar kejsaren, såsom man älskar en ojemförligt god och välgörande varelse, och som mitt fädernesland (Finland) har att tacka för en ställning, mer än lycklig i jemförelse med andra staters. Personligen kan jag ej annat, än vara honom på det högsta tillgifven för det sätt, hvarpå han bemöter mig; men min roll är afslutad och, om också mina tjenster ej kunnat afbörda allt hvad jag är honom skyldig, hoppas jag dock han skall erkänna, att åtminstone den goda viljan aldrig fattats. Jag längtar till Åminne[2]), der mina fäders aska hvilar; der vill jag samla omkring

[1]) Wilna den 13 Juni 1813.

[2]) Armfeltska slägtens stamgods i Finland i Helsinge socken.

mig alla mina barn, njuta ännu ett ögonblick af lifvet och sedan dö».

Från denna tid mörknar allt mer och mer omkring Armfelt den horizont, utöfver hvilken hans blickar, hittills så oafvändt fästade vid jordens förgängliga ära, icke tyckas hafva sökt något mål. Lyckans vexlingar, för hvilka ingen mera än han varit utsatt, hade redan längesedan bort öfvertyga honom, att den blott i ett är sig lik, i dess ostadighet. Men det är först vid den bleka aftonrodnaden af en dag, så skiftande af solljus och stormmoln, denna sanning blir honom öfvermäktig. Återvändande till sin barndoms nejder, der han redan som gosse drömde om ära och furstegunst, men numera af »en sorglig erfarenhet» öfverbevisad så väl om den förras tomhet, som den senares osäkerhet, längtar han endast att i skydd för bådas orolige omkastningar finna »glömska och ro»[1]).

[1]) Redan Julafton 1812 skrifver han från Petersburg sill sin dotter, grefvinnan Piper: »Då jag för närvarande befinner mig på en vida större skådeplats för min verksamhet, än fordom, är jag så mycket mer blottställd för afund och ränker och detta allt vid de år, då en sorglig erfarenhet stadgat mitt beslut att endast söka ro och glömska, enär mitt sinne och mitt hjerta endast svagt dela de intryck, som vanligen hänföra. Ack, min älskade Augusta, om du kunde fatta, till hvilken ytterlighet jag är kastad emellan motsatta lidelser och huru olycklig jag känner mig, skulle du önska, att din gamle far kunde påskynda det sista steg, som skall tillförsäkra honom en evig hvila». — Följande reflexioner af Armfelt, uttalade i bref till hans hustru (d. 25 Febr. 1812), torde ej vara utan intresse, såsom bidrag till hans karakteristik: »Jag har ej ett ord till svar på den skildring, du gör af vår ställning sedan ett år tillbaka; jag har icke mod att fästa mig vid det närvarande, och *framtiden* .... en gåta, hvars lösning synes mig omöjlig att beräkna! Om grafven icke funnes till med sina försäkringar om en oföränderlig oafhängighets lugn skulle menniskan den dag, som är, vara det eländigaste af alla naturens verk och detta i allt högre grad i mon af hennes känslors liflighet. Hennes grundsatsers fasthet, hennes samvetes lugna tillfredsställelse — se der en gång hennes ledstjernor; men först under

Kort derefter begifver sig Armfelt också verkligen till Åminne, lemnande kriget och politiken åt sitt öde, utan att dock kunna undertrycka en smärtande känsla att se sig aflägsnad från skådeplatsen för de stora verldshändelser, som nu med segrande hastighet utvecklade sig och i hvilka han hoppats att sjelf få utföra en af de förnämsta rollerna. Om under bördan af sina krossade förhoppningar tidningen om den af honom så fanatiskt hatade Napoleons fall kunde skänka någon hugnad, så fick han visserligen före sin död emottaga den[1]; men hans egen isolerade belägenhet midt under den stora verldskampen, hopade finansiella bekymmer — ett gammalt ondt i hans lefnad —, tilltagande kroppsliga smärtor och måhända mer än *ett* hjertfrätande minne bidrogo att gjuta bitterhet öfver hans sista dagar.

Tanken på Sveriges ära och lycka, det tacksamma minnet af Alexanders välgerningar följde honom till lifvets slut. Han hoppades mycket godt för Sveriges framtid af föreningen med Norge, denna »präktiga skänk, som kronprinsens kraft och snille skall erbjuda sitt nya fädernesland»[2]. För Carl Johan stegrades hans beundran allt mer och mer. »Kronprinsen — skrifver han den 23 Febr. 1814 — lyfter sig med hast mot odödligheten och, om Svenskarne visste hvad *tacksamhet* vill

---

jorden finner hon hvad som denna vägrade henne under vandringen på densamma. — Men betraktelserna öfver allt detta föra oss för långt. . . . Hade jag väl i min ungdom kunnat föreställa mig, att den ädla Blindbocksleken skulle vara bilden af menniskolifvet och lösningen af det system, som jag på min ålderdom skulle adoptera!»

[1]) Han skrifver med anledning deraf: »Det långa och tragiska dramat nalkas då sin upplösning — och på hvilket underbart sätt! Hvem kan väl undgå att i allt detta spåra försynens hand? Och denne hufvudaktör, nyss så firad och beundrad: huru har han ej blifvit störtad i grund! Huru smickrande för min egenkärlek att aldrig, *icke ens ett ögonblick*, gjort någon eftergift åt denne på alla goda egenskaper blottade äfventyrare» o. s. v.

[2]) Armfelts bref, dat. Petersburg d. 12 Febr. 1814.

säga, skulle denne furste, som helt och hållet gjort sig till ett med nationen, få njuta belöning för sina mödor». Några månader senare (den 14 Maj) yttrar han: »Den Svenska arméen är sannolikt redan stadd på återtåg. Kronprinsen har gjort alldeles rätt att spara sina krigares blod; men det är helt naturligt, att det unga manskapet, som brinner af längtan att utmärka sig, beklagar att ej hafva fått begagna tillfället dertill, och att de allierade, alltid i framryckande, finna någon partiskhet i detta kronprinsens handlingssätt, som deremot i Sverige borde vara föremål endast för tacksamhet och beundran. Men Sverige är thyvärr! den fåkunniga kritikens fäderneslaud och har varit det i alla tider».

Om Alexander talar han alltid med den uppriktigaste hängifvenhet. »Det finnes tider, då kejsaren, helt och hållet upptagen af planer för hela mensklighetens väl, glömmer allt för mycket sitt eget. Han är god och rättvis, och han skall billiga, hvad jag sett mig nödsakad att göra, för att ej gagnlöst gå under» (den 28 Maj 1813). Och i det sista bref, vi ega af Armfelts hand[1]), skrifver han med anledning af kejsarens väntade återkomst till sin hufvudstad: »Man har gjort storartade tillrustningar för kejsarens emottagande; men detta har icke behagat honom. H. M. har vid ansvars påföljd befallt, att inga dylika demonstrationer få ega rum, med förklarande, att de äro så mycket mindre i sin ordning i detta ögonblick, som det endast är Gud och hans allmakts under man har att tacka för den stora stridens lyckliga utgång. En mera anspråkslös varelse, än Alexander den förste, har aldrig blifvit född. Det är t. ex. omöjligt att förmå honom bära den stora militär-orden (S:t Georgs-korset), ehuru han förträffligt fört sina arméer och gjort sig densamma fullt värdig genom en tapperhet, som närmat sig oförvägenhet».

Blott få veckor härefter kände Armfelt sitt slut nalkas. Han hade under hela sommaren bebott ett

---

[1]) Dat. Czarskoe-Zelo den 27 Juli 1814.

vackert landställe i Czarskoe-Zelo, omhuldad af den förträffliga maka, som ännu aldrig tvekat att dela alla vexlingarne af hans lif. Här besökte honom äfven den från kriget återkomne kejsaren, hugnade honom med sin vanliga godhet och med löftet att betala hans skulder samt blifva ett stöd för hans familj[1]). Detta drag af kejsarens ädelmod rörde honom djupt; men redan följande dagen sågos hans krafter sjunka; hans lifslåga, redan länge flämtande[2]), var färdig att slockna.

»Det var en stilla och mild sommarafton, den 19 Aug. 1814. Han hade låtit bära sig i sjukbädden ut på altanen af sitt hus, och hvilade der länge och tankfull i åskådande af aftonsolens prakt, som förgyllde det herrliga landskapet. På en gång sträcker han armarne emot sin ädla maka, en djup suck bryter sig väg ur hans bröst, och han är ej mera.

Men vid Armfelts kallnande stoft vakade ännu den qvinna, som under alla skiften af hans oroliga lefnad, under alla ett känsligt och ädelt hjertas bittraste pröfningar, under en allt offrande kärleks försakelser och lidanden, i medgången och motgången, i lyckans och maktens glans som i landsflyktens elände, alltid förblifvit densamma — högsinnad, kraftfull, beslutsam, älskande, trofast i lifvet och i döden, afsägande sig allt utom uppfyllandet af sin pligt, behållande för sig sjelf intet utom qvinnohjertats gränslösa förmåga att förlåta och glömma lidna oförrätter.

Nära 18 år öfverlefde grefvinnan Armfelt sin man. Hon dog i Stockholm den 7 Febr. 1832. Franzén har tecknat hennes bild[3]) i drag, som i mer än ett afseende förtjena återkallas i minnet. »Sällan» — säger han —

---

[1]) Redan 1812 hade kejsare Alexander tillförsäkrat grefvinnan Armfelt en liftidspension, i händelse af hennes mans död före henne, af 5000 silfverrubel årligen. Bref från grefvinnan Armfelt till sin dotter, Petersburg d. 26 Juni 1812.

[2]) Armfelts sista sjukdom räckte öfver nio månader.

[3]) Minnesord vid Enkefru Grefvinnan U. Armfelts jordfästning i S:t Claræ kyrka den 13 Febr. 1832 af F. M. Franzén.

»har en qvinlig själs ömhet och trohet blifvit mera pröfvad än Grefvinnan Armfelts, som, förenad med en man, hvars lefnad kan liknas vid den på stormiga vågor vältrade, än uppåt skyn höjda, än ner i hafsdjupet störtade seglarens färd, följde honom i djupet af hans fall som på höjden af hans lycka, i Rysslands ödemarker som i Neapels sköna, men försåtliga lustsalar. Hvad hon utstod, än ensam resande i Polen, som då hade upprest sig emot den ryska makten, än delande med sin man i Kaluga det mångfaldiga betryck, som åtföljer en landsflyktings i sig sjelf tunga lott, och hvad hon verkade för honom och sina barn, till tröst i den närvarande, till hopp för den kommande tiden, förtjenade en skildring, som omständigheterna här ej medgifva. Jag nämner blott, att hon härvid bevisade en själsstyrka, som hos en man beundras och besjunges som hjeltemod, men hos en qvinna bär endast tålamodets och försakelsens ödmjuka namn och begär icke menniskors pris, nöjd med den tysta välsignelsen ofvanifrån». . .

»Så var hennes lefnad lik den irrande fogelns, som öfver haf och land flyger i storm och oväder, och om han än i söderns sköna landar då och då med nöje hvilar, dock ingen ro, ingen trefnad finner, tills han åt hemlandet igen får följa med våren».

TREDJE KAPITLET.

Sveriges och Norges inre förhållanden. Storthinget 1815–1816.

(1814, 1815, 1816.)

Betraktelser öfver Sveriges inre ställning vid slutet af 1814. – Nationens och den nya dynastiens smekmånad. – Carl Johans personlighet. – Han söker förbinda sig alla klasser af nationen, men isynnerhet adeln och arméen. – Han hyllar bördsaristokratiens anspråk och häfdvunna inflytelse. – Orsakerna dertill. – Carl Johans aktningsfulla uppförande emot den gamla konungen. – Öfversigt af styrelsens förnämsta ledamöter. – Adlercreutz, Rosenblad, Lagerbring, Engeström, Wetterstedt, Fleming, Adlerbeth, Pake, A. G. Mörner, Wirsén, Rudolf Cederström. – Den sistnämndes stigande inflytande och orsakerna dertill. – Teckning af H. H. von Essen såsom Norges förste riksståthållare. – Norska statsministern Anker. – Carl Johan i Norge. – Blick på detta lands statsförfattning och inre förhållanden. – De Norska finansernas förtviflade skick. – Carl Johans och prins Oscars resa till Throndhiem. – Folkets enthusiasm och tillgifvenhetsbevis. – Yttrande af general Krogh. – Förflugna infall inom Norska tidningspressen och representationen. – Carl I i stället för Carl XIII. – Väckt förslag om inrättandet af en Norsk riddareorden. – Carl Johans missnöje. – Storthinget förlänges och Carl Johan afreser från Kristiania. – Hans afskedsord till storthinget. – De finansiella svårigheterna i Sverige. – Endast Wirsén anses duglig att öfvertaga ledningen af rikets finanser. – Wirsén afböjer anbudet. – Finanskommitté. – Dyra och gagnlösa försök att styra vexelkursen. – Diskonternas förlägenhet och den hotande handelskrisen. – Nytt misslyckadt försök att ställa Wirsén i spetsen för finanserna. – Märkligt uppträde i statsrådet. – Carl Johan mot Järta och Wirsén. – Den senare omsider bevekt att ad interim intaga chefsplatsen i statskontoret. – Den Norska banklagen. – Realisation. – Krigsmakten. – Adelns rättigheter. – Norges deltagande i Danska statsskulden. – Carl Johan upplöser storthinget. – Hans brefvexling med Carl XIII. – Essen önskar lemna riksståthållareplatsen. – Grefve Carl Mörner föreslagen till hans efterträdare. – Carl Johans resa i Skåne med prins Oscar. – Carl Johans reseskildringar i bref till Carl XIII. – Smickrande emottagande af Skånska adeln. – Återkomst till Stockholm. – Finanskonselj. – Schwan, Arfwedson och Hans Järta. – Liqviden af rikets utländska skuld. – Sveriges ställning till utlandet.

Det gifves skiften i folkens lif — yttrar en snillrik författare[1]), varmt tillgifven folkens och frihetens sak — då de till en början icke fordra annat än lugn,

[1]) Victor Hugo.

icke begära annat än freden och icke hysa någon annan ärelystnad än den att i ostörd ro få sköta sig sjelfva. Uttröttade af krigets ansträngningar — vare sig det beredt dem segrarnes fröjd, eller nederlagens förödmjukelser — eller mattade af inre skakningar, som, då de icke sluta med att tillintetgöra en stats sjelfbestånd, vanligen bilda utgångspunkten för en ny, friskare och sundare utveckling i dess lif, längta folken efter en hvilostund, ett rastningsställe för att draga andan och återhemta sig. Hafva de vunnit målet för denna längtan, taga de med ifver i besittning freden, tryggheten, det länge saknade lugnet och erfara för ögonblicket en känsla af tacksam förnöjsamhet. Denna blifver dock merendels af kort varaktighet. Den är, liksom alla menskliga känslor, de må klappa i individens bröst eller sätta ett helt folks hjerta i rörelse, af förgänglig art. Den försvagas eller försvinner i samma stund man, i skydd för yttre faror och inre hvälfningar, vaknar upp till full besinning och, skådande omkring sig, börjar upptäcka de nya sakförhållanden, som de utkämpade krigen eller den genomförda revolutionen lemnat efter sig, och hvilka för den klarnande blicken snart framstå som uttryck af nya grundsatser eller som vägbrytare för nya idéer. Det är den lugna eftertanken, som härmed återtager väldet; det är kärleken till fäderneslandet eller beräkningen af egna fördelar, som pröfvande frågar, hvilken borgen för framtida sällhet det närvarande har att erbjuda; det är den osminkade verkligheten, som tränger sig fram och gör sig gällande — denna verklighet, som hos både regenter och folk, skoningslöst tillrättavisar alla öfverdrifter och afkyler all inbillad hänförelse. Det är samhällets »återgående till dagordningen», sedan man ännu en gång genom någon mer eller mindre dyrköpt erfarenhet hunnit öfvertyga sig om den af både klokheten och pligten förestafvade nödvändigheten »att i det offentliga lifvet icke göra sig några illusioner i afseende på det onda och bristfälliga, som vidlåder det bestående, utan med

fast beslutsamhet emottaga botemedlet deremot, det må vara huru bittert och påkostande som helst»[1]).

Härmed äro emellertid förnöjsamhetens dagar förbi. Menniskans okufliga begär efter något bättre är åter satt i rörelse, och hennes oförmåga att stå stilla framträder dermed genast i hela kraften af den eldiga ansträngning, den envisa ihärdighet, hvarmed hon söker tillfredsställa sin andes oroliga längtan att utan uppehåll rycka framåt.

Dessa allmänna anmärkningar ega sin tillämpning på samtliga de Europeiska staternas egendomliga inre ställning och särskildt på vårt eget fäderneslands vid tidpunkten för de Napoleonska krigens slut och under loppet af de närmast derefter följande fredsåren.

Sverige vid slutet af år 1814 och vid början af år 1815 befann sig under inflytelsen af den lifligaste glädje. Nationen hade knappast uttryck för andra känslor, än sin tacksamhet och sin tillfredsställelse med freden, med den nyss afslutna föreningen och i främsta rummet med thronföljaren, hvilken i detta ögonblick allmänt och utan motsägelse erkändes som förnämsta upphofvet till allt det goda och för framtiden löftesrika, hvaröfver man nu fröjdade sig.

Man har kallat denna tidpunkt för den Svenska nationens och den Bernadottska dynastiens smekmånad, utmärkt som den var från folkets sida af den lifligaste beundran för en furste, hvars hjeltebragder, efter de sista segertågen kringskimrade af ny glans, gjorde honom i allmänhetens ögon till de store Carlarnes och Gustavernas like; hvars tapperhet endast ansågs öfverglänsas af hans ädelmod och menskligheter som segrare; hvars fältherretalenter och statsmannaegenskaper sattes i jemnbredd med sjelfva Napoleons, »tidehvarfvets störste man»; och hvars rikedomar troddes nästan outtömliga, så mycket mer som hans frikostighet vida öfverträffade allt,

---

[1]) Jfr Guizot, Mémoires pour servir a l'histoire de mon temps, I: sid. 78. Leipzig. ed. 1858.

hvad samtidens Svenskar i detta fall erfarit. Ett icke mindre mäktigt inflytande utöfvade kronprinsens utseende och hela yttre skick, hans furstliga hållning och det på samma gång vördnadsbjudande och menniskovänliga i hans väsende. Öfverallt der han visade sig fängslades hans nya landsmän af den högresta gestalten, de skarpt utpräglade dragen, den eldiga blicken, som blixtrade af snille och välvilja, och af denna hänförande förbindlighet, som afväpnade hans vedersakare och mångdubblade antalet af hans anhängare och beundrare. Sällan, om någonsin, torde en Svensk furste af Stockholms befolkning blifvit emottagen med varmare hänförelse, med lifligare uttryck af kärlek och tacksamhet, än Carl Johan vid återkomsten från fälttåget i Tyskland, och när han återvände från Norge i slutet af November månad 1814, helsades han icke blott under hela sin färd genom landet öfverallt af allmänhetens glädjeyttringar och tillgifvenhetsbevis, utan emottogs äfven nu af hufvudstadens innevånare med festligt jubel.

Den tjusningsmakt, Carl Johan utöfvade på den stora massan af folket, för hvilken han dock i följd af sin oförmåga att tala sitt nya fäderneslands språk thyvärr! alltid måste blifva till en viss grad fremmande, gjorde sig ännu kraftigare gällande inom hans förtroligare omgifning samt bland alla dem, som med honom kommo i någon närmare beröring. Här såg man och lärde sig att beundra »hans storartade och ädla personlighet samt goda hjerta», som låg för öppen dag äfven då, när »en viss sydländsk häftighet ofta bragte det varma blodet i jäsning»[1]). Här utvecklade han hela rikedomen af sina intagande umgängesgåfvor, hela mästerskapet af sin förmåga att vinna tillgifvenhet för sin person, anhängare för sina åsigter och verktyg för sina planer. I konsten att vinna hjertan och besegra öfvertygelser har han haft få sina likar; i förmågan att säkert bedöma menniskors verkliga karaktersegenskaper har

---

[1]) Se Svenskt Biograf, Lexikon, Ny följd, III:. sid. 329.

han utan tvifvel haft mången öfverman. Den ädelhet, som var honom medfödd, kom honom stundom att utan vidare granskning tro på en heder, som vid närmare pröfning visade sig mer än tvetydig, under det å andra sidan en viss skuggrädd misstänksamhet, fostrad under inflytelsen af hans fordna ställning i Frankrike såsom en mäktig och fruktad undersåte under en spionerande och om väldet afundsjuk despot, samt i Sverige närd af den tanklösa pratsjukan[1]), den lycksökande beställsamheten eller det förrådda förtroendet, någon gång torde förledt honom att misstro ett oförbehållsamt uttaladt råd, om ock redligt menadt, eller att missförstå de goda afsigterna, der de verkligen funnos.

Desto skarpsyntare visade sig deremot Carl Johan, när det gällde att uppsöka fattigdomens och nödens talrika offer. Hans goda hjertas medfödda deltagande för allt lidande skärpte hans blick. Olyckans barn dröjde också icke att infinna sig hos den nye thronföljaren. De uteblifva icke, der de tro sig möta en vänlig blick och en öppen hand, och från Carl Johan gick nöden aldrig ohulpen eller hopplösheten utan uppmuntran. Han torde i frikostig gifmildhet kunna täfla om främsta platsen med hvilken som helst bland sina företrädare på Sveriges thron, äfven med den störste bland dem alla, den Gustavianska arfgodsdonationens odödlige stiftare[2]). Icke blott oombedd och opåmind bortgaf Carl Johan ofantliga summor; han tillbakavisade aldrig en bön om

---

[1]) Jfr t. ex. Tolls Biografi i Svenskt Biogr. Lexikon, XVII: sid. 252.

[2]) Under åren 1810—1837 har Carl Johan af sin enskilda egendom i och för *Sveriges* utländska förhållanden, äfvensom till arméen, välgörande inrättningar, uppmuntran för nyttiga företag m. m. m. m. utgifvit en summa af 5,015,422 riksd. b:ko (se Wallmark, Historisk Återblick, 1843, sid. 141) samt i *Norge* för liknande ändamål 1814—1824 en summa af 624,979 species. Se en lithografierad redogörelse i S. S. med öfverskrift: S. M. le Roi a dépensé en Norvège, depuis le 4 Nov. 1814 jusqu' au dernier Dec. 1824, les sommes suivantes.

hjelp, när helst den framställdes, och han upphörde icke att förnya sina gåfvor förr, än deras föremål genom sin närgångna oförskämdhet väckt hans leda och genom att missbruka hans välgörenhet bevisat sig ovärdiga deraf eller genom en ännu skändligare otacksamhet afbördat sig erkänslans pligt, ehuru äfven under sådana för gifvaren smärtsamma förhållanden hans tålamod visat prof af en sällsynt spänstighet. Ännu lefver i friskt minne denna Carl Johans frikostighet, som afsåg icke blott afhjelpandet af ögonblickets behof, utan äfven åsyftade framtida gagn. Det var icke blott vid tillfällen af större och vidsträcktare olyckor, såsom betydligare eldsvådor, hungersnöd, härjande sjukdomar m. m. Carl Johan skyndade att räcka en hjelpsam hand, eller vid grundläggandet af offentliga välgörenhetsinrättningar, undervisningsanstalter o. d. hans verksamma och uppmuntrande deltagande aldrig saknades; han såg äfven så väl i hufvudstaden, som vid sina resor genom landet, snart sagdt, öfverallt fattigdomen och tiggeriet i sin väg, och hans penningar flödade ut icke blott till de lägre folkklassernas torftiga hyddor, der arbete och försakelse icke mäktat utestänga nöden, eller till den redlige tjenstemannens anspråkslösa hem, för hvars tarfliga uppehälle »de årliga inkomsterna» blifvit allt för knappa[1]), eller till efterlefvande enkor och barn efter män, förtjente af fäderneslandet, utan han hade äfven blott undantagsvis förmåga att afslå den mängd af låneansökningar, med hvilka han öfverhopades såväl af gamla vänner från fordna dagar, som af undersåter i sitt nya fädernesland. Dessa lån, af hvilka somliga voro ganska betydliga och på de fördelaktigaste villkor, blefvo vanligen förr eller senare efterskänkta, antingen för att lemna deras innehafvare ett bevis af aktning och tillgifvenhet, en belöning för deras förtjenster o. s. v., eller

[1]) En för Carl Johans karakter synnerligen betecknande handling af detta slag har blifvit skildrad af Beskow i Minne af Kongl. Bibliothekarien Karl Kristofer Gjörwell, Sv. Akad. Handl. XXXVI, sid. 128 ff.

också af nödtvång, då de beviljade lånesummorna icke sällan blifvit gifna till spillo åt den slösande flärden, den uppblåsta börds- och embetsmanna-fåfängan eller det hejdlösa njutningsbegäret, hvilka med oerhörd skamlöshet, när medlen för att tillfredsställa deras lystnad voro uttömda, icke tvekade att ockra på Carl Johans ädelmod och missbruka hans stundom alltför långt drifna eftergifvenhet för de inom vissa högre samhällskretsar ständigt stegrade anspråken på hans enskilda kassa.

Om också Carl Johans frikostighet af en och annan bland dem, som i rikt mått deraf kommit i åtnjutande, illa belönades, kunde den dock å andra sidan icke annat än bidraga att i hans nya fädernesland inom kort tid göra hans namn kärt och aktadt samt förvärfva honom trogna och talrika anhängare. Carl Johan var också långt ifrån känslolös för yttringarne af folkets kärlek. Han har öppet uttalat detta i det valspråk, han såsom konung antog. Det egentliga folket, menige man, var honom lätt att vinna; de s. k. bildade klasserna kräfva en annan behandling. Carl Johan visste det väl och var ej fremmande för konsten att vända sig till godo menniskornas svaga sidor. Hos Svenskarne voro dessa icke heller synnerligen svåra att upptäcka. Han lärde sig snart känna några af de mest i ögonen fallande bland dessa svagheter, som, ursprungligen fremmande för det okonstlade och allvarliga nordmannalynnet, småningom under inflytelsen af förvända grundsatser utvecklat sig till en »farsot», som från samhällets höjder spridt sig i allt vidare kretsar ända ned till det egentliga folket. Denna farsot var ingen annan, än en onaturligt stegrad fåfänga och yttrade sig i denna omanliga lystnad efter fals och flärd, efter lumpet glitter och tomma utmärkelser, hvilkas olyckliga inverkan på nationalkarakteren en upplyst, frimodig och fosterlandsälskande man straxt efter Carl Johans ankomst till Sverige tillrådt honom att med all kraft motarbeta, öppet förklarande, att dessa utmärkelser voro »källor och näringsämnen för en fåfänga, som, om den fortfor att upp-

muntras, skulle sluta med att göra alla sinnen småaktiga i sina önskningar, samt menniskorna oförmögna att sysselsätta sina tankar med höga och gagneliga föremål»[1]. Detta varnande råd synes dock Carl Johan icke hafva uppskattat till dess verkliga värde. Vare sig att han blott följde sin egen böjelse eller uppoffrade den för tidens sed och den omkring honom rådande smaken, eller han med klok beräkning trodde sig böra begagna denna redan före hans ankomst till Sverige i folkets seder och tänkesätt djupt rotade smak till stärkande och befordrande af sina dynastiska intressen, säkert är, att Carl Johan icke afstod ifrån att i rikligt öfverflöd pryda sina undersåter med medaljer, stjernor och ordensband[2]), att smickra deras ärelystnad med grefve-, friherre- och

[1]) Det i många afseenden märkliga aktstycke, hvarur ofvanskrifne yttrande är hemtadt, öfverlemnades till Carl Johan 1811 och var på dennes begäran författadt af dåvarande riddarhussekreteraren A. G. Silfverstolpe. Ett utdrag ur den temligen vidlyftiga uppsatsen meddelas i Bilagan N:o 14.

[2]) År 1791 den 1 Dec. voro Svenska ordnar bland rikets undersåter utdelade till ett antal af 1,331; år 1799 den 31 Dec. till ett antal af 1,233; år 1809 den 31 Dec. till ett antal af 1,281; 1817 s. t. var antalet af Svenska ordnar, utdelade i Sverige och Norge, 1,550 och bland utländningar 575, och vid slutet af år 1843 befunnos inom de förenade rikena 1,845 och i utlandet 758 Svenska ordnar utdelade. Se Statskalendrarne för ofvannämnda år. Särskildt och rättvist klander anse vi Sveriges presterskap förtjena, som icke undanbedt sig dessa granna utsmyckningar, så föga öfverensstämmande med deras heliga och allvarliga kall, och vi kunna icke afhålla oss från att bifoga ett hedrande vittnesbörd, att förhållandet i detta fall icke alltid varit detsamma, som det sedermera blifvit. Se Bilagan N:o 15, förut tryckt i prof. Palmblads Läsning för bildning och nöje, andra årgången sid. 222. Att för öfrigt frågan om missbruket med riddarordnars utdelande väl förtjenar att påpekas, bevisas bland annat af de tänkvärda betraktelser öfver detta ämne, som den utmärkte *Robert von Mohl* offentliggjort i sitt stora verk *Staatsrecht, Völkerrecht und Politik*, Zweiter Band: Politik, I sid. 43 och 155—170, der »vår tids ordensväsen» i träffande drag skildras.

adels-diplomer, samt att han såväl härigenom som genom den otaliga mängd af tomma titlar, hvilka nu och framdeles under hans regering utdelades, gaf fortfarande näring åt fåfängan och narraktigheten.

Ehuru Carl Johans gunstbevis och frikostighet kommo alla klasser af nationen till del, var det dock synbart, att adeln genast från början af kronprinsens uppträdande i Sverige icke blott var föremål för hans vaksamma uppmärksamhet och noggranna studium, utan äfven utmärktes med ett afgjordt företräde framför de öfriga stånden, äfvensom att militären alltid omfattades med synnerlig förkärlek. Sjelf krigare framför allt, kunde Carl Johan icke annat än älska och värdera ett yrke, i hvars tjenst han skördat sina första och rikaste lagrar; som för honom banat vägen till ärans höjder och slutligen fört honom till foten af en thron. Af gammalt ansedt och uppburet af nationen, hade krigarståndet vunnit ökad glans genom det lyckligen slutade kriget — det första, under loppet af mera än ett århundrade, der Svenska vapnen gått segrande ur striden — och det blef nu under kronprinsens hägn ännu mera firadt. Såsom den gamla adelns plantskola och källan till dess företräden var det nu mera än förr utgångspunkten för att blifva gynnad, framhållen och befordrad. Också blef den militära vägen en eftersökt täflingsbana isynnerhet för bördsaristokratiens unga ättlingar, hvilka man skyndade att redan i vaggan låta inskrifva i arméens leder, der adelsmannen framför andra kunde vara viss att utan möda och tankeansträngning vinna hastig fortkomst och der inom vissa regementen ofrälsemannens son ännu emot midten af innevarande århundrade ansågs ovärdig att intaga en plats inom officerscorpsen[1]).

Men icke blott inom den af kronprinsens särskilda ynnest omfattade militären fortfor adeln att åtnjuta förmånsrätt isynnerhet till de indrägtiga och ansvarsfulla

---

[1]) Att detta var ett gammalt och inrotadt missbruk se Beskow i Sv. Akad. Handl. XXXIV, sid. 16.

chefsplatserna, utan äfven till alla andra högre, inflytelserika och maktpåliggande förtroendeposter i staten bibehöllo detta stånds medlemmar sitt traditionella företräde oförminskadt, och det till den grad att under Carl Johans tid vid de högre embetenas tillsättande snart sagdt utan undantag grefve- och friherre-titeln tycktes vara, om också icke ett oundgängligt villkor, dock en synnerdeles kraftig, ja! ofta alltför uteslutande uppmärksammad rekommendation[1]). Endast vid tillfällen, då det allmännas oafvisliga behof kräfde en sällsyntare förening af kunskaper, erfarenhet, skarpsinne och arbetskraft, fann man sig stundom nödsakad att göra ett undantag och till en hög förtroendesyssla uppsöka *utom* riddarhuset en förmåga, som derinom icke för ögonblicket kunde påhittas eller rimligtvis anses användbar; men i dylika fall dröjde man vanligen icke att genom förlänande af adlig värdighet införlifva den ofrälse »tro- eller högtbetrodde mannen» med den gamla bördsaristokratien och dess intressen[2]).

[1]) Vi hänvisa till Statskalendrarne 1810—1844, och anmärka endast att, oaktadt den i 4 § RF. till 1844 qvarstående fingervisning, som innehölls i orden *frälse eller ofrälse män*, dock under Carl Johans hela regering endast *tvänne* oadlige aktades värdige att intaga en plats vid konungens rådsbord. Dessa män voro *Schwan* och *Poppius*. Hvad i öfrigt angår betydelsen för hela samhällets lif af befordringarne till statens tjenster måste en och hvar instämma i följande yttrande af S. L. Theorell (anf. st. III: sid. 70): »I befordringarne till statens tjenster ligger en *väsendtlig* del af hela samhällets lif, möjligtvis *den vigtigaste af alla;* sådana dessa befordringar äro, sådan är den lagliga säkerheten, den allmänna ordningen, sådan friheten, upplysningen — sådant hela samhällstillståndet».

[2]) Gustaf III var ojemförligt mycket mera sparsam med ordnars och adelskaps utdelande, än Carl Johan. Puke, sedermera amiral och statsråd, hade redan den 3 Juli 1790 förevigat sitt namn inom Svenska flottan och blifvit för sitt mod och sin skicklighet utmärkt med S. O:s storkors, men fick dock förblifva ofrälse till den 1 Nov. 1797, och Carl Lagerbring hade varit ledamot af den under Gustafs utländ-

Det företräde Carl Johan sålunda inom det offentliga lifvet tilldelade bördsaristokratien, ur hvars krets han dessutom utvalde vissa familjer till föremål för sin särskildt omhuldande ynnest[1]), frikostighet och personliga välvilja, äfvensom hans vid alla tillfällen lätt skönjbara bemödanden att i främsta rummet tillförsäkra sig adelns och militärens sympathier och underdånighet såsom grundpelare för den thron, han stod färdig att bestiga, kunde visserligen icke undgå att uppväcka en känsla af beklämning i den tänkande fosterlandsvännens hjerta, eller att vara en förargelseklippa för den borgerliga afundsjukan; men härvid stannade det tills vidare. Tidningspressen inlät sig ännu icke inom detta område, och många andra omständigheter bidrogo dessutom att bortvända uppmärksamheten från detta missförhållande samt förminska både dess betydelse och de skador för det allmännas väl, som deraf med skäl kunde befaras. Först och främst befann sig nemligen nationen för närvarande i en sinnesstämning, mera böjd att prisa förtjensterna, än klandra bristerna hos en styrelse, hvars egentlige ledare, kronprinsen Carl Johan, var dagens hjelte och framtidens förhoppning, ett föremål för odelad tacksamhet och kärlek. Det företräde, som kom adeln till del, var dessutom långt ifrån något nytt skådespel för Svenskarne och väckte derföre ännu icke något allmännare uppseende, så mycket mindre som å ena sidan hela Europa vid denna tid fortfarande erbjöd samma skådespel af den privilegierade adelskastens otill-

---

ska resa 1790 tillförordnade regering, hade varit statssekreterare för krigsärendena och landshöfding *innan* han blef R. N. O. Jfr Svenskt Biogr. Lexikon XI: 397 ff. och VII: 238, 241.

[1]) Om många bland dem, som på detta sätt uppstego till rangens tinnar, torde måhända kunna sägas alldeles detsamma, som Napoleon yttrade om den Bourbonska adeln: »Je voulais leur donner des places dans mon armée — ils n'en ont pas voulues. Je leur ai offert des emplois dans l'administration — ils les ont détestés: je leur ai ouvert mes antichambres et ils s'y sont précipités».

börliga framhållande på de öfrige medborgarnes bekostnad och å den andra sidan i vårt fädernesland revolutionen 1809 och det nyss ärofullt slutade kriget utbredt en äfven i den ofrälse allmänhetens ögon behaglig och aktningsbjudande glans öfver flere bland adelns medlemmar. Åtskilliga bland dessa, som innehade eller under de närmast följande åren befordrades till statens högsta embeten voro ock vida mera, än under de två sista decennierna af Carl Johans styrelse, män af pröfvad och obestridd förtjenst, allmänt aktade värdiga en klok och omtänksam regerings förtroende och utmärkelser[1]). Af en furste, som sjelf var son af sina bedrifter och utgången ur en medelklass, med hvilken i medborgerlig makt numera ingenting annat kan förliknas, men som under Carl Johans första ungdomstid, äfven i hans eget fädernesland, lemnade mannen utan börd intet hopp om befordran till högre befattningar, kunde man visserligen ansett sig haft skäl att vänta snarare ett bestämdt tillbakavisande, än ett öppet understödjande af anornas tillfälliga anspråk, der de icke uppburos af fullt motsvarande verkliga förtjenster; man kunde egt anledning förmoda, att en man, som fostrats under inflytelsen af en demokratisk, emot all adel och alla ärftliga eller inkräktade företrädesrättigheter fiendtlig omstörtningstid, icke skulle varit särdeles villig att understödja grundsatser, dem han i sin ungdom bekämpat, eller att gifva näring åt anspråk, dem han i fordna dagar tillbakavisat såsom stridande emot förnuft och rättvisa; man kunde icke utan skäl hafva föreställt sig, att f. d. generalen, hvilken såsom »en af republikens fastaste vänner» med hänförelse stridt under folkfrihetens fanor, skulle hysa lika liten förkärlek för monarkismens aristokratiska bihang, som f. d. »medborgaren af d. 18 Brumaire» för sjelfva monarkien. Carl Johans uppförande motsvarade emellertid

---

[1]) Om de fleste bland dessa gäller dock, att de voro danade under en föregående tid. Jfr Beskow, Sv. Akad. Handl. XXXIV, sid. 132.

ingalunda dylika förväntningar. Helt och hållet barn af sin tid — i mycket äfven framom sina samtida — var han, liksom denna, rörlig, lätt mottaglig för vexlande idéer och i vissa fall mycket känslig för omständigheternas påtryckning. Redan från första början hade den i Frankrike lössläppta folkmaktens våldsbragder väckt hans afsky[1]), och sannolikt hade han — om också icke utan kamp med sig sjelf och sina käraste minnen — redan hunnit svalna i sina demokratiska böjelser långt innan Napoleon på den republikanska författningens ruiner uppreste envåldet, och Frankrike, som redan länge haft en sjelfstyrande herre, erhöll en ärftlig kejsare. Och detta ärftliga kejsardöme, som småningom återförde allt det föråldrade, hvars förstörande kostat tusentals menniskors lif; som omgaf sig med en lysande hofstat; som återupplifvade de gamla titlarne, ordnarne, rangordningen; som skapade en ny länsadel med prinsar, hertigar, grefvar och baroner — skulle väl någon, som blifvit inryckt i trollkretsen af detta lif, kunnat undgå att taga intryck af dess vanor, tycken och tänkesätt? Skulle väl Carl Johan — marskalken af Frankrike, prinsen af Ponte-Corvo, kejsarens anförvandt — stående midt i hvirfveln af denna nyskapade aristokratis öfvermod och kalla sjelfviskhet, hennes äregirighet, penningelystnad och praktbegär, skulle väl han ensam kunnat behålla qvar af den »enkle medborgarens» smak och böjelser *mera*, än hvad han i sjelfva verket bevarade? Ännu mindre kunde dessa böjelser förblifva oblandade, sedan han sjelf mottagit arfvet af en urgammal thron, omgifven sedan århundraden tillbaka af en ärftlig adel, som af ålder vant sig att dela regentens makt eller att, smekad af hans bevågenhet, vara det förnämsta verktyget för den konungsliga viljan. I denna sin nya ställning kände sig Carl Johan af många skäl — hvilka han måhända fann kraftigare, än de många talrika motskä-

[1]) Jfr Personalier vid konung Carl XIV Johans begrafning, Geijer, Saml. Skr. I: 2: 247.

len — uppmanad att bemöta den Svenska adeln såsom han gjorde, på samma gång han inför den Europeiska furstekretsen, i hvars ögon den folkvalde thronföljarens legitimitet var likbetydande med inkräktning (usurpation), sökte, så mycket statsklokheten och omständigheterna kräfde, iakttaga det gamla konungadömets exklusiva plägseder och ansluta sig till dess traditioner. I dessa traditioner egde bördsaristokratiens anspråk ett bland sina mäktigaste stöd. Också se vi, huru äfven i vårt land dessa djerfva anspråk lefde upp med ny styrka under inflytelsen af den allmänna reaktion, som vid denna tid höll sitt segertåg genom Europa, utöfvande en mer eller mindre betydelsefull inverkan på snart sagdt alla områden af stats- och samfundslifvet. *En* af denna reaktions många frukter hafva vi redan i det föregående antydt vid skildringen af 1815 års riksdag, der vi visat, huru en adlig opposition emot styrelsen börjat bildas, en matt efterdyning af en tid, som icke mera kan återkomma, då rikets s. k. första stånd, med anspråk att vara medlare emellan konung och folk, sträfvat att blifva bådas herre. Här åter se vi samma reaktions inverkan i motsatt riktning eller på konungamaktens sätt att behandla adeln. Under revolutionens dagar undanskjuten, hejdad, tillbakaträngd, förödmjukad började denna samma adel nu åter resa upp hufvudet och söka återvinna sin fordna politiska makt, som tidsanden icke vidare ville erkänna och folken jäfvade, men som furstarne deremot sökte göra sig till godo genom att i ersättning för förödmjukelser, förluster, nedsatt anseende och förminskad betydelse i statslifvet låta adeln i thronens närhet sola sig i det konungsliga majestätets glans och såsom monarkens trotjenare och personliga uppvaktning hafva honom att tacka både för sin ära, sitt inflytande och sitt uppehälle. Frukten häraf borde naturligtvis blifva ett förhållande af inbördes förpligtelse emellan regenten och bördsaristokratien, ytterst hvilande på behofvet af ömsesidigt stöd emot de faror, med hvilka folkens revolutionära rörelser nyligen hotat bådas säkerhet. För Carl

Johans lifliga inbillning sväfvade dessutom isynnerhet under hans första tid i Sverige och äfven någon gång sedermera en hop mer eller mindre dunkla föreställningar om tillvaron af dolda anslag emot hans ätt. Dessa anslag, om de annars egde någon verklighet, troddes i främsta rummet kunna påräkna anhängare bland adeln. Genom att smickra detta stånd ville han således både tillintetgöra ett befaradt angrepp från sina motståndare och ytterligare tillförsäkra sig de välvilliges trohet och stöd. Med de ofrälse stånden behöfde han i detta fall icke göra sig något besvär; de voro honom vid denna tid orubbligt tillgifne. De hade icke heller då samma betydelse, som nu; adeln var det inflytelserikaste ståndet eller måste åtminstone af flerfaldiga anledningar för Carl Johan *synas* vara det: han hade ju sett en enskild adelsman, »en löjtnant af infanteriet», utmärkt af ingenting annat, än sin friherrliga titel, djerft taga hand om Sveriges thron och dess framtid, samt huru ytterst i följd af detta tilltag hans val till Svensk thronföljare blifvit inledt samt sedermera i främsta rummet genom adliga bearbetningar inom riksstånden befordradt till en lycklig utgång. Vid sin ankomst till Sverige mötte honom i »1809 års män», som vid genomförandet af den sednast försiggångna statshvälfningen handlat i den enhälliga folkviljans namn, och hvilka ännu på visst sätt kunde sägas stå i spetsen för nationen, idel adelsmän, och han fann medlemmar af samma privilegierade stånd intaga alla de vigtigare befattningarne i staten. Att från en plats, der han ännu kände sig föga trygg, brottas med en korporation, som tycktes så fast i sin ställning; att söka rubba förhållanden, som visade sig så införlifvade med hans nya fäderneslands historia, och att sålunda bereda full rättvisa och nyttig uppmuntran åt den bildade medelklassens förmågor samt utan minsta afseende på börden lemna vägen för alla lika öppen till statens äfven högsta värdigheter — detta hade måhända icke varit öfver Carl Johans förmåga och möjligen icke heller i strid med hans känsla och böjelser; men han

ryggade tillbaka för denna kamp mot fördomarne, hvars följder utan tvifvel ingåfvo honom betänkligheter, och han föredrog att med alla de medel, som stodo honom till buds, söka vid sig och sin ätt fästa ett stånd, hvars redebogna lydnad och villiga underdånighet alltid skulle vara af vigt på samma gång, som dess glans, i samma mon den blott var en reflex från hans egen ära och makt, icke kunde annat, än smickra hans fåfänga.

Denna af Carl Johan från hans första steg på Sveriges jord åt den adliga aristokratien egnade hyllning, hvilken säkerligen, i det den bidragit att fördröja den allmänna rättens seger öfver privilegiets och fördomarnes välde, utöfvat ett hämmande inflytande på utvecklingen af vårt samhällslif, hade ännu vid denna tidpunkt icke hunnit åstadkomma någon störande inverkan på det goda förhållandet emellan honom och den öfriga nationen. Tvärtom kan med full sanning sägas, att detta fortfarande bar prägeln af en kärlek och en tillit, hvarpå staternas historia torde ega få motsvarande exempel att uppvisa.

Ständernas uppförande 1815 hade, såsom vi visat, i allmänhet icke jäfvat dessa tänkesätt hos nationen. Men under denna riksdag hade dock åtskilliga, mer eller mindre enstaka, företeelser framträdt, som antydde, att man med all tacksamhet för det goda, man redan vunnit, likväl icke var blind för bristerna i det bestående eller utan oro för de faror, som ur dessa kunde utveckla sig för landets och nationens framtida ställning. Midt under glädjeyttringarne och loftalen hade ett och annat skärande missljud förnummits. Klander emot de s. k. ministrarne hade blifvit uttaladt, visserligen med aktningsfull hofsamhet, men dock tillräckligt allvarsamt för att väcka styrelsens bekymmer och tilldraga sig den stora allmänhetens deltagande uppmärksamhet.

Ehuru härigenom ingalunda någon rubbning i landets förtroende till regeringen hade inträdt eller vid denna tid ens tycktes vara att befara, kändes dock för

de styrande riksdagens lyckliga afslutande som en aflyftad börda. Det gamla administrativa urverket gick sin vanliga lugna gång. Inom regeringen hade kronprinsen helt och hållet fattat tyglarne och höll dem med fast hand. Det var numera efter fredens inträde icke den yttre politiken allenast, som han skötte efter sin vilja. Äfven vid behandlingen af frågor, som rörde landets inre angelägenheter, utöfvade han vid denna tid ett inflytande, som de facto gjorde honom till själen i styrelsen, den ledande tanken både i dess rådplägningar och beslut. Carl XIII lefde visserligen ännu, och det hette väl ännu i styrelsens påbud »Wi Carl den Trettonde» etc.; men hans lif var i slocknande och han regerade blott till namnet. Hans sista sjukdom hade brutit både hans själs och kropps styrka och lemnat qvar endast svaghet och bräcklighet. Hans intellektuella förmögenheter voro redan så förslappade, att han ingenting mera fasthöll i minnet, och då Carl Johan under sådana förhållanden dock alltid visade sig angelägen att bevara maktens sken åt den åldrige konungen och aldrig underlät att på det aktningsfullaste sätt begära hans yttrande i alla frågor af vigt, måste detta kronprinsens uppförande erkännas hedrande för hans hjerta lika visst, som det icke torde hafva utöfvat ringaste inverkan på hans uppfattning och behandling af statsärendena.

Helt olika var kronprinsens ställning till regeringens öfriga ledamöter, bland hvilka många qvarstodo af de gamla pröfvade förmågorna, som blifvit, så att säga, uppammade i den högre förvaltningen, och bland hvilka ingalunda saknades män, som icke blott frimodigt uttalade meningar och grundlagstolkningar, skiljaktiga från kronprinsens, utan äfven gåfvo skäl för sina åsigter och försvarade dem tappert. Bland dessa mindre medgörliga statsrådsledamöter hade *Adlercreutz* hittills stått främst i ledet. Krigarlynnet och den Finska segheten hade följt honom äfven till rådsbordet, der han fortfarande var lika

ovillig att gifva vika, som någonsin på slagfältet, och hans ord voro af betydelse icke så mycket derföre, att han egde några lysande statsmannaegenskaper — ty »han var i sig sjelf blott general och lät i saker utom militären gerna leda sig af Lagerbring»[1]) — utan företrädesvis i följd af det stora anseende han egde från 1809. Men Adlercreutz' plats i rådskretsen blef vid denna tid tom, och, såsom vi redan förut antydt, väckte hans bortgång hos kronprinsen snarare en känsla af lättnad, än saknad.

Adlercreutz var emellertid icke den ende bland de gamle rådgifvarne, som af Carl Johan betraktades med en viss skygghet. Äfven till *Rosenblad* och Lagerbring ansåg sig kronprinsen under den första tiden af sin vistelse i Sverige icke kunna hysa fullt förtroende. Den förre var i smyg utpekad såsom hemlig anhängare af den fördrifna konungafamiljen och derföre i början ett föremål för misstanke; men hans djupa och vidtomfattande insigter i landets ekonomiska, finansiella och industriella angelägenheter, hans erfarenhet, arbetsförmåga och sällsynta duglighet i statsförvaltningen voro alltför länge pröfvade och alltför allmänt erkända, att han icke såväl efter som före 1809 skulle fortfara att kännas oumbärlig. Om derjemte i hans karakter och åsigter ingenting fanns, som hindrade honom att tjena hvilken regering som helst och som lemnade honom den måhända mindre otvetydiga fördelen att aldrig vara i vägen och aldrig ur vägen, så var detta en egenskap, som kanske snarare ökade än minskade hans lämplighet för en plats vid Carl Johans rådsbord, på samma gång denna Rosenblads karaktersböjlighet bidrager att förklara både hans stora framgångar och hans under skiljaktiga styrelse-grundsatser orubbade qvarsittande ibland regeringens medlemmar.

Äfven *Lagerbring* — liksom Rosenblad en lysande qvarlefva af den gamla embetsmannauppsättningen —

[1]) A. F. Sköldebrands omdöme. Se Sv. Biogr. Lexikon, VII: 240.

troddes, liksom denne, icke odeladt hylla systemet af den 21 Augusti. Hans välbekanta inflytande på Adlercreutz var icke heller egnadt att behaga kronprinsen. Vän af en stark konungamakt, allvarlig, djup, erfaren var Lagerbring af vigt i rådslagen, och han förenade med dessa betydande företräden mycken värdighet, takt och menniskokännedom. Han var vid statsrodret en klok, lugn och öfvad lots, som, då det behöfdes, väl förstod att lofvera bland bränningarne. Som landtmarskalk vid 1812 års riksdag hade han med vishet och måtta ledt förhandlingarne på riddarhuset, och ansåge hafva gynnat de försök till maktens utvidgning, som redan då uppenbarade sig i indragningsmaktens genomdrifvande m. m.

Bland statsrådets öfrige medlemmar möter oss först justitie statsministern, grefve *Fredrik Gyllenborg*, en man utrustad med alla de dygder, som göra den enskilde mannen vördnadsvärd, med en arbetsförmåga, som aldrig skydde tillbaka för ansträngningar och besvär och med en samvetsgrannhet, som, om den ock stundom förledde honom att alltför mycket misstro sin egen öfvertygelses tillförlitlighet, ej derföre var mindre hedrande för hans öppna och redliga karakter. I öfverensstämmelse med dessa egenskaper skötte han troget sitt kall och eftersträfvade icke att ega något inflytande utom detsamma. *Engeström*, som emot de öfrige revolutionsmännens vilja inträdt i det 1809 nybildade statsrådet och der fått på sin lott ledningen af de utrikes ärendena, hade för detta förtroende egentligen att tacka Lagerbrings förord hos Adlercreutz, äfvensom Carl den Trettondes ynnest, hvaraf han från gammalt varit i åtnjutande. Af denna sednare anledning blef han ock genast med stor bevågenhet omfattad af kronprinsen, hvars politiska system han dock i början ogillade, men snart med värma omfattade icke blott af uppriktig öfvertygelse, att detsamma var det enda förnuftiga och för fäderneslandet lyckobringande, utan äfven af hängifvenhet och beundran för Carl Johans personliga egenskaper. Med dessa känslor för

kronprinsen förenade Engeström emellertid en öppenhet i karakteren, som gjorde, att han alltid i vigtigare statsangelägenheter utan omsvep uttalade sina tankar, äfven om dessa voro i strid med kronprinsens, och hans bepröfvade redlighet skuggades aldrig af ett enda drag af egennytta. Carl Johan kunde icke annat än till sitt fulla värde uppskatta dessa redbara egenskaper, men egnade dock i allmänhet, åtminstone från och med 1812, sitt förtroende rörande de utländska ärendena företrädesvis åt hofkansleren, friherre *Wetterstedt*, hvars öfvervägande bildning, klara uppfattning och snabba fyndighet jemte hans öfvade och eleganta penna gjorde honom, om icke till en statsman af första ordningen, dock till en bland de skickligaste diplomatiska förmågor, vårt land haft att uppvisa under det sistförflutna halfva århundradet. Hans smidiga väsende, hans fina takt, hans lifliga konversation, flödande af tankar, fantasi och qvickhet, gjorde honom dessutom icke mindre i det enskilda umgänget, än vid rådsbordet, mera behaglig för kronprinsen, än Engeström, med hvilken Wetterstedt för öfrigt täflade i ädel fosterlandskärlek.

Friherre *Fleming*, som sedan 1794 varit fästad vid Gustaf IV Adolfs hof och under de första åren ganska nära vid hans person, var dock långt ifrån att af kronprinsen misstänkas för några vådliga sympathier för det Holstein-Gottorpska huset. Det var egentligen först med 1809 Fleming börjat sin offentliga bana. Han utmärkte sig mindre genom några lysande statsmannaegenskaper, än genom sin börd, sin smak i litteratur och skön konst och sitt frikostiga nit för deras befordran, genom en värdighet i sitt väsende och hållning, som gjorde hans blick, uttryck och sjelfva hans tystnad vältalig, samt framför allt genom en karakterens ädelhet, som icke kan tecknas sannare, än med Geijers ord[1]: »Friherre Fleming har aldrig förnekat eller döljt en öfvertygelse». Hans valspråk *Sanning och Mennisko-*

[1]) Saml. Skr. I: 2: 151.

kärlek tyckes varit hans verkliga lefnadsregel, och samtidens vittnesbörd om honom synes förtjena efterverldens erkännande, att nemligen »hans nit alltid var lika varmt för vården af folkets, som af thronens rättigheter; att hans rättvisa aldrig var beroende af några enskilda afseenden; att hvarje förtjenst fann i honom en lika upplyst, som verksam förespråkare och att han alltid tänkte högt om fäderneslandet»[1]).

I likhet med Fleming medförde äfven friherre *Adlerbeth* till rådgifvarekallet många af de egenskaper, som göra den enskilda menniskan angenäm, aktad och vördnadsvärd, och flera af de dygder, som företrädesvis pryda en god medborgare; men, såsom erfarenheten lärer, är det icke den klassiska bildningen, den fina smaken eller fosterlandskärleken, rättrådigheten och ordningssinnet, som ensamt skapar statsmannen, lika litet som sparsamheten statsekonomen. Med en lärds tillbakadragna och lugna vanor, som gjorde honom föga passande för det offentliga lifvets strider; med tankarne hufvudsakligen upptagna af de gamles verslära och Latiens skalder, hvilka han tydde med en siares ande och en mästares konstskicklighet, yttrade Adlerbeth sig sällan eller aldrig under rådslagen och synes med sitt i öfrigt rika kunskapsförråd icke hafva förenat synnerlig skarpblick och erfarenhet i statskonsten.

Äldst bland statsrådets samtlige ledamöter, ehuru årsbarn med Engeström, Lagerbring och Adlerbeth, var öfver-amiralen grefve *Johan af Puke*, en gammal sjöhjelte af äkta slaget, »den eldigaste, kraftigaste, kunnigaste och lugnaste manövrist i Svenska flottan». I sjömannayrket var han utan gensägelse den erkändt förste bland samtida Svenskar, men helt och hållet stämplad af det element, han trotsat och med hvilket han införlifvat sig, passade han måhända mindre för öfverläggningarne i rådkammaren, på hvilka han också, i följd af

[1]) Se Friherre d'Albedylls Tal den 5 Juni 1831 vid krossandet af Grefl. Flemingska vapnet, sid. 27.

den krigiska ställningen, som kräfde hans verksamhet och deltagande på andra håll, icke kom i tillfälle att utöfva något synnerligt inflytande.

Med de tvänne stats-sekreterarne grefve *Adolf Göran Mörner* och friherre *Gustaf Fredrik af Wirsén* har läsaren redan i det föregående gjort bekantskap. Den förre, en man af mångsidiga kunskaper, stor och uthållande arbetsförmåga, liflig och varm i striden för sin öfvertygelse samt alltid och med rätta högaktad för sina hederliga tänke- och handlingssätt, hade först gjort sig bemärkt genom sitt deltagande i riksdagsförhandlingarne, men isynnerhet genom sin litterära verksamhet inom det finansiella och statsekonomiska området väckt kronprinsens uppmärksamhet och bifall samt i följd häraf blifvit kallad till statssekreterare i handels- och finans-expeditionen. *Wirsén* åtnjöt redan nu ett högt anseende. Få hafva i högre grad varit deraf förtjente, och i embetsmannaduglighet torde Sverige efter 1809 icke kunna uppvisa hans like eller i kraft, rådighet, uthållighet, arbetsvana och karakterens sjelfständighet någon, som öfverträffat honom. Det bodde hos denne ovanlige man en mäktig ande, lågande af fosterlandsnit, en jernfast vilja, ett förstånd rikt på utvägar, skarpt och omfattande, en böjlighet i förmåga, som lämpade sig till det minsta liksom till det största. Hans väsende, helt och hållet prägladt af allvar, kraft och beslutsamhet, var redbart och flärdfritt; hans yttre hade en viss sträfhet, men detta var sjelfbeherrskningens slöja öfver ett sinne, som var glödande;

»han var en sådan,
»att hvarken högfärd eller bitterhet
»uti hans stolthet eller skärpa lågo,
»så framt de icke väcktes af hans like»;

han var icke älskare af mångordighet, men när han yttrade sig offentligt, kunde hans vältalighet med skäl hafva uppväckt öfvade talares afund liksom den tillvann sig allmänhetens beundran. Carl Johan, som hade gjort Wirséns bekantskap 1812 och genast förstått uppskatta

hans insigter och skicklighet, upphörde icke från denna tid att tillgodogöra sig och landet den öfverlägsna förmågan hos denne värdige lärjunge af den utmärkte presidenten Lagerheim, under hvars ledning han i statskontoret gjort sina första steg på embetsmannabanan. Vi återfinna ock snart Wirsén på höjden af makt och inflytande, lika rik på fiender och afundsmän, som öfverhopad af allmänna värf och ansträngande mödor, med hvilka man belastade hans skuldror.

Emellertid inträffade vid riksdagens slut och straxt derefter flera vigtiga ombyten inom statsrådet. Adlercreutz lemnade lifvets skådebana, der han med så mycken ära utfört sin lysande roll; Puke och Adlerbeth hade båda i sin ålder berättigade anledningar att draga sig tillbaka. Den sistnämndes plats intogs af grefve A. G. Mörner[1]), Adlercreutz fick i general-löjtnanten friherre *Anders Fredrik Sköldebrand* en värdig efterföljare, och då efter grefve Pukes afgång en med rikets sjöförsvar hemmastadd man borde inträda i statsrådet, föll valet på vice amiralen friherre *Rudolf Cederström*, hvilken i följd af den synnerliga bevågenhet, hvarmed han af Carl Johan omfattades, och ännu mera genom sitt deltagande i den beryktade »Skeppshandeln» 1825 och sitt i följd deraf plötsliga fall länge var ett föremål för

[1]) Vid Mörners befordran öfvertalades dåvarande landshöfdingen i Falun *Hans Järta* att tillsvidare förestå statssekreterareembetet för handels- och finansärendena. Han emottog detta uppdrag egentligen med afsigt att ådagalägga ofoget af åtskilliga beslut, som vid 1815 års riksdag blifvit fattade i anledning af det Särskilda Utskottets framställningar. Uti Statsrådets protokoll nedlade han i detta hänseende sakrika anföranden, hvilkas offentliggörande skulle vara en vinst för både statsvetenskapen och litteraturen. Han deltog äfven uti en då förordnad tullkommittés öfverläggningar, och uppträdde dervid som medlare emellan förbudssystemets försvarare och anhängarne af en utvidgad handelsfrihet; men han ledsnade snart vid dessa tillfälliga befattningar och återvände till sin älskade hembygd. Se i Sv. Akad. Handl. C. D. Skogmans inträdestal XXIV: sid. 153 ff.

allmänhetens uppmärksamhet samt för en ovilja och hätskhet, som han var långt ifrån att förtjena. Från ungdomen känd som en rådig sjöman och behjertad krigare hade han under de sistförflutna åren företrädesvis utmärkt sig genom sitt raska återtagande från Ryssarne af det eröfrade Gottland (1808), äfvensom genom den kraft och det nit, hvarmed han 1811 såsom tillförordnad landshöfding och militärhefälhafvare på denna ö, derstädes upprättat, i trots af illvilliga intriger och mycken motsträfvighet, en väl beväpnad och exercerad nationalbeväring[1]). I allmänhet en varm vän till det bestående hade han dock djupt delat harmen och missnöjet emot Gustaf Adolf, och efter statshvälfningen 1809 hade han uppträdt såsom en af den nya ordningens bestämdaste anhängare. Efter Carl Johans hitkomst blef han en af dennes ifrigaste beundrare och af kronprinsen tillbaka omfattad med stor ynnest samt inom kort i åtnjutande af synnerligt förtroende. Han mottog derpå talrika prof och utnämndes nästan samtidigt icke blott till ledamot af statsrådet såsom föredragande i kommandomål och chef för rikets flottor, utan äfven till t. f. öfverståthållare i Stockholm. Föreningen af tvänne så högvigtiga befattningar lemnade rikt tillfälle att ådagalägga tillgifvenhet och nit för den nya dynastien och

---

[1]) Se vice Amiralen m. m. Friherre Rudolf Cederströms underdåniga berättelse om national-armeringen på Gottland, afgifven den 23 Mars 1812 samt bref till R. Cederström från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan den 21 Mars, den 14 April, den 5 Sept. och den 17 Dec. 1811; från Exc. Engeström den 24 Jan. och den 2 April s. å.; från Statssekreteraren W. Carpelan den 25 Jan., den 15 Febr. och den 24 Sept. s. å.; från Just. Kansleren Grefve Trolle Wachtmeister den 12 Maj 1811 m. fl. Carl Johan uttalar sig i de mest smickrande ordalag öfver Cederströms åtgärder för Gottlands försvar, hvilka synas Kronprinsen »*parfaitement justes*», och han säger sig vara öfvertygad »att Gottlands miliser med en så tapper och erfaren anförare i spetsen under alla förhållanden skola upprätthålla Svenska namnets ära» (den 17 Dec. 1811).

att tillförsäkra Cederström ökadt inflytande. Men under det han sålunda steg allt högre i kronprinsens förtroende, kunde han svårligen undgå att hos sina kamrater inom staterådet mot sig uppväcka en mindre blid sinnesstämning, så mycket mera som han i många fall ansågs begagna sin enskilda ställning till kronprinsen för att utöfva ett otillbörligt inflytande vid sidan af de offentliga rådslagen. Om rättmätigheten af denna sednare beskyllning äro vi icke i tillfälle yttra oss. Deremot synes det temligen visst, att valet af Cederström till intagande af en plats i en konstitutionel rådkammare icke var lämpligt. Då han inträdde der, lyssnade han mera till kronprinsens vilja, än han tog i betraktande sin egen förmåga, sin brist på behöfliga kunskaper, sitt lynne och hela sitt föregående lif. Tolf år förut hade han, vid väckt fråga om att lemna det kall, hvari han uppväxt och tjenat med ära, svarat: »Utom att min ambition är intet på landbacken, så är jag alldeles intet hågad inmänga mig i statsaffairer. Mitt hufvud är intet för planer och contraplaner utan *des coups de mains*, det är allt — segla och slåss på sjön dertill har jag engagerat mig och dervid blir jag beständigt, så länge jag tjenar»[1]. Till föga fromma för sig sjelf förmåddes Cederström 1815 att frånträda dessa kloka föresatser och utbyta sjömannens yrke, som han aldrig bort öfvergifva, emot rådgifvarekallet, för hvilket han minst af allt passade under de nya förhållanden, som numera inträdt. Å ena sidan hade han allt för länge vant sig att utan invändningar emottaga och verkställa det Kongliga Majestätets ordres för att någonsin kunna vänja sig vid att icke falla undan för den kongliga viljan; men den ovillkorliga hörsamhet, som för den militära befälhafvaren är en heders- och samvetspligt, hvars uraktlåtande med rätta stämplas som brott, får en helt annan betydelse, när det gäller den inför nationen ansvarige medlemmen

[1] Bref till Prosten (sedermera Erkebiskopen) Rosenstein, Marseille den 16 Jan. 1803.

af statsrådet. Å andra sidan hade han allt för länge vant sig vid det oinskränkta befälet från kommandopallen på sitt amiralskepp för att med någon synnerlig förkärlek omfatta det besvärliga studiet och den stundom något obeqväma tillämpningen af former och gällande författningar. Han var en handlingens man, rask och oförvägen, älskande att gå löst på hvarje motstånd, och grundlagens paragrafer voro i hans ögon endast en samling klippor och skär, som han af gammal vana helst seglade förbi, anseende det vara vida beqvämare att röra sig tvångslöst på politikens öppna sjö, liksom han fordom funnit sin glädje att fritt sväfva omkring på det stora verldshafvet. Samma egenskaper, som gjort Cederström till en skicklig amiral och alltid på sin plats, när en rask åtgärd var af nöden, förminskade hans lämplighet vid rådplägningarne om statens fredliga angelägenheter, för hvilka hans bildning och skaplynne icke voro afpassade. Men om han i detta fall röjde en brist, som icke kan förnekas, så egde han deremot i rikt mått flera af de egenskaper, som i det enskilda lifvet tillvunno honom både vänskap och aktning — ett öppet väsende, trofast och hjelpsam mot sina vänner, oegennyttig i allt, frikostig efter förmåga och tillgångar samt i besittning af en sällsynt sinnesmunterhet, som i med- och motgång synes varit fullkomligt orubblig[1]).

Om vi från denna skildring af den rådsamling, som för närvarande omgaf den Svenska thronen, vända våra blickar till de män, åt hvilkas närmaste ledning det nyförvärfvade brödrarikets angelägenheter vid denna tid voro anförtrodda, möter oss i främsta rummet Norges förste riksståthållare, fältmarskalken grefve *Hans Henrik von Essen*, en ädling, som mer än en gång och alltid med ära inflätat sitt namn i vår nyare historia.

[1]) Detta glada och manliga lynne återspeglas äfven i hans bref, hvilka jemte en mängd högst intressanta aktstycken till tidens historia godhetsfullt varit lemnade till vårt begagnande af andre sekreteraren i utrikes departementet, friherre C. R. Cederström.

Äfven det grannlaga värf, som nu blifvit honom anförtrodt, att i ett eröfradt land och under folkmaktens första sjelfbildning träda i spetsen för styrelsen, utförde han på ett sätt, som äfven i Norge vann ett uppriktigt och hedrande erkännande. Med sin höga rang och sina aristokratiska tänkesätt förenade grefve Essen en utmärkt personlig värdighet, den finaste takt och verldsbildning, nedlåtenhet emot underordnade, men stolthet emot likar. Genom sitt insigtsfulla och oförtrutna nit, sina välberäknade omsorger för landets väl icke mindre, än genom sitt lugna och jemna uppförande vann han Norrmännens aktning och kärlek, ehuru en och annan vid minnet af Kristian Augusts enkla borgerlighet och Kristian Fredriks glädtighet och lätta väsende stötte sig på den etikett, hvarmed Essen omgaf sig, och den bestämdhet, hvarmed han, isynnerhet i början af sin vistelse i den Norska hufvudstaden, fann sig föranledd att tillbakavisa försöken att på alltför förtrolig fot umgås med den nye riksståthållaren.

Å sin sida egde Norrmännen en icke mindre utmärkt representant inom Sverige i den Norske statsministern *Peder Anker*[1]. Utrustad med en oafhängig, kraftfull och bestämd karakter, rättfram i ord och handling, varmt älskande sitt fosterland samt med brinnande ifver att gagna det hade han redan tidigt ibland sina landsmän vunnit ett stadgadt anseende. Äfven i den nya omgifning och de nya förhållanden, hvari han efter Föreningen kallades att lefva och verka, gjorde sig hans många redbara och älskvärda egenskaper snart gällande. Vetenskapligt bildad var han icke, men han var en praktiskt erfaren man, väl bekant med det borgerliga lifvets förhållanden, och beklädde med heder de höga poster, der han sattes. Han förstod i sällsynt grad konsten att begagna kunniga mäns råd och vägledning.

[1]) Han utnämndes till Norsk Statsminister den 18 Nov. 1814. Bref från Wetterstedt till exc. Toll, Kristiania den 23 November 1814.

Han var en fin hofman utan falskhet, stack icke under stolen med sin hjertas mening, bedömde sitt fäderneslands ställning utan både fördom och fåfänga och iakttog alltid takt och värdighet i förening med det enklaste väsende och den godmodigaste höflighet. Han var ett äkta exemplar af en Norsk populär magnat och af sina landsmäns karakter: uppriktig, som sitt handslag, som hvarken nekades den ene eller andre, trohjertad, som sitt ansigte, jovialisk, familjär, nationel i sina seder, imponerande till sin figur, och till allt detta egde han »ikke saa lidet af den Klogskab bag Tænderne, som hörer til for at gjöre Nationalcharakteren komplet». Sällan såg man en älskvärdare, emot sina umgängesvänner och gäster mera förekommande och i dagliga lifvet intressantare och behagligare man. Han var ett mönster af en förträfflig värd och hans gästfria hus, som i alla afseenden var inrättadt med smak och prakt, blef snart en omtyckt samlingsplats icke mindre för hans landsmän, än för hufvudstadens förnäma verld[1]).

Från denna teckning af de män, som i följd af sin samhällsställning måste anses hafva utöfvat ett betydelsefullt inflytande på vården af Sveriges och Norges angelägenheter under denna tid, och hvilkas åsigter visserligen icke torde varit utan inverkan på Carl Johans uppfattning af sina regentpligter, af ländernas behof och folkens önskningar och opinioner, öfvergå vi nu till fortsättning af vår berättelse och ega dervid i kronprinsens omedelbart efter afslutandet af 1815 års riksdag företagna resa till Norge en giltig anledning att närmast vända uppmärksamheten på detta land.

Norge hade genom sin grundlag af den 4 Nov. 1814 erhållit en demokratisk-monarkisk statsförfattning, »den friaste i hela Europa». Denna författning, under

---

[1]) Se Peder Anker, Biografi af P. Botten Hansen i Illustreret Nyhedsblad, Kristiania 1855, samt Norges Konstitutionshistorie af Henrik Wergeland, Kristiania 1841, II: sid. 25.

hvars skydd landet sedan denna tid på ett så tillfredsställande sätt utvecklat sig i alla riktningar, företedde utom i de för alla konstitutionella samhällen gemensamma grundsatser om verkställande maktens öfverlemnande åt konungen samt lagstiftningerättens fördelning emellan regenten och folket, knappt någon annan öfverensstämmelse med den Svenska, än i fråga om thronföljden. Att här ingå i en närmare redogörelse för den Norska grundlagens stadganden i afseende på den utöfvande, lagstiftande och dömande myndigheten, eller i afseende på representationens sammansättning, arbetsordning o. d. anse vi vara öfverflödigt och vilja endast erinra om några bestämmelser, som för grannrikets styrelseform äro företrädesvis egendomliga. Så t. ex. är ministeransvarigheten i Norge icke drifven så långt, som i andra konstitutionella länder och särskildt i Sverige, alldenstund unionskonungens Norska rådgifvare icke i något fall kunna eller behöfva neka sin kontrasignation, utan äro fria från allt ansvar för hvarje regentens beslut, när de blott protesterat mot detsamma till protokollet, hvarjemte militära kommandomål och diplomatiska angelägenheter föredragas af personer, som icke kunna tilltalas vid rikerätt. Konungen kan äfven utan dom och ransakning afskeda en mängd i grundlagen uppräknade embetsmän, som i Sverige äro oafsättlige, samt suspendera alla de öfrige. Men under det konungen i dessa afseenden har en något större makt i Norge, så har han deremot å andra sidan en mera inskränkt myndighet i lagstiftningen, derigenom att han i hänseende till denna endast har ett *suspensivt veto*, så att ett beslut, som oförändradt blifvit antaget på trenne efter hvarandra följande storthing, oberoende af konungens stadfästelse erhåller kraft som gällande lag.

Hvad Norska nationalrepresentationen angår är densamma anordnad efter enkammarsystemet och med allmänna val samt genom författningen i besittning af en öfvervägande myndighet dels i följd af det suspensiva

veto[1]), dels äfven genom förbudet mot allt adlande och i frånvaron af alla personliga och ärftliga företrädesrättigheter.

Den 1 Juli 1815 hade, enligt det vid sista urtima storthinget (den 23 Nov. 1814) fattade beslut, Norges första lagtima storthing sammanträdt. Det öppnades å konungens vägnar af rikesståthållaren, och ett af dess första beslut gällde rikesakten, som med några redaktionsförändringar antogs den 31 Juli[2]). För öfrigt sysselsatte sig storthinget, liksom den Svenska riksdagen, hufvudsakligen med att undersöka och ordna den nya statens finansiella förhållanden, hvilka i likhet med landets hela penningeväsende befunno sig i det mest förvirrade tillstånd — en källa till de största bekymmer och föremål för de allvarligaste öfverläggningar. Redan vid den tidpunkt, då genom Kielertraktaten Norge skildes från Danmark, befann sig dessa båda rikens penningeväsende i det eländigaste skick[3]). En massa ofon-

[1]) Då om detta suspensiva *veto* i Norge så mycket blifvit både i tryck och tal yttradt, kan det förtjena anmärkas, att i England konungen icke gjort bruk af sitt *veto* sedan — 1692, då Wilhelm III afslog en bill, som parlamentet tre år i rad antagit. Se Custance, Darstellung der Engl. Staats-Verfassung, Braunschweig 1827, sid. 96.

[2]) Landsdomaren Nansen gjorde dock skarpa anmärkningar till protokollet (den 5 Sept. 1815) i anledning af »ett s. k. diktamen af en viss A. G. Silfverstolpe», hvilket enligt Nansens förmenande innehöll »emot Norska nationen kränkande utlåtelser, som icke kunde annat än göra ett obehagligt intryck på nationens representanter». Se härom Kongeriget Norges förste ordentl. Storthings Forhandlinger i aarene 1815 og 1816 I: 2: 23—59.

[3]) Kursen på Köpenhamns börs, som under de 4—5 första månaderna af 1813 hade stått 2000 pct (d. ä. 2000 Rdr = 100 Riksd. Hamb. B:ko), föll kort derefter till 14,000 pct. De sista dagarne af 1813 kunde man dock för 8½ Rbd köpa en species i silfver. Se M. Br. Tvethe, Norges Statistik, Kristiania 1848 sid. 183 och Nathanson, Børsoperationerne 1807—1814, Köpenhamn 1857, sid. 87. Jfr Blom, Norge 1814 sid. 61 ff.

deradt pappersmynt, redan emot slutet af 1812 stigande till en summa af 142 millioner r:dr, kurserade i båda länderna, och ingen kunde säga, huru mycket det tillkom hvardera att inlösa. Handel och näringar hade aftynat genom ett långt och kostsamt krig, genom flera års svaga skördar[1]) och genom Engelsmännens borttagande af en stor del af handelsflottan[2]). Då Norges ståthållare vägrade att underkasta sig freden i Kiel, fanns ingen örlogsflotta, krigshären saknade vapen, ammunition och beklädnad, magasinerna voro tomma[3]). För att betäcka de första oundgängliga utgifterna, lät prins Kristian Fredrik på eget ansvar genast vid underrättelsen om fredsvillkoren utgifva statsobligationer för 3 millioner riksbanksdaler (de s. k. »prinssedlarne»), hvilka straxt derefter (den 7 Mars 1814) öfverflyttades på den nyligen (den 30 Juli 1813) inrättade Norska riksbanken. Denna bemyndigades derjemte att *till en början* låta förfärdiga 8 millioner Riksb:d. för att dermed besörja inlösningen af i Danmark utställda penningerepresentativer samt bestrida statens utgifter. Då sedermera riksförsamlingen i Eidsvold den 10 April sammanträdde, tillsattes en kommitté för att undersöka landets finanser. Man uppgjorde lysande beräkningar, enligt hvilka både handelsbalansen och statsverket ansågos kunna lemna öfverskott, om landet fick behålla fred; men för det hotande kriget och andra utgifter under de följande 10 månaderna (till d. 10 Mars 1815) beräknades den behöfliga summan till 14 millioner riksbd. Prinsen berättigades utfärda denna summa i sedlar, hvilka, jemte de förut utgifna 3 millionerna, af riksförsamlingen garanterades till inlösen i silfver mot en kurs af 375 pct, d. v. s. riksbanksdalern till ett värde af 32 sk., ehuru den i handel gällde blott 12 sk.

---

1) Se härom Blom, Norge 1814, sid. 47.

2) G. P. Blom, Das Königreich Norwegen, statischisch beschrieben, Leipzig 1843, II: sid. 251.

3) Norges overordentlige Storthings forhandlinger i Aaret 1814, sid. 71 ff.

Det med Sverige utbrytande kriget var kort, men kostsamt; och när storthinget nu efter freden och föreningen sammanträdde, fann man, att i stället för 14 millioner riksbd. hade 25 millioner blifvit utsläppte i rörelsen. Den utfästa garantien hade dessutom ej förmått hindra, att sedlarne ännu ytterligare fallit i värde[1]. Under en så tryckande penningeställning och under det att den nyvunna freden icke syntes bereda några utsigter för handelns och näringarnes upplifvande, fordrades det af den nybildade lilla staten både mod, omtanka och stora uppoffringar för att värda sin så dyrt köpta sjelfständighet och för att besegra alla mötande svårigheter.

Carl Johan, som emellertid i sällskap med prins Oscar lemnat Stockholm (d. 15 Aug.) och inträffat i Kristiania (d. 22 s. m.), inlät sig genast, med sitt vanliga intresse för dylika ämnen, i planer och rådplägningar för att bringa reda och ordning i denna allmänna förvirring. Den 2 Sept. hölls i Norska statsrådet en särskild öfverläggning rörande dessa angelägenheter, hvarvid grefve Essen och de tvänne storthingspresidenterna äfven voro tillkallade. Enligt meddelade uppgifter hade det föregående årets statsinkomster utgjort 2,400,000 riksbanksdaler d. v. s. 800,000 r:dr utom 600,000 rbdr i tullinkomster. Under det stora Europeiska kriget, då Norges hamnar varit öppna för handeln, hade tullinkomsterna varit ovanligt höga; men numera efter freden hade de betydligen hopsmält. Enligt den framlagda budgeten uppgingo statsutgifterna till 8 mill. riksbankdaler; ett stort deficit skulle således uppstå. Öfverläggningen vände sig omkring utvägarne att afhjelpa denna statsbrist. Många olika förslag voro å bane. Kronprinsen förordade det vigtiga ärendet till mogen undersökning och begärde att erhålla ett utlåtande deröfver

[1]) Jfr Blom, anf. st. II: 39 ff., 112 ff. Tvethe, anf. st. 183 ff. samt Jac. Aall, Om Bank- och Penningeväsendet i Norge, i Nutid og Fortid, 1:ste Bind, Arendal 1833.

vid sin återkomst från Trondhiem, dit han följande dagen (den 3 Sept.) afreste[1]).

Kronprinsen, som på denna resa åtföljdes af prins Oscar, excellensen Anker, statsrådet Motzfeldt och en mindre suite, tog till en början vägen öfver Eidsvold, Wangs prestgård, Ringebo och Tofte vid foten af Dovrefjell. Han fann denna färd högst angenäm. Hedemarken skildras såsom ett bördigt och väl bebodt land, och Gudbrandsdalen såsom rikt omvexlande af glada, storartade, stundom hemska naturskönheter. I innebyggarnes klädsel och boningar rådde snygghet och enkelhet, och i deras starka växt, friska utseende och otvungna väsende igenkände man ett fritt, frihetsälskande och oförderfvadt folk. Öfverallt, der kronprinsen färdades fram, hade inbyggarne talrikt samlat sig och lemnade vid alla tillfällen okonstlade bevis af kärlek och tillgifvenhet.

Den 7 Sept. på morgonen stego de båda furstarne till häst för att begifva sig öfver Dovre. Färden, som medtog hela dagen, fortsattes dels till häst, dels i lätta åkdon under omvexlande väderlek af regn och snö med köld och stark blåst ända till Opdahls prestgård, dit man först anlände kl. 9 på aftonen, och der man måste dröja öfver följande dagen, emedan underrättelse ingått, att Gulelfven öfversvämmat och förstört vägen. Resan fortsattes den 9 till Störens prestgård, der man dröjde öfver Söndagen.

Den 11 Sept. inträffade kronprinsen i Trondhiem. Den hänförelse, hvarmed denna stads innevånare emottogo honom, och som var i ständigt tilltagande under hans vistande derstädes, jäfvade helt och hållet de underrättelser han emottagit om detta samhälle, hvilket man i Kristiania utmålat såsom sjelfva härden för en emot Sverige fiendtlig sinnesstämning. Alla aftnar illuminerades en äreport framför det hus kronprinsen och

---

1) Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till Konung Carl XIII, Kristiania den 3 Sept. 1815.

hans son bebodde, och en talrik folkmassa böljade oupphörligt under deras fönster, ifrig att få se de båda furstarne. Staden gaf en ståtlig bal för kronprinsen, som besvarade den med en dylik. Sjelf emottog han äfven inbjudningar till enskilde bland Trondhiems innevånare, han besökte den åttiofyraårige general Krogh, som hade tjenat under Fredrik den store, och som djupt rördes af Carl Johans välvilja. »Nu kan jag dö förnöjd», sade den gamle generalen, »jag har sett det förra seklets hjelte och ser nu det närvarandes. Jag känner blott en saknad, den att min ålder ej mera tillåter mig att tjena under E. K. H.» Under flera af kronprinsens promenader var trängseln så stor, att både han och prins Oscar blefvo skilda från sin suite och gingo ensamme genom hopen. Polistjenstemännen ville hålla folket undan, men kronprinsen satt sig deremot, och detta förtroende väckte stor förtjusning. Prins Kristian Fredrik hade icke rönt ett mera smickrande emottagande, då han 1814 gästade Trondhiem vid tidpunkten för den mest uppeldade sjelfständighetsifvern.

Den 19 skedde afresan från Trondhiem. Äfven hemfärden blef ett triumftåg. Man kan knappt göra sig en föreställning om den enthusiasm, med hvilken folket helsade kronprinsen i de nejder, genom hvilka han färdades. Öfverallt samlades innevånarne i hans väg. Ofta steg han ur vagnen för att vandra bland mängden, som trängdes omkring honom; några fattade hans händer, andra hans kläder, och man öfverhopade honom med välsignelser och böner om hans snara återkomst till deras bygder. Med synbar rörelse emottog Carl Johan de talrika prof af Norska folkets redliga och tillgifna tänkesätt, som under denna resa lemnades honom. Han uttalar sin »stora glädje» deröfver i bref till Carl XIII m. fl., och sjelf visade han idel förtroende och välvilja tillbaka. Utan all militärisk eskort uppträdde han ofta ensam med sin son midt ibland dessa folkhopar; aldrig vägrade han tillträde till sin person för den, som ville se eller tala med honom, alltid afhörde han med godhet de an-

draganden, som framställdes, och ingen olycklig bortgick från honom utan tröst och hjelp[1]).

Kronprinsens återkomst till Kristiania (d. 28 Sept.) gaf anledning till nya fester och högtidligheter till hans ära, men å hans sida äfven till de allvarligaste öfverläggningar rörande landets angelägenheter, hvilkas behandling inom storthinget förorsakade honom både bekymmer och missnöje, under det att äfven utom nationalförsamlingen framskymtade spår af en sinnesstämning, som antydde en helt annan uppfattning af den Norska sjelfständigheten, än Carl Johan väntat. Redan på vägen till Trondhiem hade han genom bref från Wetterstedt emottagit den öfverraskande underrättelsen, att man satt i fråga en förändring af den Norske konungens titel, så att Carl XIII i Norge skulle kallas Carl I. Det var visserligen blott i en tidning, som detta förslag nu för första gången framträdde i offentligheten, men Carl Johan kände sig djupt sårad, ansåg förslaget vara ett brott mot grundlagen, mot valakten af den 4 Nov. och mot Sverige samt dikterade i första utbrottet af sin harm ett skarpt bref till grefve Essen med anmodan att lagföra författaren till den i tidningen införda uppsatsen i detta ämne[2]).

En annan yttring af den unga norskhetsifvern, som icke mindre, än den nyssnämnda, af kronprinsen ogillades, var storthingets beslut, att hos konungen begära instiftandet af en Norsk riddareorden[3]). Äfven häri såg Carl Johan icke blott ett afundsjukt bemödande att frigöra sig från Sverige och en afvoghet emot föreningen, utan han betraktade detta beslut äfven såsom ett inkonstitutionelt

[1]) Se om Carl Johans resa till Trondhiem Stockholmstidningarne m. fl. från denna tid samt kronprinsens bref till Carl XIII den 13 och 22 Sept., till Wetterstedt den 13 Sept. och till Exc. Essen s. d. 1815.

[2]) Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till Exc. Essen, Stören den 10 Sept. 1815.

[3]) Förslaget väcktes af landsdomaren Nansen. Se Storthingsforhandl. 1815, I: sid. 323.

tilltag. »Hvarje vän af ordning och frihet» — skrifver han till grefve Essen — »kan icke annat än beklaga, att en församling, kallad att rådpläga om finansernas upphjelpande, om åkerbrukets, handelns, konsters och vetenskapers upplifvande, förnöter tiden med öfverläggningen om att upprätta en riddareorden och sätter i andra rummet statens stora intressen och medlen att betrygga nationens lycka och ära. En sådan fosterlandets vän känner sig dubbelt bedröfvad, då han finner, att denna öfverläggning, ovigtig och gagnlös för ögonblicket, är i uppenbar strid med konstitutionens 23 §»[1]).

Dessa anmärkningar voro visserligen icke obefogade. En nationalrepresentation torde minst af allt böra taga någon befattning med ordensväsendet, om icke möjligen för att tillintetgöra dess missbruk, och hvad storthinget angick, så hade det vigtigare saker att tänka på, än dylika obetydligheter. Dess förhandlingar fortskredo ganska långsamt; dels saknade det, enligt eget erkännande, ännu »både öfning och erfarenhet», dels förlorades mycken tid genom det sätt, hvarpå sakerna förbereddes, i det att de särskilda kommittéerna eller utskotten ansågos skyldiga att sjelfva utarbeta lagförslag. Äfven öfversvämmades man af en mängd motioner i alla möjliga riktningar, och allt detta under det att frågor af den största utsträckning och mest genomgripande betydelse för det nybildade rikets bestånd och framtid[2]) voro föremål för öfverläggningarne. Storthinget hade också redan för andra gången begärt och erhållit 3 månaders förlängning i tiden för sin sammanvaro, som blif-

[1]) Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till Exc. Essen, Trondhiem den 13 Sept. 1815 och till Wetterstedt s. d. Jfr Bref från Carl Johan till Exc. Essen, Stockholm den 7 Aug. 1815 i Handlingar ur von Brinkmanska arkivet I: sid. 68 ff.

[2]) Bland dessa frågor märkas om penninge- och skatte-väsendet, värnepligten, odelsrätten, civil- och kriminal-lag, embetsmännens löner och pensioner, universitetet, tull- och postväsendet, reglemente för riksrätten och storthingets politi m. fl.

vit utsträckt till den 16 Jan. 1816. Kronprinsen, som af vigtiga anledningar fann sin närvaro i Sverige nödvändig, kunde dock icke qvardröja i Kristiania, men lofvade att återkomma dit före storthingets afslutande. I det afskedstal, hvarmed en deputation af storthinget, anförd af statsrådet Aall uppvaktade kronprinsen, uttalades bland annat »den särdeles tillfredsställelse, hvarmed storthinget af Hans Majestäts nådiga berättelse hade erfarit, att regeringen icke blott kunnat lemna obegagnadt det lån af 2 millioner riksbanksdaler, som af det utomordentliga storthinget 1814 blifvit beviljadt, utan äfven icke behöft använda 1,400,000 rbd. af de 14 mill., som af Eidsvoldsförsamlingen till statens behof blifvit anvisade»[1]. Af kronprinsens svar på detta tal upplyses man om, att »arméens tillstånd blifvit förbättradt, officerarnes och de civila embetsmännens löner ökade, utan att man dervid behöft taga sin tillflykt till de betydliga summor, som det föregående storthinget ställt till regeringens förfogande»[2]. I afseende på det trassliga penningeverket råder kronprinsen till varsam och mogen öfverläggning, enär af storthingets beslut rörande denna vigtiga fråga berodde »säkerheten för enskild egendom och befästandet af nationens sjelfständighet». Med afseende på liqviden af Norges andel i den Danska statsskulden yttrade han den förhoppning, att, »om landet känner tyngden af vissa bördor, och om dessa blifvit oundvikliga följder af fordna förhållanden till ett annat land, storthinget skall fördela dem med den redlighet, som utgör ett karaktersdrag hos det Norska folket». Äfven slutorden i kronprinsens tal förtjena anföras:

»Jag känner värdet, mina herrar, af de tänkesätt, J yttrat för mig och min son. Föremål för mitt hjertas hela tillgifvenhet, uppfostrad under vården af en fri statsförfattning och delande mina känslor skall han, som

---

[1]) Storthingsforh. Nov. 1815 sid. 11 ff.
[2]) Anf. st. sid. 19.

jag hoppas, göra sig värdig den höga bestämmelse, som väntar honom. Han skall af mig lära att akta folkets rättigheter för att befästa sina egna, och jag beder Gud skänka honom kraft och förmåga att kunna motsvara edra förhoppningar».

Sådana ord kunde icke annat än slå an på Norrmännens hjertan. Också var det under lifliga tillgifvenhetsbetygelser kronprinsen och prins Oscar den 6 Nov. lemnade Kristiania, hvarefter de den 11 s. m. inträffade i Stockholm.

Här hade penningeställningen alltmer stegrat regeringens bekymmer, och de meddelanden, som från styrelsens ledamöter härom ingått till Carl Johan, synas varit den i främsta rummet påskyndande anledningen till hans hemresa från Norge. Den fråga, hvars lösning för närvarande och närmast förorsakade största bryderiet och mycket delad uppfattning, gällde möjligheten och medlen att hejda kursens oupphörliga stigande eller det Svenska myntets oafbrutna sjunkande i värde på den Europeiska penningemarknaden. Carl Johan, hvilken, som bekant är, ansåg sig i kännedomen om finansiella förhållanden och deras behandling ega få sina likar och med det lifligaste intresse omfattade alla dithörande ämnen, egde här ett rikt tillfälle att pröfva sin förmåga och sin erfarenhet. Hans fyndiga snille var outtömligt på planer och förslag, och hans enskilda kassa sparades icke, när det gällde att utföra dem. Hans Järta, grefve A. G. Mörner och Wirsén voro de rådgifvare, med hvilka kronprinsen i dessa frågor företrädesvis meddelade sig; men dessa, långt ifrån att alltid gilla hans åsigter, bekämpade dem icke sällan envist och ståndaktigt. Motståndet, ehuru visserligen icke i kronprinsens smak, förminskade icke i ringaste mon hans högaktning och förtroende för de nämnde rådgifvarne. »De hafva icke samma erfarenhet, som jag, emedan de icke hittills sysselsatt sig med så svårlösta frågor», skrifver kronprinsen vid denna tid, »men för öfrigt gör jag dem alla den fullständigaste rättvisa. De täfla med mig i

goda afsigter och i hängifven kärlek till fäderneslandet» o. s. v.[1]). Högst i förtroendet rörande de finansiella frågorna stod dock Wirsén. Hans orubbliga allvar, lugna fasthet och skarpsinniga invändningar, alltid uttalade rätt fram och med kraftfull bestämdhet, pröfvade icke sällan kronprinsens tålamod, men hindrade honom icke från att vid alla tillfällen gifva sitt erkännande åt Wirséns utmärkta duglighet och öfverlägsna förmåga. Så t. ex. ansåg han Wirsén vara den ende, som skulle kunna bringa ordning och stadga i finansväsendet, och han ville i detta ändamål öfverflytta honom till presidentsplatsen i statskontoret, som efter friherre Lagerheims död (den 21 December 1813) ännu stod obesatt. »Det onda kan icke uppryckas med rötterna», skrifver kronprinsen till Wetterstedt, »förr än statskontoret får en president, som med stark och säker hand reglerar rikets finanser. Det vore önskvärdt, att friherre Wirsén ville använda sitt nit och sina talanger på en plats, som är så nära förbunden med nationens storhet och välfärd. Hans fosterländska sinne och hans vördnad för framlidne friherre Lagerheims minne synes böra göra detta till en pligt för honom. Mina bemödanden att besegra hans motvilja hafva varit fruktlösa, och jag beklagar uppriktigt att icke hafva kunnat förmå honom dertill»[2]).

Under sådana förhållanden hade i ändamål att öfverlägga om vexelkursens närvarande ställning en kommitté blifvit tillsatt, i hvilken grefve Engeström var ordförande. I denna egenskap mottog han från Carl Johan flere skriftliga meddelanden, som upplysa om dennes planer och åtgärder. Häraf visar det sig äfven, hvilka betydliga summor, kronprinsen af egna tillgångar utsläppt i rörelsen för att till »den Svenska handelns och myntets fromma styra kursen», eller, såsom han sjelf

[1]) Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till Wetterstedt, Eidsvold den 28 Sept. 1815.

[2]) Anf. st.

säger, »fixera den emellan ett minimum eller ett maximum». Han hade i denna afsigt från den 25 Juli till den 26 Sept. 1815 användt en summa af 109,535 p. sterl. och anordnade vid denna tid till samma ändamål 85,165 p. sterl., oaktadt dessa försök redan nu kostat honom en förlust af 400,000 r:dr. Han hoppades alltjemt, att hans bemödanden skulle krönas med framgång, isynnerhet som »årets betydliga utförsel af jern, plank, tjära, väfnader o. s. v. stiger till åtminstone 2½ à 3 mill. riksd. Hamb. b:ko». Men dessa förhoppningar blefvo fortfarande gäckade. Vexelkursen förbättrade sig icke. »Då man på detta sätt finner alla sina bemödanden fruktlösa», anmärker kronprinsen, »måste man nödvändigt finna sig öfvertygad, att en osynlig hand följer och uppehåller detta system»[1]). Denna »osynliga hand» var *vexelvingleriet*, »detta onda, som oaktadt styrelsens uppoffringar och alla goda medborgares önskningar fortfar att hota den allmänna välfärden och det enskilda välståndet». Intet medel ansågs af dessa vexelvinglare otillåtet. »Enligt enskilda underrättelser och isynnerhet handelsbrefven från Stockholm och Götheborg till köpmän i Kristiania», skrifver kronprinsen från sistnämnde stad d. 9 Okt.[2]), »är kursens utomordentliga stigande i Sverige att tillräkna det sätt, hvarpå åtskilliga för allmänna medel redovisningsskyldiga tjenstemän förvalta de fonder de hafva om händer — en förvaltning, som sätter dem i tillfälle att slå under sig allt papper, i det de drifva vexelhandel med mäklarne, hvilka de uppdraga att återsälja det, när behof göra sig kännbara på börsen»[3]) etc. Kort derefter heter det: »Det är möjligt, att vexelvinglarne begagna sig af de förmånliga villkor, Göta-kanal

---

[1]) Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till statssekreteraren, friherre af Wirsén, Stockholm d. 7 Dec. 1815.

[2]) Till grefve v. Engeström, Kristiania d. 9 Okt. 1815.

[3]) Vi behöfva knappast erinra, att dessa handelsbref, om också betecknande för sinnesstämningen inom vissa kretsar, alltför ytligt betraktat den finansiella ställningen och ingalunda träffat rätta orsaken till dess närvarande svåra läge.

diskont erbjuder, för att spekulera till skada för det allmänna intresset».

Samtidigt härmed och påskyndad dels af de omständigheter, vi här vidrört, dels af den förhandenvarande krisen i Storbrittannien och den derigenom förorsakade inskränkningen i den utländska krediten utbröt i hela sitt elände den handelskris, hvars ursprung och förebud vi i korthet skildrat vid teckningen af 1845 års riksdag och af de åtgärder, genom hvilka rikets ständer då sökt afvärja den hotande faran. Otillräckligheten af dessa åtgärder visade sig nu. I November månad upptäcktes, att diskontverken i Malmö och Götheborg befunno sig i en högst betänklig ställning, och vid samma tid började en mängd handelshus i Stockholm och Götheborg inställa sina betalningar.

Det var vid underrättelsen om denna villervalla kronprinsen skyndade till Stockholm, der han ansträngde hela sin verksamhet för att kunna undsätta de ramlande diskonterna. »Hafva förvaltarne af dessa», skrifver han den 19 Nov. till grefve Engeström, »utsläppt i rörelsen flera sedlar, än för hvilka de ega säkerhetshandlingar, så skola de hjelpmedel, styrelsen kan bereda dem, icke kunna vara annat än ovaraktiga i anseende dertill, att den förhandenvarande krisen i morgon kan förnyas och, ännu en gång hämmad, ånyo frambryta inom 4 dagar. Hvilken källa skall då finnas nog flödande för att förslå för detta Danaidernas såll? Dessa anmärkningar, så ytterligt smärtsamma de än äro, böra emellertid hvarken förminska styrelsens nit eller afkyla statsmännens patriotiska känslor». Kronprinsen föreslog derföre att genast söka understödja de hotade diskonterna, genom att mot tillräcklig säkerhet lemna dem lån ur de publika fonderna, för att om möjligt hindra en stor omstörtning med alla dess för den offentliga och enskilda krediten olycksbringande följder. Kunde ej dessa banker räddas, måste man öfverlemna dem åt sitt öde och nöja sig med att undsätta deras gäldenärer, isynnerhet

innehafvare af större jordegendomar. Framför allt borde man vara betänkt på medel att understödja Göta-kanal diskont, »ty det är att befara, att de illvilliga menniskor, som satt de ifrågavarande tvänne bankerna i misskredit, beflita sig om att äfven beröfva Göta-kanal diskont dess förtroende, och det är detta vi böra förhindra». Wirsén, Wetterstedt och Järta uppmanades att yttra sig öfver dessa förslag, och den förstnämnde ansattes med ökad ifver af kronprinsen att emottaga ledningen af statskontoret. »Jag är fortfarande af den tanken», skrifver han, »att en efterträdare måste utses efter friherre Lagerheim. En man med sakkunskap och finansielt oberoende skulle på denna vigtiga samhällsplats kunna lyckas på någorlunda fasta grunder stadga förtroendet till bankens pappersmynt. Det är i denna öfvertygelse och med den kännedom jag eger om Wirséns talanger som jag bedt H. Maj:t utnämna honom till denna plats. Det skulle vara önskligt, att friherre Wirsén gaf vika för det behof man har af honom, och att han åtminstone *tills vidare* emottog detta uppdrag».

Wirsén vägrade emellertid fortfarande på det bestämdaste att utbyta statssekreterare-tjensten emot presidents-stolen. Han var icke den man, som så lätt gaf vika, allraminst när det gällde att bekämpa hemliga ränker — och sådane voro utan tvifvel i verksamhet för att aflägsna honom ur statsrådet. Vi begagna oss af redan offentliggjorda anteckningar från denna tid för att belysa intrigspelet i denna fråga.

Af dessa anteckningar synes det som om grefve A. G. Mörner ursprungligen varit ämnad till president i stats-kontoret, men att denna plan måst öfvergifvas. Carl Johans tankar vände sig då helt naturligt till Wirsén, af hvars oryggliga hållning och sparsamhet med statens medel han visserligen stundom fann sig besvärad, men om hvars öfverlägsna förtjenster och ovanliga lämplighet för den ifrågavarande platsen han var fullt öfvertygad. Wirséns många motståndare och afundsmän

inom och utom statsrådet grepo med ifver tillfället att befordra hans undanskaffande. Den friherrliga uppkomlingen var en nagel i ögat icke blott för »hofvets politiserande damer», utan ännu mer var hans stora inflytande hos kronprinsen en förargelseklippa för alla dem, som i honom sågo ett hinder för deras egen maktlystnads tillfredsställande. Som statssekreterare för krigsärendena höll Wirsén noggrann ordning, yrkade på sträng hushållning och motsatte sig ofta lycksökeriets försök att inverka på de ärenden, som tillhörde hans departement. Så länge Adlercreutz ännu stod qvar som general-adjutant för arméen, egde Wirsén i honom ett tillförlitligt stöd, men med Björnstiernas inträde i denna befattning (d. 25 Jan. 1815) blef förhållandet förändradt. Björnstierna, som sjelf sträfvade efter högsta inflytandet i krigsärendena, fann i Wirsén sin öfverman, emot hvilken han snart insåg, att han i längden icke kunde brottas. Med Björnstierna förenade sig grefve Rudolf Cederström, Wirséns personlige ovän, som säges inträdt i statsrådet endast med villkor, att den honom öfverlägsne Wirsén i och med detsamma afträdde. Wirsén lärer också verkligen blifvit utnämnd till president i statskontoret (d. 8 Aug. 1815) eller samma dag Cederström nämndes till statsråd. Ryktet om denna Wirséns utnämning väckte oro hos dem, som sågo djupare ner i dagens frågor, och »många betydande män uppmanade denne hinderman för en mängd omogna och skadliga företag i militäriska styrelsen att ej skynda för mycket med tillträdet». Också fortfor Wirsén att föredraga krigsärendena liksom förut. Den 2 Dec. skedde ett nytt försök att upphöja Wirsén, i anledning hvaraf en konselj-ledamot antecknat: »Återigen har man velat utnämna Wirsén till president i statskontoret; men han vägrar fermt och bestämdt att emottaga embetet. Han säger sig vara beredd att blifva bortkörd, om så behagas, men att han ej tager emot någon annan tjenst. Det synes, att man är mycket generad af honom. Se-

dan Adlercreutz' död är Wirsén den ende, som vidmakthåller ordning uti militärdepartementet. Också är Björnstierna angelägen att få honom ur vägen. Men ännu höll Wirsén stånd både emot hemliga och öppna ränker. Små själars garn, fåfängan, fångade honom icke, och han kände sig utan tvifvel sjelf välbehöflig på den plats, han innehade. En dag t. ex. ville Cederström »för en bättre reglerings skull», såsom det hette till protokollet, få en kapten afskedad. Wirsén fann detta konstitutionsvidrigt, hvaremot Cederström invände, att konungen i afseende på militären egde handla efter godtfinnande. Nu blef Wirsén emot sin vana uppbragt och yttrade med värma, att, om han fick plats i konstitutionsutskottet nästa riksdag, så skulle Cederström få erfara en annan tydning af grundlagen. Cederström tystnade, och kaptenen blef obesvärad».

Den 2 Febr. 1816 gällde Wirséns oböjlighet och täta motsägelser en högre och talfyndigare man än Cederström. Ett extra statsråd hölls, dervid Wirsén och Järta kallats att vara tillstädes. Öfverläggningen angick den ofvan vidrörda frågan om kursens styrande, i afseende hvarpå Wirsén och Järta icke delade kronprinsens åsigter, förmenande att hans stora uppoffringar för denna sak icke medförde motsvarande resultater. Carl Johan inträdde denna dag i statsrådet lifligt upprörd och vände sig till konungen med ett anförande, fullt af både ord och värma. Han kom, sade han, för att till protokollet betyga, att han vore oskyldig i fäderneslandets våda, att han gjort hvad han kunnat för att förekomma den, men att han icke blifvit understödd och derföre ingenting förmått uträtta. »Det är möjligt», fortfor han, »att i detta land finnas 300 personer, som äro skickligare militärer, än jag; jag känner dem icke, ehuru jag anser möjligt, att de finnas. Men i det, som tillhör den högre finansen, står jag icke tillbaka för någon, ty detta har länge utgjort föremål för mitt särskilda studium», och han slutade med den förklaring, att, ehuru han fann

sig oförmögen att gagna med sina insigter, han dock ansåg sig skyldig att genom detta yttrande till statsrådets protokoll söka inför efterverlden föravara sin *heder*». Allt detta drabbade närmast Järta och Wirsén. Blek som ett lik och stapplande på målet af harm tog Järta först ordet: »Jag har också en heder att försvara, och som jag ej räknar för en obetydlig sak», hvarpå följde en förträfflig afhandling om kursen, dess orsaker och förhållanden samt bevis, framställda med lika mycken grundlighet som klarhet, att alla de åtgärder, som blifvit vidtagna för dess styrande, voro *lekverk*, ledande till intet annat, än att förstöra penningar och kompromettera regeringen. Sjelf ansåg han det enda medlet vara att genom ett sparsamt lefnadssätt rätta konsumtion efter produktion och slutade med att bedja kronprinsen till protokollet uppgifva, om han hade några mera verksamma mått och steg att föreslå.... Järtas eld, hvarigenom han bedömdes såsom den der förgått sig, hade verkat. H. K. H. blef nedstämd, antog en annan ton och gick öfver till andra föremål, der han trodde sig med mera framgång kunna beklaga sig, adresserande sig i allt till konungen, Wirsén biträdde härvid Järta med kraft och värma. När H. K. H. yttrade sig om embetsmännens intriger, som vållade ärendenas långsamhet, föll honom Järta i talet, förklarande, att ärendena gå den gång lagarne föreskrifvit. Prinsen yttrade, att man ej arbetade. »E. K. H. har orätt», ropade Järta, »vi arbeta så, att vi förstöra krafter och helsa», lofvande att arbeta ännu rastlösare för en väg, som förde till resultat, nemligen för allt, som återbragte proportion emellan konsumtion och produktion. Wirsén tog då åter till ordet och yttrade sig med sin trygga fasthet, lika allvarsamt och med lika inre glöd som Järta, ehuru ej med lika flamma. Mörner, Wetterstedt, Rosenblad och begge statsministrarne erkände sig vara af stats-sekreterarnes mening. Militärledamöterna, Sköldebrand och Cederström, lära ej ansett, att detta rörde dem; de tego. Lagerbring var sjuk. Nu teg också kronprinsen, och

konungen — följde pluralitetens mening. Aflandet att styra kursen upphörde[1]).

»Ändtligen den 5 Mars 1816 — heter det i en samtida anteckning — gaf Wirsén vika och underkastade sig att »tills vidare» vara »chef för statskontoret»[2]). Man sade, att han var bortkörd af de tre käpparne, generaladjutantens för arméen, som ville styra ensam, generaladjutantens för flottorna, som är utom nämnde skäl personlig ovän, och öfverståthållarens, som ej älskar de indragningar, hvilka uppkommit vid hans fordna gardesregemente, då Wirsén vid sista statsregleringen ej kunde möta gardets pretentioner med understöd. Detta sista motstånd[3]) var väl det minsta.... Sedan Wirsén på det artigaste sätt genom kronprinsen och grefve von Engeström fått veta sin disgrace under den hederliga förevändningen af hans oumbärlighet för att iordningsätta statskontoret, begärde han ett sammanträde med v. Engeström, Rosenblad, Lagerbring, Wetterstedt, Mörner och Järta (Gyllenborg var sjuk). Sedan Wirsén förklarat, att han, för att icke röja harm, icke ville taga sitt afsked, men att han ej emottog presidentsplatsen, utan blott förvaltningen af verket som chef, uppgjorde han en målning af rikets ställning i hänseende till den militäriska organisationen och finanserna. Järta instämde, men använde bistrare färger, erinrande, att han från det ögonblicket Wirsén lemnat sin befattning, ansåg sig skild från sitt förordnande, hvilket, som en hvar påminte sig, han blott antagit under förbehåll att få arbeta tillsammans med Wirsén. Statsrådena voro sänkta i bekymmer. Engeström gret. Ställningen är också verkligen bekymmersam. Då allmänna sakerna som bäst intrassla sig, och förtroendet till regeringen skyndar i

[1]) Jfr Sv. Biogr. Lexikon XXII sid. 969 med Wieselgren, Sveriges Sköna Litteratur V sid. 62 ff.

[2]) Se Post-tidningen den 1 Juni 1816. Först den 11 Maj 1818 utnämndes Wirsén till President i Statskontoret.

[3]) Nemligen af den redlige och rättänkande Öfverståthållaren, Grefve Carl Mörner.

sitt aftagande, så aflägsnas de personer, som hafva insigter och äro oberoende. Fjäskar och lycksökare komma fram och få inflytande. Och härunder är »stora verlden» hvar dag på bal, 7 dylika på 9 dygn, soupéer ej att beräkna» [1]).

Det Norska storthingets förhandlingar fortskredo emellertid ytterst långsamt. I bref till exc. Essen beklagar sig kronprinsen häröfver, äfvensom öfver storthingsmedlemmarnes brist på insigter och erfarenhet, men framför allt öfver »de uppträden, som egt rum vid debatterna öfver finanserna emellan åtskilliga representanter», — »Jag ber er», fortfar kronprinsen, »uppmana herrar Christie, Aall och andra personer, som åtnjuta något inflytande i storthinget, att erinra sina medbröder, att en bland de första pligter för en nations representanter är den att i sina förhandlingar iakttaga lugn, anständighet och skick; att de genom att fortsätta sina personliga utfall skola utsätta sig för andra folks åtlöje» [2]) o. s. v. De många olikartade och vigtiga ämnen, som sysselsatte storthinget, jemte det invecklade och outredda skick, hvari de flesta af dem befunno sig, medgåfvo ingen skyndsamhet i behandlingen, och landets hela ställning — med förstörda finanser, nedtryckt handel, rubbade egendomsförhållanden och en ny dyrköpt sjelfständighet, som i alla riktningar behöfde vårdas och värnas — kräfde i sanning den omsorgsfullaste pröfning och betänksam försigtighet. Man måste ock erkänna, att 1815 års storthing tecknat ett minnesvärdt blad i Norges historia genom den kraft och den ståndaktighet, hvarmed kärleken till fosterlandets välfärd och oberoende här mötte och bekämpade alla svårigheter, icke skyende några uppoffringar. Finansernas utredning och penninge-

---

[1]) Anteckning af »en journalförande bland Conseljledamöterne, en man af hög börd, blott på embetets vägnar bekant med Wirsén och omgifven af dennes vedersakare». Härmed åsyftas förmodligen grefve Trolle-Wachtmeister.

[2]) Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till Exc. Essen, Stockholm den 12 Febr. 1816.

väsendets ordnande pröfvade de församlade representanternas både insigter och mod. Rådplägningarne om dessa frågor omfattades företrädesvis med det lifligaste intresse, men åsigterna om sättet att lösa dem voro delade, och de skiljaktiga meningarne bekämpade hvarandra icke utan skärpa. Efter en het strid rörande frågan, om riksbankens representativer och förskrifningar skulle infrias i öfverenestämmelse med den Eidvoldska församlingens garantier af d. 19 Maj 1814 »och sedan storthinget (med 46 röster mot 39) förklarat denna garanti ogiltig[1]), stannade man omsider efter nya långvariga öfverläggningar och vexlande förslag vid följande beslut: den Norska myntenheten skulle för framtiden vara en *speciedaler* indelad i 5 s. k. rigsorter eller 120 skillingar; en ny bank skulle i Throndiem inrättas under namn af Norges bank med en silfverfond af 2 och högst 3 millioner speciedaler; om denna fond icke inom tre månader, efter det inbjudning från storthinget blifvit utfärdad, kunnat genom frivillig aktieteckning åstadkommas, skulle densamma tillvägabringas medelst tvungna tillskott, lämpade efter medborgarnes förmögenhet. Inom det skatteår, som med d. 30 Juni 1817 gick till ända, skulle genom en allmän skatt på förmögenhet och näringar indragas en summa af 2 millioner riksbanksdaler i riksbankssedlar för att tillintetgöras; senast före utgången af 1816 skulle alla öfriga i omlopp varande riksbankssedlar vara inlösta med den nya bankens sedlar eller skiljemynt, hvarvid $\frac{1}{10}$ speciedaler eller 12 skillingar specie skulle motsvara 1 riksbanksdaler, och de sålunda inlösta sedlarne förstöras. Intill dess denna inlösning skedde, skulle riksbankssedlarne ovägerligen emottagas efter ofvannämnde kurs. I stiftsstäderna skulle dessutom »intressentskap» få tills vidare inrättas med rättighet att utgifva sedlar till utlåning och diskontering,

[1]) Storthingsförhandl. den 16, 19, 22 Jan. 1815. Detta beslut ansågs af dess motståndare »orättfärdigt»; men här, liksom i många andra länder vid denna tid, var nöden finanslagstiftare.

hvilka sedlar dock endast intressenterne sjelfve voro förbundne att såsom mynt emottaga. För framtiden skulle ingen afhandling rörande penningar i Norge hafva laga kraft, derest den vore afslutad i någon annan myntsort, än Norska species, och den allmänna räntefoten å förskrifningar, som för framtiden kommo att utfärdas, skulle vara 5 procent årligen å vexelobligationer och 4 procent å andra penningeförskrifningar[1]). Enligt statsregleringen för tiden från den 1 Juli 1815 till samma dag 1818 bestämdes de årliga statsinkomsterna till 1,437,100 speciedaler och de årliga statsutgifterna till 1,431,766 spec. 67 sk.[2]). I sammanhang härmed antog storthinget äfven en lag angående Norges skattevåsende[3]) samt bemyndigade konungen att upptaga ett lån af 300,000 sp. på så billiga villkor, som möjligt, för att dermed sätta H. Maj:t i stånd till att bestrida de utgifter, som vid utomordentliga omständigheter kunde kräfvas, intill dess ett storthing kunde sammankallas och dertill finna andra utvägar[4]).

Bland föremålen för detta storthings förhandlingar var äfven ordnandet af den Norska krigsmakten. Enligt storthingets beslut af den 30 April 1816 skulle densamma bestå af: I. *Landttrupper*, indelade i *a) Linietrupper*, hvilka kunde användas utom de förenade rikenas gränser och skulle utgöras af dels *distriktstrupper*, 10,000 man, oberäknadt allt befäl, utskrifne distriksvis bland den manlige befolkningen af mellan 22 och 27

[1]) Se Storthingsforhandl. den 6 Febr. 1816 och Pengeloven af den 14 Juni 1816. Jfr Tvethe, anf. st. sid. 184 med Blom, anf. st. II: sid. 41 ff.

[2]) Storthingsforhandl. Juni 1816 sid. 419 ff.

[3]) Skatteloven af den 1 Juli 1816, Jfr Storthingsforhandl. Juni 1816 sid. 339 ff.

[4]) Storthingsforhandl. Juni 1816, sid. 422. Konungen hade begärt 500,000 Spec. (April sid. 221), men deremot i sin proposition till Storthinget af den 14 Dec. 1815 beräknat inkomsterna till blott 1,381,400 Spec. och utgifterna till samma summa. Storthingsforhandl. April 1816 sid. 191—224.

års ålder, och dels *värfvade trupper*, 2000 man, allt befäl oberäknadt, värfvade inom riket på statskassans bekostnad; *b) Landtmilis*, som aldrig finge begagnas utom Norges gränser och skulle bestå af 1) *landvärn*, 2) *stadsborgarebeväpning* (kjöbstadsborgervæbning), 3) *kustvärn* och 4) *landstorm*. Tjenstetiden till lands bestämdes för utskrifne till 7 år vid kavalleriet och ridande artilleriet, samt till 5 år för öfriga trupper. Hvar och en, som afskedats från distriktstrupperne och icke tjenat vid kavalleriet, skulle i 5 år, räknade från afskedet, tjena vid landvärnet. II. *Sjötrupper*, som förpligtades att tjena till örlogs i 5 år eller att göra 5 sjöresor med Norska krigsfartyg, då de dertill utskrefvos. Hemmansbrukare, gifte och bosatte män berättigades att för sig lega annan fullgod karl mellan 27 och 36 års ålder till lands, och ej öfver 40 år gammal till sjötjenst[1]).

En annan märklig fråga, som sysselsatte storthinget, var den om adelns rättigheter. Såväl Eidsvoldsförsamlingen, som det urtima storthinget 1814 hade enhälligt antagit både 23 och 109 §§ i den nuvarande Norska Grundlagen. Saken upptogs nu ånyo genom en motion af klockaren Ole Björnsen den 16 Sept. 1815. Efter åtskilliga öfverläggningar stannade storthinget vid följande beslut: grefskapen och baroniet i Norge skulle, hvad de civila myndigheterna beträffar, höra under det amt, hvari egendomarne ligga, eller under det närmast belägna, så framt ej Kongl. Maj:t funne skäligt förordna, att grefskapen skulle tillsammans utgöra ett amt; den grefvar, baroner och adelsmän förut tillkommande rättighet att utnämna ellér föreslå andlige eller civile embetsmän på deras gods skulle upphöra; den adeln ålagda skyldighet att på sina gårdar låta anhålla, tilltala och afstraffa förbrytare, samt den i följd häraf tillkommande rätt till andel i sakören, skulle jemväl afskaffas; den grefvar och baroner tillagda skatte- och tiondefrihet för deras sätesgårdar och för en viss myckenhet der-

[1]) Storthingsforhandlingar 1815—1816, V: 3: 276.

under hörande bondhemman, äfvensom den enahanda frihet, hvilken adeln åtnjutit för sina sätesgårdar, skulle upphöra med nuvarande egares afgång och ej öfvergå till deras efterkommande; den nuvarande adelns öfriga privilegier och företrädesrättigheter skulle, så vidt de ej stodo i strid med grundlagen, bibehållas för de nuvarande innehafvarne och dem af deras barn, som voro i lagligt äktenskap födde, då den ifrågavarande lagen utfärdas; men efter de nuvarande adelsmännens och omförmälde deras barns död, skulle allt ärftligt adelskap i Norge upphöra, samt hvar och en, som icke vid nästa lagtima storthing kunde med lagliga handlingar styrka sitt adelskap, skulle för framtiden både för sig sjelf och sina barn hafva förlorat all rätt dertill[1]).

En angelägenhet, hvarom stortingets tankar deremot visade sig betydligt mindre odelade och bestämda, än i afseende på adelns afskaffande, var frågan om Norges andel i liqviden af den Danska monarkiens statsskuld i öfverensstämmelse med Sjette Art. i Kielerfördraget. Redan Eidsvoldsförsamligen hade i detta förhållande erkänt Norges betalningsskyldighet och något offentligt förnekande af denna skyldighet var visserligen icke heller nu någon Norrman nog djerf att framkasta; men man lät icke otvetydigt förstå, att, om denna skuldbörda kunde öfverflyttas på Sverige, skulle det vara för grannsämjan särdeles upplifvande och säkerligen mycket bidraga att befästa föreningen — ett förslag, hvars oblyghet endast kan förklaras af det förtviflade läge, hvari Norges finanser för ögonblicket befunno sig. Som emellertid denna fråga lämpligast framställes i sitt sammanhang dels med de närmast följande storthingens behandling deraf, dels med de förvecklingar, som den föranledde med de Europeiska stormakterna, spara vi detta ämne till ett följande kapitel.

Storthingets förhandlingar hade fortgått ett helt år; de nalkades omsider sitt slut. Vid denna tid afreste

---

[1]) Storthingsforhandlingarne I: 2: 242, IV: 2: 245 ff., 246.

Carl Johan enligt gifvet löfte till Norge. Han lemnade Stockholm den 23 Juni, äfven nu åtföljd af sin son. På Blomsholm möttes han den 27 s. m. af grefve Wedel, som meddelade honom närmare upplysningar om ställningar och förhållanden vid storthinget, hvars långvarighet börjat pröfva kronprinsens tålamod, och under hvars förhandlingar sjelfständighetsifvern en och annan gång uttalat sig på ett sätt, som föga behagat honom. Men allt missnöje försvann ur Carl Johans sinne i och med inträdet inom Norges gränser, der man välkomnade honom med okonstlad hjertlighet och öfverallt sökte ådagalägga sin glädje att återse honom. Carl Johan kände sig både smickrad och road af alla dessa yttringar af det Norska folkets tillgifvenhet och förtroende. I sina bref till konungen skildrar han med synbart nöje och stor utförlighet alla de aktningsbetygelser, som blifvit honom bevisade. Dessa bref, som tillika äro hedrande vittnesbörd om den vördnadsfulla ton han alltid iakttog emot den gamle konungen, måla på ett ganska träffande sätt ställningen inom storthinget och Carl Johans uppfattning deraf. »Jag kan ännu icke», skrifver han straxt efter sin ankomst ttll Kristiania, »bestämma dagen för storthingets afslutande, men jag tager för afgjordt, att det kommer att ske under loppet af nästa vecka. Såsnart ett bestämdt beslut i detta afseende är fattadt, skall jag derom underrätta E. M. Jag tror mig kunna tillägga, att, oaktadt några af sina lidelser hänförda eller af Danska partiets intriger förledda personers ränker, blir massan af nationen med hvarje dag mera innerligt öfvertygad om den lycka, som bör härflyta af båda rikenas förening, och jag hoppas att snart kunna underrätta E. M., att detta storthing, ehuru bråkigt det ibland förefallit, dock slutat på ett tillfredsställande sätt»[1]).

Storthinget upplöstes under vederbörliga högtidligheter den 6 Juli 1816.

[1]) Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till Konung Carl XIII, Kristiania den 30 Juni 1816.

Samma dag skrifver kronprinsen härom till konungen; »Jag har icke kunnat läsa de bref E. M. gjort mig den äran att skrifva, utan att på det djupaste röras af den godhet, E. M. behagar egna mig. Öfvertygad om den faderliga ömhet E. M. täckes visa mig erfar jag alltid ett nytt nöje hvarje gång jag får läsa uttrycken deraf. Jag ber E. M. tro, att så visst dess välönskningar åtfölja mig på min resa, så uppriktigt har jag å min sida aldrig ett ögonblick upphört att nedkalla himlens beskydd öfver E. M:ts dagar, så dyrbara för mig enskildt och så nödvändiga för de förenade folkens lycka. — Det är mig angenämt att kunna meddela E. M., att storthinget i dag blifvit upplöst. Begagnande den rättighet, som E. M. täckts meddela mig, har jag gjort storthinget följande tvänne förslag. Det första angår skuldens betalande till Danmark. Storthingets beslut i denna fråga har varit enligt E. M:ts önskan. Det andra förslaget gällde arméens organisation, emedan E. M. icke velat sanktionera lagen derom förr än den §, som bestämmer, att de 12,000 man linietrupper icke kunde användas utom rikets gränser, blifvit förändrad på så sätt, att de kunna användas utom de förenade rikenas gränser. Storthingets beslut har varit i enlighet med E. M:ts önskan, och ifrågavarande trupper äro till E. M:ts förfogande såväl utom, som inom de båda rikenas gränser. — Det är med verkligt nöje jag kan försäkra E. M., att jag vid detta tillfälle icke funnit hos nationens representanter någonting, som antyder ett system af opposition. Det är visserligen sannt, att före min ankomst hit hade på sätt, hvarom E. M. blifvit upplyst, några enskilda personer uppträdt i denna tonart, men jag är öfvertygad om, att, långt ifrån att styras af elaka afsigter, hafva de endast varit ledda af fåfängan att höra sig omtalas och af falska begrepp om sina rättigheter och pligter. — Då storthingets afslutande blifvit tillkännagifvet att ske i dag, hafva alla stater och corpser samlats hos mig kl. 1, och vi hafva afgått i högtidlig procession till storthingssalen.

Jag uppläste der mitt tal, som prins Oscar sedan tolkade i Norsk öfversättning. Jag har äran härhos bifoga detsamma jemte presidentens svar, hvars sista ord: *Gud bevare Konungen och hans riken* upprepades med en liflig, allmän och hjertlig hänförelse icke blott af storthingets alla medlemmar, men af omkring 300 åhörare, som infunnit sig i salen för att öfvervara högtidligheten. Några ögonblick efter min återkomst hem infunno sig storthingets medlemmar in corpore för att taga afsked af mig och min son. Jag inbjöd dem till middagen, der vi drucko E. M:ts skål: det är omöjligt att beskrifva den lifliga och högljudda enthusiasm, som härvid yttrades och de starka bifallsyttringar, som åtföljde denna toast».

»Jag ämnar ännu dröja här en vecka för att lägga sista handen vid några vigtiga ärenden och för att göra några smärre utflygter i närheten af denna stad, hvarefter jag ämnar afresa öfver Götheborg till Skåne. Jag skall återvända derifrån till Stockholm med den skyndsamhet, som är så naturlig, då jag en längre tid varit skilld från E. M.» [1]).

Samtidigt med storthingets afslutande hade grefve Essen tillkännagifvit sin önskan att lemna riksståthållareplatsen. Med värdighet och kraft hade han förvaltat sitt ansvarsfulla och grannlaga förtroendeembete, och ehuru han till hållning och grundsatser tillhörde den gamla Svenska högaristokratien, som vester om Kölen i allmänhet betraktades med temligen misstänksamma blickar, hade han dock genom den oböjliga rättskaffensheten

[1]) Bref från H. K. H. kronprinsen Carl Johan till konung Carl XIII, Kristiania den 6 Juli 1816. S. d. skrifver Carl Johan till öfverståthållaren, grefve Carl Mörner: »Storthingets afslutande har i dag egt rum. Oafsedt några af dess medlemmars inbilskhet och några obetänkta åtgärder, som man vidtagit under loppet af detta storthing — åtgärder, som jag kan tillskrifva snarare bristen på erfarenhet och irriga begrepp om pligtens fordringar, än några illvilliga syften — har jag anledning vara nöjd med den anda, som här i allmänhet herrskar».

i alla sina offentliga handlingar, genom sin manliga fasthet och hofsamhet förstått att bland Norrmännen tillvinna sig förtroende och inflytande. Man älskade honom måhända icke; men ingen kunde neka sin högaktning åt en karakter, så pligttrogen, kraftfull, sjelfständig och högsinnad, som exc. Essens[1]). Hans plats var ingalunda lätt att fylla. Men valet af hans efterträdare vann allmänt bifall, då dertill utsågs öfverståthållaren i Stockholm, grefve Carl Mörner, som med ett stadgadt och välgrundadt anseende för redbarhet, oegennytta och verksamt nit i allmänna värf förenade denna öppna och okonstlade förbindlighet, hvars välde, utöfvadt från en upphöjd samhällsplats, sällan misslyckas att vinna både hjertan och öfvertygelser.

Icke utan motsträfvighet lyssnade grefve Mörner till det visserligen ärofulla, men föga afundsvärda anbudet att utbyta öfverståthållareplatsen i Stockholm emot riksståthållareskapet i Norge. Kronprinsen sjelf var ingalunda blind för de svårigheter och obehag, som det höga förtroendekallet möjligen kunde medföra. »Ni skall måhända», skrifver han till grefve Mörner, »få att kämpa emot fåfängan och fördomarne; men jag är öfvertygad om, att med er vana vid stora värf och med ert förbindliga väsende ni snart skall lyckas göra er älskad och aktad af detta folk, som endast behöfver upplysas om sina fördelar, och som icke är otacksamt, när det en gång är öfvertygadt om, att man vill dess väl»[2]).

[1]) I det Norska storthingets afskedsadress till exc. Essen (den 2 Juli 1816) yttrades bland annat: »Storthinget kan icke vara ovetande om hvad som är så allmänt kändt, den outtröttliga ifver, hvarmed E. E. har uppoffrat sig till statens tjenst, den utmärkta nitälskan, hvarmed ni sörjt för allt, som kunde bidraga till rikets väl, den sällsporda klokhet, hvarmed ni förstått öfvervinna hvarje svårighet, som i en kritisk tidpunkt kan ha uppstått, och det myckna goda, ni stiftat och sökt att stifta i flera offentliga administrationsgrenar». Storthingets forhandl. V: 2: 453.

[2]) Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till öfverståthållaren, grefve Carl Mörner, Kristiania den 6 Juli 1816.

Grefve Mörner gaf slutligen efter för kronprinsens enträgenhet och utnämndes till Essens efterträdare den 2 Aug. 1816[1]). Den nye riksståthållaren uppfyllde, »så vidt af honom berodde», troget och redligt sin ömtåliga befattning, af hvars svårigheter han snart kom i erfarenhet.

Carl Johan lemnade jemte sin son Kristania den 13 Juli. I Uddevalla skildes de båda furstarne från hvarandra, då prins Oscar, beledsagad af exc. v. Engeström, ställde färden till Ramlösa, hvaremot kronprinsen skyndade till Stockholm, der hans närvaro påkallades i och för öfverläggningar rörande landets brydsamma finansiella ställning, och der han af denna anledning uppehöll sig från den 21 Juli till den 3 Aug.

Sistnämnde dag afreste kronprinsen åter från hufvudstaden. Kosan styrdes till Skåne, det gamla Gustavianska högsätet med dess rika adel och praktfulla herresäten. Resan gick, som alltid, i ilande fart. Färden genom södra Sverige blef ett slags mönstring af landet, hvars tillstånd kronprinsen, sådant han vid en flyktig öfverblick för tillfället funnit det, i korta drag tecknade i sina bref till konungen.

»Södermanland», heter det, »erbjuder i allmänhet en leende tafla, och jag har der funnit mycket förbättradt, sedan herr Sköldebrand öfvertog provinsens förvaltning. I Östergöthland, en provins så rik, så bördig och så väl befolkad samt der tillika skörden ingifver de bästa förhoppningar, har jag deremot blifvit förvånad öfver den mängd tiggare, som jag sett på hvarenda sta-

---

Till konung Carl XIII skref kronprinsen d. 17 s. m. i samma ämne: »Man har (i Norge) tyckts med ledsnad mottaga underrättelsen om grefve Essens afgång; ty han har genom sin moderation och fasthet förstått göra sig lika mycket älskad, som aktad af landets innebyggare; men min kännedom om grefve Mörners karakter är mig en borgen, att han skall åstadkomma samma resultat». H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till Carl XIII, Skara den 17 Juli 1816.

[1]) Se Stockholms Post-Tidningar den 21 Sept. 1816.

tion och längs hela vägen. Jag har för grefve Cronstedt uttalat min förvåning häröfver. Säkerligen kräfver denna provins styrelsens särskilda omvårdnad».

»Vid inträdet inom Småland har jag mött en helt annan anblick, som beredt mig den angenämaste öfverraskning. Detta landskap är fattigt, och dess mark ofruktbar; men folket är stätligt, och innebyggarne äro nyktre och idoge. Jag har der påträffat högst få tiggare, särdeles i Kronobergs län, der allt röjer det helsosamma inflytandet af grefve Mörners kloka förvaltning. I Kristianstads län har jag deremot funnit allt i samma tillstånd, som vid min genomresa 1813. Tiggeriet är temligen allmänt, och jag tror, att denna trakt är i flera hänseenden i behof af styrelsens omsorger. En mängd eldsvådor har under de sistförflutna åren derstädes inträffat, och flera familjer, som dervid förlorat all sin egendom, ha begärt mitt bistånd. Vid de frågor jag ställt till den mig åtföljande landshöfdingen, grefve de la Gardie, har jag med harm tyckt mig märka, att han icke haft kännedom om dessa förhållanden. Jag har gifvit befallning om upprättande af en förteckning på alla enskilde, som blifvit lidande genom dessa olyckor, äfvensom på beloppet af deras förluster. Jag skall ha äran förelägga E. M. denna förteckning, och jag anropar eder välgörenhet, i fall omständigheterna medgifva något understöds beviljande åt dessa olyckliga».

»Hvad angår Malmöhus län, så har jag der funnit allt i bästa skick. Man kan ej annat, än med glädje betrakta denna provins, lika gynnad genom jordmån, klimat och läge. Åkerbruket har här inom ganska kort tid gjort stora framsteg; vidsträckta fält, som för 10 år sedan lågo öde, stå nu betäckta med gyllene skördar. Handeln börjar äfven uppblomstra alltmer och mer, och dessa förenade industrigrenar kunna icke annat, än frambringa lyckliga resultater»[1]).

[1]) Till Exc. Toll, i hvars sällskap Carl Johan genomreste en del af Skåne, yttrade han vid anblicken af de rika sädesfälten: »*ce n'est pas une province; c'est un royaume*».

»Jag har varit i alla hänseenden fullt tillfredsställd af det bemötande, som jag allestädes under min resa erfarit. Landsbygdens innebyggare hafva uttryckt sin hängifvenhet på ett okonstladt sätt, vittnande om deras öppna frimodighet och redliga tänkesätt. Jag har allt skäl att berömma mig af det mottagande jag här rönt, och min son har likaledes blifvit välkomnad med en »empressement», som gjort mig stort nöje»[1]).

Den 7 Aug. anlände kronprinsen till Ramlösa, dit de båda furstarnes närvaro samlat ett brokigt hvimmel af Skånes adel och ståndspersoner, och der äfven åtskilliga medlemmar af hufvudstadens förnäma verld hade infunnit sig. Nyfikenheten och fåfängan, begäret att se och att ses, hade här för några dagar ett rikt fält för sin åflan.

Sedan kronprinsen under vistelsen vid Ramlösa gjort ett besök hos grefvinnan Sparre på det täcka och intressanta Kulla-Gunnarstorp samt en utflykt till Höganäs' stenkolsverk, började han den 14 sin färd inåt provinsen. Öfver Landskrona gick vägen till Lund och vidare till Löberöd, der exc. grefve Jac. de la Gardie, året förut anklagad för högförräderi och knappast sju månader derefter nära att drabbas af en landsförvisning, hvarken i ord eller åthäfvor sparade sitt nit för att värdigt motsvara det furstliga besöket, hvarunder värd och gäst med allt utseende af uppriktig »cordialité» öfverbjödo hvarandra i ömsesidigt smicker.

Den 16 inträffade de höge resandena i Malmö. »Förgäfves blir hvarje försök att beskrifva den glädje och förtjusning detta höga och länge efterlängtade besök förorsakade», heter det i stadens veckotidning, som gör sitt bästa att så noggrannt, som möjligt, teckna alla yttringar af välvilja och enthusiasm, som här mötte de båda furstarne. Kanondunder, illumination,

---

[1]) Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till konung Carl XIII, Ramlösa den 9 Augusti och Malmö den 18 Aug. 1816.

transparenter, parad af garnisonen saknades naturligtvis ej. Folkets fröjderop och vördnadsbetygelser följde dem öfverallt. Icke blott »corpser och stater» skyndade att göra de sedvanliga uppvaktningarne; äfven en särskild deputation af alla samhällsklasser inom provinsen hade infunnit sig. Den Skånska aristokratien uppträdde här i all sin ståt, och ingen kostnad hade sparats vid anordningen af de fester, som här firades, den ena mera lysande, än den andra. Vid den storartade bankett, som af staden anstaltades till de kongl. gästernas ära, helsades de med en sång af Tegnér. Derefter läto de båda furstarne äfven intaga sig såsom ledamöter i Knutgillet, och under det att den sjuttonårige prins Oscar förtjuste provinsens rosenkindade döttrar genom sin ungdom, sin skönhet och sitt angenäma väsende, fängslades alla, både hög och låg, både gammal och ung, af Carl Johans personlighet, omstrålad af de nyvunna framgångarnes magiska skimmer och omgifven för tillfället af en lysande uppvaktning af allt upphöjdt och betydande, som riket för närvarande egde att uppvisa, och som här samlat sig omkring honom. Smickrad och upplifvad af den synnerliga ifver, hvarmed den Skånska högadeln, som ansetts så afvog emot allt, som härrörde från 1809, nu täflade att egna den nya dynastiens stiftare sin hyllning, utvecklade kronprinsen hela sin älskvärdhet, som aldrig förnekade sin tilldragande makt på samma gång som hans konungsliga hållning och ädla värdighet bjöd aktning och vördnad. »Hela hans uppträdande», säger ett vittne till dessa dagars tilldragelser, »framställde en i ögonen fallande skillnad vid jemförelsen med Carl Augusts besök i Skåne 1810. Enkel ända till tarflighet egde denne aktningsvärde furste ingen af de egenskaper, som vid första anblicken tjusa och hänföra allmänheten». Carl Johan var i detta fall rikt utrustad, och han förstod framför allt konsten att slå an på menniskor och taga dem på den rätta sidan.

Under vistandet i Malmö gjorde kronprinsen ett kort besök på det närbelägna Skabersjö, hvars belägen-

het och i fransysk stil anordnade omgifningar mycket behagade honom. Dess trädgårdar och parker med sina stela häckar, tempel och terrasser erinrade honom om »Versailles i smått», och han behöll länge stället i kärt minne.

Från Malmö fortsattes resan öfver Marsvinsholm och Ystad till Kristianstad och derifrån till Beckaskog, i hvars åldriga slott fältmarskalken Toll, konungamaktens och fäderneslandets trogne tjenare i alla skiften, välkomnade thronföljaren och hans son. Med detta besök hos Skånes f. d. generalguvernör och provinsens inflytelserikaste man slutade den Skånska resan[1]), från hvilken kronprinsen genom Småland o. s. v. återvände till Stockholm, dit ankomsten skedde den 29 Augusti.

Midt bland alla de festliga omvexlingar, som under denna färd upptagit Carl Johans tid, hade han dock följt de prosaiska statsvärfven och finanserna med oaflåtlig uppmärksamhet och oförminskad ifver. Redan före nedresan till Skåne hade han den 31 Juli hållit en finanskonselj, i hvilken jemte statsrådets ledamöter Stockholmsbörsens tvänne förnämste medlemmar, Arfwedson och Schwan, voro kallade att deltaga. Alla insågo och erkände det bekymmersamma i landets finansiella ställning: att den utländska handelns tillstånd lemnade ett för riket ogynsamt resultat, att krediten var väsendtligen rubbad, och att om man också ej borde misströsta om en lycklig förändring i dessa förhållanden, kunde en sådan dock endast småningom inträda i samma mon som kloka ekonomiska och finansiella författningar jemte en återlifvad industri hunnit återställa jemnvigten emellan export och import, stadga vår kredit hos utlänningen och sätta en gräns för kursens beständiga vexlingar. Arfwedson och Schwan fästade företrädesvis uppmärk-

---

[1]) Den Skånska resan 1816 är skildrad enligt Carl Johans bref och samtida meddelanden i tidningarne, företrädesvis i Malmö Tidning för den 24, 31 Aug. samt 28 Sept. 1816.

samheten på handelns aftynande tillstånd och framhöllo detta såsom följder af sillfiskets upphörande och Finlands förlust. Detta antagande bemöttes med erinran om de uppoffringar, som af styrelsen blifvit gjorda, om jordbrukets och den inhemska industriens tillväxt och om försvinnandet af den utländska statsskulden, som årligen dragit 600,000 riksd. Hamb. b:ko ur landet endast i räntor. Börsherrarne medgåfvo, att kursen skulle kunna nedbringas till 112 sk.[1]) utan att förorsaka dem någon synnerlig förlust, och vid denna punkt ville kronprinsen derföre också söka fasthålla den tills det blef möjligt att nedtvinga den till 100 eller 96 sk. — en förhoppning, som Wirsén ansåg fullkomligt illusorisk, såsom den äfven snart visade sig vara[2]).

Man hyste i allmänhet den tanken, att yppigheten och öfverflödet i nationens lefnadssätt voro bland de förnämsta anledningarne till den allmänna förlägenheten, finansoredorna och den stegrade kursen. Rikets senast församlade ständer hade visat sig hylla denna åsigt, till hvilken äfven kronprinsen vid denna tid började ansluta sig. I följd häraf uppdrog han åt statsråden Rosenblad och Mörner att uppsätta ett cirkulärbref till samtlige landshöfdingarne med infordrande af deras yttranden om medlen för motarbetande af det öfverklagade onda. Kronprinsen författade sjelf under resan i Skåne ett utkast dertill, som han öfversände till konungen med begäran att det skulle underställas statsrådets pröfning. »Om detta förslag» — skref Carl Johan — »vinner E. M:ts nådiga bifall, torde jag få bedja E. M. med det snaraste expediera detsamma, alldenstund det är mer än hög tid att vidtaga snabba och kraftiga åtgärder mot ett ondt, hvars rötter nedträngt ända till de fattiges kojor, och som, om man ej oförtöfvadt sätter en gräns derför,

[1]) Kursen på Hamburg vexlade i Juli månad 1816 från 116 till 130 sk. banko. Se Stockholms Post-tidningar för denna tid.

[2]) Se Underdånig Pro Memoria, Stockholm den 30 Juli 1816 (undertecknad M. F. Brahe) samt Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till Exc. v. Engeström, d. 31 Juli 1816.

slutligen skall undergräfva både statens finanser och all enskild välmåga»[1]). Omedelbart derefter utfärdades den föreslagna skrifvelsen till landshöfdingarne[2]). Hans Järtas i anledning deraf afgifna utlåtande — en bland de ypperste afhandlingar, som flutit ur denne skarpsinnige och snillrike statsmans penna — tillintetgjorde med ens alla styrelsens planer att med lagar och förordningar söka hämma öfverflödsbegäret[3]).

Vid denna tid sysselsatte sig äfven kronprinsen på det allvarligaste med fullgörande af de förbindelser han vid senaste riksdagen åtagit sig i afseende på liqviden af rikets utländska skuld. Rörande den i Holland hade en konvention blifvit afslutad med Holländska ombudet Van der Poll den 3 Dec. 1815[4]), och liqviden med de Holländska fordringsegarne var i Aug. 1816 redan fullgjord[5]). Många förenade anledningar uppmanade kronprinsen att äfven påskynda uppgörelsen af skulden i Genua och Antwerpen. Isynnerhet låg den Genuesiska skulden honom om hjertat. »Den finansiella ställningen i Europa», skrifver kronprinsen till general Camps, »åläg-

[1]) Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till konung Carl XIII, Ramlösa den 9 Aug. 1816.

[2]) Kongl. Maj:ts cirkulärbref till samtlige landshöfdingarne, Haga slott den 14 Aug. 1816. I hvarje län borde en kommitté af 15 personer af alla stånd sammanträda för att afgifva yttrande »öfver de mått och steg, som borde vidtagas till öfverflödets hämmande, så att fäderneslandets utrikes handel hädanefter ej må lända det till skada». Se Stockholms Post-Tidningar den 5 Sept. 1816.

[3]) Man utfärdade dock, den 31 Mars 1817, ett förbud mot införsel af porter, utländska bomullstyger, arrack och viner, samt, den 30 April s. å., mot försäljning af af tillredt kaffe och bruk af likörer o. d., äfvensom en kongl. kungörelse utgick »angående nödvändigheten af inskränkning uti införsel och förbrukning af utländska yppighetsvaror», den 30 April 1817. Se Stockholms Post-Tidningar den 12 Maj 1817.

[4]) Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till H. M. Konungen af Holland, Stockholm den 10 Jan. 1816.

[5]) Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till general Camps, Marsvinsholm den 20 Aug. 1816.

ger mig som en lag att vidtaga hastiga åtgärder för denna liqvid. De talrika fallissementer, som nyligen inträffat i England och som föranleda farhågor för våra bankirers vederhäftighet; det trångmål, hvari den Engelska styrelsen sjelf befinner sig för ögonblicket, och så många andra äfventyrliga vexlingar föranleda mig att icke uppskjuta med indragandet af de fonder, som jag har i England. Å andra sidan har jag kraftiga skäl att afsluta skulden i Genua. Jag har i afseende härpå iklädt mig förbindelse till Sveriges ständer, och det är i följd af denna mig åtagna förbindelse, som ständerna åt mig och min dynasti på riksgäldskontoret anvisat en årlig ränta af 200,000 r:dr. För att ega rättighet att lyfta denna inkomst är det nödvändigt, att jag kan för nämnde riksgäldskontor framlägga de handlingar, som bekräfta utplånandet af Sverges skuld i utlandet. Dessa förenade anledningar äro af en alltför stor betydelse för att ej ålägga mig att genast taga saken om hand, alldenstund den summa af 20 eller 30,000 riksd., som jag skulle kunna vinna genom att förhala tiden, icke bör ingå i jemförelsen, när det gäller att uppfylla en förbindelse, som jag åtagit mig emot staten. De händelser, som möjligen kunna inträffa i England, öka de skäl, som bestämma mig, så mycket mera som jag, ifall mina bankirer blifva oförmögna att betala, skall löpa fara att finna mig satt ur stånd att uppfylla just dessa förbindelser, och att jag då skall förlora en årlig ränta, hvilken jag endast eger rätt att uppbära, såvidt jag uppfyller dessa»[1]).

Skulden i Antwerpen önskade kronprinsen med det snaraste afsluta och hade i öfverensstämmelse med denna önskan gifvit sina agenter, Dehn och Benedicks, nödiga instruktioner. Skulden i Leipzig kräfde deremot, enligt kronprinsens tanka, icke för närvarande något åtgörande, enär den dels icke var bland de skulder, som blifvit nedsatta till en tredjedel af sitt ursprungliga belopp, dels

---

[1]) Anf. st.

enligt ständernas beslut ej borde liqvideras förr, än kursen nedsjunkit till 72 sk. De försök, som hittills blifvit gjorda genom Benedicks att bringa äfven denna liqvid till slut hade misslyckats i följd af fordringsegarnes motsträfvighet att antaga de villkor man föreslagit, och kronprinsen hade för närvarande beslutat att tills vidare ej sysselsätta sig med denna affär förr, än en uppgörelse på billiga villkor visade sig möjlig[1]).

Under oafbruten sysselsättning med dessa och andra för riket vigtiga angelägenheter, hvilkas närmare skildring vi ämna ställa i sammanhang med teckningen af 1817—1818 årens riksdag, lemnade Carl Johan icke ett ögonblick ur sigte de utländska förhållandena. Huru Wienerkongressen uppfyllde de förhoppningar de Europeiska folken vid densamma fästat, hafva vi redan antydt. Den andra Pariserfreden blef ett barn af samma anda, och slutligen utgick från den Europeiska furstepolitikens rådskammare ett nytt ödesdigert budskap till folken genom den s. k. *Heliga Alliansen*, som i den religiösa fromhetens kärleksfullaste ordalag och under de dyraste försäkringar lofvade en framtid af fredlig och ohämmad utveckling inom staternas polititka och sociala lif. Huru helgden af dessa höga löften, som man då icke ännu lärt sig att misstro, blifvit bevarad; huru den Hel. Alliansens vackra talesätt framdeles blefvo tolkade och tillämpade, är alltför väl bekant. Hela Europa har mer eller mindre böjt sig under tyngden af dess hämmande inverkan icke blott genom de reaktionära grundsatser, som den Heliga Alliansens politik sökt utbreda och göra gällande i samhällslifvet, utan äfven genom den omedelbara inblandning i staternas inbördes förhållanden till hvarandra och i deras inre angelägenheter, hvarpå den i stöd af ingen annan rätt, än ett sjelftaget förmynderskap, trott sig ega fullgiltiga anspråk. Äfven Sverige har i trots af sitt afskilda läge och sin tillbakadragna hållning icke kunnat helt och hållet rädda sig

[1]) Anf. st.

undan denna mäktiga politiks inflytelse eller sätta sig i skydd emot dess »faderliga» omvårdnad. Spåren häraf röja sig i Carl Johans allt mer och mer tillväxande skygghet för de frihetsidéer, han en gång hyllat, och i hans af de privilegierade klasserna lifligt understödda motstånd mot all förändring af vårt statsskick, utan äfven i de förvecklingar, i hvilka stormakternas reaktionära öfvermod mer än en gång hotade att indraga oss.

En belysning af dessa förvecklingar är af stort intresse för kännedomen af tiden, af de handlande personerna och företrädesvis af den furste, som under påtryckningen af förenade svårigheter på ett kraftfullt och statsklokt sätt vetat att försvara sin egen och sitt lands ära och sjelfständighet. Vi måste emellertid, för att icke nödgas alltför mycket sönderstycka vår framställning eller onödigtvis splittra händelsernas sammanhang, till följande del uppskjuta skildringen af hithörande tilldragelser och här blott i förbigående kasta en blick på Carl Johans personliga ställning till Frankrike samt hans planer att genom familjeförbindelser befästa sin nyvunna ställning inom den gamla »legitima» furstekretsen.

FJERDE KAPITLET.

Förhållandet till Frankrike. Återupptagandet af giftermåls-underhandlingarne med Preussen för Prins Oscars räkning.

(1814—1817.)

Sveriges yttre politik efter första Pariserfreden. — Stötande uppförande å Frankrikes sida vid fredsunderhandlingarne. — Stedingk och Wetterstedt emot Talleyrand. — Frankrike erkänner passivt våra anspråk på Norge. — Stedingk ambassadör *ad interim* i Paris. — Andra restaurationen. — Signeul chargé d'affaires. — Han åtföljer Ludvig XVIII till Gent. — Pariserpressen uppträder emot Carl Johan. — Kronprinsessans oro. — Grefve De la Gardie besöker henne på Morfontaine. — Legitimiteten. — Tonen emot Carl Johan i Tuilerierna och i Faubourg S:t Germain. — Châteaubriand utnämnd till Fransk ambassadör i Stockholm. — Hans karakter och föregåenden. — Svenska hofvet undanbeder sig hans beskickning. — Missnöjen och ränker. — Fru Staëls brefvexling med Carl Johan. — Ludvig XVIII:s ställning efter andra restaurationen. — Carl Johans föregifna åtrå efter Franska kronan. — Grefve Viel-Castels uppdrag till Carl Johan. — Hans ankomst till Sverige och Kronprinsens vägran att emottaga honom. Viel-Castels bref och afresa från Kalmar. — Carl Johans förtrytelse öfver hans uppdrag. — Viel-Castel afreser till Polen. — Hans företräde hos Storfursten Konstantin och falska föregifvanden om Carl Johan. — Han utgifver i Warschau en smädeskrift, hvari Alexander och Carl Johan beskyllas för en plan att störta Bourbonerna. — Alexanders harm och Carl Johans förklaringar. — Ny anledning till köld mot Franska hofvet. — Ney's och Fouché's söner m. fl. finna fristad och anställning i Sverige. — Fru Staëls död. — Kronprinsens yttrande om henne. — Fru Récamier. — Planer för prins Oscars förmälning. — Återtagandet af den sedan 1810 förda underhandlingen rörande prinsessan Alexandrine af Preussen. — Förändrade förhållanden. — General Camps affärdas till Berlin. — Artighet emot furst Hardenberg. — Camps understödjes i sina bemödanden för giftermålsplanen af furst Wittgenstein, statsrådet Jordan, grefvinnan Pappenheim och herr Déhn. — Svårigheter och intriger. — Frågan uppskjutes. — Prins Oscars egen tanke om saken. — Carl Johans oförsigtiga yttranden till herr von Tarrach. — Fredrik Wilhelms missnöje. — Herr v. Kleist och grefvinnan Engeström. — Giftermålsplanen afbrytes. — Nya förslag. — Fröken Ulla Brahe. — Amiral Gyllensköld afreser i hemligt uppdrag till Bayern. — Prinsessan Alexandrines hastiga förlofning med prins Paul af Mecklenburg-Schwerin. — Jordans förtroliga bref derom till Camps. — Den senares svar.

Sverige hade genom de föreskrifter, som lemnades dess ombud vid kongressen i Wien, på det närmaste anslutit sig till Ryssland och England och hos dessa makter sökt stöd för betryggandet af de rättigheter och

anspråk, som det vid denna vigtiga tidpunkt hade att bevaka. Men i samma mon våra förbindelser med dessa tvänne framstående medlemmar af det Europeiska statsförbundet antogo karakteren af vänskaplighet och tillit, möttes vi deremot från Frankrikes sida af synbar ovilja och stigande misstroende. Yttringar af denna oblida sinnesstämning framträdde i samma ögonblick Bourbonerna åter befunno sig i spetsen för den Franska styrelsen. Redan vid afslutandet af den första freden i Paris (1814) röjde den Franska diplomatien sin lust att behandla Sverige med förödmjukande likgiltighet. Under första sammanträdet med de Svenska ombuden vid detta fredsslut, fältmarskalken grefve von Stedingk och hofkansleren friherre af Wetterstedt[1]), uttalade furst Talleyrand lika öppet som öfvermodigt sin förvåning öfver Sveriges anspråk på samma staträttsliga värdighet, som stormakterna, då det fordrade att, i likhet med dessa, tillerkännas äran af en särskild fred med Frankrike. Ett så obetydligt land, som Sverige, borde enligt Talleyrands förmenande känna sig fullt tillfredsställdt af hedern att teckna en »accession» till den emellan Frankrike och stormakterna afslutna freden och egde så mycket mindre skäl att deraf anse sig förnärmadt, som man hade för afsigt att behandla Spanien och Portugal på alldeles samma sätt o. s. v.[2]).

De Svenska underhandlarne uttryckte sin obehagliga öfverraskning öfver det framställda förslaget, som syntes dem föga öfverensstämmande med det bemötande, hvarpå de trodde Sverige ega rättmätiga anspråk af en monark, som der under sin landsflykt åtnjutit gästfrihet

---

[1]) Se Instruction, som herr fältmarskalken grefve von Stedingk och hofkansleren friherre af Wetterstedt ega att ställa sig till efterrättelse vid den underhandling dem blifvit anförtrodd för afslutandet af freden emellan Sverige och Frankrike, dat. Paris den 28 April 1814, jemte Cirkulärnot från friherre Wetterstedt till Metternich etc. den 7 Maj 1814.

[2]) De hade, såsom bekant är, äfven blifvit uteslutna från underhandlingarne i Chatillon.

och välvilja, och för hvars sak en Svensk konung offrat mera, än sin krona — sitt eget lands väl. »Europa känner dessutom den ärofulla andel Sveriges kronprins egt i de stora tilldragelser, som slutligen återfört Ludvig XVIII på sina fäders thron»... Lugnt och hofsamt men med full bestämdhet förklarade sålunda både Stedingk och Wetterstedt, att en fred i annan form, än den, som Frankrike afslutat med de fyra stormakterna, icke skulle å Sveriges sida undertecknas, alldenstund dess regering icke ämnade erkänna den godtyckliga tolkning af den Europeiska staträtten, som furst Talleyrand tycktes vilja göra gällande. Med denna otvetydiga förklaring, hvilken Stedingk afslutade med en erinran om Sveriges och Frankrikes fordna förbindelser med hvarandra, om deras gemensamma stora minnen från Axel Oxenstiernas och Richelieus tider, afbröts sammankomsten — visserligen utan resultat, men dock utan åsidosättande af tillbörlig grannlagenhet och ömsesidiga aktningsbetygelser. Stedingks personliga anseende och den ädla hållning, som var honom egen, hade för ögonblicket lagt band på Talleyrands dåliga lynne. Men i ett följande sammanträde med Wetterstedt några dagar senare ansåg sig förmodligen Frankrikes utrikes minister icke behöfva tillbakahålla utbrotten af sitt hemliga missnöje med Sverige. På Wetterstedts upprepade invändningar emot det framkastade »accessions»-förslaget, hvilket han fortfarande betecknade såsom ett småaktigt försök att kränka den Svenska nationens värdighet, svarade Talleyrand med den försmädliga anmärkningen: »*Men, herr baron, vi ha ju ej afslutat någon särskild fred med Hessen-Darmstadt. ... Om Sverige ej vill teckna sin fred på det sätt, vi föreslå, så må det fortsätta kriget*».

Wetterstedt fattade eld vid detta hånande och förmätna språk, som sannolikt ingenting förlorade af sin sårande beskaffenhet genom den ton, hvari det framfördes, och svarade stolt och med harmfull liflighet: »Ja väl, *så* kan Sverige visserligen göra, och Frankrike behöfver måhända icke frukta Sverige ensamt; men vi

rygga ingalunda tillbaka för ett krig — vi hafva visat det på den tid, då Napoleon bjöd lag åt Europa, och till och med om Frankrike vore lika mäktigt, som det nu är föga fruktansvärdt, skulle dock Sverige aldrig medgifva, att dess anseende förnärmades af en makt, med hvilken det under andra tider varit så ärofullt förbundet, och af hvilken det minst väntat sig ett så stötande uppförande».

Efter dessa ord tog Wetterstedt sin hatt för att aflägsna sig. Talleyrand började då tala i förändrad ton. Underhandlingen återupptogs, och det lyckades nu Wetterstedt att utan vidare obehagliga afbrott göra gällande Sveriges rättighet att räknas bland de åtta makter, på hvilkas inbördes fördrag Europas allmänna folkrätt för framtiden skulle hvila. Den 8 Juni 1814 blef Sveriges fred med Frankrike undertecknad af Talleyrand å ena sidan, samt af Stedingk och Wetterstedt å den andra [1]). I en separat artikel erkändes formligen Sveriges anspråk på Norge, men då uppresningen der just nu pågick, vägrade Frankrike att ikläda sig någon garanti för Kieler-fördragets förverkligande, emedan en dylik förpliktelse öppnade möjligheten af nya krigsförvecklingar, hvilka den Franska styrelsen hade alla giltiga skäl att för närvarande söka undvika [2]).

Efter fredens afslutande qvarstannade grefve Stedingk ännu någon tid såsom Svensk minister i Paris. Genom sin älskvärda personlighet och sina fordna förbindelser med Bourbonerna var han visserligen å ena sidan mera, än någon annan, lämplig att återställa och upprätthålla det goda förståndet emellan hofven i Stock-

---

[1]) Ehuru först den 8 Juni undertecknadt bär fredsdokumentet dock den allmänna fredens dat. af den 30 Maj 1814. Freden ratificerades i Stockholm i början af Juli s. å. Depesch från Exc. Engeström till grefve Stedingk, Stockholm den 8 Juli 1814.

[2]) Jfr meddelande i S. S. af friherre Wetterstedt med De la Gardies Arkiv, XIX sid. 167 ff.

holm och Tuilerierna[1]), så vidt ett uppriktigt närmande var möjligt emellan Ludvig XVIII, den förkroppsligade legitimiteten[2]), och Carl Johan, den folkvalde furste-uppkomlingen, som derjemte allt fortfarande misstänktes såsom den der förmätet utsträckt sin hand efter Franska spiran, under det han hycklat tillgifvenhet för Bourbonerna. Men å andra sidan var det nya Frankrike, med dess månggestaltade partier och all den oro, som jäste hos nationen, nästan alldeles okändt och fremmande för grefve Stedingk. Hans minnen och sympathier fästade honom helt och hållet vid det förflutna och vid de lemningar deraf, som ännu funnos qvar inom de gamla högaristokratiska kretsarne i Faubourg S:t Germain, denna ultra-rojalismens och de legitima åsigternas brännpunkt, der statshvälfningen i Sverige 1809 betraktades med nära nog samma ögon, som den Franska revolutionen 20 år förut, och der Carl XIII:s regering och Bernadottes thronföljd ansågos såsom idel »usurpationer». Af dessa förenade skäl, som måste göra grefve Stedingks ställning i Paris mera besvärad, kunde hans tjenster derstädes endast påräknas ad interim. Carl Johan betjenade sig också samtidigt i Frankrike af den från det föregående välbekanta Signeul, som hade i uppdrag att närmare bespeja ställningar och förhållanden[3])

---

[1]) Detta antydes ock i en depesch från friherre Wetterstedt till exc. Engeström, Paris den 25 April 1814.

[2]) »Louis XVIII était la legitimité incarnée; elle a cessé d'être visible quand il a disparu» — utropar Châteaubriand i sina Mémoires d'outre tombe III: sid. 445 (Brux. 1849).

[3]) Äfven öfversten, grefve Montrichard, som var ordonnansofficer hos kronprinsen, hade af denne blifvit skickad till Paris vid denna tid (Dec. 1814). Montrichard — af Fransk börd och emigrant — hade ingått i Svensk tjenst och var chef för regementet Royal Suedois. Hans kända uppdrag till Ludvig XVIII rörde detta regemente, men hans egentliga ärende skall hafva varit att söka utforska det Franska hofvets verkliga tänkesätt och ega en kanal för förtroliga meddelanden. Signeul skrifver i anledning häraf till exc. Engeström: »Fullkomligt okunnig om grefve Montrichards sänd-

och redan var utsedd att, efter grefve Stedingks afresa, i egenskap af chargé d'affaires öfvertaga vården om Sveriges angelägenheter i Paris[1]. Han förvaltade ock detta sitt åliggande med oförtrutet nit. Tillhörande, såsom vi veta, det revolutionära tidehvarfvet, egde han förbindelser med en mängd folk både från republikens och kejsardömets dagar och var lika illa anskrifven hos Bourbonerna, som han förut gjort sig förhatlig för Napoleon. Icke okunnig om de ränker, som redan från hösten 1814 började smidas emot den åter insatta dynastien, underlät han icke att i sina depescher framställa sakernas verkliga läge, målande i bjerta färger styrelsens brister, arméens och folkets förbittring, partiernas spel och förebuden till en snart frambrytande ny omhvälfning. Då denna omhvälfning måhända plötsligare, än man väntat, inträffade genom Napoleons återkomst från Elba (Mars 1815)[2], begaf sig Signeul, i likhet med de öf-

ning kan jag icke tillåta mig något omdöme deröfver; men jag kan försäkra E. E., att de underrättelser, jag haft att meddela om Franska hofvets hemliga tänkesätt mot Sverige, äro pålitliga: je ne me suis pas arreté aux phrases: j'ai puisé dans les sources». Signeul till exc. Engeström, Paris den 2 Jan. 1815.

[1]) Depesch från exc. Engeström till grefve Stedingk, den 8 Juli 1814. »Finanserna tillstånd» var anledningen hvarföre icke Sverige efter första restaurationen bekostade en minister i Paris, utan inskränkte sig till att der hålla en chargé d'affaires. Se depesch från exc. Engeström till herr Signeul, Uddevalla . . Aug. 1814. Signeul, som 1796 blef Svensk general-konsul i Paris, qvarstannade der såsom chargé d'affaires från 1814 till 1817, då herr Carl Hochschild efterträdde honom såsom chargé d'affaires från 1817 till 1818. Sistnämnde år utnämndes grefve Gustaf Löwenhielm till minister i Paris (den 22 April) och Signeul till minister-resident i Hamburg (den 11 Maj 1818).

[2]) Enligt Thiers ankom underrättelsen om Napoleons landstigning i Frankrike till Paris den 5 Mars. Omedelbart derefter meddelades denna nyhet åt de vänskapliga makternas diplomatiska ombud i Paris genom grefve de Jaucourt, som under Talleyrands frånvaro vid kongressen i Wien skötte de

rige i Paris accrediterade utländska sändebuden, till det flyktade Bourbonska hofvet i Gent, der han den 24 Maj hade företräde hos konung Ludvig [1]). Signeul tillkännagaf härvid, att han, enligt Svenska regeringens befallning, egde att fortfara i sin befattning som chargé d'affaires vid det Bourbonska hofvet, hvarjemte han blifvit bemyndigad att å sin monarks och å kronprinsens vägnar förklara, att de med djup smärta erfarit händelserna i Mars, och att Sverige med orubblig trohet ämnade förblifva vid de förbindelser, det ingått med sina bundsförvandter [2]).

Att detta språk, som en af Signeuls kolleger kallade »politiska grimacer», endast var förestafvadt af nödig statsklokhet och ingalunda af någon det Svenska hofvets benägenhet för Bourbonerna, bevisas bäst dels af det stränga klander grefve Carl Löwenhielm kort förut fått uppbära för undertecknandet af de allierades fiendtliga förklaring emot Napoleon af den 13 Mars 1815, dels af Svenska regeringens vägran att deltaga i förnyandet (den 25 samma månad) af förbundet i Chau-

---

löpande utrikes ärendena. Se Signeuls första svar på grefve de Jaucourts meddelanden. Bil. N:o 16.

[1]) I den under Ludvig XVIII:s vistande i Gent der utgifna Journal Universel, äfven kallad Moniteur de Gand, berättas redan under den 14 April, att »diplomatiska korpsens medlemmar börja att här församla sig», och bland dessa uppräknas såsom redan närvarande sir Charles Stuart för England, herr Fagel för Nederländerna och grefve Pozzo di Borgo för Ryssland. Omedelbart derefter anlände grefve d'Aglié, Sardinsk minister i London, och samtidigt med Signeul infunno sig baron Vincent, redan förut anställd såsom Österrikisk minister vid Bourbonska hofvet, samt baron Valtersdorf från Köpenhamn. Se Collection du Journal Universel publié a Gand pendant le séjour de S. M. Louis XVIII en 1815.

[2]) Härmed öfverensstämmer ett tillkännagifvande i Journal Universel, dat. Wien den 28 April 1815, der det heter: »Svenska hofvet har genom en officiel not förklarat Kongressen, att det i händelse af ett nytt krig, skall blifva troget sina löften och noggrannt uppfylla alla sina förbindelser».

mont [1]), hvarigenom de förenade makterna åtagit sig att ställa 1,355,000 man i fält emot den fruktansvärda flyktingen från Elba [2]). Också kunde Signeuls vänskapsfulla förklaringar icke utplåna det obehagliga intrycket af denna vägran, som i Bourbonernes ögon var ett otvifvelaktigt bevis på tillvaron hos Carl Johan af ännu icke öfvergifna förhoppningar om Frankrikes spira, och för legitimitetens och traditionernas fanatiska anhängare blef en ny eggelse att med stegrad ansträngning söka undergräfva den upphöjda ställning, han redan innehade.

Tidningspressen blef i deras tjenst ett ifrigt anlitadt verktyg för att genom upprepade angrepp söka göra den Svenska kronprinsen förhatlig i Europas ögon och hos furstar och folk nedsätta hans anseende [3]). Bland tidningar, som lånade sig till meddelanden i denna syftning, utmärkte sig företrädesvis *La Quotidienne*, som tillika emottog ingifvelser i den fördrifna Vasafamiljens intresse från Carlsruhe och München [4]), och *Journal des Débats*, i hvars spalter en bland tidningens medarbetare, den bekante Danske skriftställaren Malte-Brun, förde ett formligt krig emot Carl Johan, dervid till och med skandalens och lögnens nesligaste vapen icke försmåddes och förhållanden vidrördes, som endast af hatet och lumpenheten betraktas och behandlas såsom *icke* fridlysta [5]). Man åtnöjde sig icke med att mot Sveriges folkvalde thronföljare idkeligen framhålla reaktionens gamla älsklingsfraser: »legitimitetens rätt», »traditionernas helgd», »bördens prerogativer», all »usurpationens» olaglighet och förhatlighet o. s. v. eller med framkastade antydningar

[1]) Jfr Schinkel-Bergman, anf. st. VIII: 6 Kap.
[2]) Lubis, Histoire de la Restauration 1814—1830, III: sid. 66, der de allierade makternas andelar i beväpningen finnas upptagne till ofvanskrifne totalbelopp.
[3]) Jfr Schinkel-Bergman, anf. st. VIII: 246, 267.
[4]) Depesch från Signeul, den 25 Febr. 1815.
[5]) För att öka uppgifternas trovärdighet infördes de stundom under rubriken »Bref från Sverige». Se Wallmarks i detta liksom i många andra hänseenden upplysande sjelfbiografi i Biogr. Lex. XIX: sid. 377 ff.

om en snart förestående »revolution» i Sverige, utan man uppgaf i sammanhang härmed, att Carl Johan, för att rädda sig från den hotade omstörtningen, hade för afsigt att, i likhet med Napoleon, förskjuta sin gemål och söka vinna en Rysk eller Preussisk prinsessas hand eller, om detta icke lyckades, trygga sin framtid i Sverige genom ett giftermål med en medlem af den högadliga familjen Fersen.

Carl Johan, ehuru han emot dessa smädelser i de flesta fall iakttog föraktets tystnad [1]), var dock alltför känslig för offentlighetens omdömen, för att icke uppretas af dessa hatfulla angrepp, men utan tvifvel sårade de ännu djupare hans gemål, kronprinsessan Desideria, som, fortfarande bosatt i Frankrike, icke hade någon noggrannare kännedom hvarken om ställningen i Sverige, eller om kronprinsens förhållande till de öfriga hofven i Europa. Grefve De la Gardie, som just vid denna tid uppehöll sig i Paris och derifrån gjorde ett besök hos kronprinsessan på Morfontaine (den 9 Juli 1814), fick dervid af den öppna och okonstlade furstin-

---

[1]) Hans tänke- och handlingssätt i detta fall upplyses af ett hans bref till exc. Engeström, Kristiania den 26 Oct. 1815. Bil. N:o 17. Med anledning af legitimitetspartiets smädeskrifter, i hvilka emot Carl Johan ständigt åberopades *bördens* företrädesrättigheter, meddela vi efter exc. Engeströms anteckningar följande tilldragelse: »Under den tiden, då man så högt lät gälla den s. k. legitimiteten, påhittade jag i mitt bibliothek en liten bok: Les amours d'Anne d'Autriche, épouse de Louis XIII, avec M:r le C:te de R. (=Rantzau), le veritable père de Louis XIV, aujourd'hui roi de France, à Cologne chez P. Marteau 1693. Jag visade denna bok för Carl Johan, som lät eftertrycka den i Stockholm med samma titel och utsatt tryckningsort: Cologne». — Författaren har sett denna bok i Brinkmanska samlingen i Upsala Bibliothek; å detta exemplar har Brinkman med egen hand antecknat, att boken icke blef använd till det afsedda ändamålet, utan indrogs helt och hållet enligt Carl Johans eget beslut. En anteckning af samma innehåll och af kanslirådet Wallmarks hand finnes i det exemplar af ofvannämnda bok, som förvaras i Kongl. Bibliotheket i Stockholm.

nan del af hennes smärtsamma oro. Han berättar, huru han funnit kronprinsessan »ytterst affekterad» af de genom tidningarne utspridda ryktena om äktenskapsskillnad och nya giftermålsplaner hos hennes gemål. »Hon talade länge med mig härom» — fortfar De la Gardie — «och jag sökte öfvertyga henne, att dylika tidningsartiklar voro utan all grund och betydelse, att de voro författade af Dansken Malte-Brun, som för detta sitt arbete uppbar betalning af sin regering; att den ifrågavarande uppgiften vore lika ogrundad, som den vi läste i går, och enligt hvilken kronprinsen skulle vara allmänt hatad i Sverige, emedan han der infört konskriptionen från och med det sextonde året. Men oaktadt alla mina bemödanden att lugna prinsessan var det synbart, att dessa rykten på henne gjort ett djupt och sorgligt intryck. Hon yttrade flere gånger: Ack, min grefve, jag är icke för kronprinsen, hvad jag fordom var . . . Jag vågar knappt säga eder, huru jag bäfvar för att se dessa rykten förverkligas. Det är icke första gången jag i dag hör dem».

Grefve De la Gardie afslutar sin anteckning om besöket på Morfontaine med några anmärkningar, framkallade af de ämnen, som varit föremål för samtalet emellan honom och kronprinsessan. »Ehuru jag är öfvertygad» — skrifver han — »att Sverige är kronprinsen tillgifvet såväl af tacksamhet, som af omsorg för sitt eget bästa, känner jag dock alltför väl H. K. Höghets karakter för att icke vara öfvertygad, att dessa skamlösa tidningsartiklar inverka på hans lynne, sinneslugn samt till och med helsa. Det är bedröfligt att se, huru snart man glömmer de välgerningar, han bevisat menskligheten och det förtryckta Europa; men jag hoppas, att Sverige med Guds hjelp, långt ifrån att dela dessa ovärdiga tänkesätt, skall genom sitt uppförande bevisa sin erkänsla och ådagalägga, det nationen vet att upprätthålla sitt val . . . Hatet och afunden följa alltid stora män i spåren; deras öde skulle eljest vara alltför lysande»[1]).

[1]) Anteckning i S. S. efter grefve De la Gardies Journal.

Under det anhängarne af legitimiteten såsom den enda berättigade grund, hvarpå Europas throner för framtiden skulle befästas, genom pressen gåfvo luft åt sin skadelystnad mot Carl Johan, bedrefs i samma fiendtliga riktning ett icke mindre ränkfullt spel inom de aristokratiska salongerna i Paris och inom hofvet. Ludvig XVIII:s känslor behöfde i detta fall icke bearbetas[1]). Hans medfödda böjelser, hans minnen, hans lefnad och hela hans närvarande ställning gjorde honom på samma gång till legitimitetens idol och till hennes villigaste redskap. Han var ju i mångas ögon och icke minst i sina egna, snart sagdt, den ende legitime monarken i Europa. »Vid sidan af Hugo Capets ätt», hette det, »äro alla öfriga konungaslägter barn från i går» och »i Europa finnes blott *en* monarki — Frankrike»[2]). Under inflytelsen af sådana åsigter kunde Ludvig XVIII icke vara Carl Johan synnerligen bevågen, äfven om han icke genom de meddelanden, med hvilka den Franska beskickningen i Stockholm tid efter annan undfägnade sin souverän, blifvit eggad att emot den Svenske thronföljaren hysa misstro och ovilja[3]). Han begagnade också snart

---

[1]) Måhända funnos dock i Ludvig XVIII:s omgifning åtskillige, som voro ännu ifrigare legitimitetsdyrkare, än han sjelf. Särskildt ryktbar i detta fall var grefve de Blacas, som ej gjorde någon hemlighet af, att han ansåg den nuvarande Svenska regeringen för »revolutionär». Jfr Schinkel-Bergman, anf. st. VIII, sid. 148 och 268.

[2]) Châteaubriand.

[3]) I trots af dessa känslor och sin legitima upphöjdhet torde dock Ludvig XVIII i djupet af sitt hjerta icke kunnat neka Carl Johan sin högaktning och beundran. Ludvig erkände efter mötet i Compiegne, att han i den Svenske thronföljaren funnit en utmärkt personlighet, fullt vuxen sin höga ställning, och i hertiginnan de Cayla's memoirer yttras med afseende härpå: »Les souverains de l'Europe, en général, n'étaient pas contens d'avoir un *roturier* pour confrère; mais Louis XVIII, qui avait la plus haute opinion du prince de Suède, me disait en parlant de lui: *Il est des bois qu'il faut pour fonder une dynastie*». Se Mém. d'une femme de qualité sur Louis XVIII, Brux. 1829, I: sid. 244.

ett tillfälle, som erbjöd sig, för att gifva bekräftelse åt sina tänkesätt, då han till sin minister i Stockholm utnämnde den ryktbare *vicomte de Châteaubriand* — en åtgärd, som han ganska väl visste icke kunde synnerligen behaga Carl Johan. Vald genom en folkomröstning i följd af en revolution, medan den omedelbare arfvingen till Svenska kronan, äfvensom den afsatte konungen ännu lefde, var Carl Johan en lefvande protest emot legitimitetsprincipen. I Châteaubriand hade deremot denna grundsats sin mest hängifne försvarare. Han var vid innevarande tidpunkt vida mera »ultra-royalist», än konungen sjelf, och om någon dödlig djupare, än Ludvig XVI:s blodsförvandter, afskydde Napoleon och revolutionen med alla dess minnen och qvarlefvor, så var det Châteaubriand åren 1814—15. Så loyala åsigter i förening med det väsendtliga understöd, den vittre vicomtens penna beredt Bourbonernas sak, kunde med skäl göra anspråk på något lysande vedermäle af deras erkänsla, och Châteaubriand saknade dessutom ingalunda inflytelserika anhängare, som, i beundran öfver hans snille och ifriga att inom det legitimistiska lägret qvarhålla en så tapper och välrustad kämpe, önskade hans inträde i styrelsen. Men å andra sidan motarbetades han af ett icke mindre mäktigt parti, och konung Ludvig sjelf var honom långt ifrån bevågen[1]. Det var först då den allmänna meningen allt enträgnare började yrka på någon offentlig belöning för de tjenster, författaren af skriften »De Bonaparte et des Bourbons» ansågs hafva gjort den nya ordningen, och emedan ett uraktlåtande deraf med skäl kunnat tolkas såsom bevis på otacksamhet, konungen beslöt att meddela Châteaubriand ett offentligt ynnestbevis genom att utnämna honom till »Hans allra kristligaste Maj:ts Ministre plénipotentiaire» vid hofvet i Stockholm.

---

[1]) Ludvig XVIII plägade med hänsyftning på Châteaubriand yttra: »Donnez-vous de garde d'admettre jamais un poëte dans vos affaires: il perdra tout. Ces gens-là ne sont bons à rien». Châteaubriand, Mém. d'outre tombe III: 401.

Châteaubriand skrifver sjelf om denna utnämning, som skett utan hans vetskap och långt ifrån motsvarade hans förväntan eller hans smak, att »Ludvig XVIII kände sig lycklig vid tanken på att få öfversända denna gåfva till sin gode broder Bernadotte»[1]). Detta var ock verkliga förhållandet. Konung Ludvig var redan alldeles utledsen vid en rådgifvare, af hvars öfverlägsenhet han kände sig förödmjukad, och hvars gränslösa anspråk väckte hans harm. Châteaubriand var nemligen »en bland dessa konungatjenare, som, huru man än behandlar dem, eftersträfva att spela herrar, och hos hvilka sjelfva ödmjukheten är fullproppad af despotism»[2]). Oberäknadt sitt bördshögmod ansåg sig den store författaren kunna fordra allt, på samma gång han fann sig sårad af allt, som icke smakade af beundran för hans lysande egenskaper. I sin omåttliga sjelfförgudning trodde han sig vara ett af tidehvarfvets största snillen, äfven när det gällde regeringskonsten, och alldeles berusad af sina litterära triumfer, af sina anhängares hyllning och sina många beundrarinnors öfverdrifna smicker fann han sig förnärmad, om man icke erkände honom vara Napoleons lika väl som Miltons medtäflare[3]). Han »hade tvänne naturer», har man sagt, »en patricisk och en plebejisk», och under hela hans politiska bana kämpade dessa båda naturer emot hvarandra. Än uppträdde han såsom diktator, än som folktribun; än angrep han styrelsen, än sträfvade han sjelf efter makten; den ena dagen prisade han revolutionen, den andra var han ultra-rojalismens, legitimitetens och ståndsprivilegiernas eldige vapendragare, och samme man, som kallat Napoleon på höjden af hans lycka och midt i loppet af hans envåldsbragder en »Försynens apostel», skildrade honom i ögonblicket af

---

[1]) Mém. d'outre tombe III: 401.

[2]) Jfr Soirées de sa Majesté Louis XVIII, recueillies et mises en ordre par M. le duc ***, Paris 1836, II sid. 276.

[3]) Se Guizot, Memoires etc. I sid. 88.

hans fall såsom ett Guds gissel[1]). Sådan var Chateaubriand, utan tvifvel en skriftställare af första ordningen och, om man så vill, »en konung i snillets verld», men i politiken var han helt visst blott en vanlig menniska, hos hvilken lidelserna icke sällan qväfde snillets högsinthet.

En man med sådana föregåenden, med en så ombytlig och opålitlig karakter, en bekännare af så tvetydiga politiska grundsatser skulle såsom Franskt sändebud i Stockholm blifvit obehagligare, än sjelfva baron Alquier. Kronprinsen, som hade genomskådat mannens verkliga skaplynne klarare än det lofprisande kotteri, som i honom blott beundrade den underhållande sällskapsmannen eller den frejdade författaren af »Génie du Christianisme», föreslog genast Carl XIII att undanbedja sig äran af en dylik ambassadörs närvaro vid Sveriges hof. Carl Johan kunde icke utan både misshag och oro se der anställd en person, som icke blott i följd af de öfverdrifna ultra-rojalistiska idéer, af hvilka han för ögonblicket beherrskades, utan äfven särskildt på grund af de smädliga häntyftningar, han kort förut offentligen framkastat emot Sverige och dess thronföljare[2]), ej utan skäl kunde förmodas blifva en föreningspunkt för allehanda ränker i Sverige, der legitimistiska bearbetningar i Gustavianskt intresse egde att påräkna en tacksam jordmån. I följd häraf erhöll Signeul befallning att för Franska kabinettet tillkännagifva Svenska regeringens önskan om återkallande af Chateaubriands utnämning[3]), en begäran, som naturligtvis icke

[1]) Jfr en artikel om Chateaubriand i Revue de deux mondes, den 15 Juli 1848 af Louis de Lomenie.

[2]) Jfr Schinkel-Bergman, anf. st. VIII: 138.

[3]) Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till Exc. Engeström, den 19 Aug. 1814. Fru Staël delade icke Carl Johans farhågor i afseende på Chateaubriand. Hon skref vid denna tid till kronprinsen: »Herr Chateaubriands utnämning till ambassadör i Sverige är, såsom jag tror, en fördel för E. K. H., alldenstund han är ur stånd att inblanda sig i någon intrig emot er, och det skall bli er lätt att tillvinna

kunde annat än beviljas så myeket mera, som detta blef en nödvändig följd af den tillärnade ministerns bestämda vägran att öfvergifva Paris — der han i visst afseende var dagens hjelte — för att i en aflägsen vrå af verlden inskränkas till en verkningskrets, som lemnade ett alltför trångt svängrum åt en lika orolig, som omättlig ärelystnad.

Denna lilla kabinettsintrig, ganska betecknande för den dåvarande sinnesstämningen vid hofven i Stockholm och Paris, var knappast spelad till slut, förrän en följd af omständigheter tillstötte, hvilka, i och för sig af föga betydelse, genom missförstånd eller illvillig uttydning af kronprinsens många fiender inom legitimitetspartiet, bidrogo att underhålla de en gång mot honom uppväckta misstankarne — numera så mycket grundlösare, som de saknade all giltig föranledning af några åtgöranden från Carl Johans sida och endast hemtade sin näring från öfverdrifna och ofta orimliga antaganden af den Franska styrelsens agenter i Stockholm eller från uppsnappade rykten och beställsamma meddelanden, som satte den Svenske thronföljarens namn i sammanhang med de många planer, hvilka vid denna tid både inom och utom Frankrike voro i verksamhet för att bereda den Bourbonska dynastiens fall.

Fru Staël blef en temligen oskyldig anledning till upplifvande af denna Bourbonernas gamla misstro till Carl Johan. Hon hade efter Napoleons thronafsägelse 1814 skyndat till Paris[1]). Vid underrättelsen, att han lemnat Elba, afbidade hon icke hans återkomst för att ånyo gå i landsflykt, oaktadt han nu lät inbjuda henne

---

er en man, som en smula liknar mig sjelf. Ni vet, nådige herre, huru mottagliga detta slags personer äro för kärlek till er». Paris den 12 Juli 1814.

[1]) I anledning af fru Staëls afresa från London till Paris vid denna tidpunkt skref baron Rehausen från förstnämnde stad i ett bref till Exc. Engeström några omdömen om den utmärkta författarinnans personlighet, hvilka vi meddela i Bil. N:o 18.

att återvända under förklaring, att »hennes närvaro förde i Paris för konstitutionella planer». Fru Staël vägrade att återkomma och besvarade inbjudningen både skarpt och qvickt med den anmärkning, att »Napoleon har under de förflutna tolf åren styrt så väl utan konstitution, som utan mig, och äfven nu låter han väl icke vara synnerligen angelägen hvarken om den ena eller den andra»[1]). Hon qvarstannade tills vidare i lugnet på sitt älskade Coppet. Derifrån hade hon omedelbart efter sin afresa från Paris i bref till Carl Johan meddelat honom åtskilliga detaljer af de senaste tilldragelserna i Frankrike och nedskrifvit några anmärkningar i anledning af Napoleons återkomst. Hon hade derjemte uttryckt det hopp, att kronprinsen skulle närma sig Frankrike, och framkastat »några betraktelser öfver hvad som kunnat inträffa, i händelse *han* hade varit Lieutenant general de France». Detta bref, som afgått under adress till grefve v. Engeström, blef uppsnappadt af den Franska polisen och kom aldrig kronprinsen tillhanda. I en ny skrifvelse[2]) antyder fru Staël det förkomna brefvets innehåll samt bifogade ett utdrag af sin sons anteckningar[3]) rörande den allmänna ställningen och sinnesstämningen i Paris, der han fortfarande uppehöll sig. Deri yttrades bland annat, »att några republikaner tänka på kronprinsen af Sverige, genom hvars utväljande, enligt friherre Staëls förmenande, alla revolutionens syftemål skulle vinnas o. s. v.»

Dessa skrifvelser, af hvilka den förstnämnda (af d. 27 Mars) sannolikt funnit vägen till Tuilerierna och der stegrat misstankarne emot Carl Johan, föranledde några rätt sällsamma förklaringar emellan denne och Frankrikes dåvarande chargé d'affaires i Stockholm, herr *de Rumigny*. Med en i sanning vidunderlig slutlednings-

[1]) Se om fru Staël i *French Women of Lettres* af Julia Kavanagh.
[2]) Bil. N:o 19.
[3]) Bil. N:o 20.

kommit, vittnande mindre om skarpsinne och opartiskhet, än lust att underhålla sitt hof med pikanta historier, ansåg sig denne diplomat kunna i sina depescher förklara såsom alldeles visst, att Carl Johan, öfvertygad om både Bourbonernas och Napoleons oförmåga att under dåvarande förhållanden upprätthålla sitt välde, sjelf kastade sina blickar på Franska kronan. En framställning af dessa depeschers innehåll har blifvit offentliggjord af professor Geffroy i tidskriften Revue des deux Mondes, och ur denna källa meddela vi här skildringen af ett bland de sammanträden, Frankrikes chargé d'affaires vid denna tid hade med kronprinsen af Sverige[1].

»Kronprinsen började samtalet» — heter det i de Franska depescherna — »med att för Rumigny uppläsa några fragmenter af ett långt bref, som denne ansåg vara skrifvet af fru Staëls son och på flera ställen förestafvadt af Benjamin Constant. Detta bref försäkrade, att Napoleon vore omöjlig, att Frankrike var djupt söndradt, och att ett ganska starkt parti ville utropa en ny republik... Efter uppläsningen häraf yttrade kronprinsen: »ni ser, att konungen har ganska få anhängare.... Jag älskar alltid Frankrike och jag skulle med glädje se mitt blod flyta för dess lycka; men ni finner, att det för mig är likgiltigt, hvem som styrer det, en Bourbon, en republikansk president eller hvilken annan som helst, blott detta land blir lyckligt, fritt och stort. Men var det väl i sjelfva verket lyckligt och fritt under Ludvig XVIII, när konungen, i stället för att göra ett *fördrag* med nationen, åtnöjde sig med att *förläna* henne en *karta?*».... När diplomaten ville besvara dessa anklagelser, afbröt kronprinsen: »Eh, mon Dieu! Jag har blifvit uppfostrad i kärlek till Bourbonerna; jag älskar, jag högaktar Ludvig XVIII, men hans omgifning har sökt skada mig, att motverka mina förehafvanden

[1]) Se i Revue des Deux Mondes, 1:er Juin 1856, en artikel af A. Geffroy med titel: »La Suède avant et après le traité de Paris».

emot Norge, att framkasta tvifvel om mitt uppförande, att anfalla mig i tidningarne, att ifrågasätta min abdikation»[1])... Om det ock vore sannt, inföll Rumigny, skulle icke allt detta vara utplånadt genom den ofantliga tjenst, konungen gjort ers höghet? Ludvig XVIII, han ensam, har försonät er, nådige herre, med detta Frankrike, som ni älskar så högt. Man älskade er icke i Frankrike, sedan ni varit ett af de stora medlen till våra motgångar... Ni irrar er — återtog kronprinsen med lifighet — ni irrar er; jag är ganska väl underrättad, jag känner opinionen; man förebrår mig ingenting. — Jag ber ers högt om nåd, men jag misstager mig icke. För att icke tala om de på er ära och lycka afundsamme, känner jag arméen, i hvars leder jag länge lefvat. Det finnes icke en enda af dess chefer, jag skulle nästan kunna säga, icke en enda af dess soldater, som icke önskat att få hämna sig på er för de olyckor, till hvilka ni varit en af de förnämsta orsakerna. Tusentals menniskor skulle gifvit sina lif för att kunna tillintetgöra ert eget, ty hvad kunde de se i ers höghet under åren 1813 och 1814? En man, som man skymfat — svarade kronprinsen — och som sökte med ädel värdighet hämnas en personlig förolämpning. Hvad kan väl arméen förebrå mig? Har jag icke stannat, sedan min hämnd blifvit tillfredsställd? Jag har velat visa kejsaren, att han icke kunde skymfa mig ostraffadt. När han blifvit tillbakakastad inom de gränser, som naturen för honom utstakat, har jag icke stannat? Har jag väl förföljt honom? Man känner den motvilja jag hyste att öfvergå Rhen. Edra fångar veta, huru jag uppfört mig emot dem... Till bevis att man icke är mig så obenägen i Frankrike, må ni veta, det man erbjudit mig att ställa mig i spetsen för arméen och nationen, och att man sedermera velat göra mig till medlare (intermediaire) emellan nationen och Bourbonerna. Marskalkar, generaler — hvilkas namn jag kan meddela er — hafva

[1]) Jfr Schinkel-Bergman, anf. st. VIII, sid. 141.

ifrågat uppmanat mig (m'ont pressé) att emottaga kronan; jag har frågat dem, hvad borgen jag skulle erhålla för deras ord; kunde jag väl räkna på dem, då de öfvergifvit en sådan chef som Napoleon?»

Dessa Carl Johans yttranden utgöra, enligt Rumigny's eller Geffroy's uppfattning[1], ett »klart bevis», att »Carl Johan under de hundra dagarne ville närma sig Frankrike med den hemliga afsigten antingen att egna Napoleon det egennyttiga offret af sin vänskap, efter att förut hafva låtit honom erfara tyngden af sin vrede, eller att erbjuda sig sjelf i utbyte åt lyckan, som hjelten uttröttat. Han sökte således i ett osannolikt förbund eller i en upphöjelse, som Ryssland icke hunde missbilliga, emedan det sjelft väckt och närt hoppet i Carl Johans sinne, ett stöd för Sverige och sin nya dynasti emot detta samma Rysslands beskydd, som icke underlåt att redan vara honom till besvär».

Det fordras isanning ett eget slags diplomatisk sinnrikhet och all den ensidighet, som nästan utan undantag utmärker Franska skriftställares[2]) bedömande af Carl Jo-

[1]) I den ifrågavarande artikeln i Revue des Deux Mondes har det på flera ställen varit oss omöjligt att med full bestämdhet afgöra, hvad af innehållet tillhör professor Geffroy's egna åsigter, och hvad som är hemtadt ur Rumigny's depescher.

[2]) Detta gäller isynnerhet om Thiers, men äfven prof. Geffroy, som i öfrigt inlagt så stora förtjenster i afseende på en riktig uppfattning af vår historia inom Frankrike, har bedömt Carl Johan från nog ensidigt Fransk synpunkt och emot honom framkastat beskyllningar, som med tillgång till äfven Svenska upplysningar lätt kunna vederläggas. Så t. ex. påstår G. (Revue des deux Mondes anf. st. sid. 460), att Carl Johan 1815 »lät sätta i omlopp ströskrifter påtagligen *författade under hans eget inflytande eller till och med delvis af honom föreskrifvade*, och hvilka utvisade temligen nya sympathier för Napoleon, ett icke skrymtadt misstroende till Ryssland och längtan efter att närma sig Frankrike» o. s. v. Prof. Geffroy omnämner tvänne sådana ströskrifter, nemligen »Hvad politik bör Sverige i närvarande krisis iakttaga» (Sthm, hos Olof Grahn 1815) och »Äro de nya händelserna i Frankrike till Europas lycka eller olycka» (Sthm, hos Olof Grahn

hans ord och handlingar, för att ur hans här anförda yttranden kunna framleta de hemliga afsigter, som påbördas honom af Rumigny. Kronprinsens ord vid detta tillfälle bevisa rätt opp just motsatsen af hvad man deri velat finna uttaladt. De innehålla, så vidt vi kunnat förstå, ingenting annat, än en erinran om kända förhållanden ur tidens historia, och, då kronprinsen dertill bifogar några antydningar om de planer och förhoppningar, som en del af hans fordne landsmän under den allmänna jäsningen och förvirringen synes hafva fästat äfven vid hans egen person, erkänner han lika öppet som otvetydigt sin fullkomliga misstro till dessa planers upphofsmän, sitt bestämda tillbakavisande af deras anbud och uppmaningar[1]) samt sitt ogillande af hela deras handlingssätt[2]). Men denna enkla uppfattning af kronprinsens ord har icke varit i herr de Rumignys smak. Han ville nödvändigt visa sig öfvertygad om Carl Johans fortfarande förhoppningar på Franska spiran, och det intryck, som underrättelsen om Waterloo och den andra restaurationen gjorde i Stockholm, gaf Frankrikes chargé d'affaires derstädes ämne till en ny depesch i samma stil och anda, som den ofvan anförda. »Jag skulle aldrig kunna finna nog starka uttryck» — skref Rumigny den 14 Juli 1815 — »för att återgifva, hvad som här tilldragit sig, då nyheten om andra restaurationen spridde sig. Aldrig har jag sett en dylik bestörtning. Hofvet var nedslaget; man hade utseende af

---

1815). Nu är emellertid verkliga förhållandet, att båda dessa ströskrifter äro författade af den bekante kapten Anders Lindeberg bevisligen *innan* denne skriftställare ställt sin penna till regeringens tjenst, och att den förstnämnda, några månader senare utgifna brochuren blef *på regeringens befallning indragen*. Se härom A. Lindebergs sjelfbiografi i Sv. Biogr. Lexikon, VIII, sid. 219.

[1]) Såsom prof på dessa uppmaningars innehåll och syften meddela vi Bil. N:o 21.

[2]) Carl Johans yttranden till Rumigny öfverensstämma till alla delar med de åsigter han uttalade till marskalken Ney i Paris 1814. Jfr Schinkel-Bergman, anf. st. VIII, sid. 196.

att sucka öfver en stor allmän olycka; de minst förr-sagde begagnade sig af den smula talförmåga, de ännu egde qvar, för att beklaga hvad de kallade förlusten af Frankrikes storhet och ära». Vidare förmäles i samma depesch, att kronprinsen någon tid. envisades att ej frimodigt erkänna *les faits accomplis*; han hade drömt om inrättandet af en republik i Frankrike, och vid underrättelsen om Bonapartes fall hade han ej mäktat dölja sin första sinnesrörelse. Han hade väl tänkt tvänne dagar bevara hemligheten ända till dess ett statsråd blifvit hållet för att då uttala sina tankar med ett lugn, som ännu brast honom; men detta öfversteg hans krafter. Han hade icke kunnat motstå behofvet att i djupaste hemlighet anförtro sina önskningar och förhoppningar åt en förtrogen, sedermera åt en andre, vidare åt en tredje, slutligen åt alla, som han träffade. Under hela dagen den 6 Juli hade han ej tänkt på annat än inrättandet af republiken, alldeles som om det varit hans egen angelägenhet. Han förlorade sig i osammanhängande illusioner, de der stötte alla, åt hvilka han anförtrodde sig: han smickrade sig med hoppet, att republikanerna, om de fingo öfverhanden, skulle ställa honom i spetsen för deras regering. Ännu till sista ögonblicket ville han ännu hoppas. Han fästade sig med välbehag vid proklamationen om Napoleon II, som borde splittra de allierade, hämma deras tåg, återförena alla Fransmän. Herr von Engeström förklarade sig deröfver ganska öppet; han yttrade det till och med till Österrikes chargé d'affaires och företog sig att lyckönska honom till den lysande roll, som erkehertiginnan Marie Louise skulle utföra. »Det var endast med förvåning — skref Rumigny — som han hörde denne diplomat fråga honom, med öppenheten hos en gammal husar, om han händelsevis ville skratta på hans bekostnad». — Nyheten att Paris dagtingat gjorde slut på alla dessa illusioner. Då den emellertid ej förkunnade den definitiva tillintetgörelsen af Carnots och Fouchés parti, ville man ännu hoppas». Denna, halft skämtsamma teckning af Stockholmshofvets

»bestörta utseendet» och af den »upprörda sinnesstämningen» hos kronprinsen innehåller, om man borteer från den synbara öfverdriften i taflans färgläggning, ingenting, som icke kan vara både sannt och lätt förklarligt. Den Fransyska offentliggöraren af Rumignys depescher har ock af Carl Johans uppförande vid denna tidpunkt lemnat en tydning, som i viss mon synes ganska antaglig.

I likhet med Geffroy anse vi nemligen ganska sannolikt, att Carl Johan med den lättrörliga inbillning, som utmärkte honom, betraktade sin »ställning efter andra restaurationen i Frankrike mindre trygg» samt måhända fruktade, att denna tilldragelse kunde hota hans framtid. »Legitimitetsprincipen för andra gången upplifvad och proklamerad, var ett af alla Europas konungar uttaladt sakfällande. Skulle de för honom fördraga ett enda undantag från den för framtiden stadgade regeln, då han sjelf vid flere tillfällen hade uttryckt sitt förakt för deras gamla maximer och föregifna rättigheter? I det ögonblick då Svenska kronans s. k. legitime arfvingar anförde klagomål hos de stora makterna skulle de tjenster, Bernadotte tillförne gjort konungarnes sak, ännu bibehålla sig i deras minne, och voro de tillräckliga att beskydda honom?»[1]).

[1]) Må man härvid erinra sig den halfförryckte general Malets sammansvärjning i Oktober 1812, då Paris och hela Frankrike vid den diktade underrättelsen om Napoleons död utan öfverraskning erfor, att konungen af Rom alldeles icke sattes i fråga till arfvet af den kejserliga thronen, utan en provisorisk styrelse kallades att besluta öfver Frankrikes öde. Hvilken gripande varning låg ej häri för alla nyskapade dynastier! Napoleon sjelf häpnade, och han skyndade att låta senaten framkasta förslaget att hylla konungen af Rom. — Thiers, den snillrike författaren och djupsinnige statsmannen, säger om Napoleon i anledning om den i Paris allmänt gängse föreställningen (1812), att kejsaren blifvit tillfångatagen i Ryssland: »Man återgifver friheten åt en konung sådan som Frans I, hvilken har en på obestridda rättigheter stödd efterträdare till thronen; men man afsätter en enskild man, som revolutionens vindkast upplyftat på en thron, till

Men äfven ur en annan synpunkt betraktad måste den nya omstörtning, som framkallades genom Napoleons slutliga fall, göra ett upprörande intryck på Carl Johans lifliga inbillning och på ett hjerta, som aldrig upphörde att klappa varmt för Frankrikes väl. Med den kännedom han egde om de allierades planer och fiendtliga sinnesstämning, om de partier, som söndrade nationen, och framför allt om Bourbonernas oduglighet kunde han af de senast timade händelserna icke annat än frukta nya olyckor för sitt fordna fäderneslands framtid. Hans farhågor i detta fall blefvo ock bekräftade af de underrättelser, som omedelbart efter andra restaurationen meddelades honom af Signeul, hvilken efter slaget vid Waterloo med det flyktade hofvet återvändt till Paris[1]. »De allierades uppförande emot Frankrike» — skref Sveriges chargé d'affaires den 15 Juli 1815 — »är en upprörande kränkning af alla de stora grundsatser, på hvilka samhällsordningen hvilar. Vid åsynen af alla de fremmande soldaterna i Paris, af deras bivouaker på Carusellplatsen kan man icke afhålla sig från att jemföra Frankrikes konung med Montezuma. En till denna grad förödmjukad souverän kan aldrig lugnt regera i Frankrike. De skadeersättningar, som de allierade fordra, äro öfverdrifna; de anse sig berättigade att ännu flera år med sina trupper hålla Frankrike bevakadt. Om fremlingarne aflägsna sig, skall en ny hvälfning inträffa; om de qvarstanna, skola följderna af nationens förbittring blifva oberäkneliga. Vare sig *med* eller *utan* de allierade äro således Bourbonerna förlorade. Denna åsigt delas af deras egna anhängare, som sjelfve inse, att de icke till deras rätta halt uppskattat dem under deras flyktiga regering, och att man saknat dem endast der-

hvilken han icke blifvit född och på hvilken verlden ej vant sig att se honom». (Hist. du Consulat et de l'Empire, XIV: sid. 644). Dessa ord äro beteeknande äfven för Carl Johans ställning efter andra Franska restaurationen.

[1]) Not från furst Talleyrand till Signeul, Paris den 9 Juli 1815.

före, att man var tillbakasatt under Napoleons styrelse. *Hvarken Napoleon eller Bourbonerna!* sådant är det allmänna ropet från flertalet af nationen. Hon påkallar en ny chef, som kan erbjuda trygghet åt alla partier (qui ne puisse effrayer aucune partie), som icke har någon hämnd att utöfva, och som antager en konstitution. Se der deras önskningar! Hela Europas förenade bajonetter skola förgäfves söka nedtysta dem. Hållningen hos den vid Loire stående arméen är fortfarande densamma. I stället för att sätta sig i spetsen för denna armé och söka utdrifva fremlingarne, önskar konungen att få den upplöst, hemförlofvad, vanhedrad ... Om jag icke i hög grad bedrager mig, äro Fransmännen alltför mycket känsliga för äran att någonsin fästa sig vid furstar, som hållit sig gömda bakom Engelska arméens tross, och som aldrig skola kunna tillvinna sig någon verklig tillgifvenhet».

»Var öfvertygad, att färgerna på denna tafla icke äro öfverdrifvet mörka. Det närvarande är förfärande, framtiden full af skräck».

»Konungen och folket under skammen af deras gemensamma olycka anklaga hvarandra ömsesidigt. Kejsar Alexander har yttrat till en Fransman: »*I skolen lefvå Bourbonerna, men bundna till händer och fötter*»[1]).

Kan man väl förvåna sig öfver, att dylika meddelanden väckte kronprinsens smärtsamma deltagande? Han såg i Frankrike icke blott det gamla fäderneslandet, vaggan för hans lif och för hans ära, och hvars öden aldrig kunde blifva honom likgiltiga, utan han såg der äfven härden för den revolutionära glöden, som vid ett nytt uppflammande åter skulle kunna sätta hela Europa i låga. Följderna af ett sådant förnyadt utbrott voro omöjliga att med visshet beräkna i hela deras omfång, men att de äfven skulle kunna drabba Sverige och särskildt Carl Johan, var långt ifrån osannolikt. Dessutom voro redan med den andra restaurationens inträde för-

1) Depesch från Signeul, Paris den 15 Juli 1815.

hållandena i Frankrike bragta i ett sådant läge, att de med skäl kunde ingifva den Svenske thronföljaren anledning till bekymmer så till vida, som ultra-rojalisternas seger var en ny triumf för legitimitetsgrundsatsen och deras djerfva ränksmiderier, deras trolösa och våldsamma framfart emot allt, hvad »revolution» och »usurpation» hette, innebar en fruktansvärd hotelse emot en furste, i hvilken hela det reaktionära Europa icke ville se något annat än »den gamle jakobinen, händelsevis upplyftad på en thron», och hvars upphöjelse betraktades såsom »det enda ännu qvarstående vittnesbördet om revolutionsepoken».

Så föga betryggande för ögonblicket, så hotande för framtiden voro de förhållanden, som mötte Carl Johans blickar vid öfverskådandet af Frankrikes ställning närmast före och efter den andra restaurationen. Hela staten var i jäsande oro: å ena sidan öfvermod och våldsamhet, å andra förtviflan, bitterhet och hemliga stämplingar; öfverallt partier, som sletos om makten, åsigter, som bekämpade hvarandra. Att Carl Johan, med den fullständiga kännedom han egde om alla dessa förhållanden, skulle det oaktadt just vid denna tid närt planer och förhoppningar på Franska thronen — såsom Ramigny velat göra troligt — är en beskyllning, från hvilken sunda förnuftet borde fritaga en furste, som väl ingen frånkänt en ovanlig grad af beräknande klokhet och förutseende. Hela anklagelsen hvilar dessutom på alltför lösa grunder för att i ringaste mon kunna anses berättigad och ännu mindre såsom historisk sanning bevisad; den hvilar ytterst på ett groft missförstånd eller ännu sannolikare på en för nästan alla Fransmän gemensam oförmåga att fatta och bedöma Carl Johans handlingssätt *efter* den 21 Augusti 1810. Att han såsom Svensk thronföljare, ställd i spetsen för ett fritt och tappert folk, icke ville underkasta det och sig en förödmjukande underdånighet under sitt fordna fäderneslands nyckfulla envåldsherre — detta är en företeelse, som de fleste Fransmän ännu i dag hvarken mäkta (för-

stå eller förlåta. Lika obegripligt och naturligtvis lika tadelvärdt är i deras ögon Carl Johans handlingssätt, då han under de hundra dagarne icke ånyo väpnade sig emot Napoleon eller efter den andra restaurationen icke genast kastade den Rysk-Engelska alliansen öfver bord och återknöt med Frankrike de förtroliga förbindelserna från Gustaf III:s och Ludvig XV:s dagar. Men de som på detta sätt fälla förkastelsedomen öfver Carl Johans politik *efter* den andra restaurationen — den tid, som nu är närmaste föremålet för vår skildring — och deri endast se en osvensk, på ryska sympathier grundad statskonst, hafva dels icke gjort sig reda för de förändrade förhållanden, som vid denna tidpunkt inträdt och som gjorde Sveriges äldre politiska system föga tillämpligt, dels hafva de om Carl Johans hållning efter 1815 knappast varit i tillfälle att inhemta någon annan kunskap, än den ganska lösliga ur tidningar och ströskrifter, förvirrade hörsagor eller med fullt uppsåt vanställda smädedikter.

Med förhållandet till Ryssland, hvaröfver vi äro i tillfälle sprida en ny och med sanningen öfverensstämmande belysning, skola vi framdeles sysselsätta oss. Hvad åter angår Carl Johans fortfarande likgiltighet för ett förtroligare närmande till Frankrike, så berodde den af flerfaldiga samverkande orsaker, men betingades företrädesvis af det osäkra och vacklande i detta lands hela ställning, som gjorde ett tillitsfullt anslutande till detsamma föga löfterikt för en makt, hvilken för sin egen trygghet behöfde en säkrare borgen, än det närvarande Frankrike kunde erbjuda; och ännu mindre lockande för en furste, som af Bourbonerna aldrig kunde påräkna annat än fiendskap, hemlig eller öppen. Man må väl fråga, hvilken vinst de förenade rikena skulle skördat genom att uppoffra den Engelsk-Ryska alliansen för att i stället kasta sig i armarne på en bundsförvandt, som icke mer var sin egen herre, som för vår undsättning i nödens stund icke ens egde en flotta, och hvars hela område, jäsande af inre oro och söndradt af partier,

måste ända till 1818 hållas bevakadt af främmande härar till försvar för en påtvingad dynasti och till upprätthållandet af det inre lugnet? Var väl en dylik förbindelse synnerligen eftersträfvansvärd? Hvad skulle den väl hafva verkat om icke misstroende hos de makter, hvilkas vänskap och stöd vi egde, och hvilka; emedan de voro de mäktigaste, för oss under närvarande förhållanden äfven voro de bästa? Sverige hade öfver dessa makters uppfyllande af ingångna fördrag ingenting att beklaga sig, och om kejsare Alexanders uppförande emot Carl Johan kan man säga, att det utmärkt sig af en välvilja och trofasthet hittills utan exempel i de moskovitiska annalerna. Det skulle ha fallit in i det löjliga, om kronprinsen, som enligt Rumignys yttrande lät påskina ett visst förakt för Bourbonerna och antog ett slags »beskyddaretom» i sina samtal med deras sändebud, hos dem sökt stöd och öfvergifvit en allians, som genom Alexanders vänskap och trohet redan burit så goda frukter, då den hufvudsakligen bidragit till vinsten af Norge.

Men om Carl Johan af dessa och många andra skäl tillbakahölls att afvika från den bana, han i och med anslutandet till den stora koalitionen emot Napoleon hade beträdt för sin yttre politik, så är det så mycket orimligare att påbörda honom en sådan dårskap, som den att, sedan Bourbonernas restauration var af Europas samtliga makter bekräftad, vilja sätta Sveriges och sina egna öden på spel genom fåviska sträfvanden efter Frankrikes krona. Hvad Carl Johan i April 1814 vid den segrande Alexanders sida och med dennes goda minne icke vågade hoppas, kanske då icke ens vidare önskade — skulle han väl haft detta i syfte 1815 eller till och med ännu senare, såsom Rumigny velat göra sannolikt? Vi tro det icke, och vi anse oss ega ett tillräckligt stöd för vår öfvertygelse i Carl Johans hela handlingssätt, hvarigenom han på det bestämdaste ådagalade sin motvilja att *hädanefter* inverka på Frankrikes inre förhållanden, ehuru försök att deri inblanda honom

lika litet uteblefve, som bemödanden att allt fortfarande emot honom underhålla de gamla misstankarne, väcka söndring emellan honom och Alexander samt bereda honom allehanda förtretligheter och obehag. Må man döma af följande tilldragelse, som i afseende på Carl Johans uppfattning af sin nuvarande ställning till sitt fordna fäderneslaud lemnar ett pålitligare vittnesbörd, än alla hans samtal med den Franska diplomaten och de djerfva slutsatser, som deraf blifvit dragna.

Redan i en föregående del af detta arbete har läsaren gjort en flyktig bekantskap med grefve de Viel-Castel[1]. Denne officer, en af Fouchés f. d. agenter, hade vid intagandet af Bremen, der han var Fransk kommendant, blifvit general Tettenborns fånge och sedan af Svenska kronprinsen begagnad i en beskickning till Wellington i Spanien. Derifrån hade han följt den Engelska arméen öfver Pyrenéerna och väsendtligen bidragit till Bourbonernas erkännande i Béarn och Navarra. Han hade till och med varit adjutant hos hertigen af Angoulême; men sedermera, ställd till rätta för åtskilliga upptäckta olagligheter och öfverbevisad om sin brottslighet, hade den äfventyrlige grefven fått undergå 3 månaders fängelse i Bordeaux. Förbittrad öfver denna förödmjukelse blef han efter sin frigifning en lika afsvuren fiende till Bourbonerna, som han förut varit deras ifrige sakförare, anslöt sig till det parti, som arbetade på deras fall, och fick för sina tilltag och ränker omsider plikta med en landsförvisning.

Från partigängare blef Viel-Castel nu konspiratör. Steget emellan dessa är alltid temligen kort, och hans fosterlands ställning lemnade rik näring för hans hatfulla planer och för hoppet om deras framgång. Förödmjukelsen af de utländska truppernas besittning af fädernelandets jord, de förföljelser, som ultra-rojalismen under den andra restaurationen medfört, höllo sinnena i fortfarande förbittring och alstrade emot den bestående

---

[1]) Se Schinkel-Bergman, anf. st. VIII, sid. 82 ff.

ordningen nya anläggningar såväl inom Frankrike, som i det angränsande Belgien, dit en mängd af proskriptionens offer tagit sin tillflykt. Å ena sidan sammansmiddes af ultra-rojalisterne åtskilliga ränker med syftemål att befria Frankrike såväl från Ludvig XVIII, som från den karta, han vidhöll, och på thronen upphöja hans broder, grefven af Artois; å andra sidan stodo de liberale, öfverensstämmande med de förre i planen att störta Ludvig XVIII, men härmed förbindande en lika bestämd ovilja mot hela den Bourbonska fursteslägten, i hvars ställe de önskade på den Franska thronen se upphöjd en ny dynasti ur det i Nederländerna regerande huset Oranien. Anhängarne af denna plan hoppades på understöd af konung Wilhelm och framkastade verkligen för prinsen af Oranien förespeglingar om Frankrikes krona. I dessa ränker var äfven grefve Viel-Castel invecklad och lärer i deras syftning skrifvit uppsatser för Le Constitutionel, en tidning, som för närvarande egnade sin hyllning åt konung Wilhelm och hans broder under nedsättande af den äldre Bourbonska linien.

Den allmänt gängse öfvertygelsen om Carl Johans obenägenhet emot Bourbonerna väckte hos hufvudmännen för dessa intriger tanken att meddela honom sina planer under förhoppning, att han med sitt kända inflytande hos kejsare Alexander skulle hos denne bereda understöd åt deras brottsliga förehafvanden. Förtroendet att till Carl Johan framföra detta meddelande öfverlemnades åt Viel-Castel, som från Hamburg, der han befann sig, i Juli 1816 skref till kronprinsen ett bref, innehållande en bitter klagan öfver sina egna oförskylda lidanden och Frankrikes olyckliga ställning samt slutade med en antydan, att han var ett ombud för sina missnöjde landsmän och önskade personligen inför kronprinsen få afbörda sig ett uppdrag, som blifvit honom anförtrodt[1].

[1] Bil. N:o 22.

Carl Johan, redan förut väl bekant med grefve Viel-Castel[1]) och särskildt varnad mot hans nuvarande förehafvanden, såg i honom endast en från sitt fäderneslând förviсad ränksmidare, fal för hvarje parti, som kunde finnas hugadt att använda honom. Förseigtigheten bjöd att vara på sin vakt, och kronprinsen, som på intet villkor ville hafva någon beröring hvarken med Viel-Castel eller hans stämplingar, lät genast underrätta honom, att han icke kunde emottagas i Sverige.

Men innan detta svar hann anlända till sin bestämmelse, hade Viel-Castel redan ankommit till Kalmar. Då han här möttes af befallningen att lemna landet, vände han sig till kronprinsen med en ny skrifvelse i de mest bevekande ordalag och med bön om något understöd för att kunna afresa till Polen till sina olycklige landsmän, som der sökt en fristad efter sin förvisning från fädernejorden[2]) o. s. v. Kronprinsen, som då var stadd på sin ofvan omtalade resa i Skåne, befann sig vid emottagandet af detta bref på Beckaskog. Han beslöt genast att sända sin handsekreterare Ulrich till Kalmar för att erfara, hvilka meddelanden Viel-Castel egentligen kunde medföra och på samma gång påskynda hans afresa.

Åt Ulrich förtrodde Viel-Castel, att han var ombud för ett talrikt parti i och utom Frankrike, hvilket, missnöjdt med Bourbonerna och längtande efter en förän-

---

[1]) Det var hufvudsakligen på grund af de uppgifter, Viel-Castel lemnat det rojalistiska partiet i Frankrike 1814, anhängarne af detta parti företogo sig att i Carl Johans namn utgifva en proklamation, som spriddes i Paris under de sista dagarne af Mars 1814 och i hvilken Fransmännen uppmanades att återkalla Bourbonerna. Om denna intrig se Bil. N:o 23, för hvilken plats saknades i Schinkel-Bergman, anf. st. VIII: 3 kap., dit den egentligen hörer. Se dessutom Lubis, Hist. de la Restauration 1814—1830, Paris 1848, II, sid. 394 ff.: »Utdrag ur en Fransmans (Gain de Montaignac) journal».

[2]) Bref från grefve Viel-Castel till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan, Kalmar den 24 Aug. 1816.

drag, hade till föremål för sin sträfvan att uppsätta kejsare Alexanders svåger, den ofvannämnde prinsen af Oranien, på Frankrikes thron. Som emellertid konungen af Nederländerna, underrättad om denna plan, motsatt sig densamma, emedan han sjelf ville vinna Frankrikes krona, hade de missnöjde beslutat att för sin saks framgång vinna kejsare Alexanders understöd och att äfven förmå kronprinsen af Sverige att gynna eller åtminstone icke motarbeta prinsens af Oranien val. Säsom en borgen för behörigheten af sin sändning öfverlemnade Viel-Castel derjemte en från de missnöjde i Frankrike och de landsflyktige i Nederländerna till Carl Johan utfärdad adress, som, författad af den ryktbare Teste[1]), innehöll de bittraste anklagelser emot Bourbonerna och slutade med den både brottsliga och förnedrande begäran, att kronprinsen ville hos kejsare Alexander anhålla om en konung åt Frankrike. »Hvilken chef» — hette det i denna skrifvelse — »kejsare Alexander än vill bestämma (désigner) åt Frankrike, slägting, allierad eller till och med fremling, skall detta land utropa honom med aktningsfull erkänsla»[2]).

Med en afskrift af denna sällsamma adress och en på stället uppsatt fullständig berättelse öfver sitt samtal med Viel-Castel upphann Ulrich kronprinsen på Nygård.

Kronprinsen emottog med uppbrusande harm Ulrichs meddelanden. Kastande adressen ifrån sig, utropade han: »hvilken nesa! Är det väl min eller kejsarens kallelse att göra revolutioner? Man borde veta det: Bourbonerna äro en gång erkända af Europas offentliga rätt. Må de besinna, hvad deras frid tillhör. Jag beklagar Frankrike och förutser, att stora skakningar förestå, men det tillhör hvarken mig eller någon annan makt att på dylikt sätt ingripa i dess öden».

---

1) Slutligen minister under Ludvig Filip. Teste dog 1852.

2) Bil. N:is 24 och 25. Om denna adress se dessutom Histoire de la Restauration etc. par un homme d'état (Capefigue), Paris 1832, IV: sid. 327.

Viel-Castel lät emellertid icke afskräcka sig i sina förehafvanden genom den misslyckade utgången af sitt besök i Sverige, utan fortsatte sin resa till Polen. Vid ankomsten till Warschau hade han den oblygheten att åberopa sig på Carl Johan såsom gynnande hans beskickning[1]) och förskaffade sig genom detta bedrägeri tillträde till storfursten Konstantin, till hvilken han framlemnade den ofvannämnde, af Teste författade, adressen. Storfursten skyndade att öfversända den till kejsare Alexander[2]) och bifogade föga gynnsamma omdömen om Carl Johans handlingssätt — nemligen sådant, som det framstod enligt Viel-Castels lögnaktiga uppgifter.

Efter sex månaders vistande i Warschau öfverraskade Viel-Castel den politiska verlden med en ströskrift, innehållande de mest förnärmande beskyllningar emot Alexander och Carl Johan. Deri förklarades bland annat såsom en afgjord sak, att Rysslands sjelfherrskare hade för afsigt att sätta Frankrikes krona på sin broders, storfursten Michaël, hufvud, och kronprinsen af Sverige framställdes helt oförtäckt såsom en slags konspiratör emot Bourbonerna, i det han skulle lofvat att genom sina förbindelser i Frankrike med Fouché m. fl. understödja den Ryske kejsarens planer.

Alexander, förtörnad öfver Viel-Castels nedrighet, lät utfärda en offentlig förklaring för att inför Europa och Frankrike räntvå sig från de föreviteleer, man utslungat emot honom. Carl Johan, samtidigt anklagad för deltagande i Fouchés och Carnots ränker, ansåg sig böra skrifva till kejsaren för att upplysa om sitt förhållande till Viel-Castel och han bifogade Ulrichs ofvan

---

[1]) Viel-Castel utgaf sig till och med såsom officer i Svensk tjenst. Apostill från grefve Carl Löwenhielm, den 25 Maj 1815.

[2]) Jfr anf. st. med Lubis, Hist. de la Restauration 1814—1830, IV, sid. 387.

antydda berättelse för att desto bättre vederlägga alla beskyllningarne och ställa dem i deras rätta ljus[1]).

För Carl Johan var hela denna händelse högeligen obehaglig, så mycket mera som han icke fick tillfälle att åt sitt missnöje med Viel-Castels brottsliga tilltag gifva den bekräftelse och offentlighet, som varit önskvärd. Det var först, sedan Viel-Castels flygskrift och kejsare Alexanders deklaration redan länge gjort sin rund i Europa, kronprinsen till kejsaren aflät sitt förklaringsbref, och detta fick dessutom aldrig någon särdeles vidsträckt spridning.

Hela saken skulle emellertid snart blifvit glömd, om icke Bourbonernas gamla misstroende till Carl Johan, genom Viel-Castels skrift väckt till nytt lif, från deras sida föranledt en åtgärd, som ännu en tid höll den allmänna uppmärksamheten fästad vid dessa lumpenheter. I Paris utspriddes nemligen vid denna tid, att den såsom enskild person derstädes bosatte friherre Lagerbjelke, Sveriges f. d. minister vid Franska hofvet, hade erhållit Carl Johans hemliga uppdrag att arbeta för Bourbonernas störtande. Han blef i följd af dessa rykten föremål för polisens verksamma uppmärksamhet; det hus, han bebodde, omgafs af spioner, och en af hans tjenare köptes för att bortstjäla hans papper o. s. v. Den köpta tjenaren, som förmodligen icke kunde uppfylla sitt egentliga åtagande, slutade med att tillegna sig husbondens garderobe. En f. d. skådespelerska från Stockholm blef anklagad för delaktighet i stölden[2]). Af allt detta föranleddes visserligen icke de upptäckter, man

---

[1]) Alexander svarade härpå ganska förbindligt, och grefve Carl Löwenhielm skrifver i anledning häraf: »Grefve Nesselrode har i förtroende meddelat mig kejsarens svar till H. K. H. Det bevisar, att kejsaren varit fullkomligt nöjd med den förklaring H. K. H. lemnat på Viel-Castels falska och gemena uppgifter». Depesch från grefve Carl Löwenhielm den 17/29 Juni 1817.

[2]) Jfr Nittonde Århundradets Krönika 1817 med bref från Signeul till grefve A. G. Mörner den .. Juli 1817.

åsyftat; men man åstadkom förargelse och skandal samt beredde Carl Johans många fiender ett nytt kärkommet tillfälle att genom tidningspressen blottställa hans namn och söka fläcka hans ära. När man slutligen icke ens med tillhjelp af illviljans fyndighet kunde påhitta någon annan rimlig anklagelse emot kronprinsen, lade man honom till last den hyllning och det förtroende, som visades honom af en mängd bland hans fordna landsmän, gamla krigskamrater eller deras barn och anhörige, som flyktiga från fosterjorden sökte ett stöd i hans ädelmod eller en fristad bland det folk, han var kallad att styra. Att arfvingarne af Neys lysande namn, prinsen af Moskwa och hertigen af Elchingen, att tvänne af Fouchés söner, grefvarne af d'Otrante, upptogos i Svenska arméens leder, att marskalken Grouchy [1]), att general Ameil [2]) och Garrau [3]) i Sverige sökte ett nytt fädernesland i ersättning för Frankrike, som förskjutit dem — allt detta kunde icke behaga Bourbonerna lika litet som de lofprisande ryktena om Carl Johans storartade frikostighet emot Moreaus dotter [4]) och hans ofta anlitade, aldrig vägrade, hjelpsamhet emot flere andra bland de talrika offren för den Franska ultra-rojalismens hämndlystnad.

---

[1]) Bref från marskalken, grefve Grouchy till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan, Baltimore den 20 Febr. och Philadelphia den 1 April 1816.

[2]) Bref från general A. Ameil till H. K. H. kronprinsen Carl Johan, Hildesheim d. 10 December 1816.

[3]) Bref från Garrau till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan, Brüssel den 20 April 1816. Garrau var en på sin tid temligen ryktbar man; f. d. ledamot af nationalkonventet och de femhundrades råd hade han senast varit »Inspecteur aux revues». Se om honom Biographie moderne ou Galerie Historique, Paris 1815, II sid. 85.

[4]) Af ett bref från fru Moreau, dat. Paris den 27 Maj 1816, visar det sig, att Carl Johan redan vid denna tid visat sin frikostighet emot sin fordne krigskamrats dotter (se Bil. N:o 27) och några år derefter gaf han henne till hemgift 100,000 francs. Se Touchard-Lafosse, Hist. de Charles XIV Jean, III sid. 191. Vi bifoga äfven kronprinsens bref (Bil. N:o 26), hvarpå fru Moureaus ofvannämnda skrifvelse utgör svaret.

I dessa yttringar af Carl Johans kärlek till Frankrike, till det förflutnas minnen, till den stora arméens tappra söner, som kämpat vid hans sida eller under hans befäl, återspeglas hans egen hjeltesjäls menniskovänliga och ridderliga ädelmod i sin renaste glans. Man ser derjemte, huru i samma mon politiken och hans offentliga ställning alltmera skilde honom från Frankrike, de enskilda förbindelserna med detta land blefvo honom ännu dyrbarare. Men äfven i dessa brast, enligt förgängelsens lag, den ena länken efter den andra, och just vid den tidpunkt, der vi nu befinna oss i vår berättelse, emottog kronprinsen sorgebudet om en förlust, som gick honom djupt till sinnet. Fru Staël hade dött i Paris den 14 Juli 1817. Carl Johan hade i denna tidehvarfvets utmärktaste qvinna egt en bland sina trognaste anhängare, och han hade alltid med välförtjent hyllning återgäldat det enthusiastiska deltagande, hon egnat honom. De voro förenade genom snillets frändskap, genom den gemensamma oviljan emot Napoleons våldsystem och genom den glödande kärleken till det land, som fostrat dem båda. Vi hafva i det föregående sett, huru hon vid alla tillfällen sökt vara Carl Johan till nytta. En kringirrande flykting hade hon med sitt snilles tjusningsmakt öfverallt samlat omkring sig en lysande krets, och öfverallt hade hon fört Carl Johans namn på sina läppar. Hon upphörde aldrig att beundra denne sin hjelte. »Fortfar», skrifver hon till honom i det sista bref, vi sett af hennes hand, »fortfar att upprätthålla folkens val på thronen och bevisa, såsom ni intill närvarande stund bevisat det, att äfven äran är legitim»[1]).

Med den andra restaurationen hade tillträdet till fädernejorden ännu en gång blifvit henne öppnadt; men denna lycka, huru efterlängtad den än var, och ehuru den bereddes henne genom krossandet af den makt, mot hvilken hon så länge kämpat, förbittrades af tanken på utlänningarnes segerfröjd. Canning sade till henne en dag:

[1]) Bref från fru Staël till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan, Pisa den 21 Febr. 1816.

»Nå, madame, vi ha besegrat er».

»Gif oss en tête-à-tête och vi få se», var hennes qvicka svar.

Hennes förstörda helsa förde henne några månader derefter till Italien, der hon i Pisa (Febr. 1816) bortgifte sin dotter, Albertina, med hertigen af Broglie [1]. Hon underrättade Carl Johan om denna förening, hvaröfver hon mycket gladde sig, och kronprinsen skyndade att uttala sitt deltagande i hennes glädje; men hans bref förirrade sig på vägen och kom henne aldrig till handa. Hon beklagade sig i en ny skrifvelse öfver denna »oförtjenta likgiltighet», och Carl Johan anmärkte leende, då han en gång berättade detta lilla missöde, att han blifvit »oskyldigt lidande» deraf i fru Staëls ryktbara arbete öfver Franska revolutionen. »På flera af de blad», tillade han, »der hennes vänskap egnat mig bifall och beröm, iakttog hon nu tystnadens vältalighet».

Mot slutet af 1816 återvände fru Staël till Paris. Hon kände, att hennes dagar voro räknade. »Slutet på detta lif, som varit så bullersamt, har icke i det allmänna åstadkommit det minsta buller», skref en samtida. Hon delade det litterära ryktets vanliga öde. Om man undantager hennes förtroligaste vänner, blef fru Staël icke af andra begråten. Af sin samtid uppbar hon lika mycket beundran, som tadel. Efterverlden har gjort henne full rättvisa. Redan Napoleon erkände hos henne »en stor talang och obegränsad esprit» samt förutsade »hennes odödlighet», och hon har efter sin bortgång, långt ifrån att sjunka i anseende, stigit allt högre. Hennes öfverlägsna gåfvor hade icke alltid bevarat henne från snillets afsteg; »hon var icke alltid sig sjelf trogen; men om den svaga sidan i hennes lif var brist på fasta grundsatser, hvad henne sjelf angick, så utmärkte henne en ädel storsinnthet beträffande andra. Mot slutet af sin lefnad var hon med all säkerhet medvetande om sina misstag och hade emot sig detta vittnesbörd, som

[1]) Anf. st.

de visastes och bästes lif kan bestyrkas: »Jag felade aldrig, utan att jag sörjde deröfver». Derför ha ock hennes dygder öfverlefvat hennes fel och skjutit dem så långt tillbaka i skuggan, att man må tveka att frammana dem, till och med med sanningens röst [1]).

Efter fru Staëls död egde Carl Johan inom Paris' tongifvande sällskapskretsar, som täflade med tidningspressen om herraväldet öfver den allmänna meningen i landet, ingen förespråkare jemförlig med den berömda författarinnan af Corinne. Benjamin Constant var visserligen hans vän från äldre tider [2]), men efter sitt vacklande uppförande under de 100 dagarne var den snillrike publicistens inflytande icke mera detsamma, som förr, och hans sinnesstämning emot Carl Johan visade sig äfven innan kort icke obetydligt förändrad [3]). Hvad åter angår en annan af tidens ryktbarheter, fru Recamier, så är det en sanning, att hon aldrig glömde den tacksamhetsskuld, hvari hon från fordna dagar stod till Carl Johan, då han räddat hennes far från en anklagelse för förräderi emot förste Consuln (1802) [4]), men denna ovanliga qvinna, lika utmärkt genom sin snillrikhet, som fängslande genom sin skönhet och det ljufva behaget i hela sitt väsende, var af ett helt annat skaplynne, än fru Staël, och ingalunda mäktig att i Carl Johans intresse fylla den roll, som denna på ett så lysande sätt utfört.

---

[1]) Jfr Julia Kavanagh, French Women etc.

[2]) Jfr Schinkel-Bergman, anf. st. VIII sid. 79 ff.

[3]) Benjamin Constant, kronprinsens f. d. beundrare, hade nu blifvit Bourbonernas ifrige kämpe och börjat uttala helt andra åsigter om Frankrikes ställning och behof, än då han i Lüttich uppvaktade Carl Johan i hopp att genom honom få se Frankrikes frihet upprättad och befästad. Nu efter ha ställt sig under Bourbonernas fana uttalade han i sina memoirer föga blida omdömen om Carl Johan. Denne lät inköpa en del af anteckningarne, som rörde honom, och desse blefvo äfven uppbrända i Paris i grefve G. Löwenhielms närvaro. S. S.

[4]) Vi meddela härom en kort skildring efter Souvenirs et Correspondence de Madame Recamier i Bil. N:o 28.

Under det kronprinsen sålunda dels genom förlusten af gamla tillgifna anhängare, dels genom en kedja af missförstånd, ränker och grundlösa beskyllningar från Bourbonernas sida såg sig allt mer och mer aflägsnad från sitt forna fädernesland och ett föremål för legitimitetspartiets oförtröttade stämplingar, måste han helt naturligt känna sig desto kraftigare uppmanad att så väl för betryggande af sin egen ställning, som i de förenade rikenes intresse söka bevara de vänskapliga förhållanden, i hvilka han befann sig till de öfriga stormakterna, och, om tillfälle erbjöd sig, ytterligare stärka dem genom nya, ännu närmare förbindelser.

Carl Johans planer i detta fall anknöto sig för närvarande närmast till det förslag, som redan före hans ankomst till Sverige blifvit väckt rörande en förening emellan prins Oscar och prinsessan Alexandrine af Preussen. Fursten af Sayn-Wittgenstein hade först framkastat denna plan, och den hade i början med synbart välbehag blifvit upptagen af hofven både i Stockholm och i Berlin. Carl Johan var icke den, som kände sig minst smickrad af ett anbud, som vid den tidpunkt, då det framställdes, i visst afseende måste betraktas såsom en aktningsgärd åt hans personliga förtjenster, och Carl XIII:s nära skyldskap till den Brandenburgska konungafamiljen gaf ökad sannolikhet åt förslagets framgång.

Vid första underrättelsen om, att denna fråga blifvit bragt å tal, erbjöd sig Carl XIII att derom skrifva till konungen af Preussen. Kronprinsen sjelf, med blicken fästad på osäkerheten i Preussens och hela Europas dåvarande politiska ställning, tillrådde ett uppskof. Man inskränkte sig för ögonblicket till ett förslag — framställdt af grefve von Engeström (Juli 1811) vid ett sammanträde med Preussiske ministern i Stockholm, herr von Tarrach — att bekläda kronprinsen af Preussen med Serafimer-orden i utbyte emot Svarta Örns orden för prins Oscar. Artigheten upptogs af Fredrik Wilhelm med all välvilja, och ordensutbytet skedde.

De politiska omkastningarne 1812 och Sveriges i sammanhang dermed nylifvade planer på Norge syntes för ett ögonblick erbjuda ett alldeles nytt uppslag i frågan om prins Oscars förmälning. Vid mötet i Åbo föreslog nemligen kejsare Alexander bland annat, att man borde söka genom underhandlingar med Danmark förmå detta land att, emot skadeersättningar i Tyskland, i allsköns vänskap afträda Norge, och att, ifall en sådan fredlig öfverenskommelse kunde tillvägabringas, den borde beseglas genom en förening emellan den Svenske arffursten och en Dansk prinsessa [1]). Men denna plan, som var i sigte ända till Maj 1813, strandade emot Danska hofvets bestämda vägran att bifalla afträdelseförslaget [2]).

Man började nu med större allvar, än hittills, taga det Preussiska anbudet i öfvervägande. De obehagliga tvisterna med de allierade, som föregingo mötet i Trachenberg, der Carl Johan först gjorde Fredrik Wilhelms persoliga bekantskap, hade emellertid i följd, att frågan vid detta tillfälle icke blef vidrörd, och äfven ovissheten om det förestående fälttågets utgång gjorde tidpunkten å ömse sidor mindre inbjudande till en underhandling af detta slag. Först efter segren vid Leipzig, då kronprinsen började anse Europas och sin egen ställning mera betryggad, bragte han det grannlaga ämnet på tal i sitt sammanträde med konungen af Preussen.

Denne monark syntes fortfarande ganska böjd för förslaget, och kronprinsen ansåg, att under sådana förhållanden ögonblicket vore inne för en formlig anhållan å konungens af Sverige sida. Detta åter afböjdes nu af Fredrik Wilhelm, som med faderskänslans rätt yttrade sin önskan, att förbindelsen skulle i främsta rummet sättas i beroende af det ömsesidiga tycket, och att de tvänne unga tillärnade makarne borde lära känna hvar-

[1]) Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till grefve Carl Löwenhielm; Stockholm den 3 Nov. 1812. Jfr Schinkel-Bergman anf. st. VI sid. 244.

[2]) Jfr Schinkel-Bergman, anf. st. VII: 65, 112.

andra, innan man skred till något afgörande beslut i afseende på deras framtid.

Kronprinsen, som icke kunde annat än göra full rättvisa åt denna ädla bevekelsegrund, underrättade Carl XIII om förhållandet och beslöt några månader senare att gifva friherre Wetterstedt en instruktion rörande denna fråga, då denne i Januari 1814 afgick till de allierades stora högqvarter. Följden häraf blef en öfverläggning emellan Wetterstedt och friherre Hardenberg i Troyes den 15 Februari 1814. Preussens ställning var nu betydligt förändrad, och dermed äfven uppfattningen af den ifrågavarande förbindelsen. Hardenberg anmärkte, att en formlig ambassad i ändamål att begära den Preussiska prinsessans hand skulle i dåvarande ögonblick för båda hofven falla sig besvärlig, och att en förtrolig framställning från Konungen af Sverige till Hans Preussiska Majestät snarare vore lämplig. Han erinrade derjemte om Fredrik Wilhelms uttalade grundsats att icke söka utöfva något inflytande på sina barns enskilda tycke och upprepade hans önskan om de tvänne ungas personliga bekantskap, innan deras äktenskapliga förbindelse offentligen sattes i fråga.

Detta svar var icke olikt en undflykt, och då kort derefter underhandlingarne med Preussen rörande villkoren för Pommerns afträdande blefvo alltmer inveckladet*)

*) Frågan om Pommern var långt ifrån afslutad genom traktaten af den 7 Juni 1815. Uppgörelsen af Pommerska kammarens skulder till Svenska statsverket, hvilka Preussen borde öfvertaga, föranledde tvister emellan kabinetterna i Stockholm och Berlin, hvarjemte furst Hardenbergs vägran att utbetala den Sverige tillkommande andelen i de Belgiska och Franska krigskontributionerna hade väckt mycket missnöje. Grefve Carl Löwenhielm, som härom underhandlade i Wien, var ganska uppbragt emot Hardenberg, som helt och hållet satt å sido den grannlagenhet, han var skyldig en sjelfständig makts ombud. Se härom grefve C. Löwenhielms Apostill, dat. Wien d. 22 Jan. 1815 (Bil. N:o 29). Jfr dermed Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till general Campe den 2 Juni och till general Boye den 4 Okt. 1815.

samt slutligen antogo ett så hotande utseende, att fråga till och med blef om truppers afsändande till denna provins och om förstärkande af Stralsunds fästningsverk [1]), syntes utsigterna för giftermålsplanernas framgång temligen mörka.

De Pommerska angelägenheterna blefvo emellertid inom kort ordnade. Ingenting hindrade således förmälningsförslagets återupptagande. Man sade sig numera blott afvakta den tid, då prins Oscar skulle företaga en länge tillärnad utländsk resa. Meningen var, att han då skulle besöka Berlin och med prinsessan Alexandrine göra personlig bekantskap. För egen del tyckte sig prinsen ännu vara alltför ung att ingå en så vigtig förbindelse, och att man dermed icke behöfde hasta. Men i samma mon som han uppnådde en mognare ålder, under det lyckan ännu icke ansågs hafva uttalat sitt sista ord om den nya dynastiens framtid, återkom man allvarligare till det gamla förslaget, och underhandlingarne med Preussen blefvo således vid medlet af år 1816 återupptagna.

Bland de personer, som i Berlin lifligast intresserade sig för denna förbindelse, var den snillrika grefvinnan Pappenheim, hvars enthusiastiska hängifvenhet för Carl Johan vi känna af det föregående. Med hjertats hela uppriktighet hade hon fästat sig vid denna plan [2]) och använde allt sitt inflytande hos sin far, furst Hardenberg, för att befordra dess framgång. Herr Dehn,

---

[1]) Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till general Camps, Stockholm den 20 Maj 1815.

[2]) För dess befordran och emedan illviljan sökt vid de Tyska hofven på ett föga gynsamt sätt utmåla den unge Svenske arffursten hade grefvinnan Pappenheim föreslagit kronprinsen Carl Johan att låta sin son, ehuru blott 15 år gammal, visa sig vid kongressen i Wien. Se Bref från grefvinnan Pappenheim till H. K. H. kronprinsen Carl Johan, Güstrow (i Mecklenburg), den 4 Sept. 1814. Innehållet af detta vidlyftiga bref, så betecknande för förhållandet mellan grefvinnan P. och Carl Johan, föranleder oss att meddela skrifvelsen i dess helhet. Bil. N:o 30.

hvars mångsidiga användbarhet blifvit pröfvad vid kongressen i Wien och vid underhandlingarne rörande Pommern, var en gunstling inom Hardenbergska familjen och understödde på det ifrigaste grefvinnan Pappenheims bemödanden.

General Camps affärdades under något föregifvande till Berlin (Juni 1816), försedd med ett smickrande handbref från kronprinsen till furst Hardenberg jemte en krachan i juveler af 10,000 r:dr Hamburger b:kos värde. Den hos Fredrik Wilhelm synnerligen inflytelserike statsrådet Jordan erhöll ett vida solidare vedermäle af kronprinsens bevågenhet[1]). Furst Wittgenstein, Hardenberg och Jordan voro alla tre gynnsamt stämda för det tilltänkta giftermålet och önskade dess framgång; men, såsom det vill synas, hade fremmande ränker redan funnit utväg att blanda sig i saken.

General Camps erfor hemligen ganska snart, att underhandlingen mötte flera svårigheter, än man förmodat. Grefvinnan Pappenheim trodde, att de säkrast kunde öfvervinnas genom de intresserades personernas bekantskap. Man anmärkte såsom betecknande, att konungen under ett förtroligt samtal med furst Wittgenstein, som uttalat sig till förmån för den svenska förbindelsen, yttrat: »Jag är nog rik för att kunna betrygga mina barns lycka utan att behöfva låta politiken bestämma deras val[2]).

Både Wittgenstein och Jordan läto Camps förstå, att tidpunkten icke var gynnande för underhandlingens fortgång, och att den borde hållas hemlig intill det ögonblick, då man kunde offentligt meddela densamma, emedan det i motsatt fall kunde befaras, att många intriger skulle förena sig för att göra den om intet, isynnerhet som fru von Kamke, prinsessan Alexandrines guvernant, en fanatisk dotter af das grosse Vaterland, för

[1]) Bref från statsrådet Jordan till general Camps den 12 Sept. 1816, och till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan. Bil. N:o 31.
[2]) Se Bil. N:o 32.

hvilken allt var förhatligt som egde ett fransyskt ursprung, ingaf prinsessan vedervilja emot en förbindelse, som icke öfverensstämde med Brandenburgska husets anor eller guvernantens högtyska grundsatser. Dessutom var, såsom vi känna, militäraristokratien i Preussen ingalunda Carl Johan bevågen. De intryck, den medfört från kriget 1813, fortlefde ännu [1]). Samma afund, som då förödmjukades af att se Preussens krigare föras till seger af den förre Franske marskalken, fann det äfven vara i sin ordning att motarbeta en förbindelse, som gick det Brandenburgska husets stolthet för nära, då man i Stockholm ville betrakta den såsom ganska smickrande för Preussen, sedan detta land i icke ringa mon fått Carl Johans segerrika uppträdande att tacka för den ståndpunkt af makt och betydenhet, hvilken det åter lyckats intaga.

Grefvinnan Pappenheim och hennes vänners bemödanden att tillintetgöra denna inflytelse kröntes icke af framgång. Hon förtrodde general Camps sin öfvertygelse om nödvändigheten att för ögonblicket låta saken hvila eller behandla den med hemlighetsfull försigtighet. Endast prins Oscars egen närvaro i Berlin kunde bereda den en ny fördelaktigare vändning [2]).

Carl Johan, otålig vid den Preussiska förbehållsamheten och de förnyade uppskofven med den förklaring, som han väntat från hofvet i Berlin med så mycket mera skäl, som förslaget ursprungligen derifrån utgått, hade under ett samtal med Tarrach med nog mycken oförbehållsamhet låtit förmärka sitt missnöje. Enligt enskilda underrättelser skall kronprinsen på ett

---

[1]) Fältmarskalken Gneisenau var isynnerhet Carl Johan obenägen.

[2]) Se general Camps bref till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan, Berlin den 10 Juni 1816. Camps hade begifvit sig till grefvinnan Pappenheims landtslott för att icke fortfarande synas i Berlin. Jfr bref från grefvinnan Pappenheim till H. K. H. kronprinsen den 5 Sept. och den 24 Nov. 1817, i hvilket senare hon meddelar nyheten om sitt eget giftermål med furst Pückler-Muskau. Bil. N:is 32, 33, 34.

för den Preussiska fåfängan förödmjukande sätt yttrat sig om sitt ingripande i Preussens öden 1813 och låtit förstå att det varit hans »omsorger och anordningar som krigare, hvilka Berlin haft att tacka för sin räddning och Preussiska monarkien för de framgångar, den sedermera vunnit».

Tarrachs meddelanden till sitt hof om detta samtal stegrade missbelåtenheten i Berlin. Grefvinnan Pappenheim yttrade i anledning häraf i ett bref till kronprinsen: »Jag ber Er anse min far såsom Er verklige vän och tillgifne tjenare, hvilken ingenting högre önskar än att knyta och befästa de band, som böra förena Edra och Preussens intressen på ett sätt, som skall göra dem oupplösliga. Jag bör dock icke dölja för Er, att han varit ledsen, ganska ledsen öfver innehållet af herr Tarrachs depesch, som hos konungen efterlemnat ett intryck, hvilket icke lätt torde kunna utplånas. Men han hoppas dock att öfvervinna detta och har talat med Dehn om de utvägar, hvarigenom målet bör kunna vinnas. Om Ni emot hans förmodan tror Er ega skäl att beklaga Er öfver Preussen, så besvär han Er dock, dyre prins, att icke öfverlemna Er åt dessa häftiga utgjutelser, hvilka aldrig leda till något godt o. s. v.» [1]).

Carl XIII dog vid denna tid. Preussiske generalen Engelbrechten afsändes att å sin monarks vägnar lyckönska Carl Johan till hans uppstigande på thronen; men generalen sjuknade på vägen till Sverige och dog i Skåne. Hans adjutant, en ung gardesofficer vid namn Kleist, ankom till Stockholm med lyckönskningsskrifvelsen från Fredrik Wilhelm. Herr von Kleist, lika listig som ränkfull, lyckades vinna grefvinnan Engeströms förtroende och blef på denna väg invigd i alla skiftningarne af den Preussiska giftermålsunderhandlingen. Grefvinnan Engeström med sin föga diplomatiska öppenhjertighet hade låtit honom förstå, att Preussen borde önska

---

[1]) Bref från grefvinnan Pückler-Muskau till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan den 19 Dec. 1817.

denna förbindelse, och, hvad som var ännu betänkligare, Carl Johan sjelf hade under det afskedsföreträde, han lemnade Kleist, yttrat sig i ungefär samma ton, som förut till Tarrach.

Då Fredrik Wilhelm erhöll kunskap om allt detta, som illviljan redan betydligen skärpt, innan det kom till monarkens öra, intogs han af en billig förtrytelse [1]). Han berättade sjelf i kretsen af sin familj det oväntade språk, man fört i Stockholm; och ehuru af naturen sluten och saktmodig yttrade han dervid till prinsessorna med en ton af missnöje: »Tacka Gud mina barn, att Preussen icke fallit så djupt, att det behöfver söka upplyfta sig genom en familjförbindelse med Sveriges nya dynasti».

Det lider intet tvifvel, att hemliga ränker drefvo sitt spel i denna fråga, och att huset Brandenburg icke förmådde lösgöra sig från de olyckliga bördsfördomar, som beherrska de gamla Europeiska dynastierna. Då Preussen föreslog denna förbindelse 1840, voro utsigterna för monarkiens framtid temligen ovissa. Den uppmärksamhet, som då visades Carl Johan, liknade i visst fall det steg, hvartill Österrike beqvämade sig 1809, då det erbjöd Napoleon den Habsburgska kejsardottren till gemål.

Det var troligen vid denna tid och i följd af de förhållanden, vi här vidrört, Carl Johan började tänka på att förmäla sin son inom någon högättad svensk familj. Vår historia hade uppvisat för honom mer än ett exempel af sådana förbindelser. Familjerna Bielke, Stenbock och Lejonhufvud hade gifvit de första Wasakonungarne gemåler, och föga fattades, att den store Gustaf Adolf hade äktat Ebba Brahe. Gustaf III:s bror hade förgäfves friat till fröken Fersen. Braheska slägten, nu

[1]) Kleist hade berättat Carl Johans yttrande i närvaro af general Kökeritz. Denne, en gammal gunstling hos konungen, med hvilken han om aftnarne plägade röka sin tobakspipa, under samspråk om dagens nyheter, omtalade Kleists meddelanden för Fredrik Wilhelm.

den mest ansedda i Sverige, både från början varit föremål för Carl Johans synnerliga uppmärksamhet. Han hyste eller låtsade hysa en tid den tanken att förmäla sin son inom denna slägt. Han ville ej anse de konstitutionella hindren för oöfvervinnerliga och skulle måhända icke ogerna sett sin son förenad med (den vid denna tid 12:åriga) fröken Ulla Brahe.

Var planen allvarlig? eller var den ett smicker för att vinna en ansedd och ärad slägt? Svaret lemna vi oafgjordt; tanken synes väl i sig sjelf ej sällsammare, än då vi i våra dagar sett en fransk kejsare taga till gemål en Spansk fröken, sedan han fått afslag af — prinsessan Carola af Wasa[1].

Carl Johan meddelade sig verkligen i denna syftning med Wetterstedt, som dock visligen afrådde ett dylikt förslag, erinrande, att det vore stridande mot successionsordningen, hvilken i så fall måste ändras, och att det i öfrigt skulle väcka så mycken enskild afund och framtida vådor, att det under alla synpunkter borde lemnas å sido.

Man kände ännu ej i Stockholm, huru långt sondringen fortskridit i Berlin rörande förmälningsfrågan, då Carl Johan afsände en bland sina förtrogne, amiralen Gyllensköld, till Tyskland för att söka bereda åt dessa vigtiga underhandlingar ett nytt uppslag. Han skulle begifva sig till Tyska badorter under föregifvande att sköta sin helsa. I Juli 1818 anlände han till Berlin, der Camps och Dehn ännu vistades. Camps såg icke mera någon förhoppning att leda giftermålsunderhandlingarne derstädes till ett lyckligt slut. Då Gyllensköld underrättades om ställningen, afstyrkte han genast hela planen. Han förklarade rentut, att det vore mindre passande, att prins Oscar skulle, oviss om utgången, in-

[1]) År 1852 sysselsatte sig den utländska pressen mycket med kejsare Napoleon III:s plan att förmäla sig med prinsessan Carola af Wasa, som följande år gifte sig med prins Albert af Sachsen.

flena sig vid Preussiska hofvet för att likaom undergå en besigtning af prinsessorna, och att sådant skulle förnärma Svenska nationens värdighet. Gyllensköld afreste till Bayern, och lärer derifrån insändt underrättelser till Stockholm, som snart ledde tankarne åt annat håll.

Omkring denna tid (medlet af 1818) hade konungen af Preussen afrest till Petersburg. Kejsarinnan Elisabeth hade önskat se sin unga frände, prins Paul af Mecklenburg, förmäld med Fredrik Wilhelms yngsta dotter Alexandrine. Då kejsarinnan talade med konungen derom, och han syntes tveka att genast lemna ett bestämdt svar, genmälde hon: »Jag vet hvad som återhåller Ers Majestät. Det är löftet till prins Oscar af Sverige; men man är redan kommen på andra tankar i Stockholm. Prinsens resa är uppskjuten och kommer ej att ske förr än om 4 år.

Emellertid förefollo de obehagliga underhandlingarne om den Danska statsskulden, i hvilka stormakterna och äfven Preussen uppträdde emot Sverige med en sträfhet, som märkbart afkylde den vänliga stämning, giftermålsplanerna bort framkalla. En stötande not från Preussiska statskansliet hade å Svenska kabinettets sida föranledt ett genmäle, som var ganska skarpt[1].

Allt detta uppretade sinnesstämningen emellan de båda hofven och påskyndade giftermålsunderhandlingens fullkomliga afbrytande. Detta inträffade förr än man anade.

Under kejsare Alexanders motbesök i Berlin (hösten 1818) hade hertigen af Mecklenburg-Schwerin med sin son, arfprinsen Paul, ankommit dit. Mellan denne unge furste och prinsessan Alexandrine, hvilka nu under en tid hade tillfälle att dagligen se hvarandra, uppväxte hastigt en ömsesidig böjelse af ömmare art. Konung

[1] Se förslag till note till friherre Taube, dikteradt af Carl Johan för general Holst och afskrifvet efter originalet. Bil. N:o 35.

Fredrik Wilhelm och hans familj sågo detta med nöje och hade så mycket större skäl att önska denna förbindelse all framgång, då deraf skulle bildas en ny länk i de politiska band, som från 1812 fästat Preussen och Ryssland vid hvarandra. De båda älskande voro också knappast tvänne veckor efter deras första sammanträffande redan förlofvade, och en formlig begäran om prinsessans hand blef omedelbart derefter framställd både af prins Paul och hans fader redan före deras afresa från Berlin.

Hardenberg, Wittgenstein och Jordan beklagade, att deras bemödanden icke kunnat åt det Svenska giftermålsförslaget bereda den framgång, de önskat. Dehns och grefvinnan Pappenheims råd hade, såsom det troddes, blifvit gjorda om intet genom oförsigtigheter vid hofvet i Stockholm. Då emellertid detta enligt höflighetens fordringar på ett passande sätt borde underrättas om prinsessan Alexandrines förlofning — en nyhet, som icke mera var oväntad — erhöll statsrådet Jordan uppdrag att i förtrolig väg derom lemna ett meddelande. Detta skedde genom ett enskildt bref till general Camps, hvaruti det hette, att konungen, som fann prins Paul af Mecklenburg vara en passande gemål åt sin dotter och som icke mot hennes hjertas val ville lägga några hinder i vägen, »erfor dervid endast obehaget att nödgas uppgifva den förbindelse med det Svenska konungahuset, som varit i fråga»[1]).

I det svar, general Camps fick befallning lemna på detta bref, yttras, att då den förbindelse, hvarom man nu underrättades, tillkommit helt naturligt, kunde den icke väcka någon förundran; att Svenska hofvet sedan längre tid tillbaka varit derpå förberedt först och främst sedan prins Oscars resa blifvit på obestämd tid uppskjuten och ännu mera genom den unge furstens både till sin far och till konungen uttalade önskan, att man

[1]) Bref från Jordan till Camps, den 5 Dec. 1818.

icke måtte afgöra denna för hans framtid så vigtiga fråga förrän han uppnått en ålder af 21 eller 22 år[1].

Denna långa underhandling, som med få afbrott fortgått alltsedan Oktober månad 1810, hade sålunda blifvit till intet. Carl Johans många hemliga vedersakare fröjdade sig deråt, och detta misslyckade försök att inympa den nya Svenska fursteätten på den gamla Brandenburgska stammen bidrog än ytterligare att nära förhoppningarne hos det parti, som inom och utom vårt fäderneslaud länge och envist synes hafva umgåtts med planer att störta Carl Johan, om icke från thronen, åtminstone från den plats, han tagit i besittning i Svenska folkets hjerta.

---

[1]) Bref från general Camps till Jordan, den 29 Dec. 1818. Bil. N:o 36.

FEMTE KAPITLET.

Bernadottska dynastien och den Gustavianska ligan.

Det Gustavianska partiet i motsats mot 1809 års män. — Statsrådet Platen varnar kronprinsen mot högadeln. — Mystiska meddelanden i samma syftning. — Missnöje med den nya statsförfattningen. — Grefve C. S. Mörners åsigter om densamma. — Orsaker till Carl Johans osäkra ställning. — Hans åtgärder till betryggande af densamma. — Hans eftergifvenhet för adelns anspråk. — Förbudet af allt umgänge med f. d. konungafamiljen. — Indragningsmakten o. s. v. — Striden emellan legitimiteten och revolutionen. — F. d. konungafamiljen och ständerna 1815. — Verkningar af familjefördraget i Åbo. — Dikter och smädelser om Sverige och Carl Johan. — Kejsare Alexanders förmynderskap för drottning Fredrikas barn. — Kejsarinnan Elisabeth och enkekejsarinnan af Ryssland prins Gustafs erkända beskyddarinnor. — Grefve De la Gardies erkännande att intriger förehades emot dynastien. — Smädeskrifter mot Carl Johan utgifna i Tyskland af Gollowkin och Natt och Dag. — Grefve G. Löwenhielms sändning till Petersburg. — Alexanders yttranden. — Förslaget att förmå prins Gustaf afsäga sig sina anspråk på Svenska thronen ogilladt af Carl Johan. — Märklig skrift af kanslirådet Malmström om en fiendtlig liga emot dynastien. — Lindbomska upptåget. — Oro, uppvaktningar och tal. — Grefve De la Gardie anklagad för stämplingar, men justifierad. — Carl Johans egen åsigt om dessa ränker och deras upphof. — Samtal hos drottningen mellan Carl Johan och grefve Fleming. — Erinringar om Stuartska pretendenten m. fl. — Holsteinska huset skyddadt på Sveriges thron genom familjefördrag med Ryssland 1743, ett motstycke till fördraget i Åbo. — Förklaringar afgifna i Petersburg. — Betydelsen och följderna af de ständigt upprepade angifvelserna om hemliga ränker emot Carl Johan.

Det ämne, hvartill vi nu påkalla läsarens uppmärksamhet, utgör ett bland de dunklaste och minst utredda i Carl Johans historia, och vi skulle helst önskat att tills vidare lemna det alldeles ovidrördt; men å andra sidan ligger det för öppen dag, att de tilldragelser, vi gå att skildra, utöfvat ett mäktigt inflytande på Carl Johans hållning såsom regent på samma gång som de sprida en betydelsefull belysning öfver mången åtgärd, hvars bevekelsegrund man under andra förhållanden skulle haft svårt att förklara.

Redan i föregående delar af detta arbete hafva antydningar blifvit lemnade om tillvaron af ett parti,

missnöjdt med 1809 års statshvälfning och med allt, som dermed stod i närmare eller aflägsnare sammanhang. Det har äfven blifvit visadt, hvar man ansett detta parti haft sin rot och sina förgreningar, nemligen bland åtskilliga medlemmar af högadeln, Sveriges »ultra-rojalister», slafvar under samma fördomar och delande ungefär samma syften, som deras ståndsförvandter och politiska trosbröder inom Frankrikes gamla aristokrati. Händelserna 1809 hade sårat dem i deras dyrbaraste intressen; det Holstein-Gottorpska konungahusets dethronisering var i deras ögon ett brott, hvars afskyvärdhet kunde ställas i jemnbredd snarare med Ludvig XVI:s fall för en förvildad folkyras blodiga raseri, än med Gustaf III:s för en aristokratisk sammansvärjning och en adlig lönnmördares kula. De betraktade den demokratiska andan i den nya statsförfattningen, som sökt återställa jemnvigten emellan folkmakt och konungamakt samt öppnat möjligheten af ett fritt tillträde till samhällets höjder äfven för andra förtjenster, än anornas tillfälliga företräden, såsom en förhatlig rättskränkning, och de sågo i den nya ordningens upphofsmän föga annat, än en samling orostiftare och för riket vådlige nyhetsmakare.

Utan tvifvel hade 1809 års män med fästadt afseende på de förhandenvarande omständigheternas kraf och på fosterlandets framtida trygghet handlat både statsklokt och rätt, då de vid Gustaf Adolfs afsättning äfven uteslöto hans ätt från thronen; men lika säkert var dock denna åtgärd en bland statshvälfningens ömtåligaste sidor och länge ett föremål för delade omdömen både inom Sverige och i utlandet. Den afsatte monarkens son hade ingen del i sin faders felsteg; han hade icke förverkat en rättighet, som före den ödesdigra trettonde Mars ingen bestridt, och han hade mäktiga anförvandter, som måhända icke saknade lust att föra hans talan. Att med denne unge furstes namn till lösen draga i kamp emot den nya ordningen var således hos densammas motståndare ett förfaringssätt, som icke var illa beräknadt. Men att under denna fana bjuda spetsen åt

statshvälfningens män i öppen strid hade varit vanvett. De hemliga stämplingarnes smygvägar blefvo således det s. k. Gustavianska partiets framtida kampplats, och deras vapen voro stridsfältet värdiga.

För Carl Johans lättrörliga inbillning var medvetandet om ett emot hans dynasti fiendtligt partis tillvaro — man må nu gifva det hvad benämning man behagar — om ej en källa till beständig oro, dock alltid en lätt förklarlig och fullt berättigad anledning till försigtig omtänksamhet. Han kände mer än väl, att under allt det smicker och alla de underdånighetsbetygelser, som den höga bördsadeln egnade honom, gömde den dock i hjertat Gustavianska sympathier jemte en illa dold harm öfver den demokratiska karakteren af statshvälfningen, öfver konungamaktens inskränkning, öfver det hemska blodsdramat den 20 Juni och öfver skådespelet af en Revolutionens son på trappsteget till Wasarnes thron.

Hvad skulle väl kronprinsen tänka, då han en månad efter sin ankomst till Sverige emottog följande varning:

»Här säges allmänt, att grefve Fersens begrafning blifvit firad med stor ståt! Då enligt dessa underrättelser ceremonien redan är förbi, skall jag icke med afseende på densamma tillåta mig någon anmärkning; men jag anser det icke vara utan betydelse (indifférent), att man här i provinsen (Westergöthland) tillägger, att icke blott E. K. H. vid detta tillfälle fört befälet öfver trupperna utan äfven besörjt sjelfva begrafningen på egen bekostnad. E. K. H. skall tillgifva mig min vanliga uppriktighet, som emot E. K. H. först med lifvet skall upphöra, men E. K. H. skall värdigas erinra sig, att snart sagdt mitt första ord till E. K. H. var, att *i Sverige icke finnas några jakobiner, men många aristokrater och dessa ganska verksamma. Dessa hafva mer än en gång varit nära att dränkas i sitt eget blod, och detta är måhända enda sättet att kurera dem. De hafva blifvit frälsade af E. K. H., och de skola icke underlåta att söka stödja sig*

på ett så högt beskydd för att ånyo börja leken desto fördelaktigare. Måtte Gud beskydda och upprätthålla det förtroende man hyser till E. K. Höghets person och karakter. Se der den enda grundvalen för mitt olyckliga fädernesland, som utan detta stöd skulle vara ohjelpligen förloradt!»

Detta var isanning ett oförtäckt språk och en betydelsefull varning. Var det måhända blott en afundsam röst ur den ofrälse hopen eller ur kretsen af den lycksökande skaran, som skyndade att af den nye thronföljarens gunst tigga ära och bröd? Vi behöfva derpå endast svara, att det bref, hvarur ofvananförde yttrande är hemtadt, har till författare dåvarande statsrådet och friherren *Baltzar Bogislaus von Platen*[1]).

Sådane ord från en sådan man kunde icke annat, än göra ett djupt, ett outplånligt intryck på en furste med Carl Johans skaplynne och i den ställning, hvari han befann sig såsom en ur revolutionen och ur folkets sköte utgången stiftare af en ny konungaätt.

Men äfven från flera andra håll ingingo till kronprinsen varningar emot den högre adeln. Så t. ex. heter det i en viss »mystisk» skrifvelse, som tillsändes honom vid denna tidpunkt: »Det är adelns förtryckande öfvermod (arrogance oppressive), som föranledt de mest olycksbringande hvälfningar i Sverige, från och med det åt Carl XI öfverlåtna envåldet till och med den åt Gustaf III skänkta säkerhetsakten. Bördsaristokratiens innersta väsen är att hata, afsky och förfölja alla *uppkomlingar* vida mera, än de ofrälse göra det. Den gamla adeln uttrycker sitt djupa och oförsonliga förakt för de nyadlade genom att skymfa och nedsätta dem medelst öknamnet »parvenuer». Nu har Sveriges sista revolution blifvit utförd af medborgare, som utgöra första, andra eller högst tredje länken i deras nya adelskap. Alla dessa personer, som i den gamla högadelns ögon äro

[1]) Bref från B. von Platen till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan, dat. Tjos (i Westergötland nära Sjötorp) den 8 Dec. 1810. Brefvet, skrifvet på franska, finnes i original i S. S.

parvenuer, betraktas som ett ovärdigt intrång i dennas häfdvunna rätt att ensam vara i besittning af riksstyrelsen. Dessa åsigter hafva genom alla slägtleder blifvit fortplantade och äro i deras sinnen så inrotade, som sjelfva arfsynden. Och denna opinions makt är äfven bland de ofrälse stånden sådan, att man icke mera förvånas, då någon af den gamla adeln erhåller ett högt och ansvarsfullt embete, ty man betraktar honom i följd af hans lysande börd skicklig till allt, utan att behöfva bevisa det genom några prof af personlig duglighet»[1]).

Å andra sidan dröjde icke de gammalaristokratiska åsigternas målsmän att hos den nye thronföljaren söka göra sin talan gällande. Deras uppfattning af förhållandena var naturligtvis en helt annan, ehuru derföre icke mindre oroande för kronprinsens ställning. De sågo farorna i tidens frisinnade riktning och i den nya statsförfattningen, som deraf var ett uttryck. Så t. ex. lemnar en skrifvelse till regeringen från en upphöjd och högättad embetsman, landshöfdingen grefve Carl Stellan Mörner, följande mörka skildring af sinnesstämningen i landet: »Många opatriotiska medborgare hafva i flera år arbetat derpå att föra nationallynnet till uppstudsighet och obändighet. Följderna efter 1809 års riksdag äro synbara, och tyvärr! äro icke få, hvilka äfven för det närvarande önska en allmän villervalla. Det är kanske obehörigt af mig att yttra ett enskildt bekymmer öfver vår allmänna ställning; men tillåt mig yppa den farhåga jag bär att allt ramlar under tiden, att regeringsbördan blir odräglig, och att allmänna säkerheten icke är att påräkna, såvida icke snart konungamakten blir mera kraftfull och en nödvändighet för lydande att ef-

[1]) Det synes visserligen icke varit utan skäl exc. Engeström vid denna tid skref till exc. Toll: »Någon är, som söker bibringa H. K. H. misstroende till adel i allmänhet och till den Skånska isynnerhet. Han är likväl för ädel att illa upptaga, när man vågar upplysa honom» o. s. v., dat. den 9 Juli 1811. Se Toll, Biogr. teckning II: sid. 186.

terkomma hvad som befalles»[1]) — och kort derefter heter det i ett nytt bref från samme grefve Mörner: »Att H. K. H. Kronprinsen finner nödvändigheten af all möjlig styrka hos regeringen är en tröstande underrättelse för alla dem, hvilka älska ordning och lugn inom samhället, och jag vågar heligt försäkra att utan de allvarsammaste mått och steg är konungen på sin thron icke sjelf säker... Vi hafva Gud näs! redan kommit så långt, att vi alldeles missvårda den lagliga friheten och behöfva styras med all varsamhet»[2]).

Dessa och flere dylika meddelanden, som i form af underdåniga råd eller välvilliga varningar lades under kronprinsens ögon under de första månaderna af hans vistelse i ett land, hvars inre förhållanden ännu voro honom alldeles fremmande och hvars partiväsende var en varnande motbild till det olyckliga Polens, ingåfvo honom icke utan skäl bekymmer och fruktan. Minnena från det förflutna voro ingalunda egnade att minska betydelsen af sådane skriftliga framställningar, och snart yppade företeelser stegrade deras vigt. De mer eller mindre ohöljda stämplingar, som redan före Carl Johans ankomst till Sverige utgått från det Gustavianska partiet, och som icke blifvit honom obekanta, de omständigheter, som voro förknippade med Armfelts aflägsnande, de rykten och hemliga angifvelser, hvilka under upproret i Skåne 1811 framburos till honom rörande sinnesstämningen bland åtskillige inom denna landsort, och slutligen de ständigt inlöpande underrättelserna om Gustaf Adolfs irrfärder emellan de Europeiska hofven samt den utländska pressens uppenbara sträfvanden att bearbeta den allmänna meningen till förmån för den fördrifna konungafamiljen — alla dessa omständigheter bidrogo i hög grad att nära och underblåsa Carl Johans misstänksamhet, att låta honom känna sin ställning för

[1]) Bref från landshöfdingen grefve C. S. Mörner till exc. grefve von Engeström, Wexiö den 9 Juni 1811.

[2]) Dat. Wexiö den 1 Juli 1811.

ögonblicket vacklande och låta honom ana en framtid full af faror. Också var det just under inflytelsen af alla dessa förhållanden och af den sinnesstämning, de uppväckte, som kronprinsen trodde sig skyldig både sig sjelf och det folk, som kallat honom till ledare af sina öden, att söka förekomma och tillintetgöra de rubbningar, som tycktes hota landets författning och det inre lugnet. Å ena sidan hänvisad på adeln såsom sitt mäktigaste stöd och sin fruktansvärdaste fiende, inleddes kronprinsen med eller mot sin vilja att alltför uteslutande anförtro sig åt detta stånd, som af ålder omgaf thronen och helt och hållet hade den högre förvaltningen i sin hand. Han gjorde sig all möda att smeka dess fördomar i afsigt att qväfva det missnöje, som just från åtskillige medlemmar af den högre bördsaristokratien ansågs ega sitt upphof. Så omslöts den nyvalde thronföljaren redan från början inom den trånga kretsen af en privilegierad kast, som på samma gång sökte blifva hans öga och hans hand, hans uteslutande rådgifvare och verkställare af hans vilja. Häraf förklaras, huru han under påtryckningen af sin aristokratiska omgifnings uppfattning och åskådningssätt alltmer och mer införlifvades med de strängt konservativa grundsatser, som vanligen ega sina trognaste anhängare inom den samhällsklass, hvars första politiska trosartikel är den, att »börd medför rättigheter äldre än någon lag, och som ej af någon lag kunna förändras», en samhällsklass, i hvars ögon de ärftliga företrädena således måste synas vida mera aktningsbjudande, än de sjelfförvärfda, och, såsom en nödvändig följd deraf, framåtskridandets rörliga och kraftansträngande arbete ega vida mindre lockelse, än stillaståendets makliga beqvämlighet. Å andra sidan erbjödo sig åt Carl Johan äfven andra skyddsvärn, och han trodde sig finna dem genom att begagna regeringens hela makt och myndighet till afvändande af de angrepp, som möjligen voro att befara emot hans person och hans rättigheter. Så föddes förordningen af d. 19 December 1810, hvarigenom landshöfdingarne i riket

ålades att hvar i sin landsort vaka öfver allmänna tänkesättet, hålla uppsigt öfver misstänkta personers uppförande och öfver innevånarnes möjliga förbindelser med utlandet samt om detta och dylikt afgifva berättelser till regeringen. Så föranleddes ordnandet af en hemlig polis i hufvudstaden med vidsträckta förgreningar, äfvensom en ytterligare skärpning (1812) i de försigtighetsmått, som redan förut blifvit vidtagna i afseende på förhållandet till den fördrifna konungafamiljen, och sjelfva tryckfrihetens inskränkning, genom det föga välbetänkta införandet af Indragningsmakten, var en åtgärd, förorsakad till icke ringa del af farhågor för inhemska stämplingar.

Dessa farhågor följde kronprinsen i Tyskland 1813 och blefvo icke utan inflytande på hans hållning och handlingssätt under det stora koalitionskriget. Ett förloradt fältslag skulle genast hafva lifvat hans vedersakares mod och gifvit näring åt deras förhoppningar; ett afgörande nederlag eller förlusten af den armé, han medförde, skulle satt på spel icke blott Sveriges stora intressen, men till och med hans krona. Deraf hans ytterliga försigtighet i sina krigsrörelser och hans omsorgsfulla sparande af de Svenska trupperna! De nya lagrar, han skördade, och de politiska framgångar, han tillkämpade sig, förstummade knotet och tvungo de missnöjde att hålla sig i tillbakadragen overksamhet. Under den allmänna hänförelsen, som mötte den från kriget återvändande thronföljaren, skulle hvarje försök att ifrågasätta det berättigade i hans ställning blifvit fruktlöst och måhända framkallat en ny 20 Juni. Men tiden var rörlig, och sinnenna lätt antända. De sednaste tilldragelserna i Frankrike bevisade, att från afguderi till hat är ofta blott ett enda snabbt språng i folkens lif. Carl Johan hade skådat Napoleon på höjden af ära och makt, uppburen af en stor och tapper nations blinda hängifvenhet, och han hade äfven varit vittne till det förnedrande skådespelet, då samma folk, hånande sin kejserlige afgud och smickrande de fiender, som störtat honom,

böjde knä för restaurationen. Åsynen häraf hade smärtat honom djupt och skakat hans förtroende till all s. k. folkenthusiasm. Han hade fått en kraftig erinran om osäkerheten i sin egen ställning, och för hans minne framställde sig outplånligt Napoleons ord, då han den 18 Brumaire tog sin boning i de Franska konungarnes gamla palats: »det är icke nog att hafva inflyttat i Tuilerierna; man måste äfven der bibehålla sig».

Carl Johan egde samma skäl att vara betänkt på betryggande af sin plats i den Svenska konungaborgen. Efter segren öfver det Napoleonska verldsväldet framträdde legitimiteten med anspråk att lägga hela Europa under sin domvärjo, och sedan Bourbonerna blifvit återinsatta i Frankrike, Spanien och Neapel samt huset Oranien i Holland, sedan alla de gamla furstefamiljerna i Tyskland lyckats, i trots af allmänna meningens makt, återtaga sina förlorade rättigheter, vände sig legitimitetens hämndlystna blickar äfven emot Sverige. Dynastien Bernadottes qvarsittande på en af Europas äldsta throner ansågs nemligen af alla folksouveränitetens förnekare och alla dyrkare af den s. k. »gudomliga rätten» såsom ett revolutionärt intrång, fullkomligt oförenligt med den »monarkiska principen»[1]); och den fördrifna konunga-

[1]) »Monarkien, sådan den förefinnes i Europas flesta stater» — yttrar en af denna tids ryktbarheter — »är en genom tid och vana mildrad statsförfattning. Den är omgärdad af aristokratiska korporationer, af hvilka den på en gång både upprätthålles och begränsas. Dess fredliga och regelbundna gående i arf från slägte till slägte gör undergifvenheten lättare och den maktegande mindre misstänksam. Monarken är på sätt och vis ett abstrakt väsende. Man ser i honom mindre en individ, än en hel konungalängd, en kedja af makt genom flere århundraden... Monarkien är ej ett åt en person på andras bekostnad beviljadt företräde; den är ett på förhand helgadt öfverherrskap... Det är ej nog, att man förklarar sig för ärftlig monark. Det är ej thronen, som man vill låta gå i arf, utan den ärfda thronen, som gör att man är det. Man är ej ärftlig monark förrän efter andra generationen. Ända dertill kan väl usurpationen kalla sig monarki; men den behåller skakningarne af den revolution, som

familjens anspråk ville man af samma anledning fortfarande hafva betraktade såsom »en öppen fråga». De försök, som i denna riktning gjordes vid kongressen i Wien, hade visserligen strandat hufvudsakligen på kejsare Alexanders bestämda tillbakavisande; men dermed hvarken föllo planerna eller upphörde angreppen emot den Svenske thronföljaren.

Redan vid tidpunkten för riksdagens sammanträde 1815 hae den utländska pressens utmanande språk blifvit så djerft och pretendentens anspråk så oblygt framlagde, att ständerna funno sig föranlåtne bemyndiga regeringen att vidtaga åtgärder till stäfjande af detta ofog. I följd häraf läto de i den förut omnämnda tacksägelseadressen till konungen och kronprinsen införa en offentlig och bestämd förklaring, att »de med liflig harm och djup förtrytelse hört omtalas en af f. d. konungen författad och i Tyskland utspridd s. k. Protestation, hvaruti han sökt göra sin sons förmenta rättigheter gällande», äfvensom att de med samma känslor erfarit »de i utländska tidningsblad framställda, tilltagsna och sårande, fastän vanmäktiga försök att föra den fördrifna konungafamiljens talan», och hade ständerna med anledning af dessa förhållanden »stannat i vissa beslut, dem man till konungens verkställighet öfverlemnade».

Dessa beslut afsågo indragning af det underhåll, som blifvit f. d. konungafamiljen af Sveriges ständer anslaget, äfvensom andra åtgärder i den händelse, att förnärmelserna emot Sverige och dess thronföljare icke upphörde[1]).

Att Carl Johan å sin sida sökte begagna de medel, som stodo honom till buds, för att sätta sin dynasti i skydd emot Gustavianismens närgångna anspråk, lika

---

grundlagt densamma. Dessa förmenta dynastier äro lika stormiga, som faktioner; lika förtryckande, som tyranniet. Det är antingen Polska anarkien eller Ottomanska despotismen; oftast begge». Se Benjamin Constant, Om Eröfringssystemet och om Usurpationen, Öfvers. Sthm 1815. Kap. 11.

[1]) Se Bihang till Rikeståndens Protokoll 1815, I: sid. 98 ff.

förolämpande för nationen som för thronföljaren, var naturligt. Det var folkets egen rätt, som i främsta rummet här var i fråga, och försigtigheten bjöd omgärda den med allt slags traktatmessigt erkännande utifrån såsom en nyttig motvigt emot den bestående reaktionens aldrig hvilande verksamhet. Icke utan skäl troddes denna påräkna sitt förnämsta stöd i Petersburg, och det var äfven derifrån Carl Johan emottog första underrättelsen om det ogynnsamma intryck, hans val till Svensk thronföljare sades hafva åstadkommit inom de gamla legitima hofven, och om de hotelser, som undfallit kejsare Alexander. Men efter Czernitscheffs besök i Stockholm (December 1810) och den i följd deraf inledda förtroliga brefvexlingen emellan kronprinsen och Alexander fattade den förre planen att hos Rysslands kejsare finna ett stöd både för sin egen osäkra ställning[1]) och för genomförandet af Norges förening med Sverige, samt öppnade i detta ändamål underhandlingarne om det beryktade *familjefördraget*. Hvad man för öfrigt må tänka om detta fördrag, säkert är att de utländska ränksmiderierna till förmån för Gustaf Adolfs son derigenom funno sig beröfvade ett af sina i främsta rummet påräknade fotfästen[2]). Den ifver, hvarmed Carl Johans vedersakare oupphörligt ansträngt sig att utså tvedrägt emellan honom och kejsare Alexander, och de nya försök, som allt fortfarande gjordes i denna syftning, visade tillräckligt, från hvilket håll man trodde sig kunna bereda pretendenten det yttre stöd, som erfordrades för att med framgång kunna verka till hans fördel.

---

[1]) Vi införa här i Bilagan N:o 37 Carl Johans bref till kejsare Alexander af den 16 Jan. 1811, hvilket rätteligen bort ha sin plats i Schinkel-Bergman, anf. st. VI: sid. 40.

[2]) Det var äfven med fästadt afseende på dessa stämplingar Carl Johan i alla fördrag, som med fremmande makter afslötos under Carl XIII:s regering, lät efter orden: Konungen af Sverige etc. vidfoga: *enligt successionsordningen af d. 26 Sept. 1810.*

Den hemliga afunden och oviljan emot Carl Johan inom de gamla hofven och de högadlige kretsarne sökte sig alltjemt nya utvägar för att skada honom. Knappt hade man uppspårat, att underhandlingar voro å bane i Berlin rörande prins Oscars förmälning — en plan, hvars betydelse och vigt för den Bernadottska dynastiens framtid låg för öppen dag — förrän man genast var färdig att gripa detta nya tillfälle att ställa hinder i Carl Johans väg. Ingenting lämpade sig härtill bättre, än förespeglingen af de inre söndringar, oroligheter och faror, hvilka i Sverige förmenades hafva blifvit framkallade af det sednaste thronföljarevalet. Det var också just vid denna tid som den utländska pressen — enligt hvad vi redan antydt — visste berätta, att missnöjet och obelåtenheten i Sverige voro allmänna. Man längtade efter en förändring, som Ryssland lofvat understödja och som de legitima dynastiernas eget intresse högt påkallade. Franska, Tyska och Engelska tidningar sysselsatte sig från början af 1815 och under hela det följande året med oroande rykten rörande Sverige. Kejsare Alexander, hette det, hade omsider gifvit vika för sin familjs och drottning Fredrikas förenade böner och beslutat att taga sin nevö, den unge prins Gustaf, under sitt beskydd. De allierade förberedde en landstigning i Skåne; de skulle der sammanträffa med prins Gustafs talrika anhängare, hvilken de ämnade återinsätta på thronen; man tillade, att pretendenten var utnämnd till guvernör i Finland, att han redan förlagt sitt högqvarter i Helsingfors m. m. För Carl Johan återstod intet annat val än abdikation eller krig...

Inom Sveriges egna landamären var verksamheten emot kronprinsen icke mindre skönjbar. Hans fiender satte i omlopp pasquiller och förklenande berättelser; de utspridde rykten om sammansvärjningar och förkunnade, att en revolution var för dörren m. m.[1]).

---

[1]) Jfr Geffroy i Revue des deux Mondes anf. st. med det som blifvit meddeladt i föregående Kapitel vid skildringen af

Så ungefär skildrade Frankrikes sändebud ställningen 1816[1]. Tidningarne Algemeine Zeitung, Gazette de Mayenne, Journal des Debats, The Sun, The Star m. fl. meddelade underrättelser om Sverige, den ena orimligare, än den andra. Än hade man att förtälja om ett upplopp i Stockholm (i början af 1815), i följd hvaraf general Adlercreutz blifvit bortskickad till sin egendom och en grefve Piper skjutit sig för pannan, än hette det, att en medlem af konungens statsråd blandat gift i en kopp the, som var ämnad åt kronprinsen, men att en annan person druckit deraf och aflidit, än åter att en officer genom löfte om stor belöning förledt en soldat att skjuta på kronprinsen, men att soldaten i känslan af sitt brottsliga förehafvande sigtat illa och i stället dödat kronprinsens häst o. s. v.[2]).

Hvad som emellertid under allt det obehag, som de här antydda förhållandena förorsakade Carl Johan, dock synes mest bekymrat honom var underrättelsen, att kejsare Alexander på drottning Fredrikas begäran åtagit sig förmynderskapet för hennes barn. Alexanders försäkringar, att detta åtagande var fullkomligt fremmande för alla politiska syften, förmådde icke till fullo utplåna kronprinsens farhågor, så mycket mindre, som hans hemliga agenter i Petersburg rådde honom att vara på sin vakt emot de ränker, som der smiddes af de båda kejsarinnorna jemte deras talrika anhang, och dylika varningar äfven ingingo från Baden och Bayern. Han kunde icke frigöra sig från misstanken, att prins Gustafs inbjudning till Petersburg, för att der uppfostras

---

Carl Johans förhållande till Frankrike, äfvensom Schinkel-Bergman, anf. st. VIII, Kap. 6.

[1]) Ett annat Frankrikes sändebud, marquis de Bonnay i Köpenhamn, yttrar oförtäckt hoppet om en revolution i Sverige till pretendentens förmån. Bil. N:is 38, 39. Såsom upplysande samma ämne kan äfven anföras ett bref från lord Castlereagh till lord Liverpool, Basel den 22 Jan. 1814. Bil. N:o 40.

[2]) Jfr De la Gard. Arkivet, XIX, sid. 189.

under sina höga anförvandters hägn, möjligen innebar mera, än man ville medgifva. Upptagen inom det Ryska hofvet, omhuldad af kejsarinnorna och deras omgifning skulle den till en thron födde furstens ungdom och olyckor helt naturligt kunna uppväcka ett varmt deltagande hos alla dem, som i honom sågo den oskyldigt förskjutne ättlingen af en konungaslägt, hvars missöden borde väcka kejsaren till ånger och till benägenhet att godtgöra det framfarna, enär han till stor del bidragit till Gustaf Adolfs olyckor.

Den för sin tillgifvenhet för Gustavianska dynastien välbekante grefve De la Gardie skrifver med afseende på ifrågavarande ämne (Paris den 22 Februari 1815): »Det är ganska säkert, att intriger hopspinnas till gynnande af den unge prins Gustaf. Kejsare Alexander, om han är uppriktig i sin vänskap för kronprinsen, skall ha att kämpa emot den kejserliga familjens fruntimmer, emot aristokratierna, afunden, fördomarne och traditionerna, som alla i förening väpna sig emot honom. På samma gång han smickrar alla dessa elementer känner han sig manad att stödja sig på folkets rättigheter, hvilka han är mån om att hålla i helgd såsom förnämsta källan till hans egna. Han vill således icke ansluta sig till reaktionen, och hans bana är ett oafbrutet lofverande emellan de motsatta systemerna».

Särskild uppmärksamhet väckte en vid denna tid i Tyskland utgifven flygskrift, som i den gamla välkända legitimitetstonen brännmärkte allt, som egde eller förmenades ega något slags sammanhang med revolutionen, för att vidare söka bevisa, att Sverige genom sin nya dynasti stod i uppenbar fiendtlighet emot Europas öfriga throner, och att Carl Johans rättigheter derföre borde förklaras ogiltiga. Denna skrift, som för öfrigt till innehållet blott var en omskrifning af Châteaubriands och S:t Aignans förut omnämnda pamfletter, fick sin förnämsta betydelse deraf, att den var författad af en f. d. Rysk diplomat, grefve Gollowkin, och således misstänktes härflyta från Petersburgerhofvets ingifvelser.

Ett nytt arbete i samma ämne, men af ännu förgripligare art, ökade samtidigt den utländska nidlitteraturen. Författaren var en f. d. Svensk officer, löjtnant Jacob Otto Natt och Dag. Kort förut anställd såsom fänrik vid första lifgardet samt adjutant i generalstaben hade den tänkande, men i hög grad excentriske unge mannen sammanskrifvit och till trycket befordrat ett »Project till en ny organisation af Svenska arméen»[1], hvars vidsträcktare spridning väl blef förekommen[2], men som emellertid i anledning af åtskilliga deri framkastade omdömen öfver garnisonstjenstgöringen m. m. ådrog författaren hans kamraters missnöje. Följderna häraf föranledde Natt och Dag att begära afsked från regementet. Han erbjöds då transport till Jemtlands regemente med en tjenstegrads förhöjning, hvilket anbud han emottog och erhöll tillika ett års permission — allt i den välvilliga afsigt, att han sjelf skulle få tillfälle skingra smärtan öfver sin motgång och allmänheten glömma hela händelsen. Men Natt och Dag visade snart, huru helt annorlunda han uppfattat sin ställning i denna sak. Hans sjelfviskhet kände sig sårad ända till raseri, och detta vände sig helt och hållet emot kronprinsen, som han af aristokratisk fördom hatade och som han inbillade sig vara upphofvet till all den oförrätt, han ansåg sig hafva lidit; hämnden borde derföre i främsta rummet drabba Carl Johan, såsom den der vågat förgripa sig emot en ädling »*af urgammal Svensk ätt*» ... »*Han har dömt mig, det är min rätt att döma honom*», menade den förgrymmade unge riddersmannen. I denna hatfulla

[1]) Ett exemplar af denna ytterst sällsynta skrift finnes i Kongl. Bibliotheket i Stockholm. Dess fullständiga titel är: *Project till en ny organisation af Svenska arméen af N****, med måtto: *Tidens ovanlighet påkallar något nytt, det föråldrade måste försvinna.* Stockholm, tryckt i Marquardska tryckeriet 1815.

[2]) Femton exemplar lära blifvit utlemnade, innan upplagan förstördes.

sinnesstämning afreste Natt och Dag till Tyskland, insände från Berlin sin ansökan till Stockholm om entledigande ur Svensk krigstjenst och begaf sig derefter till Baden, vid hvars hof han anställdes såsom kammarherre. Här utgaf han den ofvannämnda inom Sverige undertryckta skriften i Tysk öfversättning under titel: »Entwurf zu einer neuen Organisation des Schwedischen Heers, von Otto Natt och Dag» (1816)[1]) med dedikation »till Svenska folket» jemte ett »*förord*». Tonen och innehållet af detta »förord», som helt och hållet bar prägeln af den mest lössläppta ilska och i hvilken de nedrigaste och lögnaktigaste beskyllningar emot kronprinsen voro sammanväfda med de osmakligaste uppmaningar till Svenskarne att återtaga den fördrifna konungafamiljen, gjorde arbetet inom vissa kretsar ganska smakligt, isynnerhet som dess ursprung från Svensk källa kunde åberopas såsom ett nytt vapen emot den furste, hvars ära och rykte det nedsvärtade och hvars upphöjda ställning i mångas ögon var så förhatlig[2]).

Alla dessa omständigheter i förening med Danska regeringens beskärmelser vid Ryska hofvet öfver Sveriges förmenta ogenhet i den Norsk-Danska liqvidationsfrågan, som vid denna tidpunkt var föremål för underhandling, föranledde kronprinsen att affärda grefve Gustaf Löwenhielm i en särskild beskickning till Petersburg (Mars 1816), sedan ett af kejsare Alexander ifrågasatt personligt möte emellan honom och Carl Johan blifvit af denne

[1]) Äfven denna sällsynta bok finnes i Kongl. bibliotheket i Stockholm.

[2]) Se för öfrigt »Stämning å löjtn. Natt och Dag», Stockholms Posttidningar den 6, 11, 20 samt 18 Nov. 1816. — Natt och Dags Tyska flygskrift gaf anledning till en opinionsyttring inom första gardet, af hvars officerare tvänne erbjödo sig att med värjan affordra honom räkenskap för hans nidskrift; men detta förhindrades af kronprinsen. Natt och Dag blef emellertid snart tvungen att lemna Baden, hvarefter han begaf sig till Amerika och återkom aldrig till Sverige.

senare afböjdt[1]). I det bref Löwenhielm medförde[2]), vidrördes väl icke de grannlaga ämnen, för hvilka vi här ofvan redogjort, men så väl angående dessa, som med afseende på den Norsk-Danska liqvidationsfrågan hade han erhållit muntliga instruktioner af kronprinsen[3]).

Grefve Löwenhielm anlände till Petersburg den 20 Mars 1816 och emottogs d. 22 s. m. af kejsare Alexander i enskildt företräde. Grefvens öppna, frimodiga och ridderliga väsende hade alltid behagat Alexander, och de gemensamma minnena från Wilna, Kalisch, Trachenberg, Leipzig, Frankfurt och Paris hade beredt honom en hög plats i kejsarens ynnest, som äfven nu yttrade sig i den välvilja, hvarmed han helsades välkommen... Sedan Alexander derefter med värma och bestämdhet yttrat sig om sin vänskap för kronprinsen och sitt intresse för Sveriges välgång, ledde han sjelf samtalet på

[1]) Förslaget om ett personligt sammanträffande emellan kronprinsen och kejsaren hade på det lifligaste varit understödt af fru Staël. Redan 1814, i ett bref af den 12 Juli, uppmuntrar hon den förre, att »sedan han slutat kriget mot Norge, besöka kejsaren af Ryssland» och i en ny skrifvelse från Milano, den 27 Okt. 1815, yttrar hon helt naivt till Carl Johan: »Jag har emottagit tre bref från Paris från kejsare Alexander och jag tänker, att ni nästa vår skall besöka honom i Petersburg. Detta är en plan, som jag för verldens bästa länge hyst».

[2]) Dat. den 2 Mars 1816.

[3]) Grefve Carl Löwenhielm, ehuru anställd hos kejsare Alexander, var ännu qvar i Paris efter den andra restaurationen. Han utvexlade der med hertigen af Richelieu, den 25 Jan. 1818, en note déclaratoire, som bekräftade återställandet af freden emellan Sverige och Frankrike sådan den befanns genom traktaten i Paris den 30 Maj 1814. Han hade begärt 6 månaders ledighet, hvarföre brodrens beskickning till Petersburg äfven åsyftade att ad interim bekläda ministerposten derstädes. Senast året förut i Oktober hade grefve Gustaf Löwenhielm likaledes varit skickad till Petersburg för att lyckönska Alexander till hans återkomst från kriget. Bref från H. K. H. Kronprinsen till grefve G. Löwenhielm, Drammen den 12 Okt. 1815 och Laurvig den 18 s. m.

de rykten, som varit i omlopp om hans (kejsarens) *ärelystna förslag och om den oro, som deraf förorsakats i Stockholm.* »Döm sjelf» — sade han — »huru öfverraskad och förargad (choqué) jag bort blifva öfver detta galna prat (ces absurdes rumeurs). Finnes det väl en skymt af sannolikhet för en brytning emellan de båda rikena. Genom personliga vänskapsband fästad vid kronprinsen, i besittning af en gräns, som var nödvändig för mina stater, men utöfver hvilken jag aldrig skulle kunna sträcka mina önskningar utan att ådagalägga en fullkomlig dåraktighet (sans faire preuve d'une démence complète); sedan Sverige vunnit ersättning för sina förluster på sätt det sjelf önskat, genom ett förvärf, hvartill jag haft all möda ospard att bidraga — är då icke genom allt detta Nordens lugn tryggadt för alltid? Mina personliga känslor äro i fullkomlig samklang med mina statsintressen, och jag förklarar er, att det gifves ingenting, som konungen och kronprinsen skulle af mig kunna begära och som stode i min makt, hvilket jag icke genast och med största nöje skulle vara beredd att göra, öfvertygad, som jag är, att de aldrig skulle fordra någonting, som vore i strid emot mitt samvete och emot mina grundsatser». Löwenhielm svarade: »Konungen och kronprinsen äro på det innerligaste öfvertygade om dessa Eders Maj:ts tänkesätt och dela dem alltför uppriktigt för att intrigen skulle lyckas insmyga den minsta skymt af misstanka eller oro i deras sinnen. Hvad de ifrågavarande ryktena angår, så är det mig bekant, att man låtit kringsprida dem i Tyskland, hvarifrån de äfven inträngt i Sverige».

»Ja väl!» — återtog kejsaren — »jag vet, hvarifrån allt detta har sitt upphof. Det är att söka i Preussen (han aktade sig att nämna Baden och Bayern), icke hos konungen, hofvet eller ministèren, utan hos detta fördömda slägte, som kallas Tugendbund et Comp. (cette mauvaise race de Tugendbund et comp.) Man tillägger mig oupphörligt planer på krig, under det jag hvarken har eller haft någon önskan ditåt. Nu sednast var det

Turkarne, som man lät mig anfalla, ehuru jag aldrig tänkt derpå och ännu mindre vidtagit någon åtgärd i denna syftning. Jag föreställer mig också, att dessa (Turkarne) ega nog sundt förnuft för att icke inleda fiendtligheter, och allt antyder, att deras afsigter äro fredliga. För min del ämnar jag icke börja krig hvarken emot dem, eller någon annan».

»Öfver Natt och Dags tilltag» — fortfar Löwenhielm i sin berättelse om detta sitt första sammanträde med Alexander — »hade kejsaren djupt harmats. Reklamationen af denne individ skall säkerligen härifrån understödjas med yttersta eftertryck. Kejsaren har med stort missnöje talat om storhertigen af Baden och förifrat sig ända till att yttra: »c'est un sot que monsieur mon beau-frère»[1]).

»Gollowkins oförskämdhet (insolence) har icke mindre förtörnat (revolté) kejsaren, och som H. K. M. fullkomligt förstår Tyska, har jag uppläst för honom stycken ur den f. d. Ryska diplomatens flygskrift. Kejsaren behöll den och kastade den bland sina andra papper med ett till den grad retadt ansigtsuttryck, att jag sällan hos hos honom sett något liknande (il l'a serré avec ses autres papiers d'un air tellement irrité que je lui en ai rarement vu un semblable). Emellertid vet jag ännu icke, hvad åtgärd man i detta fall ämnar vidtaga eller om ens något dervid kan göras, emedan Gollowkin sedan lång tid tillbaka icke vidare har någon anställning i Ryssland och redan förut är förvisad från hofvet».

Löwenhielm afslutar sin depesch med följande ord: »Man har icke bragt på tal frågan om ett personligt möte (emellan kejsaren och kronprinsen). Man afbidar otvifvelaktigt ett svar på det förslag, som general Suchtelen framställt i Stockholm. Man har trott mig ega

---

[1]) För kejsarens reklamationer hos sin svåger, markgrefven af Baden, redogöres i grefve Löwenhielms depescher af den 9 och 12 April 1816.

något uppdrag rörande detta ämne. Man tror det kanske ännu. Då jag väl har tillstånd att *antaga*, men icke att *föreslå* ett sammanträde, skall det visserligen icke blifva jag, som först derom tager till ordet. Jag vore frestad tro, att kejsaren, då han yttrade sin önskan om ett sammanträffande, icke hade dertill någon annan bevekelsegrund, än att ännu en gång få se kronprinsen, emottaga honom i sin hufvudstad och visa honom sina vackra trupper[1]) — ett af kejsarens favoritnöjen — och framför allt att just i det ögonblick, då illviljan utsprider rykten om en brytning emellan de båda furstarne, lemna en bekräftelse åt den nära vänskap, som förenar dem»[2]).

Först i ett följande företräde hos kejsaren synes Löwenhielm fått tillfälle vidröra det af ryktet omtalade förslaget att uppfostra prins Gustaf i Petersburg. Alexander medgaf, att en begäran i denna syftning till honom blifvit framställd, men att han ansåg det mycket lämpligare att bilda Gustaf Adolfs son för det enskilda lifvet, än att göra hans uppfostran i ett hof, samt uttalade sitt bestämda ogillande af de skrifter och tidningsuppsatser, som syftade att hos denne unge furste nära förhoppningar, oförenliga med Europas och Sveriges in-

[1]) Då Alexander ej lyckades att få i Petersburg visa sina vackra trupper för Carl Johan, fick han det löjliga infallet att öfverskicka till Stockholm ett tjog utvalda ryska soldater ur olika regementen, utstyrda i sina grannaste uniformer. Paul Suchtelen, en son af generalen, ankom i Aug. 1816 i detta ärende. Han medförde äfven kejsarens svar på ett bref, hvari kronprinsen anhållit om tillstånd för sin svägerska, grefvinnan Survilliers (Josef Bonapartes gemål) att nedsätta sig i Ryssland. Alexander biföll med nöje denna begäran. Tillåtelsen blef dock, såsom vi tro, aldrig begagnad, emedan Österrike vägrade Josef Bonaparte att nedsätta sig i Rom. Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till Kejsare Alexander den 18 Jan. och den 18 Juni 1816 samt till grefve Gustaf Löwenhielm den 23 Maj s. å.

[2]) Depesch från grefve G. Löwenhielm. Petersburg den 26 Mars 1816.

tressen. Dessa yttranden voro dock icke tillräckligt lugnande för Carl Johan. I bref till Löwenhielm skrifver han: »jag har visserligen ingenting emot en dylik anordning (nemligen prins Gustafs »etablissement» i Petersburg); men jag förundrar mig endast öfver, att denna tanke framkommit i närvarande ögonblick, isynnerhet när jag erinrar mig, hvad ni sjelf skrifvit i en af edra depescher från Petersburg rörande kejsarens yttrande i denna fråga. Då jag tager i öfvervägande alla dessa omständigheter och dermed sammanställer, hvad man tid efter annan låtit införa i de allmänna tidningarne, måste jag nödvändigt tro, att man har någon plan i sigte och att det förmynderskap, som kejsare Alexander välvilligt åtagit sig för prins Gustaf i hvad som angår dennes penningeangelägenheter, har gifvit upphof åt lika dåraktiga, som brottsliga förhoppningar. Jag styrkes i denna min öfvertygelse genom de underrättelser, jag erhållit om de ränker, som spinnas af den gamla markgrefvinnan af Baden, prins Gustafs mormor, och om drottning Fredrikas intriger med Bayerska hofvet. Förmodligen är den nära slägtskapen med en hög furstinna[1]) i drottning Fredrikas ögon en anledning att uppgöra chimeriska förslag. Måhända har hon grundat dem på Napoleons fall . . »[2]).

I hopp att göra ett slut på alla dessa planer och tillställningar hade Löwenhielm framställt ett förslag att förmå prins Gustaf till en formlig afsägelse af sina arfsanspråk på Svenska thronen. Kronprinsen ogillade på det högsta detta föga välbetänkta, om också välmenande, råd. »Det kan i intet fall» — lydde hans svar till Löwenhielm — »blifva fråga om en afsägelse af arfsrätten till thronen å prins Gustafs sida. Jag är förvissad, att endast ett öfverdrifvet nit har kunnat ingifva er denna tanke, men dess genomförande är lika oförenligt med

---

[1]) Kejsarinnan af Ryssland.

[2]) Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till grefve G. Löwenhielm, Stockholm den 12 Juni 1816.

mina rättigheter, som med Svenska nationens heder. Det är icke jag, som afsatt Gustaf Adolfs familj; det är hela Sveriges vilja, åtföljd af denne furstes egen högtidliga afsägelse. Jag har blifvit kallad till thronen genom ett fritt folks val. Jag kände hela faran att emottaga denna kallelse; men jag beslöt mig dertill lifvad af önskan att återupplyfta Sveriges ära och af hoppet att deri lyckas... För öfrigt — må man stämpla och skapa partier emot mig, mitt hjerta och min arm äro dock alltid desamma. Den som vågat bekriga Napoleon kan icke känna någon fruktan. Och äfven om jag dukade under, hvilket jag är långt ifrån att tro, skulle jag åtminstone dö med den tillfredsställelsen att hafva försvarat Svenska nationens rätt på samma gång som min egen och min sons. Det gifves ingen sak mera legitim, än denna!»[1]

Kronprinsen visade sig i allt, som rörde denna fråga, ganska ömtålig, hvilket också väl icke var hvarken att undra öfver eller att klandra. Obekant med språket, med nationens lynne och karakter, varnad af 1809 års män och minnena från kongressen i Wien samt dessutom oupphörligt ängslad icke blott genom åtskilliga framträdande yttringar af oro och missnöje, utan äfven genom talrika hemliga angifvelser, befann han sig småningom bringad till den fullkomliga öfvertygelsen, att de i utlandet spelande ränkerna hade anknytningspunkter äfven inom Sverige och att en smygande fiendskap der alltjemt var i verksamhet för beredande af en hvälfning. Han var liksom alla stiftare af nya dynastier i hög grad misstänksam och såg genom en orolig inbillnings synglas *mera* och stundom kanske äfven helt *annat*, än hvad som i verkligheten förefanns; men beställsamheten, gunstbegäret, egennyttan funno alltid sin räkning vid att underhålla dessa farhågor, hvilka stegrades i samma mon de närdes af lösliga, stundom orimliga, ofta rent af diktade uppgifter.

[1]) Anf. st. Löwenhielm återvände från Petersburg i Juni 1816 och medförde från Alexander ett mycket vänskapligt bref till Carl Johan af 14/26 Juni 1816.

Bland de skriftliga handlingar, som lemnats till vårt begagnande för att belysa dessa, lindrigast sagdt, gåtlika förhållanden, anse vi oss för närvarande endast böra offentliggöra en enda, icke så mycket derföre att vi anse den källa, hvarifrån den härflutit, utgöra ett ovedersägligt bevis för uppgifternas trovärdighet, utan vida mera för att ådagalägga den djerfhet, hvarmed man fortfarande underhöll Carl Johans oro genom den hotande skräckbilden af inhemskt missnöje och smygande ränker. Den skrift, vi åberopa, är författad af dåvarande innehafvaren af Sköfde pastorat, f. d. kongl. bibliothekarien Pehr Malmström[1]), och, hvad man än må döma vare sig om skriftens innehåll eller dess författare, förblifver det dock för tidens förhållanden ganska betecknande, att en man i Malmströms samhällsställning ansett sig kunna och våga nalkas kronprinsen med så oförtäckta och bestämda uppgifter om den hos vissa partier och enskilde herrskande oviljan emot den nya dynastien. Vi skola här redogöra för det hufvudsakliga innehållet af den märkliga uppsatsen, som enkom blifvit sammanskrifven i ändamål att meddelas kronprinsen, till hvilken den ock öfverlemnades.

Författaren, som synes hafva fruktat följderna af den söndring, hvilken i utlandet uppgafs hafva inträdt emellan kronprinsen och kejsare Alexander, sedan den sednare åtagit sig förmynderskapet öfver prins Gustaf, utgår från den bestämda öfvertygelsen, att Rysslands

[1]) Pehr Malmström, född 1758, blef vid 31 års ålder professor i Orientalspråken och Grekiska litteraturen i Åbo, 1795 bibliothekarie vid kongl. biblioteket i Stockholm med särskildt förordnande att hafva närmaste uppsigten öfver boktryckerierna och bokhandeln i riket; erhöll 1807 kansliråds titel och 1811 Sköfde pastorat samt några år derefter Stora Tuna, der han dog 1834. Han omtalas såsom en man af något ojemnt lynne, men såsom »egare af vidsträckta kunskaper, ådagalagde genom en mångsidig författareverksamhet, af god urskiljning, stadgad smak och ihärdighet i sina företag». Se J. F. Muncktell, Westerås Stifts Herdaminnen, II, sid. 410.

utvidgningslystnad oupphörligt hotar Sverige, och han kommer derifrån till den slutsats, att Finlands eröfring, om den ej åtföljes af hela Sveriges, torde för vår östra granne vara ej blott onyttig, men till och med skadlig. »Men», säger han, »för att lyckas i denna sista inkräktning skall intet tillfälle vara mer gynsamt, ingen utväg mera verksam, än att inför Svenskarne framställa den moskovitiska inblandningen under den skenbart vänskapliga och förledande förevändning att söka återgifva thronen åt den s. k. lagliga arfvingen dertill, en ung oskyldig ättling af det lysande Wasahuset, hvarigenom en mot honom begången orättvisa skulle godtgöras af samma folk, som svurit honom evig trohet, den han för sin del aldrig förverkat».

Författaren antager vidare, att ett återuppsättande af Gustaf Adolf sjelf på Sveriges thron aldrig kan sättas i fråga. »Jag tror till och med», säger han, »att denna ridderlige exkonung, som man icke kan frånkänna lika mycken loyauté, som undergifvenhet för sitt öde, skall söka ingifva sin son samma grundsatser. Men denne sednare beror icke mera af sin far; han är helt och hållet en lekboll i ryska kabinettets hand, som behöfver låna hans namn såsom förevändning och hans person såsom medel för att genomdrifva sina baksluga afsigter; inför en om sitt oberoende ömtålig nation är det derföre nödvändigt att gifva dessa brottsliga planer en sådan förklädnad, att de kunna vinna insteg. De kunna så mycket lättare döljas, som czaren, i egenskap af laglig förmyndare för den unge prins Gustaf, bör anses villig och, snart sagdt, skyldig att understödja hans föregifna rättigheter. I den ryska hofkalendern finner man verkligen under rubriken Sverige, bredvid den nu regerande dynastien, äfven Gustaf Adolfs införd»[1]).

[1]) Grefve Löwenhielm hade redan uppträdt med anmärkningar emot denna olämpliga anordning, och Ryska geheimerådet Oubril, som i Nesselrodes frånvaro förestod utrikesdepartementet, hade lofvat att rättelse skulle ske. Depesch från grefve G. Löwenhielm den 8 Juni 1816.

»Hvad beträffar de andra hofvens tänkesätt i den olyckliga händelsen af en brytning, så är det naturligt, att de gamla konungaslägterna skola hata hvarje nyskapad dynasti såsom vådlig för deras egen säkerhet. Man fruktar och hatar dylika föredömen, under en på revolutionära skakningar så bördig tid, och våra dagars historia har redan lemnat tillräckliga bevis på detta oförsonliga hat».

Sedan författaren derefter förklarat såsom »obestridligt» och »välbekant», att äfven inom landet partier funnos, som förenade sig i sträfvanden till samma mål, som Ryssland i detta fall, målar han deras olika skiftningar på följande sätt:

1. »Det Gustavianska partiet, som är talrikast, stödjer sig alltjemt på den påstådda orättvisa, hvarigenom man år 1809 uteslöt Wasaätten från thronen, och på vådan att afbryta den fortlöpande kedjan af en gammal dynasti så länge en ättling ännu återstår, på hvilken arfsrätten lagenligt bör öfverflyttas».

2. »Det parti (högadeln), hvilket mäter menniskornas värde endast efter antalet af deras anor, skall aldrig förlika sig med en konung, hvars legitimitet endast härflyter från styrkan af hans snille och från hans segrande svärd».

3. »Det aristokratiska parti, som endast vill hafva en odåga till konung (un roi fainéant), och hvilket anser 1750 års regeringsform såsom sitt ideal».

4. »Demokraterna och dessa Bonapartes beundrare, hvilka betrakta denne man såsom den verkliga försvararen eller personifikationen af denna borgerliga frihet, hvars förfärligaste fiende han likväl var, och hvilka aldrig skola förlåta kronprinsen att hafva varit förnämsta orsaken till hans fall».

5. »Alla Frankrikes anhängare, fordom kända under benämningen *hattar*. Intagne af en blind tillgifvenhet för denna nation, hvilken de betrakta såsom vår naturliga bundsförvandt, äro de fiendtligt stämde mot en furste, som bidragit till denna bundsförvandts missödena».

6. »Några revolutionsmän från 1809, hvilka icke lyckats att blifva ledare af Sveriges öden, skola utan svårighet göra sin fred med den unge prins Gustaf för att återvinna sitt förlorade inflytande; de skola icke tveka att understödja den förvista konungaättens sak med samma djerfhet, som de fordom utvecklade för att störta den».

7. »Anhängarne af den nya filosofiska skolan, hvilka insnärjt det uppväxande slägtet i deras ytterligheter och utopier, och hvilka aldrig kunna vänta sig något inflytande hos en furste, hvars erfarenhet och sunda omdöme tillbakavisar deras villfarelser».

8. »Ett mäktigt parti, som jag icke vågar nämna...» (författaren gör härmed en tydlig hänsyftning på den kungliga familjen, Carl XIII sjelf och isynnerhet drottningen).

»Alla dessa partier, ehuru styrda och lifvade af olika bevekelsegrunder, utgöra likväl en gemensam liga med det gemensamma mål att undergräfva den nya dynastien; de hafva alla till föreningspunkt den unga Wasapretendenten, och deras bemödanden för hans sak hafva derigenom destomera sammanhållning och styrka».

»Denna afgrundsliga vågar likväl ännu icke att öppet företaga någonting; men hon saknar likväl icke medel och utvägar; hon betjenar sig af den vanmäktiga ilskans vanliga vapen, d. v. s. förtal och list af alla slag i afsigt att förstöra det förtroende, den kärlek och den ömsesidiga aktning, som råda emellan folket och kronprinsen, och derigenom göra dem förhatliga och misstänkta för hvarandra».

»I denna dubbla och afskyvärda afsigt bemödar man sig att såsom obetydliga och till och med såsom för fosterlandet skadliga framställa Hans Kongl. Höghets tvänne största förtjenster mot Sverige, nemligen Europas befrielse från Napoleons förtryck och föreningen af Skandinaviens begge kronor».

Författaren fortfar att måla denna liga i de mörkaste färger, såsom stark genom yttre och inre förbin-

delser, och tillägger, att den »smeker H. K. H. på samma gång den gräfver en afgrund under hans fötter; den förutspår i smyg hans fall såsom nära förestående och kallar honom Murat II för att antyda att ett lika öde väntar honom...» Kronprinsens vänner böra varna honom, och erinra honom om Bailly's bekanta uttryck om Ludvig XVI »que le roi a succombé parcequ'il lui a paru impossible succomber et qu'il n'a été frappé du danger que lorsqu'il n'était plus temps d'y remedier». En stor del af nationen, förut tillgifven den nya dynastien eller måhända neutral och likgiltig, kan slutligen blifva förledd af ligans fagra ord och hängifva sig åt dess förrätliga ingifvelser... »Hvilka medel», heter det slutligen, »böra användas mot denna fruktansvärda liga för att afhugga dess hundra hufvuden eller åtminstone för att hindra deras giftiga bett?»

Författaren föreslår att söka undanrödja de förevändningar, som ligan företrädesvis begagnar för att vinna insteg för sina ränker. Bland dessa förevändningar är den allmänna penningebristen. »Denna olycka är verklig och har spridt mycken obelåtenhet, som man med all Machiavellistisk finhet skrifver på räkningen af kronprinsens hushållssystem och kända inflytande». Författaren yrkar på starka och genomgripande medel för att hjelpa detta onda.

Dessutom föreslår han att man på allt sätt bör befordra utvecklingen af nationens fysiska och moraliska krafter för att vända dem mot ligan. I afseende på de förra säger sig författaren redan framlagt sina tankar i en 1813 utgifven mindre skrift med titel: *Essai sur le systême militaire de la Suède,* hvaraf han låtit aftrycka 900 exemplar och genom general Camps öfverlemna dem till kronprinsens förfogande...[1]) Men (heter det vidare)

[1]) Denna lilla numera temligen sällsynta bok är tryckt hos Carl Delén 1813 och har på titelbladet det Svenska lejonet med omskrift: »*Aldrig underkufvadt*». Den finnes äfven upptagen i en förteckning på Malmströms tryckta skrifter i Matrikel öfver Skara stifts Presterskap, Skara. 1819; sid. 157.

»denna utveckling af nationens krafter är otillräcklig, om den icke understödjes af ett moraliskt inflytande genom allmänna opinionen». Författaren föreslår derföre att genom tjenliga tidningar och skrifter ofta erinra folket om kronprinsens hjeltelif, om de välgerningar han bevisat nationen, om farorna af en förändring i statsskicket eller thronföljden etc. Han vill, att folkfester skola firas i denna syftning, helst på enskilde medborgares förslag och anordning såsom mera verkande, än de på befallning tillställda. Han omnämner, huru han sjelf låtit fira en sådan fest midsommardagen 1815, »då flere tusen personer uppstämde till kronprinsens ära folksången» etc. Författaren tillägger derefter följande betydelsefulla ord: »Ni erinrar er de hinder af alla slag som man sökte lägga i vägen för, dessa fester och de förföljelser, jag ådrog mig genom min envishet att trotsa alla svårigheter och genom de politiska tänkesätt jag ådagalade. Man tillskref mig icke blott anonyma bref fulla af hotelser, om jag ej afstode från mina tillställningar; man hade till och med den oblygheten att muntligen säga mig, att det vore oförståndigt att göra så mycket väsen af en familj, hvars vistande i detta land vore så flyktigt».

Sedan författaren sålunda utvecklat sina planer att genom tidningar, skrifter, folkfester, monumenter och annat dylikt upplifva allmänna tänkesättet till förmån för den nya dynastien, föreslår han slutligen en hemlig skandinavisk orden med förgreningar i båda rikena, hvartill han uppgifver några allmänna idéer. Han framkastar äfven några tankar rörande medlen att närmare tillknyta föreningsbandet mellan de båda Nordiska folken genom att tillvägabringa en för dem båda efter lika grunder ordnad representation (tillsatt genom klassval) med gemensamma öfverläggningar och omröstningar per capita o. s. v.

Denna omständliga framställning utgjorde, såsom man finner, en ny i otvetydiga ordalag uttalad bekräftelse på tillvaron inom landet af aristokratiska stämplingar och en upprepad erinran till Carl Johan att fort-

farande vara på sin vakt emot de faror, för hvilka Platen redan sex år förut så allvarligt varnat honom.

I hvilken sinnesstämning dylika upprepade meddelanden skulle försätta kronprinsen, kan man lätt fatta, isynnerhet då de sammanställdes med åtskilliga andra liktidigt framträdande och långt ifrån lugnande företeelser; med de underrättelser, som ingingo från Carlsruhe och München; med den hätska ton, som inom vissa kretsar började bli rådande; med oppositionens växande djerfhet; med den utländska pressens oförsynta antydan, att Carl XIII:s snart väntade bortgång skulle blifva signalen till en länge förutsedd hvälfning i Sverige o. s. v. Ingenting af allt detta gick dock kronprinsen djupare till sinnet, än de ofta upprepade och äfven i nyss anförda skrift antydda beskyllningarne emot sjelfva den kongl. familjen såsom delande sympathier för sina fördrifna anförvandters sak, isynnerhet som Carl Johan aldrig uraktlät att med den största vördnad och upprepade bevis af tillgifvenhet bemöta både Carl XIII och hans gemål. Hvad angår den mycket omtalade »ligan», så torde det vara ganska svårt att afgöra, om vid denna tid någon verklig föreningspunkt fanns, hvarifrån de hemliga ränkerna utgingo. Att grefvarne Jacob de la Gardie och Erik Ruuth voro hufvudmän för 1809 och 1810 årens Gustavianska parti var utan tvifvel en orsak, hvarföre de alltjemt hos Carl Johan utpekades såsom stödjepelare för fiendskapen emot honom och hans dynasti. Sjelf försäkrar visserligen grefve De la Gardie, att han under oroligheterna i Skåne 1811 afböjde alla anbud, som gjordes honom för att tillvägabringa en förändring i regeringsform och dynasti, att han »aldrig med vett och vilja skadat någon», och han klagade i Okt. 1812; att, »ehuru mitt uppförande sedan 1809 visat, att jag äfven kunnat förlåta mina hätskaste fiender, hafva *de* aldrig förlåtit mig att hafva återvunnit konungens förtroende och den lyckan att icke vara misskänd af kronprinsen»[1]).

---

[1]) De la Gard. Arkivet, XIX Delen.

Vare härmed huru som helst — att De la Gardie länge betraktades af kronprinsen med blandade känslor, och att han af denna anledning aflägsnades från Sverige 1813 under den hedrande formen af en befordran till minister i Spanien är lika litet tvifvel underkastadt, som att Ruuths oväntade utnämning till öfverste-marskalk hos drottning Charlotta (1812) väckte Carl Johans misshag och underbläste hans misstroende, redan förut ofta uppeggadt genom drottningens oförsigtiga yttranden och icke sällan alltför illa dolda deltagande för Gustaf Adolf och hans ätt. Hade icke i följd af kronprinsens personliga anseende, framgångar och ära drottningens hjessa blifvit prydd med Norges kungliga diadèm, torde all Carl Johans ridderliga uppmärksamhet och tjusningsförmåga förblifvit vanmäktiga för att besegra hennes motvilja mot — »uppkomlingen». Lyckligtvis var hon ingen Maria af Medicis och betydde i politiken ingenting.

Af så mycket mera oroväckande betydelse voro deremot de ansträngningar, som vid samma tid utvecklades att genom Rysslands inblandning i den Norsk-Danska liqvidationsfrågan söka framkalla en spänning och, om möjligt, en fullkomlig brytning emellan Carl Johan och kejsare Alexander. Danmark lät sin klagan ljuda vid alla de stora hofven, och den drabbade naturligtvis i främsta rummet kronprinsen. Han trodde sig icke utan skäl se, huru alla emot honom och hans dynasti fiendtliga intressen samlade sina krafter för att begagna tidpunkten af Carl XIII:s med all sannolikhet snart inträffande död såsom ett gynnsamt tillfälle för ett afgörande angrepp emot hans tillämnade efterträdares rättigheter. När man tager i betraktande alla dessa förenade omständigheter, finner man en helt naturlig förklaringsgrund, huru Carl Johan, öfvertygad att han befann sig insnärjd inom en väfnad af inhemska och utländska ränker, kunde i de bekanta uppträdena på Gottland och i hufvudstaden 1817, tro sig spåra ett betecknande förspel till en stundande hvälfning eller förflugna utbrott af det s. k. Gustavianska partiets hemligt jäsande hätskhet, för

hvilken han så ofta blifvit varnad. Han hade i Frankrike erfarit, huru partierna med gränslös djerfhet bedrefvo sitt smygande omstörtningsarbete emot den regering de ville undanskaffa, och han kunde så mycket snarare i Sverige misstänka något dylikt, som beställsamma tungor i hufvudstaden oupphörligt gåfvo fart åt dylika föreställningar. Så hade t. ex. från Gottland inlupit ett rykte, att sex Ryska linieskepp med prins Gustaf ombord voro på väg till denna ö, hvilken skulle blifva utgångspunkten för den tillämnade revolutionen. Till berättelsen hörde vidare, att några tjenstemän i Wisby på sjelfva Carldagen (den 28 Januari 1817) druckit en skål för Gustaf V, och en hög militärperson inberättade verkligen derifrån, att en Rysk påhelsning väntades. Under det allt detta prat gjorde sin rund i hufvudstaden, afhördes inga meddelanden från landshöfdingen på Gottland, hvilken också i följd af denna pligtförsummelse genast fick till efterträdare den från revolutionen bekante friherre Jacob Cederström, som afsändes till ön, för att der öfvertaga det civila och militära befälet och med biträde af t. f. justitie-kansleren Thurdfjæll undersöka det närmare sammanhanget med de tillställda upptågen och hvad de egentligen kunde betyda[1].

[1]) En doktor Bergelin och en magister Ihre utpekades såsom de mest brottslige. Den senare hade skrifvit verser, som vid tillfället afsjöngos, men om hvilka Cederström säger, att de voro »vida mera dumma, än brottsliga». Såsom hemlig tillställare af dessa upptåg misstänktes en viss assessor Dubbe, som några år förut ifrigt motarbetat nationalbeväringens inrättande på Gottland och som egde en agent vid namn Rosensvärd, som gjort flera resor till Ryssland, hvarifrån han senast återkommit till Gottland i Juli 1816 och vidare 1817 begifvit sig till Stockholm. Se bref från friherre Jacob Cederström till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan, Wisby den 3 April 1817. Om Dubbes uppförande 1811 vid frågan om nationalbeväringen m. m. se bref från just.-kansleren grefve Trolle Wachtmeister till vice amiralen m. m. friherre Rudolf Cederström, Stockholm den 12 Maj 1811, i friherre C. R. Cederströms samling.

Regeringen så väl som allmänheten var just som mest i oro och ovisshet med anledning af ryktena om de tvetydiga ofogen på Gottland, då hufvudstaden blef skådeplatsen för ett nytt uppträde af nära nog samma halt, som dessa.

Det var den betydelsefulla 13 Mars (1817). Hufvudstaden var i det fullkomligaste lugn. Först emot aftonen förmärktes inom den kongliga borgen en något ovanlig rörelse. Öfverståthållarens adjutant[1]), öfverstelöjtnanten friherre Axel Klinckowström hade under synbar oro infunnit sig på slottet och inför kronprinsen aflagt en berättelse af innehåll, att farliga stämplingar förehades emot kronprinsens person, att hemliga sammankomster höllos i några adliga hus, der tonen emot kronprinsen vore föga vänlig och der man umgicks med brottsliga planer emot honom. Vid en dylik sammankomst hade blifvit yttradt, att af den i Stockholm förlagda garnisonen endast artilleriet och lifgardet till häst voro kronprinsen fullkomligt tillgifne, att flottan och andra gardet voro vacklande, men att sinnesstämningen inom första gardet var sådan, att man räknade på detta regemente, om man ville företaga något emot kronprinsen. Fråga sades äfven varit om förgiftningsförsök, hvarföre kronprinsen varnades för sin betjening, isynnerhet för sin kock o. s. v.

Dessa djerfva angifvelser härledde sig från en f. d. lärftskramhandlare, dåmera traktör, vid namn Lindbom, som alltsedan revolutionsåret 1809 varit begagnad i den hemliga polisens tjenst, och redan från den tid, då grefvarne Klingspor och Sköldebrand innehade öfverståthållareplatsen, organiserat ett slags sqvallersällskap, hvars meddelanden han emottog och gjorde sig tillgodo för att förtjena den inkomst han uppbar för sitt eländiga kunskapande.

Denne Lindbom hade tidigt på morgonen den 13 Mars efterskickat friherre Klinckowström och meddelat

---

[1]) Öfverståthållaren sjelf var för tillfället sjuk.

honom de ofvannämnde angifvelserna om stämplingar emot kronprinsen, hvarom allt Klinckowström underrättade sin chef, öfverståthållaren. Då de kommo till kronprinsens kunskap inträffade hvad man lätt kunde förutse, att han i sin ömtålighet för hvarje skymt af hemligt ränksmideri genast tog saken på fullt allvar. Han lät tillkalla såväl statsministern grefve v. Engeström och Wetterstedt, som cheferna för de anklagade regementena, generalerna Lovisin, Schulzenheim och Cardell, jemte generalerna Björnstjerna, Sandels och Ridderstolpe, för att inför denna improviserade rådsamling låta den efterskickade friherre Klinckowström upprepa de underrättelser, han på morgonen meddelat öfverståthållaren. Klinckowström fick nu afgifva en fullständig redogörelse för Lindboms alla uppgifter samt jemte öfriga närvarande underskrifva en vid tillfället upptecknad sammanfattning af de skedda angifvelserna, hvarefter befallning utfärdades att undersökning rörande dessa skulle ofördröjligen sättas i verket.

I sammanhang härmed beordrades 100 man af första gardet, hvars trohet genom de framkastade beskyllningarne företrädesvis blifvit satt i fråga, att genast uppmarchera för att uteslutande öfvertaga vaktgöringen på slottet, och två af samma regementes officerare[1]) befalldes att hos kronprinsen sjelf aflösa de för tillfället tjenstgörande af hans egna adjutanter.

Detta bevis af kronprinsens högsinthet, af orubbadt förtroende till det anklagade regementets heder och af förakt för den fara, man förespeglat honom, förfelade icke sin verkan.

Händelsen väckte emellertid ett stort och allmänt uppseende. För hela fäderneslandet vådliga stämplingar troddes vara å bane. Så snart nyheten hunnit sprida sig i hufvudstaden, skyndade de högste embetsmännen jemte åtskilliga stater och corpser att uppvakta kron-

[1]) Friherre Stellan Mörner och grefve Philip von Schwerin.

prinsen och uttrycka deras trohet och tillgifvenhet. Det i Stockholm vid denna tid församlade krigsbefälet med fältmarskalkarne Stedingk och Essen i spetsen inställde sig på morgonen den 14 Mars. I sitt svar på deras af Stedingk framförda lyckönskan och trohetsförsäkran yttrade kronprinsen bland annat: »Hvad vill denna handfull af ränkmakare, som stämpla i mörkret för att störa det allmänna lugnet? Om deras anslag endast åsyftade mitt eget och min sons lif, skulle jag ej värdigas märka deras planer och bemödanden. Jag är soldat, jag har längesedan lärt att förakta lifvet. Men de vilja skada edra grundlagar, de vilja angripa eder ära och eder frihet. Då bör jag uppträda att försvara denna eder dyrbara egendom. Nationens fria val har kallat mig till Sveriges thronföljd. Arméen vet det: jag har ej sökt denna ära, men jag har gjort mig värdig den, då jag försvarat detta val. Derigenom försvarar jag äfven edra rättigheter, och jag skall, för detta ändamål, utveckla all den kraft och själsstyrka, som naturen gifvit mig, och hvilka måhända skaffat mig något rykte. Jag har ej kommit till eder för att lyda högmodets kraf. Min personliga ärelystnad är tillfredsställd; det namn jag förvärfvat är nog för mig. Sveriges väl är enda föremålet för min blick, enda driffjedern till alla mina handlingar. Det är eder frihet, eder ära, eder välgång, som jag eftersträfvar, och i trots af alla försök, som man kunde vilja göra, skall jag förskaffa eder dessa den redlige mannens kostbaraste egodelar. I veten, mine herrar, att jag går och ej vill gå annat, än stödd på lagen. Men om jag skulle glömma hvad jag är eder skyldig, om jag skulle glömma mina tänkesätt och mina grundsatser, om jag en dag, berusad af maktens bägare, skulle vilja våldföra eder frihet, vågen då återkalla mig till mig sjelf; det är de tappres pligt att tala öppet och oförskräckt. Mitt hjerta skall alltid vara beredt att höra eder. Och om jag vore nog fiende till min egen ära och lycka, för att ej lyssna till edert tal, så rigten

emot mig dessa samma vapen, hvilka J uti detta ögonblick erbjuden mig till mitt försvar»[1]).

Samma dag yttrade Carl Johan till hufvudstadens borgerskap, som, anfördt af grosshandlaren Schwan, erhållit företräde: »I några månader redan hafva lösa rykten blifvit utspridda kring landet. Än sades konungen vara död, än att min son låg på sitt yttersta, slutligen äfven att mitt lif stod i fara. På detta sätt ville man utbreda förskräckelse i landet. Några angifvelser, hvilka sedan blifvit gjorda, hafva bort fästa polisens och sjelfva regeringens uppmärksamhet. Undersökning vid domstol har blifvit anbefalld, och de brottslige eller de falske angifvarne skola dömas efter lag. Jag skulle kunna förlåta upphofsmännen till dessa rykten, om de endast traktat efter mitt lif; men de vilja kullkasta eder frihet, eder statsförfattning, eder nationalheder, som är dessas borgen, med ett ord allt hvad som är heligast för den redlige medborgaren. Bland dessa rykten har man vågat inblanda namnet af en slägt, hvilken J uteslutit från eder thron. Jag har ingenting gemensamt med denna slägt, och — J veten det — att det ej är jag som vållat dess öden».

»Då uti denna bedröfliga ställning, hvari en lång följd af olyckor försatt eder, J vänden edra blickar på furstar, hvilka voro kände för de tjenster, de gjort sitt fädernesland, och då edert val stannade på mig, beslöt jag att antaga det. Sjelfva åtankan på de faror, som omgåfvo eder, gjorde att jag kände mig större och i stånd att fatta vidsträckta planer för att svara mot edert förtroende. För eder skull samtyckte jag att försaka det enskilda lifvets lugn, hvari jag hade ämnat tillbringa mina återstående dagar. Jag egnade mig åt ett folk, fordom så frejdadt och då så olyckligt. Jag kom till eder och medförde, som fullmakt och som borgen, mina bragder och mitt svärd. Om jag kunnat lägga härtill

[1]) Se Recueil des Ordres etc. par Charles XIV Jean, Stockholm 1858, II, sid. 136 ff.

en stamtafla ifrån Carl Martel, så skulle jag endast önskat det för eder skull; ty hvad mig angår, är jag lika stolt öfver de tjenster jag gjort och öfver den ära, som upphöjt mig. Med alla dessa anspråk förenar jag konungens adoption och ett fritt folks enhälliga val. Härpå grundar jag mina rättigheter, och så länge rättvisa och heder ej äro bannlysta från jorden, skola dessa rättigheter vara mera lagliga och heliga, än om jag härstammade från Oden».

Äfven Bondeståndets ledamöter i banken och riksgäldskontoret uppvaktade kronprinsen den 15 Mars[1]).

Slutligen anhöll första gardets sekundchef, general Lovisin, för sig och sitt regementes officerare om särskildt företräde i afsigt att få försvara sig för de grundlösa och skymfliga anklagelser, som emot dem blifvit rigtade, och uttala sin önskan, att de brottslige belackarne måtte »afslöjas och straffas med all lagens stränghet»[2]). Kronprinsen emottog officerscorpsen på ett sätt, som hänförde alla närvarande. »Hans sinnesrörelse, när han talade till dem» — heter det i en samtida anteckning — »var så häftig, hans ord så fulla af inspiration, att man icke kunde misstaga sig om det djupa intryck, som de obehagliga ryktena hade verkat i hans inre»[3]). Hela hans uppförande under dessa dagar, hans tal och hans åtbörder röjde alltför tydligt hans inneboende tankar och huru fullt och fast han var öfvertygad, att något förrädiskt spel i hemlighet bedrefs.

---

[1]) Då sedermera alla civila och ecclesiastika korpser i hufvudstaden anhöllo att i samma ändamål få uppvakta kronprinsen, svarade han, att då de tänkesätt, som af de första deputationerne blifvit uttalade, delas af hela nationen, ville han derå icke emottaga någon annan ytterligare borgen, än sin egen öfvertygelse. Stockholms Posttidn. d. 17 Mars 1817.

[2]) Bref från general Carl Lovisin till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan, den 15 Mars 1817.

[3]) Ett ögonblick stödde han sig på den vakthafvande grefve Schwerins axel, yttrande: »Voilà comment il faut répondre aux calomnies repandues contre les braves».

Man afbidade med stor nyfikenhet de vigtiga upptäckter, som genom den befallda polisundersökningen skulle komma i dagen. De mest öfverdrifna rykten voro i omlopp; flera betydande personer sades blifvit häktade eller förvisade från hofvet och hufvudstaden[1]). Tidningarne uppfylldes af berättelser, som oroade hela landet[2]). Lindbom, som nu af sitt usla prat såg verkningar, dem *han* säkerligen icke beräknat, började icke utan skäl frukta de angifnes hämnd och ett hårdt ansvar för sina djerfva beskyllningar, som han väl visste sig icke kunna leda i bevis. Han anade, att han skulle blifva illa lönad för sitt nit. Han nekade derför envist vid alla de med honom anställda förhör och återtog nästan allt hvad han sagt såsom yttradt under inflytelse af sjukdom och sinnesyrsel. De långa undersökningarne i Svea hofrätt ledde i följd häraf till intet resultat, då ingenting blef hvarken uppdagadt eller bevisadt. Det synbara upphofvet till hela denna brottsliga tillställning, Lindbom, blef med rätta straffad och äfven friherre Klinckowström undgick icke lagens näpst för sin »förseelse» att »vid sin på kongl. slottet, natten emellan d. 13 och 14 Mars gjorda berättelse om, hvad Lindbom för honom yppat, icke ha iakttagit den varsamhet, som lagen föreskrifver»[3]).

Bland de medlemmar af den högre aristokratien, som i de Lindbomska angifvelserna inblandades eller åtminstone samtidigt synes blifvit föremål för nya misstankar, var äfven grefve Jacob De la Gardie. Hans långa frånvaro på sin beskickning till England och Spanien hade icke

[1]) Jfr Geffroy, Revue des deux Mondes anf. st.

[2]) Äfven i Norge hade dessa »brottsliga anläggningar» väckt uppseende och djup harm. Äfven derifrån var en deputation till kronprinsen tillämnad. Se Bref från konferensrådet Casten Anker till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan, Eidsvold den 20 April 1817.

[3]) Se de tryckta handlingarne i detta mål: Kongl. Maj:ts och Rikets Svea Hofrätts Protokoller i undersökningsmålet rörande angifne stämplingar emot H. K. H. Kronprinsens höga person. Stockholm (Gadelius), 1817. D:o Utslag i d:o.

förmått utplåna den djupt rotade föreställningen om hans inbitna gustavianism. Tvertom hade under hans frånvaro sådana underrättelser ingått om hans uppförande i utlandet[1]), att det vid hans återkomst till Sverige på fullt allvar ifrågasattes att arrestera honom. Detta förslag uppgafs visserligen, men De la Gardie emottog straxt derefter ett bref från grefve von Engeström med uppmaning att infinna sig i Stockholm »för att rättfärdiga »sig emot ganska svåra anklagelser, för hvilka herr gref»ven tör finna nödvändigheten att göra allt för att ur»skulda sig»[2]). De la Gardie besvarade genast Engeströms bref med en skrifvelse[3]), röjande alla spår af den djupaste förtrytelse öfver de oförsynta beskyllningar, som man framkastat emot honom, och der han, vädjande till fläckfriheten af sitt förflutna lif, tillbakavisar »de tillmälen, som göras en man, hvilken långt ifrån att hafva stämplat eller talat emot H. K. H. Kronprinsen och den nya dynastien, vid alla tillfällen under de 2 år han varit skild från sitt fosterland, yttrat sig öfverensstämmande med den öfvertygelse, han eger, att fosterlandets väl är på det aldra närmaste förenadt med den nya dynastiens försvar och bestånd; som med en värma, möjligen ansedd öfverdrifven af dem, hvilka ej ega samma känslor som han, omtalat kronprinsens stora egenskaper och fosterlandets tillväxt, lugn och sjelfständighet såsom frukter af dess mod, dess klokhet och dess omsorger». Han

---

[1]) Dessa underrättelser härflöto från Signeul, Grimoard, friherre Rehausen och fru Staël, hvilken sistnämnda skrifver från Paris: »Man säger, att grefve De la Gardies lystnad står efter ministerplatsen i Frankrike; ingenting skulle vara otjenligare. Låt honom begifva sig till Spanien. Här deremot skall han genom sina förbindelser och bekantskaper blifva er skadlig». Bref från fru Staël till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan, Paris den 22 Juni 1814.

[2]) Grefve De la Gardie återkom från sin ambassad till Spanien den 4 Dec. 1815. Exc. Engeströms ofvannämnda bref är dat. d. 12 Dec. s. å.

[3]) Dat. Löberöd den 21 Dec. 1815. De la Gard. Arkivet XX, sid. 76 ff.

tillägger vidare: »Det är på detta vis jag ej en, men 100 gånger yttrat min enskilda och det allmännas erkänsla för den store man, hvilken, näst den Högste, vi hafva att tacka för fosterlandets närvarande tillstånd, och jag trotsar hvem som helst att säga annat. Att dock beskylla en årlig man lömskt och sanningslöst är lätt, men bör tungt återfalla på belackaren, om han åläggés, men brister bevisa, hvad han anfört. Det skulle ej blifva mig svårt att skaffa en mängd bevis, det jag vid alla tillfällen talt och handlat på ett sätt, fullkomligt öfverensstämmande med pligterna hos en redlig Svensk och en H. K. H. uppriktigt tillgifven man, och om H. K. H. är nådig återkalla till sitt minne 2:ne bref, jag haft nåden tillskrifva honom från London, hvaraf det ena var i chiffer, vågar jag hoppas han deruti skall se ojäfaktige bevis af en trohet, som mitt hjerta svurit honom ifrån första stunden jag hade nåden tala vid honom i Helsingborg och som så sannt mig Gud hjelpe i tid och evighet jag aldrig svikit. Med dessa tänkesätt är det likväl svårt, att ständigt se sig ett mål för misstankar och de nedrigaste beskyllningar, utan att någonsin få känna sin anklagare eller finna upprättelse. E. E. behagar nämna, att man sagt, det jag i London för 2:ne år sedan stämplat emot dynastien och äfven derom talt med lorg Castlereagh, *qui m'a renvoyé*. För att visa sanningslösheten häraf, får jag endast nämna att jag kom till London den 29 Nov. 1813, blef 8 eller 9 dagar derefter presenterad för lord Castlereagh af B:n Rehausen och inför Gud jag honom såg förrän 4 dagar före min afresa ifrån London i Jan. 1814. E. E. torde påminna sig, att lord Castlereagh hela tiden var utrikes dels i Chatillon, dels i Paris och Holland. Det var först vid min återkomst till Paris 1815 jag gjorde närmare bekantskap med nämnde lord, och långt ifrån de me renvoyer, har han gifvit mig flerfaldiga och de mest smickrande bevis af aktning och vänskap. E. E. är af den godheten och nämner nödvändigheten att söka urskulda mig, men behöfves det för en oskyldig? Jag

känner intet brott. Mitt samvete är rent. För E. E., hvilken med så mycken godhet äfven vid detta tillfälle omfattat mig, har jag ingått i en närmare detalj, men om jag är skyldig, må min anklagare framträda, må hela lagens tyngd falla på den brottslige. Jag bör då lika litet undgå straffet, som beskyllas ohemult, om jag är oskyldig. Emellertid får jag göra E. E. uppmärksam på det obehagliga, som genom den tagna mesuren drabbat mig. Hvad tankar skola de, som ej kunna undgå känna denna ofvannämnde depeschen till Rehausen[1]), fatta om mig? Jag kan trotsa hvem som helst, att mera troget och tillgifvet tjena den fursta, hvars stora egenskaper beredde honom vägen till det lysande ställe, dit nationens val honom kallat och der han beredt sig en ny rätt till Sveriges rättmätiga erkänsla. Jag får be E. E. för H. K. H. nedlägga uttrycken af min djupaste vördnad, samt säga honom, huru smärtande det för mig är, att städse se mig misskänd af en man, för hvilken pligten och känslan lika ålägga mig att uppoffra lif och blod om dess tjenst eller dess väl det fordrade. Dess nåd är mig dyrbar, men ännu mera dess rättvisa och den tanka han om mig hyser. Gifve Gud, han kunde läsa i mitt hjerta. Han skulle der finna tänkesätt och en tillgifvenhet, som jag är öfvertygad, dess eget hjerta skulle gilla. — Jag ämnar inom få dagar anträda resan till Stockholm».

Der infann sig ock grefve De la Gardie och enligt hans egen anteckning i sin journal hade han den 7 Jan. 1816 med kronprinsen en förklaring, om hvilken han dock endast yttrar att »jag blef justifierad».

Att emellertid kronprinsens förtroende till grefve De la Gardie icke genom denna justifikation blifvit synnerligen befästadt, visade sig tydligen vid tidpunkten för de Lindbomska angifvelserna, då De la Gardie helt plötsligt (den 18 Mars) af öfverståthållaren erhöll befallning

[1]) Depesch från Exc. Engeström till friherre Rehausen, Stockholm, den 20 Nov. 1815. Se anf. st. sid. 79.

att lemna hufvudstaden[1]). Denna befallning blef visserligen återtagen samma dag, den gafs, och man stannade vid en varning, att »han borde uppföra sig mera försigtigt» och för framtiden akta sig att yttra »otidigheter (horreurs) emot dynastien, att borgerskapet och folket ville åt honom och att han icke var säker till sitt lif» o. s. v.; men redan detta är tillräckligt betecknande för det nya hofvets misstankar i afseende på den hemliga anledningen till de ryktem, som genom Lindboms angifvelser blifvit föremål för styrelsens uppmärksamhet och bekymmer. Hos den stora allmänheten, varmt tillgifven den nya dynastien och i följd deraf under första häpenheten lifligt oroad öfver de faror, som troddes hota densammas säkerhet, uppflammade en rättmätig harm emot angifvarne, sedan man tyckt sig finna, att alltsammans icke varit annat, än det löseligaste sqvaller, ehuru mången, måhända icke utan skäl, anmärkte: *ingen rök utan eld.* Förbittringen valde sig emellertid snart ett annat föremål i öfverståthållaren, friherre Cederströms person, redan förut i egenskap af hemliga polisens högsta chef[2]) icke särdeles uppburen af allmänna tänkesättet och dessutom såsom kronprinsens inflytelserikaste gunstling omgifven af talrika afundsmän. Cederströms fiender trodde eller föregåfvo sig tro, att hela den Lindbomska saken var en med flit anordnad tillställning af polisen. De hade i detta fall möjligen samma åsigt, som blifvit uttalad med anledning af Mallets sammansvärjning i Paris 1812: »så ofta en polis anförtror en regerande person, att hon upptäckt en konspiration, kan man vara säker på, att hon sjelf har sitt finger med i spelet».

---

[1]) Se De la Gard. Arkivet XIX, sid. 225 ff.

[2]) Chefskapet för den hemliga polisen var förmodligen ovillkorligt förenadt med öfverståthållarens embetsbefattning under denna tid; men det synes oss högst sannolikt, att Cederström, lika litet som hans företrädare, grefve Mörner, hade någon synnerlig lust eller förmåga i dithörande åligganden och bestyr.

Hvad man än må tänka om dessa och andra dermed sammanhängande tilldragelser, hvilka helt visst i kronprinsens lättrörliga sinne mången gång blifvit tillmätta en djupare betydelse, än de förtjenade, men hvilkas upphof och syftemål *ännu* äro outredda, säkert är, att de hos Carl Johan närde misstanken, att under allt detta gömde sig ett stort mysterium af skändlighet, ett hemligt omstörtningsbegär, som i smyg dref sitt skadelystna spel, *eggadt och understödt af fremmande inflytelser* samt åsyftande att, enligt kronprinsens eget förmenande, »taga honom bort från den nation han räddat».

En bekräftelse på denna kronprinsens uppfattning af den Lindbomska saken lemnar ett yttrande, som han fällde i drottningens aftoncirkel den 14 Mars eller dagen efter emottagandet af de oroande angifvelserna. Bland de närvarande befann sig den vördnadsvärde, men för sina högaristokratiska tänkesätt utmärkte rikemarskalken grefve Fleming, mot hvilken äfven åtskilliga beskyllningar blifvit framkastade. Samtalet hade helt naturligt börjat röra sig kring gårdagens äfventyr. Fleming syntes icke dela kronprinsens åsigter derom. Han lät undfalla sig en antydan, att både nationen och adeln måste känna sig förnärmade genom tillvitelser, som saknade bevis. Kronprinsens panna mörknade, och han svarade i en förebrående ton: »Bevis! tror ni, herr grefve, att den, som umgås med dylika planer, lemnar skriftliga bevis på sin brottslighet? eller inbillar ni er, att nationens vilja rådfrågas af dem, som konspirera i ändamål att påtvinga henne en förkastad dynasti? hvad lära oss alla de successionskrig, som uppstått i de stater, der folken ingen röst ega i denna deras lifsfråga? Har icke sjelfva det fria England varit ett rof för dylika skakningar genom pretendenter af Stuartska huset? Respekterade väl de fremmande makterna folkets fria val af den Hannoverska fursteslägten? Sökte icke både Spanien och Frankrike, ja, sjelfva Sverige att nyttja pretendenten såsom medel för sina afsigter? Och var ej Georg I oupphörligt under hela sin regering ett mål för Jacobiternas

af de utländska hofven understödda försök att störta honom från thronen? Han blef derigenom tvungen att genom förbund med fremmande makter och en kraftfull vaksamhet inom landet skydda sin krona och sin dynasties rättigheter».

Fleming sökte väl icke försvara en motsatt åsigt, men hans tvungna hållning röjde allt för väl det obehag, han erfor af syftningen i detta tal. Kronprinsen, sökande till stöd för sin mening exempel ur Sveriges egen historia, fortfor med lifvad värma: »Och Sverige sjelft — — Hvad rättighet hade er Carl XII att påtruga Polen en konung, som nationen icke ville veta af, och derigenom tillskapa en thronpretendent, hvilken, som vanligt, blef ett välkommet redskap för fremmande makters inblandning i ett af partier sönderslitet land? Tvingades icke i förra seklet Neapel af de Bourbonska hofven i Madrid och Paris att taga don Carlos till konung, och hvad rätt hade väl dessa att genom traktaten i Fontainebleau (1743) garantera honom Neapels thron? och huru har väl i våra dagar det Bourbonska väldet blifvit återupprättadt i Frankrike?... Jo, under skydd af fremmande bajonetter och inre söndringar — —».

I denna tonart fortgick samtalet. Att det var rigtadt emot den ofta antydda ligan, var omisskänligt. Det torde äfven inneburit en icke oafsigtlig anspelning på drottningens hemliga intresse för pretendenten af Holsteinska huset, enär kronprinsen, vändande sig till Hennes Maj:t, erinrade om, att »de tider voro förbi, då staterna kunde anses såsom en åt vissa slägten hemfallen arfvedel, hvaröfver folken sjelfve icke egde någon rätt att förfoga»... Han hade kunnat tillägga — hvad han likväl troligen af vördnad för drottningen undvek att anmärka — att hennes egen svärfar, stamfadren för det i Sverige regerande Holsteinska huset, Gustaf III:s och Carl XIII:s far, blifvit nationen *påtvingad* af *Ryssland* såsom pris för freden 1743. Och, hvad som var ännu mera förödmjukande, denna regentslägt måste, för att skyddas emot en fremmande thronpretendent inkalla

12,000 Ryssar, som nära ett år stannade i grannskapet af Sveriges hufvudstad ¹).

Varnad af erfarenheten var Carl Johan naturligtvis mån om att vid de Europeiska hofven så skyndsamt, som möjligt, få förklarad rätta halten af den Lindbomska sammansvärjningsfabeln, som, redan utstyrd i revolutionskåpa och med de vidunderligaste tillsatser, gjorde sin rund i de utländska tidningarne, hvilka kommenterade den hvar och en efter sina olika syften. En dylik förklarings afgifvande ansågs isynnerhet behöflig i Petersburg, och grefve Carl Löwenhielm erhöll derföre oförändröjligen en depesch med befallning att meddela kejsare Alexander lämpliga upplysningar om de obehagliga hän-

¹) Efter Adolf Fredriks val blef general Düring, en af mösschefema bland militären, skickad till Petersburg för att begära kejsarinnan Elisabeths hjelp emot Danmark, hvars kronprins, stödjande sig på de tre ofrälse ståndens val vid svenska riksdagen, yrkade på sin rätt till Sveriges thron och hotade med anfall både i Skåne och från Norge. Kejsarinnan befallde då att 12,000 Ryssar skulle på hennes bekostnad och under befäl af general Keith öfvergå till Sverige, der dessa truppar, till nationens rättmätiga förtrytelse, qvarstannade från Sept. 1743 till slutet af Juni 1744, då Danmark omsider ingick förlikning. Se Geijer, Saml. Skr. II: 5: sid. 116 och Tengberg, Kriget mellan Sverige och Ryssland 1741—1743 II: sid. 197. — Med kännedom om dessa tilldragelser bör en och hvar, som vill klandra Carl Johans omtänksamhet att för all framtid, genom familjefördraget i Åbo, sätta Sveriges nyvalda dynasti i säkerhet för Rysslands kända böjelse att understödja Holsteinska thronpretendenten, czarens egen nevö, väl komma ihåg, att detta fördrag afslöts i en tidpunkt, då Ryssland var i största behof af Sveriges stöd och att det var en handling af fri vilja och ingalunda, såsom fördraget 1743, en förödmjukande åkallan af ryskt beskydd för att upprätthålla en af czardömet oss påtvingad dynasti! Så olika framstå för den oväldiga historien det Holsteinska husets inträde och upprätthållande i Sverige, jemförda med den Bernadottska regentslägtens, hvars val var lika fritt, som det fördrag, hvarigenom Rysslands kejsare, sjelf tillhörande det Holsteinska huset, garanterade den Svenska dynastien af den 21 Augusti 1810 emot alla anspråk af den Holsteinska pretendenten.

delserna i Stockholm, hvilka borde framställas såsom varande utan all vigt och betydelse — —[1].

Voro då alla dessa från skilda håll ständigt upprepade angifvelser om hemliga ränker och en smygande fiendskap emot Carl Johan och hans ätt så helt och hållet betydelselösa? De voro det icke[2]. Vare sig man betänker de förhållanden, som framkallade dem, eller de följder, som de medförde, sakna de ingalunda sin vigt. Å ena sidan spårar man de efter 1809 kämpande partiernas spel: ett segrande, som afundsjukt vill åt sig bevara alla frukter af revolutionen och det sista thronföljarevalet, och ett besegradt, som med en saknadens sidoblick på det förflutna icke ännu mäktat fullt nedtysta sina gamla Gustavianskt-ultrarojalistiska sympathier. Af medfödd fåfänga och inrotad vana — halft motsträfvigt, men med eller mot sin vilja fann sig likväl äfven detta sistnämnda parti snart inryckt inom den trollkrets, der Carl Johan utströdde sitt snilles, sin makts och sina rikedomars lockande håfvor; det drogs allt närmare och närmare den nya dynastiens grundläggare, som visade sig så frikostig i sina ynnestbevis, och, ehuru sjelf en »parvenu», så aktningsfull emot de gamla anornas innehafvare, så undfallande för deras anspråk. Å andra sidan se vi Carl Johan — med ett sinnelag lika ridderligt, som hans hjerta var hjeltemodigt — genom de aldrig hvilande bearbetningarne än af den kortsynta välmeningen, än af det sjelfviska lycksökeriet eller den uppviglingslystna illviljan försatt i en falsk och ängslande ställning, som stundom förledde honom till åtgärder, hvilka

---

[1]) Grefve Löwenhielm meddelade kejsare Alexander dessa upplysningar i ett bref, dat. Petersburg d. $\frac{1}{8}$ Mars 1817. Kejsaren befann sig nemligen i Czarskoe-Zelo.

[2]) I det följande få vi tillfälle meddela nya, talrika bevis på samma fortsatta sträfvande att undergräfva nationens tillgifvenhet för den nya dynastien och försvaga dess ställning. Spåren af detta smygande arbete framskymta ännu efter kejsare Alexanders död, och vi skola framdeles dertill återkomma.

den lätt uppbrusande, men i grunden alltid lika högsinnade och folkvänlige fursten troligen aldrig skulle vidtagit, om han blifvit i förekommande fall utan omsvep och utan betänkligheter fullständigt upplyst om sakernas verkliga läge. Om så skett, är det mer än sannolikt, att i raden af Carl Johans regeringshandlingar en eller annan aldrig skulle blifvit inskrifven, hvilken, ehuru lätt förklarlig såsom yttring af en rättmätig harm eller inbillad farhåga, bär ovedersägliga spår af förhastande eller ofullständig kännedom om nationens lynne och tänkesätt. Ingen led dock hvarken tyngre eller oskyldigare, än han sjelf, af dessa mer eller mindre ofrivilliga misstag, som vanligen medförde många förtretligheter och obehag, gåfvo hans vedersakare vapen i händerna och utsådde frön till nya missnöjen, som i framtiden buro allt bittrare frukter.

SJETTE KAPITLET.

F. d. konungen Gustaf Adolf.

(1811—1837.)

Gustaf IV Adolfs irrfärder och förvillelser. — Hans föresats att äkta en tjenstflicka i Frankfurt (1811). — Hon föder honom en son. — Äfventyr och vägrad vigsel. — Drottning Fredrikas sorg och upprörande bref. — Bayerska regeringen lyckas afböja giftermålet. — Gustaf Adolf begär plats som adjutant hos Napoleon, men misslyckas och beslutar i stället ingå i de preussiske frivilliges leder. — Detta afböjes af Fredrik Wilhelm. — Exkonungens förslag att bli kejsarens af Österrike ambassadör vid kongressen i Mannheim. — Furst Metternich förhindrar det. — Gustaf Adolfs obehagliga äfventyr i Frankfurt för ryska storfursten Konstantins skull. — Kejsare Alexanders granniagenhet mot sin olycklige svåger. — Grefve Ozarowsky. — Gustaf Adolfs bref till Alexander med begäran om ett uppdrag i och för den allmänna freden samt för schweitziska förbundets neutralitet. — Alexanders yttrande derom till grefve Löwenhielm. — Gustaf Adolf afreser till Basel. — Alexander och drottning Fredrika i Carlsruhe. — Kejsaren afböjer alla förslag till förmån för prins Gustaf. — Porträtt af denne femtonårige furste. — Han antager titeln: prins af Sverige och omgifves med egen hofstat. — Baron Polier-Vernand, hans guvernör och Chef-de-cour. — Prinsen visar sig endast med Ryska S:t Andreasorden. — Kejsare Alexander bestormas af gustavianska förböner under ett slägtmöte i Bruchsal. — Alexander afvisar alla förslag i denna riktning, men åtager sig förmyndarskapet för drottning Fredrikas barn. — Försök hos Alexander att få prins Gustaf anställd i Ryska arméen misslyckas. — Prinsen erkänner sig vara pretendent till Sveriges thron. — Gustaf Adolf yrkar, att hans son vid 18 års ålder skall förklaras myndig. — Besynnerligt förslag i denna väg. — Exkonungens plan att besöka Ludvig XVIII göres om intet. — Signeuls berättelse derom. — Gustaf Adolf som författare. — Hans expedition med de svarte riddarne till Jerusalem och Christi graf. — Finansiel förlägenhet. — Bref från Triest till Carl Johan, samt den senares svar. — Exkonungens beslut att med stor ståt fira prins Gustafs inträdande i myndighetsåldern. — Motstånd och förtretligheter. — Gustaf Adolf färdig att utmana storhertigen af Baden på duell. — Uppträd i Frankfurt. — Exkonungens märkliga bref derom till Carl Johan och dennes svar. — Ytterligare brefvexling och lyckönskan till Carl Johan vid dennes thronbestigning. — Kongressen i Aachen anslår 4 mill. francs för prins Gustaf. — En Svensk gardesofficer hos Gustaf Adolf i Basel. — Exkonungens yttranden om sin son. — Gustaf Adolfs ansökan om Norsk medborgarrätt. — Storhertiginnans af Baden hemliga omsorger för sin far. — F. d. konungens torftiga lefnadssätt. — Hans död i S:t Gallen 1837.

Under det den Svenske thronföljaren oupphörligt oroades af mer eller mindre grundade farhågor för Gustavianska stämplingar inom och utom landet, irrade den

fördrifna konungafamiljens olyckliga öfverhufvud kring Europa, jagad utan rast af det förflutnas bittra minnen och under tyngden af dessa nedsjunkande allt djupare både till förstånd och hjerta i den ena förvillelsen sorgligare, än den andra. Biltog från ett land, der hans vagga stått i glansen af ett skimrande hof, omgifven af yppig prakt och lofsjungande smicker; beröfvad en spira, som gifvit honom i arf en oinskränkt myndighet öfver ett högsinnadt och tappert folk, men som föll ur hans hand, då han icke mer förstod bibehålla väldet öfver sig sjelf, egde Gustaf Adolf nu hvarken hem eller undersåter, oftast icke ens en enda trogen tjenare till följeslagare på sina äfventyrliga irrfärder. Han, som under sin regerings första lyckligare år uppburit så välförtjenta loford för sitt ståndaktiga fasthållande vid eders helgd och förbindelsers oryggelighet i en tidpunkt, då man såg dessa med sällsynt trolöshet brytas å alla sidor, hade slutat med att sönderslita ett bland de heligaste af alla jordiska band och på ett lika skoningslöst, som förolämpande sätt stöta ifrån sig den maka, som delat hans lyckas dagar och med oförändrad kärlek ville, snart sagdt, tilltvinga sig rättigheten att dela äfven hans olycka. Och samme furste, som på den konungsliga maktfullkomlighetens höjd och utsatt för alla dess frestelser, med rätta prisades såsom ett mönster af dygd och en Carl den tolftes like i återhållsamhet och stränga seder, synes med förlusten af sin thron hafva borttappat all moralisk kraft och under inflytelsen af en dyster förtviflan, af halfförryckta grubblerier och en stundom till vildhet stegrad sinnesrubbning allt mer och mer förirrat sig på de otyglade lidelsernas mörka villostigar, till dess han bortfrätte sig sjelf i förödmjukelse och förnedring.

Denna sorgliga omkastning i Gustaf Adolfs själsförfattning och sedliga hållning efter hans thronafsägelse framträder i nästan alla hans åtgöranden under den följande långa och tragiska fortsättningen af den beklagansvärde furste-enslingens skiftande lefnadsbana. »Samma otämjeliga karakter, som gjort honom oskicklig att regera

och hans aflägsnande från thronen till en nödvändighet, hade förvandlat honom till en fanatisk svärmare, en ny riddare af den sorgliga skepnaden, uppgörande planer ömsom till pilgrimsfärder och korståg samt alltid färdig att offra sitt hjertas dyrkan åt den förstkommande täcka borgarflicka, i hvilken hans inbillning såg en romanhjeltinna» [1]).

Huru hastigt denna förändring inträffade i Gustaf Adolfs moraliska skick och i hans uppfattning af sina pligter både som furste och menniska, visar sig bäst af de bedröfliga förvillelser, hvartill han gjorde sig skyldig kort efter sin förvisning från Sverige, och som blefvo den närmaste föranledningen till den slutliga upplösningen af hans äktenskap med drottning Fredrika — en förbindelse, som å Gustaf Adolfs sida var fullständigt bruten långt innan den lagliga myndigheten bekräftat skiljamessan. »Redan vid denna tid (1810—1811) — heter det i en anteckning, som kommit oss tillhanda — »hade f. d. konungen gjort bekantskap med en adertonårig skönhet, hvars blå ögon och smärta växt i förening med ett mildt väsende gjort på honom ett häftigt intryck. Hon hade i allköns oskuld bestyrt om de resandes tvätt på ett värdshus i Frankfurt — i hvilken stad Gustaf Adolf för närvarande slagit sig ned — och i denna egenskap äfven varit f. d. konungen till tjenst. Han erbjöd henne nu en vida förnämare plats, och hon antog anbudet».

»Förbindelsen blef snart så förtrolig, att den unga flickan födde en son till verlden. Detta befästade ännu mer Gustaf Adolfs böjelse. Han beslöt att taga flickan till äkta och legitimera barnet. Han ansåg detta som en pligt och trodde intet hinder böra möta, isynnerhet som han å sin sida redan nu betraktade sitt giftermål med drottning Fredrika såsom upplöst, ehuru denna ädla furstinna ännu och i det längsta sökte afvända hans planer på en dylik brytning och leda sin gemål på bättre

---

[1]) Ur en Engelsmans resa vid stränderna af Rhen. S. S.

tankar. Men han var numera känslolös för sin makas ömma föreställningar; och fullt bestämd i sin föresats att förmäla sig med den vackra tvätterskan, lät han tillkalla en kyrkans tjenare för att i vanlig religiös form förrätta vigseln. Denne fick icke annat besked af betjenten, som öfverförde kallelsen, än att en resande önskade i en vigtig angelägenhet få samtala med honom. Han följde förundrad den utskickade, som förde honom till en aflägsen gata, der vid stranden af Maynfloden ett litet enstaka oanseenligt hus var beläget. Han infördes i ett rum, der betjenten bad honom stanna ett ögonblick».

»Kort derpå inträdde en man med en hög och stolt hållning, som helsade honom temligen kallt och yttrade:»

»Jag är grefven af Gottorp och har låtit kalla er för fullbordandet af en akt, som tillhör ert presterliga embete. Jag ämnar gifta mig och önskar, att ni måtte förrätta vigseln».

»Den ytterst öfverraskade presten svarade: Men hr grefve, jag tror mig veta, att ni är och sedan lång tid tillbaka varit gift».

»Jag har varit det, men är det icke mer».

»I så fall, genmälte presten, ber jag herr grefven förete den handling, som lagligen styrker er äktenskapsskillnad».

»Huru, min herre, skulle icke mitt ord, min försäkran göra tillfyllest?»

»Jag ber herr grefven gunstigt betänka, att det icke är mig tillåtet att i en sak af denna vigt handla utan på grund af lagliga skriftliga akter».

»Gustaf Adolf, högst otålig öfver detta oväntade hinder, gaf fritt lopp åt sitt missnöje. Vandrande med stora steg fram och tillbaka i rummet, sökte han både med lock och pock, ehuru förgäfves, förmå presten vika från sitt beslut».

»Då Gustaf Adolf slutligen såg, att någonting måste göras för att besegra den motsträfvige, öppnade han sin skrifbyrå, der han länge letade bland sina papper

och framtog slutligen en skrifvelse, som han lemnade till presten med orden: läs, får ni se! Det var ett egenhändigt bref från drottning Fredrika. Vid genomläsandet deraf började tårar rinna på den andlige mannens kinder, tårar af beundran och djup rörelse».

»Drottningen hade skrifvit till sin gemål: Som maka och mor har jag funnit min lycka i vår förening. De missöden, som drabbat oss, hafva aldrig förmått utplåna dessa känslor ur min själ. Religion och pligt, likasom mitt hjerta, bjuda mig än i dag att älska er till sista ögonblicket af mitt lif, och jag skall aldrig upphöra att göra det. Det beslut, ni förkunnar mig, har på det högsta upprört mig, och jag har mottagit det med känslor af den djupaste bedröfvelse. Hvad har jag då gjort, för att blifva så grymt straffad? Min sorg är så djup, att jag ber Gud göra ett slut på mina dagar för att icke öfverlefva den smärta och den skymf, som vänta mig — — Ni vet, att min kärlek för er är mäktig af de största uppoffringar; och om er framtida lycka ovillkorligt fordrar vår äktenskapsskillnad, skall jag äfven underkasta mig detta sista offer af en aldrig vacklande hängifvenhet. Min enda tröst skall blifva den att veta er vara lycklig, och jag skall aldrig upphöra att följa er med mina välönskningar och min kärlek».

»Återlemnande brefvet i Gustaf Adolfs händer, yttrade den andlige:

»Jag ser häraf, huru innerligt drottningen älskar er; hennes hjerta och karakter äro öfver allt beröm! Tror ni, att den person, ni går att äkta, älskar er af hjertat, att hon kan göra er lycklig och ersätta er förlusten af en så förträfflig qvinna, som drottning Fredrika?»

»Derom är icke fråga, min herre! Jag har kallat er för att genom ert biträde få min vigsel verkställd».

»Må vara, herr grefve! Men värdes tillåta, att jag äfven får tala ett ord med er tillkommande brud för att göra mig underrättad, om hennes bifall är frivilligt. Kanske kan jag dermed äfven göra er en väsendtlig tjenst

genom att utröna, om hennes känsla för er är sådan, den bör vara».

»Gustaf Adolf ville genast inkalla henne, men presten begärde och erhöll tillstånd att enskildt tala med henne. Gustaf Adolf öppnade sjelf dörren till hennes rum och införde presten. Denne fann sittande vid ett litet bord en ung grisette sysselsatt med någon sömnad. Han helsade henne vänligt. Hon steg upp och besvarade helsningen på ett sätt, som erinrade om en tjenarees ödmjukhet inför sin herre».

»Den aktningsvärde presten, som genast fann hvad slags person han hade framför sig, talade till henne med öfvertygande allvar, bad henne noga betänka det steg, hon var färdig att taga, och föreställde henne, att hon säkerligen skulle blifva lyckligare om grefven, i stället att förmäla sig med henne, ville gifva henne en hemgift och derigenom sätta henne i stånd att göra ett giftermål mera afpassadt efter hennes stånd» o. s. v.

»Ack ja, svarade flickan okonstladt, om han det ville, skulle jag anse det lyckligare för mig!»

»Då presten meddelade Gustaf Adolf dessa flickans ord, ville han icke tro, att det var sannt. Han inkallade den stackars flickan och frågade, om hon verkligen fällt ett sådant yttrande. Hon svarade stammande: Jag trodde, att sådan var er afsigt — —».

»Gustaf Adolf gjorde henne förebråelser, men hon förstod så väl använda sina tårar och böner, att hon fick förlåtelse, och att presten ensam fick uppbära grefvens förtrytelse».

»Då presten sålunda fann sin närvaro både obehaglig och gagnlös, aflägsnade han sig, glad att för så godt pris slippa undan den furstliga harmen och det uppdrag, för hvilket han blifvit kallad. Grefven af Gottorp afreste följande dagen med sin sköna från Frankfurt och tog vägen åt Bayern. Bayerska regeringen fann omsider utväg att hindra giftermålet och

för denna gång skilja exkonungen från hans opassande sällskap»[1]).

Nya äfventyr af liknande slag följde emellertid det ena efter det andra och framkallade slutligen lagens bekräftelse af äktenskapsskillnaden emellan Gustaf Adolf och hans gemål (Febr. 1812)[2]). Men f. d. konungen fortfor allt framgent att genom sina besynnerliga nycker, sin halsstarriga envishet och ett allt regellösare lefnadssätt ständigt bereda den olyckliga drottningen nya hjertfrätande sorger. De stridigheter, som i det följande söndrade de fordna makarne i fråga om prins Gustafs uppfostran och framtid, gjorde brytningen dem emellan fullständig, och hade till följd, att Gustaf Adolf från denna tid aldrig mera återsåg och, såsom det tyckes, icke ens önskade att sammanträffa med drottningen och sina barn[3]).

Ingen med hjerta för mensklig storhets fall kan utan känslor af det djupaste vemod följa utvecklingen af den vilsekomne monarkens återstående lefnadsöden, som bilda en vidunderlig väfnad af motsatser, bizarra upptåg, förnyade felsteg och upprepade motgångar — en oafbruten kedja af hopade missräkningar och förödmjukelser. I maktens dagar hade han svurit att aldrig underhandla med Napoleon, troende sig derigenom ådraga

---

[1]) Anteckning i S. S. efter konsul Frensheim i Frankfurt. Jfr Geffroy, anf. st. sid. 465.

[2]) Schinkel-Bergman, anf. st. VI, sid. 316.

[3]) »Under de första åren af mitt vistande vid hofvet i Carlsruhe — skrifver en hofdame, som inträdde bland f. d. drottningens uppvaktning Sept. 1813 — ledde f. d. konungens väg ofta genom denna stad. Han stannade då blott vid posthuset för att byta om hästar; men frågade aldrig efter sin familj. Drottningen tog emellertid alltid kunskap om hans vistande i staden. I detta, liksom i månget annat hänseende blef icke något lidande henne besparadt; men hon förblef städse lika mild och lät aldrig genom nycker andra umgälla de känslor, som hennes hårda öde måste väcka hos henne». Se Königin Friederike von Schweden, geborne Prinzessin von Baden. Memoiren . . . von einer Hofdame (Frankfurt am Mayn 1856), sid. 80.

sig en evig fördömelse; nedstigen från thronen tvekade han ej begära att hos denne sin dödsfiende blifva anställd som adjutant, hvilket naturligtvis afslogs[1]). I harmen häröfver erbjuder han kort derefter sin arm till bekämpande af den väldige folkförtryckaren, som icke velat fästa honom vid sin person. Vid åsynen af den hänförelse, som uppflammade i alla tyska hjertan 1813, särdeles i Preussen, greps den föga behjertade konungen af en häftig krigslystnad och fordrade med enträgenhet en plats bland de preussiske frivillige, som samlade sig under fosterlandets fanor (April 1813). Hade denna hans önskan blifvit uppfylld, torde han sannolikt kommit att tillhöra den Nordtyska arméen under Carl Johans befäl — en besynnerlig ödets omkastning, som måhända gått i fullbordan, om icke Fredrik Wilhelm, till hvilken Gustaf Adolf skriftligen framställde sin begäran, befallt furst Hardenberg afböja den afsatte konungens anbud[2]).

Tillbakavisad vid sina försök att få deltaga i det stora kriget, ville han åtminstone få ett ord med vid fredsunderhandlingarne. Då Österrike i Juni 1813 efter slagen vid Lützen och Bautzen uppträdde som fredsmedlande makt, erbjöd sig Gustaf Adolf hos kejsare Frans att blifva hans ambassadör vid den tillämnade kongressen i Prag[3]). Om den föga högsinnade furst Metternich bemötte detta sällsamma förslag med det medlidsamma undseende, som den fallne monarkens olyckliga läge och själsförfattning bort framkalla, är oss icke bekant; men deremot veta vi, att den försigtige statsmannen icke var hågad att taga f. d. konungen till medhjelpare vid det svåra värfvet att lotsa den Österrikiska

[1]) »Jag kunde icke emottaga Gustaf Adolfs anbud» — yttrade Napoleon härom på S:t Helena — »utan att göra något för honom och hans familj. Men jag var icke mera verldens herrskare... Jag vägrade derföre att fästa f. d. konungen vid min person».

[2]) Se härom Leben Carl Augusts, Fursten von Hardenberg, von Klose. Halle 1851, sid. 368.

[3]) Depesch från grefve Carl Löwenhielm, af den 7 Nov. 1813.

politiken förbi alla de klippor och skär, som vid denna tidpunkt stodo i vägen för dess syften.

Gustaf Adolf fick således äfven af kejsare Frans ett afslag, men van att öfverallt se sig tillbakavisad, lät han icke afskräcka sig i sin ifver att spela fredsmäklare, och han hoppades, att kejsare Alexander skulle visa sig mera eftergifven för hans önskningar. F. d. konungen erhöll också kort derefter ett tillfälle att i detta fall meddela sig med sin höge anförvandt. De härmed sammanhängande omständigheterna voro följande.

Då de stora förenade härmassorna i Nov. 1813 närmade sig Rhen, och de allierade monarkerna för några dagar togo sitt högqvarter i Frankfurt am Mayn¹), befann sig Gustaf Adolf tillfälligtvis i den gamla kejserliga kröningsstaden. Stora svårigheter mötte att bereda tillräckligt utrymme och passande boningar för de många höga gästerna med deras talrika och förnäma följe. Under sådana omständigheter fogade händelsen, att man åt Ryska storfursten Konstantin fann sig föranlåten anvisa en våning i samma hôtel, der Gustaf Adolf sedan någon tid bebodde ett par rum. Stadens myndighet hade sannolikt icke kunnat föreställa sig annat, än att de tvänne furstarne, som på sätt och vis voro slägtingar, skulle kunna i all sköns trefnad tillbringa några dagar under samma tak. Men Ryska qvartermästaren var af en motsatt tanke. Han yrkade, utan undseende för sin egen suveräns svåger, att Gustaf Adolf skulle afflytta, och hôtelvärden fick på sin lott det obehagliga uppdraget att affärda den höga gästen. Han sökte först på det vördnadsfullaste sätt förmå f. d. konungen att välja en annan bostad, men denne vägrade helt tvärt och med den bestämda förklaring, att han icke godvilligt ämnade flytta undan hvarken för en Rysk storfurste eller för hvilken annan som helst.

Gustaf Adolf fick emellertid snart en ny förödmjukande erinran om att han icke mera var i besittning af

¹) Jfr Schinkel-Bergman, anf. st. VII, sid. 292.

det Kongl. Majestätets oantastlighet. Man lät honom förstå, att han mot eller med sin vilja *måste* afstå från sin bostad... Men de kraftiga föreställningarne medförde icke den ringaste verkan; f. d. konungen förblef orubblig, och föga fattades, att ett stridstumult uppstått, som skulle uppfriskat minnet af sjelfva kalabaliken i Bender, hvars bjelte han alltid beundrat såsom sitt ideal och hvars bragder han till sin egen ofärd trott sig mäktig att efterlikna.

Efter dessa misslyckade försök att i godo komma till rätta med f. d. konungen ansåg man sig icke ega annat val, än att genom den offentliga polismakten formligen ålägga honom att lemna hôtelet vid äfventyr att med ännu strängare åtgärder dertill tvingas. När en vederbörligen bemyndigad polistjensteman infann sig med en dylik anmaning och dervid äfven åberopade sig på kejsare Alexanders befallning, råkade Gustaf Adolf i raseri. Han rusade i vredesmod mot polisagenten, och ett sorgligt uppträde skulle sannolikt följt, om det icke af en lycklig slump blifvit afböjdt. En Rysk officer, som kände Gustaf Adolf till utseendet, tillkom händelsevis just i lagom tid för att afstyra den hotande skandalen, hejda alla våldsamheter samt genom några allvarliga, men vördnadsfulla ord till f. d. konungen lugna hans upprörda sinne. Officern underrättade sig derefter om det närmare sammanhanget med de omständigheter, som föranledt den tilldragelse, hvartill han blifvit vittne, och skyndade att anmäla förhållandet för kejsare Alexander.

Kejsaren ogillade på det högsta, att man vågat missbruka hans namn för det otillbörliga sätt, hvarpå man bemött hans beklagansvärde svåger. För att rentvå sig sjelf för all delaktighet i detta ofog och på samma gång göra Gustaf Adolf mera böjd att godvilligt lemna staden, skickade han till honom sin generaladjutant, grefve Ozarowsky, densamme som i Polangen och Riga (Sept. 1810) å Alexanders vägnar uppvaktat Gustaf Adolf och vid detta tillfälle genom sin belefvenhet

och sitt aktningsfulla uppförande vunnit hans synnerliga förtroende[1]). Detta visade sig äfven nu. Grefven fann f. d. konungen till och med vida medgörligare, än han vågat hoppas. Till svar på hans å Alexanders vägnar framställda beklagande af de obehagligheter, som inträffat, yttrade Gustaf Adolf helt undfallande: »Ni behöfver icke ursäkta er monark; jag var alltid öfvertygad, att man i denna sak missbrukat hans namn . . . Jag är ganska erkänsam för den uppmärksamhet, han behagat visa mig genom ert uppdrag, och jag vill med nöje aflägsna mig, om det kan vara Hans Kejserliga Majestät behagligt».

Grefve Ozarowsky trodde sig emellertid snart hafva upptäckt den sannskyldiga bevekelsegrunden till denna öfverraskande eftergifvenhet. Talet föll på den tillämnade kongressen, som skulle sammanträda i Mannheim. Gustaf Adolf uttryckte då sin lifliga önskan att dervid få uppträda såsom medlare emellan de krigförande makterna. Han egnade nära tre qvarts timma åt utvecklingen af sina planer i detta ämne och utbad sig att dagen derpå få genom grefven till kejsare Alexander öfverlemna ett bref. Detta hade följande lydelse:

»Sire!

E. K. M. har befallt sin generaladjutant grefve Ozurowsky att infinna sig hos mig i går afton. Jag har deruti funnit ett bevis på Ers Majestäts önskan att visa mig sin välvilja. Jag hoppas äfven, att generalen varit en trogen tolk af hvad jag uppdragit honom meddela E. M., nemligen att, sedan jag vidtagit några nödiga anstalter för min afresa, jag endast väntade på de pass jag begärt för att begifva mig till Schweitz».

»Om E. M. vill åt mig uppdraga några meddelanden eller förslag *i afseende på återställandet af en bedrande och varaktig allmän fred*, torde E. M. gifva mig Dess höga afsigter i detta fall tillkänna före min afresa».

---

[1]) Jfr anf. st. V, sid. 339.

»Det återstår mig endast att tillägga min föreäkran om den utmärkta högaktning och de känslor, med hvilka jag förblifver

Ers Kejserliga Majestäts tillgifne kusin
Gustaf Adolf,
Hertig af Holstein-Eutin.

Frankfurt am M. d. 6 Nov. 1813».

Kejsare Alexander, angelägen att vid alla tillfällen gifva kronprinsen af Sverige bevis på sin vänskap, anförtrodde genast alla dessa tilldragelser åt grefve Carl Löwenhielm.

»Detta bref», sade han, i det han till Löwenhielm öfverlemnade Gustaf Adolfs skrifvelse, »lägger i dagen, att dess författare rättfärdigar i alla afseenden den nation, som anförtrott sina öden åt klokare händer. Han har redan lemnat hôtelet och jag förmodar, att han nu är sin väg härifrån. Ozarowskys sändning var en höflighet, som jag i egenskap af slägting till f. d. konungen ansåg mig vara honom skyldig, och jag kunde icke underlåta att förneka och ogilla de otillbörligheter, som man i mitt namn tillåtit sig. Gustaf Adolfs fel och olyckor må vara hurudana som helst, de kunna dock aldrig ursägta ett dylikt uppförande emot honom. Hvad som mest förundrar mig är, att han står i så förtroliga förbindelser till de Franska myndigheterna, och att det är under deras skydd han uppträder såsom hertig af Holstein-Eutin med anspråk på titel af Kongl. Höghet»[1]).

Ehuru Gustaf Adolf lofvat afresa från Frankfurt den 9 Nov., qvarstannade han derutöfver ännu några dagar för att, såsom det ville synas, dels invänta det begärda fredsuppdraget, dels äfven förstärka sin kassa. Han gjorde i detta sednare ändamål ett besök hos lord Cathcart för att underrätta sig om, huruvida prinsenregenten antagit det anbud f. d. konungen i Maj månad 1812 gjort honom att köpa en dyrbar juvel. Lord Cathcart svarade att han väl derom skrifvit till prinsen-

[1]) Ur grefve Gustaf Löwenhielms depescher.

regenten, men då icke något svar följt, förmodade han att H. K. H. afstått från detta köp.

Då samtalet sedermera vändes åt politiken, yttrade Gustaf Adolf bland annat: »Man hyllar nu samma system, som jag följde, fastän under förändrade förhållanden. Jag hör, att man för närvarande är ganska belåten med den Svenske kronprinsen; men omständigheterna äro icke mera desamma; han har medel och utvägar, dem jag saknade... Jag stod ensam mot hela kontinenten och var i öfrigt illa betjenad»[1]).

Emellertid väntade Gustaf Adolf förgäfves på något meddelande från kejsare Alexander rörande fredsunderhandlingarne. Han vände sig då med ännu ett bref till denne monark. Nu gällde det *Schweitziska* områdets neutralitet, emedan han erfarit, att den stora allierade arméen skulle genom detta land intränga i Frankrike. Skrifvelsen lydde:

»Sire! Då jag nu står färdig att afresa till Schweitz för att der bosätta mig, skulle det vara mig ganska angenämt att kunna medföra en deklaration å Eders Kejserl. Maj:ts vägnar, som tillförsäkrade Schweitzarne den neutralitet, som de önska bibehålla. Värdes gifva mig i detta afseende ett gynnande svar innan min afresa, som är ämnad att ske tidigt i morgon. Emottag, Sire, de önskningar jag gör för E. M. och försäkran om den utmärkta högaktning, hvarmed jag förblifver

Eders kejserliga Majestäts tillgifne kusin

Gustaf Adolf,

Hertig af Holstein-Eutin.

Frankfurt den 9 November 1813».

Då Gustaf Adolf emellertid icke erhöll något svar på sina skrifvelser eller något slags meddelande hvarken i afseende på allmänna freden eller Schweitziska neutraliteten, lemnade han Frankfurt den 10 November och vände sin färd till Basel. Kejsare Alexander deremot begaf sig några dagar derefter (den 12 Nov.), på in-

---

[1]) Anf. st.

bjudning af sin svärmor, markgrefvinnan Amalia af Baden, till Carlsruhe, der han uppslog sitt högqvarter. Han bodde på slottet hos markgrefvinnan och tillbragte större delen af sin tid i hennes sällskapskrets. Der infann sig ock drottning Fredrika alla aftnar. Hon hade icke sett Alexander sedan 1802, då hon och kejsarinnan Elisabeth stämt möte med hvarandra på Finska gränsen och der äfven kejsaren var närvarande[1]). Hon var häftigt upprörd, då hon nu under så bittert förändrade förhållanden återsåg Alexander. Alla minnen från försvunna lyckligare tider sammanträngde sig på en gång i hennes själ, och modershjertat sammanpressades vid tanken på hennes barn och deras ovissa framtid. Hon ville anförtro dem åt kejsarens ädelmod, och hoppet förespeglade henne att blodsbandets röst skulle hos honom tala högre, än statskonstens. Hon hade fästat sig vid detta hopp med så mycket större tillit, som kejsaren i visst afseende var orsaken till hennes olyckor och till den unge Gustafs förlust af en thron, till hvilken han en gång egt legitim rätt. Hon hade haft långa, tårfulla samtal med sin mor om denna angelägenhet; hon hade lyckats uppväcka sina systrars deltagande för sin son, och man gladde sig allmänt åt möjligheten att under kejsare Alexanders besök i Carlsruhe kunna afvinna honom något löfte om ett kraftfullare uppträdande till fördel för den fallna konungafamiljen. Kejsaren ådagalade också verkligen i hela sitt uppförande emot drottning Fredrika den största uppmärksamhet; han tycktes lifligt intressera sig för hennes öde; han berömde hennes undergifvenhet under de slag, som drabbat henne, och hans yttranden om prins Gustaf antydde den uppriktigaste välvilja. Men kejsarens besök blef denna gång alltför kort för att lemna rådrum och läglighet till vinnande af det mål, dit man syftade. Det var först under hans kort derefter

[1]) I Königin Friedrike von Schweden, sid. 14, der vi hemtat denna uppgift, säges att Gustaf Adolf äfven varit närvarande vid detta möte, men detta vederlägges i Schinkel-Bergman, anf. st. IV, sid. 145.

inträffade fjorton dagars vistelse i Carlsruhe drottningen fick tillfälle och mod att för honom oförställdt uttala sina förhoppningar; men Alexander, bunden af fördrag, af enskilda förbindelser, af statsintressen och af den allmänna ställningens vådor, kunde icke och vågade icke lyssna till dessa framställningar. Hans enda svar till sin kungliga svägerska lärer varit: »Ma chère Soeur, si vous saviez, combien votre position est interessante, vous ne me demanderiez pas de la changer».

Drottningen skakades djupt af detta svar, och insåg att politiken uppreste ett oöfverstigligt hinder för de förhoppningar, hon närt. Carl Johan stod med sin segrande armé af egna och ryska trupper i Tyskland, och de allierade beredde sig att inrycka i Frankrike. Det var icke i ett sådant ögonblick kejsaren borde gifva den Svenske thronföljaren anledning till misstankar. De förbindelser, han genom familjefördraget i Åbo åtagit sig i afseende på den *nya* Svenska dynastiens rättigheter, voro tillräckligt bestämda och tydliga för att afhålla honom från hvarje politisk åtgärd, som kunde uppmuntra eller stärka den *gamlas* anspråk.

Så blef denna af motgången så bittert pröfvade furstinna, lika utmärkt genom sin skönhet, som genom sitt ljusa förstånd, sin milda, kärleksfulla och upphöjda karakter, ånyo gäckad i sina förhoppningar och lemnad att utan utsigter för någon förändring å sin och sina barns ställning begråta olyckor, som ingen af dem förvållat. Men hennes hjerta lemnade icke insteg åt någon bitterhet, och endast i sin ensamhet eller inför någon förtrogen gaf hon någon gång fritt lopp åt sin klagan och sina tårar. Öfver hennes läppar gick aldrig ett ord af harm öfver hennes gemåls uppförande eller öfver den lott, han beredt henne; tvärtom sökte hon öfverskyla hans fel och berömde hans oegennytta och de dygder, som förtjenat ett bättre öde.

Hvad angår prins Gustaf, så hade han vid denna tidpunkt nyss ingått i sitt femtonde år. »Han var till växten mindre, än i förhållande till sin ålder, och en

smula vanskaplig på venstra sidan (un peu contrefait dans le côté gauche)». Han ansågs äfven i öfrigt »föga begåfvad och framför allt i hög grad blyg»[1]). Drottningen, som hennes barns utbildning låg ömt om hjertat, hade redan länge umgåtts med tanken att för den ende sonen antaga en guvernör. Den ryktbare Jung Stilling, hvars råd och samtal hon mycket värderade, gaf henne förslag på en Fransk Schweitzare, baron de Polier-Vernaud, med hvilken den gamle mystikern var personligen bekant och hvars far varit hans vän. Polier infann sig, gillades af drottningen och inträdde i sin nya befattning i Januari 1814. Han var vid denna tid en man om några och trettio år, hade i likhet med alla sina landsmän väpnat sig till sin fosterjords försvar och med de federerade trupperna besatt gränsen. Han var i öfrigt en fin verldsman, bildad genom studier och resor; han hade egt tillträde till de bästa salonger i Paris och Wien, var nära bekant med fru Staël och en ofta och med nöje sedd gäst i de snillrika kretsar, som omkring henne plägade samlas på Coppet. Den nye guvernören förstod ganska snart att tillvinna sig drottningens förtroende och syntes med allvar och nit egna sig åt sina åligganden. Med de bästa afsigter för sin lärjunges bildning och framtida väl saknade han dock tillräcklig erfarenhet och förmåga att rätt uppfatta prinsens belägenhet och de politiska förhållanden, som oåterkalleligen och för alltid undanträngde honom från den upphöjda samhällsställning, han från början varit ämnad att intaga. Att han smickrat prinsen med hoppet att en dag få återintaga den Svenska thronen lider intet tvifvel, och drottningen sjelf hade länge svårt att lösslita sig från denna lockande utsigt. Den unge fursten antog vid sin högtidliga konfirmation titeln prins af Sverige[2])

[1]) Depesch från grefve Löwenhielm till friherre Wetterstedt, Dourlach den 19 Dec. 1813.

[2]) Depesch från grefve Löwenhielm, Wien d. 15 Febr. 1815.

med föresats att fortfarande bära denna titel[1]) — ett anspråk, vittnande om vida större förmätenhet, än Ludvig den adertondes, som visserligen under en nittonårig landsflykt alltid ansåg sig vara Frankrikes rättmätige konung, men dock nöjde sig med den blygsammare titeln Grefve af Lille.

Att detta prins Gustafs tilltag skulle förr eller sednare blifva ett tvisteämne med det nya Svenska konungahuset, kunde lätt förutses, och ökad uppmärksamhet väcktes dessutom deraf, att man samtidigt började omgifva den unge prinsen med ett litet hof. Utom baron Polier, som blef Chef de Cour, gaf man honom en egen uppvaktning, egna ekipager och bord, ett rikt livré — med ett ord allt, som utmärker en furstlig representation. Prinsen anlade Malteser-riddarnes drägt, en värdighet, som han erhållit af kejsare Paul; vid högtidligare tillfällen bar han derjemte S:t Andreas-orden, med hvilken samme czar beklädt honom.

Om dessa anordningar synbarligen tyckas röja fortlefvande förhoppningar hos drottning Fredrika om en förändrad lefnadsställning för hennes son, så kan man ingalunda klandra känslor, som hade sin källa i den ömmaste moderskärlek. Men å andra sidan borde alla omständigheter hafva öfvertygat henne, huru föga hon i detta fall hade att vänta. Den ena illusionen efter den andra krossades.

Under det kejsare Alexander ledde kriget i Frankrike, hade kejsarinnan Elisabeth jemte hennes syster, prinsessan Amalia af Baden, ankommit till Bruchsal (Febr. 1814) för att stanna några månader hos deras moder. Drottning Fredrika blef jemte prins Gustaf då dit inbjuden. Det var ett slägtmöte, hvartill konungen af Bayern och storhertigen af Hessen-Darmstadt med gemåler äfven infunno sig. Äfven kejsare Alexander

[1]) Så kallades han ock allmänt i Baden. Se Bref från konsul Frensheim (till general Camps?), Strasburg d. 13 Juni 1817.

gjorde detta år ett nytt besök i Bruchsal under sin resa från Paris till kongressen i Wien. Förhållandena ansågos nu gynnsammare, än förut, för att ännu en gång pröfva Alexanders välvilja för sin gemåls systerson; men, bunden af skäl, som vi redan antydt, undvek han sorgfälligt att yttra sig annorlunda, än i allmänna ordalag om det intresse, han hyste för den unge prinsen, och kejsarens hållning vid Wienerkongressen i allt, som rörde den Svenska konungafamiljen, visade bäst, huru föga han var böjd för några medgifvanden åt dess politiska anspråk. Allt hvad han ansåg sig kunna göra till dess understöd inskränkte sig till åtagandet af förmynderskapet för drottning Fredrikas barn; men på samma gång han i detta fall gaf efter för sin svägerskas enträgna begäran, skyndade han att, liksom till ursägt för sitt medgifvande, derom sjelf underrätta Carl Johan, försäkrande, att detta uppdrag i intet hänseende skulle inverka på hans politiska förbindelser med Sverige och kronprinsen[1]). Detta intygas ock af drottning Fredrikas förtrogna biograf, som derom yttrar: »Väl utföll till följe af kejsarens bemedling arfvet efter de kungliga barnens farmor, enkedrottningen Sofia Magdalena, äfvensom den kungliga familjens i Sverige befintliga enskilda förmögenhet, hvartill äfven hörde fast egendom, företrädesvis Haga, blef utbetalad i kontant; men i öfrigt har kejsaren utöfvat ett föga välsignelserikt inflytande på familjens väl. Han har fastmer till skada för prinsen lagt hinder i vägen för drottningens planer. — O, huru många tårar har icke detta kostat henne!» — och längre fram i den anförda lefnadsteckningen heter det: »kejsaren syntes ganska rörd öfver sin kungliga svägerskas ställning och lät henne många gånger förstå detta, nemligen med vackra talesätt, till hvilka drottningens skönhet inspirerade honom; men det oaktadt lyckades

[1]) Bref från kejsare Alexander till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan, Petersburg den 13 Sept. 1814, infördt som bilaga i Schinkel-Bergman, anf. st. VIII, sid. 374.

hon blott med största svårighet förmå honom till att uppfylla sina pligter som förmyndare, och huru ofullständigt skedde icke allt detta å hans sida»[1]).

Drottning Fredrika tröttnade dock icke att söka begagna hvarje tillfälle att befordra sonens bästa. Ett sådant erbjöd sig, då kejsare Alexander, efter Napoleons återkomst från Elba, för tredje gången färdades genom Badiska landet och dervid sammanträffade på slottet Rohrbach äfven med drottning Fredrika. Hon anhöll då hos sin kejserlige svåger om tillstånd för prins Gustaf att i Ryska arméen och under sin förmyndares ögon deltaga i fälttåget i Frankrike. Kejsaren uttalade sina allvarsamma betänkligheter emot detta förslag och visade föga lust att dertill lemna sitt bifall. Han förutsåg både det obehagliga intryck en dylik tillåtelse skulle göra i Stockholm, och svårigheten för honom sjelf att hålla sig oberoende af alla intriger, som utan tvifvel skulle få ny fart, om han på detta sätt gaf en slags offentlig uppmuntran åt förhoppningar, dem han aldrig ville se förverkligade. Kejsaren gjorde alla möjliga invändningar och påhittade den ena undflykten efter den andra; men den sköna drottningen bad honom så ömt och förbindligt, att hon omsider lyckades besegra hans motsträfvighet och få sin begäran beviljad. Med hast vidtogos nu anstalter för prinsens utrustning och afresa till arméen. Allt var snart i ordning; en kunnig och aktad man var redan utsedd till den unge furstens militäriske ledsagare, ja, redan stod en lastvagn fullpackad för prinsens räkning, då en rysk fältjägare anlände med ett bref från Alexander till drottningen. Kejsaren tog tillbaka sitt löfte, och hela förslaget afböjdes under förevändning, att prins Gustaf vore alltför ung att uthärda besvärligheterna af ett krig. Man trodde sig i detta kejsarens handlingssätt se en undfallenhet för Carl Johan, men om ock detta antagande ligger nära för handen, torde kejsare Alexander äfven för den unge prins

[1]) Königin Friederike anf. st. sid. 21, 97.

Gustafs eget bästa ansett sig med ens böra bortvända hans blickar från alla skimrande framtidshägringar på samma gång, som kejsaren sjelf ville, så mycket af honom berodde, i tid afhugga alla de ränker, i hvilka den Gustavianska konungaslägtens många mäktiga anhängare sökte fängsla honom och af hvilka han kände sig både brydd och besvärad[1]).

Drottning Fredrika sårades djupt af denna nya motgång, som icke mera lemnade rum för någon ovisshet om, huru föga hon hade att räkna på kejsarens beskydd och understöd i och för de planer, hon hyste för sin son. Denne var sjelf icke mindre bedröfvad att se sina önskningar tillintetgjorda och sin mäktige förmyndares löften på detta sätt besvikna. Härmed försvann i sjelfva verket sista skymten af de förhoppningar drottningen i det längsta torde hafva närt om en lysande framtid för prins Gustaf, sedan hon redan förut sett så många planer gäckade, så många välvilliga, men omogna förslag kullkastade och så många lockande förespeglingar utan all följd[2]). Alla försök strandade emot ett lika obevekligt motstånd som det Gustaf Adolf sjelf hade rönt 1810, då han efter Carl Augusts död bemödade sig att åt sin son bereda en återgång till thronföljden. Sjelfva det enskilda deltagandet tvekade att uttala sig, då det icke längre tycktes finna genklang hos maktens innehafvare för dagen. Om drottning Fredrika under sådana förhållanden icke lyckats ur sitt innersta lösslita hvarje tanke på en ljusare framtid för sin son, så torde detta ega sin förklaringsgrund i de underrättelser, som fortfarande ingingo från det land, hvars kungliga diadem en gång smyckat hennes sköna hufvud. Tiden var, såsom vi veta, bördig på vidunderliga rykten, och de meddelanden, som den utländska pressen med beställsamt nit

---

[1]) Äfven prins Gustafs önskan att 1823 få göra fälttåget med Fransmännen i Spanien tillbakavisades.

[2]) Jfr Svenskt Biogr. Lexikon, XX sid. 89 med de la Gard. Ark. XIX, sid. 174.

kringförde rörande Sverige och dess thronföljare, buro icke sällan en färg, som rörande den verkliga ställningen i detta land kunnat förvilla äfven den skarpsyntaste och minst lättrogne — och den ädla drottningen, som i detta fall gerna ville hoppas det bästa för sin son, fästade sig i följd deraf med hoppets längtansfulla ifver vid hvarje framskymtande anledning, som tycktes innebära något stöd för hennes önskningars framgång. Det lider också intet tvifvel, att man i det längsta uppmuntrade drottningen med åtskilliga förespeglingar i denna riktning. Hon kunde icke utan välbehag lyssna till de i tal och skrift upprepade försäkringarne, att prins Gustaf ännu egde anhängare i Sverige, till och med inom den kungliga familjen; att en hvälfning der kunde utan synnerlig svårighet beredas i följd af den herrskande oviljan emot den nya dynastien och att, om en rörelse der inträffade, skulle kejsare Alexander, långt ifrån att motarbeta densamma, utan tvifvel lemna den sitt understöd, ehuru han genom sina förbindelser till Carl Johan svårligen kunde öppet uppträda som hans vedersakare.

Ännu djupare insteg tyckas dessa förhoppningar hafva vunnit hos baron Polier och från honom äfven fortplantats hos hans unge, oerfarne och föga skarpsinnige lärjunge, som allt fortfarande lade sig vinn om det Svenska språket och kännedom om svenska förhållanden. Som hans moder oftast underhöll sina samtal med honom på svenska, förblef han ock, åtminstone så länge drottningen lefde, detta språk mäktig.

Utan känd samverkan med sin förra gemål hade Gustaf Adolf å sin sida länge arbetat i samma syftning, som hon, för prins Gustafs framtid. F. d. konungen hade bland annat äfven kommit på den tanken, att prinsen på sin snart stundande adertonde födelsedag skulle högtidligen förklaras myndig. Hvad Gustaf Adolf härmed åsyftade, fick man framdeles erfara. Redan nu antydde han sina afsigter i ett bref till den Engelske vice amiralen Sidney Smith, den ridderlige försvararen af hans sons sak vid kongressen i Wien. F. d. konungen

framlade i denna skrifvelse »sin förhoppning, att hans son Gustaf, då han hunnit myndiga år skulle veta uppträda och uttala sina afsigter (se prononcer) på ett sätt, som vore värdigt honom sjelf, hans far och Svenska nationen, som uteslutit honom från thronen»[1]).

Under afvaktan af denna tidpunkt synes Gustaf Adolf sökt närma sig det Franska hofvet, sedan han på andra håll rönt så föga uppmuntran. Hans afsigt var att besöka Ludvig XVIII i Paris, och han tycktes vara öfvertygad, att denne monark, som visat honom så mycket deltagande under vistelsen i Hartwell, icke skulle förneka dessa känslor, sedan han från sin återvunna thron egde makt att med handling bevisa deras uppriktighet. Gustaf Adolf skref ett artigt bref till konung Ludvig och skickade honom en dyrbar dubbelbössa, som tillhört hertigen af Enghien och som prinsessan af Rohan, efter den skändliga våldsbragden i Ettenheim, öfverlemnat åt Gustaf Adolf till minne af den olycklige fursten.

Signeul skrifver den 25 Januari 1815 i anledning af exkonungens redan då tilltänkta besök i Paris: »Innan han vill göra sitt intåg i denna hufvudstad, har han ditskickat en person med uppdrag att skaffa honom en adjutant. Han åtföljes öfverallt af une femme de mauvaise tournure, om hvilken han är ganska svartsjuk och nästan håller i arrest. Han har genom en tredje person bedt mig anmäla sin önskan att till konung Carl XIII få afyttra en förgyld silfverservis, som tillhört Gustaf III. Jag har afböjt detta uppdrag och föreslagit honom att direkte vända sig till Hans Maj:t. Han fortfar ännu att vistas i Basel, emedan han, innan resan till Paris företages, inväntar afgörandet af *en vigtig fråga*, förmodligen om sättet för hans emottagande vid hofvet»[2]).

---

[1]) Denna skrifvelse offentliggjordes i flera Franska tidningar vid denna tid (Febr. 1816).

[2]) Depesch från Signeul den 25 Jan. 1815.

Denna fråga torde icke blifvit afgjord i öfverensstämmelse med f. d. konungens önskan. Väl emottog han följande år under sin vistelse i Hanau (Okt. 1816) både från Ludvig XVIII och hertigen af Angoulème vänskapliga bref, men öfverbringaren af dessa bref, franske ministern i Frankfurt grefve Reinhard, hade tillika i uppdrag att på allt sätt söka förekomma den tillernade resan till Paris. Om Gustaf Adolf verkligen haft för afsigt att hos Ludvig XVIII söka stöd för de planer, till hvilka kejsare Alexander vägrat att låna sitt biträde, så rönte han i Tuilerierna samma missöde, som i Petersburg. Ludvig XVIII stod sjelf under skydd af de förbundna makternas arméer och, om också Bourbonernas hemligt glödande ovilja emot Carl Johan bidrog att uppvärma deras sympathier för den fördrifna Svenska furstefamiljen, hade dock konung Ludvig alltför stora bekymmer för upprätthållandet af sin egen thron — så nyligen bortspolad af stormvågen från Elba — för att med allvar kunna tänka på något kraftigare ingripande i den Skandinaviska halföns angelägenheter. Hans handlingssätt bevisade ock tillräckligt, att han helst önskade undvika Gustaf Adolfs besök och all delaktighet i ansvaret för de planer, som dermed möjligen stodo i något sammanhang. Men f. d. konungen var icke den, som lät afvisa sig så lätt. Då han genom grefve Reinhard erfor, att han äfven af Frankrike ingenting egde att hoppas, gaf han sin förtrytelse luft på ett sätt, som med ens afbröt de vänskapliga förhållanden, i hvilka han hittills stått till Bourbonerna, enär Reinhard erhöll sitt hofs uttryckliga befallning att icke vidare emottaga af Gustaf Adolf något bref eller meddelande af hvad slag som helst till den Franska konungafamiljen[1]).

Så möttes f. d. konungen öfverallt af köld och frånstötande likgiltighet, till och med af desse samme

[1]) Se Extrait des rapports sur l'état moral du c. d. Roi de Suède, pendant son sejour à Francfort (Okt. 1811—Maj 1817). Detta aktstycke är författadt af en hemlig agent tillhörande den Ryska diplomatien. S. S.

Bourboner, för hvilkas sak han i fordna dagar kämpat så oförväget, offrande för dem både sin krona och sin ätts framtid.

De hopade missräkningarne och motgångarne synas emellertid hafva verkat, att Gustaf Adolf omsider beslutat taga sin hand från politiken och, dragande sig undan från en skådeplats, der hans roll var utspelad, egna sig åt litterära sysselsättningar. Första frukten häraf blef en i Schweitz offentliggjord uppsats med titel: »Reflexions et anecdotes sur la guerre de 1808 entre la Suède et la Russie»[1]), hvarpå följde »Considerations sur mes premiers faits d'armes par le Colonel Gustafsson»[2]). Mest öfverraskande är det att finna f. d. konungen såsom författare till en skrift om norrskenet (Mémoire sur les aurores boréales), som han (Januari 1815) underställde det Franska institutets omdöme, anhållande derjemte, att institutet ville meddela honom en plan för en vetenskaplig resa[3]). Huruvida något svar följde på denna begäran, hafva vi oss icke bekant.

Bland de bizarra hugskott, som genomkorsade Gustaf Adolfs hjerna, medan behofvet af förströelse under en enslig och olycklig tillvaro jagade honom kring verlden, var kanske intet sällsammare, än hans tilltänkta »expedition med de Svarta riddarne till det Heliga landet och Christi graf». Hans åt religiösa svärmerier hängifna sinne fann ett särdeles behag i tanken på denna äfventyrliga färd, och han vidhöll den med envishet i det allra längsta. Redan i början af 1815 lemnade han allmänheten förtroende af planen till detta nya korsriddaretåg. De Tyska tidningarne meddelade derom vidlyftiga berättelser[4]), hvilkas hufvudinnehåll var, att f. d. konungen skulle på sin långväga expedition åtföljas af

[1]) En kopia häraf finnes i S. S.

[2]) Finnes äfven öfversatt på Svenska och tryckt i: »Historiska erinringar af Öfverste Gustafsson», Örebro 1829.

[3]) Depesch från Signeul, Paris d. 3 Febr. 1815.

[4]) Se depesch från grefve Löwenhielm till exc. Engeström, Wien den 15 Febr. 1815.

en skara s. k. Svarta riddare, som skulle samlas omkring honom i Triest, vara iklädda en egen fantastisk uniform o. s. v.

Som yttersta målet för resan var den Heliga grafven i Jerusalem, måste emellertid den Turkiska storherrens tillåtelse utverkas, innan någonting vidare kunde företagas. Men Porten hade ingen lust att befordra detta upptåg, utan sökte afböja hela planen. En följd häraf var, att äfven Österrike lät f. d. konungen förstå, att Triest icke kunde blifva samlingsplatsen för hans Svarta riddare-trupp, som man icke utan skäl misstänkte skulle komma att bildas af allehanda löst folk, och Turkiska sändebudet i Wien gaf honom samtidigt en temligen bestämd antydan, att pass visserligen skulle utfärdas för f. d. konungens egen person, men icke för hans tillernade sällskap.

Alla dessa mötande svårigheter förminskade dock icke Gustaf Adolfs ifver för den plan, han fått i sitt hufvud. I trots af den Österrikiska regeringens förklaring afgick han till Triest, der han snart fann sig omgifven af omkring fyratio äfventyrare, de blifvande korsriddarne, som skulle utgöra hans eskort, adjutanter, sekreterare o. s. v., företräda honom under färden och förkunna hans ankomst till hvarje stad — allt efter noggrann fördelning och enligt strängt utstakad etikett. Afsigten var att ofördröjligen afsegla till Mindre Asien o. s. v., men, som det vill synas, fann sig det stora sällskapet med sin anförare i afresans stund i saknad af tillräckliga medel för den långa färden och dessutom hade Turkiske sultanens tillåtelse uteblifvit. Gustaf Adolf afsände en kurir till Konstantinopel med ett egenhändigt bref till sultanen, hos hvilken han anhöll om en firman för sig och sin trupp. I afvaktan på bifall till denna begäran qvarstannade han i Triest, der emellertid hans finansiella bryderi under en lång väntan började blifva alltmera tryckande. Sjelf förde han ett nära nog torftigt lefnadssätt, bebodde tvänne rum på ett anspråkslöst värdshus och bestod sig icke ens en egen tjenare. Hans

klädsel, lika enkel som hans dagliga spis, utgjordes af en temligen luggsliten blå rock, hvit väst och nankinsbyxor. Ordensband och dekorationer bar han icke mera, men fordrade allt fortfarande titel af »Kongl. Höghet».

Omsider återvände den efterlängtade kuriren från Konstantinopel. Det svar, han medförde, var sådant hvar och en, utom Gustaf Adolf sjelf, väntade det. Sultanen hade, utan att besvära sig med anförande af något skäl, helt enkelt vägrat f. d. konungen den firman, han begärt.

Men liksom Carl XII trotsat den Turkiska öfvermakten i Bender, så ämnade nu Gustaf Adolf uppföra ett liknande vågspel i Mindre Asien. Han köpte ett gammalt fartyg i Triest och inskeppade sig verkligen med sitt särdeles blandade följe. Kosan styrdes först till Patras i Grekland. Här mötte åter nya vedervärdigheter. De »riddare», som medföljt, fordrade att utbekomma den utlofvade solden, och då Gustaf Adolf befanns oförmögen att gå deras anspråk i detta fall till mötes, öfvergåfvo de honom och hela företaget, som härmed ock synes hafva blifvit helt och hållet tillintetgjordt.

Den finansiella förlägenhet, som afbröt fortsättningen af detta sällsamma upptåg, hade redan före afresan från Triest föranledt Gustaf Adolf att vända sig till kronprinsen Carl Johan med ett bref (af den 6 Augusti 1815), hvari han uttalade sin önskan om ett snart utbekommande af såväl den enskilda egendom, han i Sverige lemnat efter sig, som af det arf, som tillfallit honom efter hans moder[1]). Carl Johan besvarade genast

[1]) Gustaf Adolf hade på ett temligen opassande sätt kort efter enkedrottningens död låtit i Frankfurtertidningen införa en uppmaning till Carl XIII att oförtöfvadt utbetala arfvet efter den aflidna, och han tyckes ha inbillat sig, att den tid, som sterbhusets utredning erfordrade, togs till förevändning för att qvarhålla arfvet och möjligen beröfva honom det helt och hållet. Depesch från grefve Löwenhielm till friherre Wetterstedt, Dourlach den 19 Dec. 1813.

f. d. konungens bref med en skrifvelse, som vi här införa:

»Trondhiem den 16 Sept. 1815.

»Det bref, E. K. H. tillskrifvit mig från Triest af den 6 Aug., kom mig tillhanda under min resa till Trondhiem. Jag skulle genast sökt svara emot det förtroende, E. K. H. bevisat mig, om icke den angelägenhet, som utgör brefvets föremål, redan vore afgjord i enlighet med E. K. H:s önskan. Rikets ständer hafva på konungens framställning uppdragit åt H. M. att reglera icke blott hvad som har afseende på sal. enkedrottningens qvarlåtenskap, utan äfven allt, hvad som rörer den enskilda förmögenhet, E. K. H. lemnat i Sverige och disponerat till förmån för sina barn. Jag lyckönskar mig att kunna meddela E. K. H., att enligt dess önskan åtgärder redan äro vidtagne för utbetalandet af dessa medel, och E. K. H. kan vara förvissad, att de grundsatser, enligt hvilka dess enskilda angelägenheter här blifva behandlade, äro af beskaffenhet att tillfredsställa både E. K. H. och de öfrige intresserades anspråk.

Jag ber E. K. H. vara öfvertygad om de känslor af utmärkt högaktning, hvarmed etc.

Carl Johan».

I öfverensstämmelse med hvad kronprinsen yttrat, hade ock just vid denna tidpunkt f. d. konungafamiljens penningeangelägenheter blifvit på ett i allo tillfredsställande sätt ordnade[1]). För att emellertid förekomma alla

---

[1]) Ständerna hade, som man vet, anslagit för Gustaf Adolf och hans familj en årlig underhållssumma af 66,666 riksd. bko; men då den kongl. familjen egde enskild förmögenhet i Sverige till ett belopp af 681,419 riksd. s. m. dels i fastighet, dels i kapital, innestående i rikets allmänna kassor och lemnande en årlig ränta af 36,168 riksd., beslöto ständerna, att f. d. konungafamiljen endast skulle uppbära skillnaden emellan detta räntebelopp och den anslagna underhållssumman med 30,497 riksd., hvaraf Gustaf Adolf skulle erhålla 10,000, drottning Fredrika, 10,000 och de kungliga barnen 10,497 riksd. Vid riksdagen 1815 (se kap. II) beslöts, på Carl Johans förslag, att f. d. konungafamiljens förmögenhet skulle

ofördelaktiga uttydningar och vederlägga alla falska uppgifter om det sätt, hvarpå Gustaf Adolfs ekonomiska förhållanden i Sverige blifvit ordnade, blef f. d. konungens brefvexling med kronprinsen rörande dessa angelägenheter meddelad åtskilliga hof, der man tycktes hysa oriktiga föreställningar om hithörande omständigheter och om de åtgärder, som vidtagits för att betrygga f. d. kungliga familjens rättigheter i afseende på dess enskilda egodelar. Carl Johan hade ock den tillfredsställelsen att finna de gjorda anordningarne allmänt gillade och särskildt fick han för desamma emottaga kejsare Alexanders tacksamhetsbetygelser[1]). I det ögonblick denne monark lemnade Paris, uppdrog han åt grefve Carl Löwenhielm att »exprimer au Prince Royal sa reconnaissance et ses remercimens de toute la générosite avec laquelle S. A. R. avait transigé les affaires de la cidevant famille royale»[2]).

---

kontant utbetalas — en angelägenhet, som anförtroddes åt G. F. Wirsén och Skogman — och enligt en några år senare med general Suchtelen, såsom f. d. konungafamiljens ombud, träffad öfverenskommelse, verkställdes denna utbetalning med 577,133 riksd. Hamb. b:ko, hvaremot den förut anslagna underhållssumman skulle upphöra, och f. d. konungafamiljens enskilda förmögenhet, äfvensom drottning Fredrikas till 40,000 r:dr s. m. bestämda morgongåfva härmed anses till fullo ersatta. Gustaf Adolf hade redan 1811 (d. 3 Okt.) i Basel formligen afsagt sig all andel i underhållet från Sverige och öfverlåtit det åt sin gemål och sina barn. En liknande öfverlåtelse gjorde sedermera prins Gustaf till förmån för sin mor och sina systrar den 9 Nov. 1820 genom en akt, som bekräftades den 12 Maj 1824.

[1]) General Suchtelen fick befallning att inför Carl Johan uttala kejsare Alexanders »synnerliga erkänsla» för det sätt, hvarpå denna sak blifvit i Sverige behandlad, och på samma gång »förnya kejsarens försäkringar om hans i alla tider och under alla förhållanden lika uppriktiga tillgifvenhet». Depesch från grefve Nesselrode till general Suchtelen, Paris den $\frac{9}{21}$ Sept. 1815.

[2]) Depesch från grefve C. Löwenhielm, den 13 Okt. 1815. Då grefve Löwenhielm kort derefter underrättade (depesch af d.

Emellertid hade Gustaf Adolf efter den misslyckade pilgrimsfärden återvändt till Basel, der han på begäran erhållit medborgarrätt. Men endast några månader hade han hållit sig i stillhet, då hans oroliga sinne åter dref honom ut i verldsbullret. Det var det gamla förslaget om prins Gustafs högtidliga myndighetsförklaring, som ånyo och med stegrad ifver bragtes på tal (mot slutet af Oktober 1816). Gustaf Adolf gjorde nu en offentlig framställning härom till storhertigen af Baden med förklaring, att den tillämnade högtidligheten borde firas den 9 November 1816. Han hade skrifvit till sin son och befallt honom att den 7 Nov. begifva sig till Darmstadt, der han ville vara honom till mötes. Äfven prins Kristian af Hessen-Darmstadt hade han underrättat om sitt beslut. Afsigten var, att prins Gustaf skulle hålla ett högtidligt intåg i Frankfurt såsom *prins af Sverige*, eskorterad af en afdelning af stadens militär samt af ett detachement af Darmstadts och Badens kavalleri. Sjelf skulle Gustaf Adolf vid den tillämnade ceremonien intaga sin plats vid sin sons högra sida i egenskap af hans kaptenlöjtnant. Sjelfva emancipationsakten skulle försiggå på stadshuset med pomp och ståt i närvaro af senaten och Frankrikes samt Danmarks ministrar. Vid detta tillfälle borde prins Gustaf förklara, *om han vidhöll sina arfsanspråk på Svenska thronen, eller om han*, liksom Gustaf Adolf sjelf, *föredrog att uppgifva dessa anspråk*, hvilket allt skulle bekräftas genom en formlig akt.

Alla, som kände Gustaf Adolfs besynnerliga hugskott och ytterligheterna i hans sätt att gå till väga,

---

17 Nov. 1815), att han gifvit hertigen af Richelieu del af Gustaf Adolfs bref till kronprinsen och dennes svar derpå, tillägger han: »Jag har haft tillfälle se det fördelaktiga intrycket af detta meddelande, som lemnat en riktig föreställning om Gustaf Adolfs förhållande till Sverige och om det ädla och upphöjda sätt, hvarpå Konungen och H. K. H. Kronprinsen vid detta tillfälle vårdat sig om f. d. konungafamiljens intressen».

voro angelägna att förekomma detta upptåg, som skulle väcka misshag både i Stockholm och Petersburg samt gifva anledning till manifestationer, hvilka prins Gustafs uppriktigaste anhängare ansågo oförsigtiga och skadliga för hans framtid samt både för hans egna och hans familjs intressen ofördelaktiga. Man uppställde derföre ock alla möjliga hinder och invändningar emot f. d. konungens planer och påståenden. Senaten i Frankfurt anförde, att staden icke egde någon lokal, passande att erbjuda för den tillämnade högtidligheten. Prins Kristian af Darmstadt svarade, att han med nöje skulle emottaga ett besök af Gustaf Adolf, men den begärda truppeskorten kunde han icke bevilja, och storhertigen af Baden visade sig ännu omedgörligare. Han icke allenast vägrade att, enligt Gustaf Adolfs begäran, med tjenliga medel låta hemta prins Gustaf, om denne nekade att åtlyda befallningen att infinna sig hos sin far, utan frånsade sig äfven allt deltagande i högtidligheten vare sig med sin person eller sina trupper, enär det tillhörde kejsare Alexander såsom prins Gustafs förmyndare att bestämma öfver dennes handlingssätt och öfver tidpunkten för hans försättande i myndighetstillstånd.

Förtörnad öfver detta afslag förklarade Gustaf Adolf att han under sin lifstid ingalunda kunde erkänna kejsare Alexanders rättigheter öfver hans son. Af denna orsak skref exkonungen genast ett bref till Fredrik VI i Danmark, hvilket han öfverlemnade åt denne monarks minister och hvari han anhöll, att prins Gustaf måtte få sig beviljadt inträde i Dansk krigstjenst samt ju förr desto hellre tillstånd att välja sin bostad inom Danska staterna, der äfven Gustaf Adolf sjelf begärde att för framtiden få slå sig ned. Konung Fredrik undskyllade sig dock och vägrade sitt bifall både till det ena och det andra, lika angelägen nu, som 1811[1]), att undvika trassel och reklamationer från Sverige[2]).

---

[1]) Se Schinkel-Bergman, anf. st. VI, sid. 301 ff.

[2]) Gustaf Adolfs förtrytelse emot konungen af Danmark var nära att föra till en utmaning, om ej farhågan för ett af-

På detta sätt ställde sig den hårdhjertade politiken i vägen för den kringirrande och hemlöse Gustaf Adolfs önskningar och planer. Men han förblef dock orubblig i sitt beslut rörande prins Gustafs myndighetsförklaring. Ehuru drottning Fredrika och hela Badiska familjen på goda skäl vägrat att låna sitt biträde dertill, stod han dock med sin vanliga envishet fast vid sin föresats att på ett eller annat sätt genomdrifva sin vilja. Han kallade till sig Badiska hofvets chargé d'affaires i Frankfurt. Han förklarade honom, att man misstagit sig om hans afsigter, hvilka endast åsyftade att förmå prins Gustaf *afsäga sig arfsanspråken på Svenska thronen;* att han ingalunda kunde tillåta, att man beröfvade honom hans naturliga rättigheter som far o. s. v. Derjemte dikterade han för den Badiska diplomaten en not, hvari han hotade storhertigen med en utmaning. Gustaf Adolf förklarade nemligen deri, »att han, förolämpad af det sätt, hvarpå storhertigen af Baden tillvällat sig en rättighet, som endast tillhörde honom sjelf (Gustaf Adolf) såsom fader, icke hade något annat val, än att utmana denna furste på duell».

I trots af alla de svårigheter, som från alla sidor uppreste sig, och oaktadt prins Gustafs fortsatta vägran att infinna sig hos sin far, skulle den beslutade högtidligheten ega rum. Darmstadt hade nu blifvit bestämdt till platsen för dess firande. Dit afreste ock Gustaf Adolf från Frankfurt den 9 Nov. 1816. Utstyrd i en fantastisk drägt och åtföljd af sin »homme d'affaires» blef han der med mycken uppmärksamhet emottagen af prins Kristian. Inför denne furste uppläste han formligen en

---

slag afhållit exmonarken derifrån. Han hade en gång förklarat sig vara Fredrik VI:s undersåte i egenskap af Dansk prins af Holstein-Gottorp; men då denna egenskap nu visade sig lemna honom hvarken rättigheter eller beskydd, skref han till konungen af Danmark och förklarade, att han aflagt den ofvannämnda titeln och hädanefter endast kallade sig: Gustaf Adolf Gustafsson. Depesch från Tawast, den 18 Aug. 1816.

deklaration rörande den ofta nämnda myndighetsförklaringen jemte ett bref, som han i detta ämne emottagit från sin son och sin familj, samt lät häröfver författa ett protokoll, som undertecknades af honom sjelf och prins Kristian. Med dessa aktstycken skulle denne sednare begifva sig till Carlsruhe; han skulle meddela dem åt prins Gustaf och den Badiska familjen samt i stöd deraf söka förmå prinsen att infinna sig hos sin far. Men äfven detta försök misslyckades. Prins Gustaf förblef i Carlsruhe under sin moders och Poliers ledning — och fader och son, emellan hvilka brytningen härefter var fullständig, återsågo icke mera hvarandra.

Deklarationen i Darmstadt med dithörande handlingar blef äfven öfversänd till hofven i Köpenhamn och Stockholm. Gustaf Adolf vände sig till och med till kronprinsen Carl Johan med ett bref (af den 26 Aug. 1817), hvari han icke blott förklarade honom sin personliga högaktning, utan äfven ber honom — en i sanning öfverraskande begäran! — understödja hans bemödanden och skrifva till kejsare Alexander i ändamål att förmå denne monark vidtaga sådana mått och steg, genom hvilka prins Gustaf kunde förmås *att afsäga sig sina anspråk på Svenska thronen.*

Detta öppna medgifvande af de Gustavianska familjeanspråkens tillvaro var visserligen något oväntadt för Carl Johan, ehuru han var långt ifrån okunnig om att dessa anspråk aldrig upphört att hoppas på framtiden. Men han var dock för klok att genom någon underhandling om f. d. konungahusets påstådda rättigheter gifva dem ett slags erkännande och utsätta sig för samma misstag som Napoleon, hvilken till svar på förslaget om en dylik underhandling med Ludvig XVIII erhöll en bestämd vägran, åtföljd af den anmärkning, att ingenting vore mera bevisande för de Bourbonska anspråkens giltighet, än just bemödandet att genom en formlig afsägelse få dem uppgifna.

Kronprinsens svar till Gustaf Adolf blef i följd häraf sådant, som det borde blifva för att uttrycka den

nye thronföljarens aktning både för sin egen och nationens värdighet. Han erinrade om den höga sanningen, att »furstarne äro till för folkens väl och att folken aldrig kunna blifva någon viss familjs tillhörighet». Hans bref innehöll dessa slutord: »Då Svenska nationen återtog sina rättigheter, och E. K. H:ts afsägelseakt, ehuru utan nödvändigt inflytande på nationens beslut, dermed öfverensstämde, borde Svenska folket skrida till valet af en konung, och alldenstund detta val icke föll på E. K. H:s son, skulle hvarje slags afsägelse från hans sida numera vara både öfverflödig och gagnlös; det skulle vara att skymfa Svenska nationen, om man förutsatte, att hon skulle vilja emottaga en dylik afsägelse. Då jag sålunda framställt för E. K. H., huruledes hvarje slags renonciation å eder sons sida skulle tjena till ingenting och vara stridande mot Svenska nationens värdighet, kan jag icke destomindre hysa både tacksamhet och erkänsla emot E. K. H. för de lojala afsigter, som förestafvat de råd, ni gifvit er son»[1]).

Såväl denna brefvexling, som andra dithörande aktstycken, lät kronprinsen öfversända till grefve Carl Löwenhielm för »att lägga dem under kejsare Alexanders ögon, enär man trott sig tillständigt att inblanda hans namn i dessa lumpna ränker»[2]).

Detta Gustaf Adolfs beslut att söka förmå sin son afsäga sig arfsanspråken på Svenska thronen var må-

[1]) Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till f. d. konung Gustaf IV Adolf, den 20 Sept. 1817. Bil. N:o 41.

[2]) Bref från exc. Engeström till grefve Carl Löwenhielm, den 26 Sept. 1817. Då grefve Löwenhielm, i Nesselrodes frånvaro, anförtrodde dessa skrifvelser åt herr Oubril, meddelade denne honom tillbaka ett sammandrag af de rapporter, som ingått rörande Gustaf Adolf från de Ryska agenterna i Carlsruhe och Frankfurt. En afskrift deraf blef skickad till Svenska kabinettet, och det är ur denna handling (se förut: Extrait des rapports sur l'état moral du c. d. Roi de Suède etc.) vi hemtat de hufvudsakliga underrättelserna om Gustaf Adolfs uppträdande i Frankfurt och Darmstadt.

hända en följd af hans missnöje och den fullständiga brytning, som inträdt dem emellan. Möjligen bidrog ock detta förhållande jemte det sätt, hvarpå den förra kungliga familjens angelägenheter blefvo ordnade, att framkalla de vänskapligare känslor, Gustaf Adolf börjat hysa emot Carl Johan och hvaraf denne å sin sida genom sitt värdiga uppförande emot f. d. konungen gjorde sig så väl förtjent[1]). Att på en tid, då Europas samtlige s. k. legitima furstar syntes känslolösa för exkonungens olyckor och, så att säga, vände honom ryggen, den Svenske thronföljaren ensam bemötte honom med oföränderlig välvilja och undseende, är en företeelse, som bland otaliga andra bär vittne om arten af Carl Johans skaplynne.

Ett nytt bevis på kronprinsens högsinta uppfattning af sin ställning till f. d. konungen lemnade han 1818, då han på ett aktningsfullt sätt lät meddela honom underrättelsen om Carl XIII:s död. Gustaf Adolf, erkänsam för denna uppmärksamhet, svarade med följande skrifvelse:

»Basel den ... Mars 1818.

Sire!

Jag har emottagit den depesch, hvarigenom E. M. underrättar mig om den oersättliga förlust, E. M. gjort genom dess adoptivfader, min vördade farbror, högsal. konung Carl XIII:s död. E. M. bör ej betvifla den nära del, jag tager i dess djupa sorg.

Då tillfölje af denna händelse E. M. uppstigit på Sveriges thron, lyckönskar jag E. M. till denna upphö-

---

[1]) Såväl Gustaf Adolfs ifver att förmå sin son afsäga sig alla anspråk på Svenska thronen, som exkonungens stigande högaktning för Carl Johan, bekräftas ytterligare af ett samtal emellan f. d. konungen och en Rysk diplomat. furst Kourakin, f. d. Rysk minister i Paris, för hvilket samtal grefve Löwenhielm redogör i en depesch af d. 30 Dec. 1817. »Då Gustaf Adolf talade om kronprinsen af Sverige», heter det, »uttryckte han sig med de vackraste loford öfver hans uppförande och hans karakter».

jelse. Måtte E. M. bära denna spira till Svenska folkets lycka. Det är en önskan, som jag alltid skall hysa, alldenstund jag aldrig kan blifva fremmande för hvad som kan bidraga till det lands lycka, hvilket sett mig födas. Jag förblifver etc.

Gustafsson»[1])

Vid denna tid inträffade de förbundna monarkernas sammanträde i Aachen (Sept.—Nov. 1818). Ryktet visste berätta, att man hos dem ämnade begära ett hertigdöme för prins Gustaf, och baron Polier afgick verkligen å drottning Fredrikas vägnar till den församlade stormaktskongressen. Utländska tidningar voro genast färdiga med meddelanden om, huru åt den förra Svenska konungafamiljen en passande upprättelse skulle beredas, att dess öde skulle tagas i allvarsamt öfvervägande af de samlade souveränerna och att kongressen i Aachen skulle godtgöra, hvad kongressen i Wien uraktlåtit. Än hette det, att Gustaf Adolf sjelf, som för längesedan uppgifvit sina anspråk på Svenska thronen, skulle erhålla Brisgau (i Baden) till everldlig besittning, än sades storhertigen af Baden hafva utsett prins Gustaf till sin efterträdare och att denne sednare skulle personligen infinna sig vid kongressen.

Baron Polier anlände dock ensam till Aachen. Han vände sig företrädesvis till Frankrike för att vinna deltagande för sin furstlige skyddaling. Han vågade visserligen icke bringa några restaurationsplaner på tal, enär han väl visste, att kejsare Alexander skulle nu, likasom förut, tillbakavisa hvarje försök i denna riktning, under det Österrike och Preussen visade sig fullkomligt likgiltiga för den unga prinsen. En framställ-

[1]) Under det Gustaf Adolf lyckönskade Carl Johan till hans uppstigande på Svenska thronen, inlemnade prins Gustaf en formlig protest deremot till stormakterna i afsigt att bevaka sin förmenta arfsrätt. Denna protest, som visade, att pretendentens anspråk ingalunda blifvit uppgifna, mötte emellertid samma öde, som Gustaf Adolfs egen reservation vid kongressen i Wien.

ning med begäran om ett furstendöme åt prinsen blef emellertid genom Polier förelagd de samlade monarkerna; men som de icke hade något furstendöme att aflåta, sammansköto de, af deltagande för den unge fursten, en summa af fyra millioner francs, hvarmed betydliga gods för prinsens räkning inköptes. Hertigen af Richelieu, Frankrikes dåvarande utrikes-minister, som meddelade grefve Gustaf Löwenhielm i Paris alla dessa åtgärder (Dec. 1818), framställde dem såsom egnade att vara för Sverige angenäma, och man åberopade till stöd för sitt handlingssätt och till förklaring deraf det ädelmod, hvarmed man behandlat prins Eugène, f. d. vice konungen af Italien.

Prins Gustaf hade emellertid året förut under ledning af sin guvernör och med antaget namn af grefve Itterburg anträdt sina utländska resor. Till en början hade han slagit sig ned i Lausanne, der han omkring ett halft år idkade studier. Åtföljd af sin moder företog han derefter en resa genom Italien och fortsatte följande året sina studier i Heidelberg[1]). Med sin fader hade han numera inga förbindelser, sedan denne brutit alla gamla band och aldrig mera ville se sin son, hvars upprepade försök att åstadkomma en förändring i f. d. konungens både sinnesstämning och yttre förhållanden alltid blefvo afvisade. I en anteckning från denna tid läser man derom följande: »Prins Gustaf har velat bereda sin far en lyckligare ställning; han har gjort honom hederliga anbud... Exkonungen har afslagit allt. Prins Gustaf har begifvit sig till Basel för att förmå

[1]) Under prins Gustafs vistelse i Heidelberg ankom A. W. Schlegel, som under kriget i Tyskland varit Carl Johans handsekreterare, på besök i Sept. 1818. Studenterna ville helsa honom med ett vivat, men Polier skyndade att förestälła professorerne det opassande i att, under hans höga elevs närvaro i staden, egna en offentlig hyllning åt en man, som stått i så nära förhållande till Carl Johan. Den akademiska senaten åtlydde Poliers uppmaning, och Schlegel gick miste om den tillärnade hedersbetygelsen.

sin fader uppföra sig på ett anständigare sätt; han har icke ens blifvit emottagen. Prinsen har tåligt uthärdat sin faders nycker i hopp att besegra honom genom saktmod och vänlighet. Han har tagit sin bostad midt emot det hus, hans far bebor för att finna ett tillfälle att se honom — förgäfves! När exkonungen fick kunskap om sin sons närhet, beslöt han att tillsluta portarne till sitt hus. Sonen såg sig nödgad att afstå från glädjen att se sin far och att förbättra hans ställning».

Denna uppgift öfverensstämmer utan tvifvel med verkliga förhållandet, sådant det för tillfället var; men å andra sidan spårar man ännu hos Gustaf Adolf för den ende sonen känslor, som missnöjet icke fullkomligt bannlyst ur fadershjertat.

Under f. d. konungens vistande i Basel just vid denna tid anlände dit en Svensk gardesofficer, Aminoff[1]), om hvilken Gustaf Adolf inbillade sig, att han medförde något uppdrag från Carl Johan. I följd deraf begärde exmonarken ett samtal med den Svenske officern. Dennes lätt förklarliga nyfikenhet besegrade hans betänkligheter att öfverträda det stränga förbudet emot all gemenskap med förra konungafamiljen, och en afton då mörkret inträdt, begaf han sig till Gustaf Adolfs bostad. Han infördes i bottenvåningen af ett litet hus, som endast innehöll trenne rum. En korridor förde rakt genom huset ut på en terrass, som, omgifven af en trädgård, låg vid stranden af Rhen.

Aminoff infördes i ett temligen rymligt emottagningsrum, hvars samtliga möbler utgjordes af en lång soffa, ett divansbord och på väggen en tafla i oljefärg, föreställande — prins Gustaf.

Efter en stund inträdde Gustaf Adolf, klädd i en slags pigesch med några ordensband på bröstet, och föreställde sig sjelf såsom f. d. konungen af Sverige. Han fortsatte derefter på tyska språket: »Jag har efterskickat

---

[1]) Sedermera öfverste och chef för norra Skånska infanteriregementet, död 1859.

er för att få veta, om ni icke medfört bref eller depescher till mig från er konung, som jag har tillskrifvit för att uppmana honom att på diplomatisk väg söka förmå min son att afsäga sig alla anspråk på Sveriges krona».

Aminoff svarade, att, om han haft något sådant uppdrag, skulle han genast infunnit sig; men han kunde så mycket mindre hafva erhållit något dylikt förtroende, som han en längre tid vistats utomlands och nu vore stadd på sin hemresa.

Då Gustaf Adolf derefter efterfrågade den besökandes namn och familj, yttrade han: »Ja väl, jag kände er far och edra slägtingar; jag har ju sjelf varit chef för första gardet». Då samtalet vidare vändes på Sverige, frågade Gustaf Adolf, huru nationen var belåten med sin nye konung. Han berömde Carl Johan derföre att han följde samma politik som han (Gustaf Adolf); han gjorde sig underrättad om åtskilliga bland dem, som varit verksamma vid revolutionen, frågade särskildt efter Adlersparre och yttrade sin förvåning öfver, att denne ej stigit högre, än till en landshöfdingeplats, och då han erfor, att Adlercreutz var död, utropade han: »voila un coquin de moins!»

Exkonungen började slutligen tala om sina familjeförhållanden. Han beklagade sig öfver sin son, som ännu vid tjugo års ålder stod under ledning af en guvernör, och lät förstå, att prinsen på mer än ett sätt visat sig otacksam emot sin far: »Jag har dock» — sade han — »till honom afstått hela min enskilda förmögenhet; jag har inskränkt mig sjelf till det aldra nödvändigaste, och detta oaktadt han ej vårdat sig om att besöka mig eller lyssnat till de uppmaningar, jag i upprepade skrifvelser tillsändt honom. Han har föredragit att följa sin moders råd... Jag hade velat, att han skulle formligen uppgifva sina arfsanspråk på Sveriges thron; ty ehuru missnöjd med hans uppförande hyser jag dock ännu nog faderlig ömhet för honom att önska honom för alltid befriad från bördan af en krona. Det

är i denna afsigt jag skrifvit både till kejsare Alexander och till er konung. För egen del har jag ingen önskan, och derföre äro mig tidens hvälfningar likgiltiga. Jag egnar icke vidare någon uppmärksamhet åt dagens händelser; jag har till och med helt och hållet upphört att läsa tidningar och sysselsätter mig numera med annan läsning, vida skild från politiken».

Efter något mera än en half timmas samtal afskedades Aminoff i ganska förbindliga ordalag och med ursäkter för det besvär, som tillskyndats honom.

Gustaf Adolfs vistande i Basel blef icke långvarigt. Han fann sig besvärad af nyfikna utlänningar och ansåg polisen i staden illa ordnad. Särskildt var han missnöjd med kommendanten på stället och fordrade hans afsättning. Stadens myndigheter svarade, att denna önskan icke kunde uppfyllas. Exkonungen begärde då att för någon tid få öfvertaga hans befattning eller erhålla tjensten i survivance. Då äfven detta nekades, förtörnades han och afreste åter till Frankfurt. Snart blir honom Tysklands jord för tung. Han har genomkorsat detta land i alla riktningar och ingenstädes funnit sig belåten. Lugn och trefnad hade flytt ur hans själ, der endast oro och ledsnad vid lifvet kämpade med ångrens smärtor, med bitterheten och förvirringen. Han vände sina blickar mot norden, och hoppades att der finna en fristad i skydd af de vänliga förbindelser, han knutit med den furste, som nu innehade den thron, från hvilken han sjelf blifvit störtad. En ny sällsam tanke har bemäktigat sig hans sinne. Han vill ingå i Norsk krigstjenst med beräkning att antagas som kommendant i Fredrikshall. Han vill sluta sin bana i det land och på den jordfläck, der hans ideal, Carl XII, föll. I denna afsigt skrifver han till en af sina förtrogne, en f. d. major vid Jemtlands jägare, Wackenhausen, som vistades i Wismar, för att meddela honom sin plan att söka infödingsrätt i Norge, och begär underrättelser om sättet att dervid gå tillväga.

Wackenhausen svarade honom i all välmening, att en dylik begärans framställning vore förödmjukande och att f. d. konungen skulle förnedra sig i Europas ögon, om han sökte blifva undersåte under en monark, som inkräktat hans sons rättigheter till thronen.

Exkonungen, långt ifrån att lyssna till detta välgrundade råd, gaf i ett skarpt svar Wackenhausen en erinran, att han borde tala med vördnad till en »Herrans smorda». Han bifogade derjemte sin ansökan till Norska storthinget med befallning att befordra densamma till vederbörande myndighet.

För att göra Gustaf Adolf till viljes skref Wackenhausen till Norska ríksståthållarens dåvarande sekreterare, kansliprådet von Hartmansdorff, och insände till honom f. d. konungens ansökan, som var af följande lydelse:

»Om ett rent uppsåt, en ärlig vandel och fredadt samvete utgjort min tröst i alla lifvets skiften, så utgöra de äfven nu mitt hopp, att min ödmjuka anhållan om naturalisering såsom Norsk medborgare i rikets krigstjenst må blifva bifallen.

Född Svensk, men skild genom ödets skickelse från Sverige, har jag sökt och erhållit borgarerätt i en stad benämnd Basel i Schweitz. Min förmögenhet kan utgöra ungefär trettio tusen gulden. Min ålder är fyratiotvå år.

Skild från maka och barn eger jag nu endast en oäkta son, för hvilken jag drager försorg.

Frankfurt am Main d. 12 Januari 1821.

Jag framhärdar

G. A. Gustafsson».

Då Hartmansdorff emottog denna öfverraskande skrifvelse, fann han, med anledning af det gällande förbudet emot all gemenskap med förra konungafamiljen, sin pligt likmätigt, att genast meddela den åt rikeståthållaren, grefve Sandels. Denne dröjde icke att afsända den besynnerliga ansökningen till Stockholm för att inhemta konungens tanke derom. Carl Johan sammankallade

Svenskt och Norskt statsråd (den 17 Mars 1821) och infordrade dess utlåtande. Statsrådet tillstyrkte enhälligt, att Gustaf Adolfs skrifvelse skulle till storthinget öfverlemnas jemte ett bref från Kongl. Maj:t, hvari erinras om »det i Sverige utfärdade förbudet emot all gemenskap med förra konungafamiljen»; men i öfrigt öfverlemnades det åt storthinget att efter behag fatta sitt beslut.

Ehuru det demokratiska storthinget måhända fann sig smickradt, insåg det dock genast hela orimligheten i det framställda förslaget. Den sällsamma skrifvelsen blef, såsom man förut kunde inse, lagd till handlingarne, och då storthinget (den 2 April) meddelade Kongl. Maj:t detta sitt beslut, begagnade det tillfället att försäkra K. M. såväl om storthingets som det Norska folkets »oaflåtliga och uppriktiga tillgifvenhet för K. M. och dess kungliga hus» samt att uttala »nationens fasta föresats att med trohet uppfylla sina ingångna förbindelser och sin önskan att nu såväl som i framtiden aflägsna allt, som på något sätt kunde vara i strid med Hans Kongl. Maj:ts, H. K. H. Kronprinsens och de förenade brödrafolkens gemensamma sträfvanden för statens säkerhet och välfärd»[1]).

På detta sätt slocknade ånyo en förhoppning för Gustaf Adolf. Ehuru hans besynnerliga hugskott och förvända planer bort öfvertyga enhvar om hans oskadlighet hvar helst han slog sig ned, blef han dock öfverallt tillbakastött af det obevekliga statsintresset.

De maktegandes skygghet gällde dock mindre f. d. konungen sjelf, än hans son. Denne hade efter ett års idkande af studier i Edinburgh gjort en resa genom England och blifvit i London emottagen med mycken uppmärksamhet af den kungliga familjen och den högadliga aristokratien. Engelska tidningarne voro uppfyllde af omständliga berättelser derom; och man trodde

---

[1]) Se Norska Storthingets förhandlingar, Mars 1821 sid. 211—223.

sig veta att prins Gustaf under denna resa genom umgänget med framstående personligheter och under inflytelsen af de storartade förhållanden, som här omgåfvo honom, gjort betydliga framsteg i sin bildning och själsutveckling. Han återvände till Carlsruhe mot slutet af år 1820.

Under allt detta var den ädla drottning Fredrikas lif en tyst och bitter, men med tålamod och kraft kämpad strid med de bekymmer och smärtor, som förorsakades henne af Gustaf Adolfs beklagansvärda ställning, af hans oregelbundna lefnadssätt, af hans beslut att hvarken vilja närma sig sin maka eller sina barn och af alla de nedslående underrättelser, som tid efter annan ingingo om f. d. konungens många besynnerligheter och upptåg. Det var en hemlig sorg, som hvilade tung öfver den olyckliga furstinnans själ och tärde på hennes lifskrafter. Hennes kärlek tröttnade dock aldrig att med ömhet och deltagande följa Gustaf Adolf i spåren och söka bereda honom bistånd och stöd[1]). Hon hade i detta ändamål träffat anstalter att alltid hafva i hans närhet en pålitlig person, som sörjde för alla de behof, han sjelf i sitt isolerade tillstånd nästan helt och hållet förbisåg. Det fordrades både klokhet, förstånd och hjerta för att i enlighet med drottningens önskan väl utföra detta grannlaga uppdrag, som i synnerhet i fråga om exkonungens penningeaffärer medförde åtskilliga svårigheter. Då Gustaf Adolf hade statspapper deponerade hos ett Schweitziskt bankirhus, begagnade man sig vanligen af den utvägen att låta honom tro det kursens stigande eller fall åstadkommit fördelaktiga förändringar i hans inkomster. Efter drottningens död öfvervakade prins Gustaf troget detta modrens kärleksverk och lemnade

[1]) Det har blifvit sagdt, att drottning Fredrika ingått ett hemligt giftermål med baron Polier (Se Sv. Biogr. Lexikon, Ny Följd, IV, sid. 79). Om denna uppgift eger sin riktighet, våga vi ej afgöra, ehuru vi med fästadt afseende på drottning Fredrikas karakter äro böjda för att icke tro på uppgiftens öfverensstämmelse med verkliga förhållandet.

aldrig fadren ur sigte. Han lyckades ock i trots af många svårigheter ända till Gustaf Adolfs död bibehålla denna hemliga omvårdnad.

Exkonungen å sin sida fortsatte oafbrutet sitt kringirrande lif. Man såg honom i deligenserna på de stora stråkvägarne i Tyskland och på hôtelerna, der han inträdde med sin packning under armen i en vanligen tarflig, ofta vårdslösad utstyrsel, alltid ensam, icke sällan i ett bedröfligt skick. Under våren 1828 vistades han någon tid i Leipzig. Han begaf sig då alla tisdagsaftnar till Schwedenstein, der man såg honom vandra i djupa tankar omkring den anspråkslösa minnesvården. Någon gång syntes han upprörd och borttorkade de frambrytande tårarne. Han yttrade en dag till vaktaren på stället: »Detta är ett alltför lumpet monument åt den store konungen. Han förtjenade ett vida skönare, och då Tyskarne visa sig så otacksamme emot hans minne, skall jag sjelf låta uppresa en värdigare minnesvård, och detta skall ske år 1836, då det tusenåriga riket tager sin början».

Vid början af sommaren samma år (1828) afreste han till Spaa, alltid i samma torftiga skick som vanligt. Alla badgäster iakttogo emot den besynnerlige fremlingen en aktningsfull undfallenhet och all den vördnad, olyckan förtjenar. Här fanns ännu en och annan förnäm person, som erinrade sig Gustaf III:s lysande vistelse på samma ställe 1780, då han, omgifven af en bländande skara af den Franska adeln, utgjorde den beundrade och lifvande medelpunkten för den högaristokratiska kretsens fester och förtröelser. Hvilket ämne till jemförelser vid åsynen af Gustaf Adolf!

F. d. konungens ömtåliga och ytterst retliga lynne var äfven här, likasom ofta annars, på väg att bereda honom obehagliga äfventyr. Då han om aftnarne gjorde sina promenader, blickade han med skygghet omkring sig på alla vandrare. Det var emellertid naturligt, att en så sällsam och ryktbar fremling skulle väcka nyfikenhet, och det kunde icke undvikas, att denna någon gång

yttrade sig på ett mindre tillbakadraget sätt. En resande, som för en dag uppehöll sig i Spaa och var ifrig att begagna tillfället för att på närmare håll taga exkonungen i betraktande, företog sig att följa honom i spåren under hans aftonvandring. Denna djerfhet ådrog fremlingen en utmaning af den förtörnade ex-monarken, och striden förekoms endast genom den förres upprepade ursäkter och vördnadsfulla förklaring, att hans obetydliga samhällsställning icke kunde tillåta honom äran att draga värjan emot en person af kunglig börd.

Ännu under sina sista år sysselsatte sig Gustaf Adolf stundom med författareskap; så t. ex. utgaf han år 1834 en skrift emot tryckfriheten med titel: »Nouvelles considerations sur la liberté de la presse illimitée, fondées sur le memorial du colonel Gustafsson, developpées par lui-même»[1]. Denna lilla afhandling öfversattes på tyska, men öfversättaren råkade i oenighet med exkonungen, som fann öfversättningen alltför fri och lät anmäla sitt missnöje inför censurkommissionen i Aachen, med hvad påföljd känna vi icke.

En resande Svensk, som 1836 såg och under några dagar umgicks med Gustaf Adolf i S:t Gallen, omtalar några drag ur den landsflyktige konungens dåvarande lif. »Det var en lång smärt gestalt», skrifver den resande om f. d. konungen, »omkring 60-årig, med hela främre delen af hufvudet kal, nacken och sidorna höljda af ett tunnt gråblandadt, ursprungligen kastanjefärgadt hår. Han hade stor, något tjock, i öfrigt välbildad näsa, stora utstående läppar, af hvilka den öfre betäcktes af en kort mustasch utaf ungefär samma färg som håret. Hans blick var stel och tom, hans rörelser styfva och afmätta, hufvudet något framåt lutadt, och halsduken tätt sluten intill halsen. Han bebor två små tarfliga rum på ett af de sämre värdshusen, Hvita Hästen (»Weisse Rössli»), och en kyparegosse är hans enda

[1]) Äfven denna lilla uppsats är intagen i den på Svenska utgifna skriften, Historiska Erinringar etc. Se här ofvan.

uppassare; han går sällan ut och är, i sjelfva S:t Gallen, snart sagdt, ignorerad; han hyser en afgjord, stor antipathi för alla Svenskar och en nästan lika stor för all uppmärksamhet, fästad vid hans person. Får han ringaste anledning misstänka, att någon främling af nyfikenhet söker tillträde hos honom, låser han genast in sig i sin kammare. Hans egentliga sysselsättning är läsning af gamla tidningsluntor från flydda decennier (företrädesvis skildringar af krigshändelserna 1807, 1808, 1809) samt af romaner och andra böcker, dem han såsom medlem af läsesällskapet i S:t Gallen hemlånar. Hans sträfva och torra lynne vexlar emellan ytterligheterna af svårmod, uppbrusande häftighet och barnsligt bullrande glädje. Med den envishet och besynnerliga art af känslolöshet, som äro honom egna, vill han icke ens höra talas om sina närmaste och undviker på det strängaste all slags beröring med dem. Något understöd från dem, något, som kan ingifva honom den aflägsnaste misstanke att härflyta från dem, tillbakavisar han helt och hållet. De knappa tillgångar, han förbehållit sig sjelf, skulle, oaktadt hans tarfliga lefnadssätt, längesedan varit uttömda, om icke hans äldsta dotter, storhertiginnan af Baden, påhittat en list, hvarom Gustaf Adolf under trenne års vistande i S:t Gallen lyckligtvis icke haft någon aning. Man har nemligen förskaffat sig ett ombud, som är i samråd med värden på Hvita Hästen och som ombesörjer, att Gustaf Adolfs lefnadskostnad och det obetydliga, han åt sig låter uppköpa, endast uppföres till tredje- och fjerdedelen af verkliga värdet, hvarefter det öfriga ersättes af f. d. konungens anhöriga. På detta sätt finner han, att S:t Gallen är en ort, der man har allting för ovanligt lågt pris, och han föredrager derföre att qvarstanna der... Med mystik och religiösa svärmerier lärer han numera icke sysselsätta sig»[1]).

---

[1]) Se N. Arfvidsson, Nord och Söder, II, sid. 105 ff.

Ännu en gång tyckes han dock blifvit fattad af sin gamla oro. Omkring slutet af 1836 skref han till hertigen af Cumberland med begäran, att denne ville utverka åt honom konungens af England tillåtelse att bebo staden Norden i Ostfriesland, hvartill man likväl lärer varit föga böjd att samtycka. Engelska regeringen befriades också från vidare bekymmer i detta fall. Några månader derefter hade Gustaf Adolf upphört att lefva. F. d. konungen af Sverige dog i S:t Gallen d. 17 Febr. 1837.

Så slutade denne olycklige furste sitt sorgliga lif. Olik mängden af dödlige, som icke kunna bära lyckan, förmådde han icke bära olyckan; hon nedtyngde hans sinne och förslappade hans moraliska kraft, ja! hon uppträdde nu för honom i en fruktansvärdare gestalt, än någonsin förr i den segrande fiendens härskri och i ett missnöjdt folks vredesrop; hon sänkte honom nemligen under sig sjelf. Kringvräkt af stormarne i sin omtöcknade själ, i sitt förbittrade, tröstlösa hjerta drefs han allt djupare in bland de menskliga villornas bränningar, som utsträckte emot honom sina roflystna armar och omslöt den redlöse med sitt känslolösa, krossande famntag. Han förföll i ett tillstånd af vild dysterhet, hvaremot han icke egde någon inneboende motståndskraft ... och han gaf det folk, som undandragit sig hans välde, otaliga sorgliga bevis, att det förfarit riktigt både emot honom och sig sjelft.

BILAGOR.

N:o 1.

Bref från f. d. Statsrådet, Landshöfdingen Georg Adlersparre till Statssekreteraren G. F. af Wirsén.

Christinehamn den 24 Mars 1814.

Om något kunde öka min verkligen höga opinion om Tit., denna daterad ända från första entrevuen på Djursholm, och sedan oupphörligen fortsatt, så vore det brefvet af den 17 dennes. Jag gläder mig åt allt hvad jag tycker mig se klokt och fullständigt uttänkt i en sak och ledande till ett ändamål, och det är förnuftigt att gifva sig denna jouissance de få gånger man har tillfälle dertill; det sårar och pinar mig att se en antingen skenande eller istadig, alltid ohändigt och trassligt ställd behandling af en sak, och det är dumt att deraf lida, efter man då lider nästan alltid och utan ändamål.

Den der prinsen i Norge och de der Norska affärerna äro verkligen gåtor för mina öron. Han är antingen oerhördt galen eller oerhördt klok, general Döbeln eller general Washington. Jag mera hoppas än egentligen tror det förra. När man med Svenska förhoppningsfulla original-ögon ser hans företag, under hunger, elände och vanmakt af alla slag, och utan uppmuntran och sammanhang från och med andra makter, så är det allt och ideligen Danviksmessigt. När man åter vågar förmoda, att han agerar efter ordres från Danmark och efter vinkar från våra vänner, eller om han ser saken från en annan synpunkt, från den till exempel, att om Norge försvarar sig till en tid, skall det nog visa sig att makter finnas, som ej vilja Sveriges förstorande (vide Schweitz, Holland, Amerika); så är hans roll utmärkt af energie, mod, klokhet. Visst är det, att om också hufvuduppränningen

till hans plan är galenskap, och med erkännande af hans brefs synbara befängdhet, så äro dock messurerna i Norge tydligen utmärkta af kraft och planmessig beräkning.

Hvad nu sjelfva folket beträffar, så råder der villrådighet, gäsning mot och med, delade tänkesätt, — och dock consoliderar sig prinsens parti med hvarje dag.

Jag kan aldrig aflägsna mig från den öfvertygelsen att prinsens, som jag tror, danska, ryska och kanske engelska plan bordt med konstitutionella villkor och vapen qväfvas i sin födsel och det med obeskriflig energie och hastighet och kraftfulla messurer. Längre fram har han kanske gifvit nationen en för densamma behaglig konstitution; då har säd hunnit ankomma på öppet vatten; då är landet försvaradt af sina vattendrag; då har norska miltitären hunnit få förakt för våra tröga och timida messurer; då äro våra allierade kanske utan behof af vår prins och af oss. Jag ser ganska väl att solida skäl ligga äfven på den andra sidan: kanske äro de de mest solida, och det är hvad jag af innersta hjerta önskar.

Ett allmänt infall i Sverige, på alla upptänkliga vägar, och med både hel- och halfväpnadt folk, är hvad jag skulle hafva gjort och ännu skulle göra, om jag varit och vore i prinsens cas förlidne sommar och nu, och Sverige skulle upphört att existera[1]). Hvad han nu verkligen gör, kan jag ej gissa till, efter så mycket af hans motiver och medel ligger i absolut mörker. En inre känsla säger mig att han consoliderar sig och väntar på sin punkt, hvilket han, efter mitt begrepp, ej borde göra. Jag kan ej säga alla mina skäl dertill, och säkert vet han dem icke, och det är väl.

Med innerligt nöje skall jag mottaga hvilken bestämmelse som helst, *när en crisis visar sig*, och helst den, som af Tit. föreslås, nemligen ett independent befäl i norr, likväl icke så mycket i norr, att icke Hedemarken och Guldbrandsdalen höra till min verkningskrets; ty med det usla Trondhiem, med sina berg, dåliga innevånare och fattigdom, skulle man lika litet uträtta mot det öfriga Norge, som med t. ex. Jemtland mot det öfriga Sverige. De verkningsmedel jag önskade få disponera i sådant fall,

---

[1]) Jfr härmed Adlersparres yttrande i brefvet af den 19 Maj 1814.

vore 1:o Jemtlands regemente, Dalregementet, Elfvedals och Fryksdals kompagnier af Wermlands regemente samt all beväring, ny och gammal, i dessa ordinära truppers hembygder; 2:o rättighet att sjelf formera min generalstab och mitt kommissariat samt att återkalla afskedade officerare, efter eget val, till tjenstgöring vid det nyuppsatta manskapet; 3:o rättighet att värfva friskyttar i nyssnämnde landsorter; 4:o ett 3-pundigt och ett 6-pundigt batteri (är nu allt detta för frikostigt tilltaget?); 5:o gevär och ammunition för tvenne gånger denna styrka, destinerade åt norska armar, hvarpå ej blir brist, och hvilka varit att tillgå åtminstone ett år tillbaka; 6:o spannemål och spionpengar, hvilka sistnämnde äro själen i en militärisk kropp, hvarigenom man spar tunnor guld, under det man slösar; 7:o Tit:i stöd och närvaro i Stockholm; ty hela vår regering ville heldre icke hafva Norge, än hafva det genom någon min åtgärd. Kan icke den för vårt land olycksaliga krigskommittéen reformeras till sin personal; jag beklagar eljest hvarje militärbefälhafvare. Jag är för min person marchfärdig inom en timme.

Herrarne hafva i Stockholm haft en märkelig engelsk kurir. Han kom från London, hettes försöka komma i land vid Götheborg, men tog af till Jutland, derifrån till Arendal i Norge, der han flere dar uppehöll sig och fann händelsevis hamnen fullproppad med kommande och gående spanmålsfartyg, ämnade sig till Petersburg öfver Stockholm, men gjorde en liten krokväg till Götheborg.

Jag reser om några dagar till Mariestad.

Sann högaktning och vänskap!

Georg Adlersparre.

N:o 2.

Från densamme till densamme.

Mariestad den 6 Mars 1814.

Nu sedan grefve Rosens mission alldeles misslyckats och grefve Wedels grundsatser kanske ej befunnits enlige med andra

planer, så tyckes det mig se illa nog ut och kan genom behandling bli värre... Res åter till Wenersborg åtminstone på ett ryck... Tit. har verkligen, utan smicker, energie för tio eller tjoget fullt af de våra både här och der. Jag är nu verkligen orolig för den sak som så länge legat mig om hjertat... Kan jag vara till någon nytta, så är jag à commande till hvad som helst, färdig till allt, nitisk, outtröttlig och välviljande i allt... Jag försäkrar att jag skall göra väl hvad mig uppdrages och sky ingen möda... För Guds skull och fäderneslandets skull och för våra barns och barnabarns skull kom till Wenersborg! Ett eller par misstag eller slappheter nu tyckas mig kunna medföra oberäkneliga eller snarare lätt beräkneliga olyckor. Gud vete hvad icke malplacerad hetta och malplacerad indolens nu kunna åstadkomma. Den der gåfvan att i allt och isynnerhet i svåra invecklade saker se det enkelt rätta är kanske hvarken mångas eller allas lott.

N:o 3.

Från densamme till densamme.

Christinehamn den 20 Mars 1814.

Jag är nära att bli sjuk af allmänna bekymmer, men, i afseende på Norge ej för sakens natur, men för personalet här och der, öfver och under. Ännu ville jag entreprenera om att i förening med Tit. och amiral Puke *och med ingen annan,* inom *en* månad afsluta denna affär, kanske på en *half.*

Prinsen (Kristian) konsoliderar ostörd sitt parti alla dagar med obeskriflig framgång. Jag skickar grefve Engeström nu den norska rikskonstitutionen. Casten Anker har rest till London, Wedel och hans svärfar äro brouillerade ännu med prinsen. Stor delning och villrådighet i tänkesätten; men ingen vet, hvilka konstitutionella villkor Sverige bjuder, och ingen Svensk armé visar sig som stärker de klentrogne, ger stöd åt allt det redbara folket och intimiderar de insolenta. Sådana som de sistnämnde fattas icke. Ibland militärer resoneras mycket deröfver att Sverige

tror sig kunna taga Norge endast med pappersbeskickningar... Jag tror mig så hafva föranstaltat att underrättelser om norska landtdagen skola komma från mogna, redbara och upplysta män och ej från allt det patrask som jag hör vara på gränsorna för samma ändamål... Några veckor härefter är all inryckning i Norge omöjlig ända till slutet af Juli, då den våldsamma fjellfloden är vanligen förbi... Om det någonsin blir fråga om mitt användande i dessa tider, så var god laga att jag ej hopsättes i gemensam verksamhet med dåligt folk... Under den olycksbördan skulle jag sjunka... Men jag har föresatt mig att äfven söka bära den — det är tidens fordran.

N:o 4.

Från densamme till densamme.

Den 19 Maj 1814.

... Norrmännen hafva verkligen funderat på att angripa oss; men, som hufvudafsigten var att få säd, och de fått den ändå, lär väl denna messure i all sin galenskap upphöra att påtänkas![1])

I samma bref säger Adlersparre, att han »i tre särskildta förmånliga konjunkturer och *på hela norska menighetens egna begäran*» tillstyrkt Svenska arméens inryckande i Norge.

N:o 5.

Från densamme till densamme.

Den 22 Maj 1814.

...Nu sedan prins Kristian är konung med stor popularitet, och landet provideradt rikare än någonsin och fått en ny kon-

[1]) Vi kunna ej underlåta att påpeka motsägelsen emellan detta yttrande och hvad som blifvit uttaladt af samme Adlersparre några veckor förut i brefvet af den 24 Mars, der han säger, att, om prins Kristian förlidne sommar gjort ett infall i Sverige, skulle detta rike upphört att existera.

stitution, nu anser jag det tillämnade anfallet ganska betänkligt, och om jag kallades, liksom hösten 1812, till en konselj i ämnet, så afstyrkte jag det — är ett härjadt land med hätska invånare värdt allt det blod, alla de pengar och lifsmedel, det nu kommer att kosta?

N:o 6.

Från densamme till densamme.

Den 17 Juli 1814.

.... Kronprinsen var obeskrifligen god och nådig utan afbrott; men hade sina trista momanger, isynnerhet efter de långa samtalen med mig, hvilket gjorde mig ganska ondt; men jag måste tala efter min öfvertygelse och tänker alltid göra det... Han ljusnade likväl alltid efteråt, och i det hela voro vi ej af skiljda meningar, knappt i något. Den olyckliga nödvändighet, hvaruti han kommit, senterar jag så väl som han, om det är tillåtet att göra denna sammanlikning.

N:o 7.

Not från Öfverste Björnstierna till Lord Castlereagh.

London den 6 Oktober 1812.

.... Det finnes anledning tro, att expeditionen mot Norge skall lyckas till och med utan blodsspillan. Kronprinsen vill aldrig behandla detta land såsom provins. Norge skall hafva sin egen representation, sina egna lagar och finanssystem, skilda från Sverige. Det skall i grunden endast vara en konfedererad makt under samma konung. Norges inflytelserikaste män önska allmänt de båda ländernas förening, som skall sätta dem i skydd för kontinentalsystemets prejerier, så helt och hållet i strid med deras

intresse, i det denna förening tillförsäkrar dem en politisk existens och handelsfriheten med England, som är hufvudföremålet för deras önskningar.

N:o 8.

Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till Fältmarskalken, Grefve von Essen.

Stockholm den 2 Juli 1814.

När jag i går tillskref er, för att låta inställa fiendtligheternas början tills efter förnyade ordres, hade konungen ännu icke haft tillfälle att låta mig veta sin vilja eller att inhemta statsrådets tanke rörande de instruktioner, som ni af mig begärt med afseende på de framställningar, hvilka möjligen skulle kunna göras er från Norrmännens sida. För öfrigt räknade jag på att få afresa härifrån den 6; men då konungen önskar, att jag skall medfölja honom till Rosersberg, hvarifrån jag icke kan återvända förr, än nästa Måndags afton, kan jag icke afresa härifrån före den 8. För närvarande har H. M. beslutat, att, om de allierade makternas kommissarier underrätta er, att Norrmännen samtycka att utrymma de 4 fästningarne Fredrikshall, Fredriksstadt, Kongsvinger och Aggerhuus, skall ni taga dem i besittning, i det ni å konungens vägnar förklarar, att sedan H. M. framdeles antagit och garanterat den konstitution och de lagar, som nationen genom sina deputerade komma att i förslag till honom framställa, vore det icke mera behöfligt, att Svenska arméen framträngde i landet, alldenstund de krigsåtgärder, som för närvarande egt rum endast föranledts af prins Kristians uppror och nödvändigheten att återbringa honom till lydnad emot sin souverän och till verkställighet af fördraget; att landets mest ansedde män och egendomsinnehafvare skola bilda en riksförsamling i enlighet med det sätt, hvarom med er skall öfverenskommas, men att arméen ingalunda kan få deltaga deri, alldenstund i ett fritt land den väpnade styrkan icke bör kallas att taga del i lagstiftande makten. Härmed har dock konungen ingalunda för afsigt att beröfva någon med-

borgare dess rättigheter; men af aktning för medborgarnes grundsatser och frihet bör han anstränga alla sina krafter för att Norska nationen, som han är kallad att styra, må undgå att falla in på afvägar. Sålunda skola alla de militärer, som innehafva fast egendom, kunna nämnas till deputerade vid riksdagen af sin landsort eller af de städer, der de äro bosatte; för öfrigt eger ni att förklara, att H. M., af grundsats och karakter lika fiendtlig mot despotismen och anarkien, väntar sig en konstitution, som, hvilande på grundvalen af en oupplöslig förening emellan de båda konungarikena och lemnande åt den individuella friheten den största möjliga utsträckning, beviljar åt konungamakten tillräckligt utrymme för att uträtta hvad godt och nyttigt är och för att med kraft vidmakthålla en sträng uppsigt öfver lagarne. Konungen finner helt naturligt, att exemplet af våra dagars tilldragelser hos andra nationer kunnat ingifva Norrmännen någon oro, men H. M:ts högtidliga ed bör vara dem en helig borgen för hans faderliga afsigter för deras lycka.

Ni torde finna, min fräude, att, om å ena sidan konungens hjerta och pligt förmå honom att bevilja Norska nationen allt hvad den sanna friheten omfattar af rättigheter och förmåner för ett folk, kunna å andra sidan kronans värdighet och Sveriges ära icke tillåta, att ni underhandlar å H. M:ts vägnar hvarken med prins Kristian, ej heller med någon af hans generaler eller utskickade anhängare af prinsens parti, hvilka äro straffvärda upprorsmakare; ej heller med någon af den Norska nationens enskilde medlemmar, hvilka äro konungens undersåter. — Ni eger att underrätta en hvar särskildt af de fyra ifrågavarande fästningarnes kommendanter om konungens vilja.

N:o 9.

Från densamme till densamme.

Rosersberg den 5 Juli 1814.

Genom mitt bref i går, hvaraf jag sände er en duplicata, underrättade jag er, att konungen beslutat, att hvarje angrepp mot Norge skulle inställas, om Norrmännen biföllo att utrymma de

fyra fästningarne Fredrikshall, Fredrikestadt, Kongsvinger, Aggerhuus, till dess de afslutat sin konstitution och H. M. antagit densamma. Efter nya öfverläggningar har H. M insett, att, emedan Aggerhuus beherrskar Kristiania, hans fordran af denna fästning skulle kunna föranleda dröjsmål och svårigheter. I följd häraf har H. M. befallt mig underrätta er, att han skall nöja sig med utrymmandet af de tre andra fästningarne utan att yrka på afträdandet af Aggerhuus, och att han då skall lemna Norrmännen ledighet att arbeta på deras konstitution; anbefallande er likväl ånyo de försigtighetsmått, som innehållas i mitt gårdagsbref med afseende på riksdagens bildande och sammansättning.

N:o 10.

Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till Konungens kommissarier vid det Norska storthinget.

Fredrikshall den 20 Oktober 1814.

Jag har emottagit edra depescher för i går. Jag har läst dem med största uppmärksamhet. Jag betraktar den tröghet, som storthinget ådagalägger i afseende på konungens erkännande, såsom följden af en med prins Kristian och Danska styrelsen öfverenskommen plan för att tillintetgöra verkställigheten af fördraget i Kiel och den garanti, som Europas alla makter iklädt sig för Norges förening med Sverige. Jag beklagar, att jag nödgas sätta arméen i rörelse för att få Sveriges rättigheter erkända; men på samma gång hyser jag det tröstande hopp att icke tvingas statuera några stränga exempel för att återföra storthingets motsträfvige medlemmar till riktigare åsigter, mera förnuftiga och mera öfverensstämmande med det Norska folkets verkliga ställning. H. M. ålägger mig i sin senaste depesch att icke låta mig däras af tomma löften, och han yrkar, att krigsoperationerna åter må begynna, ifall församlingen icke erkänner hans rättigheter.

Jag betraktar konungens erkännande såsom tyst medgifvet redan i första början genom konventionen i Moss, prins Kristians

deklarationer och afsägelse, genom edert emottagande, mine herrar, i nationalförsamlingen, och slutligen genom de förbindelser, som ni haft med den af samma församling utnämnda kommittén. Det är nu endast frågan om att kunna vända folkets uppmärksamhet på de uppviglare, som i denna församling utmärkt sig genom en upprorisk och brottslig opposition. Då Svenska arméens chefer sätta sig i marche för att göra ett slut på det tillstånd af anarki, som inträdt i flera af konungarikets provinser, skola de vidmakthålla den strängaste disciplin och vaka öfver, att fredliga medborgare icke oroas; men, emedan stora olägenheter äro oskiljaktige från en armés hastiga och påskyndade marche, skola de, som föranleda dessa, derför blifva ansvarige, och de upproriske jemte deras anhängare skola blifva de ende, hvilka lagarnas stränghet komma att drabba.

De städer, hvilkas deputerade tillhört oppositionen, skola icke ega rättighet att åberopa Eidsvoldskonstitutionen, alldenstund dessa deputerade satt sig utom dennas skydd, i det de upprest sig mot konungen, som antagit densamma. Jag skall förskaffa mig upplysningar genom pålitliga representanter af Norska nationen, och jag skall efter deras råd utnämna de medlemmar, som skola bilda statsrådet. Om ni tror, att eder närvaro under de 8 dagar, som följa närmast efter den 21, kan vara nyttig för att återföra till pligten och till deras sannskyldiga förbindelser de medlemmar af riksdagen, som endast äro förledda eller förde bakom ljuset, så skall ni qvarstadna.

Det kan icke vara frågan om en uppsägelse af vapenhvilan, alldenstund jag betraktar konungens erkännande såsom redan verkställdt genom edra förbindelser med nationalförsamlingen, som sjelf har erkänt konventionen i Moss, och konungens löfte att glömma det förflutna och om allmän amnesti, och emedan å andra sidan alla Norska arméens chefer äro konungens undersåter. Om stortingets medlemmar mena ärligt, om de icke ledas af intressen, fremmande för Norge, om slutligen Danska intriger icke drifva sitt spel i deras församling, skola 24 timmar vara tillräckliga för att emottaga och göra ömsesidiga eftergifter; men om de fortfarande beherrskas af samma bevekelsegrunder, som förenade dem efter fördraget i Kiel, d. v. s. det orättvisa hat, som de hysa mot Sverige, då gäller det endast att marchera, emedan allt hopp

om närmande är ute, och i denna händelse utfärdar jag en proklamation till Norska arméen. Jag tillkännagifver, att jag marcherar, icke för att slåss, men för att straffa uppviglare och orostiftare, som för tillfredsställandet af sina enskilda lidelser vilja förlänga kriget emellan Norrmännen och Svenskarne.

De storthingets medlemmar, som äro för föreningen, skola genom denna proklamation inbjudas att begifva sig till Svenska högqvarteret för att kunna fritt uttala sina önskningar rörande de modifikationer, som kunna vara att göra vid Eidsvolds-konstitutionen.

P. S. Ni begär mina instruktioner med afseende på den händelsen, att storthinget skulle uppskjuta konungens erkännande utöfver den 21. Jag tänker, mine herrar, att J kunnen muntligen gifva tillkänna, att, då allt hopp att se dessa angelägenheter på vänskapligt sätt afslutade är ute, jag låter arméen framrycka. Jag öfverlemnar i detta fall åt eder klokhet att bedöma, huruvida förlängandet af edert vistande i Kristiania flere dagar utöfver den bestämda tiden eller tills min ankomst, kan vara fördelaktigt för Sveriges intressen.

Om våra fiender vid riksdagen tvinga mig till denna ytterlighet, skall jag tillkännagifva för Norska arméen och nationen de bevekelsegrunder, som framkallat vår marche. Långt ifrån att vilja uppsäga vapenhvilan med general Ahrenfelt — hvilket skulle vara att erkänna honom såsom chef för en fiendtlig armé — skall jag i honom icke se annat än en rebell, och jag skall till en början uppmana honom att lemna sitt befäl och återvända till Danmark.

Hvad angår de tre punkter, som blifvit framställde i eder depesch af den 19 för den händelsen, att föreningen blir proklamerad, så gillar jag de mått och steg, hvilka ni vill vidtaga i följd af erkännelseakten.

Jag befullmäktigar er att genast låta utdela åt de fattige 5 à 600 tunnor säd, men utdelningen af penningarne och firandet af te Deum böra uppskjutas till min ankomst. Innan arméen får befallning att marchera, inväntar jag ett svar från er.

N:o 11 A.

Ö. P. M.

Enligt den utredning öfver rikets utländska gäld, som i Kongl. Maj:ts den 23 December 1817 till Statsutskottet aflåtna nådiga skrifvelse förekommer, var förhållandet dermed följande:

Skulden i Holland

utgjorde vid Dec. månads slut 1815 i återstående kapital R:dr 4,160,700: —
oberäknadt återstående,
intill den 1 Aug. 1812
upplupne räntor, som
uppgingo till .... 970,281: 20.

S:a Holl. C:t R:dr 5,130,981: 20. — Efter den vid slutet af år 1815 gällande kurs af 100 sk., svarande emot Svensk B:ko R:dr.... 10,689,544: 8.

I öfverensstämmelse med Rikets Ständers först år 1812 vidtagne och sedan år 1815 bekräftade allmänna beslut om statsskuldens nedsättning, tillvägabragtes med vederbörande fordringsegare en konvention, som d. 31 Dec. 1815 afslöts och enligt hvilken såsom Svenska statens skuld erkändes *en tredjedel* af den återstående *kapitalskulden*, med 1,386,900 R:dr Holl. C:t, för hvilken erkända skuld Kongl. Maj:t förband sig att i ett för allt betala 1,300,000 R:dr Hamb. B:ko.

Skulden i Genua.

Då statsskuldens nedsättning år 1812 beslöts uppgick denna del deraf till Lires .... 9,459,997: 6. 3. — Efter 7½ sk. Hamb. B:ko pr Lire, lika med 1,412,430 R. H. B:ko à 102 sk. .... 3,001,413: 36.

Transport 13,690,957: 44.

Samma grunder, som vid Holländska skuldens betalning, följdes äfven här, derom särskild konvention d. 16 Juli 1816 afslöts och hvari liqvidationssumman fastställdes till 97,140 £ 11 sh. 5 p. Sterling.

Skulden i Brabant

var vid öfvertagandet år 1815, enligt Riksgäldskontorets då meddelade uppgift, 7,359,000 Gulden n. w.

Huruvida nedsättningen äfven här kom ifråga, är ej upptaget, men af följande uttryck i den kongl. skrifvelsen hemtar man dertill anledning:

»Sedan liqvidationen med Svenska »statens kreditorer i Holland hunnit »antaga en bestämd riktning till *all-* *»mänt erkännande* af största delen i- »bland dessa, af de *hufvudgrunder,* *»som i anledning af Riksens Ständers* *»år 1812 fattade beslut om statsskul-* *»dens nedsättning blifvit för samma* *»liqvidation antagen,* har Kongl. Maj:t »låtit inlösa alla uti Brabant utelö- »pande Svenska statsobligationer».

Skulden i Leipzig

utgjorde, enligt Rikets Ständers underdåniga skrifvelse den 19 Juli 1812, 1,350,000 R:dr conv. mynt.

Erkändes att till fullo betalas med upplupne och än vidare upplöpande intressen.

Skulden i Hamburg

uppgick år 1812 till H. B:ko R:dr 650,400, jemte åtskilliga upplupna räntor.

Hela kapitalskulden erkändes såsom rikets gäld, men någon ränta kommer ej att godtgöras. Och var det väl med afseende derpå, som jemväl om denna skuld en konvention afslöts den 15 Augusti 1815.

Transport	13,690,957: 44.
Efter 11 sk. Hb B:ko pr Gulden lika med 1,686,437 R:dr 24 sk. Hb. B:ko och à 102 sk.	3,583,679: 33.
Efter 43⅔ sk. H. B:ko pr R:dr lika med 1,228,125 R:dr Hb. B:ko och à 102 sk.	2,609,765: 30.
à 102 sk. motsvarande	1,382,100: —
Tillsammans efter aproximativ beräkning Sv. B:ko R:dr	21,266,503: 11.

N:o 11 B.

Den enda i Kongl. Statskontoret tillgängliga räkenskap, som om liqviden af förenämnde skulder upplyser, är redogörelsen för Guadeloupe-fonden (i koncept befintlig i undertecknads vård), af hvilken inhemtas:

1:o Att Holländska skulden 1,300,000 R:dr H. B:ko blifvit liqviderad under loppet af åren 1815 och 1816, hufvudsakligen genom kreditiver åt Holländska bankirer på de handelshus i London, hos hvilka löseskillingen för Guadeloupe nedsattes. På sådant sätt betaltes 250,602 £ 8⅓ sh. Sterling, svarande emot R:dr.... 1,083,333: 16. och i Hb. B:ko utgick 216,666: 32. S:a Hamb. B:o 1,300,000: —	Efter en medelkurs af 10 R:dr 24 sk. pr £ utgöra 250,602 £ 8⅓ sh. Sterling .... 2,631,325: 18. — och 216,666⅔ Rd. H. B:ko efter 102 sk. kurs, som vid utbetalningen var gällande .... 460,416: 32. — 3,091,742: 2. —
2:o Att Genuesiska skulden 97,140 £ 11. 5 Sterling blifvit under åren 1816 och 1817 liqviderad med 96,599 £ 9 sh. 4 p.	Efter de vid liqvidationstiden gängse kurser hafva desse 96,599 £ 9 sh. 4 p. motsvarat........ 930,536: 28. 3.
3:o Att betalningen af skulden i Brabant och Sachsen icke ännu vid Guadeloupe-räkningens uppgörande blifvit afslutad, men att för liqviden derom uppburits under åren 1816 och 1817: af M. Benedicks £ Sterl. 98,000: — Hamb. B:ko 326,384: 1. och af Gen.-konsuln Dehn Preuss. C:t R:dr 885,000: —	Efter diverse kurser motsvarande 1,097,916: 32. — 782,859: 37. 4. 1,285,486: 5. 4. 3,166,262: 26. 8.
4:o Att skulden i Hamburg, Hamb. B:ko R:dr 650,400 år 1815 blifvit med 118,941 £ 18 sh. Sterling gäldad.	Efter de vid liqvidationsdagen gällande 8⅓ R:dr kurs...... 991,182: 24. —
	S:a Sv. B:ko R:dr 8,179,723: 32. 11.

Stockholm den 11 Juni 1851.

N. E. Müller.
(Kongl. Räntmästare).

N:o 12.

Bref från Hr Vilatte till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan, dat. Paris den 29 Nov. 1810.

Min prins!

Jag öfverlemnade i går till H. M. Kejsaren E. K. H:s depescher. H. M. gjorde sig noga underrättad om E. K. H:s ankomst till Sverige och om det smickrande sätt, hvarpå E. K. H. blifvit emottagen; allt hvad jag i detta afseende meddelade gjorde H. M. stort nöje. Kejsaren yttrade sig på det gynnsammaste sätt om E. K. H., och har funnit Dess tal till ständerna ganska bra. H. M. frågade mig hvad E. K. H. önskade i afseende på domänerna, hvarom E. K. H. skrifvit till honom. Jag svarade, att E. K. H. helt och hållet öfverlemnade åt Kejsaren sjelf att derom förfoga; att E. K. H. icke egde någon enskild förmögenhet, och då den af Svenska ständerna bestämda underhållssumma för kronprinsens hofhållning var ganska medelmåttig, önskade E. K. H. att få behålla sina dotationer i Westphalen och Polen såsom enskild tillhörighet. Kejsaren svarade, att han skulle ordna allt detta till E. K. H:s belåtenhet. H. M. talade derefter om de ordres, som blifvit gifna herr Alquier, sade mig att Sverige måste oförtöfvadt förklara sig för kontinentalsystemet eller ock för England; att Sveriges sätt att gå tillväga hade gjort honom mera ondt, än alla fasta landets makter tillsammans; att om det hade uppfyllt traktatens lydelse skulle freden med England redan varit afslutad; att den deklaration han nu låtit framlägga i Stockholm skulle redan blifvit afgifven för tre månader sedan, men blifvit uppskjuten för E. K. H:s skull; att Sverige måste vara *med* eller *mot* honom; att i detta senare fall han icke kunde hindra Sverige att fortsätta sin handel med England, men att han skulle återtaga Pommern och afbryta all förbindelse med Sverige. Jag svarade H. M., att ingen slags förbindelse egde rum med England; att den obetydliga handel, som drefs på Götheborg, fördes med de neutrala; ja, svarade kejsaren, med de neutrala, som öfversvämma landet med Engelska varor. Jag framställde derpå det bedröfliga tillstånd, hvaruti landets finanser befunno sig, och den betryckta

ställning, hvartill en stor del af befolkningen var bragt, enär dess förnämsta inkomstkälla utgöres af jernet, och man derföre icke kunde undvara exporthandeln, ty om denna tillgång beröfvades dem, saknade de utvägar till lifvets uppehälle. H. M. svarade: »Må Sverige förklara sig mot England, så skall jag köpa dess jern, som det kan skicka till Danzig, till Hamburg eller på Trave». Jag sökte på bästa sätt förorda Sveriges intressen och visa den obehagliga ställning, i hvilken E. K. H. befinner sig. Kejsaren yttrade äfven, att han icke kunde förstå, huru en makt, hvars monark och thronföljare icke vore erkände af England (som tagit under sitt skydd och icke erkände någon annan Sveriges konung, än Gustaf IV Adolf), kunde vara annat än i krigstillstånd med England. Kejsaren sade mig en hel hop andra saker, som jag icke här kan anföra, men hvarom jag muntligen skall redogöra, då jag återkommer till Stockholm.

Jag har öfverlemnat till H. M. Drottningen af Spanien E. K. H:s bref. Den berättelse, jag meddelade henne om E. K. H:s emottagande i Sverige, gjorde henne det största nöje. I öfrigt gifves ingen här i landet, som icke delar dessa tänkesätt och som icke läser med största intresse allt hvad som rör E. K. H.

Baron Lagerbjelke är i yttersta oro. Han afvaktar med otålighet kurirens återkomst, under hopp att svaret skall öfverensstämma med kejsarens önskningar.

H. K. H. Kronprinsessan var ännu den 27 i Amsterdam. För att komma till Middelfart skall hon nödgas färdas förskräckliga vägar, hvilket betydligt torde fördröja hennes ankomst till Sverige.

Jag hoppas att innan kort få den lyckan att återse E. K. H., emedan kejsaren sagt mig, att han skall låta mig afresa om få dagar.

Jag ber E. K. H. med godhet emottaga uttrycken af den djupa vördnad hvarmed etc. etc.

N:o 13.

Bref från Herr Vilatte till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan, dat. Paris den 25 Dec. 1810.

Min prins!

Då allt syntes smickra mig med hoppet att snart få återvända till E. K. H., anade jag icke den lyckans omkastning, som nyss drabbat mig. Allt har på ett enda ögonblick ombytt utseende. Jag söker förgäfves utgrunda, hvarifrån denna förändring härflyter. Jag har haft äran meddela E. K. H. allt hvad kejsaren sagt mig, då jag till honom öfverlemnade depescherna. Det är synbart, att sedermera någonting inträffat, som misshagat kejsaren. Jag torde derföre vid detta tillfälle böra åter upprepa allt hvad han sade mig. Till en början talade han om E. K. H:s ankomst till Sverige och syntes afhöra både med nöje och lifligt intresse allt hvad jag derom berättade honom. Han gjorde mig åtskilliga frågor rörande landet, om konungen och hofvet och sporde mig slutligen om prinsens af Augustenburg död och grefve Fersens mord. H. M. tillade: »i Stockholm finnes ett revolutionärt parti, som prinsen måste qväsa; det är endast genom att återgifva ära åt arméen, som han deruti kan lyckas; han besitter allt hvad dertill erfordras; han är i stånd att göra stora saker; det är en man, som jag sätter högt, och ehuru han ofta gjort mig förtret (tourmenté), älskar jag honom dock». Kejsaren fällde endast smickrande utlåtelser om E. K. H. Han talade sedan om den not, som herr Alquier hade öfverlemnat, och som bestämde kriget mot England. Slutligen kom han till frågan om domänerna. H. M. yttrade dervid, att E. K. H. haft orätt att någonsin tala derom. Jag tillät mig dervid anmärka att Svenska nationen blott kände, att E. K. H. egde domäner, som utgjorde lydländer af kejsarriket, och att E. K. H. icke kunnat undgå att afträda dem; att E. K. H. dertill förbundit sig vid undertecknandet af thronföljare-eden och att det var ett af de i valakten införda villkoren. Kejsaren svarade mig, att han skulle ordna detta på sätt E. K. H. önskade. Nu deremot synes detta vara en af de

orsaker, som alstrat det dåliga lynnet; man vill i domänernas återlemnande se en akt af oberoende, och det är just hvad som missbehager. H. M. frågade mig, om vi skulle qvarstanna hos E. K. H., hvarpå jag svarade, att E. K. H. ämnade skrifva till kejsaren för att bedja honom om tillstånd för tre af Edra officerare att tills vidare qvarstanna. H. M. sade mig, att han gerna biföll det och *att det i allt fall kunde hafva sin nytta*. Han frågade efter namnet på dem, som skulle återvända efter förloppet af de fyra månader, hvartill permissionen var bestämd. Han frågade mig vidare om arméens sold, huru stabsofficerarne voro aflönte, och då jag härvid genmälte, att dessa platser voro nästan endast hedersplatser, inföll han: huru skola då de officerare aflönas, som prinsen ämnar behålla? Jag svarade, att deras aflöning komme att utgå af E. K. H:s enskilda kassa; det bör icke ske, svarade kejsaren.

Jag har varit ganska varsam och försigtig i alla mina svar. Då jag lemnade kejsaren, sade han, att han skulle expediera mig om några dagar, och gaf genast befallning åt storkansleren att utfärda tillåtelsen för mig att bära Svärdsordens dekoration. Beträffande det bref, hvaruti E. K. H. begär tillstånd för oss att qvarblifva i Sverige, remitterades det till krigsministern med följande apostill: *Permission bifalles på ett år, med aflöning.* Denna befallning var redan utfärdad, men i samma ögonblick som herr Tabarié skulle öfverlemna mig den, fick han af ministern en order från kejsaren, som befallde oss att vid den först bestämda permissionstidens slut återvända till tjenstgöring vid våra regementen, och för mig särskildt en befallning att icke återvända till Sverige.

Se der, min nådige herre, huru sakerna nu stå. Jag fattar ej, hvilka de orsaker kunna vara, som föranledt allt detta; men jag vet, att kejsaren är på det högsta uppbragt mot Sverige och isynnerhet mot E. K. H. Redan har seqvester blifvit lagd på E. K. H:s domäner i Tyskland, och kejsaren har remitterat E. K. H:s bref till vederbörande auktoritet för att yttra sig öfver Eder begäran. Allmänna öfvertygelsen är, att man beviljar E. K. H. en lifränta, och denna fråga tros blifva afgjord i första dagarne af Januari. Beträffande räntan — 11,000 francs — så har den blifvit tillerkänd E. K. H:s herr bror. Jag har haft den äran att

nästan alla dagar besöka H. M. Drottningen af Spanien, som är på det högsta bedröfvad öfver hvad som händt. Hon gör E. K. H. förtroende af saker och förhållanden, hvarom jag icke anser mig böra orda. Jag kan likväl icke underlåta att bedja E. K. H: att i närvarande stund iakttaga den största varsamhet och vara på sin vakt; jag är öfvertygad, att E. K. H. är omgifven af spioner och att Dess förtroende fallit på personer, som ingalunda förtjena det och hvilka troget inrapportera allt hvad E. K. H. gör och säger. Jag tror äfven, att ni har dolda fiender inom ministèren, och jag svarar ingalunda för uppriktigheten af den här anställda person, baron Lagerbjelke; han gör allt för täta besök hos polisen. Ryssland är harmset att se E. K. H. på Sveriges thron och hopspinner, i samråd med Danmark, tusen elakheter för att härstädes skada E. K. H. Emellertid fruktar man ett närmande mellan Ryssland och England; kursen på Petersburg har betydligen förbättrats, och detta verkar utbrott af harm och dåligt lynne, hvaraf hela verlden lider.

Hvad min egen ställning beträffar, är den i hög grad obehaglig. Jag afvaktar E. K. H:s befallning och ämnar begära en förlängning af min permission. Jag har rådfört mig med personer vid krigsministèren, och det är endast med villkor att taga afsked, som man lär kunna hoppas få återvända till E. K. H.

Sedan tre månader hafva alla motgångar sammanstött för att göra mig olycklig. Utom den sorg, som drabbat mig genom min mors död, erhöll jag under mitt vistande i Metz den obehagliga nyheten, att större delen af min lilla förmögenhet gått förlorad, och ännu i detta ögonblick fruktar jag att icke kunna rädda återstoden deraf, till följe af de otaliga bankrutter, som här timat. Om E. K. H. skulle finna lägligt att anställa mig vid ett regemente, vet jag knappt huru det skall gå till, då jag saknar alla utvägar och dessutom måste betala de skulder, jag gjort för min ekipering, då jag afreste till Sverige. Efter att hafva tillbragt elfva år hos E. K. H., och då lyckan syntes mig så gynnsam, var jag långt ifrån att ana en för mig så olycklig utgång. Jag vågar derföre anhålla, att E. K. H. värdes komma mig till hjelp i denna beklagansvärda belägenhet och sända mig en invisning att här lyfta de medel, hvaraf jag är i behof för att antingen återvända till Sverige eller ingå i ett regemente, om jag dertill

ser mig tvungen. Jag väntar med största otålighet att känna E. K. H:s afsigt, och anhåller enträget att med första få emottaga Dess befallningar. Jag tror det vara nyttigt för E. K. H:s intressen att skrifva till kejsaren rörande domänerna; kanhända äfven, att, om man framställde en ny begäran om vårt vistande i Sverige, skulle kejsaren återkalla sitt nyss fattade beslut.

Jag ber E. K. H. med godhet upptaga försäkran om den vördnadsfulla och uppriktiga tillgifvenhet, hvarmed etc.

P. S. Jag anhåller om min djupa vördnad för H. K. H. Kronprinsessan och att blifva återkallad i prins Oscars minne.

N:o 14.

Strödda tankar om några föremål, som synas förtjena Styrelsens särskilda uppmärksamhet.

Utmärkelser.

Vi hafva i Sverige en mängd sådana, källor och näringsämnen för en fåfänga, hvilken, om den fortfar att uppmuntras, skall sluta med att göra alla sinnen småaktiga i sina önskningar och menniskorna oförmögna att sysselsätta sina tankar med höga och gagneliga föremål.

Riddarordnarne förskrifva sig ursprungligen från konung Fredriks tid. Han instiftade trenne sådana: Serafimerorden, Svärdsorden och Nordstjerneorden. Gustaf III lade dertill Wasaorden och Storkorset af Svärdsorden. Han gjorde ännu mera: han mångdubblade hvarje Ordens dekorationer, i det han inrättade flere klasser inom hvarje Orden. Dessutom påhittade han jetoner och medaljer af guld eller silfver för åtskilliga tillfällen, hvilka icke alltid förutsatte förtjenst, såsom t. ex. de utmärkelsetecken, som öfverlemnades till hans sons faddrar och till en stor mängd af bondeståndets deputerade. Om alla dessa dekorationer alltid hade blifvit utdelade eller kunnat utdelas enligt upplysta grundsatser, skulle de möjligen kunnat åstadkomma en god verkan genom att inför nationen utmärka den framstående förtjensten i alla riktningar.

Men den *till offentlig utmärkelse berättigade* förtjensten är sällsynt i alla länder: och ser man emellertid ej, i Sverige, dekorerade personer i sjelfva verket hvimla så väl i hufvudstaden som i landsorterna? I sjelfva verket skulle det tyckas, då man betraktar oss, att våra förtjenster öfverskridit det mått, som Försynen i sin godhet vanligen bestämmer för 3 eller 4 nationer tillsammans.

Fullmakter för *titlar*, utan tjenst, äro åter ett annat slags utmärkelse. De hafva, såsom jag förmodar, haft sin upprinnelse från en slags rättrådighetskänsla, i det man begagnat dem för att godtgöra orättvisor, tillfogade af mannamån. Men sedan omkring 30 år tillbaka, eller mera, är det icke vidare fråga om en dylik bevekelsegrund: titlarne beviljas ofta blott och bart åt lystnaden att bära dem, och denna lystnad har blifvit en verklig farsot. Vare sig, medan man ännu är i statens tjenst, eller då man lemnar tjensten, eller till och med lång tid efter, sedan man trädt derur, begär man fullmakter på titlar: några hafva till och med erhållit dylika utan sin vetskap, till den grad viss är man på nationalfåfängan: och det händer, att man träffar personer, som, om man afkläder dem en, två, tre titlar, erhållna den ena efter den andra, slutligen skola befinnas hafva varit alldeles ingenting i staten. Ligger icke häri en slags osanning, förolämpande och nedslående för dem, som verkligen förvalta offentliga embeten?

Härtill komma vidare *adels*-titlarne, ett slags utmärkelse, grundad i sjelfva statsförfattningen, införlifvad dermed och egande ett verkligt värde genom den dyrbara rättigheten till säte och stämma i nationalrepresentationen samt dessutom inskränkt inom vissa gränser genom uttryckliga bestämningar i Regeringsformen. Till detta kapitel hörer upphöjelsen till grefve- och friherrevärdigheterna. Alldenstund denna icke skänker någon ny konstitutionel företrädesrätt — den är endast för ögat och örat — lemnar den mera ämne för fåfängan, än den upphöjer dem, åt hvilka dessa värdigheter meddelas. Men det hufvudsakliga onda, som adelsinstitutionen medför, i det adeln åtnjuter en särskild betydenhet på grund af tomma titlar, det är, att denna institution delar nationen i tvänne corpser, adel och icke-adel eller ofrälse, af hvilka den senare hyser en dödlig afund mot den lappriсära, som omgifver den förra, om de individer, som bilda denna adel, icke äro lika utmärkta genom sin förtjenst, som genom sitt antal. Hvilk

ket samvetsgrannt förfarande måste man då icke iakttaga vid utdelandet af dessa titlar, som böra vara alltför heliga att pryda medelmåttan; och å en annan sida hvilken rättvis uppmärksamhet för att låta förtjensten ensamt uppnå, vore det ock statens högsta värdigheter, utan allt afseende på, om denna förtjenst är adelig eller ofrälse.

— — — — — — — — — — — — — —

. . . Godt val af personer, få förändringar, särdeles få titlar, ingen embetsförsäljning, ingen embets-»survivance», och i följd häraf en fri utöfning af afsättningsrätten, när sådant är alldeles oundgängligt — se der i korthet, såsom mig synes, de åtgärder, som äro egnade att bilda en embetsmannacorps i besittning af allmänt förtroende.

N:o 15.

Ur anteckningar af Leonard von Hauswolff.

Om Hofprester och presterliga Ordensdekorationer.

Sedan öfverhofpredikanten d:r Sam. Troilius var nämnd till Ordenspredikant i kung Fredriks tid, bar han lilla officiantkorset i en guldkedja öfver halsen och några af biskoparne trodde att äfven de borde vänta sig samma prydnad; men det skedde dock ej. När Ordens-statuterna 1751 ändrades och kungen utan rådets samtycke kunde nämna riddare, begynte man fundera på att få biskoparne intagne i Orden. Man fick konungen att åtaga sig att derom samtala med erkebiskopen H. Benzelius och då nämna sin nådiga intention för ståndet. Benzelius kom på befallning upp, tackade flere gånger för kungens nåd, då kungen andragit sin önskan, men slöt med de orden: *Gud bevare från ett sådant lappri!* Hela saken förföll då, och Ordenspresterna voro de ende dekorerade. Men när baron Taube blef Ordensbiskop fann han kedjan icke vara en nog värdig dekoration och då han kom hem från Rom, var han prydd med det blå bandet, som Ordensbiskopen nu bär. Af ett samtal med bemälte baron innan han reste,

anade jag redan en ändring i denna prydnad. 1783 d. 26 Sept. upphöjdes Ordenspredikanten till Ordensbiskop. S. å. d. 24 Nov. utnämndes öfverhofpred. baron C. E. Taube till Ordensbiskop; men han visade sig ej vid altaret eller på predikstolen förrän 1785 d. 28 April. 1783 d. 24 Nov. var det ock, som Kongl. Maj:t i Ordenskapitlet tillkännagaf det tillägg i Nordstjerneordens-statuterna, att 4 kommendörer och 6 mindre kors skulle utdelas; kommendörer kunde dock blott biskopar bli. Det skedde likväl ingen utnämning till denna värdighet förrän den 25 Nov. 1786, då den 1785 d. 21 Nov. till Ordensbiskop utnämnde biskopen i Westerås L. Benzelstierna ikläddes kommendörsdrägten, jemte erkebiskopen von Troil, samt biskoparne Forssenius och Celsius. Men redan 1784 d. 22 Nov. utnämndes till ledamöter af andliga ståndet erkebiskopen Menander, biskoparne Benzelstierna, G. Osander, Fortelius och domprosten Hydrén i Upsala.

N:o 16.

Bref från Herr Signeul till Grefve Jaucourt.

Paris den 9 Mars 1815.

Jag har haft äran emottaga de tvänne noter, som ni i går tillsändt mig. Jag skall skynda att meddela dem till mitt hof.

De ansträngningar, som Sverige gjort under den sista koalitionen för att befria Europa från förtrycket, svara er på förhand, herr grefve, att Konungen, min höge souverän, liksom H. K. H. Kronprinsen städse skola i förening med de allierade makterna motsätta sig hvarje återgång till det system, som de gemensamt bekämpat. Värdes alltid vara öfvertygad, att de skola taga den lifligaste del i allt, som rör Frankrike, för hvars lycka de aldrig skola blifva fremmande.

N:o 17.

Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till H. Exc. Grefve von Engeström.

Kristiania den 26 Okt. 1815.

Amiral Gyllensköld har underrättat mig, att man i ett Svenskt dagblad infört mindre passande anmärkningar om konungen af Frankrike. Våra dagblad böra icke vara ekon af de tidningsskrifvare, som fördragas eller uppmuntras i andra länder. Jag ber er säga herr de Rumigny, att jag med stort misshag sett det missbruk af tryckfriheten, som man vid detta tillfälle tillåtit sig, och jag önskar, det ni befaller herr von Brinkman underrätta tidningsskrifvarne om regeringens önskan att de afhålla sig från införandet i sina blad af någon artikel, som är af ett för de fremmande regeringarne stötande innehåll. Ehuru jag sjelf har mycket att beklaga mig öfver den vanvördnad, hvarmed några Franska blad talat om Sverige och dess styrelse, är jag emellertid långt ifrån att vilja åt våra tidningsutgifvare medgifva det minsta sjelfsvåld i sådana fall, då det skulle synas, som om man ville utöfva vedergällningsrätten, tillåten för hvarje annan sak än den, som utgör föremålet för detta bref.

N:o 18.

Utdrag ur ett bref från Friherre Rehausen till H. Exc. Grefve von Engeström.

London den ... 1814.

... Fru Staël har, Gudilof, afrest till Paris. Före sin afresa meddelade hon mig ett bref från sin son, som underrättar henne, att han blifvit utnämnd till legationsråd vid Svenska beskickningen i Paris. Ehuru jag för egen del lyckönskar mig att vara honom qvitt i anseende till modrens inflytelse, kan jag ej

annat än af samma orsak beklaga den, som blir Svensk minister i Paris. Man kan aldrig betrakta friherre Staël annorlunda, än som Fransman till grundsatser och uppförande. Hvarje annat intresse är för honom bisak, om han ens någonsin tager Sverige i betraktande. I det ofvannämnda, mig meddelade bref besvär unge Staël sin mor att genast begifva sig till Paris, tilläggande, att alla hennes vänner och hennes parti väntade henne med största otålighet, att han sjelf i saknad af henne kände sig ganska olycklig och att han hade det största behof af hennes råd.

Om jag egde minsta inflytelse hos H. M. Ludvig XVIII skulle jag råda honom att genast återskicka fru Staël ända till dess all Frankrikes inre oro blifvit lugnad och den nya regeringen befästad, ty jag sätter mitt hufvud i pant, att hon kommer att tillskapa mycket bekymmer.

Det enda drag af despotism, som jag ursäktar hos Napoleon, var då han förvisade fru Staël från Frankrike.

N:o 19.

Bref från Fru Staël till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan.

Coppet den 15 Maj 1815.

Nådige Herre!

Jag har under den 26 Mars tillskrifvit er en detaljerad redogörelse för hvad som tilldragit sig i Paris, och jag hade dervid bifogat några betraktelser öfver hvad som kunnat inträffa, ifall ni varit Frankrikes generallöjtnant; jag vet icke, om det är dessa betraktelser, som frestat posttjenstemännen, men det är ganska utomordentligt och en smula oroande för mig, att mitt bref till E. K. H. icke befunnits i herr von Engeströms kuvert, hvari det var inneslutet. Vare härmed huru som helst, utsätter jag mig ännu en gång, nådige herre, att skicka er utdrag ur min sons dagbok. Han befinner sig för närvarande i Paris. Vid sin återkomst skall han hafva äran skrifva till E. K. H.... Se här mitt

tredje bref, inberäknadt det som försvunnit.... Jag skulle vilja, nådige herre, att ni sade mig, när ni närmar er Frankrike. Jag skulle skynda mig att vara till er tjenst. I det försvunna brefvet sade jag er bland annat, att marskalk Ney före sin olyckliga expedition infunnit sig hos mig för att fråga, om icke E. K. H. sysselsatte sig med Frankrike — detta var före Napoleons landstigning. Från denna dag räknadt, har Frankrike öfvergått från den fullkomligaste trygghet till den ytterligaste höjd af skakning och olycka. Min Gud, hvad jag gerna skulle vilja språka en halftimma med er, nådige herre!

Värdes åtminstone emottaga uttrycket af min djupa högaktning.

Necker Staël-Holstein.

N:o 20.

Utdrag ur Baron August Staëls dagboksanteckningar, medföljande Fru Staëls bref till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan af d. 15 Maj 1815.

Paris den 30 April och följande dagar 1815.

. . . Jag har funnit Benjamin (Constant) förtjust af sin nya ställning. Dagen efter ett allvarligt samtal, som vi haft rörande hans additionella akt, kom han till mig och sade: »har jag måhända handlat orätt?... Mängden af anonyma bref, hvari man säger mig, att jag är en stackare, låta mig frukta, att jag haft orätt, och Gud vet dock, att jag trott mig tjena frihetens sak». — »Tro mig», svarade jag honom, »det står icke i er makt att genom edra råd uträtta så mycket godt, som ni åstadkommit ondt genom edert exempel. Ni har utbytt äran af att vara kontinentens förste publicist, den aktning, som var fästad vid edert namn, emot förmånen att sitta emellan Réal och Boulay de la Meurthe, emot en plats i en corps, som måste falla till intet, om eder konstitution icke är annat, än en artikel i Monitören». — »Jag tror mig hafva uträttat ett oberäkneligt godt, då jag betryggat det fria valet af 600 deputerade; det tillhör nu Frankrike att förvara sig» — »Nå väl, om detta val verkligen kommer att ega

rum, tag då plats i församlingen; och lägg der i dagen en trohet, som icke kan lemna något trifvel öfrigt — då skola vi fröjda oss öfver ert återvändande».

Efter detta samtal har han fattat ett slags förtroende till mig. För öfrigt, liksom om han ville ända till det yttersta bringa till uppfyllelse förutsägelsen i sin artikel den 19, har jag aldrig sett honom så lysande i sina sofismer, eller så skicklig att omkläda sina tankar i de värdigaste ord. Hans embetsbröder, som äro långt ifrån att känna sig trygga, upphöra icke att efter honom upprepa: »betänk att ert hufvud sitter lika osäkert som vårt», och äfven sjelf är han ganska orolig, utom när han kommer från kejsaren, som på en hvar, som nalkas honom, utöfvar ett slags magiskt inflytande.

La Fayette, den förträfflige La Fayette, emottog på La Grange två dagar före min hitkomst ett bref från Mathieu Dumas, som frågade: »hur är det möjligt, att ni håller er undan, när det gäller Frankrikes frihet? Kom, vi behöfva er». La Fayette svarade: »det är omöjligt att vara döf för en dylik uppfordran; men jag förbereder er på, general, att jag medför ett misstroende, som går upp emot mitt alltför stora förtroende år VIII».

Verkligen fann jag La Fayette hos Benjamin diskuterande alla de bevekelsegrunder, som man kunde hafva att förena sig med kejsaren, och gifvande efter bästa förstånd råd, som för frihetens sak kunde vara de fördelaktigaste.

Konstitutionens återupprättande har uppväckt förskräckelse, sedan man fått veta, att denna åtgärd icke varit en frukt af en tanklöshet, utan tvärtom resultatet af en pröfvande öfverläggning... Den artikel, mot hvilken man isynnerhet uppreser sig, är pärskammarens ärftlighet; den har väckt harm hos hela det republikanska partiet... och jag fattar den. Konungen kunde inrätta ett ärftligt pärskap; han hade elementerna dertill, ganska svaga, det är sannt, men han kunde det dock; hvaremot Napoleon, återvändande i spetsen för revolutionen, upplyftad af de republikanska idéerna, begår en inkonseqvens, då han upprättar en ärftlig värdighet och bibehåller en adel, liksom om det vore möjligt att upphäfva den gamla, utan att göra den nya till en löjlighet. Deri ligger en verklig brist på förmåga att bedöma sinnesstämningens verkliga tillstånd, som enligt min tanke tillåter

monarkien endast såsom en mer eller mindre angenäm öfvergång till republiken... Opinionen i Paris är helt och hållet rojalistisk. Jag tror, att kejsaren och hans omgifning befinna sig i stor förlägenhet. De inse, att de beträdt en orätt väg; deras intresse var, att han förklarat sig för Jakobinernas påfve — det är hos dem, som han hade funnit sin verkligaste styrka. Han tyckes sjelf känna det och söker nu att göra sig populär i ordets franska mening.

Hertigen af Orléans har beredt sig ett talrikt parti under sin vistelse i Lille. Hans uppförande har varit märkvärdigt väl beräknadt. Redan första dagen efter hans ankomst har prinsen af Oranien tillsändt honom en pålitlig person för att erbjuda honom att ställa till hans förfogande alla de Engelskt-Belgiska trupperna. Hertigen af Orléans svarade, att han var ganska tacksam för konungens af Nederländerna välvilliga anordningar, men att, så länge han förde befälet på en punkt inom Frankrike, trodde han det vara sin pligt att tillbakadrifva de fremlingar, som ville öfverskrida gränsen... Medan han vistades i England, har han förklarat, att han icke skulle taga någon del i affärerna, såframt icke borgerligt krig utbröt i Frankrike. Hans anhängare hafva betydligt mångdubblats, och hela verlden är ense om, att hans namn skulle tillfredsställa alla opinioner. Några republikaner tänka på kronprinsen af Sverige, och en'igt min åsigt med allt skäl. Ingenting skulle på ett så bestämdt sätt sätta inseglet på revolutionen. Aristokraterne och deras fördomar skola ännu finna utväg att haka sig fast vid hertigen af Orléans, hvaremot genom general Bernadottes val revolutionens alla syften uppnås, och källan till hans popularité är vida renare. Aristokraternes raseri mot tanken på detta val synes mig vara ett ytterligare bevis på dess förträfflighet. Men för öfrigt tror jag, att man icke skall tänka på honom på fullt allvar, så framt man icke vänder sig till republiken; så länge man håller sig till de moraliska idéerna har den andre bättre utsigter.

N:o 21.

Bref från General Dumouriez till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan.

Den 28 Oktober 1813.

Nådige herre!

Den frihet, jag tager mig att med detta bref vända mig till E. K. H., rättfärdigas af de tvänne bevekelsegrunder, som förestafva detsamma. Den första är att lyckönska er till de oafbrutna och ärorika segrar, som ni icke upphört att vinna, alltsedan ni satt er fot på Germaniens jord. Ni har väckt till lif Gustaf Adolfs Svenskar, och ni har rättfärdigat det val, som de gjort, då de utkorat er till sin ledare. Den andra var att med er dela smärtan öfver den oersättliga förlusten af vår kamrat och gemensamme vän[1]. För 14 dagar sedan emottog jag, och jag har med mina tårar vattnat ett bref från honom, dat. Berlin den 16 Augusti, der jag tror han sammanträffat med E. K. H. Det var på er och på honom hela mitt hopp hvilade om vårt olyckliga fäderneslands pånyttfödelse, detta fädernesland, som jag ännu alltid älskar med samma hängifvenhet, hvarmed jag tjenat det, oaktadt jag är proskriberad och ett pris satt på mitt hufvud — utan egodelar, utan medel att bispringa det mot förtrycket. Denne store mans förtidiga död har beröfvat mig mitt förnämsta stöd för de planer, jag utkastat och som så småningom borde utveckla sig. Emellertid hvilar nu mitt sista hopp på er; ni är mäktig och segerrik, och långt ifrån att Svenska nationens intressen äro oförenliga med Frankrikes befrielse, äro de tvärtom på det närmaste förbundna med detta lands välfärd.

Sålunda, efter att hafva blifvit Tysklands befriare genom eder tapperhet, skall ni blifva ert fordna fäderneslands räddare genom eder klokhet, och jag skall med fröjd sluta mitt lif, om jag får bli vittne härtill och framför allt, om ni sätter mig i tillfälle att dertill bidraga. Sådana äro de känslor, med hvilka jag förblifver etc.

Dumouriez.

Little Earling (?),

Middlesex vid London den 28 Oktober 1813.

[1] General Moreau, som dött den 26 Aug. 1813.

N:o 22.

Bref från Grefve Viel-Castel till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan.

. . . Nedtyngdt af djup sorg och hotadt af all den förvirring och alla de olyckor, som tyranniet och förtviflan skapa, frågar Frankrike och med Frankrike den allmänna meningen i Europa, om detta olidliga förtryck kan vara de allierade souveränernas vilja, eller om det är dem likgiltigt, eller om det icke är lika mycket stridande emot deras politik, som deras högsinthet. Bland de furstar, hvilkas beskydd Franska folket påkallar, nämner det er med förtroende; det vädjar till de ädla känslor, af hvilka E. K. H:s hjerta är uppfyldt för sitt gamla och olyckliga fäderneslaud.

Jag skall taga mig friheten invänta E. K. H:s befallningar i Hamburg. Var nog högsinnad, nådige herre, att bevilja mig denna ynnest, att det må vara mig tillåtet verkställa mitt uppdrag.

Jag är etc.

Viel-Castel.

Hamburg den 8 Juli 1816.

N:o 23.

Anteckning rörande Kronprinsen Carl Johan under hans vistande i Lüttich (Mars 1814).

Carl Johans otålighet och missalynta sinnesstämning med anledning af händelserna i Norge och fortsättningen af kriget i det inre af Frankrike var ingen hemlighet, hvarken i högqvarteret eller i arméen. De besynnerligaste föreställningar och rykten började komma i omlopp, och inom vissa kretsar troddes kronprinsen af Sverige vara indragen i Bourbonernas intressen. I Paris utspriddes, att han med sin armé var ankommen till Laon; att han, numera blifven själen i koalitionen, hade för afsigt att åter-

gifva thronen åt Frankrikes gamla konungaätt. En proklamation i denna syftning och i Carl Johans namn spriddes allmänt i Paris och föregafs vara utgången från honom. Rojalisterna, förmodligen vilseförda genom Noailles, Bouillé m. fl., trodde på verkligheten deraf. Sjelfva polisministern Savary, likasom Talleyrand, delade denna tanke. Som emellertid all förbindelse emellan Paris och Laon var afskuren, kunde man endast med stor svårighet förskaffa sig visshet, om de erhållna uppgifterna voro sanna eller diktade. Den rojalistiska kommittéen i Paris beslöt derföre att afsända tvänne deputerade till kronprinsen af Sverige med uppdrag att underrätta honom om ställningen i Paris, genom honom erfara koalitionens afsigter och derefter bedöma, huruvida tiden och omständigheterna voro gynnande för att proklamera Ludvig XVIII. De deputerade borde anmäla, att sinnesstämningen var ganska gynnsam för Bourbonerna, men att man ej kunde börja rörelsen förr, än man hade visshet om, att Napoleon var afskuren från Paris, hvarföre kronprinsen borde uppmanas att förmå de förbundne generalerna att manövrera i denna syftning.

I ett sammanträde inom den rojalistiska kommittéen den 6 Mars blef detta uppdrag anförtrodt åt en af Bourbonska husets tillgifne, hvars far aflidit i Ludvig XVIII:s tjenst under dennes vistande i Mitau. Hans namn var Gain de Montagnac. Men då det var af vigt att visa de allierade, att öfverensstämmelse rådde emellan åtskilliga medlemmar af den kejserliga styrelsen och rojalisterna, beslöts, att de förre skulle inbjudas att äfven å sina vägnar afsända en eller två personer för att jemte Gain de Montagnac begifva sig till kronprinsen. En del af senaten var medveten om denna plan, hvarom äfven Talleyrand egde kunskap. En stor del af nationalgardet likaså. Man utsåg herr Vinchont de Quémont att vara Montagnac följaktig. Han hade varit kapten vid kejsarens hedersgarde, men tagit afsked, då han förnam, att planer voro å bane att återställa huset Bourbon på thronen. Han kände personligen kronprinsen, hade sett honom i Norra Tyskland, talade tyska och kunde af dessa skäl lättare genomtränga de fiendtliga linierna. De tvänne deputerade anlände till la Fère, der general Bülow för ögonblicket befann sig. De förklarade honom, att de voro skickade af rojalisterne i *Paris* i afsigt att göra kronprinsen af Sverige förtroende af ställningen i

hufvudstaden och förmå honom att understödja nationens bemödanden att lösgöra sig från Bonapartes ok. Våra tillgångar, sade de, äro betydliga, men de skola paralyseras, så länge de förbundne icke afskurit Bonaparte från Paris. Så snart detta lyckats, kunna vi svara för den folkrörelse, som skall störta hans makt. Vi anhålla derföre, att ni ville underlätta vår önskan att, så snart som möjligt, begifva oss till Svenska kronprinsens högqvarter.

Man kan lätt begripa Bülows öfverraskning öfver detta andragande och vid underrättelsen om kronprinsens proklamation, så mycket mer som han mer än de flesta trodde, att Carl Johan sjelf eftersträfvade Franska kronan.

»Jag skall gerna», svarade generalen, »skaffa er utväg att komma till kronprinsens högqvarter, om ni så önskar... men, tillade han, om J ären ombud för det rojalistiska partiet, hvarföre vända er till kronprinsen af Sverige? Ären J verkligen förvissade om hans nit för den Bourbonska saken?»

Denna fråga förbryllade de deputerade. I Paris var man nemligen så öfvertygad om kronprinsens nit för denna sak, polisen till och med satte en sådan tillit till den i Carl Johans namn falskeligen utfärdade proklamationen — den enda handling, som med bestämdhet uttalade sig för Ludvig XVIII — att Bülows yttrade tvifvelsmål bragte de utskickade i största förlägenhet.

Hvar tron J då, att kronprinsen för ögonblicket befinner sig, frågade general Bülow.

Vid vår afresa till Paris försäkrade man oss, att han var i Laon.

Han är i Lüttich och synes icke böjd att rycka längre fram. Jag och min armé voro till en början under hans befäl, men äro nu detacherade derifrån. Kronprinsen eger icke mera något inflytande inom koalitionen. Om J önsken, att med någon framgång tjena den Bourbonska saken, så är det till kejsare Alexander J bören vända er. J kunnen dock taga vägen öfver Laon och der besöka general Gneisenau, med hvilken det vore nyttigt att samråda.

De utskickade visste i sitt bryderi ingen bättre utväg, än att följa detta råd. De begåfvo sig till Laon och träffade der

Gneisenau. Denne, lika öfvertygad som Bülow, att Carl Johan hyste hemliga afsigter på Franska kronan, försäkrade likaledes, att det icke var till kronprinsen, utan till kejsare Alexander de borde vända sig. Han lemnade dem sjelf ett rekommendationsbref till furst Wolkonsky för att underlätta deras tillträde till kejsaren. Men Napoleons rörelser i de allierades rygg gjorde det omöjligt för de deputerade att framtränga till kejsare Alexander. De återvände till Paris, der de inträffade d. 20 Mars.

Det rojalistiska partiet, sålunda fortfarande försatt i ovisshet om de allierades tankar och öfvertygadt, att det var fördt bakom ljuset i afseende på Carl Johan och hans afsigter, affärdade ånyo de tvänne deputerade redan följande dag. De ankommo till Dijon den 26 i hopp att der träffa kejsare Alexander. Här hade de flera sammanträden med Stein, Castlereagh, Hardenberg och Metternich till den 29. Baron Wetterstedt skref samma dag till kronprinsen, att ingen fråga ännu vore om Bourbonernas återställande. Den Svenske diplomaten hade hållits i okunnighet om Montagnacs meddelanden, ehuru han varit tillsammans med de deputerade vid en middag den 27 hos lord Aberdeen.

Kejsare Alexander, under dessa ödesdigra dagar skild från det stora allierade högqvarteret och icke delande sina bundsförvandters fredslystnad, höll orubbadt i sigte sin föresats att söka upplösningen af kriget i sjelfva Paris och der genom lagstiftande corpsen låta Frankrike sjelf afgöra sitt öde. Han vacklade endast i frågan om thronföljden, emedan han kände en afgjord ovilja emot Bourbonerna. Tanken att söka länka Frankrikes krona på den Svenske kronprinsens hufvud synes vid denna tid hafva lemnat rum för planen att inrätta ett temporärt regentskap under kejsarinnan Marie Louises och Carl Johans gemensamma ledning, till dess konungen af Rom uppnått myndig ålder. Grefven af Artois hade icke fått infinna sig i det stora högqvarteret, enär de förbundna makternas ministrar ansågo honom såsom ett hinder för freden. Förslaget om det provisoriska regentskapet bestriddes dock af flere betydande personer och främst af Carl Johans hätske vedersakare friherre Stein, som ansåg Bourbonska huset ega rättsanspråk, hvilka icke borde jäfvas, och

med honom förenade sig Castlereagh, Hardenberg och Pozzo di Borgo. Dessa, som samtlige voro Carl Johan obenägne, ville icke höra talas om någon annan thronkandidat, än Ludvig XVIII. De voro ense om — och denna åsigt delades af alla stormakternas diplomater — att alla utvägar att tillskapa en ny dynasti i Frankrike voro illusoriska, då enligt deras mening ingen personlighet förefanns nog öfverlägsen för detta svåra värf och Carl Johans utnämnande till ett förmynderskap jemte kejsarinnan Marie Louise skulle genom vådorna af en långvarig minderårighetsregering erbjuda föga trygghet och dessutom vara i strid med den Svenska kronprinsens åtagna pligter mot sitt nya fädernesland.

Sådan var ställningen, då Montagnac inträffade i Dijon den 25 Mars. Hoppet att der träffa kejsare Alexander felslog, då denne för närvarande uppehöll sig vid den emot Paris framryckande arméen. Ingen bestämd rigtning var ännu gifven åt tänkesätten. Man syntes afvakta utslaget från Paris. Det var emellertid nu friherre Stein uppträdde och yrkade, att de allierade skulle uttala sig för Bourbonerna. På hans uppmaning beslöts också att försäkra Montagnac, att det rojalistiska partiet egde stormakternas sympathier, och att man skulle understödja dess bemödanden.

Kronprinsen var just då stadd på sin resa till Nancy. Han hade der med civilguvernören öfver Lothringen, Ryska geheimerådet Alopæus, ett samtal, som var ganska märkvärdigt, och om hvilket Alopæus yttrar i en skrifvelse till Stein: Kronprinsen talade länge med mig om det närvarande kriget, hvilket, såsom han trodde, ännu vore långt ifrån sitt slut, och han befarade, att icke en enda man af de förbundnes härar skulle återkomma öfver Rhen. Suveränerna, sade han, skola mötas af folkens förebråelser öfver uppoffrandet af nationens dyraste blod i ändamål att befordra intressen, som icke mera äro Frankrikes, sedan kriget blifvit fördt öfver Rhen. Han beundrade mycket Bonapartes rörelser under detta fälttåg, genom hvilka han godtgjort sina förra fel och derigenom visat sig som en fältherre af första ordningen; men ett stort misstag vore dock, att han ej upplyst nationen om sakernas verkliga läge. Hade Bonaparte, fortfor kronprinsen, sagt Fransmännen, att de förbundna mak-

terna vilja frånröfva Frankrike icke blott kejsaredömets eröfringar, utan äfven de naturliga gränser, som republiken tillkämpat sig, så skulle folket upprest sig i massa. I främsta rummet tadlade han dock Bourbonerna. De skulle aldrig hafva öfverskridit Frankrikes gränser, utan stadnat på andra sidan Rhen, intill dess de funnit en medlare och den hvita fanan blifvit höjd, icke förmedelst rojalistiska bearbetningar, utan i följd af allmänna tänkesättets öfvertygelse, att endast på detta sätt denna fana kunde erbjuda folket ett stöd och en föreningspunkt. Då Alopæus härtill svarade, att han icke trodde sig finna några upphöjdare medlare, än de förbundne monarkerna, lät kronprinsen tydligen förstå, att han ansåg sig sjelf såsom den mest lämplige till detta medlarekall. Han begärde ej att träffa grefven af Artois, och till sina förtrognare bekanta yttrade han med ännu större oförbehållsamhet, att *Bourbonerna vore en förmultnad stam, som aldrig mera kunde slå rot i Frankrikes jord.*

N:o 24.

Till H. K. H. Kronprinsen af Sverige och Norge.

Prins!

Född Fransman, älskade ni alltid ett fädernesland, som i dag dignar under tyngden af sina olyckor.

Förödmjukadt i det yttre, nedtryckt i sitt inre är Frankrike icke mera bemärkt eller räknadt bland nationernas antal, om icke såsom ett fält för blodbad och hämndlystnad, öfverlemnadt åt alla utbrotten af motrevolutionens raseri.

Makten är i deras händer, som under 20 år varit väpnade mot fäderneslandet; fängelset, landsflykten och schavotten äro deras lott, som försvarade det: de gamla emigranterna, chouanerna och kabinettet i S:t James, se der de menniskor, som i dag gifva lagar åt edra landsmän!

O! prins, ni var långt ifrån att förutse ett så beklagligt resultat, när ni under den alltför minnesvärda kampagnen 1813 lånade

stödet af er arm åt den nordiska koalitionen: ni ville endast nedslå öfvermodet hos en ärelysten despot, som hotade verldens frihet; ni ville icke edert fäderneslands förstörelse.

Sådan har likväl blifvit händelsernas oundvikliga utgång, att edra segrar endast alltför mycket bidragit att återuppsätta Bourbonerna på en thron, som de blodsölat genom sin rasande framfart, liksom de förnedrat den genom sin oskicklighet i regeringskonsten.

Edra framgångar, prins, hafva gäckat våra förhoppningar, under det de lemnat dem bakom sig; det är edert ädla hjerta värdigt att godtgöra det onda, som ni ofrivilligt har beredt ert land.

Det Franska folket, nedböjdt under ett ok, som det icke ensamt kan sönderbryta, väntar blott en befriare för att ila till hans möte och ställa sig under hans fanor: kejsare Alexander behöfver blott säga ett ord eller gifva ett tecken, och Franska folkets återuppståndelse skall försiggå utan att ett enda skott behöfver lossas.

Framkalla, prins, detta ord eller detta tecken från den ädelmodige segrare, som 1814 ville göra Frankrikes lycka, från den mäktige monark, som icke kan annat än egna sin högaktning åt en granne sådan som ni.

Hvilken chef, kejsare Alexander än vill bestämma åt Frankrike, slägting, allierad eller till och med fremling, skall detta land utropa honom med aktningsfull erkänsla, om han befriar det från Bourbonerna, och om han icke eftersträfvar att regera annorlunda, än efter konstitutionella och frisinnade lagar.

Må då ni, prins, blifva de redliga Fransmännens tolk och medlare hos den store Alexander.

Sådan är den allmänna önskan hos den stora skara, som lider och tiger, emedan de höge styresmännen icke tillåta henne tala; sådan är särskildt den allmänna önskan hos de män, som varit edra följeslagare på ärans fält eller edra medarbetare i vårt olyckliga lands politiska pånyttfödelse.

De behöfva icke namngifva sig, edert hjerta känner dem; de skola icke med flera ord söka öfvertyga er om Frankrikes beklagansvärda ställning; den är alltför välbekant.

Kom då, prins, till deras hjelp; dessa män, som en gång känt och älskat general Bernadotte, som än i dag högakta kronprinsen af Sverige, skola välsigna den hand, som skall förbereda deras befrielse, liksom den hand, hvilken det tillkommer att fullborda densamma.

Ja, prins, ni skall gynna våra politiska syften; edra gamla böjelser, edra pligter mot ert förra fäderneslaud, ert eget intresse, allt anvisar er den väg, ni bör följa.

Den ende bland Europas alla furstar, som, utkorad af folkets fria val, förblifvit qvarsittande på högsta trappsteget till thronen, är ni icke mindre, än vi, förhatlig för Bourbonernas vanslägtade familj, denna familj, som framför allt annat gör gällande sin börd och sin förmenta legitimitet.

Legitimiteten! Ack! ingen skall bestrida Alexanders legitimitet derföre att han, liksom Sveriges kronprins, arbetar på sina folks lycka, och derföre att han hållit de löften, han gifvit åt de tappra Polackerna; men tyranniet har aldrig varit och skall aldrig blifva en legitim styrelse.

Vi tillönska E. K. H. en lång följd af lyckliga dagar.

Paris den 8 Juni 1816.

N:o 25.

Landsflyktiga Fransmän i konungariket Nederländerna öfverlemna, med aktningsfullt förtroende, till H. K. H. Kronprinsen af Sverige medföljande böneskrift.

Det är en kort framställning af de olyckor, som nedtrycka Frankrike, och för hvilka E. K. H:s hjerta icke kan annat, än känna ett smärtsamt deltagande.

Om prinsen mot dessa kan bereda något botemedel, skall han göra sig förtjent af 19 tjugondedelar af nationen.

Brüssel den 14 Juli 1816.

N:o 26.

Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till Fru Moreau.

Stockholm den 6 Jan. 1816.

Vid läsningen af det bref, som ni haft godheten tillskrifva mig före er afresa från London, har jag djupt känt det intresse, som den af stora olyckor pröfvade dygden alltid måste ingifva. Alltför ärofulla minnen fästa mig vid en vapenbroder, som jag aldrig skall upphöra att sakna, för att jag ej skulle egna hans familj en öm och orubblig vänskap. Moreau's maka och dotter ega rättigheter dertill, och jag gör mig en ära af att öppet uttala det. Om *vi*, min fru, vända våra blickar på det förflutna och återkalla i vårt minne de förslag, om hvilka generalen och jag öfverlade stundom i er närvaro, huru ha vi ej att ångra att icke hafva satt i verket de djerfva planer, som utgjorde ämnet för våra samtal och som ej hade annat syftemål, än att befria Frankrike från ett förtryckande ok och bevara åt detta sköna lands innebyggare deras karakter och deras ära. Om den tid, som sedan dess förflutit; om de olyckor, som hopat sig öfver ett folk, nyss så frejdadt, utplånat dess minnesvårdar af makt och storhet, var öfvertygad, min fru, att dessa oväntade, ja! oförklarliga omkastningar icke hafva förändrat eller afsvalat det ömma och *sannt broderliga* intresse, som jag hyser för min väns familj, och jag hoppas snart blifva nog lycklig att kunna derpå gifva verkliga bevis. Emottag emellertid uttrycket af den utmärkta högaktning etc.

N:o 27.

Bref från Fru Moreau till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan.

Paris den 27 Maj 1816.

Nådige herre!

Jag har nyss emottagit det bref, som ni gjort mig den hedern att tillskrifva mig den 6 Januari.

Med hvilken innerlig och djup erkänsla har jag ej deri läst uttrycket af denna oförändrade vänskap, som E. K. H. bibehåller för min makes minne, och af detta ädelmodiga intresse, som ni värdigas egna min dotter. Jag hade väntat mycket af dessa känslor, och mitt hopp är redan förverkligadt.

Den tid, hvarom E. K. H. påminner mig, står lefvande för mitt minne. Denna upphöjda kärlek till menskligheten och fäderneslandet, som då ingaf tvänne vänner så ädla planer, finnes ännu qvar i er själ för det folks lycka, som ni är kallad att styra; men general Moreau har gått bort utan att veta, om de offer, som denna kärlek ålade honom, skulle blifva till något gagn för Frankrike.

Jag ber E. K. H. bibehålla för er krigskamrats familj den *sannt broderliga* välvilja, hvarmed ni hedrar honom! Det är edra egna ord, som jag älskar att upprepa och öfver hvilka jag känner mig stolt. Jag är etc.

N:o 28.

H. K. H. Kronprinsen Carl Johans första bekantskap med Fru Recamier skildrad af den sistnämnda.

. . . I Augusti månad 1802 var min far (Bernard) chef för postverket i Paris. Vid denna tid började en rojalistisk korrespondens ingifva regeringen oro. Flera förgripliga flygskrifter spriddes i Södra Frankrike, och det befanns omsider, att de insmuglades under min fars adress. Det var för mig och min man ett förfärligt slag. Jag ville anropa förste konsulns deltagande, jag besvor fru Baccioochi, Bonapartes syster, som samma dag var hos mig till middag, att förskaffa mig företräde hos förste konsuln, hvilket hon ock lofvade mig. Man rådde mig emellertid, att först hos Fouché inhemta fullständig underrättelse om sakens sammanhang. Fouché svarade mig: »er fars sak är allvarsam, ganska allvarsam. Jag kan ingenting göra dervid. Vänd er till förste konsuln redan denna afton, sök utverka hans med-

gifvande, att den formliga anklagelsen emot er får uppskjutes. I morgon är det för sent.»

Mitt enda hopp hvilade nu på fru Bacciocchi. Jag for genast till Théâtre-Français, der hon gifvit mig anvisning att kunna träffa henne. Min sinnesstämning var, såsom lätt kan fattas, i högsta grad upprörd. Fru Bacciocchi syntes besvärad af mitt besök, och då jag åberopade hennes löfte och tillade, att min far vore förlorad, om jag icke redan denna afton fick tala vid förste konsuln, svarade hon kallt: »Nå väl! låt oss blott först afbida skådespelets slut. Så snart det är förbi, skall jag vara till er tjenst».

Denna köld och likgiltighet för min ångest var ytterst pinsam. Jag måste underkasta mig att vänta. Lyckligtvis befunno vi oss på avantscenen i en ganska djup och temligen mörk loge, i hvars ena hörn jag nedslagen och bedröfvad drog mig tillbaka. Jag varseblef då i det motsatta hörnet en man, hvars stora svarta ögon voro fästade på mig med uttrycket af ett så varmt och allvarligt deltagande, att jag verkligen rördes deraf. Efter att hafva rönt så mycken köld behöfde jag mer än väl denna skymt af välvilja och medlidande. Den okände, som synbarligen ogillade den likgiltighet, hvarmed man bemött mig, vände sig till fru Bacciocchi och sade halfhögt: »fru Recamier tyckes vara illamående. Om hon behagar tillåta det, skall jag återföra henne hem och åtaga mig att föra hennes talan hos förste konsuln». »Ack ja!» inföll fru Bacciocchi, som tycktes förtjust att slippa ifrån detta ledsamma åliggande, och i det hon vände sig till mig tillade hon: »ingenting kan vara lyckligare för er! Förtro er i denna sak åt general Bernadotte, han kan bättre, än någon annan, vara er nyttig.

Jag längtade så ifrigt att komma ut från denna loge och att undslippa bördan af en tjenst, som man lät mig så dyrt betala, att jag skyndade mig antaga general Bernadottes anbud. Jag tog hans arm och vi aflägsnade oss tillsammans. Han förde mig till min vagn, der han tog plats vid min sida och befallde sin egen vagn följa efter. Under hela vägen sökte han lugna mig för det öde, som väntade min far, och försäkrade mig så ofta, att han vore viss på att erhålla Bonapartes löfte om rättegångens inställande, att jag anlände till mitt hem någorlunda

tröstad. Han lemnade mig för att skynda till Tuilerierna och lofvade att ännu samma afton lemna mig ett svar, hvadhelst än detta måtte blifva.

Min fars arrestering var dagens nyhet i Paris. En mängd folk hade samma afton infunnit sig i min salong. Sjelf hade jag icke mod att der visa mig, jag inneslöt mig på mitt rum för att invänta Bernadotte. Jag räknade minuterna till hans återkomst. Han kom ändtligen triumferande och lycklig. Genom enträgna bemödanden hos förste konsuln hade han lyckats erhålla den försäkran, att min far icke skulle dragas inför rätta, och han hoppades, tillade han, att den arresterade inom kort skulle försättas i frihet. Jag saknade ord för att uttrycka min tacksamhet.

Bernadotte öfvergaf icke den sak han åtagit sig. En morgon infann han sig hos mig, och med den ridderliga artighet, som är honom egen, öfverlemnade han mig den öppna ordres, som återgaf min far friheten. Han begärde såsom sin enda belöning tillåtelsen att få åtfölja mig till Tempeltornet och befria fången. Det var en skön dag. Att min far blef afsatt från sin tjenst, borde icke öfverraska mig. Styrelsen var dervid i sin fulla rätt.

I sammanhang med denna tilldragelse berättar fru Recamier följande händelse, som äfven Châteaubriand gjort till föremål för en skildring i sina Mémoires d'outre tombe (IV: sid. 303 ff.): Följande år (1803) blef fru Staël förvisad från Paris af förste konsuln. Jag var vittne till hennes förtviflan. Hon skref till Bonaparte: *hvilken grym namnkunnighet ni bereder mig! Jag skall få en rad i er historia!* Jag hyste för fru Staël den lifligaste tillgifvenhet. Denna godtyckliga och grymma våldsbragd, som åtskilde oss, visade mig despotismen i hela dess vidrighet. Den man, som bannlyste en sådan qvinna och beredde henne så bittra qval, kunde aldrig i mina ögon blifva annat, än en obarmhertig tyrann. Från denna stund uppreste sig mitt sinne emot honom, emot hans upphöjelse till kejsare och emot den obegränsade makt, han tillvällade sig.

Bernadotte, som jag ofta såg, underhöll hos mig denna känsla. Han förtrodde mig sina bekymmer och sina förhoppningar. Det är tid, sade han, att lägga en tygel på Bonapartes

herrsklystnad; det är ej nog, att han inkräktat makten, han vill äfven göra den ärftlig inom sin slägt.

Bernadottes förslag åsyftade att genom en formlig deputation, imponerande genom sin talrikhet och sina namn, förklara Bonaparte, att friheten kostat Frankrike allt för dyrt för att lemnas till spillo, och att man ej ämnade låta så många uppoffringar tjena till en endas upphöjelse. Jag såg häruti endast ett bemödande, som var rätt och ädelt. Bernadotte meddelade mig en lista öfver de republikanskt sinnade generaler, på hvilka han trodde sig kunna räkna. Men på denna lista fanns icke Moreaus namn, och denne var dock den ende, som kunde uppställas emot Bonaparte. Jag var nära bekant med Moreau; de båda generalerna träffades hemligen hos mig. De hade i min närvaro långa samtal; men det var omöjligt att förmå Moreau att taga något initiativ. Han afreste till sitt landställe i Grosbois. Bernadotte besökte honom der, men återkom nästan modfälld. Vintern 1803—1804 var särdeles lysande genom den mängd af fremlingar, som sammanströmmade till Paris. Jag såg dem nästan alla i min salong. Fru Moreau gaf en bal. Hela Europa var der representeradt, undantagande det officiella Frankrike. Af Fransmän såg man der endast den republikanska oppositionen. Fru Moreau, ung och älskvärd, gjorde les honneurs med det utsöktaste behag. Trots trängseln i dessa salar syntes de mig af en oroande tomhet. Frånvaron af alla, som tillhörde styrelsen, öfverraskade mig. Denna frånvaro, som försatte Moreau i en slags hotande afskildhet, föreföll mig som ett dystert förebud för framtiden. Jag märkte, huru Bernadotte och hans vänner hade sina tankar på annat håll, och huru Moreau sjelf syntes fremmande för festen.

Äfven min själ var fjerran från balen; jag hvilade mig ofta. Under en kontradans, hvari jag ej velat deltaga, bjöd Bernadotte mig armen för att söka ett ögonblicks frisk luft; — det var hans inre oroliga tankar, som sökte andrum. Vi stadnade i en mindre salong. Endast musikens toner följde oss dit och erinrade om, hvar vi befunno oss. Jag meddelade honom mina farhågor. Han hade ännu icke uppgifvit allt hopp på Moreau, hvars ställning han ansåg så lycklig för att åstadkomma och leda

en rörelse; men han var orood af tanken, att så många fördelar möjligen skulle gå fruktlöst förlorade.

»I Moreaus ställe», sade han, »skulle jag denna afton vilja vara i Tuilerierna för att förestafva Napoleon de villkor, på hvilka Frankrikes styrelse må tillförsäkras honom». Moreau gick i detta ögonblick förbi. Bernadotte tilltalade honom och återupprepade alla de skäl och bevis, af hvilka han så ofta betjenat sig för att hänföra honom. Med ett folkkärt namn, sade han, är ni bland oss den ende, som kan träda fram, understödd af ett helt folk. Få se, hvad *vi* kunna uträtta under er ledning: fatta då en gång ett beslut.

Moreau upprepade, hvad han ofta förut yttrat, att han insåg den fara, som hotade friheten, att man måste bevaka Bonaparte, men att han fruktade det inbördes kriget. Han höll sig dock färdig; hans vänner kunde handla, och då ögonblicket var inne, skulle han vara till deras tjenst. Man kunde räkna på honom vid första rörelse, som inträffade, men för närvarande ansåg han icke nödvändigt att framkalla den. Han ville icke erkänna den vigt, som man fästade vid hans person. Samtalet blef lifligt, och Bernadotte slutade att med någon otålighet yttra: Ah! ni vågar då ingenting för friheten, och Bonaparte, säger ni, skall icke våga anfalla henne! Ni skall snart nog få erfara, huru Bonaparte förråder både friheten och er. Hon skall gå under i trots af våra bemödanden, och ni — ni skall utan ära och utan strid inveckias i hennes fall.

Jag darrade af oro. Men man sökte oss, och vi inträdde åter i danssalen. Jag har af detta samtal bevarat ett lifligt minne, och då sedermera Moreau inveckiades i Pichegru's och George Cadoudals process, förblef jag öfvertygad, att han lika litet med dem som med Bernadotte inlåtit sig i stämplingar.

N:o 29.

Apostill från Grefve C. Löwenhielm, Wien den 22 Januari 1815.

Jag har i går hos furst Talleyrand haft ett samtal med furst Hardenberg rörande krigskontributionerna. Jag framställde

för furst Hardenberg med all skyldig grannlagenhet, men öppet och klart, huru hans sätt att gå till väga vore stötande och orättvist, icke blott emedan han vägrade att göra rättvisa åt våra reklamationer, men emedan han icke ens besvarat de skriftliga meddelanden, som gjordes honom af Sveriges befullmäktigade minister.

Furst Hardenberg lofvade att en af dagarne sammankalla förvaltningsrådet, men tillade, att han trodde denna åtgärd vara oss ganska likgiltig, emedan högst obetydligt af ifrågavarande fonder kunde komma oss till del. Då jag frågade honom, hvad han dermed menade, drog han icke i betänkande att svara: »*Jag tror icke, att ni har rätt till någon andel i de Belgiska och Franska kontributionerna, emedan er armé icke varit inom Franska gränsen*». Jag besvarade, som jag borde, detta lika galna och orättvisa som föga tacksamma påstående, men då hans döfhet tvingade mig att höja rösten, bad jag honom endast att, om han fann det passande, framställa en dylik åsigt inför förvaltningsrådet, då han skulle finna mig redo att besvara den på ett sätt, som öfverensstämde med sanningen, rättvisan och mitt hofs värdighet.

Vårt samtal slutade på detta sätt, och jag skildes från furst Hardenberg, öfvertygad att han icke skulle för denna orsak sammankalla förvaltningsrådet och att hans hemliga afsigt var att draga ut på tiden och invänta kongressens slut, då hela verlden skulle skiljas åt, på det detta invecklade räkenskapsärende skulle blifva föremål för ändlösa underhandlingar mellan fem olika makter, helst tre bland dem hade ett direkt intresse att icke komma till något slut, emedan de fortfarande ville vara i besittning af hvad de så orättvist undanhållit Sverige. Jag ser endast en enda utväg att häfva detta förhållande och återkalla isynnerhet Preussen till sin pligt, helst Ryssland förklarat sig vilja understödja våra anspråk och Österrike lofvat att icke vara emot oss. Denna utväg, som jag underställer E. E. bepröfvande, vore att låta herr Tarrach förstå det missnöje konungen erfarit genom furst Hardenbergs ohöfliga beteende, i det han under 3 à 4 månader lemnat utan svar de noter, som jag i Sveriges namn tillställt honom, likasom han låtit prinsessan Sofia Albertinas Qvedlinburgska sak ligga nere i 14 månader utan resultat. Dessutom tror

jag, att det vore en tjenlig försigtighet att i alla fall mota Preussens tilltag, genom att söka någon utväg att lägga hand på någon Preussisk egendom och låta herr von Tarrach fruktlöst reklamera och lemnas utan svar lika lång tid, som man låtit mig vänta på svar.

Det är icke i ett ögonblick som detta, då Sverige nyss tillvunnit sig det mest afgjorda oberoende af alla Europas makter och då de alla utan undantag eftersträfva dess vänskap, som jag anser det vara mig tillständigt att eftergifva något, hvarken i fråga om de former, på hvilkas iakttagande jag har rätt att yrka, eller i fråga om sjelfva saken, hvari Sverige har den solklaraste rättvisa på sin sida.

Det är endast Preussens fiskaliska snålhet och en fullkomlig glömska af de omätliga tjenster, som kronprinsen gjort denna stat, hvars hufvudstad han räddat, som kan föranleda denna makt att framställa en så falsk grundsats, som den furst Hardenberg förfäktade i går, och att vilja behandla Svenska diplomatien med samma högfärd, som den Preussiska diplomatien nödgades erfara i Paris under den förödmjukande tid, då Preussen hölls under Napoleons ferla. Vi stå visserligen icke i dylika förhållanden till Preussen, och jag är fast besluten att, om furst Hardenberg återkommer till samma yrkanden, förklara utan krus, beträffande principen att Svenska arméen icke varit inne i Frankrike, att den synes mig vara utgången från någon galning af »der Tugendbund», som icke vill medgifva, att Sverige och H. K. H. kronprinsen gjort det minsta för Europa och isynnerhet ingenting för Preussen. Det gamla preussiska storskrytet har åter framträdt i all sin glans.

N:o 30.

Bref från Grefvinnan Pappenheim till Carl Johan, dat. Güstrow d. 4 September 1814.

Enligt de senaste underrättelser jag erhållit är ni nu nära lösningen af den Norska frågan och ni skall således på ett stor-

artadt sätt afbörda er skuld till Sverige medelst en krona, som ni skänker det i ersättning för den ni emottagit. Hvilket skönt och sällsynt öde! Huru lifligt känner jag det icke; huru deltager jag icke i eder ära och beder försynen, att ni måtte länge få njuta deraf. Men huru mycken oro, huru många stormar återstå icke? Ni bör derföre icke ännu tro er vara vid målet; och denna ärelystnad, som jag så väl känner, denna så ädla, högstämda ärelystnad skall innan kort se ett nytt fält öppnas för sin framtid.

Likväl, dyre prins, resa sig i er väg farliga klippor, dem min ömma oro för er icke tillåter mig att förbise. Om jag vore en man, skulle jag skynda till er, och om det gällde att bevisa er, till hvad grad min själ är eder hängifven, skulle jag gifva mig döden efter att hafva förmått er vidtaga det beslut, som ensamt förmår befästa er på thronen och uppehålla er på den sanna ärans stig. Men hvad förmår en svag qvinna? Och hvad skulle jag våga företaga så långt skild från er, då knappt min svaga röst förmår hinna er. Likväl synes omständigheterna så fogat, att jag kan vara er till tjenst; och då känslan af den vänskap jag lemnar åt ert eget hjerta att rätt uppskatta; då denna starka och orubbliga vänskap är enda bevekelsegrunden till hvad jag vågar göra, skall jag utan fruktan tala med oinskränkt öppenhet.

Till en början, dyre prins, anbefaller jag er den största tystlåtenhet, och jag väntar den af er redlighet; jag ber äfven att detta papper blir omsorgsfullt förvaradt, ty om det fölle i andras händer skulle jag vara förlorad. Tillåt mig äfven att ännu en gång erinra er om hvad jag så ofta sagt er, nemligen att tystnaden bör vara herre öfver tanken hos hvar och en som vill vara stor. Ni är för ädel och godtrogen, och er förtroendefullhet (abandon de confiance) är icke sällan lönad med den svartaste otacksamhet[1]).

---

[1]) I detta fall hade grefvinnan rätt. Ehuru Carl Johan var begåfvad med en ganska fin takt och mycken slughet, öfverrumplades han dock ofta af sin varma blod och ovanliga sinneslifighet. Tankan hejdade sig icke alltid vid läpparne, och ofta förebrådde han sig efteråt en »abandon de confiance», som hans fiender så väl förstodo att göra sig till godo. Han hänfördes lika lätt till förtroenden som till förebråelser. Han älskade hvad Fransmännen kalla des causeries intimes, och tystnaden var ingalunda den slöja,

Jag har på nära håll sett både edra verkliga vänner och edra hätskaste fiender; både dem, hvilka endast ha känsla för ögonblickets intryck, och dem, som tänka djupare och ädlare, och hvilka alltid värdera er förtjenst. Kanske skall jag icke säga eder något värdefullt, kanske skall ni dock finna någon uppgift värd er uppmärksamhet. Se här i sammandrag mina anmärkningar och de omsorger, som mitt intresse för er framkallat.

Man förmodar er vara på god fot med kejsaren af Ryssland, men i ett kallt förhållande till de andra suveränerna. Ehuru det bland Ryssarne finnas personer, som söka skada er, tager man för afgjordt, att, i händelse af behof, man icke destomindre skall kalla er till befälet öfver arméerna. Kejsare Alexanders ärelystnad är nu det spöke, som förskräcker kongressen. Man ryser vid tanken på denna ärelystnad och på de utvägar, hvaröfver den förfogar. England, hvars uppmärksamhet är mest uppskrämd i detta fall, är i full verksamhet och spinner sina ränker på alla håll. Österrike är misstänksamt och tager sina säkerhetsmått. Preussen litar på den gamla orubbliga vänskapen med Alexander, men är icke destomindre oroadt af det nära grannskapet. Frankrike önskar endast krig utom sig för att tygla faktionerna i sitt inre. Det skall förena sig med Österrike och blir helt visst, om det kommer till handling, vida fruktansvärdare, än man anar. Preussens politik åsyftar ett godt förstånd med er, men man fruktar till den grad allt hvad som kan lända till stöd åt den Ryska makten, att ingen bryr sig om huruvida ni lyckas, och England, sedan det uppfyllt sina förbindelser, skall endast söka bilda en motvigt medelst Danmark; åtminstone skall det aldrig lemna er i ro på denna sida. England skulle vara ganska böjdt att dethronisera konungen af Danmark, och hans egna undersåter tänka äfven derpå, med afsigt att i stället uppsätta prins Kristian, som de framställa i de fördelaktigaste färger, seende i honom återställaren af deras ära och nationella glans. Om ni icke moraliskt tillintetgör denne motståndare, skall han icke upphöra att vara farlig för er, emedan man i allmänhet är böjd för att intressera sig för Norges sak, och man ogillar den olaglighet som

hvarunder han gömde sina tankar. Snarare kan man säga, att han stundom, i likhet med Napoleon, sökte vilseleda genom en flödande språksamhet, som uttryckte motsatsen af hvad han bar inom sig.

blifvit begången, då landets gamla herrskare blifvit beröfvade denna del af deras arf. Det öde man bestämt åt Sachsen utgör bästa svaret på dessa beskärmelser och är ett nytt skäl att icke skona Danmark, som är lika brottsligt. Det torde dock vara nödvändigt att understödja den nu regerande konungen, försvaga honom, skingra hans landsdelar, men icke låta honom falla, ty om man fråntager honom Seland, skola alla Englands krafter riktas dit för att hindra det, och Brittiska styrelsen skall sluta med att sjelf tillvälla sig denna ö, hvilket till och med önskas af ett stort parti i Danmark. Hvad er beträffar, min prins, om ni behandlar Engelsmännen med undseende, skola de särskilda partierna söka närma sig er, och mina aningar säga mig, att ni slutligen skall omfatta det parti, som man minst förmodat. Man har i öfrigt hyst allt för mycken afund mot er för att ej söka skada er, och sedan Leipzig har man haft många förebråelser att göra er. Hvad åter beträffar den epok, som föregått nämnde tidpunkt, så göra alla vältänkande er fullkomlig rättvisa. Och i sanning ni har så mycket snille, så många egenskaper och en så glänsande krigsära, att ni bör sätta er öfver tadlet och anse Preussiska generalerna (bland andra) såsom en färskock, hvilken uppkastar ett moln af dam, hvilket bortblåses af den första vind...

Bland de personer, som torde skada er hos kejsaren, är prins Paul af Würtemberg och Czernitcheff, hvilka icke äro edra vänner. Den person, man för närvarande anser ega största inflytandet hos kejsaren, är furst Czartorisky. Man är nästan allmänt af den tanke, att ett nytt krig är oundvikligt. Tugendbund existerar ännu, och alla missnöjde ställa sig under dess fana. I Berlin finns en viss general Helvig, hvilken, i stället att tjena er, gör allt för att skada er. Han gör sig mycken möda att bli anställd, isynnerhet i Wien. Konungen af Danmark ämnar sjelf begifva sig dit. Danskarne skulle dertill velat utse prins Kristian. Man talar äfven om prinsen af Holstein-Bäck. Bernsdorff, som har mycken förmåga, är er afgjorde fiende och icke utan inflytande. Min bror likaså delar icke mina tänkesätt för er. Han är i öfrigt en diplomat af helt nytt slag.

Bland dem, som äro er uppriktigt tillgifne, räknar jag främst Jordan, som har ett stort inflytande på min far. Jag bifogar här det bref, genom hvilket han har äran besvara er skrifvelse, som

jag lemnade honom, och hvari fråga är om det etablissement, ni föreslår för min dotter. Jag önskar till Gud, både för er egen och min del, att ni aldrig må hysa tankar att afhända er Pommern, som ni fortfarande bör yrka såsom vederlag för de krigskostnader, ni fått vidkännas för verkställigheten af fördraget i Kiel. Om ni håller fast dervid, skall ingen kunna bestrida edra rättigheter i detta fall. Jag bör ej dölja för er, att min far fann sig synbart smickrad af hvad ni tillåtit mig meddela honom i afseende på edra förslager till min och min dotters förmån. Jag betraktar det giftermål, som ni föreslår, såsom ett nytt band till sammanknytande af de förhållanden, han önskar se befästade och som afse vissa planer (intentions) mellan begge hofven[1]. Hvad honom sjelf beträffar, är han ytterst samvetsgrann och skulle aldrig mottaga någon gärd af er frikostighet; men han omfattar med tacksamhet er afsigt att trygga min egen och Adélaïdes framtid, isynnerhet genom att förena henne med en af edra undersåter . . . Jordan bör deremot ihågkommas, emedan det är han, som skall göra att saken lyckas eller misslyckas, och jag har förespeglat honom en för hans enskilda del ganska gynnsam utgång, i enlighet med hvad ni uppdragit mig att försäkra honom. För att komma till ett önskadt resultat, bör ni, så snart underhandlingarne öppnats (om Pommern), hålla er vid den från början föreslagna summan. Ni bör dervid envist fasthålla ända till afslutandets timma, då ni kan likasom af högaktning för konungen och för att sluta ädelmodigt, eftergifva en million, af hvilken ni kan förbehålla er sjelf, medelst en hemlig artikel, 5 à 600,000 r:dr att genast erläggas och på hvilken summa ni kan anvisa de 50,000 r:dr ni afsett för Jordan, äfvensom det belopp ni täckes bestämma för mig och min dotter. Men kom väl ihåg, att eder gåfva icke bör vara offentlig. Saken bör uppgöras antingen personligen af er sjelf eller af någon, som eger ert fulla förtroende. Se der det enda möjliga sätt att gå till väga. Men, min prins, det finnes ännu en sak, som nära rörer edra intressen, och som jag besvär er att noga öfverväga, det är att sända en son till Wien. Ingen kan ha större rätt att der väcka intresse, än denne

[1]) Synbart menas här giftermålsplanen för prins Oscar.

unge furste, som man allmänt finner så intagande och förhoppningsfull. Aldrig skall ni finna ett gynsammare tillfälle att låta honom inträda i verlden och att der på ett fördelaktigt sätt framställa den, som är bestämd att en dag efterträda er. Omgif honom med hvad ert land eger mest utmärkt genom förtjenst och personliga behag. Hvad kostnaden beträffar, kan den ej bli så särdeles betydlig, då det i denna hvirfvel af öfverdåd skulle vara gagnlöst att söka utmärka sig genom annat än personliga företräden och ett intagande sätt att vara. Tro mig, min prins, det är af stor vigt, att ni representeras på ett fördelaktigt sätt vid denna märkliga kongress, och intet synes mig mera passande, än att ni ditsänder er egen son, då ni sjelf ej kan aflägsna er. Jag tager för gifvet, att det är herr af Wetterstedt, som ni utsett att dit afgå, och han är också bland edra ministrar den, som utan gensägelse åtnjuter det största anseendet.

Om ni gillar detta förslag, bör det ofördröjligen sättas i verket, ty man har från tillförlitlig hand låtit mig förstå, att, om något deraf utsprides, skall man genast arbeta på att förhindra det. Hvad beträffar er egen person, min prins, skulle jag äfven vilja sätta i fråga, att ni, så vida omständigheterna medgifva er frånvaro, begåfve er till kontinenten så snart souveränerna återvända från kongressen, och att ni läte anmäla er ankomst till Berlin för att möta dem, nästan i samma ögonblick man der erfore er närvaro. Ni torde lätt finna, af hvilken nytta det skulle vara att åter uppträda midt ibland dem och med dem, så mycket mera som illviljan hos edra fiender och afundsmän icke arbetar på annat, än att bereda er samma lott, som träffat de konungar och store, hvilka tillhöra familjen Bonaparte....

N:o 30 A.

H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till konungen af Preussen.

Stockholm den 11 November 1815.

Det är med största ifver jag skyndar att begagna tillfället af E. M:ts närvaro i sin hufvudstad för att hembära E. M. min

uppriktiga lyckönskan till Dess återkomst i kretsen af undersåter, hvilkas kärlek E. M. så rättvist tillvunnit sig.

Det lugn, som Europa hädanefter bör åtnjuta, skall otvifvelaktigt medföra närmare förbindelser emellan E. M:ts undersåter och Skandinaviens begge folk. Dessa förbindelser, grundade på handelsintressen och på förhållandet af ömsesidig aktning, kunna icke annat än vara ömsesidigt angenäma för båda nationerna. Jag ber E. M. vara öfvertygad om, att jag uppriktigt delar konungens tänkesätt i detta fall, och E. M. kan icke göra mig något större nöje, än att bereda mig tillfällen att dem ådagalägga.

Jag har den äran förnya uttrycken af den uppriktiga tillgifvenhet etc.

No 31.

Bref från Statsrådet Jordan till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan, dat. Berlin d. 12 Sept. 1816.

Herr Dehn har tid efter annan låtit mig hoppas, att han skulle afresa till Stockholm, och att jag skulle få anförtro honom mina skrifvelser till E. K. H.

Då det tillfälle, som nu erbjudes mig, genom herr Benedicks afresa, är lika säkert, skyndar jag att deraf begagna mig och att afbörda mig den dyra skyldigheten att hembära E. K. H. uttrycken af den lifligaste erkänsla för den präktiga gåfva (cadeau magnifique), som genom herr Dehn blifvit mig öfverlemnad.

Jag vet, nådige herre, att jag ingenting gjort för att förtjena ett så utmärkt prof af er välvilja, och att det endast kan tillskrifvas denna sällsporda godhet, hvaraf jag redan rönt så många prof.

Genomträngd af denna öfvertygelse, beklagar jag endast att icke hafva kunnat lemna E. K. H. något vedermäle af den oinskränkta tillgifvenhet, som jag så gerna ville lägga i dagen.

Om ni kunde läsa i djupet af mitt hjerta, nådige herre, skulle ni finna en ökad njutning af edra välgerningar. Ni skulle då öfvertygas, att de önskningar, jag gör för er, era och er lycka,

äro, förestafvade af den renaste och oegennyttigaste känsla, och att de härflyta från den djupa beundran, som en så sällsynt förening af storhet och ädelmod ingifver.

Jag vågar anhålla att fortfarande få vara innesluten i E. K. H:s nådiga åtanka och ber E. K. H. med godhet upptaga attrycken af den djupa vördnad etc.

N:o 32.

Bref från General Camps till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan, dat. Berlin d. 10 Juni 1816.

Jag anlände till Berlin den 28 Maj, och två dagar derefter mottog jag besök af furst Wittgenstein; han är alltid lika god, alltid lika erkänsam emot E. K. H., och ni kan räkna på att, då han finner tillfälle att tjena er, skall ingen göra det med mera nit och tillgifvenhet, än han.

Jag har förnämligast sysselsatt mig med det föremål E. K. H. anförtrott mig, utan att dock låta förmärka, att jag är upphofvet till de åtgärder, som vidtagas.

Grefvinnan[1]) var frånvarande, och ingen tid bestämd för hennes återkomst. Jag öfverlade länge med Dehn, som redan haft flera samtal i ämnet med furst Wittgenstein. Han förtrodde mig genast, att denna sak röнte fortfarande samma svårigheter, som förut, och att de icke kunde häfvas utan de intresserade personernas sammanträffande, isynnerhet som konungen i ett förtroligt ögonblick sagt till furst W.: »*Jag är för närvarande nog rik för att kunna betrygga mina döttrars lycka, utan att behöfva låta politiken bestämma deras val*».

Dehn blef emellertid öfvertygad genom styrkan af de skäl jag framställt; och utan att deri se nödvändigheten af att erhålla ett anticiperadt bifall, ansåg han det vara af vigt att framhålla de politiska intressen och de enskilda fördelar, som förmälningen

---

[1]) Grefvinnan Pappenheim.

ansågs böra medföra, och sedan erfara den verkan, som detta kunde hafva på de tre personer, hvilka med själ och hjerta intressera sig för planens framgång. Dessa tre personer äro furst Wittgenstein, kansleren och Jordan.

Dehn begagnade tillfället af min härvaro för att besöka Jordan och erfara, om han kunde lemna mig några underrättelser att meddela E. K. H., och hvilka kunde upplysa, huruvida utsigt vore för handen att snart kunna inleda denna underhandling. Han besökte furst Wittgenstein samma dag, och denne svarade, liksom Jordan, att tiden dertill ännu icke var inne; att om saken skulle lyckas, måste den ledas med den aldra största hemlighet ända till den stund, då man kunde öppet behandla den; att om man nu förrådde hemligheten, skulle man ha att befara, att en mängd hemliga intressen sammansatte sig för att kullkasta planen; att man bestämdt visste, att den unga furstinnans guvernant, madame Kamke, en exalterad tyska, ingaf henne motvilja för en förbindelse, som icke öfverensstämde med hennes grundsatser. Slutligen uppsköt man till d. 1 Juni (kanslerens födelsedag) att afhandla detta ämne, då alla tre skulle samlas till middag på kanslerens landställe, för att få vara så mycket mera i ro. Resultatet af detta sammanträde, som jag fått i uppdrag att meddela E. K. H., är att nyssnämnde trenne personer äro med själ och hjerta förenade i den önskan att tillvägabringa detta giftermål, och att de utlofvat, att hvar och en på sitt håll begagna hvarje yppadt tillfälle för att påskynda afgörandet, men de öfverensstämma alla i den öfvertygelsen, att ingenting direkt bör företagas, innan de tvänne unga personerna sett hvarandra. Enligt allt hvad de känna om prins Oscar, tvifla de ingalunda på, att han skall vinna den unga prinsessans tycke, och då partiet finnes passande, skall man utbreda sig öfver de politiska fördelarne deraf, på det icke något hinder skall uppresa sig mot denna förening. För att den så mycket säkrare må lyckas, önskar man att prins Oscar, året innan han inträder i myndighetsåldern, företoge en utländsk resa och besökte några Europeiska hof, samt att han anlände aldra sist till det Preussiska.

Man skall isynnerhet se med nöje, att prinsen ville lära sig litet Tyska, en uppmärksamhet, som särdeles skulle smickra konungafamiljen och hofvet; man är öfvertygad om, att detta allt

skulle åstadkomma önskad verkan. Om deras råd följas, synes framgången blifva afgörande.

Så länge konungen af Preussen och kejsar Alexander lefva, kan ingenting rubba deras ömsesidiga tänkesätt, men vid någonderas frånfälle är det uppenbart, att de begge makternas politik, som då icke mera sammanhålles af samma elementer, skall söndras genom det hat, som här hyses mot Ryssarne, med hvilka militären icke döljer sin åstundan att mäta sig.

Hela verlden talar här om prins Oscar såsom en furste, hvilken kan emotse den lyckligaste framtid; man anser honom vara en vacker herre, men isynnerhet begåfvad med en för hans år ovanlig intelligens.

Vid grefvinnans återkomst från landet meddelade jag henne allt hvad hon kunde få veta af mig. Äfven *hon* svarade, att man måste gå till väga med den största hemlighet intilldess man kan öppet framställa planen, och att det endast torde blifva genom prins Oscars närvaro som svårigheterna kunna häfvas. Grefvinnan har isynnerhet uppmanat mig säga, att man vid detta hof tillåter sig en ganska allvarsam kritik så väl öfver kroppens skick och later, som lynnets ojemnheter (travers de l'esprit), och som dylika fel lätt väcka åtlöje, trodde hon det vara nödvändigt att iakttaga den största grannlagenhet i valet af de personer, som skola åtfölja prinsen på hans resa.

Jag ber E. K. H. med välbehag emottaga försäkran om den djupa vördnad etc.

N:o 33.

Bref från Grefvinnan Pappenheim till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan, dat. Berlin d. 5 Sept. 1817.

Jag erfor ett outsägligt nöje, då jag här fick emottaga general Camps, som haft den godheten att lemna mig alla de utförliga underrättelser om er, hvilka jag under så lång tid längtat att erhålla. Behöfver jag tillägga, att det goda skälet mig en

lika liflig glädje som det ondt bedröfvar mig, och hvilket senare jag skulle vilja, på bekostnad af mitt blod, kunna från er aflägsna.

Ni bör vara förvissad, att ni för evigt utgör föremålet för min ömmaste vänskap, för min uppriktigaste tacksamhet, och för en beundran, som icke kan upphöra att på er grunda de skönaste och mest lysande förhoppningar! Vid dessa ögonblick, hvilka måhända icke äro så aflägsna, och hvilka äro bestämda för edra ödens fullbordan, fäster jag äfven hoppet att snart få återse er.

Måtte himlen då förunna mig lyckan att kunna visa er mitt nit, och till hvad grad mitt hjerta är er hängifvet. General Camps, som försäkrar, att er godhet för mig alltid är densamma, har benäget lofvat att tillbringa några dagar hos mig på landet och skall derigenom bereda mig det största nöje. Vi skola tala utan återvändo om er, min prins, och ni kan lätt föreställa er, huru lycklig jag skall känna mig genom närvaron af en person, som så högt värderat och beundrar er och som, delande sitt lif med edert, blifvit förtrogen med edra tankar och med dessa minnesvärda, ädla och upphöjda handlingar, som gifvit prägeln åt ert lif och hela er historia.

Jag uppskjuter till ett annat tillfälle, då jag vidlyftigare kan utbreda mig, att tala om hvad mig personligen angår, under förmodan att ni icke utan intresse erfarit, att jag finner mig fullkomligt nöjd, så väl för egen del, som för min dotters.

Till allt hvad godt och lyckligt, som händer mig, betraktar jag er, dyre prins, såsom upphof och orsak. Vägra då ej att mottaga den rättvisa gärden af min tacksamhet, en känsla som blifvit en dyrkan i djupet af min själ och med hvilken jag intill döden förblifver etc.

N:o 34.

Bref från Grefvinnan Puckler-Muskau (f. d. Pappenheim) till H. K. H. Kronprinsen Carl Johan, dat. Muskau den 24 Nov. 1817.

Tillåt mig, nådige herre, att taga i anspråk den beständiga godhet, hvarmed ni hedrat mig, och då jag nu meddelar er mitt

giftermål med grefve Puckler-Muskau, vågar jag hoppas, att ni icke utan intresse mottager underrättelsen om en akt, af hvilken jag tror mig kunna vänta ett lyckosamt inflytande på mina kommande dagar.

Jag ber, att ni välvilligt täckes anse den person, med hvilken jag nu förenat mina öden, ty han tillhör kretsen af dem, hvilka glansen af ert stora rykte hänfört; fordom tillhörande en nation, som uppriktigt älskar och vördar er, bibehåller han alltid lika uppriktigt dessa känslor och förblifver er helt och hållet tillgifven.

Allt hvad som härflyter från min tillgifvenhet och dermed eger gemenskap tillhör er, och om jag finner någon lycka i denna verld, är det ni som främst skall uppbära min hyllning för den verksamma och betydande del ni deruti egt.

Om min tacksamhet är utan gränser, så borde jag äfven veta att begränsa min åstundan att af er begära nya välgerningar; men det oaktadt är förtroendet och det behag, jag erfar af att vara er förbunden, så öfvervägande, att det ej förmår afhålla mig från att ytterligare sollicitera. Måhända skulle jag saknat mod att uttrycka mina önskningar, om ej min far, som delar dem och som uppdragit general Camps att frambära dem till E. K. H., bett mig nämna ett ord derom. Se här hvad jag i min nya ställning skulle önska!

Om ni täcktes tilldela min man Nordstjerneordens dekoration, skulle ni genom denna ynnest skänka både honom, min far och mig det största nöje och förverkliga hvad jag så lifligt eftersträfvat. General Camps, som skänkt oss nöjet af sin närvaro på Muskau, kan underrätta er, nådige herre, om min nya ställning, som är ganska angenäm i flera afseenden, isynnerhet som jag derigenom kommit närmare min dotter, som är ganska väl etablerad och gift med en aktad person af min mans anförvandter.

N:o 35.

Projekt till not för Baron Taube, dikteradt af Carl Johan för General Holst och afskrifvet efter originalet.

Undertecknad, som emottagit statskanslerens, furst Hardenberg, not af den 12 Juli, har skyndat att bringa den till sitt hofs kunskap, och har i anledning deraf fått befallning att göra furst Hardenberg följande anmärkningar.

H. M. Konungen af Sverige och Norge kan lika litet ingå i någon diskussion öfver föremål, som betinga Sveriges och Norges sjelfständighet, som öfver beslut, hvilka blifvit fattade af Svenska riksdagen och Norges storthing, ty om man bestrider Sverige dess rättighet att reglera sin statsskuld, skall man icke heller underlåta att bestrida Norges storthing samma rättighet, hvaraf det gjort bruk i stöd af sin konstitution.

Furst Hardenbergs not är förnärmande icke blott för nationernas frihet i allmänhet, men isynnerhet för Sveriges och Norges. H. M. anser sig icke ega rätt att inlåta sig i en kontrovers af detta slag och H. M. har för afsigt, för så vidt det blir nödvändigt, att vädja till den garanti, som makterna af första ordningen iklädt sig för Wiener-fördragens upprätthållande.

Undertecknad har derjemte fått befallning att föra furst Hardenberg till minnes, att, då Hans Svenska Majestät förband sig med Preussen i ändamål att åter upprätta denna monarki, var H. M. långt ifrån att vänta sig den mängd af svårigheter, som Preussen nu uppställer, och furst Hardenberg bör komma ihåg, att det vid denna tidpunkt icke var fråga om att förena en del af Sachsiska monarkien med Preussen.

N:o 36.

Bref från General Camps till Statsrådet Jordan.

Den 29 Dec. 1818.

Jag skyndar att tacka er för det meddelande, som ni haft godheten göra mig genom ert bref af den 5 i denna månad.

Resultatet af denna fråga har tillkommit helt naturligt; det kan icke öfverraska oss, vi borde vänta oss det sedan länge, isynnerhet efter uppskjutandet till obestämd tid af den unge prinsens resa och sedermera i följd af det svar, som han sjelf gifvit på sin faders och salig konungens yrkanden; han bad dem nemligen, att de icke skulle fordra, att han skulle bestämma sitt val, innan han uppnått 21 eller 22 års ålder — ett uppslag, som är er bekant från ert vistande i Stockholm, och hvarom jag sjelf sistlidne Juli månad meddelat mig med er; och då i följd af detta beslut den i Leipzig träffade öfverenskommelsen om en formlig anhållan å vår sida icke kunnat ega rum, hafva vi deri egt ett stöd för vår förmodan, att ni sedan länge betraktat det förslag, som varit i fråga, såsom öfvergifvet. Emellertid hade jag fått befallning att härom underrätta furst Wittgenstein med anledning deraf att denne furste 1810 ingaf kronprinsen den första tanken på detta förslag och derom gjorde de första framställningarne, hvilka han sedan förnyat i Berlin och Trachenberg 1813. Furstens frånvaro från Berlin hindrade mig att personligen uppfylla detta mitt uppdrag. Vid min återkomst trodde man här, att förhållandenas dåvarande läge frikallade från hvarje vidare meddelande med fursten, då slumpen icke dertill gifvit tillfälle.

Ni fattar då lätt, min herre, huru erkänsam man varit för ert handlingssätt, som ger oss förhoppning om fortsättning af den politik, som från början förenat oss, och den angenäma utsigten att genom en bestämd och för alla lika hedrande anordning få afslutad den underhandling (rörande Pommerska angelägenheter), som thyvärr! ännu ej är bragt till ända. Ni känner alla mina önskningar i detta fall och hela det intresse, som jag hyser så väl för den ena, som den andra nationen.

N:o 37.

Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till Kejsare Alexander.

Stockholm den 16 Jan. 1811.

Sire!

General Suchtelen har till mig öfverlemnat det bref, hvarom E. K. M. lemnat honom uppdrag. Ingen kan mera än jag veta att uppskatta detta vittnesbörd om de känslor, med hvilka E. M. hedrar mig. Jag delar uppriktigt den längtan, ni uttrycker, att allt fastare tillknyta den förbindelse, som finns emellan Ryssland och Sverige. Konungen har icke något annat mål, än freden, ingen annan ärelystnad, än sitt lands inre lycka, och alla mina ansträngningar gå ut på att understödja hans syften. Jag finner i E. M:ts fredliga och välvilliga anordningar en ny borgen för lugnet, som vi alla önska, och jag omfattar af hela mitt hjerta en så dyrbar underpant. Jag är högligen smickrad af den aktning E. M. egnar mig, och jag skall ingenting försumma för att öfvertyga E. K. M. om mina känslors uppriktighet etc.

Carl Johan.

Med ofvanstående bref följde en egenhändig apostill, affattad i följande ordalag:

Den not, som E. M. bifogat det bref, hvarmed ni hedrat mig, har uppfyllt mig med den lifligaste erkänsla. Jag är lycklig att ha kunnat ingifva E. M. de tänkesätt, på hvilka ni lemnat mig så välvilliga bevis. Redan i Tilsit värdigades E. M. om mig yttra sig på ett lika smickrande, som förbindligt sätt. E. M. har sedermera gifvit mig ett ännu mera lysande vittnesbörd om sin högaktning, då ni icke motverkade mitt val till Sveriges thron. Detta högsinnta handlingssätt i en så kritisk ställning, då Europas politik skulle rättfärdigat hvarje företag i motsatt riktning, har ovillkorligt fästat mig vid E. M. Det är visserligen en sanning, att jag lidit af de hotelser, som man i ert namn framställt, och jag litade, jag erkänner det, endast och allenast på nationens tapperhet och rättvisan af min sak. Men emellertid anlände herr Czernitscheff; de försäkringar, som han å E. M:ts vägnar gifvit

mig, ha gjort mig det största nöje. Jag har icke dolt för honom, att jag önskade förblifva oberoende. Jag har uttalat mig om allt, som i så väsendtlig mon rör E. M. och ert omätliga rike. Om herr Czernitcheff troget återgifvit vårt samtal, har E. M. kunnat öfvertyga sig om min tillgifvenhet för er såsom enskild man och om mina känslor såsom Nordisk furste. Ja, Sire, jag skall blifva E. M:ts vän, emedan ni haft godheten säga mig, att ni sjelf *af själ och hjerta* vill vara min. Från detta ögonblick räknar jag på er vänskap, och ni kan oföränderligt räkna på min. Långa och blodiga tvister ha egt rum mellan Sverige och Ryssland. Måhända har man *då* haft skäl att med vapen afgöra de ömsesidiga anspråken. I dag äro dessa tider förbi, och endast freden bör hädanefter vara de tvänne nationernas orubbliga mål.

N:o 38.

Utdrag af ett bref från Markis de Bonnay till Herr de Bourienne, dat. Köpenhamn d. 17 Juni 1815.

— — Jag tror, min herre, att ni tröttas af att jag så ofta återkommer till Bernadotte. Jag försäkrar er dock, att jag hvarken älskar, högaktar eller fruktar honom. — — Men han ligger mig här liksom under näsan eller på ryggen; hvarje dag måste jag höra talas om honom, hvarje kurir tillför mig förnyade bevis på hvad han är, och jag har väl tusen gånger om dagen tillfälle att äcklas öfver alla de krumbugter, som göras för honom (tous les coups de chapeau qu'on lui tire). Ja! ni kan lita på att om man icke nu känner honom i Gent, så är det icke mitt fel. Murats fall har gått honom djupt till sinnes. Han torde nu beklaga att hafva gjort så många svårigheter i fråga om subsidierna (till kriget mot Napoleon) och ångra att icke hafva lemnat någon kontingent af trupper; men jag hoppas, att det nu är för sent, och att han icke mottages i förbundet. — —

Tror ni då icke, min herre, att det kan finnas en makt, som både genom blodsband och politiska intressen skulle med nöje se, att Gustaf Adolfs son uppsattes på Sveriges thron? Denne skulle åtminstone icke väcka några farhågor från Finska sidan och borde

naturligtvis manas till den största hängifvenhet både som nevö och som den der hade sin höga morbror att tacka för sin upphöjelse. Det skulle vara vida beqvämare att annorstädes och förmånligare placera Bernadotte; och om man å andra sidan icke älskade Ludvig XVIII eller någon af Bourbonerna, och om man i följd af Trachenberga-konferenserna lofvat sina bona officia — så torde ni svara att man skall misslyckas i en dylik plan — det är just hvad jag vill, hvad jag hoppas och hvad jag tror; men anser dock ej för omöjligt, att en sådan plan kan vara å bane. — —

N:o 39.

Från densamme till densamme.

Köpenhamn den 1 Juli 1815.

— — Jag tror mig hafva förmärkt, att kronprinsens aktier redan fallit i Sverige. Det är en god början. Hvad som icke gjort mig mindre nöje är, att hans förslager blifvit vända i åtlöje och förkastade i Wien, till och med i kejsare Alexanders förtroliga krets och bland fruntimren, hvilkas gunst han isynnerhet eftersträfvar. Jag tviflar ej på, att deras plaisantarier tagit skruf, en omständighet, för hvilken Hans Höghet står i förbindelse hos mig, men för hvilken jag slår vad om, att den otacksamme icke håller mig räkning. Jag hör sägas, att han redan börjar karessera Norrmännen (som icke synas mycket böjda att lyssna dertill); ty man vet ej hvad som kan hända. Prins Gustafs parti säges i hemlighet tillväxa. — —

N:o 40.

Bref från Lord Castlereagh till Lord Liverpool.

Basel den 22 Jan. 1814.

Jag har haft ett ganska utförligt och förtroligt samtal med Metternich öfver den Bourbonska frågan. Genom den moderation, hvarmed vi gjort bruk af den frihet att handla, hvilken han

i detta afseende medgifvit oss, har han blifvit försonligt stämd. — Det är min öfvertygelse, att, om vi under vårt vidare åtgörande uppfatta denna fråga såsom en rent fransysk angelägenhet, så skall Österrike undvika att, af familjbetänkligheter, ingripa störande deruti, så mycket mindre som denna makt hyser farhåga för Bernadottes upphöjande till konung af Frankrike. Österrike skall icke inlåta sig i dessa slags spekulationer eller bygga på några vacklande eller partiartade grunder. Metternich utgår från den åsigt, att vi, för att bjuda Frankrike bättre villkor, icke böra inlåta oss på något, som kunde få utseende af att taga initiativ i en sådan fråga. — — Det är emellertid att beklaga och icke heller rätt, att Bourbonerna skola hafva händerna bundna under det Bernadottes äro fria. Den under Laharpes inflytelse stående kejsare Alexander understöder folkpartiet. Önskligt vore att allt detta trassel, i synnerhet kejsarens agerement rörande Bernadotte, hvilket jag hoppas afleda, måtte så litet som möjligt utdunsta, åtminstone från Engelska regeringens sida.

N:o 41.

Bref från H. K. H. Kronprinsen Carl Johan till f. d. Konung Gustaf Adolf.

Den 20 Sept. 1817.

E. K. H.

Ert bref af den 26 Augusti har kommit mig tillhanda jemte de dervid fogade aktstycken. Jag tackar E. K. H. för det förtroende, ni deri visar mig, och jag kan icke annat än gilla de grundsatser, ni uttalar. Dessa grundsatser äro oföränderliga, den sociala ordningens bestånd i Europa bekräftar deras riktighet och rättmätighet. Allt hvad man deremot deklamerar kan icke tillintetgöra fakta, ej heller förändra den sakernas ordning, som har egt bestånd, och på hvilken den ordning, som beherrskar det tidehvarf, hvari vi lefva, har blifvit grundad. De konstitutionelt styrda folkens rättigheter äro oberoende af all preskriptionstid (imprescriptibles); furstarne deremot leda sitt ursprung endast från

frivilliga eller framtvungna medgifvanden af folken. Verldshistorien lärer oss, huru dessa medgifvanden varit underkastade vexlingar, och hvilka de orsaker äro, som framkallat dem. Tillvaron af huset Hannover i England, uteslutandet af konung Jacob II och hans ättlingar äro påtagliga bevis derpå.

De råd, som E. K. H. har gifvit sin son, äro sådana, som egnar en god far, hvilken med den faderliga ömheten förenar aktningen för de pligter, som hans samvete ålägger honom. Er son har vid genomläsandet af den handling, som ni d. 9 Nov. 1816 tillställt honom, bort erfara en känsla af from vördnad för edra önskningar. Om det är sannt, att de personer, som fått sig anförtrodt att hos honom inplanta gudsfruktan och föresatsen att aldrig söka rubba hvarken folkens lugn eller deras rättigheter, lyckats göra sig till beherrskare af hans sinne och gifva det en riktning, motsatt de fromma lärdomar, som ni hos honom velat inplanta, så skall den Försyn, som hittills vakat öfver den Nordiska halfön, icke underlåta att göra om intet deras brottsliga planer och genom sin mäktiga hand förlama deras kraft.

Jag har med harm erfarit, att man vågat inblanda kejsare Alexanders namn i intriger, som tillbakavisas lika mycket af hans grundsatser, hans känslor för Sverige och för mig, som af hans alliansers helgd.

Detta folk, som under så många århundraden har bevarat rättigheten att utvälja sina konungar, skall icke lätt afstå från en så dyrbar förmån. Efter de tilldragelser, som uteslöto E. K. H. och hela dess ätt från thronen och från Sveriges område, skred Svenska nationen till valet af en souverän. Den nu regerande konungen erhöll alla rösterna, och straxt derefter utvaldes en thronföljare. En plötslig död bortryckte honom från nationens förhoppningar. Åter försatt i ett tillstånd af fred och trygghet och med full frihet att vända sina blickar på de furstar, som bäst passade henne, hade hon kunnat fästa dem på någon medlem af er familj, men hon uttalade ånyo er ätts everldliga förlust af Svenska thronen. Flere af Europas furstar eftersträfvade då ifrigt äran att erhålla röstpluralitet vid det stundande thronföljarevalet. Konungen af Danmark framställde en formlig och skriftlig anhållan och understöddes af kejsare Napoleon, men ingen makt inverkade vid detta tillfälle på nationens vilja. Hennes val föll en-

hälligt på mig, och konungen värdigades adoptera mig som sin son. Angelägen att motsvara den dubbla titel, jag vunnit, åtog jag mig förbindelsen att offra mig åt en nations tjenst, som satte sitt hopp till mig. Jag lyckönskade mig ingalunda att vara kallad till en thron; under den tid jag deltog i styrelsen af de länder, som Frankrikes segrande vapen underkufvat, hade jag lärt mig inse, huru beklagansvärda de furstar äro, som värdigt vilja uppfylla sin kallelse. Jag underkastade mig Försynens beslut. Hon har värdigats beskydda mig, hon har gjort mera; hon har skänkt framgång åt alla de åtgärder, som jag vidtagit för de tvänne Skandinaviska folkens lycka och framtida trygghet. Himlen skall fortfarande välsigna, jag hoppas det, ett förbund, slutet under dess gudomliga hägn, och min uppriktiga bön är, att mina afkomlingar måtte för sina tankar hafva närvarande den grundmeningen, som tillhör alla tider och alla åldrar, att fursterne äro till för folkens väl och att folken aldrig kunna blifva en egendom, tillhörande någon viss familj.

När fördraget emellan fursten och folket är brutet, återstår vid skilsmessan ingenting annat än att återgifva åt enhvar, hvad honom tillkommer, d. v. s. att folket, som befinnes vara den starkare, icke bör under någon förevändning som helst behålla de egodelar, som tillhör dess fordne chef. Det är i kraft af denna besittningsrätt, som styrelsen är betänkt på utvägar att åt E. K. H:s familj utbetala i kontant allt hvad E. K. H. egde i Sverige vid tidpunkten för sin afresa.

Då nationen återtog sina rättigheter, och E. K. H:s afsägelseakt, ehuru utan nödvändigt inflytande på nationens beslut, emellertid dermed öfverensstämde, borde Svenska folket skrida till valet af en konung. Alldenstund detta val icke föll på er son, blir hvarje slags afsägelseakt från hans sida numera öfverflödig och gagnlös, och det skulle vara att skymfa Svenska nationen, om man förutsatte, att hon skulle vilja emottaga en dylik afsägelse. Då jag sålunda framställt för E. K. H., huruledes hvarje slags renonciation å eder sons sida skulle tjena till ingenting och vara stridande mot Svenska nationens värdighet, kan jag icke destomindre hysa både tacksamhet och erkänsla emot E. K. H. för de lojala afsigter, som förestafvat de råd, ni gifvit er son.

